

IVSTI HENNINGI BÖHMERI, D.

PROF. P. ET FAC. IVRID. ASSESSORIS

Professur IN REGIA FRIDERICIANA, *et Lubica*

INTRODVCTIO

Wolfgang Goethe IN *Minoria Latina*

IVS PVBLICVM
VNIVERSALE,

EX

GENVINIS IVRIS NATVRAE PRINCIPIIS
DEDVCTVM,

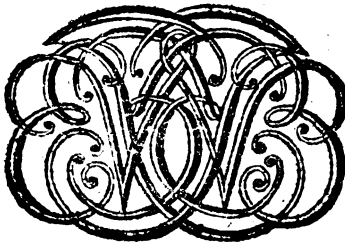
ET

IN VSVM

IVRIS PVBLICI PARTICVLARIS
QVAVMCVNQVE RERVMPVBLI-

CARVM ADORNATVM,

ADIECTO INDICE DVPLICI.

HALAE MAGDEBVRGICAE,

SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI,

DCC X.

V I R O
ILLVSTRJ atque EXCELLENTISSIMO
D O M I N O

**SAMVELI
STRYKIO,**

ICTO CONSVMMATISSIMO,
AVGVSTISSIMI REGIS BORVSSIAE
CONSILIARIO INTIMO,
PROFESSORI PRIMARIO IVRIS
ET
ORDINARIO FACVLTATIS IVRIDICAE
IN REGIA FRIDERICIANA
MERITISSIMO

S.

Vir illustris ac excellentissime
Patrone omni honoris cultu
prosequende,

Quod officium antehac Me-
cenatibus nonnullis in tesse-
ram de honoris meae exhibui,
et ipsam quamvis paulo serius, Ti-
bi, Vir illustris, praestari, Et ita hac
occasione documentum meae in Te sub-
missae voluntatis edere constitui. E-
quidem ab hoc incepto me pudor qui-
dam deterrere potuisset, quod in hanc
tarditatem incidere, Et hinc iam
diu debito officio nondum satisfacere-
rim; nihilominus tamen melius esse
dixi, tardius solvere, quam plane
officio meo deesse, praesertim cum opti-
me conscius fuerim, hoc officium, quod
nunc quidem offero, nimis leuidense
esse

esse, & me rursus mihi non satisfacere,
quod nullam partem studiorum in
signum meritorium non modo refe-
renda, sed ne cogitanda quidem
gratia consequi possem. ^h Doctissimi
animi & multitudine animi, ^h & illam
fecit, Tuamque gratiam erga me rura-
litate & benivolentiam, & quod
dicam benivolentiam, ^h prosequi
ne Tuam ipsam in me pietatem, non
illud ipsum gratissimum & sanctis-
simum nomen pietatis adhuc tenuis-
sime mihi meritis erga me ^h videretur
tur, si cumulum illorum beneficiorum,
quibus me in perpetuum devinxisti,
mihi ante oculos pono & animo con-
templor. Infinite itaque rationes fue-
runt, quae me tandem quasi ex somno
excitarunt, & inflammaverunt, ut pra-

*Sensu opusculum Tibi consecravem, Tu-
oque illustri nominis, sub quo in pu-
blicum in confidentiam prodire posses,
dedicarem. Suscipias itaq, VIA IL-
LUSTRIS, in dulgentissima fronte hanc
mea erga Te observantia significatio-
nem certissimam, meq, in posterum
illorum numero adscribere perge, qui
seria vota pro Tua salute quoad
concupiunt, precesque ad Deum fun-
dant, ut, in hac Tua ingranescente
aetate, vires animi & corporis dupli-
care, Tibique omnia integra servare
velit.*

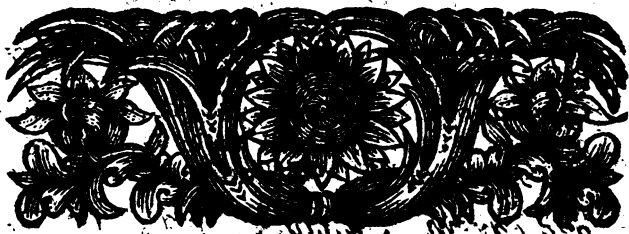
ILLVSTRIS TVI NOMINIS

Sub. Hols. d. XXIV. Aug.

MDCCLXIX.

cultor deuotissimus

IUSTVS HENNINGVS BÖHMER.

PRAEFATIO

Iura, quae secundum philosophum quatuordecim
cunque Reipublicarum, diri-
gunt, duplicis esse generis, in vul-
gus notum est, *generalia*, & *particularia*, ita ut haec quidem
cuius Reipublicae propria, illa vero communes
sint communia. Cum vero particularia tan-
tum vniuersalibus superaddita sint, hinc so-
litim apparet, fundamentum omnium quae
num, quae huc spectant ex vniuersali, hoc est,
iure naturae petendum esse; & vniuersali addi-
endo iure publico particulari initium ab vni-
uersali esse faciendum. Quemadmodum, vni-
in iure privato haec inuersa methodus ab eru-
ditioribus non notata est, quod plerique, de-
relicto studio iuris naturae, statim scita parti-
cularia iuris Romani excolere student, ita
eadem fata in plerisque Academiis studium iu-
ris publici hactenus habuit, ut qui huc sede-
derunt, illotis manibus, illud aggressi fuerint,

fatis

PRAEFATIO.

fatis esse putantes, si leges publicas fundamentales, & obseruantias imperii, vt vocant, summo studio euoluerent, de quibus tamen digne iudicare haud possunt, si fundamenta omnium rerum publicarum, nexum ciuilem, statum eorundem varium, & quæ huc spectant, susque deque habuerint. Et qui aliter fieri potuit, cum publici iuris Doctores, quibus disciplina huius iuris vniuersalis commendata esse debebat, illam vel contemnant, vel vt superfluum & minus necessariam iudicent, nullam questionem iuris publici effefferentes, que non ex diplomatis vel antiquitatibus historicis vel legibus aliis fundamentalibus decidi possit, in quo tamen se aliosque decipiunt. Dandus est vtique aliquis locus diplomatis in iure publico particulari, adhibenda quoque in subsidium antiquitates; sed sicuti hæc plerumque obscuræ, incertæ, & mirificis contentionibus obnoxia, illa vero variis interpretationibus subiacent, sæpe vitio laborant, & in dubium vocari possunt, ita, vt de hisse recte iudicari possit, adferenda sunt necessario hæc fundamenta vniuersalia, quæ animam optime præparant, simulque præcauent, ne in tot confusiones, & contradictiones aliosque scopulos incidamus. Illi itaque demum meo iudicio ius publicum particulare quarumcunque rerum publicarum recte aggrediuntur, qui præter notitiam statum publici iuris, publi-

publico vniuersali satis tincti prae parati que-
 sunt, quia ita inoffenso pede & facillime stu-
 dio ad metam peruenire possunt, quam alias
 vel nunquam, vel saltem non sine magno la-
 bore pertingant. Equidem obseruauit, in phi-
 zis compendiis iuris publici particularis ple-
 rasque doctrinas iuris vniuersalis publici im-
 misceri & explicari, sicuti in iure privato no-
 stro capita iuris naturae integra euoluntate &
 excutiuntur, ex hac ratione, quia ipse Imper-
 ator suppeditat, quod ius nostrum privatim
 sit collectam ex iure naturae gentium & civili.
 Sed cum omnis disciplina potissimum *ad
 sua methodo* se commendat, nec videndum sit,
 quid Romae factum sit, sed quid fieri debe-
 rit, anse omnia dispiciendum est, an hoc be-
 ne & secundum leges bonae methodi fiat?
 Constat sane, iuris consultos solidiores hanc
 nauum in iure privato iam perstrinxisse, quod
 contraria methodo iura privata in academijs
 studiosae iuuentuti tradantur, illaque ita illo-
 ris manibus ad ius Romanum perducatur, ut
 postea recte dignoscere nequeat, quae *iuris na-
 turae* capita sint, & quae ex *civili ratione* proflu-
 xerint. Quos largiuntur, rhapsodiam no-
 stram iuris Romani esse, constructam ex con-
 clusionibus iuris naturae & scitis ciuilibus, &
 haec quidem esse vel *pura*, quae sola ratione
 ciuili constant, vel *mixta*, quae in iure natu-
 rae quidem fundata sunt, sed quaedam *admixta*.

menta civilia acceperunt. Inde leges civiles dicuntur, quæ nec in totum a iure naturæ recedunt, nec in eo unice subsistunt, sed vel aliquid addunt vel detrahunt. Cum itaque conclusiones iuris naturæ ex proprio foro, hoc est, ex principiis iuris naturæ sint demonstrandæ & deducendæ, civiles vero leges ex rationibus civilibus, in propatulo est, ita demum ad solidam eruditionem in iure privato perueniri posse, si *naturalia* a *civilibus* sedulo separantur, & quælibet ex propriis explicantur principiis. Id ipsum autem aliter commode fieri nequit, nisi antea iuris naturæ disciplina præparatur animus, & post demum ad iuris Romani compilationem evolvendam perducatur, cum hac via singula facile fecerint, & *additamenta iuris civilis* a conclusionibus iuris naturæ distingui possint. Hunc in finem quoque necesse est, ut in singulis materiis primo ostendatur, quid *ius natura* hac de se disponat, & quid *ius Romanum* illi superaddiderit, ut *naturalia* & *civilia* semper distincto ordine tradantur. Hac enim qui non incesserit methodo, in eundem labyrinthum & scopulos cum incidere necesse est, quos evitare non potuerunt glossatores & commentatores antiqui, qui, seposita doctrina iuris naturæ, ius Romanum illustrare voluerunt. Hi enim tot controuersis inter se disident, ut non *rationibus*, sed *autoritatibus*, non *iudicio*, sed *credu.*

PRAEFATIO.

moderate, non modestia, sed probis inter se pu-
nent. Sunt homines a natura ita comparati,
t magis credere quam iudicio proprio uti velint,
quod in iure imprimis praecauendum est iis,
ui felices progressus in eo facere student.
Adem fata habet studium iuris publici particulā-
ri, in quo plerumque illi, quae ex iure publico
uniuersali supponenda erant, traduntur, & expli-
antur, omnis saepe capitibus principaliori-
is iuris particularis, vel leui digito saltem
ctis. Et cum in iure Romano quoque plu-
s conclusiones iuris publici vniuersalis oc-
urrant, vbiq; in huiusmodi materiis ad il-
lud prouocant, suas decisiones exinde pro-
nt, indeque vsunt iuris Romani in iure
publico deducere conantur, cum tamen hu-
smodi doctrinae non ideo iuris Romani dici
ssint, quod in eo repetita fuerint, multo
minus inde vsus iuris huius colligendus sit,
quod neque ad statum rei germanicae applicari
ssint, nam iuris vniuersalis conclusiones
in rebus publicis communes sunt. Un-
de, quod nonnulli iuris publici Doctores vo-
erunt, in subsidium recurrendum esse ad ius
Romanum, oppitio falsum est, cum potius
ius publicum illud, quod in omnibus ci-
tatibus tollitur, & obseruatur, respiciendum
est. Fallitur, qui putant, eandem adhuc
esse Monarchiam, quam Imperatores Roma-
tenuerunt, & ita easdem leges adhuc lo-
 cum

cum habere posse. Bene Hottomannus in *Anti-Triboniano C. II.* Non omnes Monarchiae, non omnibus in rebus nec ubique uno eodemque modo exercentur. Hæ potestate & auctoritate sunt solutiore, illæ strictiore continentur: harum ampliores sunt termini, latiusque imperium, illæ contractiores sunt & angustiores: hæ plures magistratus militares habent, illæ plures, quorum in pace usus est: hæc gens militiæ addictior est, illa litibus. Et consequenter unius Monarchiæ leges sæpe inutiles sunt alteri, haud secus quam medicamenta non quævis quibuslibet hominibus conveniunt, utut eiusdem sexus, ætatis & nationis sint. Constat itaque, illa, quæ in iure Romano traduntur, statum publicum respicientia, esse vel ex hac disciplina iuris publici uniuersalis desumpta, vel ad peculiarem statum Monarchiæ, quæ eo tempore obtinuit in imperio Romano, referenda. Hæc minus recte ad statum rei Germanicæ, ab antiquo rei Romanæ statu longe diuersum, applicantur, aut ad illud *in subsidium* & que inconuenienter recurritur, ac si leges fundamentales alterius cuiuscunque Monarchiæ in usus iuris publici nostri imperii trahere velim. Illa autem usum quidem præstant in nostra republica *in subsidium*, sed non ideo, quod in iure Romano depre-

deprehendantur, verum quia ex *iure publico vniuersali* hausta sunt, & vsum in quacunque republica praestare possunt.

Quemadmodum vero Icti in controuersis iuris publici minus recte *in subsidium* refugium suum ad ius Romanum habuerunt, ita *Decretistae*, vti vocantur, aequae turpiter se dederunt, quod controuersias hasce ex canonibus conciliorum, patrum placitis, Pontificum decretis aliisque scriptis canonicis decidere haud erubuerint, quae tamen, vti in ipsa introductione hac ostendi, plane iuri publico vniuersali repugnant, & vnice huc tendunt, vt imperantium sacrosancta auctoritas aulæ Romanæ decretis subiiciatur, & superstitiosis huiusmodi dogmatibus conculetur. E re cleri Romani itaque fuit, ius publicum vniuersale penitus proscribere, & illis notam hæreseos inurere, qui ad hoc prouocare ausi fuerint. Sensit statim fulmen aulæ Romanæ Hugo Grotius, cum hoc ius ex tenebris in lucem protraheret, quem conatum adeo concoquere haud poterant aulæ Romanæ proceres, vt mox grauisima censura in librum eius *de iure belli & pacis* animaduertent. Sed extulit tandem caput suum veritas, & in plenam libertatem se vindicauit. Desino plura de *utilitate* huius disciplinae addere, quam in *parte generali c. V.* satis superque iam ostendi.

Non

PRAEFATIO.

Non itaque longe mihi sunt ardescen-
 dz rationes, quibus permotus hanc *introdu-*
ctionem ad ius publicum uniuersale scripse-
 rim. Ipsa doctrina sua utilitate & neces-
 site se satis commendat, & ab aliis quoque ex-
 culta est. Vnicum tantum ratione *methodi*
 monendum esse e re duxi, videlicet me sum-
 ma rerum capita breuissimis thesibus inclu-
 disse, ampliorem autem exegefin subiecisse,
 & quidem ex hac ratione, vt eo magis *com-*
pendis rationem habere, simulque his, qui
 demonstrationes, exempla, sententias vete-
 rum, flosculos atque ornamenta desiderant,
 inservire possit. Methodus facilior apparet,
 si theses inter se una connexionem menti no-
 strae obiiciuntur, quae vero illas exornant, se-
 paratim ponuntur. Non vnus omnium i-
 demque gustus. Alii nihil appetunt nisi
 quod sententiis veterum exornatum est; alii
 has negligunt, & veritatem *nudam* omni testi-
 monio destitutam, amplectuntur. Id itaque
 agendum esse existimaui, vt me ad singulo-
 rum captum accommodarem. Pro libertate
 academica scripsi, ea modestia contra dissen-
 sientes vsus, quae in scriptore ingenio desi-
 deratur, & ita confido, meas doctrinas nemi-
 ni offendiculo esse posse. Hisce frueri

B. L. & vale. Dab. in Acad. Fri-

dericiana d. XXIV. Aug.

M DCC IX.

INTRODUCTIONIS

AD IVS PUBLICVM VNI- VERSALE PARS GENERALIS.

CAP. I.

De Iure naturæ in genere.

§. I.

Unum ius publicum vniuersale fit pars illius doctrinæ, quæ ius naturæ integrum explicat, merito ante omnia de iuris naturalis generali conceptu (a) laborandum.

§. II.

(a) Ius naturæ est vniuersale, & sic ad hominum actiones applicari potest, in quocunque statu viuant, siue in statu *libertatis*, in quo hodie sunt gentes, siue in statu *ciuili*, & cum in hoc statu rursus plures dentur particulares status, ius naturæ quoque illos regit & suis principiis instruit. Prout vero status variant, conclusiones quidem nonnæ iuris nat. inde eueniunt, sed tamen omnes ita debent esse comparatæ, vt ex vno generali fundamento, ex quo omne ius nat. dependet, possint deduci.

A

(b)

§. II. Iuris naturæ conceptus non simplex sed compositus est; adeoque & *naturæ humanæ* (b) & *iuris* in genere considerati conceptus euoluendus.

§. III. *Naturam* in genere dicunt Philosophi mouendi principium internum, vnde res quælibet suam essentiam & operationes habet; (c) hic autem tantum fermo est de *natura hominis*.

§. IV.

- (b) sic itaque in hac doctrina potissimum ad *naturam* hominis est respiciendum, cum sine huius intima cognitione neque *doctrina moralis*, neque hæc de *iure naturali* recte explicari possit. Cognita enim natura humani generis, demum recte constat qualis norma hominibus corruptis & tam peruerfis applicari necessario debeat, non quod norma ex statu corrupto deduci debeat, sed quod ille indicium præbeat, quomodo norma esse debeat comparata, si quis per illam ad felicitatem aspirare velit. Neque obstat, quod homines inter se specie differant, & sic quoque singulorum natura variare videatur, nam nihilominus plura reperiuntur, in quibus plerique homines inter se conteniunt, & si hominum naturam inter se confero, possum satis certam mihi ideam formare de statu eorundem inter se funesto & turbido, Peccant itaque qui ius nat. absque *contemplatione naturæ humanæ* tradunt, in qua sane Hobbes cæteris omnibus palmam præripuit, quem licet Pufend. secutus sit, non tamen in omnibus naturæ corruptæ considerationem ante oculos habuisse videtur.
- (c) Omnes res a Deo creatæ sunt in certum finem, adeo vt nihil otiosum & inutile censeri debeat. Finis autem maxime operationes certas ad quas a Summo Deo destinatæ sunt, respicit, quæ

§. IV Natura hominis itidem consistit in principio aliquo agendi intrinseco, ex quo peculiare actiones, quæ propterea *humanae* vocantur, producuntur. Quamvis enim cum reliquis corporibus quoddam commune habeat (d) tamen & sua peculiari quoque potentia instructa est, per quam ab aliis corporibus facile distingui potest, quæ dicitur *anima humana*.

§. V. Sicuti omnia principia agendi in corporibus sunt propter certum finem, ita quoque idem asserendum de hominis anima. Hæc vero

quæ ex principio aliquo interno provenire debent. Hinc quælibet res habet suas proprias *virtutes & potentias*, pro ut natura varie in corpora influxum præstat. Illud autem principium operandi cum *inuisibile* sit, & tantum ex operationibus cognoscatur, difficulter determinari & definiri potest. Vnde quod talis virtus operandi adsit, certum est ex effectibus, qui testantur de sua causa, sed quid & qualis illa sit, sæpe latet, ut tantum coniecturis locus sit relictus.

- d) Homo dicitur quasi *parvus mundus* seu complexus omnium potentiarum, quæ alias in reliquis quoque corporibus sunt, sic plura communia habet cum aliis corporibus, crescit, nutritur, sentit, decrescit, moritur &c. Quæ autem actiones ab *anima humana* proveniunt, eidem propriæ sunt, cum hæc potentia ei propria sit. Patet hinc Physicam esse coniunctam cum morali disciplina, & minus recte moralitatem actionum posse cognosci absque naturæ humanæ intima cognitione.

vero cum spiritus sit præstantior (e) quam vis agendi, quæ in ceteris creaturis deprehenditur, nobiliorem quoque finem & præstantius obiectum, quo fruatur, habere debet, & quia extra ipsum Deum, animæ creatorem, nihil præstabilius inueniri potest, merito se ad huius fruitionem conditam iudicat, & ita pro scopo primario ipsum Deum habet.

§. VI.

(e) Quando Philosophi loquuntur de *hominis præstantia*, ad *mentis præstantiam* confugiunt, hancque *scintillulam diuinitatis* vocant, imo *diuini* quid in ea esse volunt. Hinc Stoici imprimis *rationem*, in qua potissimam operationem animæ, quamuis falso, ponunt, *lumen diuinum* vocant. Quo tendit Cicero *de senectute*, inquiens: *est animus cælestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique cælestium ordinem contemplantes, imitarentur cum vitæ modo atque constantia.* & paucis subsequens addit: *nos ex uniuersa mente diuina delibatos animos habere.* conf. idem *l. i. quæst. Tuscul. p. m. 179* ubi *cælestem & diuinam* eandem vocat. Cognouere itaque etiam Philosophi Ethnici, *mentem hominis esse diuinam*, vel saltem *ad diuinum usum* primario esse creatam, quamuis in eo aberrauerint, quod rationis vsui & speculationibus suis nudis hæc omnia adscripserint, ipsamque originem *diuinitatis* ex vero fonte non deduxerint. Crediderunt enim satis inepte ipsam Dei essentiam in *speculando* potissimum quærendam esse, & cum rationem suam in eo Deo assimilare vellent, potissimum hanc quoque speculationibus

§. VI. Et sic instructa esse debet illis facultati-
tus, quibus Deum recipere, & secundum vo-
luntatem eius operari possit. (f) Exserit vero hæc
facultas sese in duobus, *intellectu & volun-
tate.*

§ VII.

tionibus variis subiecerunt. Illud tamen vel eti-
am ex ratione cognosci posse, apparet, mentem
hominum primario in Dei fructione versari debe-
re, quamvis in quonam hæc fructio consistat,
non satis deprehendat, sed insipidos sæpe sibi
de hac formet conceptus, quod & Gentiles
Poetæ ad quos Paulus ipse prouocat, agnouere,
dicendo: *In Deo sumus, mouemur & viuimus*: In
quo vero quis viuit, ad illud etiam dirigi imo il-
lo frui debet.

- (f) Frustra esset homini indita talis facultas, si non
posset in actum traduci. Hinc ex diuersis operati-
onibus, quas homo sibi conscius in se sentit, si-
mul agnoscit, se *intelligere & velle*, nam & velle
& cognoscere bonum debet, ad quod anima fertur.
Sentit quoque homo, illas duas operationes esse
diuersas, sentit se intelligere & cogitare in cerebro:
Sentit volendi actum primarium in corde sese ex-
serere, quia voluntas est facultas animæ *desideran-
di, concupiscendi & amandi* in corde. Omnis vo-
luntas est intimum desiderium se vniendi cum re a-
mata, quo impellitur intellectus, vt cogitet de me-
diis consequendi rem amatam, in eaque acquie-
scendi & re desiderata fruendi. Potissimæ ita-
que operationes hominis ex corde proueniunt, &
sic actionum humanarum primaria sedes inde eru-
enda, vt homini imputari h. e. homo pro *autore*
eius haberi possit, quo ad diuersos effectus, pro-
ut voluntas ad actionem concurrat, *directo*, sive
per indirectum.

§. VII. Quamuis vero homo semper aliquod bonum (g) ut ut plerumque *apparens*, appetat, & simul cognoscere possit, si modo recte rationes secum subducatur, in desiderio & fruitione summi boni, Dei scilicet veram salutem & quietem consistere, nihilominus tamen in se deprehendit voluntatem esse auersam à Deo & inordinatam, & plane in contraria niti, quo ipso nimium quantum mens a vero scopo aberrat.

§. VIII.

(g) Desiderium omne aliquid appetit, & quidem sub specie boni, quia quamuis mala homo plerumque appetat, tamen illa ipsa dum appetit, ut *grata* & *bona*, sibi proponit, saltem *pro presenti rerum statu*, quo illud appetit, licet alia occasione forsitan illud fugere solitus fuerit, propter *diuersitatem circumstantiarum* & sic semper suam acquiescentiam & fruitionem in re amata desiderataque quærit: stolidus esset, qui *mala tanquam mala*, seu ideo, quia mala sunt, desideraret, quia potius ex cognitione mali, quod etiam tanquam malum voluntas sentit, *auersatio* & *fuga* oritur. Et licet intellectus sæpe agnoscat aliquid mali in re cupita latere, tamen cum voluntas se cum illa re coniungere desiderat, decipit intellectum, ut homo credat ex voluntatis impulsu, latere aliquid boni in re cupita. Hoc supposito cum voluntas bonum desideret bonum autem non aliud sit, quam quod hominis quietem promoueat, vel saltem in quo arbitratur se quietem aliquam inuenire posse, facile constabit, desiderium cordis imprimis ad *unicum verum bonum*, quod in *fruitione Dei* & *unionem cum eo* consistit, debere esse directum, si finem obtinere velit sed dum a

centro

§. VIII. Ex hac inordinata concupiscendi ratione quam homo potissimum in voluntate sua apprehendit, oritur summa hominis miseria (h) tum respectu sui ipsius, tum respectu aliorum.

§. IX.

centro veræ quietis aberrat, non potest non inde oriri confusio summa in voluntate, ex hac vero inquietis summæ calamitas.

- (h) *Miseria* hominis dicitur, quando bono aliquo priuatus est, necessario felicitatem eius promouente. Sic sanitas homini *bonum* aliquod esse dicitur, & certe reuera est, cum sit donum Dei, hinc miserum eum dicimus, qui caret sanitate. Si auaro pecunia deficiat, se miserum clamat: quia hanc pro suo bono necessario habet; si ambitiosus contemnitur, si omnis via ei præcluditur ad honores adspirandi, se miserimum iudicat &c. Cum tamen hæc omnia sint reuera mala; sed quia sub specie *boni* appetuntur, nec haberi possunt, miser est homo hinc *anxietas, dolor, tristitia*. Quidni itaque potius dicendum de priuatione summi boni, veri, uniceque necessarii? Atqui, dicis, homo illud non appetit, adeoque in priuatione & absentia eius nullos sentit dolores. Verum eo maior est miseria, quod priuationem illam, unde omnis est miseria, ne quidem sentiat, sicuti æger morti vicinus creditur, qui morbi grauitatem seu priuationem sanitatis non agnoscit. Ast ubi agnoscere priuationem summi boni, illudque appetere incipit, inde mox intus oritur *dolor & cordis anxietas*, inde *agnitio propria stultitiæ*, ut quod hactenus pro bono habuit, iam detestari incipiat, & inde denique *pœnitentia*. Deinde in his omnibus, quæ desiderat, quæ appetit, tamen apprehendit, se nunquam esse felicem aut quietum, adeoque licet illis fruatur, tamen adhuc miser manet, cum in eorum fruitione acquiescentiam, ultimum o-

§. IX. Respectu sui ipsius est inquietus, inclinationibus diuersissimis & inter se pugnantibus subiectus, nunquam tranquillus; quia a centro quietis, (i) Deo est remotus.

§. X. Dum itaque in se ipso pacem veram & quietem amisit, quid mirum, quod quoque respectu

mnis veri boni finem, non deprehendat, quin in contrarium videat, hæc eius felicitatem, quam appetit non promouere.

- (i) Una quies vera in *centro*, quod est *DEUS*. Qui extra hoc centrum vagatur, extra veræ quietis terminum versatur. Iam homo *in se sentit varias concupiscentias*, quæ proinde nihil aliud sunt, quam *inordinati motus coniuncti cum aliqua inquiete* v. c. dum angitur, cum inquiete desiderat &c. atque ab iisdem rapi voluntatem videt. Et eo miserior est, quod diuersas plane & sæpe *pugnantes* in se concupiscentias videat, unde vulgatum assertum: *video meliora proboque deteriora sequor*. Huc illucue trahitur. Hinc perpetua lucta, hinc conscientia inquieta, cordis summa anxietas. Videtur huc respexisse Arospos apud Xenoph. *de Cyropæd. lib. 6. p. m. 154. lit. d.* aiens, duas esse animas in homine. *Nam vna si esset, inquit, anima, non & bona simul esset & mala, neque res pariter honestas & turpes amaret, neque simul eadem & vellet & nollet facere: sed est manifestum, duas esse animas, & ubi sane penes animam bonam est imperium, honestæ res suscipiuntur, ubi vero penes malam, res illa turpes aggrediuntur.*

(k) Homines

respectu aliorum itidem pacem amorem & concordiam turbet, rumpat, & alios odio habeat. (k)

§. XI. Quilibet sanus itaque videt, in hac intima corruptione, statuque inordinato nullam esse felicitatem, imo summam infelicitatem. (l) Et tamen quilibet in se sentit stimulos & desiderium alicuius felicitatis.

§. XII.

(k) Homines inter se in *corruptione* ipsa conueniunt, sed in eo differunt, quod alii felicitatem quærant in *delectatione corporis*, alii in *possessione & proprietate rerum*, alii in *imperio* in alios & *honoribus*, & cum hi tres affectus in omnibus hominibus reperiantur, sed infinitum in modum misceantur, hinc diuersissimæ oriuntur singulorum voluntates, ex diuersis vero voluntatibus oritur *dijunctio animorum, carentia pacis, amoris, & concordia*, hæc enim potissimum in *voluntatum unione* consistit; Idem velle est optimum pacis vinculum. E contrario nunquam possunt vniri, qui diuersa & maxime contraria volunt. Imo dum contraria volunt, inde oriuntur odia, fuga, læsiones, suspiciones &c.

(l) Quis diceret ægrotum in morbo voluptatem concipere, & non potius, ut illis carere, & sanitate frui possit, appetere. Omnes homines *stulti & sapientes* in eo conueniunt, quod velint esse felices, quia vident infelicium statum esse miserimum, quem omnes fugiunt: *sapientes* felicitatem quærant in *fruitione summi boni, Dei*; *stulti* vero felicitatem in rebus aliis perituris & malis quærant. Felicitas vera consistit in *fruitione veri boni summi & summa acquiescentia in fruitione*. Eandem etiam *stulti* cupiunt, quia concupiscentiis

§. XII. Dum felicitatem quærit, tandem animaduertit, emergendum esse (m) ex hoc statu, & sic medio aliquo opus esse, quo emergere possit.

§. XIII. Medium illud debet esse norma quædam, secundum quam inordinatæ voluntatis

ducuntur, hæ autem itidem tendunt ad boni cupiti fruitionem & acquiescentiam, sed in eo aberrant, quod malum pro bono habeant, & sic captantes & sedulo quærentes felicitatem infelicitatem sibi ipsis attrahant. *Viuerē omnes ait Seneca de vit. beata. c. 1. beate volunt, sed ad peruendendum, quid sit, quod beatam vitam efficiat, caligant.* Quia vero vident in euentu, se in hoc statu non esse felices, sed inquietos, minus securos læsionibus obnoxios, feliciorē, utique alium statum sibi necessarium esse concedere debent, quia quamdiu *acquiescentia* destituuntur, se infelices sciunt, at vero tamdiu se ea destitutos vident, quamdiu felicitatem quandam in inclinationum suarum operationibus quærent.

(m) Ægrotus qui grauitatem morbi sentit, qui sanitatem appetit, medicum quærit & medicamenta appetit. Miser homo, qui tot concupiscentiis trahitur, & ita se infelicem videt, facile comprehendit se medio aliquo indigere, quo feliciorē vitam possit sibi conciliare, omnis finis enim quærit media, si modo finis appetatur. Sic & homo dum suos affectus & concupiscentias carnis sequitur, & in iis felicitatem quærit, de mediis cogitat, quibus bonum illud, quod in eis quærit, consequi possit. Hic iam totus in eo est, vt secum deliberet, alios consulat, in auxilium aduocet, & ex pluribus propositis mediis unam viam eligat.

(n) Hoc

tis inclinationes in suum ordinem reducantur, (n) quia ordo supponit normam.

§. XIV. Norma est præscriptum (o) aliquid conueniens, secundum quod actiones ordinandæ sunt instituendæ.

§. XV,

(n) Hoc inde constat, quia homo, si paulo penitius internos animi motus & inde externas actiones fluentes examinat, cognoscit, se esse miserum, si suas inclinationes sequitur, imo ductu eorundem in infinitas calamitates incidere, & plane inidoneum fieri cum aliis pacificam & tranquillam vitam ducere, ex quo necessario concludit, inclinationes suæ voluntatis esse inordinatas & obtortas. *Inordinatum* enim dicitur, quod ordine eo destituitur, ad quem a Deo est creatum. Quod si vero res, quæ inter se confusæ & inordinatæ sunt, in ordinem reduci debent, ante omnia constare debet, in quo ordo ille consistat, v. c. si libri plures absque ullo ordine in museo promiscue & confuse iaceant, si milites inter se nullo ordine positi sint, tunc bibliothecarius, qui libros in certum ordinem redigere, & Dux belli, qui aciem instruere vult, de norma quadam debet esse sollicitus, quam sequatur in ordinando.

(o) In artificialibus artifices secundum normam præscriptam aliquid faciunt, & omnis denique ars addiscitur ex præscripto normæ. Homo propter concupiscentias carnis est summe imperfectus, inordinatus & omnis felicitatis expertus. Quod si iam in ordinem reducendus, norma aliqua opus est, secundum quam potius agat, quam secundum inordinatas concupiscentias, & quia simul appetit felicitatem, quam in tali libertate affectuum se impetrare non posse, videt, ad illam normam recipiendam non plane ineptus esse debet.

(p) Hæc

§. XV. Cum norma sit præscriptum aliquod requirit præscribentem, & quidem talem, pro quo sit præsumtio, quod non tantum, quænam sit optima norma, sciat, sed etiam optime secundum normam, quam præscribere aliis vult, agat: (p) ex inde enim oritur fiducia, (q) quod norma sit salutaris.

§. XVI.

(p) Hæc rursus fluunt ex antecedentibus. Qui artem scribendi addiscere vult, artis scribendi peritum adhibere debet, h. e. talem, qui non tantum sciat, rectam scribendi artem, sed etiam ipse literas optimas pingere possit. Duo enim in quolibet artifice supponuntur (I) ut sit præsumtio pro eo, quod optimam normam sciat, (II) ut fiduciam alii in eum ponere possint, quod optimam normam habeat. Hæc si deficiat, semper dubii hæremus, utrum is, qui de optima norma gloriatur, eandem ipse possideat, & sic actionibus suis debet ostendere normam suam esse bonam.

(q) Qui normam alicui præscribit, nec ipse secundum normam agit, emendationem vel conformationem aliquam ad normam in aliis sperare haud potest, neque enim alter credet, hanc normam præcise esse necessariam, quod videat, eam praxi in docente destitui, maxime si norma ipsa repugnat eius inclinationibus. Doctrina non tam efficaciter alios ad imitationem trahit, quam optimum exemplum. Doctrina intellectum replet variis conceptibus, sed non semper ad cor penetrat: Ast bonum exemplum & vita alicuius incorrupta magis cor afficit, sicut mali mores alios quoque corrumpunt. Dicitur enim homo inclinatione quadam ad imitandum alios. Aiunt: atqui claudus potest viam alicui monstrare, quam ipse ire nequit. Veruntamen

§. XVI. Si ab hominibus vnice norma esset petenda, dubium maneret, a quibus illa esset expendenda, cum vere sapientes pauci, imo quinam pro.

men non tantam fiduciam in claudi assertionem ponere possumus, ac quidem illius, qui se ductorem & comitem mihi promittit & offert. Recte Xenophon lib. 1. *Cyropæd.* p. m. 31. ait: *Homines ei, quem arbitrantur de commodis suis prudentius se ipsis dispicere, perquam lubenter parent. Atque hoc ita se habere cum in aliis multis, tum in egrotantibus animaduertere licet, qui perquam cupide arcessunt id præcepturos, quod fieri oporteat. Itidemque in mari, ubi vectores per quam cupide gubernatoribus obsequuntur. Etiam plerique ab iis, quibus existimant itinera notiora, quam sibi, ne discedant, totis viribus enituntur.* Eiusdem farinae sunt, quæ Socrates apud Xenophontem *memor. lib. 3. p. 764.* habet, aiens: *Nosti, quavis in re, parere homines maxime illis velle, quos existimant esse præstantissimos, nam in morbo potissimum illi parent, quem medicæ rei putant peritissimum, & in naui, qui nauigant, ei quem gubernandi putant peritissimum, & in agricultura, quem agri colendi peritum imprimis arbitrantur.* Audiamus adhuc Senecam quæ *Epist. 6.* ita: *plus tibi viua vox & conuictus quam oratio proderit, in rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis quam auribus credimus, secundum, quia longum est iter per præcepta, breue vel efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, utrum ex formula sua viveret. Plus Plato ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermadium & Polyænum magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit &c.*

(r) Plures

pro talibus habendi, sæpe incertum est, quia etiam stulti sapientiæ laudem affectant. Ergo ab hominibus solida secura & idonea norma (r) sperari nequit, quæ hominem ex miseria eripere valeret.

§. XVII. Solus DEus est sapiens, fons omnis salutis, summe bonus. Ergo huius solius est, primario talem, quam quærimus, normam præscribere & hominum vias dirigere. [s]

§. XVIII.

(r) Plures dantur normæ agendi. Non assero simpliciter ab homine normam aliquam præscribi non posse, nam discipulis præscribit normam præceptor, filiis pater, sed tamen illi non sunt autores normæ & omnes normæ ab his præscriptæ sunt desumptæ ex alia norma. Dantur etiam normæ, quæ ad *consilia* spectant, circa negotia in vita communi caute peragenda, has itidem homo præscribere potest, sed de his hic non agitur. Quærimus normam, quæ hominem e miseria deducat. Iam omnes homines sunt miserrimi, & rarus quis est sui ipsius medicus. Quilibet homo ambit sapientiam etiam in corrupto suo statu, & ita normam aliquam aliis præscribit suis passionibus valde conuenientem. Ambitiosus imprimis alios in viam ducere satagit, aliis regulam præscribere studet, quia hoc ambitioni suæ valde conueniens est, & cum externe honeste viuat, alios egregie fallere potest, vt credant ipsum esse sapientem. Avarus itidem normam aliquam aliis præscribere solet, sed suis passionibus itidem conuenientem. Hinc imprimis quæ ad œconomiam, quæ ad acquirendum & boni patrisfamil. officium spectant, aliis inculcat, sed ita regulæ hæc magis stultitiam promouent, quam augment.

(s) Id ipsum ostendunt passim hi, qui dum suas nor-
mas

§. XVIII, Imo etiam eandem præscripsit vel cordibus hominum (t) eandem implantans, vel verbo suo manifestans.

§. XIX. Quamuis vero voluntas Dei ita hominibus sit manifestata, tamen ob corruptionem cordis lumen intellectus sæpe corrumpitur, vt manuuctione (u) ad illam normam in-

mas, quas aliis inculcant, esse salutares ostendere conantur, prouocant ad scripturæ sacræ consensum. Ergo primario rectitudinem normæ suæ quærunt in Dei voluntate. Et qui ius Nat. tradunt, voluntatem Dei pro principio *essendi* supponunt.

(t) Veritatem huius asserti ostendunt (i) *effectus* in corde, dum homines male agentes cruciantur moribus conscientia, qui indicium præbent, se male egisse. (II) *finis*, ad quem homo creatus est, quia facultates animæ imprimis hominibus sunt datæ, vt ad DEUM dirigantur. Diriguntur ad Deum, si in eius *voluntate* acquiescamus: Voluntas autem Dei debet præsupponi cognita, alioquin nemo posset facultates suas ad Deum dirigere. Dum itaque facultates ad Deum sunt dirigendæ, simul quædam *cognitio voluntatis diuinæ* debet in iis deprehendi, *voluntas autem Dei* est ipsa *norma*. Denique (III) idem docet *sensus communis*, dum statim homo assensum veritati propositæ præbet, de qua alias semper dubitaret, si illam in se non haberet. Quæ extra hominem sunt, de eis non aliter certus redditur, quam per receptionem sensuum, quæ si deficiat, tamen credit probabiliter, id quod refertur, hoc ita esse. Quæ autem in homine sunt, de eorum existentia certus est per *internam perceptionem*; nam certo scit se cogitare, desiderare & sic in se certus est, adesse normam aliquam in se, secundum quam agere debet.

(u) Experientia testatur, *sine manuuctione hominem ob-*
brutescere

brutescere. Infantes, quo magis crescunt, eo magis instinctum suarum passionum sequuntur, & eo magis etiam luminis in intellectu usum verum amittunt. Affectus & prauæ inclinationes totum hominem occupant, vt hæc cognitio voluntatis diuinæ sensim moriatur. Quodsi hominem nulla manu ductione educatum nobis proponamus, fere a bestiis parum differet, quia tam imbecille est lumen rationis, vt facile superari possit a naturali instinctu. Latitant veritates naturales intra homines, sed quasi *scintillula* quædam cineribus obruta, quæ si in flammam excitari debeat, externo adiumento opus est, quo cineres dispergantur & scintillula vires capiat. *Hinc manu ductionis necessitas adest.* Optime Plato in *criton.* p. 35. qui in *gymnasiis se exercet, eaque in re operam collocat, vtrum cuiuslibet hominis laudi & vituperationi & opinioni attendit, an illius tantum, qui medicus sit & gymnasii magister? Huius solius. An non timere decet vituperationem & optare laudem illius vnus potius quam multorum? Procul dubio. Hac itaque ratione ille agere seque exercere debet, atque etiam edere & bibere, qui illo vnico videatur, qui præsideat intelligatque potius quam vt videtur vulgo. Recte dicis. Nonne & de aliis, ne omnia percurramus eadem ratio est? de iustis iniustisque, de turpibus & honestis, bonisque & malis? Vtrum multorum opinionem sequi debemus, an vnus potius, qui intelligat, quem decet & vereri & timere magis quam cunctos alios? Vnius istius procul dubio. Neq; obstat quod pauci dentur sapientes, imo quod cognosci vix possit, quis sit sapiens. Nam hæc obiectio id quidem operatur, quod pauci sint idonei ad præscribendam aliis normam cuius ipsi autores sint; sed facilius alii admitti possunt ad manu ductionem quandam præbendam, præsertim si longa experientia sint conspiciui, & suis externis actionibus normæ præscribendæ usum & praxin ostendunt.*

digeat, quæ sit vel ab aliis hominibus, sapientiam colentibus vel etiam facta est a Deo per pleniorum reuelationem (x). Vnde præcepta viuendi in sacris Literis egregie nobis manifestata sunt.

§. XX.

- (x) Cum hominum manu ductio fallere possit ex rationibus sæpe dictis, hinc etiam a Deo accessit securior & falli nescia manu ductio, scil. *Verbum Dei reuelatum*, quod ideo a Deo datum est, vt scintillula cognitionis, quæ in homine adhuc superest plenius reuocilletur & lumini intellectus obliuio succurratur. Equidem reuelatum verbum sequensrandum esse a cognitione illa, quæ sit per lumen naturæ; vulgo asseritur, sed tamen id non impedit (1.) quo minus possit eo, quo dictum est, modo, eius mentio fieri, vt hic factum est. (2.) quatenus S. Scriptura regulas & normas viuendi quoque continet, *ex lumine rationis prouenientes*, sine dubio tutius ad eam provocatur, quam ad Senecam, Plautum, vel Virgilium. Vti enim omnes in iure Nat. voluntatem Dei agnoscimus, certe non rectius voluntas hæc sæpe habetur, quam si pleniorum reuelationem consulamus. *Neque amittit ius Nat. suam rationem & naturam*, quod repetitum & plenius explicatum sit in verbo diuino, sicuti manet ius nat. in suo statu, si vel maxime hæc disciplina in artem reducatur & methodo conuenienti a Doctolibus exhibeatur vel vestigia eiusdem occurrant in Cicerone, Seneca aliisque. Et deinde loquor hic in genere de *norma quacunque*, non in specie de *iure nat.* Interim hunc abusum omnino evitandum esse, merito iudico, ne omnia dicta scripturæ s. ad regulas iuris nat. referamus, quo ipso ingens confusio *Theologiae moralis & iuris Nat.* oritur, quod bene obseruauit Puffendorff. in *præf. tr. de offic. hom. & civ.* quamuis non semper limites accurate obseruauerit. Latitant enim non unius generis præcepta in s. scriptura, quæ se-

§. XX. Ista manu ductio itaque non præscribit normam, sed iam a Deo cordibus inscriptam excitat, ut homo statim ei assensum præbeat, (y) si modo in se ipse attentus sit. (z)

§. XXI. Cum norma itaque sit *voluntas Dei*, fontis omnis boni & salutis, hominique concreata, vel in sacris plenius reuelata, non potuit non in homine producere obligationem (a) ut ad illam suas conformaret actiones.

§. XXII.

dulo iudicio sunt separanda. Non euitauit hanc confusionem ipse Hobbesius, qui fere unus inter omnes iuris naturæ interpretes loca scripturæ sacræ adduxit, & dogmata sua exinde firmare voluit. Verum si vllibi Sophistam egit, certe in allegandis scripturæ s. dictis hoc præstitit, uti cuius legenti apparebit, & hinc inde etiam nos annotabimus.

- (y) Hoc rursus fluit ex antecedentibus. Si homo in se non haberet talem normam, nunquam certus esse posset de eius veritate. Vnde *scit*, hoc verum esse, quod ius naturæ præcipit, non simpliciter credit.
- (z) Homo attentus ad rem dicitur, tum qui & intellectus aciem & voluntatis desiderium ad rem aliquam dirigit v. c. auarus omnes neruos ingenii ad diuitias flectit. Sic itaque hic requiritur (1) *sedula inquisitio*. (2.) *sedulum desiderium cognitionis* sui ipsius, tunc oritur meditatio, hæc vero est examen eorum, quæ proponuntur. Atque inde est *cognitio naturalis*, *das naturliche Erkaentnus*, opposita reuelata.
- (a) Frustra in homine asseretur aliqua norma; si non eadem attribuenda esset quædam *vis* seu *obligatio*. Quod si enim in hominis libertate foret vtrum inordinatos suos affectus, an normam præscriptam

§. XXII. Qualis est norma, talis etiam est obligatio, vel interna tantum, vel etiam externa. Normæ autem ratio imprimis debet dirigi ad *statum normandi*, & diiudicari ex consideratione & cognitione eius, qui normam præscribit.

§. XXIII. *Statas normandi*, seu hominis, diiudicandus ex eiusdem actionibus. Hæ autem sunt

ptam sequi vellet, homo non raro magis suos affectus sequeretur, cum a bono semper naturaliter abhorreat. Dum ergo sponte se non conformat ad normam, quædam coactio voluntatis accedere debet, quæ reuera est *coactio*, dum vel inuitus, & reluctantibus cordis inclinationibus carnis desiderium suppressere debet. Consistit vero illa *voluntatis coactio in metus iniiectione* ab eo profecta, qui normam præscripsit, & quia duplici modo malum alicui proponi, & sic metus iniici possit, hinc quoque obligatio hæc est vel *interna* vel *externa*. Hæc consistit in coactione aliqua externa proficiscente ab eo, qui ius cogendi & metum externi mali iniiciendi habet, ex qua externorum malorum propositione fit, ut homines abstineant a re maxime cupita, quia illa externa mala passionibus suis valde inimica deprehendit. *Illæ* vero consistit in mere interna voluntatis coactione ubi tum ex (α) conscientia mali necessarii nobis imminentis, tum etiam (β) ex recordatione, quod a vero scopo omnis felicitatis & quietis ita auersi simus, voluntas quandam vim patitur, per quam se retrahi sentit, ab illo, quod caro appetit. Hæc sine dubio est nobilior priori, quia fundamentum habet nobilius & merito fundamentum esse debebat externæ obligationis. Interim observandum, posse etiam voluntatem aliunde cogi, scilicet,

sunt potissimum duplicis generis: (b) vel in *rela-
tione*

vt vna passio resistat alteri. Vnde sedulo cauendum, ne omnem voluntatis coactionem internam pro obligatione interna capiamus, sed magis ad *principium*, vnde coactio procedat, respiciamus. Plures seipsos decipiunt, dum putant se ductu conscientiæ suæ hoc vel illud facere debere, atque ita interne obligatos esse, cum tamen principium voluntatem inclinans vel cogens sit *ambitio* vel *utilitatis propriæ respectus*. Sic ambitiosus, qui simul stimulos carnis in se sentit, reprimit eosdem, dum ambitio prædominans cogit voluntatem ex recordatione mali, quod ex voluptate sibi imminere videt, quod tamen ambitioni eius aduersum est. Idem sentiet in se avarus, qui quidem simul aliquo desiderio honoris ducitur, sed si periculum fortunarum inde imminere videat, hæc cogitatio retrahit avarum, ne honores ambiat. Sic itaque affectus mirifice cogunt voluntatem & prædominans in homine aliis resistit, seu cogit voluntatem, ne illuc flectat. Proinde non ex *sola recordatione mali imminenti* obligatio interna deducenda, alioquin (I.) alia esset obligatio interna in hoc, alia in illo, imo cum homines specie inter se differant & varias affectuum mixturas habeant, quod in vno esset *obligatio* seu *interna voluntatis coactio*, id in alio non esset obligatio, qui longe diuersas in se pugnas sentit. (II.) Cum omnes in eo conueniant, quod affectus hi tres sint vitiosi & omnis mali fons & origo, iam fundamentum obligandi esset quærendum in fonte omnium mali, cum tamen obligatio interna reducere hominem debeat a malo. (III.) Passio prædominans in homine normam agendi vnice præscriberet, quia hæc cogit voluntatem, iam vero aliam normam obligantem quærimus, quæ hæc quoque cogat & hominis voluntatem interne abducat ab iis, quæ a passione prædominante eidem imperantur.

(q) Potest homo considerari vel quoad se, vel quoad alios

tionem ad alios, quibuscum in societate humana vivit, vel *in relatione ad se ipsum*. Ibi norma ex fine eiusdem & indole societatis humanæ, qua homines inter se naturaliter sunt conglutinati, intenditur, vt tranquille & pacifice cum aliis hominibus vivatur, (c) *hic vero*, vt inordinata voluntas

alios, quibuscum agit. Ibi non habetur respectus ad alios homines sed tantum ad ipsam agentem quatenus suis actionibus internum malum auget vel corrigere intendit. Atque hic norma requirit, vt in se descendat & intrinsecos suos motus, unde omnis infelicitatis & inordinationis fomes ad normam præscriptam dirigere intendat. Etsi hæc norma vnice *pacem internam* promouet & operatur. *Proverb. III, v. 2. 17.* hæc verum bonum instillat & docet, hæc veram iustitiam animis hominum insinuat *Prov. IX, v. 18.* & quid vere iustum sit, diiudicat *ibid. vers. 20.* imo sapienter & tranquille imperantes imperare docet, *ibid. vers. 15. 16.* suggerit vera & sana consilia. *ib. vers. 14.* Non tamen eo ipso necessarium est, vt homo consortiis aliorum hominum fugiat, nam & in consortio aliorum hominum id quilibet efficere potest. Saltem illud intendo, quod ita norma tantum & primario corrigere intendat actiones internas, quæ non sese exserunt, quoad alios vel saltem hoc respectu non considerantur; possum enim etiam illas actiones, quas cum aliis gero, considerare vel intuitu *mei vel alterius*, vt nec illum lædam, nec quietem animi turbem passionibusque indulgeam & ita duplici modo quoque de illis iudicandum est.

- (c) Si *relatiue* vel *quoad alios* homo consideratur, in examen veniunt actiones, quas cum aliis exercet *in societate humana*, in qua cum aliis positus est a creatore, & quamuis hæc fluant ex internis animi motibus, a-

tas in ordinem reducatur & passiones supprimantur, atque adeo homo interne emendetur.

§. XXIV.

deoque norma illos dirigens hic inprimis applicanda, cum si interni motus in ordinem reducti, externæ actiones nulla amplius norma peculiari indigeant, tamen cum difficulter & nimis sero sæpe, aliquando plane nunquam, interni affectus in homine domentur, & tamen totius generis humani intersit, (cum id aliter conseruari non possit) vt saltem per pacem externam vinculum illud humani generis sanctum illibatumque maneat, desideratur quoque peculiaris norma quædam externis hisce actionibus conueniens, seu eos etiam dirigens, qui internos animi motus in se domare vel nolunt vel negligunt, quæ ex ipsa natura societatis humanae fluit. Sicuti itaque feris bestiis, qui ad mansuetudinem non possunt deduci, vincula iniicimus, ne damnum dare possint, licet inde non fiant mansuetæ, sicut furiosos vinculis detinemus, ne nocere possint, licet inde non fiant sanæ mentis; sic quoque eodem modo comparatum est cum homine: reuera homo a fera bestia parum vel nihil differt, si in naturali suo statu consideratur, quin quod aliquando feram bestiam vincat, vti id experientia in bellis aliisque calamitatibus publicis ostendit. Proinde quidem optimum factu esset, si ad mansuetudinem reduci posset, quia sic quilibet ab altero satis esset securus, neque amplius metuendum esset vllum malum. Sed quoniam hoc rarius fieri potest, (quia pauci sunt boni) aliud frenum vel vinculum ei iniiciendum fuit, ne maius malum inde oriatur, sed quantum fieri potest externe in ordinem reducatur, vt saltem *vinculum humani generis* conseruetur. Et inde necessitas normæ alicuius peculiaris dependet, quæ hominem quasi refrenat vt abstineat a malo alteri inferendo, & quiete cum altero viuat, si-

cu-

§. XXIV. Actionibus hominum, quæ relationem *ad agentem* habent, & quarum emendatio primario ex interna inclinationum mutatione dependet, norma talis præscripta est, quæ magis producit obligationem internam (d) quam externam.

§. XXV.

cuti frenum iniectum feræ bestię impedit, non mordere aliisque nocere possit. Differunt itaque hæ duæ normæ in eo, quod prior hominem interne tranquillum reddat, posterior vero externam potissimum tranquillitatem intendat, quod posterior oriatur ex indole societatis humanæ, quam inter homines natura constituit: prior hominem respiciat etiam non constitutum in quadam societate: posterior primario intendat *pacem externam*, prior *internam*, adeoque posterior hominem non faciat *bonum*, sed saltem *sociabilem*, nec tam perfecta sit quam prior, quia nobilior est felicitas interna quam externa.

(d) Hoc iam fluit ex natura harum actionum; cum enim magis internæ sint, & consistant in inordinatis animi moribus coercendis, externam aliquam coactionem non recipiunt, sed interna tantum sunt normandæ. Deinde cum finis huius normæ sit, hominem interne tranquillum facere, coactio externa huc est impertinens, quæ magis hypocritas quam pios facit. Hinc manuductio quoque hominis ita debet esse comparata, ut is, qui alterum manuducit, non imperio & pœnarum metu, sed consulendo, suadendo, hortando, rogando, instandeq; alterum in viam salutis ducere satagat, quæ manuductionis ratio externe non cogit, sed potissimum ad animum alterius penetrare eumq; ita flectere conatur: atque hoc officium est Doctorum, patrum & quorumlibet Christianorum, qua talium. Denique cum manuductio externa tantum viam o-

§ XXV. Actiones, quæ in *relatione ad alios homines* considerantur, pōssunt ad duo generā referri: quædam necessario conservant & turbant pacem inter omnes homines, (e) quædam vero non turbant necessario, quamvis si fiant, magis pacem promoveant & amorem, vinculum omnis pacis, inter homines stabiliant (f).

§. XXVI.

stendat, non autem vires ad eundem, præbeat, inde fluit, manuuctionem hanc non sufficere ad hominis mentem a malo auertendam, sed vires illud, quod inculcatur, faciendi aliunde esse desumendas & petendas, exemplo parentum, qui infantes quidem ducunt manu, vt pedes in ordinem reducere addiscant, vires autem seu virtutem eundi ipsis largiri nequeunt, adeoque frustra manuducitur infans, in quo vires eundi quasi penitus sunt emortuæ.

(e) Sic pacta foedera seruare, seruat necessario pacem, item ius suum nemini detrahere, soluere quod quis debet, imperanti obedire & similia. Sed contraria necessario turbant pacem. Et cum contrariorum contraria sit ratio, facile ex iis, quæ necessario turbant pacem, iudicari potest, quænam eandem conseruent. Si enim foedera frangere, alterum lædere, suum cuique denegare, alterum contemntre, occidere, adulteria committere, pacem & tranquillitatem inter homines tollunt & turbant, merito illud pacem conseruare dicendum est, quo seruat, fœdus alterius honor comiter conseruatur alter non læditur &c. Quod si enim ponas, hæc omnia esse licita, habebis bellum omnium contra omnes, & sic miseria hominis erit maior quam ferarum bestiarum.

(f) Huc refero officia humanitatis & quæ ex regulis decori veniunt. Quod si enim vel maxime alteri denego officia humanitatis, adhuc tamen tranquillitas inter homines superesse potest, v. c. si commodatum petenti

§. XXVI: Illæ magis externam coactionem & recipiunt & requirunt, cum *absolute* ad vinculum generis humani conservandum vel fieri vel omitti debeant (g) hæc vero ordinarie interna obli-

quenti repulsam do, si nolit diues egenti pecuniam mutuum dare, vel mandatum suscipere, quod commode exequi potest, vel transitum per agrum suum concedere &c. nihilominus enim pacifice cum altero vivere possum, licet hæc officia humanitatis ipsi denegauerim, interim hoc certum est, cum hæc officia ex amore, omnis pacis & tranquillitatis vero fonte fluant, insigniter pacem publicam promovere, quia quod eo ipso, dum quis alteri inservire studet, alias ad similia officia & mutua auxilia alliciat, quæ alios frustra ab aliis expectat, ubi hæc aliis denegaverit.

(g) Constat, hominem esse intime malum, & valde proclivem ad alterum lædendum, & quæcunque in alterum committenda, ut non inepte dixerit Boccalini pro dictione: *homo homini Diabolus*, substituendum esse: *homo homini homo*, quod ita vox hominis magis rem exprimere videatur, quo etiam Seneca respexit l. de benef. c. 10. aiens: *Homo est omnium animalium pessimum ac teterrimum, quo nihil peius & atrocius*; & Cic. II. de off. *Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur*; & Seneca Epist. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum*. Deinde constat, paucos internam normam sequi, quia paucissimi boni, plerique omnes extreme mali & tamen eo miserior homo est, quo magis pravis suis affectibus indulget erga alios, hinc necessario per externam vim quandam abducendus est ab hoc malo, ut alter ab altero securus esse possit. Quod itaque necessarium ad tranquillitatem inter homines medium est, & tamen sine coactione violenta obtineri nequit, ibi adesse debet obligatio externa; subsumtio ex ha-

obligatione reguntur, (h) si abstrahas a civili vinculo, illis superadditò.

§. XXVII. Dictum præterea, conditionem eius, qui normam præscribit, esse considerandam (i).
Prout

ætenuis dictis fluit. Accedit, quòd Deus homines in quadam vniuersali Societate hoc in mundo conglutinauerit, quæ societas absque obligatione mutua esse nequit, quæ si tantum esset interna, finis huius societatis obtineri non posset, sed potius maneret semper inter homines status belli, quo non possent non ruere ad interitum, quia pauciores secundum obligationem internam viuunt.

(h) Neque enim per se harum omisio pacem inter homines lædit, adeoque non necessaria hic fuit obligatio externa. Præterea cum magis sint effectus amoris, amor autem affectus animi internus, magis suadenda & precibus obtinenda sunt, quam imperanda vique extorquenda. Concludo itaque hic non præcisè necessariam esse coactionem externam, nec primario pertinere ad hanc *de lege naturali* doctrinam, sed potius ad *decori*, cuius principia *legis proprie dictæ* vim non habent, quamuis non plena earum natura obstat, vt non possint recipere coactionem externam ex lege Ciuili, in quo adhuc differunt ab internis mentis operationibus, quæ nullo modo legis coactioni subiici possunt.

(i) Dictum est hætenus, quasdam actiones plane nullo modo recipere coactionem externam, quasdam quidem recipere posse, sed tamen ex lege naturali de illa non constare, quasdam vero necessario coactione externa inculcari & constare debere. Sed vero hoc non sufficit ad producendam obligationem externam, nisi etiam præterea cognitam habeamus personam eius, qui normam præscribit, cum ex conditione

Prout enim hic vel par vel inferior vel superior, eatenus obligatio quoque variat. (k).

§. XXVIII. Deus summe superior est, ens summum, præterea tamen amor summus, hinc imperium eius in homines pios mere paternum est, non herile; adeoque cum omnis bonæ normæ autor sit, potissimum interne, (l) sed & suo modo

tione, eiusdem inprimis ratio obligationis quoque dependeat, & non pauci existiment, præcepta iuris naturalis mere internam habere efficaciam, nisi in statu civili ab imperio superioris externa vis eis accedat.

(k) Sic itaque, quando par vel inferior præscribit alteri normam, magis *dogma* aut *consilium* est, & intrinsecam tantum habet vim obligandi, quia par aut inferior destituitur vi coactiva scil: *directo*, nam per indirectum etiam par parem cogere potest, præsertim in statu naturali, licet ei non imperet v. c. resistendo eidem, capiendo, eundem detinendo violenter, ei auferendo, quod denegat. Superior vel habet imperium *paternum* vel *civile* vel *herile*. Uterque cogere potest, sed diuerso modo, ille omnia, quæ agit, ex affectu paterno seu amore agit, vt profit filio, & licet eundem cogat, puniatue, hoc tamen ægre facit: qui vero herile imperium exercet, metum ex imperio incutere intendit, non eius primario, quem cogit, vtilitatem respiciens, sed suam; hinc oritur metus seruilis in hoc casu, sicut in illo casu metus filialis. Denique qui civile imperium exercet, vt iustus iudex ad totius Reip. salutem vi coactiva vitur, non vt malis noceat, sed vt vniuersitati prosit.

(l) Si imperium Dei vt paternum concipimus (id quod bonitati eius conuenit) metus quoque hominum debet esse filialis, hic vero ex amore descendit, & dum homo

modo externe obligat, quatenus erga malos uti-
stus iudex agit. (m)

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in homi-
num cordibus scripta est, quæque obligat ad pa-
cem & tranquillitatem intuitu aliorum servan-
dam, dicitur *lex natura*, (n) quatenus norma
hæc

homo conscius est, quod amorem diuinum lædat, si
contra normam agat, hæc recordatio, vt supra di-
ctum, magis operatur obligationem internam, fa-
citque vt sponte sequatur voluntatem Dei, atque
hic coactione externa per modum imperii non indi-
gere credendus est.

(m) Hoc ita intelligendum volo (I.) quod non repugnet
rationi; Deum posse etiam iudicium iustum exerce-
re erga eos, qui immorigeri sunt, & secundum nor-
mam eius viuere nequeunt. Quemadmodum enim
piis est optimus & benignissimus pater, ita quoque er-
ga impios, vt iustus iudex concipi debet, neque enim
impii solo consilio, vel paternis monitis reguntur, ni-
si arctius vinculum accesserit. (II.) Licet Deus non
semper immediate externe cogat homines, tamen
dum hanc normam cordibus hominum inscripsit, hæc
vero non possit obtineri sine *externa coactione*, & hanc
hominibus eatenus indulgisse videtur, quatenus ad
pacis communis conseruationem facit. Inutilis e-
nim & inanis esset norma, si homo hominem quadan-
tenus cogere non posset. v. c. resistere aggressori, sibi
quomodocunque consulere, ne ab altero opprimatur
&c. Congruit enim societati humanæ prouidere &
præcauere, ne ullius ius in illa lædatur. Et huc quo-
que facit natura actionum pacem necessario turbant-
ium, quæ necessariam requirunt coactionem exter-
nam. Et licet DEUS non cogat externe per se, tamen
per alios sæpe coercere potest immorigeros & foedi-
gos, vt experientia docet.

• iam origo legis naturalis & differentia huius a
præ-

hæc illa præcipit & vetat, quæ non interne tantum obligant, sed præterea etiam externam obligationem necessario requirunt, & sic satis differt ab illa norma, quæ unice interne obligat, quæque ad aliam disciplinam spectat. (o)

§. XXX.

præceptis Theologiæ moralis, quæ si confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri potest. Intuitu Dei, uti antea dictum, fere eadem utriusque videtur esse ratio, quod utraque norma sit ex voluntate Dei & magis interne obliget, sed cum hic potissimum actiones hominum in relatione ad alios homines consideremus, & præterea in iis agendis vel fugiendis homo se obligatum aliis esse agnoscat, non potuit sufficere interna obligatio, nisi etiam accederet ius cogendi ut homo alterum cogere, externe posset ad illud faciendum, quod norma hæc actionibus præscripta præcipit & vetat. Et hoc intuitu, cum inter homines effectum *Legis proprie dictæ* fortietur, norma hæc a natura homini connata dicitur *lex naturalis*.

- (o) Patet hinc. (I.) ius naturæ non ulterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei satisfiat, sed quod ad minimum, si normam alteram interne principaliter obligantem, sequi nolit, hanc necessario sequi debeat, ne bellum omnium in omnia sequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime bonos, sed tantum externe tranquillos, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum necessariam esse; Deinde (III.) ex hoc quoque sensu dicitur conspicuus redditur, quod iusto non sit Lex posita, sed impiis, nam iustus non indiget hac norma, cum omnia sponte absque ulla coactione agat. *Præverb. XXI, 15.* Quod apud

§. XXX. Utraque norma intendit, vt homo e
 miseria reducat, (p) *virtutis* quidem, vt in-
 ternam in se pacem stabiliat, quod fit per affectu-
um suppressionem; *Legis* vero, vt societatem hu-
 mani generis, cuius se membrum a creatore con-
 stitutum esse novit, colat, & ita paci externæ
 cum aliis hominibus studeat. *videturque contra-*
 ria

Lucianum Cynicus Demonax cognouit, vbi ita: *οἱ ἀγαθοὶ νόμον ἔδονται. ποιῶντες ἐκασίως διὰ τὸν λόγον, ἂν ὤν ἀκόντες διὰ τὸν νόμον.*
 i. e. boni legum haud indigent facientes ultro secundum rationem, qua nunc inuiti metu legis facimus. Breui-
 ter: caret lege, sed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere studet.

- (p) Id iam fuit ex haecenus dictis & statu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quasi status belli est. Hic status vero miserrimus imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis status sine dubio in pace interna & externa consistere debet. Prioris normæ, internæ sc. effectus plenius describuntur *Prov. III, 1. 2. 3.* Sic itaq; habes principium *essendi* sc. voluntatem Dei, habes *cognoscendi* sc. culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam siue *amicitiam* siue *benevolentiam* siue *socialitatem* dixeris, siue regula Saluatoris illam circumscribas: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, perinde esse arbitror nam & hoc ipsum principium idem quod lex *de colenda cum aliis pace intendit*, quia tunc demum cum aliis tranquille viuis, si alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem seu demonstrationem huius principii, quia ob hunc finem norma est introducta, quia sine hac vinculum inter homines subsistere nequit, imo quia fuit necessario ex statu humani generis. Neque muto, si dixeris, ex hoc principio officia

ria (q) utrumque vero ideo intendit, quia summa hominis miseria in statu contrario consistit.

vi
to
fora
§. XXXI. Vtramque normam inculcat optime Salvator his verbis: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum sicut te ipsum. (r)

§. XXXII.

cia erga Deum & semet ipsum cognosci non posse, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem seu proximum; nam id adhuc est in quaestione, an ad *legem naturae strictè dictam* hæc duo capita pertineant, quod ex hætenus dictis negandum erit. Officia erga semetipsum & Deum ex norma virtutis regulanda.

(q) Non itaque confundendæ sunt diuersæ denominationes, quæ secundum hætenus dicta actionibus adscribuntur. Alio respectu dicuntur *iusta*, quatenus non violant ius alterius aut leges, societatis humanæ, alio *bonæ* vel *mala*, quatenus internam emendationem vel promouent vel negligunt, & alio denique *decora* vel *indecora*, quatenus per officia humanitatis alteri prodesse vel non prodesse intendimus: quo ipso fit, vt sæpe actio fit non *iniusta*, quæ alio respectu possit esse *mala* vel saltem *indecora*.

(r) Interrogabat Legis peritus quidam Christum *Matth. XXII, 36.* qualis esset *lex summa & fundamentalis*, ex qua reliquæ omnes suam deducerent subsistentiam? Erat quippe inter iudæos hac de re contentio. Sed Saluator absque ullis ambagibus duas has regulas eidem tradit. Prior tendit ad internam quietem & emendationem sui ipsius, quia tendit ad pacem cum Deo optimo salutis & boni fonte conciliandam. Alterum præceptum proximum respicit, quem quis diligere debet sicut se ipsum, quo ipso in pace & optima tranquillitate cum eodem vivit, *leges naturæ strictè*

De dicitur & quæ ad officia humanitatis spectant, colit, quæ si conuulsi in obseruantur, tunc demum homo ad scopum suum, ad quem creatus est, reuertitur & sibi ipsi constat. Illustratur hoc porro egregie Pauli dicto *Gal. V, 14. omnes leges b. c. uno verbo implentur, Amore proximum sicut te ipsum Leuit. XIX, 18.* Plerius hoc illustratur *Rom. XIII, 9. & Iacob. II, 8.* hoc præceptum dicitur *regium* i. e. primum & fundamentale, quid vero est, *amare se ipsum* aliud, quam querere securitatem & quietem sui ipsius, ergo quoque aliis hæc præstanda erit. Sicut enim quilibet sibi ipsi carus, ita & alterum sibi æque carum habere debet, vid. Dn. Hertius *de sociat. sect. 2. §. 10.* quod etiam agnoscit Hugo du Roy *de eo quod iustum est tit. 3. §. 5.* frustra resistente Boecero *in præfat. ad Grat. de iur. B. & P. p. 8.* nam si eius sententia quidquam valeret, plane non querendum esset fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum est *clarum, adequatum & proprium.* Videntur ipsi Ethnici isti haud alienij fuisse ab hoc fundamento fere uniuersali, cum in *L. 3. de l. & l.* illud pro fundamento subiicitur *naturam inter nos constituisse cognationem quandam, & huius consequens esse, hominem homini insidiari nefas esse.* Quid autem est ista cognatio aliud quam *vinculum illud commune inter omnes homines*, quo colligati sunt a Deo ad pacem colendam, nam vinculi & cognationis huius natura est, ut adsit inter omnes *unio quadam*, scilicet, voluntatum, & sic amor recte dicitur a Paulo *vinculum pacis.* Camillus apud Liuium *lib. 5. c. 27.* societatem hoc vinculum nominare non veretur, aiens: *nobis cum Faliscis quæ pacto sit humano societas non est, quam ingenerauit natura utrisque, est eritque.* Stoici imprimis, qualis etiam fuit Florentinus Ictus, hanc cognationem vrsere quæ hypothesis, licet ex falso quodam videatur ab ipsis si deducta fundamento vid. Dn. Buddei *diff. 1. de error. Stoic. §. 2. seqq.* tamen ipsa per se est verissima, M. Aurelius Anton. *L. 3. de reb.*

§ XXXII. Hæc tamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis singulos respiciat, quomodo quisque se ipsum corrigere debeat, *legis* vero totum genus humanum inter se considerata, & vinculo pacis coniunctum dirigat.

§. XXXIII. Hinc vt leges pacis communiter ab omnibus feruentur, omnium interest; vt vero quis normam virtutis intra se sequatur, potius spectat ad singulorum curam respectu sui ipsius, neque

reb. suis §. 4. id confirmat inquit: Meminit cognatum rationale esse omne & naturæ rationem ab unoquoque exigere, vt hominum quorumuis curam habeat. Idem passim huc provocat. Sic lib. 3. §. II. dicit, orbem esse instar ciuitatis in qua homines tanquam ciues inter se sunt coniuncti, ait enim: homines agere ciues ciuitatis supremæ istius, cuius reliquæ ciuitates istæ quasi familiæ existant lib. 4. & §. 3. idem repetit aiens: mundum ciuitatis instar obtinere & §. 23. Ciuitas & patria mihi, vt homini, mundus & lib. 12. §. 36. in hac magna ciuitate versatus es hom. &c. Cum hoc coniungendus est Seneca, qui epist. 7. nerveose ait: Omne hoc quod vides, quo diuina & humana conclusa sunt, membra sumus corporis magni: natura nos cognatos edidit cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc amorem nobis indidit mutuum & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit, ex illius constitutione miserius est nocere quam laedi; ex illius imperio parata sunt ad iuuandum manus Agnouisse hoc quoque Platonicos testis est Cicero Lib. 1. Academ. quæst. p. m. 9. lit. a. hominem esse censentes, quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate & lib. I. de offic. asserit, quod latissime pateat ea ratio, qua societas hominum inter ipsos & vitæ quasi communitas continetur, quod de-

neque alius inde interesse allegare potest (s) nisi alius concurrat respectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium interest, ut leges pacis communiter inter homines seruentur, & quatenus inde singuli aliis hominibus obligantur ad pacem seruandam, eatenus quoque singu-

clarat *Lib. 3. de offic.* dum demonstrare vult conclusiones hascé, nihil esse alteri detrahendum aut alterius incommodo suum augendum, nam *principio*, ait, *tollit conuictum humanum & societatem. si enim sit e-
rimus affecti, ut propter suam quisque emolumentum
spoliet aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quæ
maxime est secundum naturam humani generis societa-
tem?* Idem ex sua sententia ita loquitur *de fin. bon-
& mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q. in omni honesto, inquit,
nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam con-
iunctio inter homines hominum, & quasi quedam societa-
tas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis
humani, quæ nata a primo satu, quo a procreatoribus
nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe con-
iungitur: serpit sensim foras, cognationibus primum,
tum affinitatibus, deinde amicitiiis: post vicinitatibus
cum ciuibus & iis qui publice socii atque amici sunt:
deinde totius complexu gentis humane. Quæ animi affe-
ctio suum cuique tribuens atque hanc quam dico societa-
tem coniunctionis humane munificæ & æque tuens iusti-
tia dicitur, cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas,
benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdem. Atque
hæc ita iustitiæ propria sunt, ut sunt virtutum reliqua-
rum communia.* Huc etiam respexit *Epictetus Diff.
lib. 2, c. 10.* Inquiens: mundi cluis eiusdemq; pars es.

- (s) Prius probatur ex fine communi humani generis, qui consistit in conseruatione pacis & tranquillitatis, si hæc corrumpitur, oritur miserrimus status inter homi-

singulis *ius* (t) datum censerī debet, omnia illa faciendi, quæ ad pacis conseruationem, & quo securus esse possit, spectant; hinc in statu naturali oritur *ius cogendi alterum ad id præstandum, quod*
ex LL.

homines, bellum scilicet omnium in omnes. Si bellum, neuter ab altero securus esse potest, quin totum genus humanum parum a totali abest interitu. Sed utrum quis virtutis leges in se negligat, alterius non adeo interest, modo de cetero pacifice uiuat. Loquor de *interesse iuris*, quod mihi præbere possit facultatem cum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius salute inculcare. Deinde quoque potest concurrere alius respectus, aliud vinculum, quo mea interesse possit, ut alter non tam externe tranquille uiuat, sed etiam ad virtutem ducatur. v. c. in patre, qui educare debet liberos ad virtutem; De principis officio suo loco dicemus.

(t) Hoc est primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum est, quilibet obligatur ex lege naturali, ut cum altero pacifice uiuat, tranquillitatem quærat, vel saltem non tollat. Hæc obligatio eo fortior est, quo magis ad felicitatem humanæ societatis *integræ* facit, & quo minus humanum genus *totum* sine hac subsistere potest. Quamuis itaque nemo alteri obligetur, ut *virtuose & pie* in se uiuat, ut inordinatos animi motus in se domet, atque adeo nemini *ius perfectum* competat, hoc ab altero exigendi, ut hoc faciat, tamen aliud est in eis actionibus, quæ *commercium humani generis* inter se concernunt. Nam priori casu, si sui *emendationem* negligit, sibi tantum *vnice nocet*, non primario aliis; suam felicitatem in se turbat, non aliorum, sibi molestus est, non aliis, adeoque ius nullum eo nomi-

modo externe obligat, quatenus erga malos uti-
 ftus iudex agit. (m)

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in homi-
 num cordibus scripta est, quæque obligat ad pa-
 cem & tranquillitatem intuitu aliorum seruan-
 dam, dicitur *lex nature*, (n) quatenus norma
 hæc

homo conscius est, quod amorem diuinum lædat, si
 contra normam agat, hæc recordatio, ut supra di-
 ctum, magis operatur obligationem internam, fa-
 citque ut sponte sequatur voluntatem Dei, atque
 hic coactione externa per modum imperii non indi-
 gere credendus est.

(m) Hoc ita intelligendum volo (I.) quod non repugnet
 rationi; Deum posse etiam iudicium iustum exerce-
 re erga eos, qui immorigeri sunt, & secundum nor-
 mam eius viuere nequeunt. Quemadmodum enim
 piis est optimus & benignissimus pater, ita quoque er-
 ga impios, ut iustus iudex concipi debet, neque enim
 impii solo consilio, vel paternis monitis reguntur, ni-
 si arctius vinculum accesserit. (II.) Licet Deus non
 semper immediate externe cogat homines, tamen
 dum hanc normam cordibus hominum inscripsit, hæc
 vero non possit obtineri sine *externa coactione*, & hanc
 hominibus eatenus indulgisse videtur, quatenus ad
 pacis communis conseruationem facit. Inutilis e-
 nim & inanis esset norma, si homo hominem quadan-
 tenus cogere non posset. v. c. resistere aggressori, sibi
 quomocunque consulere, ne ab altero opprimatur
 &c. Congruit enim societati humanæ prouidere &
 præcauere, ne ullius ius in illa lædatur. Et huc quo-
 que facit natura actionum pacem necessario turbantium,
 quæ necessariam requirunt coactionem exter-
 nam. Et licet DEUS non cogat externe per se, tamen
 per alios sæpe coercere potest immorigeros & foedi-
 fragos, uti experientia docet.

(n) Inde iam origo legis naturalis & differentia huius a
 præ-

hæc illa præcipit & vetat, quæ non *interne* tantum obligant, sed præterea etiam *externam* obligationem necessario requirunt, & sic satis differt ab illa norma, quæ *unice* interne obligat, quæque ad aliam disciplinam spectat. (o)

§. XXX.

præceptis Theologiæ moralis, quæ si confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri potest. Intuitu Dei, uti antea dictum, fere eadem utriusque videtur esse ratio, quod utraque norma sit ex voluntate Dei & magis interne obliget, sed cum hic potissimum actiones hominum in relatione ad alios homines consideremus, & præterea in iis agendis vel fugiendis homo se obligatum aliis esse agnoscat, non potuit sufficere interna obligatio, nisi etiam accederet ius cogendi ut homo alterum cogere. externe posset ad illud faciendum, quod norma hisce actionibus præscripta præcipit & vetat. Et hoc intuitu, cum inter homines effectum *Legis proprie dictæ* fortiatur, norma hæc a natura homini connata dicitur *lex naturalis.*

- (o) Patet hinc (I.) ius naturæ non ulterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei satisfiat, sed quod ad minimum, si normam alteram interne principaliter obligantem, sequi nolit, hanc necessario sequi debeat, ne bellum omnium in omnia sequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime bonos, sed tantum externe tranquillos, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum necessariam esse; Deinde (III.) ex hoc quoque sensu dicitur conspicuus redditur, quod iusto non sit Lex posita, sed impiis, nam iustus non indiget hac norma, cum omnia sponte absque ulla coactione agat. *Præverb. XXI, 15.* Quod apud
Lucia-

§. XXX. Utraque norma intendit, vt homo e miseria reducatur, (p) *virtutis* quidem, vt internam in se pacem stabiliat, quod fit per affectuum suppressionem; *Legis* vero, vt societatem humani generis, cuius se membrum a creatore constitutum esse novit, colat, & ita paci externæ cum aliis hominibus studeat videturque contra-

ria

Lucianum Cynicus Demonax cognouit, vbi ita: *οἱ ἀγαθοὶ νομὸν ἔδεινται. ποιῶντες ἐκασίως διὰ τὸν λόγον, ἢ νῦν ἄκοντες διὰ τὸν νόμον.*
i. e. boni legem haud indigent facientes vltro secundum rationem, qua nunc inuiti metu legis facimus. Breuiter: caret lege, sed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere studet.

- (p) Id iam fuit ex haecenus dictis & statu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quasi status belli est. Hic status vero miserrimus imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis status sine dubio in pace interna & externa consistere debet. Prioris normæ, internæ sc. effectus plenius describuntur *Prov. III, 1. 2. 3.* Sic itaq; habes principium *essendi* sc. voluntatem Dei, habes *cognoscendi* sc. culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam siue *amicitiam* siue *beniuolentiam* siue *socialitatem* dixeris, siue regula Saluatoris illam circumscribas: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, perinde esse arbitror nam & hoc ipsum principium idem quod lex *de colenda cum aliis pace intendit*, quia tunc demum cum aliis tranquille viuis, si alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem seu demonstrationem huius principii, quia ob hunc finem norma est introducta, quia sine hac vinculum inter homines subsistere nequit, imo quia fuit necessario ex statu humani generis. Neque muto, si dixeris, ex hoc principio officia

ria (q) utrumque vero ideo intendit, quia summa hominis miseria in statu contrario consistit.

§. XXXI. Vtramque normam inculcat optime Salvator his verbis: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum sicut te ipsum. (r)

§. XXXII.

cia erga Deum & semet ipsum cognosci non posse, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem seu proximum; nam id adhuc est in quaestione, an ad *legem naturae stricte dictam* haec duo capita pertineant, quod ex haecenus dictis negandum erit. Officia erga semetipsum & Deum ex norma virtutis regulanda.

(q) Non itaque confundendae sunt diuersae denominationes, quae secundum haecenus dicta actionibus adscribuntur. Alio respectu dicuntur *iustae*, quatenus non violant ius alterius aut leges, societatis humanae, alio *bonae* vel *mala*, quatenus internam emendationem vel promouent vel negligunt, & alio denique *decora* vel *indecora*, quatenus per officia humanitatis alteri prodesse vel non prodesse intendimus: quo ipso fit, vt saepe actio sit non *iniusta*, quae alio respectu possit esse *mala* vel saltem *indecora*.

(r) Interrogabat Legis peritus quidam Christum *Matth. XXII, 36.* qualis esset *lex summa & fundamentalis*, ex qua reliquae omnes suam deducerent subsistentiam? Erat quippe inter iudaeos hac de re contentio. Sed Saluator absque ullis ambagibus duas has regulas eidem tradit. Prior tendit ad internam quietem & emendationem sui ipsius, quia tendit ad pacem cum Deo optimo salutis & boni fonte conciliandam. Alterum praecipuum proximum respicit, quem quis diligere debet sicut se ipsum, quo ipso in pace & optima tranquillitate cum eodem vivit, *leges naturae stricte*

Et dictas & quæ ad officia humanitatis spectant, colit, quæ si coniunctim obseruantur, tunc demum homo ad scopum suum, ad quem creatus est, reuertitur & sibi ipsi constat. Illustratur hoc porro egregie Pauli dicto *Gal. V, 14. omnes leges hoc uno verbo implentur; Ama proximum sicut te ipsum* *Leuit. XIX, 18.* Plerius hoc illustratur *Rom. XIII, 9. & Iacob. II, 8.* hoc præceptum dicitur *regium* i. e. primatum & fundamentale, quid vero est, *amare se ipsum* aliud, quam quærere securitatem & quietem sui ipsius, ergo quoque aliis hæc præstanda erit. Sicut enim quilibet sibi ipsi carus, ita & alterum sibi æque carum habere debet, vid. Dn. Hertius *de sociat. sect. 2. §. 10.* quod etiam agnoscit Hugo du Roy *de eo quod iustum est tit. 3. §. 5.* frustra renitente Bœclero *in præfat. ad Grot. de iur. B. & P. p. 8.* nam si eius sententia quidquam valeret, plane non quærendum esset fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum est *clarum, adequatum & proprium.* Videntur ipsi Ethnici Icti haud alienij fuisse ab hoc fundamento fere uniuersali, cum in *L. 3. de I. & I.* illud pro fundamento subiicitur *naturam inter nos constituisse cognationem quandam, & huius consequens esse, hominem homini insidiari nefas esse.* Quid autem est ista cognatio aliud quam *vinculum illud commune inter omnes homines*, quo colligati sunt a Deo ad pacem colendam, nam vinculi & cognationis huius natura est, vt adsit inter omnes *unio quedam*, scilicet, voluntatum, & sic amor recte dicitur a Paulo *vinculum pacis.* Camillus apud Liuium *lib. 5. c. 27.* societatem hoc vinculum nominare non veretur, aiens: *nobis cum Faliscis quæ pacto fit humano societas non est, quam ingenerauit natura utrisque, est eritque.* Stoici imprimis, qualis etiam fuit Florentinus Ictus, hanc cognationem vsere quæ hypothesis, licet ex falso quodam videatur ab ipsis si deducta fundamento vid. Dn. Buddei *diff. 1. de error. Stoic. §. 2. seqq.* tamen ipsa per se est verissima, M. Aurelius Anton. *L. 3. de reb.*

§ XXXII. Hæc tamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis singulos respiciat, quomodo quisque se ipsum corrigere debeat, *legis* vero totum genus humanum inter se considerata, & vinculo pacis coniunctum dirigat.

§. XXXIII. Hinc vt leges pacis communiter ab omnibus feruentur, omnium interest; vt vero quis normam virtutis intra se sequatur, potius spectat ad singulorum curam respectu sui ipsius, neque

reb. suis §. 4. id confirmat inquit: Meminit cognatum rationale esse omne & natura rationem ab unoquoque exigere, vt hominum quorumuis curam habeat. Idem passim huc provocat. Sic lib. 3. §. II. dicit, orbem esse instar ciuitatis in qua homines tanquam ciues inter se sunt coniuncti, ait enim: homines agere ciues ciuitatis suprema istius, cuius reliqua ciuitates ista quasi familiae existant lib. 4. & §. 3. idem repetit aiens: mundum ciuitatis instar obtinere & §. 23. Ciuitas & patria mihi, vt homini, mundus & lib. 12. §. 36. in hac magna ciuitate versatus es hom. &c. Cum hoc coniungendus est Seneca, qui epist. 7. nerveose ait: Omne hoc quod vides, quo diuina & humana conclusa sunt, membra sumus corporis magni: natura nos cognatos edidit cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hac amorem nobis indidit mutuum & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit, ex illius constitutione miserius est nocere quam laedi; ex illius imperio parata sunt ad iuuandum manus Agnouisse hoc quoque Platonicos testis est Cicero Lib. 1. Academ. quæst. p. m. 9. lit. a. hominem esse censes, quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate & lib. 1. de offic. asserit, quod latissime pateat ea ratio, qua societas hominum inter ipsos & vita quasi communitas continetur, quod de-

neque alius inde interesse allegare potest (s) nisi alius concurrat respectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium interest, ut leges pacis communiter inter homines seruentur, & quatenus inde singuli aliis hominibus obligantur ad pacem seruandam, eatenus quoque singu-

clarat *Lib. 3. de offic.* dum demonstrare vult conclusiones hasce, nihil esse alteri detrahendum aut alterius incommodo suum augendum, nam *principio*, ait, *tollit conuictum humanum & societatem. si enim sic e-
rimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum
spoliet aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quae
enaxime est secundum naturam humani generis societa-
tem?* Idem ex sua sententia ita loquitur *de fin. bon-
& mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q.* in omni honesto, inquit, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quasi quaedam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani, quae nata a primo satu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiiis: post vicinitatibus cum ciuibus & iis qui publice socii atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi affectio suum cuique tribuens atque hanc quam dico societatem coniunctionis humanae munificae & aequae tuens iustitia dicitur, cui adiunctae sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis eiusdem. Atque haec ita iustitia propria sunt, ut sunt virtutum reliquarum communia. Huc etiam respexit Epictetus *Diff. lib. 2, c. 10.* Inquiens: mundi ciuis eiusdemq; pars es.

- (s) Prius probatur ex fine communi humani generis, qui consistit in conseruatione pacis & tranquillitatis, si haec corrumpitur, oritur miserrimus status inter homi-

(s) *nili*
 interest,
 feruen-
 ous *obli-*
 quoque
 singu-
 t conclu-
 aut alte-
 incipio, ut,
 enim *se e-*
 lumentum
 eam, que
 is *societa-*
 e *fin. bon-*
 o, inquit,
 quam *con-*
 tum *soci-*
 as *generi*
 eatoribus
 irpe *con-*
 primam,
 mitibus
 ci sunt:
 imi *asse-*
 societa-
 ens *infi-*
 er alias;
 v. *Asqu-*
 reliqua-
 is *Diff.*
 pars *es,*
 eneris,
 llicitis;
 s *inter-*
 homi-

ingulis *iur* (t) datum censerī debet, omnia illa faciendi, quæ ad pacis conseruationem, & quo securus esse possit, spectant; hinc in statu naturali oritur *iur cogendi alterum ad id præstandum, quod*
ex LL.

homines, bellum scilicet ostentum in omnes. Si bellum, neuter ab altero securus esse potest, quin totum genus humanum parum a totali abest interitu. Sed vitium quis virtutis leges in se negligat, alterius non adeo interest, modo de cetero pacifice uiuat. Loquor de *interesse iuris*, quod mihi præbere possit facultatem eum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius salute inculcare. Deinde quoque potest concurrere alius respectus, aliud vinculum, quo mea interesse possit, ut alter non tam externe tranquille uiuat, sed etiam ad virtutem ducatur. v. c. in patre, qui educare debet liberos ad virtutem; De principis officio suo loco dicemus.

(t) Hoc est primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum est, quilibet obligatur ex lege naturali, ut cum altero pacifice uiuat, tranquillitatem quærat, vel saltem non tollat. Hæc obligatio eo fortior est, quo magis ad felicitatem humanæ societatis *integra* facit, & quo minus humanum genus *totum* sine hac subsistere potest. Quamuis itaque nemo alteri obligetur, ut *virtuose & pie* in se uiuat, ut inordinatos animi motus in se domet, atque adeo nemini *iur* perfectum competat, hoc ab altero exigendi, ut hoc faciat, tamen aliud est in eis actionibus, quæ *commercium humani generis* inter se concernunt. Nam priori casu, si sui *emendationem* negligit, sibi tantum vnice nocet, non primario aliis; suam felicitatem in se turbat, non aliorum, sibi molestus est, non aliis, adeoque ius nullum eo nomi-

ex L.L. natura debetur & quo pacem, conseruare posse deprehendit (u).

§. XXXV, In hoc enim consistit tum utilitas & felicitas totius humani generis, tum eius conseruatio, & eatenus ius naturæ etiam inter homines externam quandam vim habere debet.

§. XXXVI.

ne alteri competere potest, & sic qui se emendare recusat, non alii, sed sibi ipsi tantum facit iniuriam. Ast posteriori casu alius utique obligatur iuxta normam cordi inscriptam, ut pacifice cum eorum, quia alias alterius quietem quoque lædit, si molestus est &c.

- (u) Ex hoc patet, non tantum hic adesse obligationem respectu Dei, quasi homo ex lege naturæ tantum Deo obligetur, ut pacem seruet, sed etiam *hominem homini obligatum esse*. Cum vero hoc ipsam maxime contra Hobbesium facit, ita fortius probatur ex ratione naturæ humanæ, quam ipse Hobbesius in iure nat. pro fundamento agnoscit. Quia alias lex naturalis esset inanis, absque effectu inter eos, qui inter se æqualesunt, imo cum ad pacem colendam tendat, reuera hunc finem non assequeretur, cum semper alter posset in statu æquali obiicere: *Ego tibi non obligor ad pacem colendam, sum mearum actionum arbiter, pro libitu ago, quicquid fit respectu Dei, & si obiicis, hoc tamdiu verum esse, donec pactum intercescit, alter opponere potest: atqui ne sic tibi quidem obligor, nam & mei consensus sum arbiter, & mei pacti, bellum volo loco pacis. Si alter reponit, atque hoc tibi inutile est, rursus respondet, ego sum mea utilitatis arbiter, forsitan mihi veile erit bellum. atqui, alter instat: hoc tamen inutile erit toti generi humano, si ita velis turbas mouere, tu tamen teneris paci studere communi. Recte, mi philosophæ, ita tandem fateri necessum habes, hominem obligari hu-*

humano generi, ut illa faciat, quae conseruant pacem. At instas, *ita non obligatur singulis*. Cur vero non? quia alias & haec obligatio erga humanum genus esset otiosa. Iam quo te veritas nescio. Examinemus nunc paulo attentius Hobbesiana fundamenta. Supponit (I.) hominem a natura sua esse inordinatum animal, proclive ad discordias, ad odia & bella. *rr. de Cruep. l. §. 2. seqq.* Haftenus bene! & id ipsum quoque supra dictum est. (II.) inde deducit §. 7. cuius competere ius, se suaque defendendi & praecanendi, ne vita eius ab alio laedatur. Id itidem concedi potest. (III.) Porro ita infert: ius ad finem dat media necessaria, sine quibus se conseruare non potest, & de his quibus est iudex. Hoc itidem concedi potest modo iudicium hoc non liberum supponamus, sed *alligatum ad obligationem, quae est erga alios homines seu totum genus humanum.* Sic itaque ubi iudicium hoc post se trahit tranquillitatis humanae interitum, iam extra metam suam progreditur. Sic enim posset Rex quicumque hodie dicere, utile mihi iudico, ut has vel illas prouincias aliis eripiam, ergo illas inuadendi mihi ius competit, hic utique tranquillitatem humani generis laederet, & consequenter iudicium hoc propriarum utilitatum esset peruersum. Certe in hoc insigniter lapsus est Hobbesius, quod hominem utilitatum propriarum tantum arbitrum dixerit, sed ab illis separauerit *considerationem utilitatum humani generis*, quae ex obligatione, qua quisque inter homines aliis obstringitur, descendit. Si quislibet esset *merus* arbiter utilitatum suarum, *absq; consideratione ad utilitatem humani generis*, quae in tranquillitate consistit, posset quilibet alterum occidere, sub praetextu, quod ipsi hoc sit utile, neque Cain male fecisset, occidendo Abelem, cum ei hoc utile videbatur. Quicquid facimus, facimus ex opinione *boni vel utilitatis*, & sic quatuor scelera saluo

iure naturæ possent committi. Obiicit Hobbes: atqui fateor, in tali statu quidem hominem peccasse in Deum, quia ei obligatur, sed non in hominem quid iniuste fecit, quia iniustitia erga homines præsupponit leges humanas. Eius mens clarius intelligi potest ex c. 15. *Leuiath*, dicentis: *dictamina rationis vim quidem obtinuisse legum, sed improprie dictarum, esse enim de iis rebus, quæ ad conseruationem bonorum ducunt, tantum theorematæ, legem autem proprie dictam esse vocem imperantis.* Eo ipso, ni fallor, satis aperte prodit, ius naturæ non obligare per se inter homines, esse enim nuda theorematæ, seu dogmata, quæ magis *suedent*, quam *obligant*, & si quædam obligatio ex illis induci possit, eandem esse magis *internam* quam *externam*. Sed in hoc iam laesat *πρωτον ψευδος*. Concedit, homini in statu naturali competere ius quoddam, ergo hoc se refert ad alium, qui ei hoc ius indulgere debet, & impedire nequit, quo minus hoc iure utatur, & sic obligatio in altero erit, vt hoc patiat, quod faciendi ius alteri competit. Dicis: atqui cuilibet tale ius competit; sed sic habebis ius irrationabile, dum quilibet aduersus alterum ius habet, & alter rursus ius habet illud non permittendi. Demus exemplum. Titius in statu naturali dicit, se habere ius conseruandi vitam suam, sibi autem maxime conducere, vt cum Meua stuprum committat. Meua itidem Hobbes indulget resistendi ius, cum etiam membra sua & corpus tueri possit, quoniam illi vtile viderur, ne patiat stuprum. Siccine ergo perulantia ius est? vides quantæ contradictiones commissa ab Hobbesio, quod obligationem erga genus humanum seposuerit. Si instas, Hobbesium in c. 1. §. 10. de Civ. tantum hoc applicare ad bona & res, tamen nihilominus idem exemplum mutatis mutandis contra eum retorqueri posset; Et si omnem externam obligationem iuri naturali ante pacta vel imperia de-

trahere volumus, omne ius quoque cogendi alterum per bellum denegandum gentibus erit, quod tamen nec Hobbes concedit. Nuda enim suasiones non praebent ius cogendi & quae nuda sunt theorematata, nullam in se continent facultatem ab invito extorquendi, quod mihi debetur. Proinde quod in §. demum addit, *mensuram iuris esse utilitatem scilicet propriam*, oppido falsum est. Si dixisset, *communem*, tunc cum eo facerem, quia communis humani generis utilitas consistit in obligatione ad seruandam pacem communitati. Hinc quoque §. II. seqq. omnem iuris nat. vim ad pacem colendam ex eo deducit, *quod ius tale minime utile singulis hominibus fuerit, & sic potius querenda pax fuerit* — quod indicium certum praebet, Hobbesium plane negare, dari aliquam obligationem hominum aduersus alios homines ad pacem colendam, sed tantum ob propriam cuiusuis utilitatem homines singulos adduci, ut pacem querant. Verum nos merito contrarium dicimus, scilicet communem omnium hominum utilitatem cogere singulos ad pacem colendam, priuatae quidem posse renunciari, non huic, quia sic quis alterius iuri renunciaret: quantum quis est membrum societatis humanae, debet quoque iura communis utilitatis seruare, sicuti in societate ciuili postponendum est studium proprii commodi utilitati publicae. Magis sobrie incedit Adrianus Houtuyn in *polit. gen. in not. ad §. II.* ubi, quamuis in plurimis cum Hobbesio faciat, tamen non diffretur, ante imperia legem naturalem pacem iubere, laesionem omnem & offensam prohibere, dum ea admissa, fieri nequeat, ut stare homines diu in primo illo statu possint. Magis horrida sunt, quae Spinoza in *tr. polit. c. 2.* proponit, ius ex potentia desumens & nullam obligationem hominis erga hominem agnoscens, adeo ut §. 15. asserat, in statu naturali ius nullum esse, sed magis opinione quam re consistere, ad-

§ XXXVI. Hinc iam oritur definitio legis naturæ, (x) quod sit norma a Deo cordibus hominum inscripta, secundum quam homines sibi inuicem obligantur ad pacem & tranquillitatem tanquam unicum illud vinculum societatis humanæ, inter se conseruandam; eaque fugienda, quæ eandem tollunt ad totius humani generis felicitatem externam.

§. XXXVII. Fundamentalis itaque propositio iuris natur. stricte dicti hæc est: (y) quilibet ex
volun-

eoque §. 12. infert, nec fidem alteri datam diutius durare, quam voluntas promittentis duret, qui potentiam habet soluendi. Ex eodem monstrato fonte hæc promanant, ex quo Hobbesiana: Si enim nullam agnoscis perfectam obligationem inter homines, nec obligatio erit ad fidem seruandam, & sic fœdera inter reges erunt inania, ludibriaque seculi.

(x) Fluit hæc definitio ex thesibus antecedentibus (1.) est norma per §. 14. (2.) a Deo præscripta per §. 17. (3.) & quidem concreata per §. 18. (4.) habet obligationem tum respectu Dei, tum etiam externam respectu hominum per §. 21. seq. & §. 34. (5.) cognoscitur voluntas Dei ex eo, quod ad pacem homini conducit, per §. 23. seq. (6.) in eo deniq; consistit felicitas humani generis per §. 34.

(y) Hæc propositio est adæquata, est vera, est clara. Est clara & perspicua, quia homo statim agnoscit in pace & tranquillitate esse salutem. Nulla salus bello. Omnes appetunt quietem, & sic quoque naturæ humanæ maxime conformis est. Est vera, quia & stulti in eo consentiunt, quod tranquillitas bonum sit, imo sine hac subsistere nequit genus humanum & vinculum eius. Est denique adæquata, quia quælibet officia hominum erga alios inde deduci possunt, & optime hoc principium distinguit hanc doctrinam a doctrina morali stricte dicta, & decori. Neque obstat quod

voluntate Dei in societate humana alteri obligatur ad ea facienda, quæ tranquillitatem & pacem inter homines necessario conservant, & ad contraria vitanda.

§. XXXVIII. Hac observata propositione simul limites libertatis naturalis, (2) quæ sæpe

quod non omnia, quæ a transite rectæ rationis abeunt, inde possint deduci, nam *non omnia dicta ab inrationis sunt statim iuris nat.* quod vel ex doctrina de domandis affectibus apparet. — In quo plures aberrarunt, qui omne illud, quod *naturaliter* cognosci potest, in genere morum, ad hanc doctrinam retulerunt.

- (2) Hæc *facultas naturalis* sæpissime nomine *iuris* naturæ venit, unde aliud est querere, *quid iure nature præceptum*, & quod hætenus; & aliud, *quid iure nature liceat*? Vbi duo dedi fundamenta. Primum ius est ex obligatione: Hæc enim & ius sunt correlata, adeoque cum singuli obligentur ad pacem & tranquillitatem conservandam, singulis ex hac obligatione aliorum ius nascitur, scilicet conservandi in statu suo, propellendi contraria, seu vim vi repellendi, unde & ius nascitur bona sua defendendi & ab aliis, iniuste eadem detrahentibus, vindicandi, & si forsan maius malum immineat, se cum aliis sociandi, pangendi eo nomine foedera, & suæ securitati quovis modo consulendi, refractarium hostem capiendi, ut securus ab eo existere possit. Unde vis iniusta tamdiu vi iusta repellitur, quamdiu alter securus esse nequit. Verum ubi alio modo securitas satis haberi potest, alterque leges pacis observare vult, vitiorum offensio erit interdicta, ne ex vi iusta offensio vel pacis turbatio oriatur. Obtento fine, cessant media &c. Atque hæc omnia ad statum naturalem spectant; sed in statu Civili mutata scena est, quia huic iuri subditi, reuera renunciarunt erga Principem, quoad se ipsos autem aliud medium cogendi introductum est. Altera spe-

iuris naturalis nomine quoque venit, conspicui sunt. Scilicet ius Naturæ, quando facultatem moralem aliquid agendi denotat, vel illud ius denotat, *quod ex obligatione prædicta alteri nascitur, vel quod homo a natura libere agere potest*, quatenus præcepta pacis & tranquillitatis communis non læduntur, & sic hoc respectu ius agendi suppeditat, non semper intuitu Dei, sed saltem aliorum hominum. (a)

§. XXXIX.

... dies iuris naturalis, quod *libertatis* dicitur, oritur ex eo, quod præceptis & legibus pacis non comprehenditur, & sic omne illud ita dicitur, *quod lege nat. non reperitur prohibitum* & strictè loquendo *libertas naturalis* dictum, arque huc spectat definitio in §. I. *F. de iur. pers.* ubi hæc libertas, non illa, quæ seruituti opponitur, definitur, quod scilicet *sit facultas naturalis facienda illud, quod cuius facere libet, nisi lege vel vi prohibeatur*. Ius nature quod non prohibuit, ad hoc faciendum libere ius dedisse inter homines videtur. Sic non prohibita est captura ferarum, acquisitio domini, derelictio rei propriæ, eiusdem alienatio &c. ergo natura ad hoc ius dedisse videtur. Hinc naturalitate res cedunt occupanti, quæ nullius sunt, & hoc sensu admitti potest Hobbesianum illud, *quod unicuique natura ius dederit in omnia tr. de Civ. p. I. §. 10.* sed non eo, quo ipse explicat, modo.

- (a) Circa hanc libertatem naturalem duo sunt notanda. (I.) aliud est, *an ad has res quis ius habeat, & pro libitu de iure nat. de iis possit disponere?* h. e. an usus huius iuris possit libere admitti inter homines absque ruptura vinculi humani generis, quod hætenus rectè asseritur; & aliud est, *an homini ob intimam eius pravitatem naturalem conducatur, hoc ius exercere, quod se-*
cun-

§. XXXIX. Ne itaque in exercitio iuris sui quis impe-

cundum regulas virtutis æstimandum, & denique, *an semper decorum sit illud, quod licet, agere, quod itidem debet iudicari ex propriis fundamentis.* Nam quamvis ius datum homini sit, ut possit plura acquirere, tamen hoc sæpe eidem damnosum esse potest, dum videt concupiscentias suas inde incendi & augeri, potest homo rebus suis abuti, ut tamen abusus rerum in propriam eius perniciem tendat. Inde *prou. X. 16.* dicitur: *Iustus rebus suis utitur ad vitam, sed impius, ad perniciem,* quia quod ita sæpe officia humanitatis plene corrumpat & negligat. Hoc ideo notandum, ut præcaueamus, ne ab eo, quod *iuste* vel iure fieri dicitur, statim quis excusationem in foro interno quaerat. Atque ex hoc diiudicandum de *indifferentissimo actionum.* Hactenus recte sese habet regula; *qui iure suo utitur, alteri non facit iniuriam:* sed eo ipso non negatur, quod *sibi* iniuriam facere possit, tantum illud asseritur, quod leges pacis communis non violet inter homines, potest enim eo ipso suam in se tranquillitatem fortiter turbare, atque adeo actio talis nihilominus adhuc esse *mala & indecora.* Unde agenti incumbit, actionem suam non solum *ad regulam iusti,* sed etiam *ad decori & virtutis* examinare, quamvis hi respectus inter se adhuc maneant diuersi. (II.) Altera observatio est, *hanc libertatem naturalem suis includendam esse limitibus,* scilicet quousque leges pacis non violantur. Et sic Hobbesianum illud, *naturam unicuique dedisse ius in omnia,* secundum hos limites est restringendum: semper enim ius ex cuiuscunque officio seu concurrente obligatione est temperandum. Si natura unicuius ius in omnia dedit, non ulterius id dedit, quam quatenus res adhuc in medio relistæ fuere. Ergo si quis occupavit solus locum, insulam forte, eamque solus possideat, alteri nullum amplius

impediatur, sed libere agere possit, pacis leges iubent, alias inde nascitur iniuria (b).

CAPVT II.

DE

Divisione iuris vniuersalis in priuatum & publicum.

§. I.

Ius Naturæ dirigit *actiones hominum inter se*, quocumque in statu viuant (c).

§. II.

ius in illam competere potest, quia alias, si possessorem deturbaret, leges pacis violaret. Neque in ipsam rem *actuale ius* habuit, sed tantum *ius acquirendi*, quatenus fuit nullius. Potuisset itaque eandem acquirere; sed quatenus ab altero præuentus est, ex legibus pacis iam obligatur, vt hunc quiete re sua frui patiatur.

(b) Iura libertatis singulis data sunt, qui itaque hic alteri vellent impedimenta ponere, & ius eius interuertere, contra pacis obligationem ageret, & hoc est, quod dicitur, *iniuria*. Sic itaque, quod huic ex libertate naturali agere licet, alteri imponit necessitatem ex lege pacis, ne eum impediatur, vel exercitio libertatis obsit, nisi possit ostendere, ius sibi competere ad impediendam libertatem. Sic ciuili imperio introducto varie hæc libertas subditis adimi potest, veluti ne venentur, nec hæc vel illa acquirant &c. quia ex ratione imperii imperanti hæc facultas indulta est.

(c) Directionem iuris nat. non tollunt status varii, in quibus homines postea viuere cœpere: nunquam mutatur vinculum humani generis, aut tollitur, quan-

§. II. Status hominum quamvis varius esse queat, primario tamen in duplici considerari potest differentia, dum alius est *libertatis*, seu *naturalis* (d) alius *adscititius*, seu qui facto humano superaduenit, qui vtut varius esse possit, potissimum tamen hic eminet *civilis*.

§. III.

quando homines in speciales societates abeunt, sed potius firmatur, & arctioribus constringitur munitis, nisi quod iura libertatis hic quodammodo restringi possint. Agnouit hoc egregie Cyrus, qui postquam Cræsum deuietum ad se adduci iussisset, & ab hoc tanquam dominus compellatus fuisset, optime respondit: *Salve tu quoq; Cræse, quando quidem homines ambo sumus*, indicans, saluum vinculum humani generis adhuc manere, licet alter esset victor, alter vero victus, Xenoph. in *Cyropad.* p. 181. lit. c. Ceterum non nego, ex noui status superuenientia nouas actiones & sic quoque nouas conclusiones Iuris naturæ quoque nasci, veluti in societate domestica ius naturæ quoque seruis obedientiam iniungit, quia alias, si domino iubenti resistere possent, non posset subsistere pax inter homines, cum tamen extra hunc statum nemo alteri obligetur ad obedientiam.

- (d) Satus est *conditio quædam hominum, secundum quam certis inter se fruuntur iuribus*. Naturalissimum illud esse iam dixi, quo homines etiam *naturali vinculo* inter se connexi & communibus pacis legibus *qua homines adstricti sunt*. Ceterum *facto humano* postea multi status superinducti sunt pro nec esitate, & vicissitudine temporum, ex quibus iura quidem variare ceperunt, sed tamen communiter ad hoc profunt, vt eo securius pax communis seruari possit. Sic imperiorum introductio apprimè facit ad leges pacis *factas* *teatas*

§. III. Status libertatis seu naturalis (e) considerari potest, vel ante omnia imperia, vel imperiis iam introductis, quatenus variæ respUBLICÆ liberæ inter se considerantur.

§. V.

testas conseruandas, cum sine illis *nec gens nec ciuitas, nec domus stare possit*, vt ait Cic. lib. 3. de LL. Introducto vero imperio ciuili, duplex postmodum ortus est status *naturalis & ciuilis*. Ille dicitur in oppositione ad imperium aliquod ciuile, quod in altero statu p̄ualet. Nam alias negari nequit, etiam in statu libertatis aliquam ad tempus posse esse imperandi rationem, quæ in societate paterna & maritali concurrat: sed illa cum non sit perpetua, nec ita restricta, fere hic negligitur.

(e) Status *libertatis* est inter eos, qui inter se absque ullo respectu *imperii ciuilis* æquales sunt, quales omnes homines a natura sunt. Nam seruos quosdam nasci, hoc sensu, vt aliis ius imperandi absque vi vel consensu præcedente in eos competat, sensui communi repugnat, quamuis *apti* quidam a natura nascantur, vt potius pareant, quam imperent. Quia itaque hæc omnes æquales sunt, æqualia quoque debent esse iura, semper tamen legibus pacis & tranquillitatis subordinata. Hinc itaque corrumpit ius illud Hobbesianum *omnium in omnia*, cum ipse l. 2. de Ciue §. 3. asserat, contra legem naturæ eum facere, si quis de iure suo in omnia non decedat: sunt vero contradictoria, *dari aliquod ius in statu libertatis, quod sit contra leges naturales*. Cererum fatendum est, propter *æqualitatem* hunc statum esse periculosum, & ad pacem non adeo aptum, quia ueneratione legum naturalium homines non semper ducuntur, nec contringi tam stricte possunt, quam si frenum aliud *imperii ciuilis* accesserit. Hinc status ciuilis merito

(e) con-
vel impe-
publicæ

§. IV. Actiones liberarum rerum publicarum
itidem adstrictæ sunt inter se ad leges pacis,
quemadmodum *iura libertatis* iis denegari ne-
queunt. (f)

§. V.

ns nec cui
de LL. In-
oltt modum
Ite dici
quod civi-
lias negari
ad tempus
etate pater-
n sit perpe-

se absque
quales o
quosdam
absque n
at, senti-
m a natura
ent. Quia
ia quoque
cis & tran-
luit ius il-
ipse e. 2.
um facere,
sunt vero
libertatis,
statendum
periculo
veneratio
er ducunt
aro si fre-
tus civitatis
merito

§. IV.

merito præfertur statui *libertatis*, vbi leges pacis ma-
iori in veneratione sunt, & aptior ad pacis & tranquil-
litate culturam, accedente freno civili, redditur. Inde
& Ethnici satis horride naturalem statum circumscri-
bere solent, interprete Cicerone *lib. I. de inuent. in
princ.* inquit: *fuit quoddam tempus, cum in agris
homines pasim bestiarum modo vagabantur, & sibi vi-
& ferino vitam propogabant, nec ratione animi quic-
quam, sed pleraque viribus corporis administrabant.
Non diuina religionis, non humani officii ratio celebratur.
Nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam
inspexerat liberos: non ius aquabile quicquam utilita-
tis haberet, acceperat &c.* Sed postquam homines ab-
ierunt in varias civiles societates particulares, man-
sit adhuc inter eos, quatenus vt *gentes* considerantur,
status libertatis, cum nulla gens habeat alteram gen-
tem superiorem & ita iure æquali inter se fruuntur.
Hinc quando quæstio de vnus gentis præ altera
prærogatiua & iure proædrias formatur, apparet, nul-
lum certum fundamentum, quo gens altera alteri
præferri debeat, reperiri, multo minus vnã gentem,
vt alteri dignitate præferatur, prætere posse, nisi
sponte gens altera alteri cesserit. Omnis ergo ratio
decidendi defumi debet ex pactis vel *expressis*, vel *ta-
sitis*, his quidem, si longo tempore alteri genti cesse-
rint, quia sic eo ipso præcedentiam ratione ordinis
genti alteri indulgisse videntur.

(f) Hoc ita intelligi debet, quatenus respública, *quo ta-
lis*, cum altera, qua tali, aliquid agit. Et quia in eos,
qui reipublicæ præsent, omnis potestas & voluntas o-
mnium

§. V. Respublicæ liberæ inter te consideratæ alias GENTES dici solent, & ita leges pacis ad eas applicatæ & iura libertatis eisdem attributa, nomen

mnium translata est, sequitur, vt ad eos inter gentes potissimum respici debeat. Subditi enim, quamvis sint membra reipublicæ, non tamen possunt considerari, *vt constituti in statu libertatis*, licet cum subditis alterius ciuitatis aliquid agant, sed in illos vtrinque cadit respectus imperii, & si aliis denegent illud, quod eis debetur, a proprio suo Principe cogi possunt: qui autem præsumunt reipublicæ, a coactione ciuili liberi sunt. Proinde iterum non consentiendum Hobbesio, *iusticiam & iniusticiam in hoc statu libertatis non dari*, asserenti. Putat enim actionem omnem in hoc statu esse *adiaphoram*, in *tr. de Ciue. c. 12. §. 1.* nec iniuriam in alterum committi posse &c. Quæ omnia ex falso illo principio fluunt, quasi nullum omnino vinculum Deus inter homines constituisset, id quod tamen *c. 1.* iam assertum est. Admitti hæc possent, si de sola *non obseruantia iustitiæ* hæc asseruisset, id quod tamen a mente eius alienum est, cum putet, omnia *iure* fieri posse, quæcunque tali modo fiunt. Atque adeo recte quidem Vricus Haberus *de Iure Ciuit. lib. 1. §. 1. c. 3. §. 6. & 7.* concedit, statum hunc quodammodo turbidum esse, simul tamen addit in §. 8. spoliare alios in statu naturali non posse *ius* vocari, sed etiam tam fuisse veras iniurias: Obiicit Hobbesius: *Si homines tam corrupti sunt & turbidi inter se, sicut ledendum proni, vt alter absque altero securus esse non possit, si gens gentem spoliare, subigere, & quouis modo opprimere intendit, huic autem vires naturaliter resistendi concessa fuerant, sequitur, vt status naturalis in plena disiunctione animorum concipi debeat. Vbi autem animorum disiunctio, ibi status*

men IURIS GENTIUM acceperunt; (g) quo ipso

status belli ; in bello cessat omnis obligatio ad pacem, & sic omnia permissa sunt, omnia iure fiunt, habent singuli ius in omnia, & tandem cessabit omne ius, quippe quod statum pacificum requirit. Equidem hominum corruptionem Hobbeso concedimus, concedimus quandam disunctionem animorum, sed negamus, quod in hoc statu statim perpetuum aliquod & nunquam cessaturum sit bellum. Hoc saltem exinde fluit, statum hunc fuisse *periculosum*, & bellis facile obnoxium, &posito actuali bello, demum ius quiescere. Neque obstat, quod primi homines in societatibus inter se vixerint, nam nihilominus ipsa *singula capita familiae* in statu naturali manserunt, & tamen pacifice vixisse leguntur. Concedi ergo debet, dari *tempus pacis* in statu naturali, quod & hodierna experientia testatur, vbi non perpetuum inter gentes bellum, sed praeterea etiam status pacis, & quidem ad satis durabile tempus aliquando durat. Si datur in statu naturali quoddam tempus pacis, quod dari posse certum est, ius omnium in omnia quoque cessabit, & leges naturae vigorem suum exercebunt, singulique tunc obligantur ad pacem conseruandam. Obiicis : *atqui talis pax non durabilis est, instabit bellum, ad quod plerique sunt procliuos.* Verum regero, non tamen excludi omne pacis tempus, & qui ita auctor belli est, & pacem laedit, sine dubio alteri iniuriam inferre, quod rursus contra Hobbesium est, dum contendit, quod in hoc statu nulla iniuria alicui inferri possit. Regerit quidem Hobbesius, hoc casu iam pacta adesse, & sic ex pactis gentes ad pacem obligari, alias non. Verum vnde obligatio ex pactis nisi ex iure naturae? & deinde non video, quare non etiam pax inter gentes absque pactis concipi possit.

(g) Id ex variis inductionibus ostendi potest. Supra dictum

ipſo tamen non nouum & *diſtinctum iure natura-
re ius*, ſed ſpecies eius inducitur.

§. VI.

dictum, quod ex lege naturæ in ſtatu quoque libertatis alter alteri, & ſic quoque gens genti obligetur ad pacem conſeruandam, quæ obligatio quoque ſingulis gentibus ius tribuit, ad omnia illa facienda, ſine quibus pax & ſecuritas obtineri nequit. Inde *bella* ſunt orta, tanquam *medium cogendi eum*, qui pacem & ſecuritatem denegat, introducta *imperia, termini poſiti, fœdera pacta*, quia hæc optima ſunt pacis munimenta, & tamen hæc omnia dicuntur *Iuris Gentium*, ſeu ex iure gentium introducta Vid. *l. 5. d. J. & J.* Faciunt prætereꝑnultum ad mutuam inter gentes harmoniam conſeruandam *commercium*, quæ anſam ad varios contractus dederunt, non quod a lege naturæ *precipiantur*, ſed quod horum uſum gentes *conducibilem* eſſe duxerint ad pacem conſeruandam, & ſic horum negotiorum introductio ad *iura libertatis* ſuo modo referri debet. Præterea *ius legatos mittendi*, & pereos expediendi negotia cum altera gente, itidem inſigniter pacis fundamenta firmat, & tamen etiam *iuris gentium* dicitur. Cur enim gentibus integris denegaretur, quod ſingulis conſeſſum eſt hominibus, qui non tantum per ſe, ſed etiam per alios poſſunt negotia expedire? Quod ſi iam gentes conſideramus inſtar vnus perſonæ, ſicuti quoque aliæ vniuerſitates vnus perſonæ vicem ſuſtinent, adhuc clarior erit horum iurium applicatio, quia ita idem ius habent, quod ſinguli olim in ſtatu naturall. Quod vero dixi, *ſeu publicitas inter ſe conſideratas gentes dici*, euidentis eſt, quoniam conceptus Reipublicæ ſtrictè loquendo eſt tantum inter *parentes & imperantes*, qui ſunt in vna Republica; quando autem Reipublicæ plures inter ſe conſiderantur, tunc iuris reſpectus nulla habetur ratio, ſed ille inter ſe ſunt *libere*, non habito reſpectu a-

§. VI. *Facta* (h) vero mera vel *mores* quarundam gentium (i) abusive iuris gentium dicuntur,

licius *formæ politicae*, vel *imperii civilis*. Eatenuß tamen gentem ad alterius Reipubl. constitutionem respicere debere constat, quatenus exinde iudicare debet, quocum vel quibuscum agere debeat: alioquin enim si non agat cum eo vel eis, qui summæ rerum præsumunt, & totam rempublicam repræsentant, & in sua persona sustinent, gens altera exinde plane obligari nequit: sicuti id quoque obtinet inter priuatos, ubi alter alterius conditionem cognitam habere debet.

- (h) Ab omnibus sæculis inualuit, ut *facta gentium*, iuri naturæ contraria, *iuris gentium* nomina induerint, quæ olim pertinuisse videtur *mos latriciniorum funestus*. Quam plurima adhuc hodie in bellis fiunt, ut stupra, adulteria, innocentium cædes aliaque plura facinora, quæ *iuris gentium* esse dicuntur. Omnes disputant contra Hobbesium, & tamen dum talia *iuris gentium* esse profitentur, fatentur Hobbesianismum fuisse ante Hobbesium, qui C. 2. de Ciue §. 3. talem statum adhuc quodammodo improbat; atque sic concedunt, dari ius Gentium, quod sit contra ius naturæ, & tamen *Ius Gentium* ex voluntate DEI deducere non verentur. Petulantia hi sunt effectus, non iuris. Si dicis, quia talia facta puniri nequeunt, ergo effectum iuris habent, tunc respondeo, sic omnia, quæ a gentibus fiunt, iuri conveniunt, quia non datur pœna inter gentes, adeoque otiosa sunt, quæ de norma aliqua inter gentes proferuntur, sed potius facta gentium simpliciter erunt *Iuris Gentium*, quod absurdum.
- (i) *Mores decori* rationem habent, sed vero decorum legem non constituit per se, nisi consensu mutuo receptum sit, tunc enim ex pacto obligat, & mores sæpe mutari solent, prout status gentium variat. Præter-

tur, cum hi quidem *ad rationem decori*, pro seculi ratione variantis; illa vero *ad meram licentiam facti* spectent.

§. VII. Denique cum Gentes moralem personam repræsentent, semper eadem inter se esse videntur, licet forma regiminis mutata fuerit, (k) adeoque durante eadem gente, durant quoque obligationes gentium (l).

§. VIII.

ea dubium est, quarum gentium mores huc referri debeant: si dicis, *moratiores*, tunc erit *ius gentium particulare*, inter moratiores tantum vsitatum, quamvis distinctio ipsa inter barbaras gentes & moratiores fundamento sano destituatur.

(k) Reipublicæ forma mutata, mutatur quidem ciuitatis *status internus*, quatenus *in se* consideratur, veluti si ex Monarchia fit Democratia, vbi vnio illa, quæ ante fuit, in aliam formam abit: sed gens ipsa manet eadem *in relatione ad alias gentes*, quacunque demum nova gubernetur forma, quia gentes intuitu aliorum primario non considerantur ex *forma reipublicæ interna*, sed sufficit, quod gens *libera* maneat; vnde gens Romana, eiectis regibus eadem mansit, sicuti quoque tunc, cum Augustus impérium occuparet.

(l) Aristotelem hoc negasse, patet ex 3. *polit.* 3. quem refutauit Grotius *de I. B. & P. lib. 2. c. 9. §. 8.* ex quo recte infert, non desinere populum debere pecuniam, rege sibi imposito, quam liber alteri genti debuit, & sic foedera cum altera gente pacta, non rescinduntur; mutata reipublicæ facie. Alias quidem vniuersitates dissoluuntur, vnione dissoluta, & ita demum obligationes expirant, sed in tali *mutatione formæ* compages & structura reipublicæ manet salua, & adhuc cohæret, quod sufficit, quoad gentem alteram, licet a forma regiminis per nouum consensum recedatur.

Exem.

§. VIII Status Ciuilis (m) considerat homines, quatenus in ciuitatem coaluere, quæ in ordine imperantium & subditorum consistit.

§. IX.

Exemplum aliud affert Bœclerus *Dissert. de eo quod e-
git ciuitas de Lacædemoniis*, qui petebant pecu-
niam mutuo datam vel promissam ab Atheniensibus
post eiectos Oligarchas triginta, quibus pecunia e-
rat credita, quod Athenienses recte iudicarunt, se ad-
huc debere. Quod si gens mutato statu Reipublicæ
sub iugum alterius principis redigatur, iam quidem
peculiaris *gens libera* esse desinit, sed eius vicem quo-
dammodo subire incipit is, cuius sub iugum redacta
est, & sic quoque transire debet in iura huius populi
(m) Status huius potissima ratio in eo est, quod ius li-
bertatis ex *omnimoda æqualitate* ortum inter eos, qui
in vnam coaluere ciuitatem, & sic æqualitati renun-
ciarunt, remitti & in vnum vel aliquod concilium
Imperium transferri debeat, quia discessio a statu li-
bertatis *subiectionem*, hæc vero in alio *imperium* inuol-
uit. Inde iam in statu ciuili potissima ratio *impe-
rantium & parentium* habenda, inter quos perpetua
supponi debet relatio. Neque tamen in hoc statu
leges pacis & naturæ mutantur, sed magis confirman-
tur, quæ autem ex *libertate naturali* singuli agere pot-
erant, illa tantum is retinet, qui *reip.* præest, reliqui
autem, scil. subditi, illa quoad *maximam partem* de-
ponant, quia ius illud libertatis, quod simul secum
trahit *resistendi facultatem*, non potest subsistere cum
subiectione & pace ciuili. Ceterum priuatio hæc li-
bertatis naturalis diuersa est a *seruitute singularum
personarum perpetua*: Illa enim tantum restringit li-
bertatem naturalem, quæ magis impediabat pacem
inter homines; & sic eo ipso felicitatem ciuium fir-
mat; vt non inepte Claudianus in *Stilic.* cecinit:

§. IX. Ciuitatibus introductis, negotia & actiones ciuium alterari, & nouis respectibus distinguere cœperunt, (n) quo imprimis pertinet, quod actiones sint vel *priuatæ*, vel *publicæ*. *Priuatæ* sunt, quæ nullum respectum habent ad publicum statum, seu administrationem reipublicæ, sed a singulis, qua talibus, in proprium commodum expediuntur.

§. X.

Fallitur ægrogio quisquis sub principe credit.

Seruitium : nunquam libertas gratior extat.

Hæc vero plane conculcat omnem liberam agendi facultatem, vt seruus sit in proprietate domini plena, & ita hic status magis eius infortunium augeat, quam minuat, licet per accidens ob durum imperium principis sæpe euenire possit, vt subditorum quoque conditio quodammodo dura sit.

- (n) Quamuis omnes ciues alicuius Reipublicæ sint membra eiusdem ciuitatis, non tamen omnia, quæ faciunt, expediunt, quatenus sunt membra Reipublicæ, sed plura adhuc & infinita sunt negotia, quæ inter se vt *singuli* peragunt, quæ, etiam, si in statu naturali adhuc essent, licite inter se agere possent, quo pertinent varia commerciorum genera, aliaque. Equidem omnes ciuium actiones debent subordinatæ esse salutis Reipublicæ, hoc scilicet sensu, ne contra *pacem civilem* aliquid tentetur, sed tamen propterea omnia negotia non sunt unius eiusdemque naturæ. Quædam enim necessarium respectum habent ad Reipublicæ gubernationem seu Regimen publicum, quædam vero ab hoc respectu remotæ sunt, & ubi ciues non præcise, vt *ciues*, considerantur, sed vt alii homines; & hætenus dicuntur *priuatæ negotia*. Imo & si vel maxime a Principe talia fiunt, nihilominus tamen cum non fiunt a Principe, qua tali, huc refe-

§. X. *Publicæ* (o) vero dicuntur, quæ nexum imperantium & parentium regimenque ciuile, quæq; ad conseruationem & administrationem status ciuilis spectant, respiciunt, adeoque reipubl. qua tali, propriæ sunt, nec extra rempublicam occurrunt (p). §. VI.

referuntur, veluti si emit, si subditis aliquid locat, si priuati ab eo aliquid conducunt, quia sic consideratur vt *paterfamilias*, & ita negotia priuata peregrisse dicitur. Quod de singulis dictum, idem applicari posset ad corpora in Republica constituta, quatenus vt priuati agunt. Hoc modo etiam *priuata* & *publicæ personæ* distinguuntur: hæ enim ita dicuntur, quatenus ad statum publicum administrandum concurrunt, quæ tamen alio respectu, quatenus res suas domesticas agunt, *priuatarum* vicem tenent.

(o) Publica differunt a priuatis multis modis: (1) *priuata* negotia singulorum potissimum vtilitatem domesticam respiciunt, sed publica totius ciuitatis securitatem & conseruationem; (2) illa ad singulos spectant, hæc ad vniuersam Rempublicam; (3) illa magis curam familiaris rei tangunt, hæc vero regimen publicum concernunt; (4) ibi quilibet suæ vtilitati renunciare potest, nemo vero publicæ; (5) illa etiam extra imperium ciuile possunt peragi, solum non habent necessariam connexionem cum statu ciuili, nam emere, permutare, alienare &c. etiam in statu naturali fieri possunt, sed hæc tantum statui ciuili propria, nec extra eum facile sese exserunt.

(p) Quædam negotia essentialiter & proxime ad statum publicum spectant, sine quibus administratio fieri & subsistere nequit, vt *legislatio, iudiciorum institutio, & cura securitatis internæ* &c. quædam vero paulo remotius Reipublicæ curam tangunt, nec adeo pro-

§. XI. Satis itaque hæc negotia differunt ab actionibus gentium inter se, quæ nec priuatæ nec publicæ commode dici possunt, (q) cum inter se

ma-

xime statum attingunt, vt *cura pauperum, imbecillorum, pupillorum, scholarum, institutio optimarum artium &c.* vnde illa κατ' ἐξοχῆν publica dicuntur, quæ etiam imperans suæ curæ reseruare solet; hæc vero licet suo modo *publica* dici possint, quatenus reipubl. interest, curam horum non deponere, & quatenus ad salutem totius reipublicæ imperante diriguntur & instituuntur; tamen etiam suo modo ad *priuatæ negotia* referri possunt, quatenus nec priuatis hæc cura interdicta. Vnde nemini interdictum est, curam pauperum exercere, orphanotrophia exstruere vel nosocomia, suo scilicet sumptu, sic & scholas quilibet paterfamilias intra priuatos parietes erigere potest, quatenus tamen a Principe hæc cura exercetur, in classem *publicorum negotiorum* referri debent, vnde *publicam* quoque inde accipiunt *autoritatem*.

- (q) Solenne quidem scriptoribus esse solet, vt de *actionibus gentium* prædicare soleant, quod sint *publicæ*, sed ita dicuntur, quatenus non sunt *clandestinæ* cum *publicum* etiam *clandestino* opponatur. Deinde etiam *publicæ* dici possunt eadem actiones, quatenus per indirectum ipsam Rempublicam respiciunt, eiusque commodum vel promouent, vel confirmant. Ceterum si gentes inter se consideratæ agunt, actiones illæ, cum nullum respectum regiminis vel imperii introluant, magis *liberæ* dici possunt, quam *publicæ* vel *priuatæ*, qui termini necessarium respectum inuoluunt ad Rempublicam. Non nego tamen, quod eadem negotia quæ a gentibus, peraguntur, si considerantur intuitu securitatis publicæ, & sic

intra

maneant in statu naturali, & sic omnes respectus ciuiles inter eas cessent.

§. XII. Cauendum præterea, ne facta publica, quatenus occultis opponuntur (r) cum actionibus publicis, priuatis oppositis, confundamus, nam hoc sensu etiam priuata negotia aliquando publica dicuntur.

§. XIII.

intra ciuitatem, ad *publica negotia* suo modo referri debeant, sed hæc consideratio tantum est intra pœmœria Reipublicæ, cum in consideratione ad aliam gentem potius ex *iure libertatis* profluxerint. Imò si vel maxime gens alia concurrat ad status alterius gentis confirmationem, i. e. ad contundendos vel extirpandos rebelles, tamen ne sic quidem publicum hoc negotium dici possit, quia itidem hoc facit, non tanquam Princeps alterius Reipublicæ, cui cura regiminis esset commissa, sed vel ex fœdere præcedente, aliove pacto. Quod ideo notandum est, ne *actiones gentium* temere trahantur ad *ius publicum vniuersale*, quamuis Grotium promiscue hæc inter se misçuisse appareat.

- (r) Hoc sensu etiam priuatæ actiones possunt dici publicæ, h. e. notoriæ, quæ non sunt factæ remotis arbitris. Vnde natæ sunt locutiones: inter priuatos contrahi *sponsalia publica*, *publicam exerceri tabernam*, *cauponam*, *publicas officinas* haberi: vulgatum est, *in publicum prodire*, *publici iuris librum facere*, *in publico vendere*, *publicare testamentum* &c. Alio sensu etiam res pluribus communes *publica* dici solent. Sic in usu publico aqua dicitur esse *l. 2. de fluminibus*. Imò & quædam, quæ publicam autoritatem h. e. manifestam & indubiam habent, publica dici solent, vt instrumenta publica &c. quæ tamen omnia a publicis negotiis hæctenus descriptis discernantur.

§. XIII. Sicuti omnia negotia hominum legibus naturæ, pacem inculcantibus, diriguntur, ita æque dicendum est de negotiis in republica, tum priuatis, tum publicis, (s) atque adeo ius naturæ est vel *publicum*, vel *priuatum*. Illud dicitur, quod statum publicum, in quavis ciuitate; hoc vero quod negotia priuata hominum inter se dirigit.

§. XIV. De iure priuato res clara est. Sed quoad leges publicas quidam dubitarunt, (l.) dum imperantem legibus naturalibus quoad subditos absoluerunt, & omnimodam ei libertatem adscripserunt, (t) quo ipso reuera exlex iudicatur.

Qui-

(s) Iam ante suppositum est, ius naturæ non amittere vim suam, quicumque status statui generalissimo humanitatis superaddatur, nam manet hic semper fundamentum idem, cum exni vel diuelli *vinculum humani generis* non possit, ne quidem per *subiectionem*, cum & imperans maneat *homo*, & sic ex *vinculo humanitatis* etiam subditis obligatus sit. Præterea omnis ciuitas consistit in arctiori quodam vinculo imperantis & parentium, ex quo varia singulorum officia diriguntur. Iam si abstrahamus a legibus positivis humanis, non est alia lex, quæ dirigere possit illa officia, nisi lex naturæ. Neque mutatur ius naturæ: sed quia ita *negotia* mutantur, nouæ conclusiones inde emergunt, cum duplex negotiorum respectus in ciuitatibus occurrat.

(t) Quod si huic sententiæ aduocatus dandus est, subtiliorem vix inuenire possum, quam ipsum Hobbesium, qui c. 5. de *Ciue*, huic sententiæ fauet. Subditis enim *simplicem & absolutam* inculcat *obedientiam*, quæcunque etiam præceperit imperans, hunc vero

vero potestatem seu ius absolutum habere contendit, respectu eius nemini proprium quicquam esse, hoc cuique proprium esse, quod sibi retinere potest per leges & potentiam eius, cui summum imperium delatum c. 6. §. 15. Præuidit iam Hobbesius obiectionem, quam post §. 13. *in notis* subiicit, scil: *ciuium conditionem ita miseram esse, sic enim cogitant, inquit, rapiet, spoliabit, occidet, & tantum non spoliatum & occisum se quisque putet.* Quid vero ad hæc Hobbesius? respondet, *iure quidem id facere, sed non iuste i. e. non sine violatione legum naturalium & iniuria in DEum, deinde nec principem id facere præsumi, cum sibi id non bonum videatur.* Verum ita ius principi tribuit, quod contra leges naturæ est, cum tamen supra dictum, omne ius esse coercendum *intra limites obligationis ad pacem humani generis*, imo nemini ius competere posse contra legis dispositionem, cum ad hoc tantum quilibet ius habeat, quod leges non prohibuerunt. Vno verbo, dum principi *ius absolutissimum* indulget, tollit *vinculum humani generis*, & sic in effectu *ius naturæ publicum*, actiones principum regens, quoad maximam partem negat, vel tale substituit, quod in mera *violentia, potentia, & crudelitate* consistit. At vero ita frustra coiuisissent homines in societates ciuiles, cum tamen *pacis & tranquillitatis studium* homines ex propria eius sententia induxerit, vt in ciuitates coalescerent, tranquillitas autem in eo consistat, vt secure ab omni violentia externa viuere possint. Hæc minime obtinetur, si *ius publicum vniuersale* negamus. Si dicis: *atqui principes tamen ita viuunt, nec est, qui eis dicere possit, cur ita facitis? & sic saltem respectu subditorum, qui illis resistere nequeunt, ius habebunt tale quid faciendi, quibus iniuria non inferitur, licet quando princeps contra officium egerit, Deum utique offendat.* Ast non quid fiat, sed quid fieri debebat, respiciendum, & ingenui Doctoris est, non ex factis

Quicumque enim liberrime pro lubitu agere potest, nullis legum vinculis tenetur. Sed tales principem extra statum humanitatis constituunt, imo finem ciuitatum, qui in pace eo securius colenda & per imperantes subditis præstanda consistere debebat, euertunt, cum potentio^{rem} vbi que hostem in Principe habeant, cui resistere nequeunt.

§. XV. Iam vero leges naturæ quoque officium imperantium & parentium determinant, & pacem, tranquillitatemque subditorum imperantibus inculcant, cum subditi adhuc maneant homines, & vinculum humanitatis inter eosdem saluum sit, quod per respubl. magis confirmari, quam tolli debet.

§. XVI. Neque obstat, quod subditi eo ipso renunciauerint libertati suæ naturali, nam non potuere propterea imperantem absoluere ab obli-

ius metiri, sed facta principum secundum ius ponderare. Qui docet, non debet principi sub prætextu iuris illa attribuere, quæ sunt *violentia*, non *iuris* effectus. Aliud est Doctorem agere, aliud describere, quomodo principes quandoque agant. Hi *facta mere* recensent, illi, an iuste omnia acta sint, ostendunt. Subinde falsa quoque est consequentia: *subditi non possunt resistere principi, ergo non potest iniuriam subditis inferre*, nam licet subditi iuri resistendi renunciauerint, non tamen potuerunt Principem absoluere a *vinculo naturali*, propter quod subditis manet obligatus. Dum itaque contra hanc obligationem agit, iniuriam subditis infert. In eundem censum quoque refertur debet Adrianus Houtuyn in *politica generali*

bligatione, qua erga homines alios lege naturæ adstringitur. (u)

§ XVII.

nerali, ubi per varia capita absolutissimam adscribit potestatem imperanti, tum in *profanis*, tum *sacris*, & quidem quoad hæc fere conspirat cum Hobbesio, ne dicam, quod eum superet. Constituit eundem legum diuinarum & naturalium interpretem, & quod fidei articulos determinare queat. Quamuis enim in §. 92. potestatem principis subiiciat legibus diuinis & naturalibus, tamen cum statim addat, utrum aliquid sit iuris naturæ vel diuini, vel eidem conueniat, vel repugnet? ipsum per legis interpretationem iudicare, tollit omnem eo ipso obligationem, & restrictionem potestatis soluit, cum omnia scita iuris naturæ interpretatione sua peruertere possit.

- (u) Supra iam monitum, ius nat. quatenus *libertatem naturæ* denotat, diuersum esse a lege nat. quatenus *obligationem ad pacem in utilitatem totius humani generis* introductam denotat, illud esse renunciabile, non vero hoc. Hoc si applicetur ad ciuitates, certum est, renunciaffe subditos *libertati naturali* in pluribus casibus, vel saltem imperanti ius dedisse, vt possit de *libertate ciuium* disponere, in utilitatem reipubl., adeoque soli imperanti adhuc saluum & illibatum esse *plenarium ius libertatis naturalis*. Verum sicuti hoc in *statu naturali* coercendum est intra limites obligationis ad pacem, ita multo magis in *statu civili*. Hoc posito ius publicum vniuersale ostendere debet quousque iura imperantis se extendant, & in quantum subditis imperans adhuc sit obligatus. Si obii-
 ciant; *atqui præcepta iuris naturæ quoad subditos principem non obligant externe*, rehero, hoc accidere non ob naturam actionum, & ita non *per se* sed *per accidens*. Scil. *obligatio externa* deficere potest, tribus ex causis (1.) propter naturam actionis & sic per se. (2.)
 pro-

§. XVII. Leuius dubium est, quod aliqui movent iure naturæ non esse respubl. introductas & sic easdem non posse regulari secundum ius nat., nam dominia non sunt introducta iure nat., vel saltim secundum hoc ius incognita & tamen regulantur secundum ius naturæ(x)

§. XVIII.

propter defectum potentiæ ad ius suum persequendum. Sic in statu etiam naturali quilibet externe etiam obligatur ad rem meam ablatam mihi restituendam, licet alter ob defectum potentiæ alterum cogere non possit, ad quod tamen ius habebat. Denique (3.) propter renunciationem *iuris resistendi*, quod alias in statu naturali obtinuit, pacis communis gratia: vt tamen alterum a vinculo suo absoluerent. Hic itaque obligatio adfuit externa, sed ex *accidenti* vim amittit *propter subiectionem*, quæ *renunciationem iuris cogendi* in se continet, quo ipso tamen præcepta iuris naturalis non tolluntur, neque a iure naturali separanda sunt, quæ utique separari deberent, si *semper in omni casu & in omni subiecto*, imo & *quolibet statu* tantum interne obligarent. Quamuis itaque subditi ius suum erga principem non possint exequi, tamen in hoc nunquam consensisse dicendi sunt, vt princeps iuri naturali non sit subiectus.

- (x) Ius naturæ generalissima & vniuersalisissima principia tradit, i.e. neminem esse lædendum, suum cuique tribuendum; hæc vero talia sunt, vt quolibet introducto statu possint applicari, & fiunt saltem nouæ conclusiones, (dum status nouus introducitur,) quæ antea erant incognitæ vel saltem applicari non potuerunt, principia autem manent eadem, qualia a Grotio vocantur *reductiue* iuris nat. vel *ex suppositione certi facti humani*. Sic seruitus itidem iuri naturæ est incogni-

§. XVIII. Eiusdem farinae dubium est, quod Ungepauer (y) in exerc. Iustin. qu. 14. affert, quasi ius publicum tantum sit collectum ex iure gentium & civili; nam supra iam ostensum, non recte opponi ius naturæ iuri gentium.

§. XIX.

cognita, sed postquam semel introducta, iam præscribit quoque lex naturæ dominis & seruis officiis, quæ ante erant incognita. sic ius naturæ dicit: *bona fide cum altero agendum*. Inde quoad emtionem, venditionem, semel introductam, concludo. Ergo in emtione debet abesse dolus in re vendenda, res propria alicui vendenda, vitiosa res alteri non tradenda, onera alteri indicanda, si quæ rei cohaereant, cauendum, ne alter in pretio ledatur. &c.

(y) Probat Vngepauerus suam sententiam ita: (1.) Magistratus autoritas & veneratio sunt iuris publici l. 1. §. 2. de I. & I. sed Magistratus constitutio attribuitur iuri gentium l. 5. de I. & I. (2.) ius belli inferendi est iuris publici l. 24. de capt. & postlim. rev. Ex iure autem gentium introducta sunt bella c. l. 5. (3.) Conuentiones, quæ per pacem fiunt, dicuntur iuris esse publici l. 5. §. 2. de pact. sed illæ conuentiones, quibus pax finitur, sunt iuris gentium. Denique (4.) ius legationum mittendarum publici iuris est, & tamen iuri gentium adscribitur l. f. de legat. Sed statim hic monendum est, Vngepauerum illa, quæ iuris gentium & publici sunt, male probare ex iure Romano. Deinde non sequitur: *introducio* horum negotiorum dependet ex iure gentium, ergo semel introductæ non regulantur secundum ius naturæ. Nam & regna in c. l. 5. introducta esse a iure gentium dicuntur, vt tamen semel introducta dirigantur iure naturæ. Vltorius hi actus iuris naturæ, quatenus facultatem liberam & legitimam deno-

§. XIX. Nec plus ponderis habent Wesembecii argumenta, *ad tit. de I. & I.* allata, quod scilicet (I.) ius publicum non ad æquum & bonum, sed ad statum Reipublicæ, & quid huic utile sit, respiciat

denotat, *idem* adscribi possunt, eoque magis, quod sint medium conseruandi vel reducendi pacem inter homines, adeoque *ius gentium* male hic opponitur iuri naturæ. Addit vero nouum argumentum, ad quod eadem regeri possunt. Dicit: *quod ius publicum ex iure naturali collectum non fit, inde videtur constare, quia neque sacra neque sacerdotes, neque Magistratus, in quibus tribus ius illud dicitur constare, d. l. 1. §. 5. de I. & I. iuri naturæ adscribi possunt; Non sacra, pergit, quia horum nomine nihil aliud quam ceremoniæ ad religionis cultum pertinentes intelliguntur. Præterea ubi nulla sacra, ibi etiam sunt nulli sacerorum dispensatores seu ministri i. e. sacerdotes. Denique Magistratus iure gentium creatos esse constat c. l. 5.* Non mirandum, Ictum tam leuia in medium protulisse argumenta, cum ex omnibus circumstantiis constet, Vngepauerum principiis moralibus non admodum tinctum fuisse. Ius *sacrorum* quidem non est ex lege præceptiua iuris naturæ, quod concedo; sed postquam ceremoniæ & cultus externus semel introductus, ex iure naturæ quoque dependet, quid Principi circa illum liceat, nec ne? qualem habitum religio ad rempublicam habeat? sic vltterius, sacerdotibus introductis, ius naturæ quoque circa eosdem disponit, eorum officium circumscribit, quod & ad Magistratus applicari potest, vt non debuisset Vngepauerus ad leges Romanas prouocare. Non nego quidem in *alleg. 1x.* iuris publici particularis hæc tria capita *sacrorum, sacerdotum & magistratuum* dici; sed eo ipso non negatur abstrahendo a iure Romano, hæc non posse generaliter circumscribi ex
iure

spiciat (z) (z.) quod tempore Iustiniani ius vetus publicum iam abrogatum fuerit, (a) quibus argumentis satisfecit Hahnus *in Not. ad eund.*

§. XX. Sic & facile responderi potest ad rationem Biccii *in præloquio rerum quotid. n. 32.* quod ius publicum vniuersum ad statum certæ ciuitatis spectet, eiusque proprium, adeoque nulla ex parte collectum sit ex præceptis naturalibus: (b) nam oppido falsum est, quod vniuersum

iure naturæ. Sacra Romanorum dirigebantur *iure publico particulari*, quia publice recepti erant Dei, & cultus, publice erant constituti sacerdotes & tota Magistratum diuisio & ratio ex particulari iure dependebat vid. *Lyclama lib. 7. membr. Eclog. 41.* Sed hæc non sunt in quæstione, illud enim quæritur, annon præterea aliquid naturale illis applicari possit?

z) Hoc argumentum falsissimum est, quo ipso ostendit auctor, se non discernere potuisse *Regulas iusti & prudentiæ ciuilibus*. Vtræque hic applicari possunt, sed in quæstionibus iuris publici magis respicimus ad *Regulas iusti & æqui*, quam *utiles*.

(a) Hoc argumentum respicit positua iura, quæ mutantur in republica, sed non naturalia. Bene Mauritius *de princip. iur. publ. c. 3. §. 7.* inquit: *quando euenit mutatio, ea non fit circa eas leges, quæ ex naturali ratione descendunt, sed circa alias, quæ ex hominum positione, haud secus ac ius ciuile priuatum etiam mutatur, quamuis & illud collectum sit ex iure natura.*

(b) Recensuit hoc argumentum quoque Ericus Mauritius *de princip. iur. publ. Germ. c. 3. §. 3. & 4.* & hæc ita refellit, quod *ius publicum vniuersale* duo deno-

sum ius publicum alicui reipublicæ proprium fit, cum quæ iuri vniuersali superaddita sunt, in horum classẽ tantum pertineant.

§. XXI. Adhuc alii confugiunt ad Imperatorem (c) in §. vlt. *J. de J. & J.* quod ille tantum
de

tet (1.) *complexum omnium legum publicarum simul in vna massa sumtarum* (2.) *leges separatim & seorsim consideratas.* Si in priori sensu accipiatur *vniuersale ius publicum*, maior propositio est neganda, quia non sequitur, quando leges omnes simul sumptæ in vno complexu applicari nequeunt ad alium statum, quod ideo non possint dici collectæ ex præceptis naturalibus, vel quod in illo legum publicarum complexu non possint plures leges concurrere, quæ ex iure publico vniuersali desumptæ sunt. Si autem per *ius publicum vniuersale* leges quoque singulæ intelligantur, hoc sensu, quod singulæ leges in iure publico ad statum peculiarem reipublicæ spectent, tunc minor neganda erit, nam in omni republica plures occurrunt leges, quæ ad omnem possunt applicari statum publicum. Huc quoque spectat *Victoriarum in instit. iur. publici lib. 1. tit. 2. §. 1.* responsio per instantiam, quod idem quoque asseri de iure priuato, non tamen inde concludi possit, quod non sit collectum ex iure naturæ & gentium.

- (c) Quod Imperator hic non loquatur exclusivè, etiam obseruauit *Bachov Comment. in prim. part. l. 1. §. 2.* Verba eius sunt hæc: *Equidem ex hoc loco id non potest solide colligi, cum in promptu sit dicere, ideo ius priuatum ita distributum, tum quod in iure priuato hæc res esset manifestior, tum quod Vlpiano forte tantum de iure priuato tractare propositum esset, cum ius vetus publicum magna ex parte esset sublatum: Ceteroquin publico quoque iuri hæc diuisio non inepte accommoda-*

de iure priuato hoc afferat, quod sit collectum ex principiis iuris naturalis & G. & ciuilibus, non idem de iure publico. Sed hanc controuersiam autoritate Iustiniani definire non possumus, & præterea falsum, quod Imperator hic exclusiue loquatur.

§. XXII. Denique nuperrime ICtus quidam non incelebris (d) de nouo existentiam iuris publici

tur. Idem quoque confirmat Samuel Rachel *introduc.* in *iur. publ. c. 2.* inquit: *Quod enim ICtus ait, ius i. e. systema iuris Romani collectum esse partim ex iure gentium, partim ciuili i. e. ciuitatis alicuius proprio l. 1. §. 2. de F. & F. & §. ult. eod. Idem quoque de iuris publici disciplina in sua latitudine considerata dici potest. Necesitatem huius præstantissimæ doctrinæ idem l. 6. p. 28. seq. his circumscribit verbis: Quin in examinandis & decidendis controuersis publicis nullius iuris maior usus vel autoritas est, quam naturalis. Ideo saltem non minori assiduitate & studio illud, quam ius priuatum excolendum esset. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque causas recte diiudicandas iuris publici usum aptior erit, ut magna laude digni sint illi principes, qui etiam ius natura in suis Academiis doceri instituerunt. Conf. B. Schilter. de natura & Orig. iuris publ. §. 4. Præterea ponamus, Imperatorem loqui exclusiue, quid inde? an Imperatoris decisio in rebus, quæ ad rationem spectant, aliquid momenti habet? Quid si Imperator assereret, nec Ius priuatum esse collectum ex iure naturæ, an proinde ei esset credendum? In his & similibus quæstionibus non agit Imperator legislatorem, sed doctorem & in his autoritatem authenticam non habet.*

(d) Intelligo Iohannem Gröningium, qui edidit *Biblio-*

thebam iuris gentium Europæam ; in cuius discursu præliminari sequentia hac de re habet : Loco iuris gentium autem Cl. Hertius secutus Vir. Huberum, ius publicum uniuersale sibi situere videtur : Quod sequentem in modum a Politica scientiâ & iure publico particulari distinguit (1.) A politica inde differre censet, quod in hac iuris publici scientia inueniantur, quæ non ad ciuitates, quæ singulas, sed quæ uniuersas, pertinent. (2.) A iure publico particulari autem, quia (a) hoc in singulis populis variat : uniuersale autem ad ciuitates omnes se extendat. (b) Hoc ex dictaminibus iuris naturalis deduci, illud voluntario, eoque scripto vel non scripto iure constare. (c.) Vniuersale semper unum ac idem esse, particulare vero in una ciuitate pro reipublicæ statu semper mutari. Verum quemadmodum iam in Bibl. I. Gent. Exot. cap. 1. n. 24. existentiam iuris publici uniuersalis negaui, ita ne quidem nunc apparet, cur sententiam mutem, vel entia præter necessitatem multiplicanda suadeam. Mibi potius videtur ius publicum, quod dicitur uniuersale, quatenus iustum ciuitatis magnæ, seu omnium rerum publicarum respicit, citra ullam legem promulgatam, ad ius naturæ & gentium spectare. Quatenus vero utilitatem atque utilia a noxiis discernendi rationes considerat, ad Politicam vel generalem vel specialem pertinere. Nam ut scientia quadam specialis atque distincta a reliquis statui queat, necesse est, ut eiusdem demonstrantur propria & domestica principia : his autem ius publicum uniuersale subnixum non est ; nam quod ipse Dn. Hertius non diffidetur, illud ex dictaminibus iuris naturalis deducendum esse, indeque, si orirentur controuersie circa iura belli, pacis & foederum, (circa eiusmodi enim publicos actus ius publicum uniuersale imprimis versari dicitur) non aliunde quam ex iure naturæ publicarum controuersiarum decisio petenda esset. Verum in liquidis haud opus est verbis ; res ipsa loquitur, non ius sed subiectum saltem in istis casibus mutari, neque ius

buci vniuersalis negare aufus est, cuius argumentis tamen ex hactenus dictis satisfieri potest,
&

nouum induci, sed adesse modo hic applicationem iuris ad factum. Ius naturæ & gentium, tanquam ius vniuersalissimum, usum præstat in iure civili, tam publico quam priuato, propriis principiis insuper subnixo. Verum exinde ius naturale non fit civile publicum vel priuatum: seu haud naturam civilis iuris induit, sed manet ius naturale & gentium, quasi per retroactionem. Et quemadmodum ius civile priuatum Romanorum haud inde vniuersale fit, quia interpretationem quandoque ex legibus naturalibus accipit, pari quoque ratione ius publicum aliquod vniuersale inde haud constituitur, quia controuersia publicæ ex dictaminibus iuris naturalis deducenda. Fidem datam atque pacta fœdere solenni sancita seruanda esse ius naturæ iubet: quod si de istis pactorum verbis, eorumque sensu inter summas potestates controuertatur, quero, ex quo iure istæ controuersiæ decidantur, an ex iure publico vniuersali, annon potius ex iure naturæ & gentium? postlerius, ut puto, nemo in dubium facile vocabit. Quod si sit, parum ad naturam iuris refert, an persona naturalis vel moralis subsidio iuris indigeat; frustra quoque arguitur, quasi ius publicum particulare solum voluntario iure constet; nam regitur etiam iure naturali eiusque principiis nititur, quod nihil illor iam dudum demonstrauit Ill. Mauritius dissert. de principiis iur. publ. indeque exspecto, ut quisquam iuris publici vniuersalis propria principia demonstrat, & tum mutabo sententiam, aut si ista ostendi nequeant, neque noua rerum vocabula citra necessitatem inducenda erunt, sed potius ea, quæ iuris publici vniuersalis dicuntur, sedibus suis restituenda, nempe politicæ prudentiæ & iuri gentium communi, quæ iuris gentium atque politicæ doctrine sunt.

& iam satis abundeque factum ab illustri Hertio
ICto:Gieffensi(e).

CAP III.

DE

Differentiis iuris publici v-
niuersalis a iure gentium , politica , no-
titia singularis Reip. & iure publico par-
ticulari.

§. I.

IUs Publicum vniuersale *systematice* confide-
ra-

(e) Disputat in *adducto loco* clariss. autor contra illu-
strem Hertium, illustre Iuris publici vniuersalis lu-
men. Quemadmodum vero ipse iam ad argumenta
adducta respondit in *pecul. Epistola ad amicum iustas*
continente vindicias aduersus nuperum Bibliotheca iu-
ris gentium Europææ ediditrem; ita multa refutatione
iam quidem supersedere potero. Illud tamen vel
binis verbis monere sufficiet (I.) clariss. autorem
eo ipso, dum *ius gentium a iure natura* distinguit, il-
las ipsas obiectiones incurrere, quas contra ius pu-
blicum vniuersale struxit. Cum enim *ius natura* sit
vniuersale & sic ad omnium hominum actiones appli-
cari possit, non apparet, cur non pro *diuersitate ob-*
iecti possit diuersam denominationem sortiri, & do-
cendi causa inter se doctrinæ quædam distingui, licet
alias nihil impediatur, quo minus etiam in vno comple-
xu ab aliis tradi possint. Methodus arbitraria est.
Hinc factum, vt in denominatione simplici *iuris na-*
tura subsistamus, si hominum singulorum, quatenus
absolute considerantur, non habito respectu ad rem-
publ, negotia secundum leges naturales examinemus;
quod

quod si vero eadem principia ad integras gentes inter se agentes & controuertentes applicemus, *iuris gentium* denominationem accipit, uti suo loco demonstratum est. Et denique si principia iuris naturæ ad statum reipublicæ eiusque ordinem applicare intendimus, hanc partem *iuris publici vniuersalis* nomine insignire solemus. utrobique idem ius naturæ, sed quod propter diuersum obiectum recte distingui potest. Dum itaque clariss. autor ius gent. a iure naturæ separare voluit, concedat necesse est, ius publ. vniuersale ita separatim quoque tractari posse. Atque ex his (II.) nunc patet, non recte ius gentium & ius publ. vniuersale propter diuersos respectus ab eo confundi. quamvis enim ex vno principio fluant, singula tamen suum peculiarem statum supponunt, secundum quem ius naturæ quoque variat; alia enim est ratio iuris in statu naturali inter gentes, & alia ratio iuris in statu reipublicæ, vbi plane diuersissimæ conclusiones deprehenduntur, ut in speciali parte ostendendum erit. (III.) Præterea illud quoque animaduerto, clar. Autorem adhuc stare a partibus politicorum antiquorum, qui loco genuinæ Politicæ Prudentiæ, vel quæstiones iuris gentium, vel iuris publici vniuersalis tradiderunt, veram autem prudentiam politicam neglexerunt, quem defectum egregie suppleuit Illustr. Hertius in *elem. prud. politica.* simulque ab alienis in illa disciplina abstinuit. Denique (IV.) id potissimum vrget, deficere hic fundamentum proprium seu principia huic disciplinæ propria, quæ tamen non adeo longe petenda sunt, si tantum conditionem status ciuilis paulo penitus intuebitur, & diuersitatem negotiorum publicorum & priuatorum examinabit, quemadmodum etiam infra aliquod principium proprium substituendum erit vid. *cap. seq. §. 4.* Principium primum certe non mutatur, sicuti nec in iure gentium, est nouus ille status hominum, scilicet ciuilis noua & peculiaria producit necessario iura, & quidem

ratum est complexus (f) legum publicarum vni-
ver-

dem in tanta copia & abundantia, vt non inepte illi faciant, qui hæc separatim tractant, & ostendunt, quod diuersi respectus iurium diuersitatem etiam postulent. Reuera itaque non videtur existentiam huius disciplinæ negare, sed tantum illud vnice agere, vt ostendat, non necesse esse, separata doctrina hanc iuris partem proponere. Utut itaque in Pufendorfio non reprehendimus, quod hanc partem simul in *tr. de iure nat. & gent.* complexus sit, ita nobis vitio verti non potest, quod separatim illam tractemus, & secundum propria eiusdem principia statui ciuili accommodata *actiones publicas* diiudicemus.

- (f) Collectionem legum publicarum vniuersalium, non quamlibet, sed *congruam* & per modum artis exhibitam, & conueniente methodo excultam requiro. Neque enim huc referri potest collectio, in qua sparsim tantum leges sunt digestæ, vti in *iure publico particulari* fasciculi harum legum extant. Nam præterea & sensus legum genuinus eruendus, & applicandi methodus tradenda: Leges enim non ex verbis solum iudicandæ, sed ex mente. Obiectum huius prudentiæ iuris sunt *ipsæ leges vniuersales*, tum recte *interpretandæ* tum *applicandæ*: Legum autem ipsarum publicarum obiectum est *status publicus generatim consideratus*, quatenus quæritur, quid *iustum* vel *iniustum* sit. Annon vero & negotia cum exteris peragenda hic simul obiectum legum publicarum constituunt, veluti belli, pacis, fœderum? Negat hoc Da. Hertius *de iurispr. vniuers. sect. 2. §. 9.* quoniam hæc ex alia iuris naturæ parte petenda. Quod concedi potest, quatenus negotia hæc absolute spectantur, prout intercedunt inter liberas Respubl., interim quia simul respectum *ad civitatem* involuunt, dum ad securitatem ciuitatis debent esse directa, suo modo
que.

uersalium conueniente methodo adornatus, sensum earundem genuinum, & applicationem prudentem, & quæ huc spectant, exhibens.

§. II. Præterea vero sumitur etiam *habitualiter*, designans habitum (g) leges publicas vniuersales recte intelligendi & prudenter applicandi, tranquillitatis & pacis publicæ gratia.

§. III.

quoque huc trahi posse videntur, vt tamen iuxta monitum III. Hertii hi diuersi respectus non confundantur.

(g) Cognitio legum harum quidem omnibus hominibus inest, iisque quasi *connata* videtur, ast hoc de *principiis primis & communibus* est intelligendum, imo hæc *cognitio* est admodum *rudis* propter naturæ deprauationem. Quodsi vero hæc cognitio per manuductionem & diligentem meditationem excolitur, oritur inde in mente *habitus*, leges hasce innatas eo facilius & certius cognoscendi, remotioresque conclusiones, quæ ex primis principiis oriuntur, solide diiudicandi. Vnde omnes homines quidem aliquam scientiam & cognitionem harum legum habent; sed plerumque *rudem* & minus excultam, dum parum sibi attendunt, & veritatem non ex se, sed aliunde extra se addiscere volunt; *habitus* autem demum illi possident, qui excultam cognitionem possident cum promptitudine, in quauis materia illas applicandi. Consistit vero ille habitus in *sensu* accurato legum & *usu* seu praxi. Non nudæ scientiæ gratia, sed imprimis propter usum iura nata sunt. Qui itaque hoc habitu instructus est, dicitur *iuris consultus*. Hodie quidem ex pessimo quodam errore obtinere videtur, vt ICtos fere vnice ex *solida legum Romanarum cognitione* æstimemus, quia ab antiquo creditum fuit, ex hoc iure omnem legum scientiam esse hauriendam,

§. III. Sensus seu cognitio (h) harum legum vniuersalium per demonstrationem certam & indubiam habetur & sic per argumenta a ratione desumpta expeditur.

§. IV.

verum sicuti in hoc sensu nemini Icti nomen denegamus, ita quoque qui harum legum prudentia instructi sunt, Icti eo magis dici possunt, vel saltem *Iurispublici vniuersalis consulti*, cum ita aptiores reddantur, vt feliciores in iure positiuo faciant progressu.

- (h) Circa cognitionem legum naturalium hæc capita perlustranda sunt: (1) An detur aliqua demonstratio a priori in hac disciplina? (2) An utilis sit, cum iam ius naturæ per se notum sit. Prius membrum, *an detur aliqua demonstratio in hac disciplina*, negandum videtur ex argumentis, quæ Ictus Regiomontanus celeberrimus Theod. Pauli in tr. *de veris iuris & iurispr. principiis p. 2. q. 11.* adducit: Vrget (I) quod tot sint eruditorum dissensus circa primum principium, & quod Dd. dum demonstrare ius naturæ voluerunt, eius certitudinem amiserint, (II) quod plerique non *veritatis* cupidine ducti ius naturæ tradiderint, sed magis *ostentationis* gratia, & sic rationem iuris naturæ quæsiuerint, vbi ius omni ratiocinio longe est euentius, vel vbi id, quod operose probare satagunt, a nemine, qui sanæ mentis est, in dubium vocari possit. (III) Quod quæstiones iuris huius non sint disputabiles, adeoque qui easdem in dubium vocat, non ratione sed poena indigeat. (IV) Denique addit tandem esse subsistendum in aliquo Principio, ceu vltimo demonstrationis termino. Verum quod pace viri eruditissimi dixerim, subdubito, an ex his rationibus possit concludi, non dari in hac disciplina demonstrationem. Primum argumentum enim facile resolui potest, si modo attendamus, de
que-

§.IV. Quemadmodū vero in omni demonstratione principium aliquod fundamentale constituendum, ex quo omnes reliquæ conclusiones prono alveo fluere debent, ita in iure publico vniuersali itidem tale principium quærendum, quod summatim in eo consistit: *agenda esse ea, sine quibus pax & tranquillitas specialis totius*

cor-

quonam dissentiant Dd. scil. de primo aliquo & fundamentali principio. - Iam vero antea suppositi, reuera plerosque non dissentire, sed conceptus suos mentis tantum paulo aliter efferre, dum alii supponunt *socialitatem*, alii *amorem*, alii *amicitiam*, alii *pacem* &c. sed hi omnes in effectu consentiunt, & quilibet tantum studet aptiori modo doctrinam hanc connectere. Deinde ponamus, adesse litem de primo principio, uti inter quosdam est, inde tamen non sequitur, plane huius disciplinæ non dari demonstrationem, sed saltem, *caute* circa hanc procedendum, ne amittatur veritas. Veritas sine dubio & certitudo optima est in sacris literis, quam tamen tot controverſiæ Theologorum non evertunt. Alterum argumentum procedit quidem in primis iuris naturæ principiis, de quorum veritate satis constat, & hæc demonstratione non indigent, quatenus non vocantur in dubium. Verum (a) demonstratio non sufficitur propter *leuissima & notissima iuris naturæ præcepta*, sed propter *conclusiones remotiores*, quæ non æque cuius patent, uti notissima principia. (b) Imo & leuissima principia licet veritatem in se habeant, non carent controverſiis, quas homines male sani mouerunt, ad quos contundendos demonstratione opus est. Quis dubiis ab Hobbesio & Spinoſa motis absque demonstratione respondebit? Tertium argumentum inter eruditos merito præferri non debebat

corporis ciuilibus conseruari & vnio ciuilibus contineri non potest. (i)

§. V. Applicatio legum publicarum ante omnia

bebat, cum dubia non poenis sed ratione sint retundenda. Quartum facilius admitti potest, cum in demonstrationibus non fiat processus in infinitum ultra propositionem fundamentalem, sed in hac subsistendum. Cum enim intellectus noster sit finitus, non potest quis in demonstrationibus adscendere in infinitum, sed necesse est, vt aliquando subsistat; atque sic tamen nihilominus manet demonstratio. Alterum caput *de utilitate demonstrationis* quod concernit, ex hactenus dictis apparet, absque hac quidem aliqua principia iam nota esse, cum sint cordibus hominum inscripta, sed in *cap. I.* iam supposui, hominem esse corruptum quoad omnes facultates, vt sæpe sui non conscius, sed quasi ex fomno excitandus sit, hinc addidi, *manuductionem sapientum requiri*, per quam norma cordibus inscripta excitetur, & homo ad sensus internos intra se reducatur. Nulla melior autem manuductio dari potest, quam talis, per quam veritas rerum alicui ob oculos ponitur; id quod fit in demonstratione.

- (i) Fluit hoc principium vniuersale ex ipsa *indole societatis ciuilibus, & sine omnium rerumpubl.*, ex quo in moralibus *ratio formalis* quæri solet. Sunt coetus ciuiles inprimis propter securitatem publicam instituendæ ex ordinatione etiam ipsius DEI. In origine prima quidem ciuitatum vitium aliquod subesse potest, at tamen postquam coetus ciuilibus semel constitutus est, & extra illum pax, securitas & tranquillitas commode haberi nequit, rectius autem mediante imperio obtinetur, & ita actiones rerumpubl. huc inprimis tendere debent, non alia potuit substitui regula, quam quæ in ipsa thesi proposita est.
- Est

Est hæc ipsa subordinata principio *iuris naturalis in genere considerati*, de quo in c. I. actum, quod ex speciali statu hominum peculiares suas consequitur proprietates, quæ extra statum civilem cessabant. Hoc principium dirigit iura imperantium & obligationem subditorum, imo & officium boni principis intruit, & cum ex natura & fine cœtuum civilium fluat, non potest non esse *verum, evidens & adæquatum*. Instas: *atqui hoc non est principium proprium, sed illud ipsum uniuersale, quod in omni iure naturali pro fundamento ponendum est, atque adeo tantum simpliciter applicatum ad statum civilem*. Respondeo, est utique hæc doctrina pars disciplinæ *iuris naturæ, generatim considerata*, atque adeo sub eius prima fundamentali propositione etiam contineri debet. Quatenus itaq; hoc principium generale speciatim ad statum rerum publicarum applicatur, tunc magis naturam *conclusionis* induit, quod ex generali illo, *concordiam & pacem generis humani colendam esse*, fluit, & immediate deducitur, & statui civili ita *peculiariter* applicatur, prout finis & ratio reipubl. id postulat. Nihil tamen impedit, quo minus *diuerso respectu* principium primum & fundamentalis propositio *secundum quid* dici possit, scilicet respectu illius doctrinæ, de qua *separatim* agitur, cui hoc principium proprium est, postquam *speciatim* ad cœtus civiles applicatur, & negotiorum publicarum expeditionibus *vnice* accommodatur. Sic eodem sensu principium iuris naturæ in genere considerati, *pacem esse seruandam*, recte assumitur pro primo principio in *iure naturali*, licet illud ipsum aliunde demonstrari queat, & hoc intuitu *conclusionis* vicem subire videatur, respectu *doctrinæ moralis in genere*, quæ *felicitem hominis* pro fundamento habet, ex quo fluit, *pacem esse seruandam cum aliis hominibus*. Et hoc ipsum decemiri non ignorasse videntur, dum etiam in legibus XII. Tabb. fundamentalem legem publicam in hoc posuerunt: *salus populi suprema lex esto.*

omnia supponit notitiam (k) status publici & negotiorum publicorum.

§. VI. Præterea circa *applicationem* regulæ politicæ seu prudentiæ civilis (l) non sunt negligendæ, ne alias quis laborare videatur contra commodum ciuitatis, ad quod ius publicum tanquam ad centrum sese referre debet.

§. VII.

(k) Applicandum ius ad facta. Ergo vtriusque scientia requiritur, neque enim recte leges applicaueris, nisi facti notitiam accuratam habeas, hinc Imperator definitioni Iurisprudentiæ inseruit *notitiam rerum humanarum & diuinarum*. Variant quippe negotia ex suis circumstantiis, quibus non recte perpenſis iniuſtitia in applicatione committitur. Adeoque ICto non deneganda inquisitio in *naturam & indolem negotiorum*, quibus ius applicandum: veluti de *sacris* disputaturo incumbit naturam sacròrum & negotiorum ecclesiasticorum antea perſcrutari, cum alias definire nequeat, an & quatenus prædicatum *iusti* subiecto inſit, nisi subiecti natura perpenſa fuerit. In hac doctrina de iure publico vniuerſali idem afferendum eſſe nemo negabit, adeoque naturam imperiorum & nexus civilis infra adhuc excutiendam exiſtimaui, ſicuti hætenus iam naturam actionum publicarum explicui. Fuſius hac de re egi in *dissert. præliminari* ad Petrum de Marca *de concord. sacerdot. & imp.*

(l) Multa permiſſa ſunt, ſed non conducunt: multa ſecundum leges naturæ optime fieri poſſunt, ſed ſi ſunt, detrimentum Reip. afferunt, vel tollunt illam vniõnem Reip. *Prudentia* itaque ſumma in *applicatione* opus, adeoque ICtus, hac prudentia deſtitutus, magis eſt *Rabula*, quam verus ICtus. Vnde apparet, quam amice ICti & *Conſiliarii* munus conſpiret. Si in iure priuato regulæ prudentiæ non ſunt negligendæ, multo

§. VII. Tandem quoque in applicatione ad particularia cuiuslibet reipubl. scita (m) respiciendum, quia vix vlla datur respubl. quæ solo hoc vniuersali iure contenta sit, sed plurima etiam legibus fundamentalibus sunt circumscripta (n).

§. VIII.

multo minus ICTus illis carere potest in hac doctrina. Ex merito certe in iure priuato laudatur *iuris prudentia cautelaris*, cum ICTi officium quoque sit cavere h. e. consilia suppeditare, qua ratione secure & absque damno illa, quæ iuris sunt, applicari debeant. Frustra iuris prudentia nomen *prudencia* obtineret, si *regulas prudentia* in applicatione iuris ICTus sequi non deberet. Et hoc sensu recte *prudencia* vocatur *ars vitæ* a Cicerone *lib. 5. de finib. c. 6.* cum hæc demum vitam & actiones hominum quascunque siue publicas siue priuatas instruat. Hinc est, quod dicitur, omnia subordinata esse salutis Reip.

- (m) Sunt sui cuiuslibet Reip. mores, sunt leges, secundum quas regimen Reip. administrandum. Hæ libertati imperantium, quam alias habent, certos limites ponunt, quo *ius publicum vniuersale* non mutatur, sed *naturalis* restringitur *libertas*.
- (n) Sunt hæ leges duplicis generis, *quædam* tantum illud confirmant, quod *ius publ. vniuers.* præscribit imperantibus, cuius generis capita etiam in capitulationibus Imperatorum nostrorum occurrunt *vid. art. 1. & 37. cap. Ios.* *Quædam* noui quid addunt, quo ipso *ius summi Imperatoris* ex *iure publ. vniuersali* alias ei competens, restringitur, qualia sunt pleraque capita capitulationum. Quæ hic non sunt definita, manent sub regula huius iuris. Imo *iura ipsa* in quavis Republica sunt ferè *eadem*, adeoque horum natura ex *iure publico vniuersali* desumenda: sed mo-

§. VIII. Quamvis vero hæc tria, notitia status reipubl. singularis, politica, ius publicum particulare in applicatione huius disciplinæ vsum habeant, non tamen cum hac sunt confundenda, sed adhuc diuersa ab hac disciplina sunt (o)

§. IX. Sic notitia singularis reipublicæ ostendit historice & eruit peculiarem nexum certæ alicuius ciuitatis, occupaturque circa perspiciendas & enucleandas rationes, quibus hæc vel illa ciuitas administratur. (p) Sed ius publicum tantum circa leges tum intelligendas tum applicandas versatur.

§. X.

us & exercitium in legibus particularibus tantum solet circumscribi, ne Imperans vel solus exerceat, vel omnitemore vel libere, sed sub certis modis. &c. Ipsa ergo natura horum iurium addiscenda ex iure publico vniuersali, exercitium vero horum iurium ex particulari. Ceterum quo simplicior populus, eo magis regnandi ratio petitur ex hoc iure. De Tartaris Præcopiensibus refert Ioach, Pistorius lib. I. hist. Polon. plenioris p. 58. quod regnandi artes non nisi a naturali iudicio & usu magistro habeant, simplicitate legum & fide pactorum multis aliis populis superiores.

(o) Logica, Metaphysica & Politica aliæque disciplinæ, in iure priuato vsum aliquem præstant, sed tamen non sunt ipsius iuris priuati pars essentialis. Ius publicum, particulare etiam pluribus administrandis indiget aliunde desumptis, v. c. iure canonico, feudali, historia, politica. Quid mirum itaque, quod hæc quoque disciplina alia adminicula in suos trahat vsus?

(n) Latius versatur hæc notitia, quam ius publicum. E-
quidem hæc notitia itidem potest esse vel generalis vel

§ X. Subinde quoque prætens discip. ina vnice iuris naturæ præcepta agnoscit, sed notitia Reip. aliunde petenda, plurimæque eo nomine ex actis publi-

vel *specialis* seu singularis, vt *illa* nexum in genere ciuitatum abstrahendo a rebus publicis particularibus sistat, sed sic a politica seu prudentia ciuili strictè dicta non distinguitur, quoniam huius officium est, *rerumpubl. faciem & constitutionem fssere. Singularis* Reipublicæ notitia circa hanc vel illam ciuitatem versatur, & particulares eius rationes, quibus administratur, refert. Vtraque disciplina versatur circa idem obiectum, *ciuitatem* scilicet, sed *diuerso modo*; ius publicum vniuersale quidem *sub ratione iusti*, seu quatenus ius naturæ statum publicum dirigit, adeoque tantum leges enucleat: sed *notitia hæc specialis* intimam ipsius ciuitatis in indiuiduo consideratæ *naturam & statum* enucleat, in vires eiusdem inquit, defectus & morbum non dissimulat, & sic quoque ipsas leges particulares publicas examinat, vtrum statui sint conformes, nec ne, originem omnium accurate inquit, mutationes varius & earum causas exhibet, & quo euentu omnia in Republica cesserint, docet. Breuiter, hæc notitia non est mere *historica*, sed *erudita*, vt loquitur Boecl. *de notitia S. Rom. Imp. lib. I. c. 1. inf. h. e.* politica, quæ non est cuiusvis hominis, sed eorum, qui Reip. constituendæ & tractandæ intellectum habent, & subæto iudicio præditi sunt, vt prætextus & colores a veris rerum causis separare possint. Conf. Boecler. *diff. de notitia Reipubl.* Præclare ad hanc ipsam notitiam viam sternit Dn. Hertius *Diff. de notit. singul. Reip.* vbi omnia adminicula & media ad talem notitiam perueniendi erudite, pro more, suppeditat. Conf. Conring. ad *Lamp. p. 3.*

publicis, antiquis monumentis, (q) propriaque experientia sunt desumenda, exactoque iudicio ponderanda.

§. XI.

(q) Notitia Rerumpubl. inprimis historiam pro fundamento habet. Quærendus enim est primus ortus Reipublicæ, incrementa, decrementa, mutationes, structura eiusdem intima, & quibus nitatur subsidiis, aliaque, ex quibus animus ciuili scientia subactus solidam, aliquam notitiam colligere possit, hanc enim, vt & ciuilem præterea scientiam præsupponimus, ne alias iudicium aliquod obliquum ex antiquis monumentis feramus, cum sæpe contingat, vt rerum externarum specie incauti decipiantur. Talem plerarumque rerumpublicarum Europæ historiam, ad scopum prudentiæ ciuilis contextendam, suscepit Conringius, & priuatos intra parietes auditoribus suis proposuerat, quam deinceps insalutato autore, qui vltimam manum huic labori non addiderat, sub titulo *Tthesauri Rerumpubl. quadripartiti* edidit Oldenburger. Suscepit proinde Illustris Hertius consilium, vti promisit in *Diss. de notitia singul. Reipubl.* §. 32. de opere hoc recomponendo, & addendis, quæ desunt. Non parum etiam hanc notitiam promouent *memoriæ*, quas *memoires* vulgo vocant, quales plures exstant. v. c. *Memoires de Rochefort*, quæ concernunt ministerium Richelii & Mazerini, *Memoires de la Cour d' Angleterre par la Comtesse d' Aunois* 2. vol. 1695. *Memoires de Bellieure & de Sillery* 2. vol. 1696. *Memoires de Duplessis, memoires de Schwede* par Chanut, *Memoires de Marechal de Bassompierre, Memoires de Bussy Rabutin* &c. Conferunt quoque huc plurimum relationes Boteri, Sansouini, Entis, Honorii, Belli &c. quæ ex instituto Venetorum natæ, quippe qui legatis suis in mandatis dare consueuerunt, vt pendente legatione omnia, quæ ad mores summorum imperan-

§. XI. Quo magis vero politica cum hac disciplina confundi solet, (r) eo maior cura adhibenda, vt limites vtriusque disciplinæ exacte ponantur.

perantium spectant, item administrorum & opes reipubl. scripto comprehenderent.

(r) Confusio harum disciplinarum diuersarum plerisque politicis solennis est, de quo etiam conuenitur Huber *de Iure Ciuitat. l. I. S. I. c. I. §. 14.* vbi vnicum Lipsium excipit, quod nihil alieni admiscuerit. Neque Boeclerus excipi potest, vti quidem putat Huber. *cit. l.* nam & plura, quæ iuris sunt, immiscuit. Iam suo tempore Grotius *de J. B. & P. in proleg. §. 57.* hanc confusionem annotauit, & præcauendam esse censuit his verbis: *Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, vt quæ docent, quid ex usu sit facere, quia ista suam artem habent specialem politicam, quam recte ita solum tractat Aristoteles, vt alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum iuris nostri arte confunditur.* Et fatendum est, Ictorum ineptiam in culpa fuisse, quod disciplinam iuris publici vniuersalis sibi vindicauerint politici. Cum enim Icti putarent, tantum ad forum suum spectare, quæ iuris Romani sunt, adeo, vt etiam *ius publicum particulare ad politicam* quidam traherent & Ictis desuper quæstionem mouerent, politici hanc iuris partem tanquam derelictam occuparunt, quod & *scholastici Theologi* in ea parte iuris naturæ fecerunt, quæ priuata dirigit hominum negotia. Accedebat etiam hæc ratio, quod vtraque disciplina circa *ciuitatem* versaretur, & manus adiutrices sibi inuicem porrigere deberet, ex quo facile confusio sequi poterat. Euoluas Althusium, Arniseum, Besoldum aliosque, qui semper illa, quæ iuris sunt, immiscunt. Quin & ipse Hadrianus Houtnyn hanc disciplinam *de iure publico vniuersali*

nantur. In eo vtrique conueniunt, quod vtraque circa ciuitatem occupata sit, & optime inter se conspirare possit. (s)

§. XII. Differunt vero in eo (I) quod ius publicum vniuersale respiciat ciuitatem sub ratione *iusti*, politica vero sub ratione *utilis*. (t)

§. XIII.

edidit sub titulo *Politica generalis*, hac ex ratione, vt in *præfat.* monet, quod *ciuitatem* concernat, & iuris ad ciuitatem pertinentis regulas contineat.

(s) In *applicatione* combinari optime possunt. Videntur huc collimasse Icti Romani, dum ius per artem *boni & æqui*, definivere, hoc indigitantes, ius quoque non tantum regulas *æqui* sequi debere, quod quidem ipsius proprium est officium, sed etiam in subsidium adhibere debere *τὸ bonum* h. e. *utile*, quod sæpe *bonum publicum* dicitur *l. 1. d. vsucap. l. 13. in f. ad SCt. Vell. l. 13. §. 1. de vsufr.*

(t) Negotia publica vtrouque obiectum faciunt, sed modus considerandi diuersus adest. Aliud est, inquirere, *an hoc iustum sit*, h. e. an saluis legibus naturæ à principe fieri possit? & aliud, *an utile sit*, h. e. an conducat & expediat: hoc ex *regulis prudentiæ*, illud ex *legibus Naturæ* diiudicabitur. Hac consideratione temperantur sæpe actiones publicæ, vt licet *iuste* aliquid fieri possit, tamen illud paullatim suspendatur, cum peculiaris ratio resistat. Prædicatur vero iustum de actionibus in sensu tum *aiente*, tum *negante*. Priori acceptione complectitur quicquid legibus naturæ præcipitur: posteriori; quicquid iure naturæ non est prohibitum, & ita *facultatem moralem* agendi designat. Priori in sensu iustum semper simul utile est, quia vnice pacem & tranquillitatem humani generis intendit, in quo vera utilitas consistit, & quicquid huic refragatur, simul est inutile, cum status &

vin

vinculum humani generis eo ipso tollitur, licet utile, sed *apparenter*, videatur. Præclare Cicero *lib. 3. de offic. quod turpe est, id nunquam est utile, ne tum quidem, cum id, quod esse utile putes, adipiscare. Hoc enim ipsum utile putare, quod turpe sit, calamitosum est.* Ecquid enim *utile*, quid *inutile* aliud est, quam quod *hominem conseruat in sua duratione vel non conseruat?* Leges pacis sunt ad conseruandum vinculum humani generis, & eatenus dicuntur toti generi humano *utiles*. Bonum enim quodlibet ex diuerso considerandi modo dicitur *honestum*, si respectu suæ causæ *utile*, si respectu suorum effectuum, quos producit, *iucundum*, si ratione fruitionis præsentis consideratur. Iam omnes fatentur, leges naturæ esse bonas, ergo quoque sunt *utiles*, & sic quicquid ab hoc tramite recedit, est quoque *inutile* h. e. ab arte recte viuendi *alienum*. *Vt enim medicina valetudinis, navigationis gubernatio, sic viuendi ars est prudentiâ.* Cic. *lib. 5: de finib. c. 6.* sed ita quidem *τὸ utile & iustum* non recte discernuntur, multo minus opponuntur. Sed circa actiones, prout *iustæ* dicuntur *in sensu negante*, sæpe euenit, vt regulæ *iusti & utilis* inter se collidant, adeoque aliquid licite fieri possit, sed non expediat propter varias circumstantias, quæ impediunt, ne tale quid fiat. An vero hoc vel illud hoc sensu iusto fiat, expendit Ictus: an ex usu recip. illud ipsum sit, politicus suggerit. Sic licite magistratus *perpetui* vel *temporarii* constituuntur, *indigenæ* vel *alienigenæ*, sed hic rationes politicæ aliud determinare possunt: v. c. in Romana Rep. arcanum status publ. erat, habere Magistratus *annales*, item magis *extraneos* ad habenas Reip. admittere, quam ciues, ne hi, ad gubernaculum admissi, seditiones mouerent *l. 3. ff. de offic. assess. l. 10. C. de assess. & domest. l. 1. C. vt nulli patriæ suæ administr. permitt.* Quod si autem utilitatis respectus cum iusto in *sensu aiente* repugnat, tunc merito ille seponendus, quanquam *publicæ utilitatis species præ honestate contemnatur*, vt i conueritur Cic.

§. XIII. Hinc (II) regulæ prudentiæ ciuilis magis consilia sunt, neque adeo necessitant: (u) sed regulæ huius iuris partim necessitant, partim legitimum ius agendi concedunt.

§. XIV. (III) Regulæ prudentiæ ciuilis magis probabilitate, fundantur (x) adeoque in illis non semper demonstratio datur, secus ac in iure naturæ publico.

§. XV.

lib. 3. de offic. Sic in plurimis Rebusp. expediret, vnius imperio Rempubl. administrari, quam populari, sed inde nemini ius, Rempubl. inuadendi, aut alio modo turbandi, nascitur.

(u) *Suggester prudentia media, quibus caute quis agere possit, cautioribus utitur consiliis, in posterum prouidet, est omni ratione protectior, ut ait Cicero Philipp. 13. circa princ.* quæ siue quis adhibeat, siue non adhibeat, legis nat. regulas non violat, cum obligationem legis externam hæc præcepta non habeant. *Imprudens est, qui consilia sana negligit, cum pleraque tamen in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus gerantur, Tacitus lib. XIII. annal.* Et tandem, si aliqua obligatio in regulis prudentiæ occurrit, hæc mere interna est, si alias consilium sit sobrium, & alterius conseruationem intendit. Sic princeps de iure ad suas leges non est adstrictus, quamuis regulæ prudentiæ sæpe contrarium suadeant, quia regis ad exemplum totus componitur orbis. Quando vxorena ciuiam virginem ducit, legibus naturæ nihil contrarium agit, peccat tamen sæpe contra principia politica. Optime Cicero: *Iudex statuit de præteritis, de futuris senatus.*

(x) Prudentia ciuilis quoad maximam partem hauritur ex inductione rerum singularium, seu factorum & exploratum, quæ debent esse certa, vera & plene intellecta

§. XV. Prudentia Ciuilis (IV) statum publicum format, & formatum vel corrigit, vel conseruat, adeoque hactenus quoque leges publicas commendat, mutat, temperat & corrigit, (y) sed sensum earundem penitioem & applicationem haud tradit, quod ad nostrum institutum spectat.

§. XVI.

*lecta. Prudentiam enim longa vita & multus rerum usus assert, vt ait Dion. Halicarn. lib. 8. c. 28. Ex euentibus rerum variis variæ propositiones hauriuntur, quæ licet non omni ex parte sint vniuersales, quoniam futura, & inprimis euentus rerum ignorantur, tamen perquam probabiles esse solent, si ponamus, vix aliam rerum faciem in posterum futuram esse, quam quæ iam antea sæpe ita contigit. Et huius generis politicæ obseruationes sunt, quæ Forstnerus, Berneggerus, Amelottus, aliique ad Tacitum collegerunt. Sed tamen & hæ propositiones fallere possunt, dum vel minima & occulta circumstantia alium euentum producere potest; interim qui talem regulam prudentiæ adhibuit, prudenter versatus esse dicitur, licet ex voto negotium non successit. Optime Imperator Antoninus lib. 7. §. 49. philosophatur: *præterita, inquit, recole, tot que imperiorum mutationes. Inde licet & futura prospicere, eiusdem enim generis omnino futura sunt, nec possunt eorum, quæ nunc sunt, modulum egredi.* Eadem repetit lib. 10. §. 27. *cogita, inquit, iugiter tecum, qualia nunc sunt omnia, talia prius actitata, cogita & talia futura esse.**

- (y) Nouit Politicus, leges ad formandam & conseruandam Rempubl. vtramque facere paginam, adeoque quales sint ferendæ, an latæ emendandæ, an abrogandæ, an nouæ addendæ, consultat. In specie de iure

§. XVI. Sic itaque (V) a prudentia Ciuili alienum est iura imperantium & obligationem subditorum ex professo (z) excutere, quippe quæ post constitutam demum & formatam ciuitatem expendit ICTus.

§. XVII.

publico vniuersali politicus *obiter* quoque agit, quatenus cauere debet, ne consilia eius eidem sint contraria, sed sensum eorundem intimum euoluere, ab instituto suo alienum esse nouit. Interim tam arcte sæpe regulæ *prudentiæ ciuilis* cum his *iustitiæ* sunt coniunctæ, vt diuelli non tutò possint; hinc sicut ICTis non inuidetur, si regulis iustitiæ quoque addant respectum utilitatis; ita Politicis quoque non semper inuidendum, si iusti respectum aliquando admisceant, quatenus id *obiter* fit. Ostendit itaque Politica, nihil esse temere in republica tentandum, quod legibus publicis vniuersalibus repugnet, quæ autem tales sint, ex hac disciplina desumit, & sæpe ad forum suum applicat, vti ICTus principia politica. Suadet prudentia ciuilis iustitiam, legum culturam, sed quomodo hæc obtineatur, huius disciplinæ est.

- (z) Opponitur: *iura hæc ad curam regiminis publici pertinere, hanc ad prudentiam ciuilem referri debere.* Sed politicus iura non euoluit, aut explicat, sed quid circa exercitium iuriam conducatur, docet. Porro obiicitur: *hos duos respectus utilis & iusti non posse segregari.* Imo vero possunt, *diuerso considerandi modo*, si principia consideres, ex quibus singulæ conclusiones hauriendæ, licet in *applicatione* vtriusque respectus ratio habenda sit. Denique contendunt quidam, *republic. potissimum consilium ex nexu imperantium & parentium, hunc autem nihil aliud esse, quam seriem iurium imperantis & subditorum obligationum?* Ergo *cum nexus hic ad prudentiam ciuilem spectet, merito quoque consideratio horum iurium ab hac disciplina*

§. XVII. Quo ipso quoque nunc satis hæc disciplina distinguitur a *ratione status*, quam vocant, quæ media suggerit, quatenus status publicus in illo statu, in quo felicitatem suam quærit, conservari possit (a)

§. XVIII.

non videtur aliena. Verum distingui potest inter *generalem* aliquam *superficiariamque*; huius nexus considerationem, quam in prudentia civili admittimus, quatenus status publicus inde efformatur, hunc scilicet in finem, ut consilia sobria & salutaria possit suggerere, & de mediis consultare, quod vix aliter, quam cognito nexu reipublicæ, fieri potest; & inter *penitiorum solidiorumque* horum iurium pertractationem. Hæc ad disciplinam iuris spectat, sufficitque adeo politico pro scopo suo, vel digito ostendere iura principis.

- (a) Reuera itaque *ratio status* ex principiis prudentiæ civilis fluit, adeoque exinde quædam deducta conclusio est. Quilibet homo conservationi suæ studet, & illius status appetit confirmationem, in quo securitatem & felicitatem quærit. *Status vero ratio*, quatenus ad Rempubl. spectat, denotat *solertem indagacionem mediorum, quæ ad conservationem tendere possunt.* Hæc vero media variorum consiliorum ansam præbent, quorum anima imprimis in *applicabilitate*, ut ita loquar, quærenda, sine qua frigent. Plura huiusmodi consilia e Doctorum museis hætenus prodierant, quæ tamen vti plurimum inania & ieiuna deprehensa sunt, postquam negotiis publicis expediendis raro interfuerunt, & vtrum ad praxin deduci possint, haud ponderare potuere, id quod consilia passim edita in libellis de *ratione status imperii nostri* satis probant. Nam *applicabilitas* acquiritur ex notitia humani generis intima, & negotiorum publicorum, vnde animus inexercitatus hic reuera est ineptus.

§. XVIII. A iure gentium strictè dicto quomodo differat hæc disciplina, iam cap. antec. dictum.

§. XIX. Denique a iure publico particulari hæc differentia superest, quod vniuersale ad omnes ciuitates se extendat, particulare vero in singulis populis variet, ac succinctius alibi, alibi diffusius est. (b)

§. XX. Quemadmodum vero ius Ciuile priuatum aliquid addit, vel detrahit iuri Naturæ, (c) ita

(b) Ita rem totam complectitur Dn. Hertius *diff. de iurispr. vniuers.* S. 2. §. 5. vnde sequitur (1) particulare posse mutari vel *expresse*, vel *tacite*, mutato statu Reipubl. (2) Nec ex rationis dictamine dependere, quamuis non debeat esse contra rationem. (3) Ad hoc obligari imperantem per modum patti specialis. (4) Alii Reip. non æque applicari posse. (5) Sæpe incertum esse posse, adeoq; demonstrationem talem non admittere, quæ omnia secus sunt in vniuersali. Quo magis autem receditur a liberrima & absoluta regnandi potestate, eo magis crescit ius publicum particulare, quia eo magis restringitur libertas principi, vel imperanti competens, imo quod optime obseruat Dn. Hertius *cit. l. quo magis Respubl. subiacent hierarchia papali, eo magis ius publicum particulare creuit*, & intricatius factum ob tot controuersias, quæ seculari potestati motæ fuere. Ceterum ex quibus singularum Rerumpubl. iura particularia publica hauriri debeant, præclare ostendit Maur. *de princip. iur. publ. cap. 2.*

(c) De iure priuato ciuili hoc traditur *in l. 6. ff. de l. & l. Scilicet ius naturæ in complexu suo est admodum generale & simplex*, neque adeo magnum apparatus ad

ad sui obseruantiam requirit, sed *sufficere potest*, ubi *simplicius uiuitur*. Quo simplicior vita in rep., eo simpliciores leges, quia mores simplices leges plures non requirunt. Germani prisca in magna simplicitate uiebant, nec multis ambagibus legum indigebant, multo minus illæ subtilitates apud eos notæ erant, quæ penes luxuriosos Romanos. Tacitus *lib. 3. annal. p. 94.* ipse fatetur, leges *primitus rudibus hominum animis simplices fuisse*, neque de patriarchis legimus, quod ullas leges alias agnouerint, quam simplicissimas iuris naturæ. Ast postquam luxuriam & ambitione corruptit Respubl.; multa his præterea sunt *superaddita* ex seculi uitio, multa *detracta*. Vti mores legislatoris compositi sunt ad luxuriam & ambitionem, ita sese habent leges. Etenim iuris naturalis præceptis addunt plura solennia, quæ *additamenta iuris ciuilibus* a naturalibus præceptis semper caute separanda, ut, quid *naturale* in iis sit, quid *ciuile* recte diiudicari, & vnumquodque ex suis *propriis principiis* explicari queat: *naturalia* quidem ex hac nostra doctrina, *cetera* uero, quæ hisce superaddita sunt, ex ratione status ciuilibus. Deinde quoque quædam addit per ulterio-rem determinationem, quæ iure naturæ indeterminata relicta, sed eo ipso, quo sub nullitatis pœna eidem aliquid addit, simul detrahit, cum ita obligationi detrahatur aliquid, ut ualere non possit, si *additamentum ciuile* deficiat, imo eo ipso detrahere uideatur, dum naturali præcepto non assistit. In iure particulari publico similia deprehenduntur: si simplicius iura uniuersalia obseruarentur, publica salus esset satis tuta, sed dum plura detrahuntur, dum adduntur, male cohærens ut plurimum, & ægrota inde oritur facies reip. Imperantis potestati si aliquid detrahatur, ille ordinarie contra niti solet, proceres suam libertatem tueri, inde confusio rerum, uel internæ pacis defectus. Si plura solennia adduntur negotiis publicis, impedimenta plura oriri solent, & alia mala, ad exhauriendas totas prouincias apta. (d) Ne-

ita quoque suo modo dici potest de iure particulari publico, quod vniuersali aliquid addat, vel detrahat; *hoc* quidem, dum circumscribit potestatem imperantium, *illud* vero, dum rationes exercendi summam potestatem, vel alia iura describit, & quibus cum solennitatibus exerceri debeant, docet.

CAP. IV.

De necessitate & utilitate
huius doctrinæ.

§. I.

Necessitas huius disciplinæ est eadem, quæ iuris naturæ in genere, hæc vero doctrina est necessaria *hypothetice*, (d) quia status corruptus & ciuilibus legibus coactiuis dirigitur, vbi vero legibus positiuis omnia diiudicantur, naturales cognitæ esse debent, tanquam fundamentum legum ciuiliū (e.)

§. II.

(d) *Necessitas hypothetica* supponit certum *statum*, pro cuius existentia aliquid necessarium est. Iam *cap. I.* dedimus descriptionem status corrupti, quod sit *legalis*, h. e. frenis legum constringendus, ne malitia humana erumpat, licet homo inde non reddatur interne melior. Porro ostensum, ad hoc vtilis esse societates ciuiles, vt eo securior sit vita, & in illis negotia alia priuata, alia publica esse facta, hæc negotia denique dirigenda esse legibus siue naturalibus, siue ciuilibus: si itaque in statu corrupto negotia legibus *positiuis & naturalibus* diiudicanda sunt, necessaria est cultura legum naturalium.

(e) *Naturales* sunt fundamentum legum positiuarum
vel

§. II. Et cum tota reipubl. ratio legibus continetur, omnia vero positivis definiri nequeant, (f) utique illa, quæ non sunt determinata legibus civilibus, ex iure naturæ sunt decidenda. *sal. in lib. de iur. um.*

§. III.

vel, ut Cicero *lib. 1. de LL.* loquitur, *stirps omnis iuris a natura*, (1) quia humanum vinculum adhuc durat in civitate, ergo & leges naturales, (2) quia iuri naturæ plura adduntur a iure civili, inde vtile est, vt *additamensa civilia* internoscere queamus ab iis, quæ naturalia sunt, (3) vbi iuris civilis deficit definitio, ibi iuris naturalis dispositio defectum supplet. Denique (4) *legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma dividere possumus*, vt ait Cicero *lib. 1. de Legib.*

(f) Contentur hoc ipsum Icti Romani in *l. 10. seqq. de LL.* & experientia quotidiana in praxi testatur. Neque aliunde decisio peti posset, cum, quid iustum & iniustum sit, h. e. quid alteri ab altero debeatur, in rep. ex legibus decidi debeat. Si dicis, ex S. scriptura posse hunc defectum suppleri, respondeo: aut scriptura præcepta iuris naturalis, tradit aut præcepta virtutis; priori casu manet adhuc thesis vera, quod ex iure naturæ illud supplendum sit, cum ius nat. eo ipso non mutetur, quod in scriptura sacra continetur. Posterioris generis præcepta huc non pertinent, quæ internam hominum emendationem respiciunt atque per modum legum applicari nequeunt, alias *Cesaropapia* inde oriretur. Et, ni fallor, prima fundamenta Hierarchiæ papalis inde iacta sunt, quod Pontifices omnia, quæ in sacris occurrunt, præcepta, *vnus generis esse*, & ita vno eodemque modo applicari debere crediderint, quia sic factum, vt *præcepta virtutis*, omnis coactionis expertia, a clericis per metum externum & pœnas hominibus inculcari cœperint. Si dicis, iudex tamen bene facit, si non secundum leges, sed etiam secundum doctri-

§. III. Plura quoque in legibus ciuilibus sunt disposita, quæ nil nisi conclusiones ex iure naturæ sunt, (g) & proinde non demum ex ciuilibus legi-

strinam Christi pronunciat, rehero, posse quidem iudicem *adhortari* partes ad concordiam, ad amicabilem compositionem iuxta monitum Pauli 1. *Cor. VI, 1. seqq.* sed eosdem *cogere* nequit, vt desistant a lite. Sic potest *dehortari* vindictæ studium, & patientiam *suadere*, sed si actor nolit, permittere debet actionem iniuriarum, potest inducere omnibus modis diuitem, vt potius pauperibus, quam alii haud indigenti donet, sed si contrarium factum, donationem rescindere nequit, & quis omnia recenseret? Cauendum itaque est, ne, dum omnia ex S. literis hic supplere volumus, illa, quæ in *mera obligatione interna* fundantur, in coactionem quandam externam & debitum perfectum conuertamus, vnde crassissimus Papisimus ortus. Reuera enim Pontifex omnia sua v. c. denunciationem illam euangelicam, matrimoniales causas, vsuras, iuramenta, ecclesiasticam poenitentiam &c. ex sacris literis repetit, sed eo ipso peruertit, dum in *remedia ciuilia* conuertit, &, vt dictum, etiam illa, quæ vnice ad emendationem mentis spectant, his mediis externis inculcare satagit. Sicuti enim Icti secundum leges Romanas iudicarunt, ita patres crediderunt, se secundum scripturam S. iudicare, & idem iudicium exercere debere, vnde etiam semper in canonibus & decretis *dicta scriptura sacra* allegantur, cum tamen Christus haud fuerit legislator, nec doctrinas *per modum legum* proposuerit, & consequenter *per modum legum* applicari haud debeant.

- (g) Ipsa iuris Romani compilatio plurimas eius argumenti leges continet, quia integræ doctrinæ ibidem apparent, quæ ex meris principiis naturalibus dependent,

legibus addiscenda, sed ex proprio foro petenda, ne in morem imperitorum glossatorum ineptiamus. (h)

§. IV. Quod in genere de necessitate huius disciplinae verum est, id sine dubio quoque verum erit de eius parte, h. e. iure publico vniuersali, quia etiam hæc omnia, quæ dicta sunt, ad leges publicas particulares applicari possunt. (i)

§. V.

dent, vti ex *materia contractuum* constat. Est enim in confesso, fuisse ICtos Romanos æqui bonique callentissimos, & cum leges positivæ admodum *pauca* ab initio essent, vel etiam *obscura & dura*, plura a ICtis suppleri cœperunt ex iure naturali, & hoc intuitu Imperator confitetur, ius priuatum Rom. collectum esse ex principiis etiam naturalibus. Cum itaque deprehendamus, ICtos sæpe solius iuris naturæ secutos esse præcepta, quis recte eosdem interpretabitur, nisi qui hac disciplina instructus est?

(h) Irridemus hodie glossatores ineptos, qui pro ruditate seculi nullo modo huic studio operam nauauerunt, adeoque sæpe tam turpiter se dederunt, vt nil nisi ineptias protulerint. Interpretem decet, omnia ex *rationibus adequatis* deducere, hæc vero sunt vel *ciuiles*, vel *naturales*, prout nimirum leges vel mere positivæ sunt, vel ex principiis naturalibus deductæ. Illæ petuntur ex historia ciuili & statu reip., hæc vero ex nostra disciplina, qua si satis instructus est interpret, facillime genuinum legis sensum indagare potest, & hoc est demum, *vim & potestatem* legis eruere. Præterea ratio in legibus plerumque omittitur, vel non raro *inadequata & secundaria* adstruitur. Hoc vero diiudicare & veram rationem adferre, est interpretis, solidis fundamentis iuris naturalis tincti.

(i) Scilicet (1.) etiam hoc ius vniuersale manet funda-
men-

mentum legum publicarum particularium, cum in rep. quoque maneat vinculum humanitatis inter subditos & imperantem. (2.) Plura legibus publicis non sunt definita, quæ ex hac disciplina sunt decidenda, quod imprimis in illis imperiis verum est, ubi imperantis potestas valde adstricta, & alii coimperantes in consortium assumti, uti in nostro imperio, nam ibi ob potentiam omnium fere æqualem magis renitentia sese exserit, ne Imperator contra voluntatem statuum aliquid tentare possit. Plura quidem sunt definita in nostris legibus publ, sed plura non aliunde definiuntur, quam ex hac disciplina. (3.) Omnium iurium *indoles & natura*, ex hac disciplina peti debet, iam in iure publico particulari, licet *modus & exercitium* aliunde definiatur. Experta est Germania summo cum detrimento ruditatem antiquorum Ictorum. Nam quæ non erant definita legibus publicis, ex *iure Romano* sæpe inepte explicare voluerunt, imo, quod mireris *indolem* iurium summorum, non aliunde, quam ex *iure Romano*, vel etiam *Canonico* rectius haberi posse arbitrati sunt. Unde Pontificii tempore Ludouici Bauari contra Cæsares pugnauere, ex iure Canonico, qui a Cæsaris partibus stabant, ex iure Romano, quo nihil ineptius excogitari potuit. Quæ enim in iure Romano reperiuntur principia huius disciplinæ, non inde petenda, & obtorto collo applicanda, sed ex proprio foro. Tractatus hinc inde eo tempore *de potestate sacra & seculari* conscriptos, tribus voluminibus nobis conseruauit Goldastus *de Monarchia Imperii*, ubi rarius aliquid solidi apparebit, sed pleraque ex more illius seculi autoritate legum Romanarum, vel Canonum sunt confirmata. Denique (4.) plura quoque in legibus publicis particularibus reperiuntur, quæ sunt conclusiones ex hac disciplina & sic itidem non recte intelliguntur, nisi hac disciplina animus bene subactus fuerit.

§. V. Et cum rerum publicarum origo unice statui corrupto adscribi debeat, & sic quoque per leges constituatur, dirigatur & conseruetur, maior certe erit necessitas huius disciplinæ, (k) cum positis legibus, necessitas culturæ legum ponatur, quæ est ipsa iurisprudencia, quatenus pro *arte iuris* sumitur.

§. VI. Imo hæc disciplina in Academiis eo magis tractanda est, cum hi, quibus aliquando cura Reip. simul tradenda est, in hoc locø instrui & animus eorum eis doctrinis præparari debeat, quæ ciuilem tranquillitatem promouent. (l)

§. VII.

(k) Rempublicam Iudaicam in exemplum trahamus, quæ pluribus fuit circumscripta legibus tam publicis quam priuatis. Enimvero quis crederet, nullum hic quoque legum publicarum vniuersalium adfuisse vsum? Eo prudentius adornata tunc fuit respubl., quo sapientior eius Præses, summum Numen, & hinc eo sanctiores quoque & simpliciores omnes leges, quales etiam sunt ipsa scita naturalia. Sed in nostris rebus publ. tot corruptionum femina occurrunt, vt Deo gratiæ essent agendæ, si ius publicum vniuersale eo, quo debebat, modo obseruaretur.

(l) Hæc est ratio ipsius Rachelii in *otio Noniom. s. introd. ad ius publ. c. 6. p. 28. seq.* quam his verbis incutcat: *Quia in examinandis vel decidendis controuersis publicis nullius iuris maior usus vel autoritas, quam naturalis, ideo saltem non minori assiduitate & studio illud, quam ius priuatum excolendum est. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque causas recte diiudicandas iurisque publici vsum aprior erit, vt magna laude digni sint illi principes, qui etiam ius*

§. VII. Contra hanc necessitatem vrgetur, ius naturæ esse incertum, & medium illud cognoscendi, scilicet rationem, esse corruptam. Verum certitudinem eius supra iam adstruximus, neque ratio tam corrupta dici potest, (m) vt hæc genera-

natura in suis Academiis doceri instituerunt. Quo rudiores sunt principis administri, eo peiori stat republica loco. Principes non raro suis affectibus reguntur & potentiae indulgent: ministrorum itaque est, principi iura sua & obligationem simul ob oculos ponere & quibus salus populi contineatur legibus, non dissimulare. Theopompus Rex Spartanorum quærenti, *quænam ratio seruandi regni esset?* respondit, *si iustam dicendi libertatem princeps amicis permittat.* Ferdinandus II. in scheda quadam post mortem eius reperta, ita scripserat: *canes mutos in consilio non probare, qui nempe autoritate cuiuspiam se abripi sinunt in sententiam, quam alioqui non probant* Io. a Chokier *thes. polit. lib. 4. c. 2. n. 7.* Sæpe principes controuersias, quas cum subditis, ciuitatibus, aliisque collegiis habent, suis ministris committunt, vt sua sententia dirimant tanquam arbitri, quomodo autem apte hic decidere possunt litem, nisi in Academiis eorum animus hac disciplina tinctus fuerit?

- (m) Quæ ad internam hominum emendationem spectant, sæpe diuinius lumen requirunt, sed quoad illa, quæ ad externum hoc vinculum humani generis dirigendum spectant, *ratio naturalis* lumen satis idoneum est. Prout obiectum cognoscibile est, eatenus lumen, mediante quo cognoscitur, comparatum esse debet. Crassiora in rebus naturalibus lumen aliquod acutissimum & perspicacissimum in videntibus non requirunt, sed tantum subtiliora & acutiora. Diuina vtique diuinatori lumine percortanda, quis

neralia fundamenta, quæ huc spectant, assequi nequeat, maxime vbi ratio haud irritata (n) ab affectibus iudicat. (o)

§. VIII.

quia in hisce *solaratio* non sufficit, licet non leuia assequi valeat, sed quæ hanc hominum tranquillitatem externam firmant, crassiora sunt, vt lumine naturali satis possint cognosci.

- (n) Lumen naturale inprimis corrumpitur affectibus, quando vero in *theſi* iudicamus de *iusto & iniusto*, ordinarie vacui sumus affectibus. Simile quid occurrit in aquis, quæ, si nullo grauiori motu concutiantur, pellucidæ & clarissimæ sunt, vt obiecta in illis representari possint; sin turbatæ & motu vehementi quasatæ, puriorem faciem suam amittunt, neque com. mōde obiecta obuia representant.

- (o) Sunt quidem, qui vrgent, ne quidem legem per Mosen reuelatam sufficienter fuisse intellectam quoad *interiorem sanctitatem*, adeoq; optimum legis huius interpretem Christum in carnem venisse. Verum cogitandum erat, de *interiore sanctitate* legum respectu Dei in *statu ciuili* differi non posse, sed hæc esse *monita*, quæ cuiusuis hominis internam correctionem tangunt, ad fora autem ciuilia, quæ de *externis* iudicant, spectare nequeunt, quin quod ob statum corruptum leges aliter ferri & applicari nequeant, quam quatenus in *externa* acquiescunt *obligatione*. Quæ ad internam spectant, vtique *commendanda, suadenda & docenda* sunt, sed illa ad forum non spectant, sed alterius sunt disciplinæ. Dicis: atque ita inutilis est hæc doctrina, cum hominem non corrigat; concedo eo respectu, vt legibus naturalibus salus æterna non possit obtineri, sed tamen utilis est ad *salutem externam*, quam

§. VIII. Porro vrgetur, doceri quidem, ius naturæ ex voluntate Dei propendere, sed tamen multa inde deduci, quæ voluntati Dei aduersa sunt, (p) v. c. quæ verbo reuelato aliter sunt reuelata; Deum autem non posse contraria velle. Verum id si fiat, culpa sæpe est quorundam hominum, non ipsius iuris, qui hoc iure non raro abutuntur ad suas malitias tegendas. Deinde quoque aliud est, an ex iure naturæ hoc vel illud cognosci negetur, (q) & aliud, an ius naturæ aliquid præcipiat & vetet, quod directo sit contra voluntatem Dei, quod negatur.

§. IX.

interim, cum homines mali sunt, eadem ratione quærere debemus, qua frena imponimus bestiis & furiosis, ne amplius noceant. Per leges nunquam intendimus homines *pios* facere, sed *quietos, tranquillios, sociabiles*.

- (p) Non potest negari, quosdam singulari Dei permissione in sensum reprobum fuisse actos, vt quæuis scelera ex iure naturæ defenderent, & quid mirum, cum etiam Theologi non raro opera carnis ex S. literis defendant: sed quis inde vtilitatem, necessitatemque sacrarum literarum vellet negare? Ubique sunt extrema vitanda, ne omnem necessitatem negemus, neque eam nimis extollamus.
- (q) Quæ iure naturæ *permissa* dicuntur, hoc sensu capienda, quod non sint contra leges naturales, vel rectius, quod ius naturæ primario ad illa negotia non pertingat, atque ex iure naturæ decidi non debeant, sed potius ex regulis *officiorum humanitatis*, vel in genere *pietatis internæ*. Neque enim, ut sæpe dictum, ius naturæ ad omnes spectat actiones, sed

§. IX. Alii dicunt, ius naturæ, licet gentiles eo vsi fuerint, tamen inter Christianos excollendum non esse, quippe quibus lumen diuinus datum sit. (r) Sed id ad Christianos, qui ethnice viuunt, applicari nequit, alioquin & leges ciuiles essent eiiciendæ ex Christianismo,

§. X.

sed suum habet circumscriptum forum, ultra quod non progreditur. Inepti sunt, qui de iusto vel iniusto illarum actionum, quæ ad ius naturæ non spectant, quæruunt, dum potius ad aliam normam exigi debeant. Vnde tales actiones satis emphatice & conuenienter vocari solent *non iniusta*, seu quod, quia lege naturali de iis non disponitur, non possint dici *iusta*, aut *iniusta*, sed quod respectus *iusti* & *iniusti* ad eos non pertineat. Hinc nemo de iure naturæ violato conqueri potest, qui iure permisso utitur. Sic itaque, *infernus*, ad minimum ius naturæ eatenus, quatenus *iura*, seu *facultates morales* tradit, erit repudiandum. Sed nec hoc quidem inde fluit. Viuimus in statu corrupto, in societate humana, vbi quilibet alterius sorte debet esse contentus, si tranquillitatis & pacis ius non lædat, quæ præterea agit, hætenus pro *licitis* INTER HOMINES haberi debent, & suos effectus INTER HOMINES fortiuntur, licet possint esse contra voluntatem Dei. Quo ipso tales quidem peccant contra Deum, sed proximo suo iniuriam non inferunt. Quatenus autem hæc amoris & voluntati diuinæ *alio respectu* aduersari videmus, eatenus *doctrina, adhortationibus*, aliisque *suadendi mediis* alter inducendus, quæ si insuper habeat, habebunt actus hi suos effectus *iuris* INTER HOMINES, vt cogi, puniri, vel ad quid præstandum adstringi in foro nequeat.

(r) Qui talia opponunt, in ea sunt opinione, quasi ius

§. X. Ex deducta necessitate iam eius utilitas per se patet. Nam (1.) conducit hæc disciplina, ut ius publicum particulare inde solide interpretari & quid iuris singulis in Rep. competat, docere possimus.

§. XL

naturæ ideo in Academiis tradatur, ut homo exinde ad *internam & externam felicitatem* aspirare queat. Sed si qui sunt, qui hoc tradunt, in eo limites huius doctrinæ transcendunt. Nihil ulterius operatur ius naturæ, quam leges civiles in Republ. Tolle has & habebis dissociatam multitudinem & bellum Hobbesianum. Vnde non negandum est, illos lumen diuinius sequi, neque solo iure naturæ viuere debere, qui volunt esse Christiani. Sed (1.) quæritur, an propterea ius naturæ, & eius cultura sit intermittenda. Viuimus cum Christianis, qui ethnico more viuunt, & qui legum freno sunt compescendi, quales qui sunt, non audiunt sæpe in Republ. leges mansueti Christi. (2) si hoc argumentum valeret, leges quoque civiles essent eliminandæ, quia neque ex LL. civilibus quis intime bonus redditur, quamdiu autem (3) legibus civilibus operam dare debemus, tamdiu cultura iuris naturæ non est negligenda. Neque (4) ius naturæ ad alium est excolendum finem, quam ut, quomodo suum cuique sit tribuendum inter homines, *remediis civilibus* in foris externis, inde discamus. Decipitur, qui putat, se ex iure naturæ velle salutem æternam consequi, sed non decipitur, qui dum videt, se legibus incumbere debere propter statum corruptum, in hunc finem ius naturæ explicat, tradit & illustrat, quo magis legum posituarum doctrinam planam facere possit. Si omnes essemus Christiani, nec regnis aut rebus publ., nec legibus, nec aliis rebus

§. XI. Porro vtilitas (II.) sese exferit, quod in eo, vbi deficit ius posituum publicum, ibi ad hoc fit recurrendum.

§. XII. Deniq; insignis vsus huius doctrinæ in eo conspicuus est, ne cum vulgo respectus diuersos (s) in negotiis occurrentes confundamus, vtilitatis quæstiones a iuris, has vero rursus ab illis, quæ ad hominum internam salutem pertineat, distinguamus.

§. XIII.

rebus opus haberemus, quia iusto non est lex posita: sed postquam viuimus cum Ethnicis, qui legibus constringendi, in Republ. iure naturæ carere non possumus.

(s) Cuiuslibet negotii varii dantur respectus. Sic enim quæritur, an *vtiles* sint in vita ciuili, an *iustæ* sint actiones, an *salua conscientia* fieri possint, an ad hominis intrinsecam emendationem faciant. Qui vtilitatem iuris naturæ negant, reuera omnia confundunt, vel saltem naturam cuiuscunque respectus non penitus considerant: Scilicet quando quæritur, an hoc iustum sit, non statim disquiritur, an illud sit vtile, aut homini proficuum ad internam emendationem, sed tantum, an princeps, vel magistratus in Rep. *de iure* hoc agere possit, ita vt aliis re ipsa nulla fiat iniuria. Qui hæc confundunt, sæpe in crassissimum incidunt Papatum. Quæstiones iuris naturæ ordinariæ in *litium discussione* ventilantur, quando iam alicui decisio alicuius controuersiæ committitur, eamque vellet secundum regulas, quæ interiorem hominum correctionem vnice respiciunt, diiudicare, illamque sententiam ita exequi, remediis ciuilibus illa subiiceret, quæ erant suadenda, imo aliter responderet, ac quidem interrogatus erat, eo-

§. XIII. Ex his omnibus demum concludo , melius esse , si ius naturæ excolendum non esset , & homines intra se admitterent spiritum pacis Christi, quia sic leges eis non essent positæ , sed postquam viuunt in statu legis, leges quoque, imprimis naturales, sunt excolendæ. (u)

CAP. V.

dem modo, ac si grammaticus de voce quæreret, cuius esset generis, & alter ex logica responderet, esse *subiectum*, vel *predicatum*, vel esse genus *infimum* vel *subalternum* &c. Non parum tales absunt ab exemplo Pontificum Romanorum, qui ex dicto Christi *Matth. XVIII.* remedium aliquod ciuile, scilicet *denunciationis Euangelicæ* exstruxerunt, sub eodem pretextu, quod Christianorum negotia sint iudicanda secundum leges Christi. Dicis: atqui tamen vna est veritas. Ergo secundum illam vnâ veritatem res est decidenda. Respondeo, id non negari, quando *uno eodemque respectu* res consideratur, sed quando diuerso respectu, diuersa quoque inde oritur veritatis ratio. Cape exemplum. Princeps tributum imponit. Quæstio prima, an hoc sit vtile Republicæ? Quod aliquando ita esse potest, aliquando non. Alia quæstio, an iure hoc faciat princeps, & an subditi sint obligati ad id soluendum quoad forum exterius? & affirmatur; & denique alia est quæstio, an princeps in foro conscientiæ tutus sit, si nimium grauet subditos? quod aliquando negandum. Vides, eandem quæstionem pro diuerso respectu & affirmari & negari posse.

- (u) Paulus dicit, impiis leges esse positas, non iustis, quod itidem de LL. naturalibus iudico. *Factæ sunt leges*, inquit Isidorus in *c. 1. D. 4. ut earum metu humana coerceatur audacia; tutaque sit inter improbos innocentia & in ipsis improbis formidato supplicio refre-*

CAP. V.

De Autoribus, subsidiis, & cautionibus circa hanc doctrinam.

§. I.

Quemadmodum ante H. Grotii & Hobbesii tempora totum ius naturæ Scholasticorum nugis corruptum fuit; (x) ita non mirandum, si idem fatum hæc quoque disciplina habuit.

§. II.

refrenetur nocendi facultas. Cum itaque homines pessime viuant, status præsens, proh dolor! est legalis. Melius esset, si careremus medicis, quia sic ægroti deficerent, sed pro statu præsentis ad bonum extraordinarium referendi, ut malum ingens esset, si iis carere deberemus. Sic etiam ius naturæ omnino excolendum, adeo, ut pro præsentis rerum statu neglectus huius studii multa mala post se trahat, sicuti cultura eiusdem multum inferuit statui corrupto præsentis, ut omnia singulorum officia eo rectius exinde dirigi possint.

(x) In crassissimo Papatu, quo obnubilabatur Germania, cum Christianismus reciperet, fere omnis eruditio monasteriis erat inclusa. Nam *seculares* qui vocabantur, magis armorum usum, quam studiorum sibi conuenire ducebant. Legum doctrina non quidem incognita esse poterat, sed ita tamen tractabatur, ut magis incumberent legi positivæ, quam doctrinæ iuris naturalis. Introductis Academijs, studium iuris Romani etiam in Germania florere cepit, sed limites fori sui non egrediebantur Legistæ. Imo licet ante introductas Academias ius Romanum paulatim inclarescere inciperet, ceu docet Dn. Hertius *de consult.*

sult. L. L. & iudic. in spec. Rom. Germ. rebus publ. §. 14. haud tamen constat, ad hoc ius vniuersale fuisse prouocatum, sed magis vbique leges Romanæ audiebantur. Philosophis res erat cum Aristotele, & inrisconsultos cura explicandarum legum Rom. distictos tenebat, hinc Theologi partem Theologiæ moralis esse putabant doctrinam iuris naturæ, turpiter officia hominis, qua talis, & qua Christiani confundentes. Atque se ad hanc doctrinam excolendam eo certius ius habere existimabant, quod in patribus, Basilio M. Gregorio, Nazianzeno, Chrystostomo aliisque plura capita iuris naturæ exculpta esse viderent, quorum vt vestigia legerent, sedulam nauarunt operam, maxime cum Ictine ~~dicere~~ quidem viderent contra eorum sententias, quippe quibus aliquin facile nota hæreseos injuri potuisset. Neque enim turpe sibi ducebant ex iuris naturæ quæstionibus articulos fidei formare, eosque aliis obrudere. Cum itaque Patres Theologiam moralem cum iure naturæ semel confudissent, neque officia Christianorum & hominum distinxissent, quod nec Ambrosius *in libris tribus de officiis* præcauere potuit, mirandum non est, quod in tanta barbarie temporum, quibus scholastici Theologi dominatum obtinere, confusio hæc quotidie creuerit, decisionesque ex canonibus, conciliis, sententiis Patrum, S. Scriptura aliisque petite fuerint, cuius rei documenta si quis legere gestiat, ipsos scholasticos adeat opus est. Sed & moralem doctrinam stricte dictam non omiserunt, imo, quod mireris, multa iuris Romani capita, vnice forum Romanum antiquum redolentia, sub specie *iuris naturæ* venditarunt, & sic misere omnia confuderunt. Quamuis vero Lutherus tempore reformationis scholasticorum ineptias satis castigaret, tamen vel Philippi Melancthonis nimius & cæcus amor in scholasticam doctrinam impedit, quo minus hæc doctrina recte expurgari potuerit, vt inde nomen *communis*

§. II. Neque ICTi, (y) qui ultra Iustinianum sapere voluere, in controuersis illustribus alia inceserunt via, sed hi quoque, fatente Grotio, Scholasticam subtilitatem cum Legum & canonum cognitione coniunxere.

§. III.

munis Germania praeceptoris absque suo merito obtinuerit.

(y.) Referam huc iudicium Grotii haud vulgare de ICTis. Diuisit eosdem in tres classes: in *prima* sunt ipsi ICTi R. & alii legum conditores, & his multum se deferre dicit: in *secunda* eos commentatores ponit, qui post Irnerium vixere, qui omnes controuersias illustres secundum barbariem temporum ex legibus Romanis definire voluere, vnde ab iis hæc disciplina plane neglecta. *Tertia* classis eos occupat, qui humaniores literas cum studio iuris Rom. coniunxere. Sed de his in *proleg.* §. 55. itidem asserit, quod in ius hoc commune aut nunquam, aut non nisi leuiter expatiantur, & quod præterea scholasticam subtilitatem, in qua tunc omnis videbatur conclusa eruditio, cum legum & canonum cognitione coniunxerint, quem in finem potissimum duos in exemplum adducit Hispanos ICTos, *Couarruiam & Vasquium*. Hic Fernandus Vasquius scripsit *controuersias illustres*, qua in materia imprimis debuisset *ius publicum vniuersale* fundamenti loco ponere, sed nugas scholasticorum magis prætulisse videtur. Inde non mirandum, quod Bœclerus in *præfat. ad Seld. Ius N. & G.* iudicium sequens de Vasquio adduxerit: *Diffusam argumento, distinctam profectum gradibus, nec raro inuolutam autorum sententiis sapientiam, quam non sufficiat fidentius aggredi, Fernandus forte Vasquius documento esse queat. Qui cum tanto instructu apparatuque hunc locum sibi excolendum sum-*
fisset

fisset, ut instar Bibliothecæ nonnullis videretur presta-
 re, factum tamen facile opineris, ut negligentius plera-
 que cumulando, ordini & discretioni inter disputan-
 dum parum seruiendo, placita aliorum non satis exa-
 minando, sua sæpius asseverando, quam probando,
 componendo denique, quæ constare sibi inuicem non po-
 terant, haud pauca de arduis intricauerit potius, quam
 expediuerit. Scripsit etiam Franciscus Hottoman-
 nus controuersias illustres, vbi defectum historiæ in
 Vasquio desideratum suppleuit. Ingrauescente Ty-
 rannide Papæ iura imperantium ad se trahere cu-
 pientis, subortæ sunt variæ lites inter Cæsares & Pa-
 pas, illis iura sua defendentibus, his impugnantibus.
 Singuli suas affectas habuere, ex quibus scripta va-
 ria, tempore præsertim Ludouici Bauari, in lucem
 edita sunt. Sanior tamen philosophia similiter in ple-
 risque desideratur, vel enim canonibus & legibus
 Romanis pugnant, quo nihil est absurdius, vbi de
 potestate imperantium quæritur, vel ex Scriptura S.
 sed obtorta & valde peruersa interpretatione, vel de-
 nique scholastica philosophia, sua probant: sed quan-
 tæ hic subtilitates interspersæ, vel ex Rud. Prælei
de Potest. Pontif. & Imper. scripto tom. 1. Goldasti
 p. 40. inserto videre licet. Legatur præterea Anto-
 nii de Rosellis tr. *de monarchiâ seu potestate Imp. &*
Papæ tempore Sigismundi editus, & a Gold. tom. 1. p.
252. relatus, vbi contra papam disputans, quod im-
perator a papa non acceperit potestatem, hoc potis-
simum urget, quod eam habeat a populo Romano,
qui hanc iurisdictionem transtulit in principem per
§. 6. I. d. I. N. G. & Ciuili. Egregium certe argumen-
 tum! Postquam deinde tempore reformationis Icti
 iuris publici Imperii nostri studium excolere coge-
 rentur, & tamen deprehenderent, non omnia ex le-
 gibus fundamentalibus & obseruantia Imperii decidi
 posse, imo & status rei germanicæ non ita omnibus
 constaret, multominus ius publicum vniuersale hæ-
 tenus

§. III. Aduenere tandem tempora, quibus solidiori studio hæc disciplina coli cœpit, Grotio & Hobbesio (z) vno eodemque tempore, quamuis diuerso studio, huic doctrinæ incumbentibus.

§. IV. Hugonis Grotii institutum (a) potissimum hunc habuit scopum, vt ostenderet, ex quo fonte controuersia inter gentes, quæ comode ad tempus vel belli, vel pacis referuntur, decidi

pos-

tenus Ictis curæ fuerat, non aliter fieri poterat, quin loco *buius necessaria disciplina* ius Romanum vbique allegarent, & in subsidium ad illud recurre-
rent, quod nunc quidem, restituta hac disciplina, merito reprobamus.

(z) Fuit Grotii principale Institutum, vt Ius Nat. quatenus in controuersis illustribus vsam præberet, a Scholasticorum nugis liberaret, & eo, quo par est, modo traderet. Thomas Hobbes in *prefat. libri de corpor. de se ipso* gloriatus est, quod restaurator huius disciplinæ fuerit, his verbis: *Physica res nouitia est, sed philosophia civilis multo adhuc magis, vt qua antiquior non est libro, quem de ciue scripsi.*

(a) Scripsit hunc tractatum *de iure belli & pacis* Grotius potissimum suasu Nicolai Claudii Fabricii Peirescii, vt refert Petrus Gassendus in *vita Peirescii lib. 4.* Instructus enim erat laudatus Peirescius omni disciplinarum genere, & quoniam tot defectus in iure naturæ animaduertebat, Grotii autem, qui tunc patria exul in Galliam sese receperat, subactum tanta eruditione ingenium perspexerat, vt neminem ad excolendam hanc doctrinam ratus sit aptiorem, quam ipsum Grotium, ei mox autor svasorque fuit, vt pristino nitori eandem restitueret, quod & feliciter perfecit. Sed non potuit non hic labor irritare crabrones, præsertim apud eos, qui adhuc Scholasticæ do-

possint, quamuis hinc inde multa inseruerit, quæ ad ius publicum vniuersale spectant. (b)

§. V.

strinxerant innutriti erant, hinc tot censuras, quamuis sæpe ineptas, sustinere debuit. In primis vero offendit aulam Romani præsulis, adeo vt prælaudatus eius tractatus, ex sacra indicis congregatione Romæ anno 1627. in numerum vetitorum librorum relatus sit. Neque enim consultum videbatur aulæ Romanæ, si disciplinæ hæc pristinam reciperent integritatem, quia ita de *potestate Clericatum* fuisse videbatur, qui se extulerat super omnem potestatem, & novam & plane monstrosam rempublicam in singulis rebus publicis in ruditate sæculi extruxerat, vt non posset non e re aulæ Romanæ esse, libros optimos suppressere, & sedulo laicis inculcare, rationem humanam captiuam ducendam esse sub obedientia ecclesiæ Romanæ. Non defuere tamen ex ipsis pontificiis, qui hanc iniquam censuram Romanensium ægre ferrent, vti declaratum in præfat. in Bæcleri animaduers. ad Grot.

- (b) Inter primos numerandus est Grotius, qui *ius publicum vniuersale* excolendum suscepit, quia vbiuis fere doctrinas huc spectantes inseruit, præsertim lib. I. c. 3. vbi naturam *summi imperii* explicat, & contra monarchomachos disputat, & c. 4. vbi de *iure subditorum*, & eorum resistendi licentia, & l. 2. c. 5. vbi de *iure in subditos*, c. 6. vbi de *alienationibus imperiorum* eorumque rebus, c. 7. vbi de *successionibus in regna*, c. 10. vbi de *modis, quibus imperium finitur*, c. 14. vbi de *imperantium promissis, contractibus & iuramentis*, c. 20. vbi de *pænis* agit, vt taceam loca alia, quæ hinc inde in aliis capitibus intersparsit. Liber hic immortalis Gallice quoque extat interprete Courtino, & nuper admodum

§. V. Thomas Hobbes magis intentus fuit, ut ius publicum vniuersale enucleatius traderet, & iura Imperantium excoleret; sed quamuis omnia methodo mathematica connectere allaborauerit, tamen non raro lapsus deprehenditur (c) plures proinde censuras exper-

tus

dum in Germanicam versionem translatus est, cui illustris Thomasius eruditam præfationem præmisit.

- (c) Facies Angliæ turbulenta, quæ tempore Hobbesii fuit, videtur ei ansam dedisse, ut imperantium potestatem nimis & ultra modum extolleret, & subditorum statum deprimeret. Postquam enim dissidia inter Regem Angliæ, & Parlamentum vtrumque Anglicum &oticum essent natæ anno 1640. quæ ex variis causis, partim occasione Puritanismi, partim ex contumacia Caroli I, partim aliunde proficiscerantur, adeo, ut tandem flamma in bellum ciuile contra Regem erumperet, Hobbesius fecessit Lutetiam Parisiorum, ibique tractatum de *Ciu* edidit, & cum a partibus Regis stare, non potuit non in eo libello potestatem imperantium nimis extollere, ut eo fortius suam doctrinam Anglicanis tumultibus opponeret. Reuera turbæ Anglicanæ representabant statum belli omnium contra omnes, & miseriam dilaceratæ reipublicæ plures deplorabant. Atque hæc misera facies rerum quotidie menti eius obuia, adeo animum eius occupauit, ut crederet, & sibi plene persuaderet, statum naturalem fuisse ita turbulentum, & perpetuum bellum omnium contra omnes. Edidit deinceps Anno 1651. librum, cui titulus *Leuiathan*, quo nomine ciuitatem, ceu hominem artificialem, cuius anima princeps sit, intelligit, & in illo de potestate
- ciui-*

tus. (d) Interim eundem plura in hac doctrina solidius & eruditius excussisse, eruditi ex merito fatentur.

§. VI. In plurimis quoque Hobbesium secutus est postea Adrianus Houtuyn, Ictus Belga *in tr. de Politica contracta generali*, (e) quamvis hoc ipsum dissimulare voluisse videatur. In principiis quodammodo diuersus, in eo tamen fere
 CUM

ciuitatis Ecclesiastica & Ciuili, pro iure Regis & Episcoporum contra membra Parlamenti agit, quoniam Scoti inprimis Puritanismum introducere volebant, rege contra nitente, & Episcopos vbique defendente, Puritanosque Ecclesiis eiciente. Ceterum Matheseos studio operam assiduam dederat, adeo vt etiam Principem de Wallis in Galliam secedentem in hoc studio institueret, atque hinc non mirandum, quod in *tr. de Ciue* omnia methodo mathematica connectere tentauerit, quamvis statim in prima connexionione ingentem hiatum commisisse videatur. Potiores eius errores collegit Houtuyn *in Polit. Gener. in fin.*

(d) Nactus est plures aduersarios, quos refert Dn. Ludouici *in Histor. iuris N.* §. 37. & Autor, qui Anno 1681. *vitam eius* edidit. Assedias paucos habuit, prater Lambertum Velthysen *in tr. de princip. iusti & decori*, & Io. Christoph. Becmannum. Alii tamen, vt Pufend., & recentiores iuris naturæ Doctores multum ex eo hauserunt, suisque doctrinis intulerunt, reprobandis reiectis.

(e) Prodiit hic liber Hagæ Comitum Anno 1681. vbi Autor sub hoc nomine *ius publicum vniuersale* adumbravit. Acute & subtiliter omnia connectit, vt nisi nimis Monarchismo absoluto indulisset, subdi-

cum eo conspirat, quod imperantium potestatem vbique & per omnia, etiam in sacris, faciat illimitatam, adeoque in multas reprobandas sententias incidat.

§. VII. Hoc idem thema plenius excusit Viricus

totque in classem brutorum coniecisset, vix aliquid desiderari potuisset. Multa ex Hobbesii doctrina hausit, sed ne hoc fecisse videretur, collegit in calce *errores Hobbesianos*, quasi minime cum eo fecisset. Interim capitaliores haud effugit, sed strenue secutus est, imo in nonnullis ipsum Hobbesium adhuc superasse videtur. Magis sobrie tamen in primis principiis, vbi fundamentalem propositionem iuris naturæ explicat, incescit: agnouit enim, legem naturæ fuisse ante ciuitates, eamque in *pace colenda* consistere, hanc autem propter hominum deprauatam naturam non potuisse in effectum commode deduci, nisi ciuitatibus introductis, cum pax tuta extra imperia haberi haud possit. Sed vbi iam ad potestatis ciuilem indolem dilabatur, nullos eidem limites ex iure naturæ ponit, vel tales ponit, qui principem plane non adstringunt, dum ius interpretandi leges diuinas ex nat. iure principi adscribit, adeoque in effectum eosdem tollit. Præterea Principem papam absolutissimum pronunciat, qui possit omnia decidere, articulos fidei per modum legis imperare, confunditque passim officia imperantis *qualis*, & *qua doctoris*, dum, quæ docenda & suadenda sunt, ad imperantis *qua talis* officium pertinere contendit. Hinc iustas meruit censuras Pufendorffii in *tr. de habitu relig. ad vitam ciuilem*, vbi in calce autorem ex professo refutauit.

ricus Huberus tr. *de iure ciuitatis*, (f) qui in plurimis quoque se Hobbesio opposuit, neque tamen se intra limites huius doctrinæ semper continuit, sed plura quæ ad ius priuatum spectant, imo quæ a respectu iuris prorsus aliena sunt, intexuit, de cetero dignus, qui circa hoc studium commendetur.

§. VIII. Neque omittendus est. B. Dn. de Pufendorff, qui in tr. *de Iure N. & G.* (g) hanc doctrinam libro septimo & octauo solide explicuit, quamuis omnia capita huc spectantia haud plene pertexuerit, quod de aliis quoque monendum, qui vniuersam iuris naturæ disciplinam vno systemate complexi sunt.

§. IX.

(f) Prima editio admodum succincta, sed quæ anno 1694. publici iuris facta, variis incrementa accepit, vbi *sect. V. lib. I.* inprimis multa aliena immiscuit, v. c. *de principio cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ, de testimonio obsignante fidem receptam, item quod ratio non sit principium cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ*, aliaque plura. Sed & quæ ad ius priuatum spectant, non omisit, adeo, vt hunc tractatum pro systemate iuris tam publici quam priuati vniuersalis haberi posse, quidam iudicent. Commentarium vberiotem in eum scripsit Dn. Nic. Christoph. de Lynker, sed qui integer hæctenus editus hæud est. Nuper illustris Thomasius prælaudatum tractatum de nouo edi curauit, & succinctis annotationibus præclare illustrauit.

(g) Fata Pufendorffii notissima sunt, & pleraque adducuntur a Dn. Ludovic. in *Hist. iur. Nat.* Hobbesium plurimis secutus, adeo, vt c. I. lib. 7. ciuitatum

§. IX. Insignem præterea industriam & curam circa hoc ius excolendum suscepit Dn. Christianus Thomasius (h) & plura a Pufendorffio præ-

genesis ex eo plenius explicauerit. Totam hanc ita instruit disciplinam, ut lib. 7. naturam, indolem, affectiones aliaque ad summum imperium spectantia enucleet, & lib. seq. ipsa iura examinet. Quantum hic Autor præstiterit, omnes in comperto habent, quia plerique Pufendorffium hodie sequi non dubitant. Nuper admodum Dn. Hertius prædictum tractatum de nouo edidit & elegantissimis notis auxit. Sed etiam hoc fere eodem tempore Dn. Ioannes Barbeyrac illum gallico idiomate edidit, sub titulo: *le Droit de la nature & des gens, ou Systeme general de principes les plus importants de la morale, de la jurisprudence, & de la Politique, avec de notes du traducteur, ou il supplée, explique defend & critique les pensées de l'auteur, & une préface, qui sert d'introduction à tout l'ouvrage.* Prædictus Ioannes Barbeyrac elegantissimam præstationem operi præmiit, ubi inprimis de demonstratione in scientiis moralibus admittenda agit, & Obiectionibus quibusdam respondet. Addit deinde varias rationes, quibus factum, quod hæc disciplina parum antea excolta fuerit, & quod Patres inprimis plane hanc doctrinam corruerint, vel omnia confuderint, & quod tandem ipsi Theologi in sequentibus temporibus eam dereliquerint. Ipsa versio gallica elegantissima est, & sensum Pufendorffianum clarissime & nitidissime exhibet. Sed etiam præterea versio germanica huius operis sub prelo esse dicitur.

(h) Institutum illustri Thomasi ita a plerisque, qui solida vulgaribus præferunt, approbatum est, ut, quid in hac doctrina præstiterit, mea quidem de-

peritiam vel supplet vel emendavit, & sic quoque, quæ ad ius publicum univèrsale spectant, magno iudicio pristino nitenti restituit.

§ X. Spem etiam fecit (i) Dn. Io. Nic. Her-
sius, se edicendum *Synagma iuris publici tri-*
actis

dehinc haud indiget. Explicuit primo hanc doctrinam in tractatu *de iurisprudentia diuina*, ubi imprimis aduersarius Pufendorffii in *lib. I.* satisfecit. Postea anno 1705. vicinam manam huic operi ad-
didit, & *fundamenta iuris naturæ & gentium ex sensu communi deducta* edidit, in quibus imprimis principia *iusti, honesti, & decori* miro iudicii ac-
cumine secernere allaborauit, & iuxta illa ipsa insti-
tutiones suas iurisprudentiæ diuinæ emendauit. Qui enim hactenus ius naturæ tradidere, hos di-
versos respectus non distinxerant, & sic plura in-
emendata relicta erant, quæ huius summi viri ope-
ra in melius restituta sunt, atque adeo emendatio-
nes eius insignem in hæc doctrina de iure publico
univèrsali præstant utilitatem. Si ipse Pufendorff-
ius huc respexisset, plura capita omittere potuis-
set, quæ ad ius naturæ strictè dictum haud spe-
ctant, vt quæ de *officio erga Deum, erga se ipsum, de
officiis humanitatis &c.* operosa industria explicuit.
Et hinc factum fuisse reor, quod plerique princi-
pium fundamentale eius tolerare & concoquere haud
potuerint, quod viderint, prædicta capita haud a-
deo commode secundum doctrinam *socialitatis* ex-
plicari potuisse, quas difficultates superare facili la-
bore quiuisset, si, quæ ad iusti doctrinam spectant,
ab eo, quo honestum & decorum ducit, sollicitè
distinxisset.

Spem huius operis fecit in *præfat. ad Elem. prudent.*
10. ubi simul ostendit, quantum intersit, hanc di-
scipli-

uersalis. Padian quandam ad hanc disciplinam iam præmisit, contentam in *disp. de Iurispr. vniuers. sect. 2.*

§. XI. Politicorum systemata plurima quoque, quæ ad hanc doctrinam spectant, quamuis alieno in loco, exhibent, sed vel inania sunt, vel illa, quæ iuris publici particularis & vniuersalis sunt, confundunt. (k)

§. XII. Vtilissime etiam huc conferri potest Caspari Ziegleri *tr. de iurib. Mæst.* quamuis sæpe quoque ius Romanum vel alias leges publicas particulares adhibuerit. (l)

§. XIII.

disciplinam a *politica* distinguere. Pædia prædicta breui, & summo digito tantum generalia huius discipline demonstrat, sed tamen utilissimas observationes exhibet, & simul subsidia suppeditat, quibus quis tuto in hoc amplissimo campo operatos facere possit progressus.

(k) De Politicorum confusa methodo iam supra actum. In hunc censum quoque Bodinus *de republ.* collocandus, qui itidem varias iuris questiones inseruit, in quo & alii certatim eum secuti leguntur, vid. Dn. Hert. *in præf. ad Elem. prudent. civ.* Aznisei, Besoldi, Althufli, aliorumque tractatus, magis conclusiones, quam principia huius doctrine sistunt, unde incertis sæpe vagantur rationibus, neque a particularibus huius vel illius reipubl. scitis abstinere. In eundem censum quoque refero *opus politicum* Rudolphi Godofredi Knichenii, qui itidem omnia, quæ iuris sunt, & quæ ad prudentiam politicam spectant, mira confusione miscuit, ut certa fundamenta huius doctrine ibidem haud reperias.

(l) Si mansisset prælaudatus autor in principiis & con-

§. XIII. Ceterum plures non integrum systema iuris publ. vniuersalis scripserunt, sed themata particularia (m) persecuti sunt, veluti de iure circa sacra &c. quæ itidem vtilissime adhibentur.

§. XIV. Ad subsidia merito referri debent facta publica seu historiae, (n) quæ illustrant e-

gre-

clusionibus iuris naturalis, sane amplissime omnium iura Maiestatica pertingisset. Sed vbique fere animum ad ius publ. particulare intentum habuit. Exempli loco adduco c. 2. l. 1. vbi naturam criminis læsæ Maiestatis exhibet, sed totam fere hausit ex doctrina iuris Romani. Similiter cap. seq. Regalia magis explicat secundum conceptum iuris feudalis, quam in se, & sic quoque in reliquis capitibus versatus est, ut adeo pro systemate iuris publici vniuersalis haberi nequeat, sed semper scita particularia a naturalibus sedulo sint separanda, quin quod tantum circa iura imperantium occupatus fuerit, quibus tota hæc doctrina non absolvitur.

(m) Hoc spectant varia Conringii scripta. v. c. *de concedend. & reuocand. priuileg. De Maiestatis civil. auctoritate, & officia circa sacra.* Pufendorffii tract. *de habitu relig. ad vitam civil.* Dn. Buddei *diss. de concordia relig. cum statu civil.* Hugo Grotius *de imperio summarum potestatum circa sacra.* Gerardi Noodt *dissertatio de religione ab imperio iure gentium libera.* Dn. Buddeus *de testam. Regum*, item *de solemnibus princip.* Dn. Io. Peter Ludewig *de auspicio regio & alii similes tractatus*, quos omnes recensere infinitum foret.

(n) In historiis ab omni æuo amplissimus numerus factorum occurrit, quæ hanc disciplinam illustrare

pos-

gregie regulas generales huius disciplinae, & iudicium acuunt, quando illa ipsa secundum has regulas examinantur. (o)

§. XV.

possunt. Non enim rectius doctrinae insinuantur, quam per exempla. Quid autem iucundius est, quam exempla vera adducere, & secundum principia haec de illis iudicare? Apprime Livijs lib. 1. praef. Hoc est illud praecipue in cognitione rerum salubre & frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, inde tibi tuaeque reip., quod imitare, capias, inde factam inceptu, factum exitu, quod vites,

(o) Hic cauendum (1) ne ex factis publicis regulas struamus, quod cum non sollicite praecaueret Grotius, saepe lapsusprehenditur. Nam quod in §. 40. proleg. asserat, quod, ubi multi diuersis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad causam vniuersalem referri debeat, id vniuersale haud est. Nam α) saepe opinio inueterata pessima est, quod de idololatria aliisque neuis verum. β) plurima saepe gentes ex Hebraeorum doctrina in suos vsus transtulerunt, & alij ab alijs didicerunt, Aegyptij quidem ab Hebraeis, ab illis Graeci & ab his Romani, inde saepe tanta opinionum & sententiarum conformitas, quae tamen non arguit causam vniuersalem. (2) Vt iudicia zutorum facta errantium non promiscue arripiamus, quod ipsum innuit Grot. lib. 1. c. 3. §. 5. n. 6. asserens, non omnia esse probanda, quae a quamuis praecleara fama Doctoribus dicuntur. Saepe enim tempore, saepe affectibus seruiunt & aptant tui materiae subijunt. Quare, pergit, danda est opera, ut in his rebus desolato utamur iudicio, nec quae excusari magis quam

§. XV. Imo cum ius publicum vniuersale circa actiones publicas versetur, imprimis historie eum in finem euoluendæ sunt, vt de factis illis, iurene an iniuria peracta sint, iudicari possit. Quemadmodum itaque plures satis commode & ex vsu historias quoad vsus politicos tractant, ita non inutile esse poterit, historiam ciuilem quoad vsus huius iuris peruoluere & excutere. (p)

§. XVI.

laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo pernicioso errari solet. Conf. Lipsius lib. 1. c. 9. §. 12.

(p) Inculcat hoc Huber. in *append. ad historiam ciuilem obs.* vbi obseruationes ex iure publ. vniuersali adiecit. Multi vsus politicos traxerunt ex Cornelio Tacito, vt Forstnerus & Mellier Gallus &c. sed quid impediret, quo minus vsus iuridici ex historijs enucleari possint? Vfus esse potest varius (1) vt sic iudicium acuat, & principia iacta generalia applicare discamus. (2) ex factis ad similia progrediamur, quoniam vix hodie aliquid accidere solet, quod iam ante non obtinuit. Hinc Diodor. Siculus in *præfat. historie sue* demonstrat, rerum humanarum esse quendam circulum, in quo alii homines eosdem euentus per vices, vt in scena, ludunt. (3) Vt ita ex perpétua historia statum Rerumpubl. imperantium ingenia, mores, varia studia addiscamus. Supra enim iam dictum est, notitiam status Reipubl. multum hic conferre, atque hinc demum acquiritur erudita historiarum notitia. In confesso itaque est, historicum absque principiis politicis & moralibus reuera parum proficere, cum non sufficiat facta enarrasse, sed etiam illis iudicium ferti debeat.

(q) Ob-

§. XVI. Præiuit in hoc instituto Vlricus Huberus, qui eum in finem se *Historiam ciuilem* tradidisse fatetur, vt illam ad ius publicum vniuersale attemperaret, & exempla curiosissima suppeditaret, quemadmodum etiam obseruationes (q) nonnullas in fine adiecit.

§. XVII. Simile fere institutum fuit Dn. Thomasi, qui nuper admodum specimina (r) eiusmodi edidit, in quibus ostendit modum & viam, quomodo secundum principia iuris naturæ & gentium de factis publicis iudicari debeat.

§. XVIII.

(q) Obseruationes admodum breues sunt, & tantum specimen aliquod præ se ferunt. Ceterum plura iuris publici vniuersalis capita ex historia illustrantur. Sic ostendit, dogma Hobbesianum, *statum naturalem esse bellum continuum*, fidei historice non omni modo congruere, saltem vt non possit aliquod tempus pacis excludi, licet admodum breue & minus tutum sit. Nam gens genti diffidit, bellum infert, tam diu pacifica, donec sibi vtile videatur. Sed & origo imperiorum, de qua mox, ex historia addiscenda, & varii rerum publ. euentus vel casus eruditas obseruationes suppeditant.

(r) Titulus operis est: *Specimen iurisprudentiæ iudicialis ex iure naturæ & gentium exhibitum in exemplis, de variis gentium negotiis & controuersis*. In hoc tractatu decadem primam exhibuit controuersiarum illustrium, & plures alias decades in *prefatione* promisit. Præsertim legi merentur obseruationes, quas c. 7. de *prætensionibus* suggerit, ex quibus apparebit, quantum vsum hæc doctrina quoque in illis habere possit.

ricus Huberus tr. *de iure ciuitatis*, (f) qui in plurimis quoque se Hobbesio opposuit, neque tamen se intra limites huius doctrinæ semper continuit, sed plura quæ ad ius priuatum spectant, imo quæ a respectu iuris prorsus aliena sunt, intexuit, de cetero dignus, qui circa hoc studium commendetur.

§. VIII. Neque omittendus est. B. Dn. de Pufendorff, qui in tr. *de Iure N. & G.* (g) hanc doctrinam libro septimo & octauo solide explicuit, quamuis omnia capita huc spectantia haud plene pertexuerit, quod de aliis quoque monendum, qui vniuersam iuris naturæ disciplinam vno systemate complexi sunt.

§. IX.

(f) Prima editio admodum succincta, sed quæ anno 1694. publici iuris facta, variis incrementa accepit, vbi *sect. V. lib. I.* inprimis multa aliena immiscuit, v. c. *de principio cognoscendi diuinitatem scripturæ sacre, de testimonio obsignante fidem receptam, item quod velle non sit principium cognoscendi diuinitatem scripturæ sacre*, aliaque plura. Sed & quæ ad ius priuatum spectant, non omisit, adeo, vt hunc tractatum pro systemate iuris tam publici quam priuati vniuersalis haberi posse, quidam iudicent. Commentarium vberiotem in eum scripsit Dn. Nic. Christoph. de Lynker, sed qui integer hætenus editus haud est. Nuper illustris Thomasius prælaudatum tractatum de nouo edi curauit, & succinctis annotationibus præclare illustrauit.

(g) Fata Pufendorffii notissima sunt, & pleraque adducta a Dn. Ludovic. in *Hist. Nat. Hobbesium* in plurimis secutus, adeo, vt c. I. lib. 7. ciuitatum

§. IX. Insignem præterea industriam & curam circa hoc ius extolendum suscepit Dn. Christianus Thomasius (h) & plura a Pufendorffio præ-

genesis ex eo plenius explicaverit. Totam hanc ita instruit disciplinam, vt *lib. 7.* naturam, indolem, affectiones aliaque ad summum imperium spectantia enucleet, & *lib. seq.* ipsa iura examinet. Quantum hic Autor præstiterit, omnes in comperto habent, quia plerique Pufendorffium hodie sequi non dubitant. Nuper admodum Dn. Hertius prædictum tractatum de nouo edidit & elegantissimis notis auxit. Sed etiam hoc fere eodem tempore Dn. Ioannes Barbeyrac illum gallico idiomate edidit, sub titulo: *le Droit de la nature & des gens, ou Systeme general de principes les plus importants de la morale, de la jurisprudence, & de la Politique, avec de notes du traducteur, ou il supplee, & explique defend & critique les pensées de l'auteur, & une préface, qui sert d'introduction à tout l'ouvrage.* Prædictus Ioannes Barbeyrac elegantissimam prælationem operi præmittit, vbi inprimis de demonstratione in scientiis moralibus admitterenda agit, & obiectionibus quibusdam respondet. Addit deinde varias rationes, quibus factum, quod hæc disciplina parum antea exulta fuerit, & quod Patres inprimis plane hanc doctrinam corruerint, vel omnia confuderint, & quod tandem ipsi Theologi in sequentibus temporibus eam dereliquerint. Ipsa versio gallica elegantissima est, & sensum Pufendorffianum clarissime & nitidissime exhibet. Sed etiam præterea versio germanica huius operis sub prelo esse dicitur.

(h) Institutum illustri Thomasi ita a plerisque, qui solida vulgaribus præferunt, approbatum est, vt, quid in hac doctrina præstiterit, mea quidem de-

prætermiffa vel fuppleuit vel emendauit, & fic quoque, quæ ad ius publicum vniuerfale fpectant, magno iudicio priftino, nitori refituit.

§. X. Spem etiam fecit (i) Dn. Io. Nic. Hertius, fe editurum *Syntagma iuris publici vniuerfa-*

ductione hæud indigeat. Explicuit primo hanc doctrinam in tractatu *de iurifprudencia diuina*, vbi imprimis aduerfariis Pufendorffii in *lib. 1.* fatifecit. Pofttea anno 1705. vltimam manum huic operi addidit, & *fundamenta iuris nature & gentium ex fenfu communi deducta* edidit, in quibus imprimis principia *iufte, honefti, & decori* miro iudicii acumine fecernere allaborauit, & iuxta illa ipfa institutiones fuas iurifprudencie diuine emendauit. Qui enim hætenus ius nature tradidere, hos diuerfos refpectus non diftinxerant, & fic plura inemendata relicta erant, quæ huius fummi viri opera in melius refituta funt, atque adeo emendationes eius infignem in hæc doctrina de iure publico vniuerfali præftant vtilitatem. Si ipfe Pufendorffius huic refpexiffet, plura capita ommittere potuiffet, quæ ad ius nature ftrictè dictum hæud fpectant, vt quæ de *officio erga Deum, erga fe ipfum, de officiis humanitatis &c.* operofa induftria explicuit. Et hinc factum fuiffe reor, quod plerique principium fundamentale eius tolerare & concoquere hæud potuerint, quod viderint, prædicta capita hæud adeo commode fecundum doctrinam *fofialitatis* explicari potuiffe, quas difficultates fuperare facili labore quiuiffet, fi, quæ ad iufte doctrinam fpectant, ab eo, quo honeftum & decorum ducit, follicite diftinxiffet.

- (i) Spem huius operis fecit in *prefat. ad Elem. prudent. civ.* vbi fimul oftendit, quantum interfit, hanc difcipli-

calis. Pædian quandam ad hanc disciplinam præmisit, contentam in *disp. de Iurispr. v. v. f. sect. 2.*

. XL. Politicorum systemata plurima quæ ad hanc doctrinam spectant, quamuis in loco, exhibent, sed vel inania sunt, vel quæ iuris publici particularis & vniuersalis, confundunt. (k)

XII. Vtilissime etiam huc conferri potest *pari Ziegleri tr. de iurib. Marest.* quamuis quoque ius Romanum vel alias leges pu- as particulares adhibuerit. (l)

§ XIII.

disciplinam a *politica* distinguere. Pædia prædicta breui, & summo digito tantum generalia huius disciplinae demonstrat, sed tamen utilissimas obseruationes exhibet, & simul subsidia suppeditat, quibus quis tuto in hoc amplissimo campo optatos facere possit progressus.

) De Politicorum confusa methodo iam supra actum. In hunc censum quoque Bodinus *de republ.* collocandus, qui itidem varias iuris questiones inseruit, in quo & alii certatim eum secuti leguntur, vid. Dn. Hert. *in. pref. ad Elem. prudent. civ.* Aznisei, Besoldi, Althufi, aliorumque tractatus, magis conclusiones, quam principia huius doctrinæ sistunt, unde incertis sæpe vagantur rationibus, neque a particularibus huius vel illius reipubl. scitis abstinere. In eundem censum quoque refero *opus politicum* Rudolphi Godofredi Knichenii, qui itidem omnia, quæ iuris sunt, & quæ ad prudentiam politicam spectant, mira confusione miscuit, ut certa fundamenta huius doctrinæ ibidem haud reperias.

) Si mansisset prelaudatus autor in principiis & con-

§. XIII. Ceterum plures non integrum systema iuris publ. vniuersalis scripserunt, sed themata particularia (m) persecuti sunt, veluti de iure circa sacra &c. quæ itidem vtilissime adhibentur.

§. XIV. Ad subsidia merito referri debent facta publica seu historię, (n) quæ illustrent e-

gre-
 clusionibus iuris naturalis, sane amplissime omnium iura Maiestatica pertexisset. Sed vbique fere animum ad ius publ. particulare intentum habuit. Exempli loco adduco c. 2. l. 1. vbi naturam criminis læsæ Maiestatis exhibet, sed totam fere hausit ex doctrina iuris Romani. Similiter cap. seq. Regalia magis explicat secundum conceptum iuris feudalis, quam in se, & sic quoque in reliquis capitibus versatus est, vt adeo pro systemate iuris publici vniuersalis haberi nequeat, sed semper facta particularia a naturalibus sedulo sint separanda, quin quod tantum circa iura imperantium occupatus fuerit, quibus tota hæc doctrina non absolvitur.

(m) Hoc spectant varia Conringii scripta. v. c. *de concedend. & reuocand. priuil. De Maiestatis ciuil. autoritate, & officia circa sacra, Pufendorffii tract. de habitu relig. ad vitam ciuil.* Dn. Buddei *diss. de concordia relig. cum statu ciuil.* Hugo Grotius *de imperio summarum potestatum circa sacra.* Gerardi Noodt *dissertatio de religione ab imperio iure gentium libera.* Dn. Buddeus *de testam. Regum*, item *de solennibus princip.* Dn. Ia. Peter Ludewig *de auspicio regio & alii similes tractatus*, quos omnes recensere infinitum foret.

(n) In historiis ab omni æuo amplissimus numerus factorum occurrit, quæ hanc disciplinam illustrare

pos-

gregie regulas generales huius disciplinae, & iudicium acuunt, quando illa ipsa secundum has regulas examinantur. (o)

§. XV.

possunt. Non enim rectius doctrinae infinuantur, quam per exempla. Quid autem iucundius est, quam exempla vera adducere, & secundum principia hæc de illis iudicare? Apprime Lilius lib. 1. præf. Hoc est illud præcipue in cognitione rerum salubre & frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, inde tibi tuæque reip., quod imitare, capias, inde fidem inceptu, fidem exitu, quod vites,

- (o) Hic cauendum (1) ne ex factis publicis regulas struamus, quod cum non sollicitè præcaueret Grotius, sæpe lapsus deprehenditur. Nam quod in §. 40. præleg. asserat, quod, ubi multi diuersis temporibus & locis idem pro certo affirmant, illud ad causam vniuersalem referri debeat, id vniuersale hæud est. Nam
- α) sæpe opinio inueterata pessima est, quod de idololatria aliisque næuis verum. β) plurima sæpe gentes ex Hebræorum doctrina in suos vsus transtulerunt, & alii ab aliis didicerunt, Aegyptii quidem ab Hebræis, ab illis Græci & ab his Romani, inde sæpe tanta opinionum & sententiarum conformitas, quæ tamen non arguit causam vniuersalem. (2) Vt iudicia auctorum facta enarrantium non promiscue arripiamus, quod ipsum innuit Grot. lib. 1. c. 3. §. 5. n. 6. asserens, non omnia esse probanda, quæ a quamuis præclaræ famæ Doctoribus dicuntur. Sæpe enim temporibus, sæpe affectibus seruiunt & aptantur. Quare, pergit, danda est opera, ut in his rebus defesto utamur iudicio, nec quæ excusari magis quam

§. XV. Imo cum ius publicum vniuersale circa actiones publicas versetur, imprimis historiae eum in finem euoluendae sunt, vt de factis illis, iurene an iniuria peracta sint, iudicari possit. Quemadmodum itaque plures satis commode & ex vsu historias quoad vsus politicos tractant, ita non inutile esse poterit, historiam ciuilem quoad vsus huius iuris peruoluere & exccutere. (p)

§. XVI.

laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet. Conf. Lipsius lib. 1. c. 9. §. 12.

(p) Inculcat hoc Huber. in *append. ad historiam ciuilem obs.* vbi observationes ex iure publ. vniuersali adiecit. Multi vsus politicos traxerunt ex Cornelio Tacito, vt Forstnerus & Mellier Gallus &c. sed quid impediret, quo minus vsus iuridici ex historijs enucleari possint? Vsus esse potest varius (1) vt sic iudicium acuatur, & principia iacta generalia applicare discamus. (2) ex factis ad similia progrediamur, quoniam vix hodie aliquid accidere solet, quod iam ante non obtinuit. Hinc Diodor. Siculus in *praefat. historiae suae* demonstrat, rerum humanarum esse quendam circulum, in quo alii homines eisdem euentus per vices, vt in *scena*, ludunt. (3) Vt ita ex perpetua historia statum Rerumpubl. imperantium ingenia, mores, varia studia addiscamus. Supra enim iam dictum est, notitiam status Reipubl. multum hic conferre, atque hinc demum acquiritur erudita historiarum notitia. In confesso itaque est, historicum absque principiis politicis & moralibus reuera parum proficere, cum non sufficite facta enarrasse, sed etiam de illis iudicium ferri debeat.

(q) Ob-

§. XVI. Præiuit in hoc instituto Vlricus Huberus, qui eum in finem se *Historiam ciuilem* tradidisse fateatur, vt illam ad ius publicum vniuersale attemperaret, & exempla curiosissima suppeditaret, quemadmodum etiam obseruationes (q) nonnullas in fine adiecit.

§. XVII. Simile fere institutum fuit. Dn. Thomasi, qui nuper admodum specimina (r) eiusmodi edidit, in quibus ostendit modum & viam, quomodo secundum principia iuris naturæ & gentium de factis publicis iudicari debeat.

§. XVIII.

(q) Obseruationes admodum breues sunt, & tantum specimen aliquod præ se ferunt. Ceterum plura iuris publici vniuersalis capita ex historia illustrantur. Sic ostendit, dogma Hobbesianum, *statum naturalem esse bellum continuum*, fidei historice non omni modo congruere, saltem vt non possit aliquod tempus pacis excludi, licet admodum breue & minus tutum sit. Nam gens genti diffidit, bellum infert, tamadiu pacifica, donec sibi vtile videatur. Sed & origo imperiorum, de qua mox, ex historia addiscenda, & varii rerum publ. euentus vel casus eruditas obseruationes suppeditant.

(r) Titulus operis est: *Specimen iurisprudentiæ iudicialis ex iure naturæ & gentium exhibitum in exemplis, de variis gentium negotiis & controuersis*. In hoc tractatu decadem primam exhibuit controuersiarum illustrium, & plures alias decades in *prefatione* promisit. Præsertim legi merentur obseruationes, quas c. 7. de *prætensionibus* suggerit, ex quibus apparebit, quantum vsum hæc doctrina quoque in illis habere possit.

§. XVIII. Non inepte quoque Dñ. Hertius in *Iurispr. vniu. S. 2. §. 13.* ius diuinum ad subsidia refert, quod optima & Reipubl. maxime consona inculcat principia, (s) quæ illustrationem egregiam in hac doctrina præbere possunt.

§. XIX. Cauendum vero sedulo circa hanc disciplinam (r) ne officia imperantium, *quæ talium*, & qua sunt *Christiani*, confundamus. Quamuis enim hi duo respectus egregie concurrere possint, diuersus tamen semper & distinctus modus manet procedendi & iudicandi. (t)

§. XX.

(s) Noui quidem, rempubl. iudaicam fuisse Theocraticam, ut quis assereret, omnia iura publica ibidem fuisse positua? quin plura occurrunt, quæ hanc disciplinam egregie illustrant, & sic merito eo magis in exemplum adducenda. Quæ vero ad statum Theocraticum intime spectant, ab illis hic abstinendum, ne particularia iura tum vniuersalibus confundamus. Inprimis hic peccari posse, quando de iure principis circa sacra disputatur, ostendit Pufend. *de habitu relig. ad vitam ciuil.* Quin sacrorum ratio ita intime statui Theocratico innexa erat, ut plura essent regibus iniuncta, quæ alias illis ordinarie competere non possunt. Sic etiam ostendunt S. literæ, quatenus respublicæ, quæ pleræque pessimum initium habuere, postquam tamen constitutæ sunt, sint dirigendæ ad culturam pacis. Item inde patet, quo fundamento maiestas immediate a Deo dici possit, & quæ sunt alia.

(t) Sic ubi in questione de fine Reipubl. questio instituitur, an Princeps etiam tepetur, curam habere salu-

§. XX. (II.) Vt duo illa extrema, in quæ Monarchomagi & Machiauellistæ (u) inciderunt, euitemus; Sicuti enim hi faciunt reges tyrannos & exleges, ita illi populum regicidam & rebellem, statumque publicum euertunt.

§. XXI.

salutis æternæ subditorum, sæpe hæc confundi solent, adeo, vt illa ne quidem a se inuicem satis distinxerit Adrianus Houtuyn in *Polit. gener.* qui & hoc quoque ad officium principis spectare dicit. Cum vero Respubl. imprimis sint propter externam pacem introductæ, hinc potissimum hanc ipsam procurare debet, quia finis influit in officium, seu illud determinat. Quia autem simul princeps est Christianus, ideo qua talis utique curam simul gerere debet salutis æternæ subditorum, præsertim cum suo exemplo & autoritate sæpe plus possit, quam ministri Ecclesiæ. Sed in ipsa re semper manet differentia, quod illa, quæ facit, vt imperans, per vim externam possit imperare, quæ vero vt Christianus princeps, magis remediis charitatiuis absque coactione externa inculcare debeat, ne Papocæsaria, vel Cæsarpapia inde oriatur, quod communiter fieri solet, ubi hæc confunduntur.

- (u) Vtraque doctrina, quæ tamen huic discipline inferri solet, valde insidiatur rebus publicis, eisque damnosa est. Machiauellismus non demum cum Machiaello coepit, sed iam ante eum in praxi cognita fuit, tyrannisque debetur, adeo vt non inepte plures Machiaellum, excusauerint, quod non præcepta proprie dicta dederit, sed quod ea scripserit, quæ iam alii egissent, vid. *Conring. in præfat. ad Machiav. princ.* Ceterum quantum hæc profana Machiaelli asserta nocuerint, summatim ostenditur in *observat. Hall. 1. tom. 6.* Et quid aliud fecit Hobbesius & Adria-

Adrianus Houtuyn, quam ut Machiauellismum reuocarent, & colore iuris incrustarent, ut eo splendidius incedere posset, sicuti Machiauellica Hobbesii dogmata refert Gisbertus Cockius *in prefat. vii die. pro lege & imper.* Et quia Monarchomagismus in Anglia florebat, videtur adeo aduersus eundem irritatus fuisse, ut in alterum extremum, Machiauellismum scilicet, incidere. Ita enim comparatum est cum natura humani generis, ut quo granius aliquid fugimus, & reprobamus, eo fortius etiam in alteram partem inclinare soleamus. Monarchomagi post Parisienses nuptias sua dogmata spargere ceperunt. Cum enim miseri Galli arte Machiauellica in tot anxietates & miserias deducti essent, desperatio & mœror ob perpeffa & instantia mala pronam strauit viam ad Monarchomagismum, inde varia scripta edita, veluti Hottomanni Franco-Gallia, item anonymi scriptum *de iure Magistratum*, item Antimachiauellus. Notæ inprimis sunt Stephani Iunii Bruti *vindicta contra Tyrannos*, Lamberti Danzi *Politica Christiana*. In hunc censum quoque referri debet impius liber G. Guilielmi Rossæi *de iusta republ. Christiana in reges impios & hereticos auctoritate* Antuerpiæ anno 1592. editus. Verus autor esse perhibetur Gilb. Genebrardus vid. Londorp. tom. II. *act. publ. p. 276. col. 2.* & cum maxime reipubl. noceret hic liber, anno 1594. cum multis aliis decreto Senatus regii Parisiis publice a carnifice exustus est. Vtraque secta in principia huius disciplinæ grauitè impingit. Machiauellismus hoc ius in effectum plane tollit, vel in ludibrium vertit, sed Monarchomagismus vinculum subditorum & obligationem eorum enervat. Ille Reges facit Tyrannos, hostesque Reipublicæ: hic populum rebellem. Ille subditis seruitutem intolerabilem parat, hic licentiæ populari fenestram aperit. At contra vtrumque hæc nostra disciplina pugnat, Machiauellistis oppo-

§. XXI. (III.) Ne, quando hæc præcepta inculantur, statim inde concludamus; sufficere hæc posse ad solidam animæ emendationem, cum nihil præter externam tranquillitatem in Republica hisce præceptis obtineatur, de cetero vero homo interne corruptus maneat, & itaalem emendationem aliis mediis obtinere debeat.

§. XXII. (IV.) Tandem vt quæ Cæsaris sunt, Cæsari; Deo vero, quæ Dei sunt tribuantur. (x)

PAR-

opponens; iura principum debere esse attemperata ad leges pacis, Monarchomagus vero ostendens, subditorum obligationem esse in parendo & patiendo, non imperando.

(x) Peccant plurimi in hoc quoque, quod (1) ex adulatione plura imperantibus tribuant; quæ iis minime competunt, & subditos adeo adstringant, vt quæ Dei sunt, omittantur (2) Quantum Præsul Romanus in eo peccauerit, evidense est. Sed cauendum, ne Principes nostros crassissimos Papas faciamus, contra quos nuper admodum ex professo scripsit Gerardus Noodt *de religione iure gentium ab imperio libera*. Vnde quoque subditorum obligatio est restringenda ad limites præceptorum Dei, quia magis est parendum Deo, quam hominibus, quamuis & hic abusus ingens soleat committi, dum sub hoc prætextu sepe obsequium principi a ministris Ecclesiæ obstinacibus denegatur in rebus iure diuino non determinatis, dum sibi adscribit Clerus, quod ei concedendum non erat, id quod exemplo commo illustrauit Dn. Thomas. *diff. de iure Princip. euangel. circa Solemn. sepult.*

PARTIS SPECIALIS
LIBER I.
DE
NATVRA ET INDOLE RE-
RVMPVBLICARVM, ET IM-
PERII CIVILIS.

CAP. I.

De Origine imperiorum ci-
viliū.

§. I.

Republicas ad *bonum* quidem re-
ferri debere, sed *extraordina-
rium*, (a) h. e. quod liberat ho-
mines a quodam malo, quod in
hoc corrupto statu alias eis im-
minet, nemo negabit, qui saltem finem earum
& genesis considerat.

§. II.

(a) *Extraordinarium* bonum presupponit statum cor-
ruptum, & sic malum inde proveniens tollere sata-
git, quo sensu febricitanti medicamenta sunt bona,
que sano minus salutata sunt. Huc referunt repu-
blicas, quia finis earum est, ut malum ab aliis ho-
minibus imminens eo fortius retundatur, securi-
tas seruetur, & legum naturalium veneratio eo re-
ctius

§. II. Ex quo fluit, in statu integritatis Respublicas non fuisse constitutas, (b) quippe perfectioni huius status in totum repugnantes.

§. III.

Etius obseruetur. Ostenderunt iam post Hobbesium plurimi, statum naturalem esse turbidum, inquietum, minus securum, & raro pacificum; & sic non aptius medium, securitatem conciliandi, fuisse, quam introductionem rerum publicarum. Præsupponit itaque Respublica homines imperfectos, ad turbas pronos, & sic ex necessitate *hypotheticæ*, scil. propter statum corruptum, imperia sunt introducta, ut essent frenum impiorum, & tutela proborum. Optime itaque hac de re iudicat Ioannes Barclaius in *Argen. lib. 1. c. 15.* inquit: *Si contineri sua sponte intra fines iustitiæ posset genus humanum, tunc in pari omnium pietate, non superuacua modo sed iniusta essent imperia, quæ ciues iam sponte acquisimos ad inutilem seruitutem adigerent.*

- (b) Contrarium plures statuunt, ut Valentin. Alberti in *compend. iur. N. p. 2. c. 14. p. 209.* & Bæcl. *ad Grot. lib. 1. c. 3. vbi p. 200.* ita disserit: *Si primæuam nature sanctitatem retinisset homo, non minus tamen imperio & imperandi parendique ordine usus esset, quam societate, quum sine tali ordine homine indigna esset. Ordo imperandi & parendi diuinum & pulcherrimum institutum, omni nature rationi ita destinatum est, ut societas & multiplicatio sine eo cogitari nequeat. Hoc ordine nec cælestes spiritus carent &c.* Verum si recte causas finales & impulsivas Rerumpublicarum, & indolem earum percurrimus, aliud dicendum est. Fac, *metum* esse causam Rerumpublicarum, nullus certe metus in statu integritatis superfuit. Fac, *indigentiam* ansam dedisse, ut ciuitates conderentur, nam & hæc quoque *cessa.*

§. III. Neque etiam argumentum vniuersale quoad singulos homines ex iure naturæ deduci potest, quod homines omnes obligaret sub absoluta necessitate ad societatem civilem ineundam, (c) quamuis ius naturæ eidem valde faueat, maxime si aliter pax haberi non possit.

§. IV.

cessauit in statu integritatis. Fac, finem primarium esse, *vt hominum malitia coerceatur*, nulla certe malitia in hoc statu fuisset metuenda, & sic nec legibus coercenda. Fac denique, hominem etiam naturæ fuisse *socialem*, nam de eo non quaeritur, sed an propterea societas *civilis*, quæ imperio & subiectione fundatur, inde appetatur? potissimum in quaestione est, quam merito negamus. Iam vero omnis Respublica consistit in imperio seu vi coactiua, quæ longe absuit ab eo statu, vbi nulla fuisset malitia, & sic sponte omnia quilibet, quæ sui sunt officii, fecisset. Neque admitto distinctionem inter imperium *coactiuum* & *directiuum*, nam imperium directiuum est *συνθερόζυλον*, imo directio in dirigente semper supponit imperfectionem, quæ abfuisset in statu integritatis. Neque obstat, imperium Dei dari in angelos, nam hoc frustra obiicitur, quia de imperio humano quaestio est inter homines, sed Angelorum & Dei differentia est per se insignis.

- (c) Huc tamen inclinat Bœclerus *c. l. p. 198*. Equidem negari nequit, societates civiles multum conducere ad pacem & concordiam inter homines seruandam: verum de hoc non est quaestio, sed illud quaeritur, an Respublicæ sint *unicum* medium ad pacem consequendam, ita vt absque ea non possit vinculum humani generis, saltem inter quosdam, sub-

§. IV. Sed &, quod nonnulli afferunt, quasi homo a natura ad societatem ciuilem feratur, adeo vt natura sit causa principalis ineundæ ciuitatis, (d) admitti nequit; cum si recte natura hominis examinetur, illa plura suppeditet argumenta, quibus contrarium ostendi potest.

§. V.

subsistere? Nam iam demonstrauit Conring. *in tr. de ciuili prudent. c. 6. p. 81.* quod aliquando etiam extra ciuilem societatem feliciter viuere liceat. Virtus enim & pietas non est adstricta ad aliquam societatem, sed vbicunque exerceri potest. Adde, quod sæpe impediri possit veræ pietatis cultus intra ciuitatem, dum quis Tyrannorum insidias metuere debet. Quod si itaque præcepta esset societas ciuilis, sine dubio Patriarchæ male fecissent, quod non statim in ciuitates coiuissent, quod tamen factum non legimus. Seorsim suæ res habuerunt, aliquando sub rebus publicis vixere, aliquando non; quin reges vicinos cum Abrahamo & Isaaco pactum & foedus iniisse mutux defensionis & securitatis causa legimus.

(d) Agnouit hunc errorem Hobbesius *de ciue c. 1. §. 2.* ortumque illum esse docet ex nimis leui naturæ humanæ contemplatione. Idque satis euidens est, nam quod homo aliquando ad societatem hanc vel illam rapiatur, id non ex eo est, quod aliter fieri non possit, sed *ex accidenti*, scilicet vt concupiscentias suas eo rectius in aliorum consortio exple-re possit. Vel enim voluptatis explendæ, vel lucrî vel denique dominandi gratia reuera societas expetitur; adeo corruptus est homo, vt semper propter se alios quærat, non propter alios primario. Quando ergo homo a natura rapi ad societatem

dicitur, hoc eo sensu admitti potest, quod corrupta natura appetat societatem tanquam medium, per quod vel cupiditatibus satisfacere, vel aliis dominari, vel lucrum ab aliis quærere posset, adeoque conclusio inde prona est, quod homo a natura ad societatem feratur, non propter bonum pacis, quod dissentientes volunt, sed propter malum finem. Ast talis instinctus ad societatem est magis ineptus ad veram societatem, quæ in unione animorum consistit. Iam autem iudice Cicerone lib. I. ad Q. Frat. epist. 1. difficile est ea, quæ commodis, utilitate & prope natura diuersa sunt, voluntate coniungere. Deinde si iam supponatur, hominem a natura ferri ad societatem, non tamen statim inde concludi potest, (obseruante Conringio de prud. ciu. c. 6.) quod etiam ad societates ciuiles rapiatur, cum societates simplices huic appetitui sufficiant, & quando homo ζῶον πολιτικόν vocatur, hoc eo sensu fieri videtur, quod homini insit quædam aptitudo, vt per culturam & disciplinam preparari possit ad societates ciuiles, vel, vt Conringius ait, vt quidem ciuilis societas hominibus conueniat, non per se tamen, sed ex accidente, posteaquam scilicet ab antiqua & naturali sanctimonia mores ita discessere, vt tuto aut bene extra ciuitatem non possis degere. Examine- mus infantes, quanta cultura & disciplina indigent, vt in spem patriæ educentur: tolle eandem, & ineptissimum societatis ciuilis subiectum habebis. Non inepte Livius lib. 2. c. 43. in f. Excellentibus ingenii citius defuerit ars, qua ciuem regunt, quam qua hostem superent. Nam, vt iudicat Iouian. Pontan. Hist. lib. 1. pœnitet populos præsentis semper imperii, gaudent nouis rebus, futura in expectationem habent, leuitas illis dux est atque autor ad postrema quæuis flagitia. Vere admodum Seneca lib. 1. de clement. c. 17. nullum animal est morosius, nullum maiori arte tractandum, quam homo.

§. V. Quin ipsa ciuitatum plerarumque facies ostendit, subditos sæpe vinculum illud rumpe-
re, turbare pacem ciuilem, (e) & quæuis contra salutem publicam audere, vt vel grauissimæ haud sufficiant pœnæ, ad homines continendos in societatis ciuilibus vinculo.

§. VI.

(e) Homo a natura est animal ad turbas aptum natum, quomodo ergo a natura posset dici aptum natum ad pacem ciuilem colendam, cum ne quidem colat pacem communem inter homines laxiori vinculo constrictos? Manent enim in hoc vinculo æquales, sed in ciuili adest vinculum arctius inæquale, multis modis ferociæ humanæ aduersum, vt proinde non mirandum sit, quod tot turbatores in rebus publicis reperiantur. Infatiabilis cupido, alius vel dominandi, vel alios decipiendi, & omnia ad se rapiendi non deponitur in societate ciuili, sed tantum arctioribus pœnis constringitur. Supra iam dictum, quod homines sint specie inter se diuersi: alius appetit hoc, alius illud. Manet in statu ciuili magna hominum quoad voluntates contrarietas, propter quam ægre sociantur. Et denique licet de quibusdam populis historiæ referant, quod ad seruiendum proni & quasi nati sint, tamen id haud vniuersale est, cum potius plerique a natura imperium aliorum in se ægre ferant, libertatem magis appetant, & sic imperium ciuile, vt iugum aliquod libertati naturali aduersum, intueantur. Magis certe homo natura fertur ad libertatem, quam ad subeundum imperium ciuile. Eleganter hoc illustrauit Xenophon in *Cyropæd. lib. 1. statim ab initio*, vbi ita infit: *Accidit aliquando nobis ad animum, quot populares administrationes ab iis, qui aliter potius, quam in populari reipublicæ statu degere velent, euerse,*

§. VI. Neque rem conficiunt, qui societatum simplicium necessarium consequens societatem ciuilem fuisse arbitrantur; (f) nam id quidem

quot item vel singulorum vel paucorum principatus a plebeis sublati sint : quotque regnum inuadere conati, partim perquam celeriter imperio sint deiecti, partim ut viri sapientes & felices in admiratione sint, quantocunque tandem spatio temporis principatum retinissent. Quin & plerosque videbamur animaduertisse, qui domi suae familiam alii maiorem, alii sane modicam alerent, quum tamen iidem domini etiam perpaucos illos magnopere sibi obsequentes habere non possent. Præterea veniebat in mentem nobis, ut bubulcis in boues, sic equariis in equos, adeoque omnibus, quos pastores dicimus, illac in animalia, quibus præsumt, non abs re videri imperium esse. At vero videre videbamur, greges hos omnes lubentius pastoribus suis parere, quam homines magistratibus. Pergunt enim greges, quocunque pastores dirigunt, atque ut in locis pastum quarunt, in qua illi loca eos immittunt : sic ab iis abstinent, a quibus arcentur. Quin etiam fructibus, qui ex eis proueniunt, uti pastores prohibitu sinunt : nec unquam accepimus, ullum gregem aduersus pastores coiuisse, quo vel minus eis pareret, vel eos uti fructu non permetteret. Imo quibusuis aliis infestiores sunt greges, quam iis, qui & imperium in eos habent, & emolumenta ex eis capiunt, quum homines in nullos maiori coeant impetu, quam quos in se regnum affectare sentiunt. Hac quum apud animum expenderemus, ita de his arbitramur, ut homini nato facilius existimarem esse, quibusuis animantibus aliis, quam hominibus imperare.

(f) Plerique politici originem ciuitatum ita referunt pro-
ut Cicero *lib. i. de offic. c. 17.* illam describit his ver-
bis :

dem ita mente concipiunt, sed necessitatem consequentiæ non probant, neque enim præcise necesse fuit, vt homines, qui tandem in aliquot familias coaluere, inter se *societatem ciuilem* inirent, cum singulæ familiæ separatas suas rationes habere potuerint.

§. VII.

bis: cum hoc sit natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Inde autem est principium urbis & quasi seminarium reipubl., sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum sobrinorumque, qui cum una domo iam capi non possint, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & soboles origo est rerumpubl. Sed hæc finguntur, non probantur. Nam hoc supponit (α) *liberos matrimonia noua ineuntes semper sedes suas collocasse iuxta parentum habitationem, in quo iis contradicit historia sacra; (β) necessarium consequens plurium familiarum esse ciuile imperium, quod ostendi nequit, cum singulæ familiæ suas rationes separatas habere potuerint, & (γ) si vel maxime inde quoddam esset ortum imperium, tamen opus fuisset pacto aliquo præcedente, mediante quo se alterius subiēcissent dominio & imperio, adeoque ex pacto, non vero ex consequentia necessaria esset deducendum imperium; pactum autem tale an interuenerit, in facto consistit, & non præsumitur, & ordinariæ, qua ratione primitus initum fuerit, non ostenditur. Interim inficias non eo, primos patresfamilias in familia sua quoddam imperium exercuisse, ceu Plato de LL. lib. 3. ait:*

§. VII. Multo minus vero indigentiā humanæ (g) adscribi origo regnorum potest; quamvis quidam id statuunt ex eo, quod regna condita dicantur iure gentium *L. 5. ff. de I. & I.* Ius gentium autem maxime ex indigentia ortum traxerit, §. 2. *I. de I. N. G. & C.* cum natura hominis paucis contenta, & extra ciuitates quoque, quantum sufficiat, quæri possit.

§. VIII. Recentiorum sententia, quam Hobbesius primum exposuisse, & Pufendorffius plenius repetiisse videtur, maiores præ se fert probabilitatis speciem, dum originem ciuitatum collocant in mutuo metu, quo homines inducti in societates ciuiles abierunt, vt præsidia sibi circumponerent contra mala, quæ homini ab homine imminent in statu naturali. (h)

§. IX.

Ex eo, quod principium ex patre matreque sumserunt, quos quidem quasi aues secuti gregem unum conficiunt, patris voluntate pro lege utentes, & regno omnium iustissimo gubernati: tamen imperium ali- quod ciuile inde exstruere & structuram reipublicæ formare, id quidem est, quod ostendi nequit.

(g) Id quidem vulgo dicitur, in ciuitatibus omnium rerum abundantiam obtineri posse, id quod nec a vero alienum est, si ciuitatum plerarumque intuemur rationes. Sed id rursus in quæstione est, an propterea inde *prima origo* petenda? & an tanta extra societates ciuiles hominem premit indigentia, vt non habeat vnde viuat, vt necessario propter hanc causam in societates ciuiles abire debuerit? quod merito negatur.

(h) Hobbesius *de ciue c. 14. & 5.* hanc sententiam plenius

§. IX. Excoluit postea eandem sententiam Adrianus Houtuyn *tr. de Polit. vniuers.* in eo ab Hobbefio discrepans, quod constitutionem
 ciui-

nus exponit. (1.) Præsupponit, statum naturalem esse bellum omnium contra omnes, (2.) leges naturales ad hæc mala auerruncanda non suffecisse, (3.) interim securitatem hominum consistere in concordia & vnione multorum, vt ita vis imminens repelli & propulsari possit, (4.) hanc tamen concordiam multorum per se non sufficere, nisi accedat aliqua *vnio*, vi cuius vna quasi omnium fiat voluntas, quod demum (5.) contingat per imperium, si vnus vel concilii voluntati se subiiciat, atque inde (6.) oriri societates ciuiles. Eandem Philosophiam sequitur Pufend. *lib. 7. c. 1. §. 7. seqq.* doctrinam Hobbefii plenius illustrans: vbi præterea ostendit, quare sola reuerentia legis naturalis haud sufficere possit ad continendos homines intra limites iuris naturæ. (1.) Quia hominum malitia tanta est, vt contra conscientiam agere præsumant, si modo impune agere possint. (2.) Quia si controuersia incidant inter homines, non daretur aliqua via eas componendi, & si vel maxime in arbitrium consentirent, tamen deficeret, qui eos ad obseruantiam laudi cogeret, (3.) quod quilibet proprio ducatur iudicio circa actiones proprias, quod cum apud diuersos discrepet, non adsit via elabendi, (4.) quod plerique non ratione, sed libidine viuunt &c. Et hoc sensu etiam Icti originem *iurigenantium* videntur adscripsisse, quatenus omnes gentes eadem necessitate adducti in huiusmodi cætus consensisse videntur, cum illud vulgo dicatur *ius gentium*, quod gentes inter se, *necessitate cogente*, constituerunt.

ciuitatum a præcepto naturali *de pace colenda* (i) arcessat, postquam aliter pax coli & seruari inter homines non potuisset; cum Hobbesius tantum ideo homines ad ciuitates constituendas procliues fuisse asserat, quod viderint, statum naturalem fuisse contra vtilitatem singulorum.

§. X.

- (i) Primo recte supponit, homines fuisse conditos ab autore pacis ad pacem colendam, sed simul constitutos in statu æqualitatis, adeoque singulos iudicasse, quid bonum, quid malum fuerit? inde ipsum ius ad omnia accepisse, sed naturam humanam tanquam prauam & imbecillem non potuisse recto iudicio & iure vti, & in promiscuo rerum vsu naturæ leges æqualitatemque seruare, hinc prorupisse ad ambitionem, gloriam, dominationem, inde ortas esse discordias, iurgia, pugnas, cædes. Sic itaque rupta pace confusionem rerum venisse, & belli statum, dum continuus ab iniuriis metus successisset. Hinc tandem concludit, rationem dictasse, vt, quia lex prima *de pace colenda* contemni cœpit, pax restitueretur, & cum hæc extra imperia non potuisset esse tuta, hominem cognouisse, imperia esse instituenda, vt præter nudam rationem lex iam & potestas ciuilibus libertatem moderaretur. Atque hoc sensu imperia a Deo esse, tanquam eius dictaminis autore, vult, & sic omnia demum eo recidunt, homines *ex præcepto legis naturalis* de pace colenda adactos fuisse, vt coalescerent in ciuitates. Huc quoque ferre conspirat Huberus *de iure ciuit. sect. 2. c. 1.* vbi hoc vltterius illustrat ex *l. 5. de I. & I.* vbi iure gentium dicuntur bella introducta, discretæ gentes, regna condita &c. quæ verba hac paraphrasi illustrat, scil.

§. X. Neque ab hac sententia alieni fuisse videntur antiqui philosophi, (k) sed iam ante Hobbesium genesin ciuitatum ab hoc fonte dederunt.

§. XI.

scil. primum in orbe rerum humanarum fuisse statum belli, quo gentes nullo imperio coercitæ necessario inter se collidi debuerint. Huius evitandæ gratia homines semet ipsos in gentes secreuisse, imo cum ne sic satis confusiohi consultum esset, imperia stabilita fuisse, & quidem omnium primo regna.

(k) Audiamus Ciceronem pro P. Sext. p. m. 668. vbi ita: *Quis vestrum, iudices, ignorat, ita naturam rerum talisse, ut quodam tempore homines nondum neque naturali neque civili iure descripto fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per eadem, ac vulnera aut eripere aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute & consilio præstanti extiterunt, ii perspecto genere humanæ docilitatis atque ingenii, dissipatos unam in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam ac mansuetudinem traduxerunt. Tum res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus, tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento diuino & humano iure, mœnibus sepeferunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate & immanem illam nihil tam interest, quam ius atque vis &c. Idem lib. 2. de offic. c. 12. clarius mentem suam exprimit dicendo: *Cum tanta vis iustitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia & instituta reip. fore putamus? Mibi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud**

§. XI. Verum hæc ita quidem probabiliter dicuntur, sed non probantur. (1) Origines rerum ad historiam simul spectant, adeoque exinde primario origo ciuitatum fuisset petenda.

§. XII. Quin quod Hobbesius tantum ostendat, vtile singulis hominibus fuisse, vt ob mutuum metum in ciuitates coierint: (m) ast quod vtile est, non semper præbet primam originem. Neq;

maiores nostros iustitiæ fruenda causa videntur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant, virtute præstantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, aequitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat &c. conf. Seneca Epist. 90.

(1) Omnia, quæ adducta sunt, argumenta eo tendunt, quasi etiam absque omni historia satis tuto possit origo rerum publ. inueniri. Sed illæ coniecturæ non sufficiunt, quamuis sint probabiles. Semper dubium remanet, an ea occasione primitus homines vsi fuerint, ad societates ciuiles ineundas, annon alia possit demonstrari origo. Aliud enim est asserere, potuisse homines hac occasione in societates ciuiles abire, & aliud: hoc modo & hac occasione reuera abiisse. Quæ in factis consistunt, aliunde sunt demonstranda, nec ex nudis ratiocinationibus dependent, quas tamen plerique, qui origines ciuitatum indagarunt, fere vnice secuti sunt.

(m) Miror, tam prolixè Pufendorffium argumentis Hobbesianis operam dedisse. Vult hic, homines propter interesse priuatum in societatem ciuilem abiisse, sine hoc se viderunt omnino esse miserimos

Neque quod Houtuyn vult, ex dictamine rationis homines vitam ciuilem amplexos esse, (n) fatis constat, cum non probabile sit, vt hi, qui in statu naturali tam impie vixere, & pacem omnem, quod vult, repudiauerunt, tam facile & quasi derepente iterum consentire potuerint, ad pacis culturam & obseruantiam iuris naturalis.

§. XIII.

mos. Sed quid, si quis opponat Hobbessio, inde tantum probari, homines bene facere, vt e statu naturali in ciuilem migrent, non vero necessario propterea migrasse, potuisse alio modo necessitatibus consuli, cum, vt Dn. Hertius in *elem. prud. ciu. p. 1. sect. 1.* ostendit, adhuc dentur gentes inter se quidem sociatæ, sed absque imperio ciuili. Cum itaque homines tam barbare antiquitus vixisse dicantur, quis crediderit, eos mox tam sana admisisse consilia, vt propter securitatem se vnus vellet submittere imperio. Quin si homines tam corrupti fuerint, vti statuunt, vix probabile est, statim eos per pactum aliquod se consociasse, vt imperium vnus agnoscerent, quamuis id non negem, potuisse plures se sociare, sed absque imperio.

- (n) Argumenta Adriani Houtuyni sunt magis *comparativa*, h. e. ostendunt, salubriores generi humano fuisse ciuitates propter pacem, quam status naturalis durationem & continuationem. Et si per modum hypotheseos concederemus, ius naturæ postulare, vt propter ruptam pacem in statu naturali, homines abeant in ciuitates, ad pacem restituendam, non tamén inde fluit, homines statim hoc dictamen admisisse, & inde ex naturali ratione sponte & quasi ex condicito in ciuitatem coaluisse, adeoque inde pri-

§. XIII. Præterea si mutuus metus aduersus vim iniustam causa & origo ciuitatum esset, non impii, sed pii primum in ciuitates coaluissent, qui plus ab impiis metuere debebant. (n) Iam vero teste Scriptura sacra, Cainitæ improbi primi ciuitatum conditores fuerunt.

§. XIV.

primam ciuitatum originem esse repetendam. Quin cum tot diuersæ hominum voluntates sint, cum omnes æquales in statu naturali, & singuli proprio vsi fuerint iudicio, quid sibi conduceret, cum singuli abrepti dicantur suis affectibus; libidine, auaritia, ambitione, id quod omnes huic hypothese addicti fatentur, quis sibi concipere potest tantam consensionem & harmoniam vel inter centum modo, vt sponte & ex proposito ciuitatem condiderint. Aut itaque falsum est, statum naturalem fuisse perpetuum bellum omnium contra omnes, quis enim in statu turbido & bellicoso tot inter se conglutinabit homines? aut origo aliunde petenda.

- (n) Facilius adhuc conspirant improbi, quatenus ad improbitatem suam exercendam aliorum opem necessariam esse vident, quod exemplis tot gentium latrocinantium perspicuum est. Inprimis conspirant contra pios, quibus damnum inferre satagunt, ex odio, quo ipsos quotidie persequuntur. Odium quoque mutuum regnat inter improbos, sed experientia & recens & antiquorum temporum ostendit, sæpe & plerumque odia inter proteruos homines ad tempus deponi, vt coniunctis viribus possint pios, vel quos pro talibus habent, opprimere. Facilius impium impius tolerat, quam pium, cum similis simili gaudeat, sed pii mores ab impiorum moribus sunt diuersissimi, imo eis plane intolerabiles *Sap. II, 15.* inde odium piorum. Iam itaque pii semper quæuis mala metue-

§. XIV. Examinanda nunc superest eorum sententia, qui originem imperiorum violentiæ adscribunt, (o) adeoque vim & libidinem imperandi causam ciuitatum dedisse volunt.

§. XV. Et sane si literas euoluimus sacras, hæc sententia satis conueniens videtur. Primo enim hoc certum est, Cainum (p) fratricidio adhuc recentem condidisse primam ciuitatem, quem
nulla

metuere debent ab impiis, vti hoc insectandi studium describit Salomo *Prov. I, II. seqq. conf. Sap. II, 19. seqq.* adeoque si metus ob vim iniustam causa constituendarum ciuitatum esset, origo earum apud Patriarchas esset quærenda, sed id contra veritatem historiæ est. Patriarchas simplicem coluisse vitam constat, degebant in casis, & tuguriolis, rei pecuariæ & agriculturæ operam dantes, optimum vero præsidium contra reprobos quærebant in fiducia in Deum, quæ eos longe securiores reddebat, quam si vnice fiduciam posuissent in pacta & confæderationes humanas. *Proverb. III. 23. seqq. Dn. Thomaf. de homin. propriis, §. 17.*

(o) Huius sententiæ patronus primarius est Bodinus *tr. de Republ.* vbi passim hoc inculcat, vid. *Lib. 1. c. 6. p. m. 72. & lib. 2. c. 2. p. m. 296. & c. 3. p. 306. & lib. 4. c. 1. p. 579.* Supponit vnus dominatu plures fuisse sub iugum redactos, idque probat ex historia sacra. Sed a pluribus propterea refutatur, inprimis a Besold. *Op. polit. l. 1. p. 50. §. 10. Arnifæo I. de republ. c. 9. Piccarto ad pol. Arist. lib. 3. c. 15.* Eandem tamen defendit sententiam Christoph. Forstnerus *ad Tacit. lib. 3. annal. p. m. 285. & Ill. Dn. Thomaf. cit. l.*

(p) Si Caini mores conferamus cum fratris Abelis, sane genuinum exemplar Tyranni & hominis mansue-

nulla alia causa ad hoc compulisse videtur, quam odium erga pios & dominandi libido.

§. XVI. Fit præterea Gigantum (9) mentio in sacris literis Gen. VI, 4. quos *Tyrannos, oppressores, grassatores, latrones* fuisse, eruditi obseruant. Quin itaque hi oppressores hos, quos suis atrociniis oppresserant, sub suum iugum & imperium redegerint, valde probabile est.

§. XVII.

fueti deprehendimus. Cain dicitur fuisse *agricola*, ex quo vitæ genere forsan eius avaritia ostendi posset. Deinde *ambitio ira & fastus* eius ingens statim ex fratricidio elucescit. Neque enim ferrè poterat fratrem, quem iustiore se videbat, id vero non aliunde, quam ex summa ambitione provenire poterat. Inde perpetuum odium in probos. Ex odio oriuntur duo vitia (1) *nocendi studium*, quod sese exseruit in fratricidio, (2) *diffidentia*, quod clare testatus est, dum asseruit, se in futurum vagum esse debere in mundo, & cuiuslibet internecioni obnoxium. Ex hac duplici causa, cui libido imperandi accessit, condidisse civitatem legitur, quæ ut ab initio rudis esset, varia tamen in tam longæva hominum vita cepit incrementa, maxime cum Tyrannus hicce suos ad atrocinia excursionesque faciendas instituisset. Nam Ioseph. *lib. 1. antiq. c. 4.* disertè ait: *Ad luxuriam quoque & atrocinium suos familiares inuitans, quorum doctor in sceleris studiis erat.*

- (9) Mentio in sacris *cit. l.* iniicitur de certo genere hominum, qui הַגִּימְלִים vocantur, quam vocem varie explicare solent critici. Interim in eo conveniunt plerique, quod nefarium hoc genus atrocinia passim egerit, vid. Osiand. *in Bibl. fol. 10.*
Pruckn.

§.XVII. Post diluuium Mosēs, multiplicato genere humano, Nimrodīs (r) facit mentionem, de quo dicitur, quod (I) *potens* esse cœperit, (II) quod

Pruckn. 1. *vindic. Bibl. f. 6.* Christian. Scotan. *Bibl. histor. sacr. de prima mundi atat. f. 91. seq.* Quod admodum probabile est, licet Mosēs horum mores non plene expresserit, quia constat, eum non omnia quoad omnes circumstantias ab initio referre, sed cuiusque rei potissima saltem & summa attingere capita & origines. Interim generaliter satis horum Nephilæorum mores descripsit *cit. l. ostendens (α) eos fuisse fortes, potentes (β) viros magni nominis.* Vtrumque prædicatum mores eorum egregie exprimit, qui aliis imperare & sibi autoritatem inter omnes conciliare volunt: vnde non inepte Clericus *comment. in Pentateuch.* hac paraphrasi rem explicat: *Ab iis temporibus latrocinia in terris a Cainitis exercebantur, qualibus latrones, quos Nephilæos Hebræi vocant, infestam fecerunt Arabiam. Horum vitæ exemplar secuti sunt, qui Enosidis ex Cainitidibus nati, sibi que insigni fortitudine famam ingentem pepererunt.* In antecedentibus autem illa declarat, quæ ad §. *præced.* iam dicta sunt. Et sane horrendissima eo tempore fuisse vitia, vel subsecuta a Deo pœna ostendit, qua totum genus humanum deleuit. quia enim talia perpetrabant latrocinia & facinora, quibus totum humani generis vinculum tumpebatur, nefandum illud genus humanum e medio tollere voluit, quod spiritum pacis intra se admittere amplius nollet, seruato tantum Noacho iustissimo cum progenie, in quo solo tunc superstes fuisse videtur pietatis veræ cultura.

(r) Nomen huius potentissimi deriuat Clericus in *Pentateuch.* a voce arabica *maridon*, quod *superbum, insolentem*

quod *strenuus venator* fuerit. Vtrumque prædicatum designat bellicosissimum & violentissimum eius animum, quem variis latrociniis edidit.

§. XVIII. Cum hisce fere conspirant, quæ eruditi obseruant de vsitatis latrociniis gentium antiquarum in gentes. (s) Qui enim se primum coniunxere ad latrocinia exercenda, & in vnam
ita

lentem & contumacem denotat, additque: eiusmodi indolis oportet fuisse, qui primus imperium parentum spreuerit, quod antiquissimum est imperii genus, & in alios vsurpare instituerit. Hinc & potens fuisse dicitur, tum ad vires corporis designandas, quippe quæ, cum ad venationem, tum ad occupandum Imperium, necessariæ fuisse videtur; tum etiam ad insolentiam & intolerabilem ambitionem exprimendam. Probabile itaque est, illum sibi associaſſe plurimos, qui artem venandi cum ipſo exercerent, & eo ferociores in deprædandis aliis fierent. Huc etiam collimat Mænacinus lib. 2. polit. c. 3. inquit: Nimrodus tanquam venator robustus in sacris introducit, non quod feras & bestias, sed homines venatus fuerit, i. e. adhibita vi bellica eos potestati suæ subiecerit. Ne autem alii populi ita subiugarentur, in ciuitatibus se coniunxerunt, vt mutuis viribus Tyrannicæ inuasioni resisterent.

- (s) Plura notatu digna collecta sunt in *Obſeru. Hall. 6. tom. 7. de latrociniis gentis in gentem. Et huc pertinet locus Bodini lib. 3. de Rep. c. 7. p. 512. inquit: Fuit primum genus hominum rapinis & latrociniis deditissimum, & cui nihil prius eſſet, quam grassari & occidere, aut imbecilliores premere & occidere, vt verissime Plutarchus cum historia sacra congruenter scri-*

ita colluuiem conglutinati sunt, facile ab ipso primario duce opprimi potuere, cuius imperium eo libentius passi sunt, quod duce ad hoc scelus exercendū indigerent.

§. XIX.

scribit. Declarat hoc vltcrius exemplis Græcorum, aliorumque. Initia vrbs Romæ erant latronum colluuius. Non populus sibi quæsiuit regem, sed prædo populum; Hinc ex vero censuit Carneades apud Lactantium *lib. V. de iustit. c. 16. omnibus populis, qui florerent imperio, & Romanis quoque ipsis, si iusti velint esse, b. e. si aliena restituant, ad casas esse redendum & in egestate & miseriis iacendum.* Eadem fuit sententia Cariolani apud Dion. Halicarnass. *lib. 8. pr. aientis: Si vnusquisque populus partem suam, sibi per vim contra ius & fas ereptam, velit repetere ac recipere, nihil erit tam paruum, tam debile, tam egenum, quam resp. Romana.* Ex illo latrociniorum studio plures enatæ sunt gentes, cum plures latronum societates conditæ fuerint, ex his tandem ordinatæ respublicæ. Potentiores enim inter deprædatores consultius duxere ad superbiam suam explendam, si ordine quodam idoneo regeretur populus. Inde quoque tot migrationes populorum, qui, teste historia, nullo alio studio has vt plurimum instituisse leguntur, quam latrociniorum causa. Galli Senones exemplo sint, qui *nati ad hominum interitum, vrbiū stragem videbantur.* Flor. *lib. 1. c. 13. n. 4.* Neque enim apud plerosque populos infame habitum fuit latrocinari, ceu de Germanis testatur Cæsar *lib. VI. de bello Gall. c. 23. ibi: latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercenda ac desidia minuenda causa fieri prædicant, atque ubi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fo-*

§. XIX. In compendio Tacitus *lib. 3. annal.* hoc comprobat his verbis : *Postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore ambitio (t) & vis incedebat, prouenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere.*

§. XX. Et si denique per omnia iueris secula, regnorum præcipuorum ortus & incrementa perlustrans, vim & latrocinia potentiæ initia fuisse apparebit. (u)

§. XXI.

re, ut qui sequi velint, profiteantur, consurgunt ii, qui & causam & hominem probant, sui.que auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur. qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumque rerum iis postea fides abrogatur. De Chaldæis Xenoph. lib. 3. Cyropæd. p. m. 74. lit. e. idem refert, ut alios taceam.

(t) Ambitio nihil magis appetit, quam imperandi occasionem. Themistocles ex insana superbia se ad imperandum natum prædicabat, vid. Plutarch. *in Themistocl.* Iason suam vicem deplorabat, quod non regnaret. Cæsaris dictum fuit : *Si violandum est ius, imperii gratia violandum : aliis rebus pietatem solas.* Vnde tot prælia & bella, quam ex libidine imperandi nata leguntur? Neque aliunde bellorum civilium in republica Romana causam quærerè possumus.

(u) Ita iudicat Forstnerus ad Tacit. *cit. l. p. 285.* vbi hoc per multa demonstrat exempla, ex quo sequentia illustrationis ergo huc transferre lubet : *Primus in orbe dominantium Nembrotus fortis coram Domino venator vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, ut minime inficere ipsum Politicæ*

liticorum patrem; vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de seruatorum ministeriis. Sacuti Ninus & Semiramis armis imperium propagauerunt. Ab Assyriis ad Persas Cyrus auo ereptum imperium haud sane iusto titulo transfudit. Et Alexander magnus petiti bello orbis terrarum quam causam habuit, nisi immensam dominandi libidinem? Quid de ceteris interim hinc inde, quorum aliquod in historia nomen est, regnis aut rebus publicis dicam? De Atheniensibus Thucydides scribit (lib. I.) libere profectos, non se alias actorum suorum defensiones quærere, quam quod sciant semper moris fuisse, inferiorem a superiore premi: & neminem vnquam tanti equitatem fecisse, vt eius causa occasionem extendendi imperii e manibus dimiserit. Iterum affirmarunt, Deos se secundum leges colere: in ceteris viuere omnium mortalium ingenio; vt quibus praeualent, imperio premant: eam legem neque se primos tulisse, neque lata primos usos esse: sed iam ante omnium populorum vsu comprobata accepisse. (Thucyd. 5.) Lysandrum dicere solitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem esse, sed vtriusque tamen pretium vsu definiiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem iure iurando ludere. Et Agesilaus dixisse fertur, iustum esse, quodcunque Sparta prodesset. Hinc illud Euripidis in Androm.

Ἐνοικοὶ Σπάρτην δόλια βλαυτήρια

Habitatores Sparta dolosus senatus.

Menno Thessalus ad ea, quae vellet, efficienda, viam maxime compendiariam arbitrabatur peierare, mentiri, fallere. Simpliciter & candorem pro supore habebat. Periurcs, iniustos, sui similes, vt iisdem artibus munitos, verebatur: iustos bonosque contemnebat. (Xenoph. 2. de exped. Cyr.) Thessalorum perfidia prouerbio notata est, vt ex Suida obseruat libro secundo de iuramento cap. 14. Thomas Dempsterus.

*Iam si de Romanis ferenda sententia est, nihil oper-
tius est, quam si iustitiam illi curassent, etiam ubi il-
la utilitate carebat, lupercal mansuram illam, que
tantopere celebrata est, aternam urbem. C. Cæsar
apud Dionem Cæsium (lib. 38. hist.) testatur, Roma-
nos in eam magnitudinem, qua illa tempestate erat,
ædificasse urbem suam, fortunas suas tanquam alie-
nam periculis obiectando, alienas tanquam suas usur-
pando. Et M. Tullius (3. de Republ.) gloriatur, po-
pulum Romanum sociis defendendis ad summum po-
tentia cacumen enisum; quibus interdum commodi sui
causa quam fœderis auxilia ferebant, eaque lente
& tarde, ut aut se suaque dederent (quod Campani bello
Samnitico coacti fecerunt) aut si potentes essent,
e'adibus attererentur. Socios prompte recipiebant eos,
quorum situs ad res novas & motus opportunus e-
rat; & quosdam non tam ob supplicum preces, quam
quod occasio offerebatur laceffendi & inuadendi alios,
in quos causæ belli querebantur, quorumque nulla a-
lias in se iniuriæ extarent. Postquam armis socio-
rum suam auxere potentiam, tandem ipsos socios, qui
tum demum sero nimis seruitutem, in quam lapsi e-
rant, animaduenterunt, non ut fœdere iunctos, sed ut
dedititios tractare cœperunt. Idem quoque de Ro-
manis Galgacus tulit iudicium, dum eos vocat ra-
ptores orbis, quos non oriens, non occidens satiauerit.
Tacit. in vit. Agric. c. 30. Ioannes Freinsheimius in
not. ad Florum lib. 1. in f. idem confirmat, aiens:
Vim & iniuriam plerorumque fere dixerim magno-
rum imperiorum originem esse. videbunt rem ex vero
æstimantes, ut ridicule facere videantur, qui ab aliis
maiorum suorum acquisita, ab aliis iterum perditâ,
longo post interuallo quasi iure repetunt. Nonnulla
quidem ex post facto iustissimo acquisita titulo,
quod negari nequit; sed ad primam originem illu-
strandam hæc multum, conferre possunt. Conf.
Hertius*

§. XXI. Illud quoque ex Historia Sacra notandum, ipsos Abrahami posteros in via Dei ambulantes imperium nullum affectasse, & peregrinos in aliis terris fuisse. Sed Esau (x) impius, Caino & Nimrodo quoad mores similis, mox condidit sibi regnum, *Gen. XXXVI.* & Choræos profligavit. *Deut. II, 12.*

§. XXII.

Hertius p. I. Sect. 3. §. 4. in *elem. prud. ciuil.* vbi multis exemplis hætenus dicta illustrat.

- (x) Fuit Esauus conditor Idumæorum. Nam antequam frater Iacobus ex Mesopotamia rediret, montem Sehir, seu montanum illum tractum occupavit, cui postea *Idumæi* nomen inditum est, expulsis veteribus colonis. Est hic alter strenuus Venator, similis Nimrodo moribus, vnde dicitur *Venator & agrestis Gen. XXV, 27.* Pulcre obseruat Clericus in *Comm. ad cit. l.* hoc tum ad *viuendi consuetudinem*, tum ad *mores eius referendam esse. Nam, pergit, Venationis studiosus Esauus multum per agros errabat, & eo genere vitæ agrestiores mores, ut fit, contraxit.* Et quemadmodum Florus *lib. II. c. 17.* de Viriatio dicit, quod *ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator factus fuerit*, sic & Esauus iisdem artibus Idumæam, expulsis veteribus incolis, condidit. At contra de Iacobo statim additur, quod fuerit *mitis & mansuetus*, quæ prædicatæ sunt opposita agrestis vitæ Esau. Pertinent huc verba Philonis *lib. de pæn. & præm iniquientis: Duos contigit filios nasci, alterum ferum & indomitum, ira & cupiditate plenum, alterum mitem & humanum, virtutis cultorem.* Illustrari hoc vterius potest ex *Gen. XXVII, 40.* vbi Iacobus Pater de Esau *imperio vaticinatur*, sed addit: *de gladio tuo viues, h. e. non te opima*

§. XXII. Ex quibus omnibus denique concludo (1.) Imperia ab initio non fuisse constituta ex bono consilio, sed vt vel eo tutius facinorosi latrocinia exercere, vel libidini suæ imperandi satisfacere possent (y)

§ XXIII. (11.) Originem imperiorum deberi impiis & eiusmodi hominibus, qui magis ab initio nocuerunt generi humano per suas respubli-

tellus aut commercia ditabunt, sed vi & armis ex finitimis gentibus spolia & prædam coaceruabis. Et hanc semper fuisse indolem Idumæorum ostendit elegantissime Belgii fidus. Ioannes Clericus *ad cis. l.*

(y) Si quis vrgeat, hoc tantum quorundam regnorum demonstrare originem, non omnium, tunc parata est responsio, (1.) quæstionem esse *de prima origine ciuitatum*, licet non negauerim, alias respublicas postea potuisse aliter constitui, quamuis excepta Theocratia Iudaica, forsân de eo dubitari possit. (2.) & vtut non semper aperta vis possit doceri, tamen semper circa origines quæstio esset examinanda, an non is, qui sibi imperium in alios asseruit, hoc fecerit ex malo consilio, an vt aliis prodesset, an vero vt suæ satisfaceret libidini? Et illi ipsi, qui se patriam a tyrannide liberaturos dixere, turbas non publici boni causa mouerunt, sed ex mera imperandi libidine, cuius rei optimum præbuit exemplum Cromwellus.

(z) Osten-

publicas, quam profuere. (z) Certe piis adscribi origo imperiorum nequit. (a)

§. XXIV. (III.) Ab initio quidem respublicas fuisse rudes & inordinatas, neque adeo amplas, suo tamen constituisse imperio, sed successu temporis per novas prædas accepisse incrementa. (b)

§. XXV.

(z) Ostendant illud tres illi in Scripturis S. famosi venatores & agrestes homines Cain, Nimrod, & Esau, vnde tot noua regna sua cepere auspicia. Ostendit iam prima regna magis fuisse constituta, vt eo tutius possent homines in vnam colluuiem conglutinati latrocinia exercere, & aliis obesse, qui mos diutius gentilibus antiquis adhæsit, vnde tot postea bella sunt orta, quæ nil nisi magna gentium inter se fuisse latrocinia, licet semper aliquo iuris prætextu præfulgeant.

(a) Non quidem respuere respublicas, cum Patriarchæ fuerunt advenæ, & πᾶροι in aliorum regionibus, sed nunquam in alios imperium ambierunt, vti Esauus fecit.

(b) Huius rei passim quoque occurrunt vestigia in S. literis. Apparet hoc ex *Gen. X.* vbi plures reges dicuntur fuisse vestigales Regi Elymaidis, potentissimi in Asia, a quo etiam rursus deuicti. Equidem volunt, regnum Babylonicum a Nimrodo esse conditum & floruisse diutius, eique fuisse plerosque alios populos obnoxios: sed his contradixit clar. Clericus *ad Pent. in Gen. c. X, 10.* Neque enim aliter fieri potuit, quin postquam respublicæ plurimæ semel essent introductæ, hæ ipsæ postmodum in prædam potentioribus cederent, ex quo tandem potentissima & diffusissima imperia sunt orta. Male parta eodem fato periire, quo acquisita erant.

§. XXV. (iv.) Semel introductis rebus publicis paulisper declinasse quasdam, sed paucas, ab antiqua illa & vsitata latrociniorum licentia, prout nimirum reges verum Deum colere cœperunt. Et huc forsan pertinuisse videtur Rex Salem (c) Abrahami tempore regnans, singulari nomine, a *iustitia* desumpto, notabilis, quia hac omnibus aliis præiuisse legitur regibus. Simile quid videtur deprehendi in Rege Abimelecho, de quo *Gen. XX.*

§. XXVI.

(c) Aliqui hunc ipsum *Semum* fuisse suspicantur, sed absque fundamento. Vnde eius regni initia sint petenda, non constat. Neque adeo dici potest, alia eius fuisse initia, quam adiacentium regnorum. Adeoque si vel maxime ab initio & huius regnum non adeo bono consilio conditum fuit, postquam tamen deriuatum in posteros, & in ipsum Melchisedechum esset, & hic verum Deum timeret, regnum suum optimis illum regnasse rationibus, facile iudicari potest. Qualis enim rex, tales populi & subditi. Fuisse hunc Chananæum suspicatur Clericus *ad Gen. XIV, 18.* cum inter medios Chananæos situm regnum eius fuerit. Neque adeo improbable est, medios inter Chananæos adhuc superfuisse iustos quosdam. Et quia inter reliquos populos iustitia tam rara erat, ipsi nomen κατ' ἐξοχήν inditum, quod *rex iustitiæ* dictus fuerit. Imo & ciuitas SALEM *pacem* denotat, quod rursus indicium præbet, huic præ aliis populis hoc prædicatum tunc competiisse: cum enim nulli bellum inferret, ipsa etiam a nullis armis petebatur, vt iudicat Clericus *cit. l.* Idem de Numa Pompilio refert Florus *lib. 1. c. 2.* in fine his verbis: *Vt quod*
vi

§. XXVI. (v.) Fuisse præter regna & alias societates, quæ reipubl. speciem non habent, sed tamen defensionem quandam mutuam in se continere videntur. Atque huc pertinet Abrahami (d) fœdus cum Mamre & fratribus eius initum, de quo *Gen. XIV, 13.*

CAP. II.

vi & iniuria occupauerat imperium (Romulus), *re-
ligione atque iustitia gubernaret.* Facile enim adducor, vt credam, semel introducta regna & imperia maiori iustitiæ cultura fuisse administrata, quam quidem occupata erant, cum etiam illa, quæ a malo inchoata sunt principio, successus meliores habere possint.

- (d) Abrahamum regem non fuisse, constat ex eo, quod semper aduena vel peregrinus dicatur. Neque tamen ob magnam copiam seruorum se subiecisse alicui regi, sed magis *sui iuris* mansisse videtur. Vbi enim Cananæam terram incolet, cum Mamre & fratribus eius fœdus iniit, quod, quibus constiterit legibus, non constat. Probabile est, illud quoque ad defensionem fuisse initum, quod ex eo perspicuum est, quod Mamre cum fratribus dicatur proelio interfuisse, quo fratrem Lothum a captiuitate liberauit. Videmus etiam, Abrahamum a regibus Salem & Sodomæ pro tali habitum fuisse, qui nemini subiectus, sed *sui iuris* esset. Potuisset itaque ad exemplum ceterorum se pro rege gerere, certum locum occupare, & imperium aliquod ibi instituere, sed magis Deo confisus, vt paterfamilias seruis in domo sua natis præfuit. Simile fœdus postea iniit rex Abimelech cum Isaaco, quem antea a se expulerat, *de non lædendo & offendendo*; viderat enim Abimelech, Isaacum nimis fieri potentem, de quo plenius agitur

CAP. II.

De

Nexu imperii ciuilis.

§. I.

IN omni societate (e) nexus quidam seu vinculum occurrit, per quod corpus illud morale continetur, conseruatur, & ad finem propositum deducitur.

§. II.

Gen. XXVI. circa finem. Primum itaque ob potentiam excedere iussus erat Isaacus, in quo Abimelech egerat contra fœdus cum Abrahamo iam initum *Gen. XX.* Sed quia forsitan metuebat, ne Isaacus hanc iniuriam vindicaret, de nouo fœdus cum eo iniiit, & amicitiam pristinam redintegrauit.

- (e) Societas est *complexus plurium personarum vnitarum inter se ad certum finem.* Spiritus seu anima huius corporis consistit in *vnione*, per quam omnium *vnâ* redditur *voluntas*, adeo vt coniunctim considerati *vnâ* propterea in moralibus representent *personam*. Quemadmodum itaque in naturalibus, si ex pluribus distantibus inter se rebus *vnum* quid fieri debeat, nexus quidam seu vinculum requiritur, quo res illæ distantes conglutinari & in *vnum* redigi possint, exemplo ædificii exstructi: ita in structura corporis ciuilis *nexus* aliquis requiritur, per quem voluntates omnium vniantur, vt debitum assequantur finem. Huc respexit Seneca *epist. 102.* aiens: *Quidam ex distantibus constant, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio coherent, natura didu-*

§. II. Nexus hic consistit in *vnione plurium voluntatum ad finem communem*, & quoniam vnio sine *obligatione* concipi nequit, cum ipse nexus sit obligatio, hinc mutua in hunc finem intercedere debet obligatio. (f)

§. III. Vnio illa fit consensu & quidem vel *expresso* vel *tacito*. Hic colligitur ex vnanimi cir-

Eti & singuli sunt. Sic itaque satis clare differt *multitudo* ab hac societate. Illa destituitur tali ordinata *vnione*, & plerumque singulis in illa sunt suæ actiones, adeoque cohærere diutius nequit. Hinc Cic. pro P. Sextio p. 681. qui *instituta maiorum neglexerunt, & imperitæ aut concitatæ multitudini iucundi esse voluerunt, omnes fere reip. pœnas dependerunt.* & in orat. pro domo sua ab init. in *multitudine vitiosissimum* dicit, *varietatem & inconstantiam & crebram tanquam tempestatum sic sententiarum commutationem.* Sed quod *vniti* agunt, ibi singulis non eadem actio, non idem circa actiones iudicium, sed cum stent pro vna persona, vnum quid egisse omnes intelliguntur.

- (f) Tales vniones ad certum finem indigent speciali partium consensu, vt coalescant in talem vnionem, siue iam consensus sit *absolute liber*, siue ex *hypothetica necessitate* productus. Neque enim vllum certius amicitie vinculum, quam consensus & *societas consiliarum & voluntatum*, ait Cicero orat. pro Cn. Plancio. Dum vero in talem vnionem consentiunt, vtrinque oritur obligatio, & in hac nexus seu vinculum societatis consistit, cum obligatio ipsa definiatur eleganter per *vinculum iuris*, vi cuius aliquis ex necessitate ad præstandum quid alteri adstringitur.

(g) Et

circa eundem finem cooperatione, (g) licet nunquam expresse inter se conuenerint, id quod tunc maxime fieri censendum est, quando ex necessitate quadam hypothetica plures conglutinantur.

§. IV. Vnio autem illa societatem vel *aequalem* vel *inequalem* producit. Illa (h) fundatur in simplici plurium inter se vnitorum obligatione, qualis deprehenditur in coalitione & systemate plurium ciuitatum, quarum singulae separatas

tas

(g) Etiam *re ipsa* potest societas contrahi l. 4. de soc. Dn. Hert. de societ. fact. constit. & possunt plures incidere *ex accidenti* in societatem, præter antecedentem deliberationem. In magnis societatibus ordinarie hoc in casu præcedit aliqua necessitas, qua posita plures, eadem necessitate pressi, non possunt non in *unionem* illam consentire, & inde ad communem finem cooperari. Sic fieri potuit primis temporibus, vbi latrociniorum libertas late patebat, vt plures segreges familiae contra vim communem se coniunxerint *ipso facto*, vt, eo securius possent communi hosti resistere, ita vt, depulso coniunctis viribus hoste, semper in illa vnione perseuerauerint, accedente nexu *vicinitatis*. Simile exemplum concipi potest in peregrinis, diuersis ex locis venientibus, & ad litus ignotum appulsis, qui si ab incolis illius terræ vel insulae vel etiam in ipso itinere a latronibus male habeantur, *absque præuia deliberatione* conspirare possunt ad commune malum propellendum, cum naturale sit, vt in communi periculo, etiam maxime inter se ignoti, socii fiant.

(h) *Aequalis* ita dicitur, quoniam non regitur a superiori, ab omni libera est imperio, & subiectione, & fun-

tas suas habent rationes, ita tamen vnitæ, vt, quæ ad communem defensionem spectant, coniunctim sint expediendæ.

§. V. Societates inæquales fundantur in imperio & subiectione, quæ licet plures sint, tamen inter eas eminet *civilis*, cum plures ita vniuntur, vt vel vnus voluntati vel vni concilio se ob-

fundatur in simplici obligatione vel fœdere, & communiter iuramento constringi solet. Hic nexus ex præcedente pacto expresso desumi potest, præsertim si plures ciuitates liberæ & ante separatæ ita coalescunt, & expresso fœdere inter se connectuntur. Verum & *ipso facto* seu tacite quoque hic nexus concipi potest, dum vinculum, quo plures prouinciæ sub vnus imperio hætenus continebantur, ex variis interuenientibus mutationibus ita laxatur & communi imperio subducitur, vt singulæ quidem ciuitates ad *αυτονομίαν* perueniant, sed tamen vinculum systematicum quoddam supersit. Scilicet vinculum illud prius, quo omnes olim sub vnus imperio erant compositæ, mutationibus interuenientibus & potestate imperantis paulatim remissa, mutatur ex post facto etiam re ipsa, sed absque omni expressa & noua confœderatione, in aliquod systematicum, quamuis non ita *ordinatum* & *regulare*, vti si expresso fœdere plures separatæ ciuitates coalescant, quia semper manet studium renitendi, vt & alia incommoda. Idem vinculum æquale cernitur in *cælibus ecclesiasticis*, vbi inter ipsa membra nullus concurrat imperii & subiectionis respectus, vt de aliis collegiis in ciuitatibus nihil dicam.

obtemperaturos promittant, (i) vt eo efficacius omnium vna voluntas operetur.

§. VI.

- (i) Imperium vnus vel concilii alicuius vim insignem addit societati, quia sine hoc negotia societatis effectum sortiri commode non possunt. Sunt homines ad dissentiendum procliuēs, & præterea ad rupturas vinculi & nexus communis faciles, hinc talis vis coactiua accedere debet, quæ plures in coniunctione detinet, ne facile inde auelli possint. Optime Seneca *lib. 1. de clem. c. 4.* *Ille [imperans] est vinculum, per quod respubl. coheret, spiritus vitalis, quem tot millia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperii subtrahatur.* Huc collimat Cic. *lib. III de LL. aïens: Nihil tam aptum, est ad ius conditionemq; naturæ quam imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec verum natura omnis, nec ipse mundus potest.* E contrario quoties hic nexus ciuilitis, qui vnionem fundat & sustinet, turbatur, pessima reip. facies nascitur. De Mithridate, bellum Romanis inferente, Florus *lib. III. c. 5. n. 5.* hæc refert: *Spem & fiduciam dabant nostra vitia: Quippe cum ciuilibus bellis disiungeremur, inuitabat occasio nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius.* Differt hæc societas multis modis ab æquali. In illa receditur a *statu naturali*, quæ inter paciscentes seu socios æquales salua manet. In illa vinculum seu nexus arctius stringit propter imperium & eidem coherens ius cogendi; in hoc vero laxius vinculum adest, in sola & simplici obligatione consistens: ibi oritur ordo imperandi & parendi, hic manet æqualitas inter socios. Ibi omnia iura summa penes *unum* vel *concilium* aliquod sunt, quoniam imperantis voluntas, est voluntas

§. VI. Quemadmodum vero in societate civili inæquali est confociatio aliqua plurium inter se, & deinde submissio omnium vnius personæ vel intégri alicuius concilii voluntati; ita hæc societas ante supponit confociationem aliquam æqualem. (k) Non enim potest submissio vnius vel concilii imperio concipi, nisi adfuerit multitudo vel societas aliqua hominum æqualis.

§. VII. Oritur hæc societas æqualis ciuitatem præcedens variis ex causis: (1) ex *mutua cohabitatione*, dum ex vna stirpe plures nascuntur & vnã coniunctim incolunt terram. Hi colli-

gun-

tas totius reipubl. & hinc, iudice Cicerone *lib. 1. de offic. intelligere debet, se gerere personam ciuitatis*: Ast in statu æquali quædam tantum communi-

(k) Qualemcunque enim concipias imperii modum, siue *violentum* siue *voluntarium*, tamen nec violentus potuit effectum habere, nisi adfuerit cœtus quidam hominum communi nexu conglutinatus, qui per vim sub imperium redigeretur. Neque enim concipi potest, singulos homines ab vno instar ferarum bestiarum fuisse occupatos, & in vincula coniectos, donec sufficiens numerus adfuerit, quibus imperare victor potuisset. Et huc respicere videntur, qui duplex pactum constituunt, vti Pufendorffius *lib. 7. c. 2. §. 3. Dn. Hertius de modo constit. ciuit. sect. 1. §. 2.* Hæc itaque societas non est ciuitas, sed *imperfecta* quædam *confociatio*, dum manet æqualis, & singuli adhuc nullius imperio subsunt.

guntur inter se tacito aliquo pacto, (1) dum inter se vicini, cognati & cohabitantes sunt. Atque exinde, ni me omnia fallunt, ciuitates Cainiticæ primæ & Nimrodicæ ortæ.

§ VIII.

(1) Supposui iam antea, posse vnionem etiam *ipso facto* vel *tacite* fieri, quæ certe naturalissima videtur fuisse in cohabitantibus, postquam multiplicatum genus humanum fuit. Quamuis enim plures semet diiunxerint, aliasque terras incoluerint, tamen id de omnibus asseri nequit, præsertim si Cainiticam ciuitatem respicimus. Omnes subditi a Caino videntur descendisse, adeoque non putandum est, statim Cainum, vbi a patre secescit, cum familia ciuitatem extruxisse, sed postea demum, vbi multiplicata erat eius soboles. Debuere enim esse, quibus imperaret. Hi itaque primum ipsa cohabitatione inter se conglutinati sunt, cui postea Caini imperium eo modo, quo *cap. antec.* dictum, accessit. Nam *Gen. IV, 16.* simpliciter dicitur, quod habitauerit in terra Nood: sequenti commate demum additur, quod postea ædificauerit ciuitatem, scilicet prole eius admodum aucta, & in plures iam familias sparsa. Neque obstat, quod iam ante videatur Cain inter suos magnam obtinuisse auctoritatem, antequam ciuitatem conderet, quod negari nequit, quia omnium cohabitantium communis pater erat; sed hactenus quidem *imperium ciuile* exercuisse non videtur, sed tunc demum, vbi suos ad deprædationes & truculentiam exercendam instituit. Si Nimrodi imperium consideras, eo tempore filii Noæ quidem dispersi erant, admodum tamen probabile est, nonnullos in eadem coniunctos mansisse vicinia & cohabitatione, donec in multitudinem excreuerint, vbi itidem singuli sui iuris

§. VIII. (II.) Corrupto genere humano & in varia scelera vergente, coalita quoque fuisse videtur multitudo quædam impiorum ad scelera & deprædationes perpetrandas, (m) vti *cap. antec.*

iuris erant, naturali tamen cohabitatione in vnam collecti multitudinem.

(m) Postquam homines a vero Deo semel descuerant, vix aliter fieri potuit, quin hanc *λησρικὴν βίαν* exercerent, præsertim si posteros ex Cainitica proscapia respicimus, qui a patre, latrone, ad hoc vitæ genus optime instructi & assuefacti fuisse videntur. Atque huc spectant quoque NOMADES, vti vocantur, qui sunt multitudo indomita, raptu viuens, nullique certæ sedi addicta; quales videntur fuisse Hunni, de quibus Ammianus *lib. 30. omnes sine sedibus fixis absque lege vel lege aut vita stabili dispalantur, semper fugientium similes cum carpentis, in quibus habitant.* & paucis interiectis: *hoc expeditum indomitumque hominum genus extrema prædandi cupiditate flagrans immani per rapinas finitimum grassatum & cædes ad usque Achaïam peruenit.* & alibi: *aguntur nulla seruitute regali, sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit.* Ipse Aristoteles *lib. 1. Polit. c. 5.* inter vitæ genera diuersa collocat *piraticam seu prædatoriam vitam*, hancque *naturalem* vocat. Immo addit, quod aliquando pastoritia & prædatoria coniungantur. Ex quo tamen pessime infert, artem bellicam natura factam vtilem esse ad acquirendum, imo studium venatorium partem eius esse, quo deceat vti aduersus feras & hominum genus, quando homines a natura factos ad parendum imperium subire recusant, quasi tale bellum natura iustum

antec. vidimus. Neque defunt exempla, ex latronum colluie tandem erectas fuisse ciuitates. (n)

§. IX.

fit. Similia docet Hobbesius, *tract. de ciue c. 5.* §. 2. vbi etiam hanc *λησθηκην* ex iure naturali defendit. Sed profluxit hæc sententiâ ex primo illo falso, quasi humanum genus steterit absque vlllo *vinculo* seu *obligatione*. Rectius Florus *lib. III. c. 6. n. 1.* de Cilicibus, *perditis furiosisque latronibus*, asserit, quod sublatis commerciis, *rupto fœdere humani generis*, maria bello quasi tempestate præcluserint. Hoc sensu quoque Cicero *lib. V. in Verrem c. 29.* piratas & latrones vocat *hostem communem gentium nationumque omnium*, quod *vinculum generis humani* tollant, in quo tota ratio iuris naturæ, quies gentium, pax omnium & singulorum consistit. Nihilominus tamen antiquitus hæc vita adeo putabatur iusta, vt Plutarchus *in vita Camill. f. 136.* referat, Brennum *ius* hoc *antiquissimum* vocare, eoque non modo bestias vti, sed (quod horrendum dictu) ipsum Deum.

- (n) Ex huiusmodi colluione hominum facile regna vel respubl. potuisse tandem nasci, Augustinus *lib. XIV. de ciuit. Dei. c. 4.* satis apte obseruat: *Hoc malum*, inquit, *si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, vt & loca teneat, sedes constituat, ciuitates occupet, populos subiuguet, euidentius nomen regni assumit.* De Viriato refert Florus *lib. II. c. 17. n. 15.* quod ex Venatore latro, ex latrone subito dux, & *si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus* factus fuisset h. e. fundator imperii Hispanici, sicuti Romani fuerat Romulus. quo ipso, Viriatum comparandæ cum Romulo, satis ostendere videtur, ipsum Romulum quoque

§. IX. (III.) Imò qui detestabantur hoc vitæ genus, quamvis forsan pauci fuerint, ab his deprædatoribus tamen vix aliter potuere esse securi, nisi etiam coalescerent in quandam multitudinem, & mutuam defensionem sibi promitterent. (o)

§. X. Hæc multitudo coalita ab initio sine dubio admodum rudis (p) fuit, & vix est, vt expressum pactum vbique fingi possit, ob tantam animorum dissensionem, sed ipso facto se coniunxisse homines videntur, rationibus status naturalis sic ferentibus, ex quo pactum aliquod tacitum erui potest, sed adhuc valde inerme, postquam nemini videbatur adempta recedendi facultas, neque certa & peculiaris confœderatio capita familiarum præcise obstringebat.

§. XI.

que ex latrone ducem & fundatorem imperii factum fuisse, vt infra §. 15. *lit. X.* ostendo.

(o) Hinc collegiorum seu societatum æqualium originem repetit Bodin. *de republ. lib. 3. c. 7. p. 513.* quæ ex hac confociatione, mutux defensionis causa inita, orta. Et sane necessum fuit, vt tales societates ab illis, qui non eadem licentia deprædandi vterentur, inirentur, quo coniunctis viribus tuti esse possent. Atque huc spectare videtur fœdus Abrahami cum Mamre & fratribus eius, quod mutux defensionis causa inatum fuisse videtur, vt ex euentu apparuit. Hæc itaque multitudo suo iure vixit, singuli suas rationes separatas retinere, conjunctim demum agentes, quando omnium periculum imminebat, ad exemplum plurium ciuitatum systematicarum.

(p) Ideo rudem hanc multitudinem voco, quoniam cer-

tis legibus ab initio non fuit ordinata, per quas nexns convalidatur, dirigitur, & efficaciam certam accipit. Consensisse ipso facto videntur, dum (1.) cohabitantes se non seiuungere ab aliis vicinis, quod potuissent facere & plurimi etiam reapse fecere. (2.) dum ad eundem finem sese applicuerunt, latrones quidem ad communem latrocinandi licentiam, reliqui ad communem defensionem. Neque in tam rudi multitudine, vbi singuli adhuc separatim agere potuere, aliquod commune imperium, quod reipublicæ proprium est, concipi potuit, saltem ab initio; sed qui noluit amplius communi placito interesse & consentire, recedere potuit, id quod naturale est in omni collegio, vt quilibet vel consentire vel recedere debeat, neque adeo vis coactiua in reliquis fuit, aliquem cogendi, vt conspiraret. Vnde quoque ante Nimrodi imperium non legimus, singulis fuisse impedimenta ab aliis vi imperii posita, ne nouas sedes querere possent. Quin & Nomades inter se liberrima libertate egisse videntur. Nec desunt populi, qui absque imperio ciuili inter se viuunt, vti ex Iosepho Acosta refert Autor *tr. du gouvernement civile, c.VII. §.8.* vbi ait: *Il y a des grandes & fort apparentes coniectures, que ce gens la (parlant des gens du Perou) n' ont eü durant long temps ni Roys, ni communautez, mais qu' ils ont vescu, & sont allez en troupes ainsi que font aujour d' buy ceux qui habitent la Floride & comme pratiquent encore les Cheriquanas & les gens de Brasil & plusieurs autres nations, qui n' ont pas certaines Rois, mais qui suiuant, que l' occasion de la paix, ou de la guerre se presente, choisissent leurs capitaines, selon leur volonte.* Ceterum ab initio ex paucorum familiaris multitudo constitit, quæ paulatim vel per nouas generationes vel spontaneas adiunctiones incrementa cepit, quod in latronum colluue facilius

§. XI. Quo minus autem piorum consortium (q) recessit a viis diuinis, eo sanctius quoque hunc nexum simplicem inter se coluere, (r) eoque minus inter eosdem aliud præterea vinculum videtur necessarium fuisse.

§. XII.

lius fieri potuit, quo magis homines primæuo in statu ad vitam *λησθηνην* tracti fuere.

- (q) Consortium etiam aliquod piorum fuisse, apparet ex sacris litteris, maxime vbi pastoritiam vitam egerunt. Abrahamus in sua familia ultra 300. dicitur habuisse feruos, in familia sua natos, ex quibus plerique pastores fuisse videntur, quos ad Dei verum cultum instituerat. De Isaaco *Gen. XXVI, 14.* legitur, quod creuerit, & multum familiæ seu famulitii habuerit, adeo vt etiam Philistæorum inuidiam propterea incurreret, vt, quacunque in re poterant, commodis eius offererint, obturando puteos & puluere opplendo, & contra leges fœderis Isaacum secedere finibus iubendo. Verum quia tandem in amplissimam excreuerat familiam, metu adducti pacem fœdere sanctissimo cum eo iniere, cuius potissimum caput erat, *ne vllum malum eis inferret*, quod sane indicium est, familiam Isaacii fuisse amplissimam, quamuis absque reipublicæ figura. Imo vtut forsân Philistæi Isaacum opprimere in herba, vt ita loquar, potuissent, tamen ab hac violentia abducti videntur fuisse, quod agnoscerent, peculiariter ei Dominum adesse, vti ipsi fatentur, adeoque se superiores fore contra Deum sperare non poterant.

- (r) Familiam Abrahami optimo & firmissimo nexu cohæsisse, non adeo mirandum, quoniam timore Domini regebatur, vt adeo non necessum esset, per modum regis vel imperantis eidem præesse,

§. XII. Sed quemadmodum impii vinculum naturale, quod est inter omnes homines, varie diuulsere, ita facile iudicari potest, nexum illum, quo multitudo quædam congregata erat, valde fuisse infirmum, imo haud adeo aptum, vt per illum diutius potuerit in suo statu conseruari. (s)

§. XIII.

quod nullibi legitur. Pietas autem familiæ ex eò elucescit, quod Abrahamus seruum suum senio-rem seu procuratorem miserit, vt filio suo vxorem quæreret, in quo actu euidentissima pietatis signa serui procuratoris apparent. *Gen. XXIY.* Equidem expeditum est, in hac familia Abrahami & Isaaci fuisse societatem *inaequalem*, sed inde societas *ciuilis* non statim colligi potest. Familia amplissima fuit, in qua eo minus remediis coactiuis opus fuisse videtur, quod timore Dei regeretur. Imo antea *Gen. XIII.* Abrahamum cum Lotho in consortio fuisse legimus, aut nullus ibi imperii respectus, nulla inter eosdem prærogatiua, singuli proprias coluere familias. Et cum non possent amplius cohabitare, propter ingentem magnitudinem familiæ, rixis inter vtriusque pastores ortis, tandem sese se- iungere coacti sunt, vbi certe obseruatione intimiori dignum, quod tanta animorum consensione sese se iunxerint, *pacis causa.* Quodsi tale inter impios consortium fuisset, alter alterum opprimere tentasset, sed vinculum inter Abrahamum & Lothum sanctius erat, quam vt inde posset aliquid mali euenire.

- (s) Postquam impii congregati & coniunctim aliis vim inferre non censuere nefas, quid mirum, si inter se ipsos quoque latrocinia, deprædationes aliaque facino-

§. XIII. Vtut itaque nihil consultius fuisset, quam vt vinculum aliud arctius accederet, quo præter simplicem obligationem indomiti per coactionem quandam continerentur in officio, tamen ex statu eiusdem temporis facile coniiicere licet, homines ita congregatos non pacto aliquo expresso inter se conuenisse, (t.) de imperio summo alicui vel concilio concedendo, quia status ille libertatis turbidus, in quo singuli erant, tale pactum ordinatum non admittit.

§. XIV.

cinora exercuerint. Neque exempla desunt, gentes in semet ipsas latrocinia exercuisse. Vid. tom. 7. *observ. Hullenf.* 6. §. 6. Eleganter *Prou. I, II. seqq.* describitur impiorum status, quod quidem contra pios se coniungant, sed *vers* 18. 19. additur, quod deinde sibi ipsis insidias struant. Sed nec cohabitantes aut vicini, qui ex vna gente collecti erant, firmiori nexu conglutinati erant, partim quia nullius communi imperio regebantur, partim quia singuli, quæ sua sunt, quærebant, non quæ ad commune consortium spectabant. Non itaque verosimile est, talem societatem, in quam plerique inciderant, diutius substituisse.

(t) Talem processum plerumque Politici sibi formant: (1.) quod homines inter se conueniant, se velle e libertatis statu exire, quo ipso se coniungere videntur, & hoc est primum pactum. (2.) Dicunt alteram deliberationem institui de modo exeundi, scil. per imperia, cum alius tutior modus reperiri non possit. (3.) Tertiam formant de forma, cum non omnibus eadem placeat (4.) hanc electam sequi aiunt *submisionem*, & (5.) acceptationem eius, cui summum imperium deferunt, qualem processum in ce-

rebros sibi imaginatus est Adrianus Houtuyne *in polit. contr.* §. 17. quæ omnia in hunc finem adducuntur, quasi homines in statu maxime pacifico hæc inter se agere potuissent. Eundem quoque processum format Pufendorffius *l. VII. c. 2.* Ex quibus concludunt, per translationem imperii in vnius vel collegii personam singulos promittere, se velle, quod imperans vult, adeoque se obedientiam eidem præstituros. Eandem ideam construendarum ciuitatum ob oculos habuisse videtur Dion. Halicarnass. *lib. II.* dum refert deliberationes Romuli cum populo institutas super forma reipubl. eligenda. Ait enim Romulum concionem conuocasse & formas receptas rerumpublicarum proposuisse & tandem dixisse: *Equidem quamcunque reipubl. formam constitueritis, ad eam recipiendam paratus sum, nec me indignum puto, qui aliis imperem, nec alteri recusare parere.* Tum populus, *seorsim communicato inter se consilio,* primo Monarchicum seu regium statum approbasse, deinceps hunc honorem Romulo detulisse, eaq; delatione is acquieuisse dicitur. Vtrum tam placide & deliberato consilio hæc ita acta fuerint, subdubito, si ferociam Romuli, & populi intueor. Quicquid sit, valde voreor, an communis philosophia circa structuram ciuitatum eo ordine, quo proponitur, vnquam obseruata fuerit. Nam (1.) status turbidus, in quo homines primi erant, tales deliberationes pacificas haud admisisse videtur, qualem statum primitiuum c. 1. perlustrauimus. (2.) cum tot potentes & oppressores antiquitus existisse dicantur, non est verosimile, homines potuisse adduci, vt sponte se vnius imperio subderent, cum singulis resistendi innata erat cupiditas, singuli libidine imperandi raperentur. (3.) Ne vestigium quidem vllum de eiusmodi placidis pactis existet, sed omnia olim per vim acta esse appareat. (4.) Pii potius habiles fuissent, vt inter se ita pacifice egis-

egissent & imperium aliquod erexissent, quod tamen non legitur, & si vel maxime, (5.) populus quidam in imperium huius vel illius consenserit, tamen id factum vel inde est, quod vel ei amplius resistere non potuerit, vel quod iam esset subactus per grauiorem alterius potentiam. Hæ tamen rationes, vtut statui humani generis conformes videantur, non potuerunt autorem tractatus *du Gouvernement ciuil* a sua dimouere sententia, qua in *omni origine societatis ciuili* supponit *consensum coeuntium expressum & liberum*. Nam inter alia *cap. VII. § 8.* etiam contendit, ne quidem ex *patria potestate* potuisse imperium ciuile nasci, absque consensu libero & expresso. *Toutes leurs sociétés politiques, ait, ont commencé par une union volontaire & par une accord mutuel de personnes, qui ont agi librement dans le choix, qu' ils ont fait de leurs gouverneurs & de la forme du gouvernement.* Verum cum autor *statui populari* admodum indulserit, non mirum est, quod inclinationi suæ conformes dederit conclusiones, quæ tamen cum nimis leui naturæ humanæ consideratione coniunctæ esse videntur, quam iam fufius excusfi. Equidem ait §. 10. quod *historiæ doceant, que les gouvernemens du monde, qui ont commencé en paix, ont esté fondez de la manière que non auons dit.* Verum, vt iam *cap. antec.* ostendi, pleraq; imperia *extra statum pacis* orta sunt, & quæ in pace orta videntur, plerumq; tamen inuitis & reluctantibus subditis orta sunt, saltem vt non *sponte & ex libera voluntate* in imperium consenserint, si plerorumque imperiorum & mutationum ciuiliū initia intuemur. Consenserunt quidem, sed vel *tacite*, vel *coacte*, & non eo modo, quem doctissimus autor, quem *Loockium* esse volunt, ad maiorem populo libertatem conciliandam, animo suo repræsentauit. Meretur interim elegantissimus liber, qui sedulo legatur: vtut enim, vt eo fortius ab Hobbessio dissentiret, itidem in alterum extremum propendere

§. XIV. Itaque, vti ex *cap. antec.* constat, probabile est, vinculum arctius, per imperium scilicet, hisce societatibus accessisse partim per violentam quandam intrusionem vnius personæ, cui, postquam quosdam in suam sententiam traxit, reliqui resistere non potuere; partim quod sensim & pedetentim alicuius imperium confirmatum sit, cuius in tali congregatione summa semper auctoritas fuerat. (u) §. XV.

videatur, sicuti ipse Hobbesius in alterum extremum prolapsus est, vt fortius monarchomagus contradiceret, ita tamen *studium populare* temperauit, vt facilius possit tolerari. Loquor autem de prima *genesi ciuitatum*: postquam enim semel ciuitas ab antiquo est constituta, facilius contingere potest, vt tales desuper deliberationes instituantur, vti apparet in *republica Iudaica*, quæ reges sibi a Deo de-
poscebat; quin etiam post regifugium tales deliberationes susceptas fuisse in populo Romano, docet Dion. Halicarn. *lib. IV.*

- (u) Hi duo modi imperiorum introductorum magis conueniunt statui primæuo turbido. Iam dictum est, multitudinem certorum hominum ab initio fuisse plerumque rapinis aduetam, neque adeo credibile est, hosce homines pacis gratia coiuisse, multo minus imperium ita placide inter se condidisse, vti plerique credunt. Equidem quosdam se iunxisse defensionis causa, dictum est, adeoque sine optimo ducti videntur: non tamen inde statim sequitur, eosdem liberrimo consensu alicui summum imperium detulisse, quin potius cum libertas naturalis tam innata omnibus fuerit, potius credibile fuisset, Democratiam quandam inter eos fuisse erectam, quippe quæ non adeo recedit a statu naturali. At tamen id constanter historici negant, & reges ab initio tenuisse imperia asserunt, in cuius potestatem popu-

§. XV. Prior modus perspicuus est ex historia de origine imperiorum. Cum enim colluies latronum vix fingi possit absque duce quodam, nihil facilius contingere potuit, quam ut hic per violentiam tum cohortem, cuius dux erat, (x) tum alios, in quos latrocinia exercuerat, sub suam tandem redigeret potestatem perpetuam, vti ex Nimrodo aliisque apparet.

§. XVI.

populus libertati assuetus se non facile dedisse præsumitur. Vnde pactum aliquod expressum antecedens imperium vix fingi potest.

- (x) Licet multitudo quædam indomita ad tempus consentire potuerit in imperium ducis, latrociniorum exercendorum causa, inde tamen imperio perpetuo & civili eiusdem se sponte subiecisse dici nequit, sed potius illud ipsum ex post facto sensim & pedetentim accessit. Hoc modo Tacfarinas apud Tacitum *lib. II. annal.* imperium quoddam condidit. *Is natione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipendia meritis, mox desertor vagos primum, & latrociniiis suetos, ad prædam & raptus congregare; Dein more militiæ per vexilla & turmas componere; postremo non incondita turbæ, sed Musulanorum dux haberi.* Imo si dicendum quod res est, existimarem initia Romanæ reip. ex eodem fonte esse repetenda. Omnem superat probabilitatem, Romulum ciuitatem condidisse, sed incolas defuisse, & vrbe condita demum *ex omnibus quasi elementis corpus unam congregasse*, ut refert Florus *lib. I. c. 1. n. 9.* Quin potius constat ex traditis Dion. Halicarnass *lib. I.* aliorumque, constituisse populum a Romulo collectum ex turba quadam scelerata, adeo ut credere fas sit, primitus Romulum ducem

§. XVI. Posterior modus illorum congregationibus societatibusque conueniens est, qui defensionis causa ab initio coiungere absque vlla tamen imperii ratione. Sed quia in eiusmodi societatibus facile contingere solet, vt plebs auctoritatem alicuius viri primarii sequatur (y) nasci inde paulatim imperium solet, præsertim cum auctoritas potissimum eos commendet, qui ambitione ducuntur, quæ speciem alicuius singularis virtutis præ se fert.

§. XVII.

ducentur, ~~hæ~~ thronum fuisse, vt supra quoque §. 8. *lit. n.* dictum est.

- (y) Id vel maxime in Democratiis apparet, quæ graue periculum subeunt, ne mutantur in Monarchiam, si vnus viri autoritas maxime apud plebem valeat. Quidni, id etiam contingere posset in eiusmodi societatibus, vbi nulla adhuc viget imperii ratio? Nam vnus autoritate sua sæpe plus pollet, quam plurimum rationes in contrarium. Omnes præiudicio autoritatis ducimur. *Prima dominandi spes in arduo: vbi ingressus fueris, adsunt studia & ministri.* Tacit. *lib. IV. annal. c. 7.* Fac itaque, in tali societate, quales ab initio fuisse probabile est, existisse viros summæ autoritatis, quales Nephilæi fuisse in sacris leguntur, obsequii alicuius gloria illis deesse non potuit. Nam ex autoritate cultus, & spontanea obsequii exhibitio, ex hac approbatio omnium negotiorum ab eo susceptorum sequitur, præsertim si omnia placide agat. Si qui sunt, qui reclamant, a cetera plebe, autoritate decepta, absterrentur, hinc adest primus gradus ad thronum, ex quo tandem populus huius imperium in omnibus agnosce-

§. XVII. Sic itaque nexus hic nouus constituitur, non tamen semper *ex condicto*, sed consensus populi si quis adest, magis *ex patientia*, & *taciturnitate longi temporis* educitur. (z)

§. XVIII.

re incipit, & cum ab initio hominum ætas longæna erat, certe intra 100. annos alicuius autoritas ita crescere poterat, vt postea populus imperio eius aduetus sponte tandem eidem obedierit, præsertim si eius imperium ab initio fuerit lenè, licet postea magis magisque in duritiem excreuerit. Augustus sane primum autoritatem liberalitate & comitate erga plebem aliisque artibus sibi conciliauit, & ita tandem rempubl. occupauit. Qua semel occupata, de imperio deponendo in speciem egit, reuera tamen tantum in hunc finem, vt imperium sibi consensu volentium & sponte cupientium confirmaret, ne videantur coacti sub vnus imperium concessisse, Dio Casius *lib. 53.*

(z) Id præclare obseruauit Huber *de iure ciuit. lib. II. S. 2. c. 5. n. 19.* vbi fatetur, *translationem illam imperii non semper adeo liquide clareque multitudinis consensu fieri, sed patientiam sæpius & taciturnitatem longi temporis pro consensu haberi.* Inde est, quod hisce in casibus imperantes illimitata nec vllis patetis restricta vtantur potestate, qui hoc modo ad imperium euecti sunt. Quando itaque dictum est, imperiorum originem arcessendam esse ex quorundam violentia vel libidine imperandi, id eo tantum pertinet, quod populus non *libere & sponte & quidem ab initio* in translationem consenserit, non vero quasi plane nullo modo *ex postfacto* consensum suum in imperium dederit, vbi non amplius dissentire expediebat. Hoc enim extra dubium

po.

§. XVIII. Ex hoc consensu populi oritur submissio propriæ cuiusque voluntatis voluntati imperantis, (a) quousque submittere eandem potuere, saluo semper humanitatis & conscientiæ propriæ vinculo.

§. XIX.

positum est, populum, quamdiu adhuc resistit & sola violentia continetur, non posse imperium vires habere morales, sed manet status belli. Neque enim *lex naturæ uti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit*, ut ait Plinius, *in Paneg. c. 38. in f.* sed imperium demum ex superueniente consensu nascitur. Vnde hodie in bellis hoc iuris esse solet, ut deuictæ ciuitates statim homagium præstare teneantur, quo ipso consensum suum in subiectionem declarant, sicuti quoque victor eo ipso, quo homagium recipit, se declarat, quod deuictos non amplius in hostium, sed subditorum numero in posterum habere velit.

- (a) Inde obedientia arcessenda, in qua reuera submissio hæc cernitur. Ante hunc ciuilem statum singuli æquales erant, singulis datum erat arbitrium propriarum actionum, ad hunc effectum, ne alter iure alterius actiones diiudicare, & ut suas actiones ad ipsius arbitrium institueret, prætereundere posset. Ast ubi ex hoc statu recedunt, singuli eo ipso renunciant huic iuri, se submittentem voluntati alterius, in quo inprimis illud continetur, ne vlla amplius resistentia uti, sed in commune ad salutem totius corporis ciuilis cooperari velint. *Est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Verumque enim est compositum & constat ex multis partibus, quarum singula nec eandem vim habent, nec usus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes singule*

§. XIX. Contra in imperante oritur (a) *i*us dirigendi actiones eorum, qui se eidem submiserunt,

gula proprium sensum & propriam vocem separatim accipiant, deinde orta inter eas seditione reliquæ omnes partes conspirent contra unum ventrem, & pedes dicant, sibi totum corporis onus incumbere, manus vero, se artes exercere & victum comparare & cum hostibus pugnare &c. Si igitur hæc ipsis placeant, & nulla corporis pars amplius faciat suum officium, fieri ne potest ullo modo, ut corpus diutius duret, ac non intra paucos dies fame, pessimo mortis genere consumatur? Nullus certe est, qui possit aliter dicere. Eodem sane modo & de ciuitate sentiatis. Nam & hæc quoque constat ex multis & dissimilibus gentibus, quarum vnaquæque proprium recipere vsum præbet, ut membra corpori, &c. Dion. Halicarnass. lib. VII. vbi pluribus hæc egregie illustrantur. Sic itaque ad auertendam eiusmodi animorum dissensionem arctius vinculum requiritur, ut vna quasi sit omnium voluntas, quæ antea erat varia, discors, & sic ad vitam ciuilem fere inepta. De Augusto hoc asserit Florus lib. IV. c. 3. n. 5. & 6. quod percussum vndique & perturbatum ordinauerit imperii corpus; quod ita haud dubie nunquam coire & consentire potuisset, nisi vnus præsidis nutu, quasi anima & mente regeretur. Quemadmodum etiam Tacitus lib. I. Hist. c. 1. idem confirmat, aens: omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit. Optime Seneca lib. I. de clement. c. 3. in f. Hæc immensa multitudo, ait, vnus animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur,

(b) *i*us

runt, & simul (β) *obligatio*, (b) cum recipiens populum in suam potestatem omnia illa promississe videatur, ad quæ ex legibus naturæ de pace & securitate præstanda obligatur.

§. XX. Quamvis itaque in ipsa subiectione adsit aliquod *pactum* saltem *tacitum* inter imperantem & parentes, non tamen obligatio inde orta est eiusdem roboris, sed imperantis *im-*
perfe-

(b) Ius illud ad obligationem quandam esse adstrictum inde probatur, quia e statu *resistentiæ mutua* in statum *pacis* transeunt, neque aliter imperium & obedientia subsistere potest, nisi *pax* & *securitas* promittatur. Nam sicuti vinculum *humani generis* tollitur, rupta pace, ita multo magis tolleretur vinculum *ciuile*, nisi hæc tacite subditis promissa censeretur. Imo cum iam ex lege naturæ ad hoc quilibet extra omnem statum ciuilem obligetur, reuera nouum quid in hac obligatione principum non videtur contineri. Neque aliter potuere subditi in subiectionem consentire, quam hac salua. Quod itaque nec mutari nec tolli potuit, imo quod natura societatis ciuilis postulat, id omnino videntur imperantes promississe. Breuiter: instituta republica aut manet status belli, aut desinit. Prius asserere velle, absurdissimum foret, quia in statu belli nulla vnio ciuilis concipi potest. posterius vbi asserimus, necessario *statum pacis* supponere debemus, quo posito leges pacis per se iam vigent. Dum itaque, si vel maxime ex principiis Hobbessii iudicium ferendum esset, imperans subditos in statum pacis recipit hostilitatemque deponit, non potest non quoque securitatem, fidem & pacem iure naturæ debitam illis *ipso facto* promittere. Vt itaque deficiat promissio expressa,
ipfa

perfecta, coactionis externæ nescia, sed subditorum *perfectior*. (c)

§. XXI. Minime itaque concedendum Hobbesio, imperantem nullis se pactis, adeoque nec tacitis, obstrinxisse populo, (d) nam eodem modo

ipsa tamen *receptio* implicite talem promissionem in se complectitur.

(c) Hæc diuersitas est omnino notanda contra Monarchomachos, qui dum populo concedunt arbitrium in actus imperantium, eique ius resistendi largiuntur, reuera obligationem principum perfectam h. e. cum vi coactiuâ coniunctam, esse volunt. Verum populus dum se submittit alterius arbitrio, omne ius *resistendi & cogendi*, quod ei in statu naturali compete-
 bat, a se abdicat, eidemque renunciat, quia (1.) non posset conseruari vnio reipublicæ & imperium eiusdem, si populo ius indulgeretur resistendi principi, quin quod (2.) ita rursus status naturalis seu bellum concitaretur, cui semel renunciarunt. Denique si princeps (3.) externa obligatione teneretur subditis, populus eatenus haberet imperium in principem, vel saltem eidem par esset, quod rursus cum statu ciuili & nexu hoc artissimo pugnaret. Neque eo ipso tollitur vinculum inter principes & subditos, licet inæquale sit; nam obligatio hic quidem adest, sed ex accidente vim suam amittit propter subditorum renunciationem. Hinc constat, posse imperantem iniuste agere in suos subditos, licet pœnis temporalibus eo nomine haud subiectus sit, id quod ideo fieri censendum est, quia a iure resistendi recesserunt. Hinc etiam iusti imperantes in causis dubiis ius sibi dici, facile patiuntur.

(d) Hobbesius *cit. loc.* vult tantum pactum intercedere

do contra eum posset negari, non dari pactum aliquod inter singulos, nec eo ipso recedi a statu belli, quem statuit in statu ante introductas respublicas. *vid. tr. de ciue c. 7. §. 7. & 12.*

§. XXII.

inter singulos cum singulis, quo se obstringunt ad obediendum vel vnus vel alicuius concilii imperio: Imperantem autem nunquam vllis se pactis ob receptum imperium populo obstringere, quod recipiat imperium a populo, populus autem statim, atque id factum est, desinat esse persona, perente autem persona, ait, perit omnis ad personam obligatio. Profluxit potissimum hic error ex falsissimo illo principio, quod scilicet in statu naturali nulla adsit vinculi ratio inter homines, quod supra iam reiectum. Præterea supra quoque ostensum, vinculum hoc naturale non tolli per alium statum adscititium, quia hoc est immutabile. Dicis: Atqui tamen eo ipso non oritur aliquod pactum a parte imperantis. Sed iam ad hoc regessi, non quidem adesse *explicitum*, adesse tamen sine dubio *implicitum* in ipsa *receptione* & discessu a statu belli, quem extra hunc statum Hobbesius supponit. Dum autem receditur a statu belli, hoc ipsum, uti vbiq; inculcat, aliter fieri non potest, quam mediante pacto de pace seruanda, *vid. tr. de ciue c. 1. in f. c. 2. & c. 3. §. 1. &c.* Aut ergo princeps manet perpetuus hostis, quod absurdum: aut fidem *de pace seruanda* subditis dat, & sic adest vinculum in principe. Neque obstat, quod persona esse desinat, nam eatenus saltem dicitur multitudo amittere *personam*, quod iam princeps illam *respectu aliarum gentium* representet. Duo autem in primis Hobbesium decepisse videntur: (1.) quod videlicet, expresso pacto

§. XXII. Neque magis sobria est Philosophia Adriani Houtuyni §. 17. asserentis itidem, illis, qui de imperio hæctenus pacti fuerint, cum imperante nullum pactum intercedere, quod pacto ius, (e) quod antea habuerunt, amittatur, adeoque si sub eo veniret, hoc esset contra conditionem imperantis. Sed ita frustra ab initio asseruit, per imperia pacem restitui, quia sic perpetuum hostem principem timebunt, eoq; inferiores sunt, quo minus principi resistere queunt.

§. XXIII. Neque assensum meretur Vlricus Huberus, qui vnum vel ideo pactum tantum agnoscit, quod ex pacto singulorum cum singulis

pacto plerumque in superiorem imperium non transferri. (2.) quod existimauerit, hoc supposito principio, eo fortius contradici Monarchomachis, contra quos in primis suas formauit hypotheses, ne scilicet concedendo principem obligari, eis concedere necesse haberet, populum posse *vi illius obligationis ei resistere*, quæ tamen conclusio non est metuenda, si principis obligationem eo modo consideramus, quo §. *antec.* factum est.

(e) Falsa omnino est consequentia: populus hic aliquid amittit, scilicet libertatem, ergo imperans eisdem non obligatur. Parum consultum esset vniuersitati, si deficeret nexus cum imperante, vi cuius sibi subditi promittere possent securitatem & pacem ab ipso principe, cum tamen Houtuyn in primis inde imperiorum originem trahat, quod extra imperia non potuerit pax esse tuta.

lis, etiam tacito, statim Democratiam oriri putet, (f) nam hoc falsum esse, supra iam euictum, cum inter plures etiam possit simpliciter esse æqualis societas absque imperio ciuili.

§. XXIV.

(f) Supponit Huberus *lib. II. Sect. 2. de iure ciuit. c. 4. & 5.* non dari societates aliquas æquales ante imperia, sed mox degenerare in Democratiam, adeoque cum semel in cœtu quodam introducta sit imperandi ratio, hanc, quam ante pars maior populi exercebat, vel in optimates vel in principem transferri, adeoque inde arcescit imperantium ius & potestatem. Sed itidem autor laudatus supponit, quasi gentes quædam ex condicto inter se conuenerint, & postquam inter se conuenerunt, statim vnum fuisse populum effectum, adeoque Democratiam inde ortam, potuisse itaque populum vel ius imperandi sibi retinere vel in alium transferre. Verum antequam plures in vnum coalescant populum, sine dubio hic quoque quædam rudis consociatio adesse debet. Nam singuli, antequam vnus populus efficerentur, aut fuerunt a singulis plane remoti, aut inter se coniuncti. Si prius, quomodo concipi potest, eos conuenisse: si posterius, adest quædam saltem tacita coniunctio absque illa imperandi ratione. ergo si iam strictius coniungantur, non præcise inde Democratia, sed alia rei publicæ facies oriri potest, id quod hactenus ex iis, quæ de imperio sunt asserta, patebit. Certe illud ex asserto Huberiano sequeretur, omnes ciuitates primæuas fuisse Democraticas, quod contra fidem historicam est. Conf. Dn. Hertius *diff. de modo const. ciuit. Sect. 2. §. f.*

(g) Zieg-

§. XXIV. Solidiorem aliquem nexum se inuenisse illi arbitrantur, qui putant, summam potestatem immediate a Deo conferri imperantibus, ciues autem tantum designare personam, cui hæc a Deo infundatur. (g) Et hoc intuitu imperantes Dei vicarios esse tradunt.

§. XXV.

(g) Ziegler *de iure Maiest. lib. I. c. 1. §. 46.* id simili alio illustrat de populo, qui eligit ministrum ecclesiæ, non tamen propterea eidem potestatem illam sacram confert, sed eam a Deo eidem immediate infundi contendit, quod tamen satis incongruum est. Potestas, quam capit electus, penes totam ecclesiam antea fuit, & ita a Deo nihil hic *immediate* infunditur. Prouocat subinde §. 49. ad patres concilii Parisienses, qui hoc dogma inter *articulos fidei* retulere, & tandem concludit, populum se habere mere *passive*, & versari in nudis terminis subiectionis. Neque ab hac sententia videtur diuersa Bœcleri *Philosophia ad Grot lib. I. c. 3. p. 189.* & sere ante Pufendorffium & Hobbesium hæc constans omnium opinio fuit, adeo ut Principes imperii constitutione sua imperiali tempore Ludouici Bauari contra pontificem, quam recenset Alberius de Rosate *in l. 3. C. de quadri. prescript.*, hanc sententiam approbauerint, vbi inter alia hæc verba occurrunt: *Ideo ad tantum malum evitandum de consilio & consensu electorum & aliorum principum imperii, declaramus, quod imperialis dignitas & potestas est immediate a solo Deo &c.* Quin quod nonnulli Theologi Lutherani singulari interesse reipubl. in ea opinione quæsiuerint, quod valde proficua esset reipublicæ & securitati principum consuleret, ut euincere conatus est Ma-

§. XXV. Sed talia qui asserunt, rerum moralium rudem profitentur ignorantiam, aut verba proferunt, quæ sensum non habent. Nam cum a facto humano imperia, vt hactenus ostensum, originem trahant, euidentis est, non aliunde incubabula eorum quærenda, aut obligationem immediate aliunde, quam ex pactis, (h) deducendam esse.

§. XXVI.

fius Theologus Hassniensis *tr. de interesse Principum c. 4. §. 7.* cum contraria sententia auctoritati summorum imperantium aliquid detrahere videretur. Et vt suam sententiam eo magis stabilirent, varia ex sacris collectanea in medium attulerunt, potissimumque illa, quibus Deus dicitur *reges constituere, fundare regna, potestatemque summam a Deo esse.* Locus cardinalis occurrit *Rom. XIII.* vbi dicitur, *non esse potestatem nisi a Deo, vbi vero hæc est, est ordinata a Deo.* Notanter præterea respublica dicitur *ordinatio diuina & magistratus minister Dei. Iob. XIX. 11.* Pilato dicitur, *data potestas a Deo. Conf. Sapient. VI. 4. 5. Ps. LXXXII. 6. 1. Sam. IX. 16. 2. Sam. XII. 7. 8. Prov. VIII. 15. Daniel. V. 14.*

- (h) Qui Deum *immediatam causam* summæ potestatis adstruunt, tollunt omnia pacta, quibus societas civilis continetur, & leges omnes fundamentales plane prosterunt, quo ipso non potest non immensa & nullis limitibus circumscripta potestas adscribi imperantibus, iudice Dn. Hertio *de mod. Const. ciu. Sect. 2. §. 3.* Imaginantur sibi maiestatem ad instar olei, quasi illa cœlitus effundatur in personam designatam a populo, vt Hornius *de maiest. ciu. §. 14.* vult, sed eo ipso aliquid asserunt, quod quomodo fiat, se nescire profitentur. Quin quod

§. XXVI. Quod vero imperia *ordinatio diuina*, & a Deo esse dicantur, exinde tantum concludimus, Deum eadem approbasse, (i) imo pro statu rerum peruerso voluisse, vt propter impios imperia constituerentur; minime autem inde infertur, immediate imperium transferri a Deo in personam electam & hoc sensu *1. Petr. II. v. 13.* potestas ciuilis dicitur *ordinatio humana.*

§. XXVII.

ex illa sententia dubium reddi possit, an Deus hominī impuro, qui per fraudes & facinora pessima sibi viam ad imperium strauit, maiestatem conferre voluerit, quo ipso ansam populus posset capere, rebelliones fouendi, & obedientiam imperanti denegandi, quasi non esset eidem collata immediate a Deo summa potestas. Non potest enim iustior ratio dubitandi esse, quam hæc ipsa, qua fit, vt talis opinio rei-publicæ magis nocere quam prodesse videatur.

(i) Negari nequit, Deum approbasse humana imperia, quia maxime conducant ad pacem, tranquillitatem securitatemque inter homines seruandam; Imo & hoc concedi potest, Deum pro statu peruerso voluisse, vt imperia inter homines erigerentur, non, quasi absolute essent necessaria, cum supra vidimus, piorum cœtum extra respublicas beate & pie vixisse, sed quod impii aliter in officio contineri non potuerint. Quamuis enim Deus vinculum aliquod inter homines constituerat, & tamen hoc ipsam in cœtibus peruersorum & malorum aliter conseruari non poterat, quam per frenum externum imperii; voluntas quoque Dei fuisse videtur, vt in cœtus ciuiles homines transirent. Et ita intelligo quoque Paulum *Rom. XIII, 3.* quod imperantes sint timendi ab impiis

§. XXVII. Neque hic dissentientes terrorem iniicere nobis possunt, allegando, sententiam

piis, non quod pii propterea non sint obnoxii imperantibus, sed quod horum causa imperia inter homines non sint stabilita. Imo & hoc concedi potest, Deum concurrere sua providentia ad electionem vel constitutionem huius vel illius personæ, cum Deus profiteatur se non raro in pœnam hominum corda eorum flectere, ut ineptos eligant reges. vid. *Esai. III, 4.* quo sensu Deus in ira regem populo dare dicitur. *Osea XIII, 11. Eccles. IV, 14.* Ita sæpe Deus Regem constituisse legitur in pœnam Israelitarum, ut de Iehu refertur *1. Reg. XIX, 15.* de Nabuchodonosore *Dan. IV, 27.* quo etiam omnia reliqua loca sacræ scripturæ trahenda sunt. Huc respexerunt gentiles, quando fato regi republicas dixerunt: *Nihil priuatim, ait Seneca epist. 91. n. 19. nihil publice stabile est, tam hominum quam urbium fata voluuntur.* Vnde diuerso modo societas ciuilis potest cum Petro dici *ordinatio humana*, si specialem eius nexum & originem respicias, cum Paulo vero *ordinatio diuina*, quatenus a Deo approbata est. Neque aliud euincitur ex *Rom. XIII.* quia (1.) Paulus non tantum de potestate *suprema* ibidem loquitur, sed etiam de *subalterna*, de hac vero asserere velle, quod sit immediate a Deo, esset absurdum. (2.) Non dicit Paulus, quod omnis potestas sit *immediate* a Deo, sed simpliciter, *quod sit a Deo*, quod non negatur. Illud enim variis modis antea demonstratum, quod republicæ possint recte diuina ordinatio dici, sed propterea non excludendum est factum humanum, quod hic concurrat in constituenda ciuitate. Eodem modo matrimonium quoad institutionem est a Deo, nihilominus tamen coniuges matrimonium contrahentes illius immediata causa sunt.

(k) Pri.

tiam hanc lege publica esse receptam, (k) imo articulum fidei, aut denique ingens interesse reipublicæ in ea contineri; nam hæc sunt vana terriculamenta eorum, qui rationibus destituuntur sufficientibus.

§. XXVIII. Illa tamen observatio ex hæcenus dictis non est negligenda, quod nexus inter imperantes & parentes multo firmior & indissolubilior inde reddatur, si consideramus, quod in hac societate civili simul concurrat ordinatio diuina, adeoque eo sanctius tum a subditis tum ab imperante colenda sit.

§. XXIX.

(k) Primo adducitur decretum publicum Imperii nostri tempore Ludonici Bauari promulgatum; Sed an eiusmodi sententiæ, quæ ad conceptum intellectus spectant, possint lege publica inculcari, dubito, præsertim cum hæc sententia eis temporibus debeat, quibus omnia tenebris erant inuoluta, quin & hoc modo fortissime papæ contradici putabatur, qui constitutionem imperatorum sibi satis impudenter arrogabat. (H.) Iam demonstravit Dn. Budeus *Diss. de concord. Relig. Christ. statusque civil. c. 4. §. 5.* hanc doctrinam non esse omnibus Lutheranis communem, sed multos ab eadem etiam recessisse. Denique (III.) interesse, quod fingunt, in illa opinione reuera inane est. Siue enim dicas, maiestatem esse mediate siue immediate a Deo, nihil derogatur auctoritati imperantium, cum satis certum sit, etiam hoc sensu *propter conscientiam* imperantibus esse parendum, quia simul in rebus publicis concurrat ordinatio diuina, cui utique se, qui imperanti resistit, opponit,

§. XXIX. Neque his obstant, quæ supra de primis imperiorum primordiis vitiosis dicta sunt, cum illa tantum ostendant, vitium adfuisse in *modo* constituendorum imperiorum, non vero in *re ipsa* (1) quæ satis salutaris est.

§. XXX. Ceterū hæc primordia vitiosa vel ideo dissimulanda non erant, ne figmentis vanis hanc doctrinam incrustaremus, sed Machiauellistis etiam, (m) hac stante rerum facie, satisfacere possemus.

§. XXXI. Denique semel introductis imperiis facilius contingere potest, ut vel in eorum mutationibus, vel continuationibus *expressum pactum interueniat*, (n) quod præsertim in regnis electitiis conspicuum est.

CAP.

(1) Sic sacerdotia sunt ordinatio diuina, sed sæpe in *modo* peccatur, dum per artes illicitas quis sacerdotium occupat. Idem dicendum est de matrimonio, quod itidem institutio diuina recte dicitur, sed quam plurimi illud ambiunt ex impuris affectibus.

(m) Machiauellistæ plerasque hypotheses videntur vel ex hoc fundamento deducere, quod, quum viderint pleraque imperia vi parta esse, vim etiam & qualibet facinora imperantibus licita esse crediderint, imo cum vitiosum plerumque fuerit initium, illis haud visum fuerit nefas esse, si vitia a principe continerentur, quæ tamen omnia eo ipso euertimus, dum ostendimus, quod stante etiam vitioso illo primordio, nihilominus nexus quidam inter subditos & imperantes possit ostendi non vitiosus, sed normæ iuris naturalis adstrictus.

(n) Hoc in Iudæis conspicuum est, regem postulantibus

CAP. III.

De

Vario imperii ciuilibus statu.

§. I.

EX hactenus dictis oritur primus conceptus ciuitatis, quod sit *cætus seu complexus plurimum hominum sub imperio pactis vel expressis vel tacitis vnitus, tutioris & tranquillioris vitæ gratia.* (o)

§. II.

a Samuele. Hoc itidem in regnis electiis vsu venit, vbi per *electionem* conferunt imperium, quæ reuera est *pactum expressum*. In mutationibus itidem hoc non raro euenisse, ex historia Belgica & Heluetica constat. Quin & non raro, vbi violentia agitur, expressum pactum superuenit, quale quid contigisse videtur in *lege Regia Romanorum*, per quam Augusto omnis suprema potestas est delata, quam reuera iam tenebat. Solent enim libertatis ciuilibus oppressores hoc stratagemate vti, & ita omnia disponere, vt magis videantur ex libera voluntate imperium accepisse, quam ex violenta occupatione, quæ nunquam tutum conciliat imperium.

(o) Definitio ex eis, quæ *cap. antec.* allata sunt, constat.

(1.) *Cætus* est, nam supra probatum, antea aliquam multitudinem hominum adesse debuisse æquali quodam nexu iunctam, antequam ciuitas conderetur.

(2.) *vnitus*: ex vnione enim demum societas oritur, quæ facit, vt omnium *una* sit *voluntas*, & vnus personæ moralis vicem sustineat. Hinc vbi plures sunt vniones cœtuum plurium; non potest *una* esse

ciui-

§. II. Prout vnio in tali coetu comparata est, ita quoque varius inde oritur ciuilis societatis status. (p) Vnio autem illa diiudicanda est secundum hæc tria: (I.) *finem* (II.) *formam* seu modum imperandi (III.) ~~nexum per pacta~~ nunc magis restrictum, nunc laxatum.

§. III.

ciuitas, licet vel maxime sub vno capite sint. Sic tria regna Britanniae sunt sub vno capite, sed non vna ciuitas olim ex illis tribus regnis constitui poterat, cum Scotia separatis rationibus administraretur. Vnionem autem sub felici imperio Reginae ANNÆ accedente, in vnâ cum Anglia reipublicâ coaluit. Idem de antiquo Germaniae statu dici potest, vbi plures ciuitates Germaniae vnus imperio paruere, sed diuersa fuit singulis regendi ratio. Simile exemplum est in Hispaniae regno & alibi, respectu singularum rerum publicarum. Rex vnus idemque in vna laxiore, in altera strictiore gaudere potest potestate. (3.) *certa pacta* præsupposui, vt fusius supra demonstratum (4.) *sub imperio*: Ex hoc enim ciuitas constituitur, alioquin manet societas æqualis (5.) *tutioris vitæ gratia*. Hic finis societatum ciuiliū saltem *ex mente & præcepto Dei* esse debet, quatenus est ordinatio diuina, & imperantes obligantur ad pacem & securitatem subditis præstandam. Vnde monet Paul. 1. Tim. II, 2. *absecrationes esse faciendas pro imperantibus, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate: hoc enim est bonum.*

(P) In generali quidem conceptu omnes ciuitates inter se conueniunt, præsertim in iis, quæ hætenus tradita sunt, sed *specialiores* in singulis ciuitatibus occurrunt *circumstantiæ*, efficientes, vt in suo indiuiduo consideratæ ab aliis in plurimis differant, quæ omnia

§. III. Quoad prius caput *circa finem* notandum, quod, etsi forte negari nequeat, prima imperia & societates ciuiles descuissse a vero fine, & pro securitate; *violentiam* introduxissse (q) inde tamen norma ciuitatum quoad finem peti non possit, (qq) sed potius ex voluntate Dei lege naturæ declarata.

§. IV.

exacte præcognoscenda, quia sine illo vario statu iudicium rectum alias ferri nequit. Sicuti autem ab *anima* omnes operationes procedunt, sed tamen illi cohæreant plures affectus, propter quos singuli homines *specie* inter se differre videntur, licet omnes habeant eandem animam, & ita homines diuersas edunt operationes inter se: ita in *corpore* quoque *ciuili* comparatum, quod, licet quoque anima vna h. e. vnione cohæreat, tamen præterea tot sint singularum ciuitatum separatae affectiones, vt diuersas inter se edant operationes, & sic *varius* civilis imperii *status* inde nascatur.

- (q) Prima certe imperia violenta & tyrannica non potuere non a vero fine aberrare (1.) quia violentia quidem metum incutit, sed haud firmat nexum, qui deberet intercedere inter summos imperantes & subditos, & sic vnio tota lubrico nititur fundamento, *metu* scilicet *seruili*, qui parit *diffidentiam*, hic vero desiderium iugum illud excutiendi. *Imperantem enim*, ait Cicero *Philipp. II. caritate & beneuolentia ciuium septum oportet esse, non armis.* quem in sensum etiam Claudianus *de quarto consul. Honor. vers. 281.*

*Non sic excubia non circumstantia tela,
Quam tutatur amor.*

Plenius hac de re philosophatur Plinius secundus in *Panegyri. c. 49.* vbi inter alia dicit: *frustra se terrere succinxerit, qui septus caritate non*
fuc-

fuert. Armis enim arma iritantur. (2.) quia latissimam viam pandunt ad vitam scelestissimam, & latrociniis indulgent, vnde nulla salus in republica, sed semper turbæ metuendæ, & cum (3.) vinculum naturale inter omnes homines constitutum tollere annisi sunt primi homines, quid mirum, si vinculi ciuili nullam habuerint rationem, cum malo regni principio similes exitus sequi soleant, vt de Tarquinii regno notanter ait Liuius lib. I. c. 28. Equidem in omnia alia abit Autor tr. du gouuernement ciuil. c. VII. §. 17. vbi contendit, primam atatem mundi fuisse auream, ambitionem, auariciam, amorem sceleratum habendi nondum corrupisse animos hominum, nec falsos conceptus de potestate imperantium iis ingenerasse, imperantes fuisse optimos, ciues haud vitiosos, & ita illos potestate sua ad oppresionem populi haud abusos, multo minus his ansam datam fuisse de imperantium actionibus male iudicandi aut conquerendi, & ita de illorum potestate restringenda haud cogitasse. Seculis demum sequentibus per auariciam, luxuriam & ambitionem omnia in peius versa fuisse &c. Hæc omnia vero se in hunc finem afferre contendit, vt ex prima origine imperiorum iura rerumpublicarum explicare, & abusus excessusque imperantium detegere possit. Vereor autem, ne autor doctissimus probatione excidat, si de singulis membris fidem facere deberet. Ad Caini ciuitatem plane hæc omnia minime quadrant, quæ tamen prima fuisse legitur, vt supra euictum est. Pios in societates ciuiles ab initio abiisse haud constat, multo minus norma quædam rerumpublicarum inde peti potest. Illud facilius largimur, postea virtute & pietate imperantium omnia in melius correctâ fuisse, atque inde potius norma rerumpublicarum petenda fuisset.

§. IV. Illud itaque secundum iuris naturæ normam finis ciuitatum esse debet, quod extra eas inter homines corruptos (r) non potuit ob-

(99) Qui veram ciuitatum indolem ex huiusmodi vitiosis primordiis & normam rerumpubl. petere tentant, næ similes illis videntur, qui matrimonii finem indolem normamque diiudicare vellent ex intentione pessimorum hominum, qui vel ob ambitionem, vel auaritiam vel luxuriam coniugium inierunt. Sunt quidem ciuitates *factis hominum* conditæ, sed non quid factum sit, sed quid ex *ordinatione diuina* fieri debuerit, respiciendam est. Atque hoc ipsum ex subsecuta correctione morum in nonnullis ciuitatibus satis apparet, prout *cap. 1. §. XXI.* dictum est, id quod inter ipsos quandoque Ethnicos contigisse legimus. Seruius Tullius *regnum dolo partum sic egit industrie, ut iure adeptus videretur.* Florus *lib. 1. c. 6. n. 2.* Numa Pompilius *quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione & iustitia gubernauit.* *Id. lib. 1. c. 2. infra* Quin nonnunquam ex commercio cum aliis gentibus moratioribus eiusmodi *mutatio in melius* nata est. De Gallis, gente olim admodum efferata, Iustinus *lib. XLIII. c. 4.* hoc testatur, inquiens: *Ab his (Masilensibus) Galli & usum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbaria, & agrorum cultus, & urbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam serere consueuerunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor.*

(r) Feci mentionem *hominum corruptorum*, idque propterea, quoniam supra demonstrauimus, finem ciuitatum inter *pios* potuisse obtineri *extra ciuitates*, & reuera obtentum esse, & inde conclusionem formaui,

obteneri & tamen ad vinculum inter homines stabilendum facit (s) h. e. vt quietam & tranquillam possint ducere vitam secundum Paulum I. *Timoth. II, 2.*

§. V.

ni, *generaliter & absolute* non esse iure naturæ præcepta imperia. Neque propterea volo, piorum cœtum non posse subsistere in republica; nam verum est vulgatum: *politiam non tollere religionem*, sed quod non necesse habuerint ab initio coalescere in ciuitates. Finge plures familias Deum ex toto corde colentes in locum aliquem inhabitatum secedere, & ita tandem excrescere in insignem multitudinem, non certe obligantur iure naturæ inter se ad republicas constituendas, quamdiu in vera pietate subsistunt, cum iam, vt supra assertum, *diuiniore nexu* inter se conglutinentur, neque tamen peccare dicendi sunt, si aliquam ciuitatem inter se erigunt.

- (s) Concludo ita: vinculum inter homines iure naturæ necessarium est, quod consistit in *pace & securitate* colenda, hoc vero inter improbos extra ciuitates non potest obtineri, ergo hoc medium vniuersale testari debet de ipso *sine*, qualis esse debeat omnium ciuitatum. *Vnio* enim imprimis consistit in eo, vt *vniti* inter se possint *tranquilli & securi* esse. vnde nascitur *beata subditorum vita*. *Moderatori* enim *reipubl. beata ciuium vita* proposita, vt *opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit*, Cicerone iudice, *lib. VIII. ad Attic. ep. II.* E contrario inter *disidentes & turbatores* non est vnio, sed *summa infelicitatis status*. Ergo quamcumque tibi fingas vnionem, necessario *primarium scopum* intendere debet, vt omnium sit

§. V. Et hoc est, quod vulgo asserere solent, finem ciuitatum esse *beatitudinem ciuilem* (t) seu *externam*, indeque lex prima fundamentalis: *Salus populi suprema lex esto.*

§. VI.

una voluntas, extra quam haberi non potest securitas & tranquillitas vitæ. Pertinet huc Menenii Agrippæ fabula, quam populo disidenti proposuit, & ad concordiam & vnionem reduxit. Dissedisse quondam inter se humanos, dixit, artus, quod omnibus opere fungentibus solus venter immunis ageret: Deinde moribundos a seiunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod eius opera redactis in sanguinem cibus irrigarentur. Flor. l.I. c. 23.

- (t) Beatitudo ciuilis obtinetur ex ipsa vnione & concordia: cetera, quæ ciuitates ornant, magis accidentalialia sunt, non necessaria. Illustrabo hoc verbis Romuli apud Dion. Halicarnass. lib. II. vbi contendit, *in bellis externis profundas altasque fossas non esse munimenta satis idonea ad certam salutis securæ spem hominibus inclusis afferendam: sed hoc tantum polliceri, oppidanos repentina hostium incursione oppressos cladem nullam accepturos, neque si intestini tumultus in republ. exorti fuerint, priuatas ades & domicilia cuiquam refugium satis tutum præbere: ad vitam enim quiete & tranquille agendam hæc subsidia & solatia ab hominibus esse inuenta, quæ neque insidias, quæ vicinis tenduntur, ita arceant, vt illi miseri non sint: neque etiam faciant, vt qui insidiis appetuntur, quamuis in tuto sint, tamen confidant. Neque vllam urbem his solis ornamentis felicitatem & amplitudinem diuturnam sibi quæsisse: neque contra vllam vnquam ciuitatem, quod sumtuosus ædificiis priuatis publicisq; caruisset, prohibitum fuisse, quo minus ampla & fortunata euaderet. Sed aliud esse,*

N

quod

§. VI. Media itaque necessario ad hunc finem facientia officio boni imperantis continentur, vt partim per *remedia coactiua idonea* omnia fini huic contraria, quatenus coactionem recipiunt, remoueat, partim animos subditorum abduci curet ab effrenata libidine, & quatenus fieri potest, ad veram pietatem adducat, (u) vtrumque tamen eo modo, qui huic instituto conueniens est.

VII.

quod vrbes seruet, & magnas ex paruis faciat. In externis bellis ipsarum armorum potentiam? hanc autem audacia & exercitatione comparari. At in ciuitibus perturbationibus, ciuium concordiam. Demonstrauit autem, hanc facillime posse in republ. florere, si vnusquisque & temperanter & iuste viueret, &c.

- (u) Circa hanc thesin plerosque dissentire video, sed facile cum his conueniemus, si modo diuersis quaestiones ab inuicem separemus. Alia (I.) quaestio est, an imperia primario sint instituta, vt pietas interna inter homines promoueatur, quod antea negati (II.) an imperia ciuilia possint pietatem operari in subditis, quatenus per leges imperatur? quod itidem negatur (III.) an *primarius* scopus ciuitatum sit, vt pietas colatur inter homines? quod itidem negatur. (IV.) annon pietas subditorum multum conferat ad finem reipublicae obtinendum? quod qui negauerit, sane omnis pietatis sensum abieccisse dicendus est. Inter *causas felicitatis ciuitatum* recte refert Dion. Halicarnass. lib. II. *temperantiam & iustitiam, ab quas homines se minus multo ledentes magis sunt concordēs, & felicitatem non fœdissimis voluptatibus sed honestate metiuntur.*

Laudat Livi^{us} *lib. I. c. 21.* Numam Pompili^{um}, quod ea pietate omnium peccata imbuerit, ut fides & iusiurandum proximo legum ac poenarum metu civitatem regerent. (v.) Deniq; annon cura principis huc quoque directa esse debeat, ut subditi pie vivant, non quidem coactionibus, sed illis externis mediis adhibitis, quæ pædagogicæ instar sunt ad culturam pietatis? quod itidem nec negant illi, qui curam principi demandant circa sacra, scholas & alios mores subditorum recte formandos, verbi causa, pios magistratus præficiendo, subditis fideles ministros constituendo &c. Si deficit pietas, non quidem status civitatis in totum ruit, interim tamen egre finis obtinetur. *Timor Dei solus est, sit Lactantius de ira lib. I. c. 12. qui custodit hominum inter se societatem.* Econtrario si pietatem removeris, nihil proderunt exercitus, equi, satellites, ensium vis, virorum innumerales copiae, quæ minus in te imperiumque suum insurgant, iudice Nicephoro *lib. XIII. c. 1.* Ratio quoque naturalis docet, veram animorum culturam, multum facere ad finem reipublicæ obtinendum. Theodosius *epist. ad Cyrillum apud Edmund. Richerium hist. concil. gener. lib. I. c. 7. §. 2.* hoc agnuit optime, dicens: Reipubl. nostra constitutio ea, quæ in Deum est, pietate præcipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio & familiaritas intercedere solet. Nam & ex se invicem pendunt, & utraque prosperis alterius successibus incrementa sumit. Et paucis interiectis: Cum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit, usque, qui imperio nostro parent, pietatis & securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit &c. Equidem imperans propterea non est constitutus, ut curam animarum primario gerat, quin potius, ut primario pacem & tranquillitatem externam in societate civi-
 ubi ob oculos habeat. Ad hanc tamen tunc opti-

me deuenitur, si quoque curam habeat, vt pietas vera subditis instilletur, quo eo melius securitas in republica & tranquillitas obtineri possit. Si a Deo discesserimus, princeps multum ad optimos subditorum mores conferre potest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.* Si imperans pessime uiuit, non sibi tantum nocet, sed in totam peccat rempublicam, Bene Cicero lib. III. de LL. c. 14. *vitia non solum principes concipiunt; sed etiam in totam ciuitatem infundunt.* Hoc sensu Salomo dicit, *Regis zbronum tum denium firmari, si discesserit a malo Prou. XXV. 5. XXVIII. 2. Leuit. XXVI. 4. seqq. Ps. LXXXI. 14. 15. quorsum etiam collimat Christiani IV. Regis Daniæ symbolum: Regna firmat pietas.* Apostolus Paulus 1. ad Tim. II. 2. vult, preces fieri pro imperantibus, vt vitam tranquillam & quietam agere possimus *in omni pietate & honestate*, quod bonum esse ait, seu *conducibile reipublicæ.* Salomon quoque aliis pluribus locis hoc inculcat, optimus *in arte imperandi* Magister. *Prou. VIII. 11. XVI. 12. XXI. 12. XX. 28. XXVIII. 12. 15. 16. XXIX. 8. 14. 24. XXX. 21. seqq. Sap. VI. 1. 5. seqq.* Etenim omnia vitia & turbæ in republica oriuntur ex inordinatis singulorum affectibus, qui vel *ambitionem* vel *luxuriam* vel *auaritiã* concernunt. Hæc vitia insigniter conuersiones rerumpublicarum promouent, vti bene ostendit Dn. Buddeus, *disp. de concord. relig. xbrist. vitæque civil. c. 1. §. 9. seqq.* Optime vero corriguntur per sinceram pietatem, secundum præcepta Christi institutam. Nam *ambitioni* occurritur per *humilitatem* *Matth. XI. 29. XVIII. 3. XX. 21. 26. XXI. 5. XXIII. 7. 10. seqq. Gal. V. 26. Marc. IX. 3. 4. seqq. Luc. I. 51. seqq.* *Auaritiæ* occurrit præceptum Christi de vitanda in tempestiua sollicitudine *Matth. VI. 25. seqq. Luc. XII. 15. seqq. 1. Tim. VI. 9. 10. 1. Cor. VI. 20. Voluptates*
car.

§. VII. Patitur ergo mirum in modum hæc vnio, quando ciuitas suam tranquillitatem & pacem mediis ex pessima hominum libidine propullulantibus conseruare & stabilire nititur, (*) quæ tamen vnionem magis tollunt, quam conseruant.

§. VIII.

carnis sedulo tota scriptura sacra dehortatur. 1. Cor. VI. 10. Gal. V. 19. Rom. I. 26. 27. XIII. 13. Luc. XI. 37. Apoc. XXI. 8. Et huc sine dubio respexisse videntur Ethnici, quando tunc demum beatas fore, respublicas prædicarunt, *si imperantes diuina quadam sorte vere philosophentur*, vt ait Plato *Epist.* 7. quod etiam repetit Cic. *Epist.* I. ad Qu. Fratrem. Justin. in *Apol.* II. philosophorum mentem ita aperit, inquit: *Dicit enim ex priscis quidam: nisi & principes & ciues philosophentur, fieri non posse, vt beata sint respublica & ciuitates.* Non inepte Valerius Maximus *lib. II. c. 1.* *Non dubitauerunt, sacris imperia seruire, ita se rerum humanatum futura regimen existimantia, si diuina potentia bene & constanter essent famulata.*

(*) Hoc vt plurimum accidit in regnis & imperiis male partis. Bene Tacitus *Hist. lib. I. c. 30.* *nemo vnquam imperium flagitio questum bonis artibus exerceuit; cum plerumque, vt ait Salust. de Catil. bell. c. 2. n. 5.* *iis artibus imperium retineatur, quibus initio partum est.* Tarquinius scelere partam potestatem non melius egit, quam acquiserat *Flor. lib. I. c. 7. n. 2.* Saturninus apud Liuium *epit. lib. 69.* adiuuante C. Mario tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit. Inde Seneca *de Clement. lib. I. c. 13.* *Scelera sceleribus tuenda sunt.* Quod aliquando scelere parta imperia religione & iustitia gubernata sint, prout di-

§. VIII. Huc pertinet (1.) si felicitas reipublicæ quæritur in latissimo imperio, & perpetuis bellis hunc in finem suscipiendis, quod malum fuit ex ambitione & in vitiosis rerumpublicarum primordiis conspicuum est. (x) Cum enim ita semper respublica turbida sit, & ab ea nulla gens secura, nec illa rursus pacem vel extra se vel intra se habet, cum ciues ad res novas quotidie moliendas ita instituantur.

§. IX.

ctum §. III. *lit. qq.* ad illa, quæ rarius accidunt, referri debet.

- (x) Non mirandum est, quod pleræque reipublicæ hodie pronæ sint ad hunc finem, cum ipsa initia reipublicæ ex libidine imperandi arcessenda. Cum autem hæc libido non quiescat, sed in infinitum agat, hinc imperans suam felicitatem metitur ex latissimo imperio & semper ducitur cupiditate alios subiugandi. Sæpe audias: *Roma interim crescit ex Alba ruinis*, ut ait Livius *lib. I. c. 30.* Sed talia incrementa veram reipublicæ salutem destrunt. Huius indolis plerumque esse solent Reges bellicosissimi, quos *martiales* vocant, uti referunt de Gustavo Adolpho rege Sueciæ, quod asserere solitus fuerit, *Regem semper bellis intentum esse debere, nunquam vero in pace quiescere, quo subditi semper occupationibus agitentur, regna amplientur, & imperans timeatur.* Sed ipse Gustavus plura occupare studuit, quam quæ tueri potuit; vid. Pufendorf. *lib. III. rerum a Carolo Gust. gest. p. 133.* *Facilius quippe est quadam vincere, quam tueri*, ut aiunt legati Darii apud Curtium *lib. IV. c. 2.* & *stultum videtur agredi, quos etiamsi vincas, retinere non possis*, Thueyd. *lib.*

lib. VI. c. 2. Alexander M. suum imperium non aliunde firmare potuisse credidit, quam hac contra leges naturæ suscepta rapiendi libidine. Neque pirata adeo ei inepte respondit, interroganti, quo iure tam impune prædas ageret in mare? Eodem, inquit, quo Tu in orbem terræ. Sed quia id exiguo nauigio facio, latro vocor; quia tu magna classe, imperator. Sed reuera ita finis rerum publicarum proprius negligitur, & vinculum ciuile magis laxatur, quam firmatur (1.) dum subditi nimis premuntur oneribus belli ferendis. *Ab armis quidem magna sed breuis potentia: a pacis vero studio paruum, sed diuturnum imperium est*, Tacit. lib. IV. *Annal.* c. 4. in f. Tale itaque imperium ius publicum vniuersale iubet, præscribit. (2.) similiter omnia ex genio principis ad ambitionem in republica disponuntur, ex hoc vero infinita mala contra pacem & tranquillitatem promanant. *Principes plus exemplo quam peccato nocent*, ait Cicero lib. III. *de Off.* c. 14. Nam vt Rex Gothorum Theodoricus ait, *facilius est errare naturam, quam disformem sui princeps possit rempublicam formare*, Cassiodorus, l. III. *Var. e. pist.* 12. Vnde enim tot rebelliones, quam quod vel populus nimis prematur, vel ambitio eius nimis fuerit aucta? (3.) Cum belli fortunæ sit inconstans, ciues non maiorem securitatem in republica habent, quam haberent in statu naturali, cum semper variam belli fortunam timere debeant. Agefilaus certe tam eximiam ciuium curam habebat, referente Xenoph. in *Orat. de eod.* p. 668. vt *seruari omnes pro lucro duxeris, e contrario pro iactura, si quis etiam non magni pretii homo periisset.* (4.) Si nulli sunt metuendi extranei hostes, ipsa respublica sæpe sua mole laborat, vt quod violenter acquisitum, per violentiam & turbas perpetuas plerumque sit retinendum. De imperii Romani ma-

gnitudine plerique scriptores hoc observant. Ita enim Florus lib. IV. c. 2. iam pene, ait, toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam ut illis externis viribus extinguí posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum exitium suum armavit. Expresius rem depingit Tacitus lib. II. Histor. ubi ita: *Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentie cupiditas cum imperii (Romani) magnitudine adolevit exupitque. Nam rebus modicis equalitatem facile habebatur. Sed ubi subactis orbis & emulæ urbibus regibusque excisis securos operis concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebesque certamina cœsere: modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, & in urbe ac foro tantamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius & nobilitium sauisimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quaesitum. Similiter legati Scytarum satis grauter Alexandro hoc venenum obiciunt apud Curtium lib. VIII. c. 8. aientes: Si Diu habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet. Altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc affectus scire velles, ubi tantæ numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ab Asia transis in Europam. Deinde si humanam genus omne superaueris, cum sylvis & niuibus & fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum. Recte Florus lib. IV. c. 12. n. 29. difficilium est provincias retinere, quam facere. Imo, ut ait Salustius in Jugurth. c. 31. maius dedecus, partem amittere, quam omnino non parauisse. Longe prudentius imo iustius egerunt Chauci, ut pro barbaris habiti, quos Tacitus de moribus German. c. 35. in eo merito laudat, quod magnitudinem suam maluerint iustitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia, quod*

§ IX. (II.) Si felicitas summa quaeritur in luxuria & molliſſie, & ſubditi ad hanc adducuntur, quo eo magis in partes imperantis trahantur. Sed ita quieſcit omnis vera cura reipublicæ, & dum luxuria ingraueſcit, vinculum ciuile valde laxatur, nec conſtans eſt illud obſequium, quod luxuria acquiſitum. (Y)

§. X.

quod quieti ſecretique nulla prouocauerint bella, nullis raptibus aut latrocinis populati, promta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat, exercitus plurimum virorum equorumque. Concludo hanc meditationem cum Valerio Maximo lib. IV. c. 1. in ſ. ea dentum potentia tuta eſt, quæ viribus ſuis modum imponit.

(Y) Prudenter admodum Florus lib. III. c. 12. *Opes atque diuitiæ afflixere ſeculi mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicam peſſum dedere.* Monuit iam ſuo tempore Plutarchus *de glor. Athen.* p. 348. *aſſerens, non ſapere ciuitatem, quæ tantum in res ludicras impenderet ſtudium, ſicut etiam Cambyſes apud Xenophont. in Cyropad. lib. I. p. m. 27. lit. a. reprobatur illud diſcrimen inter ſubditos & principem, quaſi ſcil. hic deberet ſumtuſius viuere, domi plus auri habere, diutius dormire, omnino minore cum moleſtia laboreque degere, quam ſubditi. Ego autem, inquit, arbitror non deſidis vitæ ratione præſtare ſubditis debere principem, ſed alacri ſtudio rebus eorum proſpiciendo ac laboribus tolerandis. Reſpice Heliogabuli atque Caracallæ tempora, & mala infinita obuia deprehendes. Breuiter huc omnia redeunt (1.) quod per luxuriam reſpublica ad paupertatem & perniciem redigatur. Qualis rex talis grex. De Ptolomæo Ægypti rege refert Iuſtin. lib. XXX. c. 1. quod luxuriæ ſe tradiderit. Regis mores, pergit, omnis ſecuta regio eſt. Itaque non amici tantum præſectique, verum etiam omnis exercitus depoſitis militiæ ſtudiis, otio ac deſidia corr-*

§. X. (III.) Si inter summum reipublicæ bonum referuntur artes lucrandi & avaritiam pro lubitu exercendi. (2)

§. XI

pti marcebant. Quibus rebus cognitis Antiochus Rex Syria, veteri inter se regnorum odio st mulante repentino bello multas urbes eius oppressit. Sic cum Dionysius Platoni Magistro philosophiæ operam daret, tota regia puluere fuit repleta præ turba Geometricas pingentium figuras: Sed eodem ad sua pocula & voluptates redeunte vitæ mollities omnes occupavit. Plutarch. de adul. & am. discrep. c. II. (2.) Inhabilem se reddit imperans, vt possit sana admittere consilia, aut reipublicæ consulere, exemplo Neronis luxuriosissimi, sibi concessam ditantis, nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium & gaudia felicium, Tacit. lib. XIII. anal. hinc (3.) vbique occasio omnia & quæcunque impune faciendi. Quia mutationes rerum publicarum non raro inde oriuntur. Tandiu, ait Flor. lib. I. c. 7. in f. superbiam regis populus R. perpeffus est, donec aberat libido. Hac accedente, famosum illud refugium ortum est. Huc pertinet graue monitum Salomonis Prou. XXXI. 3. seqq.

(2) Auarum principem & omni iudicio carentem Salomon coniungit. Prou. XXVIII. 16. id quod ex opposito ibi conspicuum est. Admodum scite Cicero lib. II. de offic. c. 22. ait: *Nullum vitium tetrius quam avaritia, præsertim in principibus. & rempublicam gubernantibus. Habere enim quæstui rempubl. non modo turpe, sed sceleratum etiam & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi avaritia esse perituram, id videtur non solum Lacædemoniis, sed & omnibus opulentis populis*

§. XI. Et tamen non diffitendum est, plerasque ciuitates ad huiusmodi corruptas & a vero sine aberrantes vias deflectere, imo in plerisque hæc tria corruptelarum genera concurrere, (*) vt incidant fere *in statum rerum publicarum irregularium*. (a) Prout enim pessimus finis est, ita leges quoque huc respondentes unionem reipublicæ magis tollunt, quam stabiliunt.

§. XII.

pulis prædixisse. Certe vbi avaritia dominatur, vbi *auri vis atque opes principibus infensæ* (Tacit. lib. XI. *annal. ab init.*) primario pro scopo habentur, infinita monopolia & alia avaritiæ & iniustitiæ simulacra maxime in ministris sequuntur, *cum fides integra manere non possit, vbi magnitudo quaestuum spectatur*, Tacit. lib. XI. *annal.* Si princeps avarus est, miserrimi sunt subditi, qui facultatibus præditi sunt; nam sub quouis prætextu imperans bonis alienis inhiat, leges ad quaestum exemplo Iustiniani accommodat, imo ipsa iustitia venalis est, subditis extorquetur duris exactiõibus pecunia, neque vllus aliis tyrannicis dominationibus aprior est, quam avarus. Ipsi vero subditi, rupto vinculo, quæuis scelera, flagitia impune committunt, ad quæ avaritia ipsis ansam suppeditat. Vnde Cicero *Philipp.* III. tales imperantes remouet ab habenis reip. *quis, ait, rex vnquam fuit tam insigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia.* Denique huc quoque pertinet, quod ait Sallust. *orat. de ordin. rep. saepe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.*

(*) Notat hæc tria vitia in statu rei Romanæ Florus *lib. III*

lib. III. c. 12. aiens: opes atque diuitia afflixere seculi mores, missamque vitis suis quasi sentina rempubl. pessumdedere. & paucis interiectis ostendit, quod famem luxus fecerit, quod ex auaritia vectigalia reipubl. atque ipsa iudicia in questu habita sint, quod abundantia familiarum bella seruilis produxerit, quod ab ambitu honorum Mariana & Syllana tempestas petenda sit, quod apparatus conuiuiorum & sumtuosa largitio Catilinæ furorem in rempubl. excitauerit &c.

- (a) *Respublica morbida seu irregularis est, quæ destitit a vera vnione, ita vt similis sit ædificio ruinam minanti, sicuti contra regularis, quæ adhuc coheret, & licet quædam vitia habeat, tamen adhuc quibusdam solidis nititur fulcris. Et quidem vitia status non confundenda sunt cum vitis hominum. vitia hominum solent plerumque ansam dare ad vitia status, scilicet vt status publica lege & more ita male coherere incipiat. Communiter regna absoluta solent ad respublicas regulares referre, vbi subditi vi terrentur, coercentur, & perpetuis defatigationibus ita exercentur, vt vnio satis stabilis adesse videatur. Timent regem, quia Tyrannus, quia malum infert, quia alia grauiora metuunt, & ita vel inuiti sub iugo retinentur instar ferarum bestiarum, qui domitoris sub vinculis gemunt. Tale fuit regnum Tarquinii, qui conscius male querendi regni ab se ipso aduersus se exemplum capi posse, armatis corpus circumsepsit, neque enim ad ius regni quicquam præter vim habebat: vt qui neque populi iussu, neque autoribus patribus regneret. Eo accedebat, vt in caritate ciuium nihil spei reponenti metu regnum tutandum esset. Liius lib. I. c. 49. Verum enimvero hanc rempublicam esse specie tantum externa regularem & sanam,*
gis

gis vero *morbidam* vel inde arbitror, (1.) quia *metus & terror infirma vincula caritatis, quæ ubi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient.* Tacit. in Agric. c. 32. (2.) quia *cara pro subditorum salute est plane inanis, & eatenus tantum subditis imperans consulit, vt sibi & suæ potentia bene sit.* (3.) subditi nunquam tuti nec tranquilli, sed *sub pretextu iuris, quæuis patiuntur.* Hinc T. Larius apud Dion. Halicarnass. lib. VI. optime censeat, *longe optimum & firmissimum id esse imperium, quod beneficiis non suppliciis subditos in officio continere solet. Illorum enim beneuolentiam, horum vero timorem esse comitem. Quicquid autem est formidabile, id necessitate naturali omnibus maxime est exosum.* E contrario qui dominationem exercent exemplo Tarquinii occidunt, in exilium agunt, bonis mulctant non modo quos suspectos & inuisos habent, sed unde nihil aliud, quam *prædam sperare possunt.* Lælius lib. I. c. 49. Proinde talis respublica turbis & perpetuis disidiis luctatur, vti vel regnum Gallia tristissima eius rei exempla suggerit. Expressius adhuc veritatem huius asserti confirmat status rei Romanæ post Galbæ occisi tempora, postquam in Othones, Vitellios & Domitianos aliosque flagitiosissimos principes incidit. Nihil fœdus illo tempore. Non iure, sed vi, cædibus, seditionibus omnia acta sunt, imo ipsis flagitiis certatum fuisse videtur. *Locupletissimus quisque in prædam correptus, vires luxu corrumpabantur contra veterem disciplinam & instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit. Epularum fœda & inexplebilis libida, ex vrbe atque Italia irritamenta gula gestabantur, exhausti comuuiorum apparatus principes ciuitatum. Degenerabat a labore ac virtute miles assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Nemo in illa aula probitate, aut in-*
du-

§. XII. Vnde concludo, quo magis ciuitas simplicitati (b) studet, tranquillitatemque ciuium quærit, eo beator est & secundum leges naturæ

*dustra certauit: unum ad potentiam iter prodigis e-
pulis & sumptu ganeaque satiare inexplebiles prin-
cipis libidines. Mutato imperatore, non motes mu-
tati. Magis alii homines, quam alii mores. Multæ ubique & atroces inter se militum cædes. Irrepentibus dominationis magistris principes superbio-
res & acerbiore facti. Apud paucos tacito voto quies
pro discordia, bonus & innocens princeps pro pessimis
& flagitiosissimis expetitus. Hæc & similia Tacit.
lib. II. Histor. passim ingeminat. Præterea urbes
haustæ & obratæ, Roma incendiis vastata, pollatæ
ceremoniæ, magna adulteria: plenam exitis ma-
re, infecti cadibus scopuli, atrocius in urbe
scantim. Nobilitas, opes, omisi gestique honores pro
crimine & ob vitutes certissimam exitium. Nec
minus præmia delatorum inuisa quam scelera. Cor-
rupti in dominos serui, in patronos liberti, & quibus
deerat inimicus, per amicos oppressi. Qui occiderant
certatim ostentantibus cruentas manus, ut pulcrum
& memorabile facinus iactabant, Tacit. lib. I. Histor.
ab init. Scultissimus quisque pecuniis mercabatur, &
quod in perditis rebus accedit, omnes præcipiebant,
nemo exsequabatur. Id. lib. III. Histor. Discordia in-
ter patres, ira apud victos nulla in victoribus auto-
ritas, non leges non princeps in ciuitate erant. Id. lib.
IV. histor. Et infinitum foret, omnes calamitates
publicas; & scelera nefanda, recensere, quibus non
tantum fædus ciuitate sed humani generis ruptum
est.*

Simplicem vdeo, quæ vano caret luxu, quem agræ ri-
uiss-

ræ instituta, licet forsan pro barbara habeatur ab imperitis rerum æstimatoribus.

§. XIII.

uitatis iudicium Seneca epist. 114. vocat & se intra suos fines continet, neque adeo diuitiis studet. Tālis fuit Iudaica, primo intuitu satis barbara plerisque visa, & inculta, sed quæ non tentata fuit in suis primis initiis ab eiusmodi vitiis, quibus reliquæ respUBLICÆ infectæ fuisse leguntur. Diuitiæ subditotum in pecoribus consistebant, amplissimæ domus deerant, nec magnis sumptibus indigebant. Leges a Deo eis latæ avaritiæ obicem ponebant, potius amorem & humanitatis officia inculcabant. Luxuria, rara instrumentis luxuriæ ademptis, & commerciorum necessitate cessante. Ambitioni nullus locus dabatur, sed finibus assignatis contenti esse debebant. Atque hæc quidem tamdiu durabant, donec reges sibi expeterent. Hisce adsumtis mox loco simplicis vitæ luxuriosior & splendidior inuasit populum, vnde plura mala ipsam rempublicam sensim & pedetentim corruerunt, & destruxerunt. Similiter quamdiu respubl. Romana in simplicitate persistebat, satis beata videbatur, domi militiaque boni mores colebantur: concordia maxima, minima avaritia erat; ius bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat: iurgia, discordias, iras, simultates cum hostibus exercebant, ciues cum ciuibus de virtute certabant &c. Sallust. de bell. Catil. c. 9. vbi c. 10. ostendit, qua ratione respUBLICA per ambitionem, avaritiam & luxuriam corrupta fuerit. Imprimis sub Numæ imperio ad eam culturam redictam fuisse ait Liulus lib. I. c. 21. vt finitimi populi in eam verecundiam adducti sint, vt ciuitatem totam in cultum Deorum versam violare ducerent nefas.

§. XIII. Quoad caput secundum *circa formam* imperandi notandum, quod etsi prima imperia ex suo vitioso initio *penes unum* existisse videantur, tamen ex postfacto status rerum publicarum variare ceperit. Inde primo orta videtur *Monarchia.* (c)

§. XIV.

(c) Monarchas primum tenuisse imperium ex *historia imperiorum* satis constat, vtut forsitan ab initio *potentia insignis*, quæ postea demum accessit, defuerit. *Nam urbes quoque vt cetera ex insinio nascuntur*, vt ait Linius *lib. I. c. 8.* Huc respiciunt tot testimonia historicorum & ipsius Aristotelis *1. Polit. 1. inquentis: initio a regibus gubernabantur ciuitates & nunc etiam gentes*, quo & Cicer. *3. de LL. respicit aiens: omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. & Salustius *in Catil. Regnum in terris nomen primum fuit* vid. Hert. *in Elem. prud. civ. p. 1. Sect. 10. §. 5.* Concedit id ipsum quoque Auctor *tr. du gouuernement ciuil*, quod penes unum ab initio imperium fuerit, sed diuersam huius rei causam adducit. Contendit enim *cap. VII. §. 13, liberos prima ætate paterni imperii assuetos facilius imperio vnus se submisisse, quod a prima iuuentæ flore tam gratum & securum illis visum fuerit. Esse præterea Monarchiam eiusmodi rem, quæ simplicitate se commendat, & sua sponte hominum animis se insinuet, postquam experientia alias formas regiminis baud representasset, nec ambitio dominantium eos induxisset, vt se munirent contra supremam potestatem & mala inde redundantia. Eos non cogitasse de mediis reprimendi conatus & excessus imperantium, nunquam quippe dominationem Tyrannicam perpeffos, vitam simplicem, ab auaritia & ambitione alineam, de-*
mina-

§. XIV. Regia hæc potestas, vti ab initio fuit violenta, ita per violentiam, modo apertam, modo magis occultam, plerumque fuit exercita, (d) vt hoc modo subditi parum a seruis differant, quod & indicat ius regium descriptum. 1. Sam. VIII.

§. XV. Cum itaque in iis, quæ ad finem civitatum spectant, populus imperantis voluntati se subiecerit, voluntas omnium in huius volun-

minatum non adeo metuisse, sed sicuti sponte in societatem civilem abiissent, mutuo amore & affectione inter se certasse, magis vim externam metuisse, & hoc intuitu nihil facilius fuisse, quam Monarchiam tam optime moderatam inter se stabilire. Platonis rempublicam descriptam crederes, quæ sicuti in idea tantum fuit, ita vereor, ne idem de viri doctissimi sententia dicendum sit. Hæc omnia supponunt, civitates inter pios conditas fuisse, cuius contrarium cap. I. fufius demonstratum est. In rebus, quæ ad historiam spectant, nihil supponendum est ex nudis coniecturis, quæ nullis indicis probari possunt, imò cujus contrarium in oculos incurrit.

(d) Hoc illustrari potest ex iis, quæ dicta sunt ad §. III. Tales imperantes magis usu, quam voluntate populi regna possident, vt de Seruio dicit Livijs lib. I. c. 46. Si tamen postea voluntas populi expressa accedat, imperium magis firmatur. Vti fecit Seruius, qui postea ad populum tulit: *vellent, iuberentne se regnare? tantoque consensu, quanto haud quisquam alius ante, rex est declaratus*, Livijs ibid. optime cognitum habens, vim omnem imperii in consensu obedientium esse, kd. lib. I. c. 59.

O

(e) Hic

luntate concentratur, ut ita; quod imperans summus in hisce negotiis vult, omnes velle *moraliter* censeantur. (e)

§. XVI. Quo magis itaque voluntas imperantis cum voluntate subditorum constanter in causis

(e) Hic effectus *unionis* constitutæ est, cum ante conditas civitates omnium erat *diversa & discordans* voluntas, quæ per *imperium* in voluntate imperantis unita est, ut finis, h. e. *securitas & pax* eo rectius possit promoueri; & sic toti imputatur civitati, quod imperans fecit, *nomine civitatis*. Videlicet princeps agit vel *extra civitatem*, vel *in civitate*. Si *extra civitatem* agit cum alia gente, tunc quod princeps vult, uti hactenus dictum, omnes voluisse censeantur, & hinc vulgatum:

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Quodcumque absque voluntate eius factum a *singulis* vel *pluribus*, id effectum iuris hunc inter gentes habere, nec pro *actione civitatis* vel *reipublicæ* haberi potest. Genti tamen quibus iniuria facta est, eos ab imperante dedici, postulandi ius est, quæ exempla passim occurrunt *Iudic. XIX. & XX. Supplicio noxio paucorum, quam innocuo omnium sanguine* iniuriam expiare præstat, uti Samnites iudicarunt apud Livium *lib. VIII. c. 39.* Conf. *Id. lib. XXXVII. c. 45. lib. XXI. c. 10. lib. XXXVIII. c. 31. & 33* Si *intra civitatem* agit, itidem *omnium voluntate* fieri, quod facit, censendum est, v. c. *leges ferendo, iudicando &c.* Verum hoc generale quidem, non tamen est in infinitum extendendum, sed in iis saltem verum est, *quæ ad finem civitatum spectant*: in eis enim tantum se voluntati alterius subiecerunt.

(f) Id

causis publicis conspirat, eo firmior est nexus, eoque facilius finis a iure naturæ intentus obtinetur. (f)

§. XVII. Deficiente hac voluntatum conpiratione, facile contingere potest status publici *mutatio*, vt ciuitas nouum statum induat, & vel penes *paucos* vel *maiorē partem populi* imperium esse incipiat. (g)

§. XVIII.

(f) Id naturale est, vbi omnes idem volunt, ibi maior est amor, & sic societas quoque eo firmior: Contra vbi solo metu, & potentia omnia diriguntur, inuidia regni etiam inter domesticos insidit omnia atque infesta facit, vt ait Liuius lib. 1. c. 42. & licet hætenus moraliter subditi idem velle videantur, quod princeps vult: in effectu tamen a voluntate eius abalienati sunt, & coacte volunt, quod princeps vult. *Arduum est*, inquit Tacitus lib. 4. *annal. eodem loci potentiam & concordiam esse*. Seruius primus iniussu populi regnauit, inde omnia eidem infesta fuerunt, Liuius cit. 1. donec postea populus libere consentiret. Ast Salomonis regnum populo gratum acceptumque erat. Omnes videbant, per sapientiam DEI cuncta dirigi ab eo, & iudicia quoque exerceri, hinc eo maiori reuerentia & amore omnes eum prosequerantur, vt felicitate eius temporis nihil illustrius excogitari potuerit. Erat potens diuesque, potentia tamen & diuitiis non utebatur, vt *unico medio* imperandi, *sola Dei sapientia* omnia dirigente. Cum hætenus Respubl. romana variis discordiarum procellis esset agitata, & tandem communi consilio pro commodis eius laborarent, omnes publicam lætitiā significabant, *beatam urbem Romanam & inuictam & æternam illa concordia* dicentes, Liuius L. V. c. 7.

(g) His verbis ostendere conor, *Democratiam & Ari-*

§. XVIII. Sic itaque eadem ratione, qua regna sunt constituta, potest Aristocratia enasci, quatenus cœtus suam voluntatem subiicit concilio ex paucis optimatibus constanti.

§. XIX. Non singulis autem optimatibus se committit populus, sed omnibus coniunctim consideratis, (h) & ita plures in concilio congrega-

stocratiam apud plerosque populos ex Monarchia nactas fuisse. Pufendorffius quidem tit. VIII. c. 5. §. 4 putat, ab initio Democratiis usu obtinuisse, a quo non videtur abhorrere Huberus de iure ciuitatis. Verum iam supra §. XIII. ostendi, antiquissima fuisse regna, & ex temporum iniuria nata, vbi tamen forsan negari nequit, populos, quo magis libertatis amantes fuere, eo citius Regum iugum excussisse; Roma ab initio reges habuit: Sed excussit hoc iugum, postquam reges effrenata libidine ius fasque euerterent & solo timore subditos continere studerent, vnde non poterant non odium & auersatio, & ex hac seditiones oriri. Male vim suam, ait Plinius lib. 8. epist. 24. n. 6. potestas aliorum contumeliis experitur; male serore veneratio acquiritur. Longe quò valentior amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam timor abis, si recedas, manet amor: ac si vt ille in odium, hic in reuerentiam vertatur.

(h) Singuli seorsim non imperant, sed omnes coniunctim, qui omnia collegialiter & per vota maiora expedire debent. Et quidem omnia decernenda sunt independenter & proprio iure. Nam solet haud raro contingere in Democratia, vt collegio alicui demandetur a populi maiore parte cura reipublicæ, vt vice populi administrant. Sed ita collegium dependet a populo, quod vel ex prouocatione ad populum liquidum est, vti in regnis a rege, & ita ab externis hisce schemati-

bus

gregati vnam personam sustinere videntur, & consequenter voluntas illius concilii circa negotia reipublicæ est voluntas omnium.

§. XX. Quod si tandem populus in plenam euadit libertatem, excusso iugo regio, vel eiectis optimatibus, Democraticus inde status oritur, quatenus summam potestatem coniunctim populus retinet.

§. XXI. Quod itaque maior pars populi integri decernit, pro omnium voluntate (I) habetur

bus nullum ducendum argumentum. Hoc casu omnis populus a se imperium non abdicauit, sicuti priori. Simile quid, quod in Aristocratiâ obtinet, quoque deprehenditur in Dyarchis, si imperium apud duos *indivisim* & *in solidum*, æqualiterque sit, qualis exemplata Romano imperio orientali plura fore, quæ ratio imperii tamen magis utilitatem reipubl. impedit, quam promouet. Interim tamen non tantum externo schemate a se inuicem differunt, quod solent singulis Dyarchis plus honoris & cultus tribui, quam singulis optimatibus in republica, adeoque Dyarchis quidem prædicatum *Maiestatis* non denegatur, quod tamen nequidem integro consensu optimatum dari solet; sed etiam in eo, quod singuli ex Dyarchis aliquando *in solidum* imperent, adeoque quod *unus* fecit, effectam iuris sortiantur, aliquando vero non nisi *coniunctim*, quo casu proxime ad Aristocratiâ respública accedit.

(I) Novi hanc populi voluntatem plerumque inordinatam esse, & publicæ rei non consulere: interim quoad effectus publicos pro iure legitimo habetur. Non enim comitiis semper iudicat populus, sed mouetur plerumque gratia, oediis prætoribus, factis eos, a quibus est maxime ambitus. Denique se iudicat, non dolectu

betur, & huic decreto se singuli subiicere debent, adeoque licet imperium sit penes omnes *coniunctim*, quatenus summam rerum tangit, tamen conclusum maioris partis necessario *vim iuris & imperii* ex post facto consequitur.

§. XXII. Omnes ciuitates interim, qualiscunque forma regiminis in eis obtineat, manent in-
ter

aliquo, aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu nonnunquam & quadam etiam temeritate. Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperque sapientes ea, quae populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxissent; ait Sacerdo orat. pro Cn. Plancio.

- (k) Quae contra democraticum statum obici solent, plenius refellit Pufendorff, *lib. VII. c. 1. §. 5.* Res tota huc redit, non posse simul populum imperare & parere. Sed nulla est absurditas, quando dico, populum in concilio, h. e. *coniunctim* consideratum exercere summum imperium, singulos vero extra concilium positos parere: Si dicis, quod singuli tantam per modum *passi* obligentur, id quidem non nego, sed ita tamen, vt singuli ad id efficaciter quasi per modum *imperii ex post facto* cogi possint: quos si enim parere recusant, nomine totius reipubl. tanquam inobediente & rebelles recte puniuntur: Quia vero tale concilium perpetuo durare nequit, adeoque eo finito administratio imperii expirare videatur, constitui debent, quibus *executio & imperium* interim nomine huius concilii demandetur, donec necessitas cogat, de summis rerum rursus in comitiis deliberandi. Praeterea populus in hoc statu gentes alias deuictas sub sua potestate habere potest, quibus eodem modo imperat, vt princeps in Monarchia, quales populi deuicti plures sub imperio Romano fuere vid. Hobbes. *Leuiatb. P. I. c. 19.*

ter se libera & æquales, adeoque de iure altera præ altera aliquam prærogatiuam prætendere nequit, (1) nisi quam communis consensus per tacita pacta approbavit, tunc enim lege naturæ civitates inter se obligantur ad illum ordinem, qui simul pacem communem & harmoniam inter gentes promouet, obseruandam.

§. XXIII.

(1) Hac de re Pufendorff *Lib. 8. c. 4. §. 15.* & Ill. Dn. Thomaf. *ad Monzam. c. 1. p. 65.* plenius egerunt. Tota res eo redit: Ciuitates inter se viuunt in statu *libertatis*, adeoque omnimoda inter eas, quatenus personam moralem repræsentant, est æqualitas: neque enim vlla hæctenus potest afferri ratio *iuris* genuina, propter quam altera obligata sit, vt alteri cederet. Quæ enim ordinis rationes in *ciuitatibus* habentur, ex *determinatione summi imperantis* fluunt, qualis politiuæ determinatio inter gentes cessat. Imo quamuis status rerum publicarum inter se diuersi sint, hæc tamen diuersitas magis respicit ipsam rempublicam *intra se*, eiusque gubernationem, non vero respectum ad externos inuoluit, adeoque nullum potest argumentum afferri, quare respublica *popularis* cedere debeat statui *Monarchico*, cum vtrobique adsit summum imperium. Quæ argumenta extra *pacta* afferuntur, sunt vana. *Potentia* non tollit æqualitatem, nec ius potius tribuit. Nec *antiquitas* reipubl. ceteras gentes obligat, ut cedere antiquiori genti debeant; Præterea nec *absolutum imperium* quam *souarenitatem* vocant, quoque sufficiens videtur, cum tamen toti corpori alterius ciuitatis nihilominus sua maneat potestas, & hæc tantum intra fines reipublicæ concludatur. Si *mares gentium* consideramus, admitto eosdem, inter quos tales vigent, sed ex moribus harum vel illarum gentium, aliæ non

§. XXIII. Quo grauiiores autem solent de proedria esse lites, eo inaniores sunt, (m) quia licet altera alteri ciuitati cedere debeat, quando conueniunt, tamen nihil eo ipso neque de *iure libertatis*, neque *summi imperii*, amittitur, neque adeo vllum aliud metuendum est prauiudicium, nisi ambitionis.

§. XXIV. Quemadmodum autem ordo inter ipsas ciuitates arbitrarius est, ita quoque dignitas externa eorum, qui reipublicae praesunt, intra ciuitatem arbitraria est, & dependet itidem

ex

obligantur. Mores enim sunt producti vel ex *pactis expressis*, vel, quod plerumque fit, *tacitis*, dum scilicet alter populus sua patientia consentit in praerogatiuam alterius gentis. Et ita fere factum, ut prout populus alterius ope indiguerit, alteri ex regulis prudentiae cesserit. Sic fere olim primum dabant locum omnes Reges *reipublicae romanae*, ubi adhuc *libera & popularis* erat, quae praerogatiua ad *Imperatores* transiit, & ex *communi consensu gentium* durauit in nostris Imperatoribus. Ergo euidentis est, rempublicam Democraticam nullo iure posse inferiorem censi aliis ciuitatibus, si abstrahamus a *pactis vel expressis vel tacitis*. Ex post facto vero obtinuit, ut praerogatiuam reges ad se traherent, *ex potentia*, qua pollebant, cui cum se aliae respublicae opponere non poterant, potius cedere, quam hostem alterum habere voluere. Unde factum, ut *pactis fere tacitis* praerogatiua illa sit determinata.

(m) Pertinet huc dictum Lactantii: *contentione de dignitate nihil foeditius, nihil arrogantiis, nihil a sapientiae ratione remotius esse*. Inter gentes quidem *ex praerogatiua ordinis* non leue momentum dependere volunt, sed quale illud sit, haecenus non euictum est.

Sic

ex institutione prima, (n) quæ vim cuiusdam *taciti pacti* habet, vt tamen propterea summo imperio & statui reipublicæ nihil nec addatur, nec detrahatur.

§. XXV. Ceterum ex hoc vario ciuitatum sta-

(n) Sic reges vtuntur splendidissimis titulis, minoribus *optimates* gaudent, imo integræ reipublicæ, licet liberæ sint, minimis sane titulis superbiunt, quod tam de rebus publicis *inter se* verum est, quam de ipsis imperantibus *respectu ciuitatum*. Sic enim augustior reuerentia & autoritas eximior solet regibus præberi, longe minor optimatibus & tamen optimates idem habent imperium eandemque maiestatem quam reges. In populo iudaico Moses summam *ferè* potestatem exercebat, & post eum Iosua, & Iudices, sed absque externo splendore. Si tamen in originem inquirimus, vix alia ratio suppetit quam hæc, quod reges plerique ab initio violentia fundauerint imperium ex sola libidine imperandi, ergo simul quæ fuerint *præ eminentiam* quandam singularem, & cum conditio subditorum fere desciiuit in statum seruatorum, hinc eximior cultus inde ortus est. Ast optimates cum ex pluribus consistant, singuli singulis impedimento fuisse videntur, quo minus illis tam splendidus cultus præberetur. Sic & inter eos, qui reipublicæ præsunt, diuersæ sunt denominationes. Dantur *Imperatores, Reges, Domini, Archiduces, Duces, Principes, Comites* &c. Sed hæc nomina minorem non inferunt potestatem, nec minuunt libertatem. Hæc omnia & similia ab initio *arbitraria* fuere, & sunt tantum externa schemata, quæ statui reipublicæ nihil nec addunt nec detrahunt. Manet Ciuitas in sua libertate & iure, siue dicatur, *supremus Ducatus*, siue *regnum*, siue *imperium*, siue etiam *Comitatus*, si nemini obnoxius sit.

statu posse nouam adhuc conciliari rerumpu-
blicarum speciem tradunt, quam *mixtam* vo-
cant, ita vt in vna republica partim monarchia
partim aristocratia simul obtineat, & quædam
iura summi imperii vnus independenter, quæ-
dam autem optimates independenter & solita-
rie exercent. (o)

§. XXVI.

(o) Multæ sunt lites de *existentia huius reipublicæ*. Eam
negarunt Joh. Bodin. *de republica lib. 2. c. 1.* & Pe-
trus Gassendus *phil. moral. p. 1466.* Thomas Hobbes
in *Leuiathan. c. 18. & 24. de Ciue c. 6. §. 6.* Eam
adstruxere Hugo Grötius *De J. B. & P. lib. 1. c. 3. n.*
17. Kulpif. ad Monzamb. p. 2. p. 225 Qui existentiam e-
ius asserunt, imperium tanquam *totum aliquod* in se
conciunt, quod tamen in varias distinctasque par-
tes diuidi possit, adeoque exinde inferunt, manere
quidem penes *integram ciuitatem* totum imperium,
sed ita partes imperii posse distingui, vt penes vnum
possint esse *diuisim & independenter* quædam iura
Maiestatica, penes populum vel optimates reliqua
iura, & sicuti in populi arbitrio fuit, vel paucis to-
tum imperium conferre, ita quoque idem potuit ita
diuidere imperium, vt quædam partes sint penes v-
num collegium, quædam penes alterum. Vbi ta-
men cauendum monent, ne statim mixturam hanc
singamus, si *administratio reipublicæ externa* aliquid
trahat ex forma alterius reipublicæ, vbi tamen status
ipse reipublicæ ex *legibus & potestate æstimandus* ma-
neat simplex. Sic potest accidere, vt status Reipu-
blicæ sit popularis, pleraque tamen externe admini-
strentur vel ab aliquo principe in populo, vel a Col-
legio quodam, nam *modus externus administrandi non
variat ipsum statum.*

§. XXVI. Sed si vel maxime talis reipublicæ forma mente concipi queat, tamen adhuc dubium remanet, an talis mixtura existere possit in rerum natura, & si existat, an tale monstrum reipublicæ recte sphæreat, (p) & non potius lon-

(p) Diximus, civitatis animam esse unionem. Ergo ubi illa in totum non potest non deficere, adest *anarchia*, *mors* & *interitus* reipublicæ. Iam ponamus, principem habere ius fœderum, senatum ius belli, populum ius tributorum, princeps sane non habet, maiestatem, quia non habet ius fœderum nec tributorum nec *Senatus*, quia non habet ius belli & tributorum, nec *populus*, quia non habet ius belli & fœderum, nec *omnes coniunctim*, si dissentiant, quia alter alterum non potest cogere, nec hic vna maiora valent, cum singuli iura sua independentem exerceant, & si alter alterum posset cogere, adest *dependentia*. Revera itaque omnis unio deficit, si talis status reipublicæ fingitur, qui perpétua bella alit. Quamcunque enim mixturam tibiingas, statim apparet, illam ita esse comparatam, ut omnia, quæ ad securitatem publicam & salutem reipublicæ pertineant, impediantur, dum alter alterum impedit, ne possit ius suum exercere. Ita si princeps habet ius belli, si populus nolit bellum, denegat tributa & senatus fœdera & ita porro. Neque obstat, quod tamen possint quandoque unanimiti consilio agere; nam si vel maxime id vna vel altera vice fiat, hi casus tamen erunt rarissimi, cum potius cogitandum erat, homines, præsertim potentia gaudentes, & sibi invicem ob diversa studia invidentes, magis apros esse ad interna dissidia & bella civilia quam reipublicam gubernandam. Arduum semper habitum fuit, eodem loci potentiam & concordiam esse, ut ait Tacitus lib. IV. *annal.* Non triumphatus diu subsistit, vsut fœdere artissimo conglutinat.

longissime aberrēt a fine reipublicæ a lege naturæ intento.

§. XXVII. Nouum tamen adhuc exstruunt statum ex *systemate ciuitatum plurium* (q) quando plures vna ciuitates liberæ arctissimo inter se vinculo ita connectuntur, vt vnum corpus videantur constituere, vt tamen singulæ summum imperium retineant, in proprios subditos.

§. XXVII.

natus videretur. Semper tribunitia potestas consulare imperium impugnavit, & perpetuis seditionibus remp afflixit, quæ tamen adhuc tolerabilior, quam status mixtus, videtur fuisse.

(q) Proprie loquendo itaque huc spectant *ciuitates liberæ*, quæ etiam post *confederationem* inter se factam liberæ debent manere. Non itaque huc spectant plures respublicæ, postquam sub imperio vnius coalescunt, singulæ enim liberæ esse desinunt, vnius imperio subiectæ. Vtut vero plerumque huiusmodi ciuitates *compositæ*, vt etiam vocantur, coniunctim sibi eligere communem *ducem* soleant, ille tamen non *suo iure* agit, sed dependet a statu systematico, in quo quædam pacto comprehenduntur, quæ non nisi *coniunctim* exerceri possunt, qualia plerumque sunt, quæ ad communem securitatem, propter quam vtplurimum tale systema exstruitur, faciunt, qualia sunt iura *belli, pacis, foederum, legatorum*, n quantum communi bello inserviunt &c. Olim *Vulsci* inter se tali nexu systematico confederati fuisse videntur. Si bellum imminerebat, commune concilium convocabant, in eo de summis rerum consultabant, duces belli eligebant, legatos communi nomine mittebant, &c. Dion. Halicarn. *lib. 8. pp.* Sic etiam hodie eadem plerumque inter Belgas obtinent, sed in Heluetia singulæ ciuitates maiorem sibi reti-

§. XXVIII. Om̄untur autem plerumque talia systemata vel *expresso foedere*, (r) quando plures ciuitates separatæ ita coalescunt: vel *absque præfinito consilio & pacto*; (s) vbi plures prouinciæ sub vno

nuere potestatem, cum singulis cantonibus adhuc permittum sit foedus inire. Ex hoc iurium communis exercitio oritur necessitas alicuius *communis concilii*, qualia apud Belgas duo esse docet Grotius *lib. V. anal. Belg. c. ad A. 1588.*

(r) Prioris generis systemata sunt magis *regularia*, & ad pacem communem aptiora, cum *expresso foedere* inter se connectantur, ac omnia certo *ordine* boni publici causa ita disposita sint, vt non facile renitentia locus relinqui possit. Huc pertinent confœderati Belgi & Heluetii, qui perpetuo foedere, eoque expresso inter se continentur. Tali nexu regulari olim constitisse videntur *Latini*, populi inter se confœderati, & hoc nomen commune assumentes, vt tradit Dion. Halicarn. *lib. 1.* vbi addit, *quod pactis adeo constanter manserint, vt nullum tempus alteros ab alteris separarit.* Antiquos Francos, antequam sibi reges eligerent, foedere huiusmodi copulatos fuisse, probabile est, vnde etiam facilius *regnum* condere potuerunt.

(s) In hoc nexu irregulari plerumque species externa reipublicæ antiquæ, veluti *monarchica*, manere, vt & externe omnia *monarchice* administrari solent; interim tamen reuera singulis prouinciis sua est libertas, eaque quandoque ab initio *usurpatione*, postea *legitimo pacto* & sic *lege publica* contingit. Incipit itaque occulte latitare & sese exferere nexus systematicus sub *schemate externo monarchia*, dum manent solennia externa, ex quibus tamen amplius æstimari nequit, vt ex facie imperii nostri constat, quemadmodum post Augusti tempora facies externa reipubl. in plerisque manebat, statu interim in totum mutato.

(r) Ne-

uno capite coalitæ paulatim ita in Libertatem se se vindicant, vt autonomiam quidem singuli recipiant, sed tamen adhuc inter se quodammodo cohæreant nexu quodam systematico.

§. XXIX. Interim nexus systematicus magis cohæret, si expresso foedere conglutinatur, (t) quam si occulte absque præfinito consilio in republica quadam inualescere incipit. Vnde status talis irregularis fieri incipit, postquam a vera vnione (u) desciscit.

§. XXX.

(t) Nexus systematicus prioris generis vel ideo firmior & ad communem tranquillitatem aptior videtur, (1) quod confederatorum maior æqualitas, (2) quod alter alteri controuersiam de *libertate* non faciat, (3) quod nexus ipse pactis & legibus satis determinatus sit, [4] quod nulla externa rerum figura hic sese immisceat.

(u) Nam [1] plerumque in tali nexu est summa *inequalitas* eorum, qui in tali nexu sunt, dum alij alios potentia dignitateque præpollent, adeoq; alter alterius potentiam metuit, dignitatemq; dolet. [2] Manet renitentia inter *status & imperantem*, cui adhuc forsitan quædam reliquæ iuris antiqui ex *monarchia* supersunt, dum hic *monarchiam* affectat, illi *libertatem* tuentur; in mutua autem renitentia nulla vnio, nullus nexus firmus adest. [3] Neque nexus huius iura satis circumscripta sunt, & cum magis inciderint in eum, quam ex condicto instituerint, sæpe euenire potest, vt ipsæ leges magis discordiam foueant, quam tollant, quin quod [4] maneat veteris monarchiæ figura externa, ex quo fit, vt nexus hic sit magis occultus & non appareat, adeoque sæpe incautos fallat.

(x) Hob-

§. XXX. Accedo ad *tertium caput*, vbi expeditum est, variis circumscribi posse nexum civilem *pactis expressis*, qualiscunque demum sit reipublicæ status. Quamvis enim imperia imprimis ob publicam tranquillitatem & securitatem sint constituta, accidere tamen potest, vt plus (x) pacto imperanti concedatur, quam ad hunc finem requiritur, scilicet vt populus plene se eidem in seruitutem dederit, ex quo *republica herilis* oritur.

§. XXXI.

(x) Hobbesius *de ciue c. X. §. 2. & 5.* & alibi passim imperium *herile* tanquam speciem separatam a reliquis regnis non agnoscit, quia potestatem principis ita extendit, vt non possint non omnia imperia esse herilia. Non quidem nego, posse regna degenerare in *heriles* reipublicas, vbi princeps suam potestatem nimis extendit; sed quid si iustum & æquum principem supponimus, tunc quidem secundum leges nature hanc potestatem herilem sibi arrogare nequit absque *pactis*. Illud tantum ex hactenus dictis apparet, imperia omnia *per se ex natura status civilis non esse herilia*, quia talis potestas ad finem propositum non requiritur, qualis est heri in seruos, imo plus nocet quam prodest. Quod autem *ex natura imperiorum* non fuit, id non potest credi in principem esse translatum. Pacto interim quin talis potestas principi concedi possit, per quod imperantes Domini *corporum & bonorum* constituuntur, non dubito, postquam singulis permixtum est, se in seruitutem alteri addicere, siue *pactum expressum* supponas, siue tacitum, si scilicet subditi videant, victorem aliter eos in fidem recepturum non esse, & sic iugum hoc subierint.

(y) Id

§ XXXI. Præterea quoque *ex pactis* determinandum, vtrum imperia sint *electiua* an *successiua*. Quando populus ab initio in imperium consentire debuit h. e. quod per *vim* occupatum est, oritur inde vt plurimum *regnum successiuum* (y) dum plerumque exuuntur subditi omni libertate; quamuis & pactis expressis firmari successio possit.

§ XXXII. Quæ vero *mere voluntaria* sunt imperia, & libera voluntate populi orta, magis manent *electiua*, (z) & in dubio pro talibus æstimanda sunt, nisi pactis aliud prouisum.

§ XXXIII.

(y) Id experientia testatur, quia enim per *vim* imperium acquiritur, in primis *bello*, habetur pro imperio *patrimoniali*, & sic ad liberos tanquam heredes transmittitur, eodem iure, quo privati illa, quæ in patrimonio habent, & de iure non potuere non in talem successionem consentire. Si absque bello per potentiam se obtrudit imperio, & dominatum plenum & absolutum exercet, itidem successio plerumque obtinet, quia nullis certis & perspicuis firmatum est imperium pactis, adeoque imperantes omnia huc dirigere solent, vt in sua familia imperium stabiliant. *Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerus liberorum*, vt ait ex vero Titus apud Tacitum *lib. IV. Histor.* Inde est, quod ab initio fore omnia imperia fuerint *successiua*. Sed & *electiua* ex eadem ratione possunt degenerare in *successiua*, quando vel imperium in *dominatum absolutum* paulatim mutatur, status regni electioni renunciant, quod in Hungaria factum, vel etiam renunciare aliquando per *potentiam* principis coguntur.

(z) Id quidem negat ex principiis suis Hobbesius *de ciue c. VII.*

c. VII. *Solutio* adeo, vt imperanti integrum esse dicat, successorem *pro arbitrio suo* constituere; licet vel maxime populus sibi imperantem *ad tempus vel vitam eius* elegerit. Rationes eius sunt (1) quod populus ita *indefinite* se exuat imperio, & omne ius *in se* transferat in imperantem, & dum nihil exceptit, ius quoque de imperio in imperantem transtulisse videtur. (2) hoc quoque colligendum esse ait ex *presumpta voluntate populi*, qui semel eligendo monarchiam, potius hanc continuare, quam mortuo principe ad statum popularem redire voluisse videtur, finis enim estatur de intentione, imo & (3) plerisque populis *transessio* placuisse videtur. Verum cum imperium sit eiusmodi ius, quod singularem personam *industriam, mores, & qualitates* requirat, quæ deesse possunt in successore, potius credendum est, voluisse populum, vt in posterum quoque eo modo imperium in successores deferatur, quo in primum collarum est. Romani proinde ægre tulerunt obtrusionem Seruii Tullii, qui regnum tanquam *tutor regii sanguinis* magis occupabat, quod per electionem conferri debebat, prout ab initio constitutum erat. Dion. Halicarn. *lib. IV.* Accedit, quod regna *successus* sint duriora, in quibus libertas subditorum magis magisque supprimitur, in talem autem conditionem non facile populus, præsertim libertati assuetus, consensisse videtur. Ægre id maxime tulerunt Romani, quod Tarquinii regnum iure hereditario ad se traxerint. Aiebant: *Tarquinius regno assuesse, initium à Prisco factum, regnasse deinde Seruium Tullium, in intervallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni superbum Tarquinium velut hereditatem gentis scelere ac vi rapuisse.* Livi^{us} l. II. c. 2. Et quamvis omnia ius imperii in electum transferatur, hoc tamen ad ius imperandi vnice restringendum est. Alioquin enim, si ius imperandi in eius absoluta esset potestate; dicendum foret, illum posse imperium pro lubi-

§. XXXIII. Potest etiam mixtum genus esse imperii, quod partim *successuum*, partim *electivum*, scilicet, ubi successio semper præcedente electione firmatur, non *dicis gratia*, sed vt integrum populo sit, ex iustis causis consanguineos regios præterire. (a)

§. XXXIV.

lubitu alienare & quocunque modo de eo disponere, quod tamen admitti nequit. Dn. Thomas. *ad Huberius ciuit. lib. I. sect. 3. c. 2. §. 19.* Non inepte censuit Galba apud Tacitum *lib. I. hist.* libertatem reipubl. ab electione, quam populus conseruare voluisse credendus est, dependere. *Sub Tiberio*, ait, & *Caio & Claudio vnus familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus.*

- (a) Talis aliquandiu obtinuisse videtur in Germania tempore Ottonum; sed vt tamen electoribus integrum manerit a familia regia recedere. In Anglia idem ius obtinere certum est, ubi rarius a sanguine regio receditur. Hinc accidere potest, vt, ubi femina succedit per electionem, etiam maritus ei adiungatur, vt exempla Ferdinandi Arragonii, & Elisabethæ Castellanzæ, vt & Mariæ & Wilhelmi in Angliâ docent. Non reprobanda, meo iudicio, hæc ratio succedendi est: sic enim evitantur incommoda, quæ (α) ex electione vt plurimum eueniunt, cum ita plerumque certus soleat esse successor; (β) quæ successionem coherent, quia si indignus est proximior, dignior eligitur, si antecessor nimis potestate abusus est, successoris libertas restringitur per pacta, quoniam cui per electionem desertur imperium, eidem etiam limites certi, quos excedere nequit, poni possunt,

(b)

§. XXXIV. Status imperii successiui ab electione in eo differt, quod quoad facta antecessoris utrobique eadem non sit obligatio. (b)

§. XXXV. Porro quædam imperia sunt *patrimonialia* (c) ex pacto populi, ubi ita omne ius in imperantem transtulit, ut etiam de eo libere disponere & in alium transferre possit, quædam autem sunt *non patrimonialia*, ubi talis potestas non est concessa.

§. XXXVI.

(b) Successor ex electione non semper obligatur ex factis antecessoris, uti successor hereditarius: neque enim *beneficio defuncti*, sed *iure speciali* per electionem obtinuit imperium, v. c. quoad reuocationem privilegiorum, res alienum soluendum &c. hic enim *ex iure proprio* succedit, neque defuncti personam representat, sicuti is, qui ut heres succedit. &c. Illustratur hoc egregie ex literis Francisci II. Regis Gallorum ad Helvetios patris debita reposcentes, quas refert Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. Tametsi*, scribit Rex, *debita paterna soluere non tenemur, cum hæc sceptrâ hereditario iure non habeamus, sed regia lege, quæ iam inde usque a primis Francorum regibus lata ad nos proximos imperium detulit, quæ non aliter nos obligari patitur, quam ad ea fœdera pactauit, quæ cum exteris principibus ac populis ad huius imperii utilitates & commoda a maioribus nostris contracta fuerunt*, &c.

(c) Quod quædam *patrimonialia* regna dicantur, non illo accipiendum sensu, quod æque sint in patrimonio uti quidem reliquæ res, sed tantum respectu *alienationis & dispositionis* hanc denominationem sortiuntur. A reliquis rebus patrimonialibus adhuc in eo

§. XXXVI. *Non patrimonialia* (d) dicuntur, vbi alienatio imperanti haud est concessa, quod in dubio dicendum est.

CAP. IV.

differunt, quod earum natura admittat *plenum arbitrium*, illas *consumandi*, & *perdendi* id, quod ad regna patrimonialia applicari nequit, quæ propter *conservationem generis humani* sunt constituta, & sic *conservanda*, non *perdenda* aut *consumenda*. Eatensis itaque patrimonio accensetur imperium, quatenus natura & indoles imperiorum hoc admittit. Iuxta Hobbelium quidem omnia imperia sunt *patrimonialia*, quia potestatem absolutam imperantibus disponendi de imperio pro lubitu concedit. Sed fundamento omni destituitur. Vix credibile est, aliter patrimoniale imperium quam pactis subditorum constitui posse, quocunque modo demum acquiratur, cum naturæ imperiorum haud insit, facultas illa disponendi de ipso imperio, vti quidem proprietati rerum, adeoque extra pacta imperanti competere nequit. Neque vero hic exemplis iudicandum est, sed legibus ex natura status civilis desumptis.

- (d) Aliqui talia regna *usufructuaria* vocant, satis incommodo vocabulo, vti annotat Huberus, cum ita proprietas deberet manere penes populum. Grotius l. 1. c. 3. §. 12. talia *non pleno iure* haberi æque incongrue ait, cum ad plenitudinem imperii potestas alienandi non pertineat, sed vnice ex pacto & speciali concessione dependeat, & ita extra imperium imperanti competat. Cum itaque talis concessio in pacto consistat, hoc autem non possit præsumi, nisi probetur, merito omnia imperia in dubio *non patrimonialia* dicenda sunt.

(e) Fun-

CAP. IV.

De

Summa imperantis potestate.

§. I.

CUM ciuitates, vt hæcenus dictum, sint institutæ, vt *imperio* vnus vel *certi concilii* nexus inter plures dirigatur ad tranquillitatem & pacem communem, hinc *potestas suprema* (e) inde statim nascitur.

§. II. Obseruandum autem est, populum eo ipso, quo se imperanti subiicit, e statu naturali & æquali discedere, adeoque imperantem duntaxat retinere *iura libertatis*, & simul *iura imperii* acquirere, (f) quæ quamuis coniuncta sint in imperante, tamen *diuerso modo exercentur*.

§. III.

(e) Fundamentum itaque rursus est arcessendum ex patris, vel *tacitis* vel *expressis*, per quæ consentire in regimen vnus, vel concilii alicuius, vnde ius ad illum finem faciens exurgere debuit. Deinde cum idem ius sit lege diuina firmatum, vt ita ordinatio diuina etiam audiat, eo sanctius hoc colendum est, cum *autoritate diuina*, & *humana* firmatum sit.

(f) Adrianus Houtuyn *in polit. Gen. §. 17.* hæc duo statim videtur commiscere. Putat imperantem a populo *summum imperium* seu *regimen* non conferre, qui, propterea, quod singulis in statu naturali ius se regendi & de actionibus suis disponendi competierit, adeoque nullius arbitrio subiecti fuerint.

„ Huic iuri autem renunciare singulos in fauorem v-
 „ nias vel concilii, ex qua *renunciatione* per se sub-
 „ missio nasci deberet. Cum itaque is, in cuius fa-
 „ vorem renunciatio facta, iam solus superior sit, oriri
 „ per se exinde *ius supremum*, adeoque *retinere im-*
 „ perantem ius illud, quod ex statu naturali habuit ;
 „ non vero *acquirere* ius aliquod nouum, quod ante
 „ non habuit, arbitratur. Neque vero renunciatio-
 „ nem iuris translationem esse, pergit, cum sibi ipsis
 „ singuli magis adimant liberam voluntatem, quam
 „ in alterum transferant, & consequenter ius ei
 „ nullum de nouo dari, sed relinqui illud ipsam,
 „ quod ex statu naturali habuit, illud vnicum tantum
 „ accedere, quod iure suo non ad priuatam, sed pu-
 „ blicam etiam possit & debeat salutem uti. In eun-
 „ dem fere sensum philosophatur autor *tr. du gouver-*
 „ *nement Ciuil. c. 14. §. 3. aiens : le pouuoir politique*
 „ *est ce pouuoir, que chaque homme a dans l'estat de*
 „ *nature & qui on a remis entre les mains d'une socie-*
 „ *te & dans cette societe à ces Conducteurs, qui ont e-*
 „ *ste choisis.* Quot verba, tot fere contradictiones.
 Hoc certum est, renunciare singulos suo iuri, sed ad
 quem effectum? Non alium, quam vt alteri potesta-
 tem in se conferant. Nam *renunciare suae libertati*
in fauorem alicuius, est nihil aliud, quam *transfere*
summam potestatem in alium, vel consentire, vt al-
 ter imperium aliquod, quod alias in renunciantes non
 habebat, in se exercent. Falsum est, nullum ius de
 nouo consequi imperantem, nisi quod ab initio in
 statu naturali habuit. Nam quis diceret, singulos
 in statu naturali habuisse ius in alterum, quod Hou-
 tuyn ipse negat. Illud omnino consequitur, quod an-
 tea non habebat, imo dum concedit, hoc iure uten-
 dum esse in publicam salutem, fateri quoq; debet,
 hoc *ius plane nouum* esse. Interim hoc certum est,
 eo ipso, quo populus se vni submittit, eum solum re-
 tinere *iura libertatis*, & manere in statu naturali, sed
 præ-

§. III. IURA LIBERTATIS sunt illa ipsa, quæ singuli habuerunt in *statu naturali* quatenus inter se æquales erant; & quia imperans nemini subjectus est, sine dubio illa retinet, vtut respectum magis habeant ad alias gentes, (g) quibuscum in *statu naturali* agere & viuere debet.

§. IV. Cum tamen illa ipsa in imperante curam reipublicæ adiunctam habeant, aliquem simul respectum ad eandem inferunt, quatenus ad summum, cui præest, reipublicæ commodum atque salutem exercenda sunt (h)

§. V.

præterea in populum recipit *nouam potestatem*, quæ nunquam in *statu naturali* locum habuit, & ex qua plura *nova iura* sunt orta.

(g) Exinde iudicatur *summitas potestatis*, vt ego existimo, quod nemini princeps subiectus sit, sed quod simpliciter maneat in *statu naturali*, & *iura libertatis* retineat, h. e. vt Romani de Samnitibus asserunt, quod *liberum belli pacisque arbitrium habeant*, Liuius l. VIII. c. 2. Cum autem eadem exercentur inter *æquales*, facile apparet, hæc inter eos tantum exerceri, qui adhuc sunt in *statu æquali*, neutiquam vero respectum inferre ad *subditos*, sed ad alias *liberas gentes*. Patet hinc, quanta adsit utilitas in pernoscendo *statu naturali*, & eius iuribus, quippe qui per introductas ciuitates non in totum desinit, sed tantum inter paucos concluditur, vt singuli non amplius in illo uiuant, sed vnus vel plures. Hic itaque vnus, qui mansit in *statu naturali*, instar omnium est, ita nomine omnium agit, & totum corpus repræsentat.

(h) Hoc fluit ex natura rei: sicuti enim quilibet paterfamilias iura libertatis in *statu naturali* ad *utilitatem familiae*

§. V. IUS SVMMI IMPERII respectum habet ad subditos & populum, qui se imperanti subiecit, & comprehendit in se omnem potestatem (i) vel per *imperium* vel alias *ordinationes* omnia

milia dirigit, ita princeps quoque in exercendis iuribus libertatis non potest separare finem reipublicæ propositum ab hoc exercitio: illius enim demum magnitudo stabilis fundatæque est, (vt ait Seneca l. I. de clement. c. 3.) *quam omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt: cuius curam excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur.* Hoc intuitu forsan hæc iura inter *maiestatica* vulgo referri solent, vtut rectius ab eisdem separentur. Non enim includuntur territorio *imperantis*, vti quidem iura *maiestatica* strictè dicta, sed extra illud exercentur: ad minimum cauendum est, ne *diuersi respectus* confundantur, quatenus exercentur intuitu alterius *gen is liberae & intuitu reipublicæ*. Neque enim aliter salus reipublicæ potest obtineri, nisi iura libertatis exercentur ad publicum bonum. Cogitare quippe debet imperans, *non rempublicam suam esse, sed se reipublicæ*, vt ait Seneca lib. I. de clement. c. 19. Ex hoc duplici respectu imperans duplicem quodammodo personam sustinet: vel enim consideratur vt *imperans*, respectu *subditorum*: vel vt *constitutus in statu naturali* intuitu *gentium liberarum*, quæ duplex consideratio diuersum quoque iudicium de exercendis iuribus suggerit.

(i) Hoc ius est illud ipsum, quod strictè *maiestaticum* dicitur, & soli imperanti competit, adeoque hoc sensu est *ius dirigendi actiones ciuium ad salutem reipublicæ seu pacem & tranquillitatem.* Et cum sub eo plura iura complectantur, hoc sensu *totum potestati-*

omnia illa agendi, quæ ad finem reipublicæ præfixum spectant. (k)

§. VI.

statuum dicitur, quod se in varias scindit partes, cuius quædam sunt *necessaria*, sine quibus iuribus non potest subsistere regimen: quædam *arbitraria*, quæ imperans non quidem necessario sibi vindicare debet, sed tamen potest, & postquam eadem sibi soli vindicavit, cum *exclusione subditorum*, hæc quoque spectant.

- (k) Cum salus reipubl. variis remediis indigeat, hinc insignis iurium cumulus nascitur, ad quæ exercenda *necessitas finis* imperanti *ius supremum & perfectissimum* tribuit, vti ex seqq. apparebit. Hoc posito facile iudicari potest de *hypothesi* Autoris du *Gouvernement civil. cap. VII. §. 14. & 15.* afferentis; reges & imperantes potissimum *belli causa*, vt essent *belli duces*, fuisse institutos, adeoque *in bello summam & absolutam* obtinuisse antiquitus potestatem; *in pace* vero admodum *moderatam & fere precariam*, vt fere olim apud Germanos reges maiorem in bello, quam pace potestatem habuisse leguntur. Illustrat hanc suam sententiam exemplo *reipubl. iudaica*, contenditque, *in populo iudaico primarium iudicium & regum officium constituisse in obsequio muneris belli ducis.* Cela, ait, poroit clairement non seulement par cette expression si frequente de l'écriture: sortir & reuenir deuant le peuple ce qui estoit, se mettre en marche pour la guerre & reuenir ensuite a la teste des Troupes, mais aussi particulièrement par l'histoire de Iephté. Les Ammonites faisant la guerre à Israel, les Galaadites, saisis de Crainte enuoyerent, des députés a Iephté, qu' ils auoient chassé comme un bastard de leur famille & convinrent avec luy, qu' il seroit leur Gouverneur, a con-

§. VI. Ex hoc principio nunc fluunt sequentia:

dition, qu' il les secourit contre les Ammonites. Le peuple l'etablist sur soy pour chef & pour capitaine ce qui estoit, comme il semble la mesme chose, que Iuge & Iephte iugea Israel c' est a dire, fust son general six ans. Declarat hoc in sequentibus aliis exemplis, utpote Gideonis, de quo dixit Iothan ad Sicheimitas *Iud. IX, 17. Pater meus pugnavit pro vobis & animam suam periculis obiecit, ut liberaret vos a manibus Midianitarum*, ex quo concludit, quod Gideon ex more consueto tantum dux belli fuerit. Addit, Abimelechum Regem dictum fuisse, utut tantum ducis belli munus obiisset, quia quod dum regem a Deo expetiissent, non alium desiderasse, quam qui eos iudicaret, & bella eorum gereret, sicuti etiam a Deo dux belli constitutus fuisse legitur *I. Reg. IX, 16. X, 1. &c.* Ast vero valde incongruum videtur, a specialissimo reipubl. iudaicæ statu argumenta ad omnem reipubl. iuraque suprema deducere velle. Fuit reipubl. Theocratica. Deus ipse supremum exercebat imperium, & inde iudices & principes in *delegatorum & ministrorum* sortem sunt coniiciendi, quemadmodum Theodoretus in *1. Sam. XIV.* ait: *Dominus Deus & Dei & regis implebat munus. Propheta vero (Samuel) erat administrator & veluti quidam prefectus aut magister militum aut tribunus.* Moses, Iosua & omnes iudices nihil agere poterant sine Dei iudicio, &c. vid. Io. Spencer. *de LL. Hebr. rit. lib. 1. c. 1.* Deinde constat, officium eorum, qui reip. iudaicæ præfuerunt, in iudicando & bellum gerendo constitui, ad quas duas classes fere omnia summa iura imperii referri possunt: ut adeoque doctissimo Autori hæc hypothesis nihil proficit, ad *iurium supremorum cumulum* diminuendum.

(1) cum

tia: (1.) Iura illa imperiū tantum exercentur intra limites regni seu territorii, (1) ultra limites vero effectum tantum habent ex beneplacito alterius gentis, secus ac in iuribus libertatis.

§. VII.

(1) Cum hodie ciuitates sint certis inclusa territoriiis, & potestas imperandi necessarium respectum inferat ad subditos, intra territorium viuentes, fuit quoque hoc ex indole *summi imperii*, quod se contineat intra territorii limites, nec ultra progrediat, adeoque etiam effectus ex iuris necessitate se ulterius non extendat. Sic res iudicata & decisa habet effectum in territorio iudicantis, sed vtrum in alterius imperantis territorio eundem effectum habere debeat, id non dependet ex *iuris necessitate*, sed *libera voluntate*, nisi forsitan territoria plura *federe systematico* inter se cohæreant, quo casu ex *nexu systematico peculiari* ultra territorium effectus sese exferere possunt, de quo post. Hinc quod principibus nostris attribuant *superioritatem*, cum addito, *territorialem*, id non minuit eorum potestatem, sed ex superabundanti ostendit, quod potestatem suam exercent intra fines territorii. Cum tamen hæc principum territoria nexu quodam *systematico* cohæreant, vi cuius nexus merito effectus eorum, quæ intra territorium geruntur, aliquam efficaciam habere deberent in aliis territoriiis, secus ac publici iuris Doctores communiter asserunt, veluti quod v. c. legitimatio principum, & si veniam dederint ætatis, non valeat ulterius, quam intra fines territorii, quasi hæc potestas inclusa sit territorio, quales conclusiones ex minus recte pensato statu imperii nostri fluunt, quia ita territoria considerantur, ac si nullum inuicem inter se respectum amplius haberent. Aliud in imperato-

§. VII. Ex accidenti quoque euenire potest vt effectus iuris imperandi se vterius extendat puta, per specialia pacta cum vicinis gentibus inita, (m) quæ tunc ad admittendum hunc effectum obligantur *iure pacti*, saluo de cetero illi genti imperio summo & libertate (n)

§. VIII.

re est respectu aliarum rerum publicarum extra imperium, cuius potestas extra imperium se nos extendit. Quod itaque aliquando alii imperantes effectum iuris quoque admittant in suis territoriis, id vel *ex mutuis pactis*, vel *ex statu peculiari*, vel *ex meris regulis humanitatis* dependet, vt eo rectius mutua harmonia inter gentes stabilietur, cum alias *iure retorsionis*, effectus iuris aliorum subditorum quoque in suis denegent territoriis.

(m) Illustrat hoc plenius variis exemplis ill. Dn. Strykius *vol. 2. diss. de iure princ. extra territor.*

(n) Nullo modo diminuitur suprema potestas, cum tale pactum nullam inducat dependentiam, quod fieret, si *iure imperii* hæc alter exerceret. Aliquando vel *tacitum pactum* sufficit, longissima alterius imperantis patientia & taciturnitate firmatum, seu præscriptione immemorialis temporis, qualis inter gentes utique obtinere potest, vti solide contra Gallos demonstravit Dn. Werlhoff *in diss. de præscript. liberarum gentium*. Sic relegatio ex pacto mutuo potest aliquando quoque effectum habere in alterius territorio, imo ipsa iurisdictio ex conventionione potest aliquando exerceri in non subditos ex speciali ratione, vti olim ex Pomerania & Polonia appellationes ad iudicia Lubecensia & Magdeburgensia fiebant. Pertinet huc ius Wildfangiatus, quod elector Palatinus non tantum in propriis, sed etiam in proxime adiacentibus exercet pro-

§. VIII. Præterea in nexu systematico *expresso* hoc itidem contingere potest, si foedere hoc comprehensum est, vel etiam in *occulto* nexu, (o) quoniam plura ibi adhuc vestigia ex pristino Reipublicæ Monarchicæ iure supersunt.

§. IX. (II) Iura hæc quatenus ad exercendum summum imperium necessario faciunt, non possunt, salva supremi imperantis potestate, ei denegari, aut quædam extra territorium *privatiue* (p) alteri concedi, vt tamen maneat liberum imperium.

§. X.

vinciis: quod multa in se capita continet strictim exhibita in *Dn, Strykii disp. cit. c. 1. in f.*

(v) *De expresso* nexu hoc nullum dubium. In *occulto* id inde euenit, quod antea plures prouinciæ sub eodem imperante fuerint, qui lege publica *effectus imperii* vnus prouinciæ extendere potuit ad aliam, vel Præsidi perpetuo huius prouinciæ ius concedere in proxime adiacentem, quod postea haud mutari solet, licet occulte prouinciæ sint sui iuris factæ, & autonomiam acceperint, qualia exempla passim in nostro imperio deprehenduntur, & adhuc hodie supersunt, v. c. quod quibusdam principibus competat conductus in territorio alterius, cuius intuitu adhuc exigere possit certum vestigal & alia iura similia, quæ ex antiquo statu reipublicæ adhuc dependent, sed superioritatem neutquam tollunt.

(p) Aut enim quædam alius in tali territorio exercet, *iure imperii*, quo casu princeps illius territorii supremam *in omnibus & plene* habere potestatem dici nequit. Aut vero *iure pacti*, & sic quidem libertas in ceteris salua est, sed ius imperandi valde restringitur, vt summa potestas exerceri perfecte non possit. Aut vero

§. X. (III) Imperans ex *iure imperii* potest restringere libertatem subditorum, adeoque quousque eandem non restrinxit, manet illa subditis salva, (q) quatenus eandem subditis ademit, sibi que soli vindicauit, eatenus iura imperan-

vero coniunctim cum aliis *iura libertatis & imperii* exercet, & sic itidem quidem libertas seu independentia salva manet, sed iura imperii, aliquando etiam libertatis agendi cum gentibus exteris, restricta sunt, vt quamuis iura omnia salva habeat, exercitio tamen libero destituatur. Prioris exemplum est in regnis sub iugo papali sitis, quibus potissima summi imperii portio, *ius circa sacra*, denegatur, imo ipsi imperantes eatenus imperio Pontificis sat rigido subsunt, & ab eo dependent, & *obedientia ecclesie debite* prætextu *subiectio durissima* absconditur. Id quidem olim tot Cæsares & reges experti sunt, quos fulmen brutum pontificis tetigit. Quamdiu tale iugum agnoscunt, vix est, vt *plene imperium & libertatem* iis adiudicare possim. Secundi exempla passim occurrunt in iis prouinciis, vbi *vogteie antiquæ* obtinent, vi cuius iurisdictio quædam in subditos alterius territorii exercetur, quæ tamen potissima portio summi imperii in republica est. Vltimi exemplum est in nostro imperio, vbi imperator omnia *iura libertatis & imperii* habet, sed pauca *præuatiue*; cum pleraque cum consensu vel electorum, vel omnium statuum exercenda sint, ex quo statu non quidem aliqua imperatoris *dependentia* inducitur, hoc tamen sequitur, vt imperium ei *absolutum* tribuere non possimus, quod valde *limitatum & restrictum* est.

- (q) Quando subditi in ciuitatem coeunt, non omnem libertatem agendi amittunt, sed omnia retinent, quæ illis in specie non prohibentur. Experientia docet,

rantis augentur, (r) & ad classem iurium summorum referri debent, quæ antea ad libertatem singulorum pertinebant.

§. XI.

remissius imperanti melius pareri, vt ait Seneca lib. I. de clement. c. 24. quod potissimum tunc fit, si libertate innoxia subditi fruuntur. Interim principem libertatem eisdem quoad certos actus & negotia posse adimere, vel inde constat, quod semel principi se subiecerint, & sic arbitrio circa actiones & iuribus inde dependentibus renunciauerint, quousque imperans proficuum reipubl. iudicauerit, libertatem subditorum restringere.

(r) Inde vera causa tot *singularium regalium* petenda, & quod in aliquo territorio aliquid ad *ius summum principis* referatur, quod in aliis singulis pernissum est. Quoties enim princeps libertatem agendi in quibusdam negotiis subditis adimit, eandem in illa causa solus retinet, solus exercet, & de illa facultate disponit, & sic ad *ius summi imperii* refertur. Sic in Saxonia *ius molendini exstruendi*, non est ius imperanti proprium, sed in libertate singulorum adhuc positum: ast in plerisque aliis prouinciis hæc singulis adempta, & eo ipso imperanti propria facta. Idem iudicium ferendum de aliis iuribus, vt venandi, acquirendi res nullius, insulas, vtilitates fluminum percipiendi, & quæ huc spectant. Neque enim subditis ius contra principem, sicuti contra conciuēs, quæsitum est, sed *libertatem tantum naturalem* exercent, quousque a principe ex suprema potestate hæc non adimatur. Facile tamen largior, posse imperantem *expresso pacto* se subditis obstringere, quod in quibusdam rebus libertatem eorum restringere nolit, veluti in iure venandi, aliarumque vtilitatum prouinciæ, quo casu ius restrin-

§ XI. (IV) Debetur imperanti vi summæ potestatis veneratio & sanctitas quædam (s) singu-

restringendi libertatem subditorum pacto proprio a se abdicauit. Hoc tamen non statim exinde colligendum est, quod forsitan imperans per longum tractum temporis libertatem in hac vel illa re non restrinxerit, sed subditis promiscuum usum reliquerit, veluti dum, hactenus subditi promiscue molendina exstruxerint &c. nam *deficiente pacto* ius hoc imperanti saluum manet, quamdiu supremam potestatem retinet.

- (s) *Sanctitas* inuiolabilitatem singularem, *veneratio* auctoritatem supremam eidem conciliat. Vtrumque oritur ex *potestate suprema imperandi*; quæ hoc intuitu *maiestatis* nomine venit. *Veneratio* ipsa est iuris naturalis; sed *modus* venerationem exhibendi cuique reipubl. proprius, quia arbitrarius. Notæ sunt *adorationes* regem antiquæ, quæ nec hodie vbique cessant: notæ sunt *consecrationes* & alia signa venerationis externa. Artabanus Persa hæc ad Themistoclem: *apud nos cum multa & pulchræ leges sint, ex omnibus præstantissima est, quæ honorare regem adorareque eum, tanquam Dei omnia conseruantis effigiem, iubet. Plutarch. inquit. Themist. c. 46.* Vt ut vero *sanctitas* primario *personæ* imperantis debeat, nec illa *ex forma & decore corporis, ex quo imperatores comparare nos vulgi est, iudice Tacito lib. I. Hist. æstimari debeat; secundario* tamen recte etiam *loco*, vbi imperans residet, tribuitur, vt hic quoque omnis violationis expers esse debeat. Et hoc intuitu *residentiis imperantium* quædam tribuitur *sanctitas* apud omnes gentes, vi cuius omnis vis ibi cuiunque illata gravissime coercetur, cum non possit non lædi reuerentiæ imperanti debita, si ne quidem residentię eius ab omni violentia tutæ sint. vid. dissert. Dn. Joh. Sam. Strcyk. de *sanctitate residentiarum.*

(t) Cum

singularis, sed intra fines territorii, non extra territorium. (t)

§. XII. *Quam sanctitatem Principes extra territorium intra fines alterius imperantis obtinent, etiam respectu non subditorum; illa dependet ex voluntate & humanitatis officio (u) eius,*

(t) Cum hæc sanctitas ex potestate summa fluat, intra limites cuiusvis territorii se continet. Nam si princeps alterius territorium ingreditur, omnis eius potestas quiescit, & sic iura inde dependentia, adeoque de iure nullam potestatem regiam, ne quidem in suos exercere potest, nisi ex concessione tacita vel expressa eius imperantis, in cuius territorio princeps extraneus moratur. Vtut vero hæc *generatio* imperantibus optimo iure debita, mox tamen, ut alia omnia in abusum mutari cœpit, accedente apud gentiles *Apotheosi*, cuius exempla varia in Romana historia occurrunt, vid. Dio *lib. 56. & 74.* Herodian. *lib. 4. c. 3.* Imperatoribus diuini honores decernebantur ex Scto Spart: in *vita Adriani §. 6.* quin & nomina mutabantur. Hinc tot Deorum numerus.

(u) Idem quoque dicendum de aliis prærogatiuis, & externæ dignitatis signis, ad quæ præstanda exhibendaque nemo extra principatum cœpi iure potest, quia hæc dignitas dependet a summa potestate, adeoque intra fines reipublicæ concluditur, nec alios, qui in statu libertatis & æqualitatis cum altero viuunt, obligat. Pertinent huiusmodi *ritus reuerentiales* ad regulas *decori*, quæ quidem *obligationem* quandoque *internam* inter æquales producant, sed non externam, præsertim cum omnes quoad dignitatem pro æqualibus in statu naturali habeantur. Mutuis tamen fœderibus & pactis id comprehendere solet, ut comiter maiestas alterius Principis apud alteram conseruetur, quod & Procu-

ius, qui imperio ibi præest, & communiter ideo eius ratio alibi haberi solet, vt communis harmonia inter gentes eo firmiori gaudeat nexu.

§. XIII. (V.) Potestas hæc, quia summa est, debet esse *independens* & exerceri *iure proprio*.

§. XIV.

Proculus in *l. non dubito 7. ff. de captiv. faceret*. Certe extra hæc prædicta non posset imperans conqueri de iniuria, si ei in alterius regno prerogativa honoris non præstetur, quia inter æquales honor externus, quem quis sibi tribui vult, dependet ex regulis *humanitatis*, non vero *iusi*.

- (2) Si esset *dependens* ab alio, non esset *summa*, nec *absoluta*; sed eius iure exerceretur, a quo dependet, & ille demum supremam potestatem haberet, hic vero nudus esset *officialis* vel *minister*; imo subditus summi imperantis. Hinc, monente Grotio *l. 1. c. 3. §. 10.* sedulo cauendum, ne decipiamur rebus externarum specie aut schemate Plures *regis* aut *ducis* titulum gerunt, & nihil minus quam reges in effectu sunt, prout constat de regibus antiquorum Germanorum, quod magis *suadendi quam iubendi autoritate* polluerint. Tales quoque erant reges Græciæ. Nam Lacædemonii constituebant sibi *Ephoros*, hi vero *reges*, sed ita, ut fere hi ab iis dependerent, ceu indicium præbet rex Agesilaus, qui medio in cursu victoriarum suarum donum vocabatur. Plutarch. in *Apophsbegm. Lacon. p. 211. lit. b.* Plurimi certe olim reges fuerunt sub imperio Romano, quos *independentes* iure nemo dixerit, licet *titulum regium* gesserint. Simile quid in duce Venetorum alitue apparet. Sane non possunt non maxime iniurii esse in summam imperantium potestatem, qui eandem dependere a *pontifice* statuunt, adeo, ut quidam non vereantur asserere, regium honorem *ne-*
minem

§. XIV. Ex quo concludunt, tutoribus regis hoc sensu summam non posse tribui potestatem, cum *proprio iure* haud exerceant iura imperii. Sed tamen nec *dependentem* summam tenet potestatem, adeoque *in effectu* summum imperium illis eo tempore, quo administrant, competit. [y]

§. XV.

minem sibi sumere posse, nisi ex eius concessione, quale quid nuper quoque ausus est Clemens XI. occasione coronationis potentissimi Regis Borussiae. Plura exempla huc pertinentia de *ambitiosis* praesulis Romani *praeensionibus* adducit Dn. Ludwig *in tr. de auspicio regio*, & Jo. Franciscus Albanus *in Nanius Pontificis de iure reges appellandi*. Graviter admodum hoc ipsum exprobrat Hadriano Carolus Calvus *in epist. apud Hincmarum*, scribens: *Reges Francorum ex regio generati, non Episcoporum vice-domini, sed terra domini habitus fuimus computati. Et sic Leo & Romana Synodus scripsit: Reges & imperatores, quos terris divina potentia praesse precepit, ius distringendorum negotiorum Episcopis sanctis iuxta diuina constituta permisit, non autem Episcoporum villici existerunt. Et sanctus Augustinus dicit: per iura Regum possidentur possessiones; non autem per episcopale imperium reges villici sunt actoresq. Episcoporum: Christus enim censum regi reddidit. Et Apostolus voluit serui regibus; voluit honorari, & non conculcari reges.*

(y) Eruditi varie de hac quaestione disputant. Huber. *lib. I. Sect. VII. c. 8. §. 2.* rem ita definit: Tutor regens aut protector, cum habeat facultatem iuris, cuius acta nemini infirmare queat, summam quoque potestatem habere dicendus est, sed exercitiorantum, proprietate penes pupilum manente. in quam sententiam etiam inclinat H. Grotius *lib. 1. de Iure B. & P. c. 3. §. 11. n. 2. ix. f. nec*

adeo dissentire videtur Dn. Hertius *de tutela regia sect. 2. §. 10.* Contrariam sententiam elegit Zieglerus *de iuribus Mat. lib. 1. c. 1. §. 42.* Negari nequit, pupillo regio *ius imperii summi* competere, sed impeditur *exercitium* eius propter aetatem, in quo tamen potissima imperii *virtus* imo *anima ipsa* consistit. Hoc plenissime transfertur in tutorem, non eo modo, ut in *magistratus*, qui mere *dependentem* potestatem *mandatam* exercent, & adhuc summus imperans adest, a cuius nutu dependent, & cui quovis momento rationem reddere debent. Ast in *tutore* constituto non est superior, a quo tutor dependeat, non *populus*, qui summum imperium non habet, non *pupillus*, qui ipse *exercitium* summi imperii non habet, & sic tutoris sui actus irritos reddere, aut infringere, nequit, sed omnia agit & administrat ut ipse imperans. Quin prostant exempla, tutoribus interim etiam cetera decoris regii signa tributa fuisse, ut ostendit Dn. Hert. *tit. 1.* Servius Tullius *ut tutor filiarum regii sanguinis & primatum eorum patrimonium & rempublicam summa cura & diligentia curavit & custodivit.* Dion. Halicarnass. *lib. IV.* & ita tanquam rex omnia administravit, quin hoc modo ipse regnum potest *proprio nomine* gubernavit. Neque huc argumentum a subditorum tutela trahi potest, quae subiacet magistratus imperio, ut cuius omni momento tutores tales adstringi possunt ad rationes reddendas. Sed in tutore regio deficit superior, a quo tutor dependeat: deficit, cui ita rationes reddenda, & qui eius administrationem possit sub examen reuocare. Neque obstat, quod tutores non *suo sed pupilli nomine* agant; hoc enim tantum ostendit, quod non perpetuum obtineant imperium, nec *ordinario modo*; summam autem imperii, quae potissimum in *independentia* consistit, eo ipso, quo administrant, non tollit. Hoc tamen facillime largior, tutoribus non eo modo summum imperium competere, uti quidem ipsis imperantibus, qui *proprio*

§. XV. Verum circa dependentiam quoque considerandum (1) an sit *vere talis*, h. e. ita comparata, ut contra voluntatem superioris nihil agi possit, sed omnia eius arbitrio adhuc subiecta sint; an vero apparens (2) quæ summitati non nocet.

§. XVI.

prio iure administrant, unde tantum dixi, in effectu summum interim imperium iis competere, cum tutela finita adhuc rationibus reddendis obstricti sint.

(2) Quemadmodum circa *administrationem externam* sæpe decipimur, dum ab externo regimine incaute ad ipsam potestatem statim concludimus: ita quoque circa *dependentiam* idem natus contingere potest. In monarchia, quæ sub se plures provincias separatas habet, certum est, illas esse dependentes, nec præfides singularum provinciarum, licet hæreditarios, quos antiquitus Germania etiam nouit, habere summam potestatem, cum actus eorum adhuc a monarcha irriti possint reddi, imo tales præfides provinciarum de gestibus suis rationes imperanti supremo reddere debeant. Vbi vero *vinculum illud dependentiæ* laxatur, ubi singuli provinciarum duces *suo iure* incipiunt administrare provincias, paulatim emergit in eis summitas imperii, quæ tandem ad plenam progreditur *æquum*. Hanc *summam potestatem* postmodum singulis ducibus tribuenda respectu suorum subditorum, licet *schemata externa antiquæ dependentiæ* adhuc supersit, id quod tamen summitati nihil detrahit, quippe quæ non ex externis rerum figuris æstimanda, sed ex eo, an duces, qui antea magis *iure alieno* summam potestatem exercuerunt, iam *iure suo* omnia summa iura imperii exerceant. Augustus utrum summam potestatem indubitanter tenebat, schemata externa pristina reipubl. non aboleuit. Post huius mortem *Tiberius cuncta per*

§. XVI. Deinde (2) causa dependentiæ eruenda, an ex *simplici subiectione* (a) ortum trahat, an vero tantum ex *pactis inter aequales* (b) inito, quæ

consulens incipit, tanquam veteri republ. ut ait Tacitus lib. 1. annal. Et ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto accepta.

- (a) *Dependentia*, quatenus summam tollit potestatem, primario in *subiectione* querenda, licet de cetero quoad *externum solum* aliquam potestatem & honorem retineat. Nonnunquam victores erga devictos hac uti solent modestia, ut *sub lege subiectionis* antiquam regiminis formam non mutant, adeo, ut & *duces & reges* pristinum recipiant honorem externum. Talis regiminis ratio in Germania olim fuit: quædam provinciæ enim *immediate* fisco regis adscriptæ sunt & *immediate* parere sub *comitibus* vel *prefectis*; quædam *mediate* regno parere, scilicet ut *populus* sub *ducibus* esset, *duces* vero sub *Franciæ regibus*. Sic de *Polonis, Bohemis* aliisque scribit *Aneas Sylvius Hist. Bob. c. 13. Hungari, Bohemi, Russani, Polonique Moravorum principi paruerunt, princeps ipse Romano imperio.* *Tartari Europæi* post mortem *Tamerlani* anno 1404. *Chanum* sibi elegerunt; sed ad *Amuratho III. Turcarum* domitore anno 1584. fere *subacti* sunt, quia eorum *Chanum* ex causis iustis imperio priuare potest, quemadmodum etiam ad *fidelitatis iuramentum præstandum* obstrictus est. Et hæc est *vera dependentia*, licet contingere possit, ut plus *libertatis* regi vel *duci* relinquatur, quale quid de *ducibus Bavariæ* & antiquis *regibus imperio Romano subiectis* legimus, quo ipso fit, ut eorum fit *diuersa ratio*, ac quidem horum, qui vulgo *proreges* appellantur, in quibus *strictior dependentia* occurrit, cum pro *lubitu* possint *reuocari*.

- (b) Sic quando *priuati* compromittunt in *arbitrium priuati*,

quæ tantum obligationem personalem in altero operetur. Illa tantum summam tollit, non vero hæc.

§. XVII. Proinde concludo, *nexum feudalem* summæ potestati non nocere, (c) si nulla comite-

vati, non statim se ei subiiciunt, ut eius subditi fiant. Potest ipse imperans se subditis obligare, veluti quod coram tribunali suo vel alio dicasterio in causis, quibus subditi eum compellere volunt, stare velit, quale quid occurrit in Electore Saxoniz, quæ coram summo tribunali Lipsiensi conveniri potest, licet de cetero maneat superior, nec eo ipso subditis, quibus hoc promittit, se subiecerit. Sic etiam nihil obstat, quo minus possit causam suam alterius imperantis decisioni, salva maiestate, submittere, uti de Philippi Francorum Regis lite circa dissolutionem matrimonii ratiocinatur Innocentius III. in c. 13. §. qui filii sint legitimi, aïens: *Insuper cum rex ipse superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine iniuria alterius lesione in ea se iurisdictioni nostræ subicere potuit & subiecit.* Quid ni itaque posset imperans promittere, & se obligare alteri imperanti, quod appellationem suorum subditorum ad eius summa tribunalia concedere velit, ut olim Poloni & Pomerani Magdeburgum & Lubecam appellationes suas dirigebant. Quis vero diceret, ex hoc pacto simpliciter, cum nulla subiectionis lege munito, dependentiam talem oriri, quæ summæ imperii noceret?

(c) Observationem hanc iam suam fecit Grotius lib. 1. cap. 3. §. 23. Quomodo enim differunt *vasallus & subditus, homagium & iuramentum fidelitatis*: ita quoque dependentia ex subiectione ab hac fide *vasallitica* differt. Subditus simpliciter obligatus ex imperio imperantis, cui se suamque voluntatem subiecit, & sic

mitetur alia subiectione, cum præstatio fidelitatis vasalliticæ (d) non procedat ex cogente imperio Domini directi, sed contractu feudali.

S. XVIII. Imo summæ potestati nihil detrahitur;

iurat *den Gehorsam*. Vasallus non aliter domino obligatur quam respectu feudi, neque imperio alterius se submisit, sed mediante contractu feudali se obligavit. Contingere potest, ut potentissimus princeps alteri minus potenti *iure feudi* obstringatur, cæu constat de Rege Daniæ quædam feuda a ducibus Brunsvicensibus tenente, & de electoribus, qui recognoscunt per modum feudi ab Episcopo Bambergensi *archiofficia*. Plura huc pertinentia exempla habet Bodin. *de republ. lib. 1. c. 9.*

- (d) Abiudicat quidem summitatem regnis hisce feudatariis Arniszus *de iure maiest. P. 1. c. 5. n. 20.* propterea, quod iurare debeant fidelitatem, quod se subiciant iurisdictioni domini feudali, quod ob feloniam possint priuari feudo &c. Verum confundit Arniszus illum nexum feudalem, quem simul *subiectionis* vinculum comitatur, cum simplici feudali. Hoc certum est, ubi quis iure victoriæ sub iugum redigitur, & ita iure feudi simul adstringitur, utrumque concurrere nexum. Ast quid dicemus de eo, qui simpliciter feudum obtulit alterius imperio, ut plurimi duces & principes Germaniæ? an propterea in classem subditorum reiiciendi? *Iurisdictionis conventionalis* non inducit superioritatem & subiectionem. Quod vero *de priuatione feudi* adiicitur, id pro substrata materia est intelligendum, ut scilicet hæc non obtineat in regnis feudatariis, si deficiat vinculum subiectionis, neque enim nexus feudalitius ubique idem est, sed nunc *laxior*, nunc *adstrictior* pro qualitate & conditione vasalli & domini.

(e) Ius

bitur, si vel maxime minus potens se potentioris clientelæ (e) subiicit, modo præter casum defensionis plenam retineat potestatem in subditos.

§. XIX. Neque aliud dicendum esse eximio, si vel maxime pacto sit comprehensivum, ut alter teneatur alterius maiestatem conservare, eique reuerentiam quandam exhibere. (f)

(e) Ius clientelæ nullam inducere subiectionem, vel pater, quod pacto simplici constituatur, solum casum defensionis, & quæ præterea in pacto clientelari sunt promissa, respiciat, conf. Gail. 2. obs. 5. unde vulgatum: *Schirm-Gerichtigkeit giebt keine Obrigkeit. Besold. Voce: Schutz-und Schirms-Verwandte.* Neque exinde subiectio induci potest, quod quotannis aliquid pro iure clientelari seu defensione præsteretur, sicuti olim civitatem Erfurtensem aliquid præstitisse Besold. cit. loc. refert. Sed rursus diuersa sunt, utrum aliquid præsteretur vt tributum & in signam subiectionis, an vero tantummodo ex præcedente simplici pacto, quia etiam in statu naturali potuere ante conditas ciuitates plures pactum hoc mutue defensionis inire. Imperator Romanus dicitur *supremus aduocatus Ecclesie*, & tamen sibi ipsi denegat imperiū in ecclesiam. Reuera in nexu clientelari subest confederationis inæqualis species, quæ iure libertatis singulis generibus concessa. In imperio nostro exempla huc pertinentia sunt frequentissima, adeo vt etiam ius clientelare hereditarium detur, vid. Myler ab Ehrenb. de Princip. & Stat. Imp. c. 18. §. 3. seqq. Facile tamen degenerare potest tale ius in subiectionem, unde vulgatum dictum: *Schirm-Herren werden Sturm-Herren.*

(f) Illustratur hoc egregio effato Præculi in l. 7. §. 1. de capt.

§ XI. (IV) Debetur imperanti vi summæ potestatis veneratio & sanctitas quædam (s) singu-

restringendi libertatem subditorum pacto proprio a se abdicavit. Hoc tamen non statim exinde colligendum est, quod forsitan imperans per longum tractum temporis libertatem in hac vel illa re non restrinxerit, sed subditis promiscuum usum reliquerit, veluti dum hactenus subditi promiscue molendina extruxerint &c. nam *deficiente pacto* ius hoc imperanti saluum manet, quamdiu supremam potestatem retinet.

- (s) *Sanctitas* inuiolabilitatem singularem, *veneratio* auctoritatem supremam eidem conciliet. Vtrumque oritur ex *potestate suprema imperandi*; quæ hoc intuitu *maiestatis* nomine venit. *Veneratio* ipsa est iuris naturalis; sed *modus* venerationem exhibendi cuique reipubl. proprius, quia arbitrarius. Notæ sunt *adorationes* regem antiquæ, quæ nec hodie vbique cessant: notæ sunt *consecrationes* & alia signa venerationis externa. Artabanus Persa hæc ad Themistoclem: *apud nos cum multa & pulchræ leges sint, ex omnibus præstantissima est, quæ honorare regem adorareque eum, tanquam Dei omnia conseruantis effigiem, iubet.* Plutarch. inquit. Themist. c. 46. Vt ut vero *sanctitas* primario *personæ* imperantis debeat, nec illa ex *forma & decore corporis*, ex quo imperatores comparare mos vulgi est, iudice Tacito lib. I. Hist. estimari debeat; *secundario* tamen recte etiam loco, vbi imperans residet, tribuitur, vt hic quoque omnis violationis expers esse debeat. Et hoc intuitu *residentiis imperantium* quædam tribuitur *sanctitas* apud omnes gentes, vi cuius omnis vis ibi cuiusque illata gravissime coercetur, cum non possit non lædi reuerentiæ imperanti debita, si ne quidem residentię eius ab omni violentia tutæ sint. vid. dissert. Dn. Joh. Sam. Strýck. de *sanctitate residentiarum*.

(t) Cum

singularis, sed intra fines territorii, non extra territorium. (t)

§. XII. Quam sanctitatem Principes extra territorium intra fines alterius imperantis obtinent, etiam respectu non subditorum; illa dependet ex voluntate & humanitatis officio (u) eius,

(t) Cum hæc sanctitas ex potestate summa fluat, intra limites cuiusvis territorii se continet. Nam si princeps alterius territorium ingreditur, omnis eius potestas quiescit, & sic iura inde dependentia, adeoque de iure nullam potestatem regiam, ne quidem in suos exercere potest, nisi ex concessione tacita vel expressa eius imperantis, in cuius territorio princeps extraneus moratur. Vtut vero hæc veneratio imperantibus optimo iure debita, mox tamen, vt alia omnia in abusum mutari cœpit, accedente apud gentiles *Apotheosi*, cuius exempla varia in Romana historia occurrunt, vid. Dio lib. 56. & 74. Herodian. lib. 4. c. 3. Imperatoribus diuini honores decernebantur ex Scto Spart: in vita *Adriani* §. 6. quin & nomina mutabantur. Hinc tot Deorum numerus.

(u) Idem quoque dicendum de aliis prerogatiuis & externæ dignitatis signis; ad quæ præstanda exhibendaque nemo extra principatum cogi iure potest, quia hæc dignitas dependet a summa potestate, adeoque intra fines reipublicæ concluditur, nec alios, qui in statu libertatis & æqualitatis cum altero viuunt, obligat. Pertinent huiusmodi ritus reuerentiales ad regulas decori, quæ quidem obligationem quandoque internam inter æquales producant, sed non externam, præsertim cum omnes quoad dignitatem pro æqualibus in statu naturali habeantur. Mutuis tamen fœderibus & pactis id comprehendi solet, vt comiter maiestas alterius Principis apud alteram conferuetur, quod & Procu-

ius, qui imperio ibi præest, & communiter ideo eius ratio alibi haberi solet, vt communis harmonia inter gentes eo firmiori gaudeat nexu.

§. XIII. (V.) Potestas hæc, quia summa est, debet esse *independens* & exerceri *iure proprio*.

§. XIV.

Proculus in *l. non dubito 7. ff. de captiv. fagetur*. Certe extra hæc pacta non posset imperans conqueri de iniuria, si ei in alterius regno prærogativa honoris non præstetur, quia inter æquales honor externus, quem quis sibi tribui vult, dependet ex regulis *humanitatis*, non vero *insti*.

- (2) Si esset *dependens* ab alio, non esset *summa*, nec *absoluta*; sed eius iure exerceretur, a quo dependet, & ille demum supremam potestatem haberet, hic vero nudus esset *officialis* vel *minister*; imo subditus summi imperantis. Hinc, monente Grotio *l. 1. c. 3. §. 10.* sedulo cavendum, ne decipiamur retum externarum specie aut schemate Plures *regis* aut *ducis* titulum gerunt, & nihil minus quam reges in effectu sunt, prout constat de regibus antiquorum Germanorum, quod magis *suadendi quam iubendi autoritate* polluerint. Tales quoque erant reges Græciæ. Nam Lacædemonii constituebant sibi *Ephoros*, hi vero *reges*, sed ita, ut fere hi ab iis dependerent, ceu indicium præbet rex Agesilaus, qui medio in cursu victoriarum suarum domum vocabatur. Plutarch. in *Apophthegm. Lacon. p. 211. lit. b.* Plurimi certe olim reges fuerunt sub imperio Romano, quos *independentes* iure nemo dixerit, licet *titulum regum* gesserint. Simile quid in duce Venetorum alitius apparet. Sane non possunt non maxime iniurii esse in summam imperantium potestatem, qui eandem dependere a *pontifice* statuunt, adeo, ut quidam non vereantur asserere, regium honorem neminem

§. XIV. Ex quo concludunt, tutoribus regis hoc sensu summam non posse tribui potestatem, cum *proprio iure* haud exercent iura imperii. Sed tamen nec *dependenter* summam tenet potestatem, adeoque *in effectu* summum imperium illis eo tempore, quo administrant, competit. [y]

§. XV.

minem sibi sumere posse, nisi ex eius concessione, quale quid nuper quoque ausus est Clemens XI. occasione coronationis potentissimi Regis Borussiae. Plura exempla huc pertinentia de *ambitiosis* praesulis Romani *pretensionibus* adducit Dn. Ludwig in *tr. de auspicio regio*, & Jo. Franciscus Albanus in *Naviis Pontificis de iure reges appellandi*. Grauiter admodum hoc ipsum exprobrat Hadriano Carolus Calvus in *epist.* apud Hinemarum, scribens: *Reges Francorum ex regio generati, non Episcoporum vice-domini, sed terra domini habitus fuimus computati.* Et be. Leo & Romana Synodus scripsit: *Reges & imperatores, quos terris diuina potentia praesse praecepit, ius distringendorum negotiorum Episcopis sanctis iuxta diuina constituta permiserunt, non autem Episcoporum villici exstiterunt.* Et sanctus Augustinus dicit: *per iura Regum possidentur possessiones; non autem per episcopale imperium reges villici sunt actoresq. Episcoporum: Christus enim censum regi reddidit. Et Apostolus voluit seruari regibus; voluit honorari, & non conculcari reges.*

Y) Eruditi varie de hac quaestione disputant. Huber. *lib. I. Sect. VII. c. 8. §. 2.* rem ita definit: *Tutor regens aut protector, tum habeat facultatem iuris, cuius acta nemo infirmare queat, summam quoque potestatem habere dicendus est, sed exercitiorantum, proprietate penes pupillum manente.* in quam sententiam etiam inclinat H. Grotius *lib. 1. de Iure B. & P. c. 3. §. 11. n. 2. in f.* nec

adeo dissentire videtur Dn. Hertius *de tutela regia sect.*
2. §. 10. Contrariam sententiam elegit Zieglerus *de iu-*
ribus Mai. lib. 1. c. 1. §. 42. Negari nequit, pupillo re-
 gio *ius imperii summi* competere, sed impeditur exer-
 citium eius propter aetatem, in quo tamen potissima
 imperii *virtus* imo *anima ipsa* consistit. Hoc *plenius*
 transfertur in tutorem, non eo modo, ut in *no-*
dos magistratus, qui mere *dependentem* potestatem de-
 mandatam exercent, & adhuc summus imperans adest,
 a cuius nutu dependent, & cui quouis momento ra-
 tionem reddere debent. Ast in *tutore* constituto non
 est superior, a quo tutor dependeat, non *populus*,
 qui summum imperium non habet, non *pupillus*, qui
 ipse *exercitium* summi imperii non habet, & sic tu-
 toris sui actus irritos reddere, aut infringere nequit,
 sed omnia agit & administrat ut ipse imperans. Quin
 prostant exempla, tutoribus interim etiam cetera de-
 coris regii signa tributa fuisse, uti ostendit Dn. Hert.
tit. 1. Servius Tullius *ut tutor filiorum regii sanguinis*
et privatum eorum patrimonium et rempublicam summa
cura et diligentia curavit et custodivit. Dion. Halicar-
 nass. *lib. IV.* & ita tanquam rex omnia administravit,
 quin hoc modo ipse regnum post *proprio nomine* gu-
 bernavit. Neque huc argumentum a subditorum tu-
 tela trahi potest, quae subiacet magistratus imperio,
 ut cuius omni momento tutores tales adstringi pos-
 sunt ad rationes reddendas. Sed in tutore regio de-
 ficit superior, a quo tutor dependeat: deficit, cui
 ita rationes reddendae, & qui eius administrationem
 possit sub examen reuocare. Neque obstat, quod tu-
 tores non *suo sed pupilli nomine* agant; hoc enim tan-
 tum ostendit, quod non perpetuum obtineant impe-
 rium, nec *ordinario modo*; summam autem impe-
 rii, quae potissimum in *independentia* consistit, eo ipso,
 quo administrant, non tollit. Hoc tamen facillime
 largior, tutoribus non eo modo summum imperium
 competere, uti quidem ipsis imperantibus, qui *pro-*
prio

§. XV. Verum circa dependentiam quoque considerandum (1) an fit *vere talis*, h. e. ita comparata, vt contra voluntatem superioris nihil agi possit, sed omnia eius arbitrio adhuc subiecta sint; an vero apparens (2) quæ summitati non nocet.

§. XVI.

prio iure administrant, unde tantum dixi, in effectu summum interim imperium iis competere, cum tutela finita adhuc rationibus reddendis obstricti sint.

- (2) Quemadmodum circa *administrationem externam* saepe decipimur, dum ab externo regimine incaute ad ipsam potestatem statim concludimus: ita quoque circa *dependentiam* idem usus contingere potest. In monarchia, quæ sub se plures prouincias separatas habet, certum est, illas esse dependentes, nec præfides singularum prouinciarum, licet hæreditarios, quos antiquitus Germania etiam nouit, habere summam potestatem, cum actus eorum adhuc a monarcha irriti possint reddi, imo tales præfides prouinciarum de gestibus suis rationes imperanti supremo reddere debeant. Vbi vero *vinculum illud dependentiæ* laxatur, ubi singuli prouinciarum duces *suo iure* incipiunt administrare prouincias, paulatim emergit in eis summitas imperii, quæ tandem ad plenam progreditur *æquum*. Hanc *summam potestatem* postmodum singulis ducibus tribuenda respectu suorum subditorum, licet *schema externum antiquæ dependentiæ* adhuc supersit, id quod tamen summitati nihil detrahit, quippe quæ non ex externis rerum figuris æstimanda, sed ex eo, an duces, qui antea magis *iure alieno* summam potestatem exercuerunt, iam *iure suo* omnia summa iura imperii exerceant. Augustus vtut summam potestatem indubitanter tenebat, schemata externa pristina reipubl. non aboleuit. Post huius mortem *Tiberius cuncta per*

§. XVI. Deinde (2) causa dependentiæ er-
 enda, an ex *simplici subiectione* (a) ortum trahat,
 an vero tantum ex *pactio inter aequales* (b) inito,
 quæ

consulooincipiabat, tanquam vetere republ. vt ait Tacitus lib. 1. annal. Et ambiguus imperandi, ne editum quidem, quo Patres in curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto accepta.

- (a) *Dependentia*, quatenus summam tollit potestatem, primario in *subiectione* quærenda, licet de cetero quoad *externum schema* aliquam potestatem & honorem retineat. Nonnunquam victores erga deuictos hac vti solent modestia, vt *sub lege subiectionis* antiquam regiminis formam non mutant, adeo, vt & *duces & reges* pristinum recipiant honorem externum. Talis regiminis ratio in Germania olim fuit: quædam *provinciæ* enim *immediate* fisco regis adscriptæ sunt & *immediate* paruere sub *comitibus* vel *prefectis*; quædam *mediate* regno paruere, scilicet vt *populus* sub *ducibus* esset, *duces* vero sub *Franciæ* regibus. Sic de *Polonis, Bohemis* aliisque scribit *Æneas Sylvius Hist. Bob. c. 13. Hungari, Bohemi, Russani, Polonique Morauorum principi paruerunt, princeps ipse Romano imperio.* *Tartari Europæi* post mortem *Tamerlani* anno 1404. *Chanum* sibi elegerunt; sed ab *Amuratho III.* *Turcarum* domitore anno 1584. fere subacti sunt, quia eorum *Chanum* ex causis iustis imperio priuare potest, quemadmodum etiam ad fidelitatis iuramentum præstandum obstrictus est. Et hæc est *vera dependentia*, licet contingere possit, vt plus libertatis regi vel duci relinquatur, quale quid de *ducibus Bauria* & antiquis regibus imperio Romano subiectis legimus, quo ipso fit, vt eorum fit diuersa ratio, ac quidem horum, qui vulgo *proreges* appellantur, in quibus *strictior dependentia* occurrit, cum pro lubitu possint reuocari.

- (b) Sic quando priuati compromittunt in arbitrium priuati,

quæ tantum obligationem personalem in altero operetur. Illa tantum summam tollit, non vero hæc.

§. XVII. Proinde concludo, *nexum feudalem* summæ potestati non nocere, (c) si nulla comite-

vati, non statim se ei subiiciunt, ut eius subditi fiant. Potest ipse imperans se subditis obligare, veluti quod coram tribunali suo vel alio dicasterio in causis, quibus subditi eum compellere volunt, stare velit, quale quid occurrit in Electore Saxoniz, quæ coram summo tribunali Lipsiensi conveniri potest, licet de cetero maneat superior, nec eo ipso subditis, quibus hoc promittit, se subiecerit. Sic etiam nihil obstat, quo minus possit causam suam alterius imperantis decisioni, salva maiestate, submittere, uti de Philippi Francorum Regis lite circa dissolutionem matrimonii ratiocinatur Innocentius III. in c. 13. §. qui filii sint legitimi, aïens: *Insuper cum rex ipse superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine iniuria alterius lesione in ea se iurisdictioni nostræ subicere potuit & subiecit.* Quid ni itaque posset imperans promittere, & se obligare alteri imperanti, quod appellationem suorum subditorum ad eius summa tribunalia concedere velit, ut olim Poloni & Pomerani Magdeburgum & Lubecam appellationes suas dirigebant. Quis vero diceret, ex hoc pacto simpliciter, cum nulla subiectionis lege munito, dependentiam talem oriri, quæ summæ potestati imperii noceret?

(c) Observationem hanc iam suam fecit Grotius lib. 1. cap. 3. §. 23. Quemadmodum enim differunt *vassallus & subditus, homagium & iuramentum fidelitatis*: ita quoque dependentia ex subiectione ab hac fide *vassallitica* differt. Subditus simpliciter obligatus ex imperio imperantis, cui se suamque voluntatem subiecit, & sic

mitetur alia subiectione, cum præstatio fidelitatis vasalliticæ (d) non procedat ex cogente imperio Domini directi, sed contractu feudali.

§. XVIII. Imo summæ potestati nihil detrahitur;

iurat den Gehorsam. Vasallus non aliter domino obligatur quam respectu feudi, neque imperio alterius se submitit, sed mediante contractu feudali se obligavit. Contingere potest, ut potentissimus princeps alteri minus potenti iure feudi obstringatur, cum constat de Rege Daniæ quædam feuda a ducibus Brunsvicensibus tenente, & de electoribus, qui recognoscunt per modum feudi ab Episcopo Bambergensi *archiofficia*. Plura huc pertinentia exempla habet Bodin. *de republ. lib. 1. c. 9.*

(d) Abiudicat quidem summam regnis hisce feudatariis Arniseus *de iure maiest. P. 1. c. 5. n. 20.* propterea, quod iurare debeant fidelitatem, quod se subiciant iurisdictioni domini feudali, quod ob feloniam possint priuari feudo &c. Verum confundit Arniseus illum nexum feudalem, quem simul *subiectionis* vinculum comitatur, cum simplici feudali. Hoc certum est, ubi quis iure victoriæ sub iugum redigitur, & ita iure feudi simul adstringitur, utrumque concurrere nexum. Ast quid dicemus de eo, qui simpliciter feudum obtulit alterius imperio, ut plurimi duces & principes Germaniæ? an propterea in classem subditorum reiiciendi? *Iurisdicctio conventionalis* non inducit superioritatē & subiectionem. Quod vero *de priuatione feudi* adiicitur, id pro subtrata materia est intelligendum, ut scilicet hæc non obtineat in regnis feudatariis, si deficiat vinculum subiectionis, neque enim nexus feudaltius ubique idem est, sed nunc *laxior*, nunc *adstrictior* pro qualitate & conditione vasalli & domini.

(e) Ius

hitur, si vel maxime minus potens se potentioris clientelæ (e) subiicit, modo præter casum defensionis plenam retineat potestatem in subditos.

§. XIX. Neque aliud dicendum esse eximo, si vel maxime pacto fit comprehensi ut alter teneatur alterius maiestatem conseruare, eique reuerentiam quandam hibere. (f)

§.

(e) Ius *clientelare* nullam inducere subiectionem, vel pater, quod pacto simplici constituatur, solum casum defensionis, & quæ præterea in pacto clientelari sunt promissa, respiciat, conf. Gail. 2. obs. 5. inde vulgatum: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit. Besold. voce: Schutz- und Schirms-Verwandte*. Neque exinde subiectio induci potest, quod quotannis aliquid pro iure clientelari seu defensione præteritur, sicuti olim ciuitatem Erfurtensem aliquid præstitisse Besold. cit. loc. refert. Sed rursus diuersa sunt, utrum aliquid præteritur ut tributum & in *signam subiectionis*, an vero tantummodo ex *precedente simplici pacto*, quia etiam in statu naturali potuere ante conditas ciuitates plures pactum hoc mutue defensionis iniire. Imperator Romanus dicitur *supremus aduocatus Ecclesia*, & tamen sibi ipsi denegat imperiū in ecclesiam. Reuera in *nexu clientelari subest confederationis inæqualis* species, quæ iure libertatis singulis generibus concessa. In imperio nostro exempla huc pertinentia sunt frequentissima, adeo ut etiam ius clientelare hereditarium detur, vid. Myler ab Ehrenb. *de Princip. & Stat. Imp. c. 18. §. 3. seqq.* Facile tamen degenerare potest tale ius in subiectionem, unde vulgatum dictum: *Schirm-Herren werden Stutn-Herren.*

(f) Illustratur hoc egregio effato Proculi in l. 7. §. 1. de capt.

Q5

§. XX. Idem dicendum erit, si imperans alteri quotannis certum stipendium ex pacto implicito (g) promiserit, non vero hoc eidem

iure

capit. & post. rem. ibi: sine fœdere comprehensum est, ut alter alterius maiestatem comiter conservaret: hoc enim adicitur, ut intelligatur, alterum esse superiorem, non ut intelligatur, alterum non esse liberum. Nam inter gentes quidem omnes sunt æquales, sed nihil vetat, quo minus per pactum quis alteri potentiori prærogativam dare possit, eique certam speciem reverentiæ promittere, ut tamen de cetero ab eius imperio non dependeat. Neque omnis reverentiæ effectus subiectionis, sed ex variis aliis potest oriri causis, veluti quod alterius auxilio quis indigeat, quod beneficiæ ab eo affectus sit, quod autoritate magna polleat, multis meritis illustris sit, &c. quæ tamen causæ subiectionem non operantur, licet alteri venerationem concilient. Imo licet Proculus addat, quod ex civitatibus fœderatis subditi rei apud Romanos fiant, & animadvertatur in eos damnatos, illud tamen per se nullam subiectionem constituit, nam hoc itidem ex pacto est, & supra iam dictum, iurisdictionem partitam, quæ exercetur in alterius imperantis subditos, non inducere statim subiectionem seu dependentiam ipsius imperantiæ. Conf. Grot. L. 1. c. 3. §. 21. Arnif. de iure Maiest. c. 4.

• Vidimus exempla in clientelari obligatione: Idem de nexu feudali dici potest, ubi aliquando loco servitiorum aliqua stipendia præstanda sunt. Potest idem contingere ex aliis causis, v. c. ut pax sub hac conditione fiat, & libertas alteri relinquatur, victor autem nulla alia lege pacem velit inire. De Commodò, Imperatore Romano refert Herodianus lib. I. Hist. c. 6, in f. quod multos barbaros magnis præmiis in amicitiam sibi adunxerit, Quod quidem, ait, hæc difficile factum

est

fuit, quippe barbari suapte natura pecunia avidi, periculorum despicientes aut incurfibus populationibusque victum parant, aut, propofita mercede, venalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia, qua maxime abundabat, securitatem redimeret, nihil videlicet petentibus denegabat. Similiter Saracenis a Romanis soluta munera aut pensiones esse, constat ex Ammiani Marcelini lib. XXV. c. 20. ubi ait: *Hos Saracenos ideo patiebatur infestos, quod salaria muneraque plurima a Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere vetiti, questique apud eum, solum audierant Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere non aurum.* Hadrianus Imperator similiter a multis regibus pacem redemit, ut inquit Spartian. in Hadriano. Olim Romani Philippo Macedonum regi has leges pacis dederunt: *Bellum extra Macedonia fines, ne iniussu senatus gereret, mille talentum daret populo Romano, dimidium præsens, dimidium pensionibus decem annorum,* Livijs lib. XXXIII. 16. Similiter Scipio Africanus has condiciones pacis Carthaginensibus dedit, ut liberi legibus suis viverent &c. præstarent decem millia talentum argenti, descripta pensionibus, quas in annos quinquaginta soluerant, Eiu. lib. XXX. c. 37. Id ipsum vero haud ex imperii maiestate fuisse, censet Plinius secundus panegy. c. 12. aiens: *Accipimus obsides ergo, non amimus: nec ingentibus damnis immensisque vuneribus patiscimus, ut vicerimus: rogamus, supplicamus, largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate.* Potest vero & ob alias causas pensio ab imperante alii populo solui, uti constat de rege Galliarum. Primus Ludovicus XI annua stipendia Helvetiarum soluit ex fœdere, quem postea successores eius secuti sunt. Besold. de fœderib. c. V. s. 19. Olim Romani quoque pensiones soluebant Persis ob custodiam finium, de quibus in Histor. miscell. lib. XVI. ita: *Impendebat Romanorum imperator per singulos annos quingentas libras auri, ut castra, qua loco proxima erant, Persae custodirent, ne ingressa gentes utramque rempubl. destruerent: communibusque sumptibus castella munitabantur,* &c.

iure imperii (gg) ab altero impositum fit.

§. XXI. Denique nec vera dependentia inde oritur, si vel maxime imperans aliquid subditis in legibus fundamentalibus promiserit *sub lege nullitatis*, (h) cum non inconueniens sit,

(gg) Hoc casu subiectionem inuoluit. Quinque reges Cananæ per duodecim annos Elymzorum Regi *seruierant*, seu, vt Clariff. Clericus exponit, *uestigiales fuerant*, quæ præstatio subiectionem inuoluisse videtur *Ex. XIII. 4.* & inde dicuntur *rebellas facti*. Dux Romanorum ad Gallos subactos dicit apud Tacit. *lib. IV. Histor. Iure victoria id solum vobis addidimus, quo pacem tuemur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi possunt.*

(h) Equidem potestas principis vel maxime ideo *summa* dicitur, quod actus alterius voluntatis humano arbitrio irriti reddi non possint, iudice Grotio *de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 7. n. 1.* atque adeo cum clausulam nullitatis princeps in suis promissionibus admittat, summa potestas eidem deneganda videtur. Verum rursus videndum, quomodo tales actus irriti fieri possint: Aut enim actus ideo irritantur, quia alterius arbitrio & imperio subsunt, & ab eo dependent, & sic utique *subiectio* præsupponenda, non quod actus irritentur, sed quia *per modum imperii* pro irritis declarantur: aut vero *ex pacto simplici* solummodo effectus nullitatis promissus, & hæc promissio etiam inter æquales absque subiectione fieri potest, imo etiam inter inæquales absque præiudicio imperii. Neque enim inde subditi *ius* nanciscuntur, imperanti se opponendi, aut eius actus ex *clausula nullitatis* rescindendi, vel pro irritis declarandi, quia reuera ita imperans a subditis *dependeret* ex quo fit, vt reuera

claus.

fit, clausulam nullitatis etiam pactis æquali-
um addere, vt tamen eo ipso nulla superiori-
tas vel dependentia inde oriatur.

§. XXII. (VI.) Potestas hæc debet esse *una* (i)
in republica; contradictionem enim inuoluit,
duas

clausula nullitatis huiusmodi promissionibus adiecta
effectu destituitur, si imperans pactis stare nolit;
quia subditi, qui iuri resistendi semel in vniuersum
renunciarunt, coactiuis remediis contra imperantem
procedere nequeunt. Haberet saltem hæc clausula
effectum in successore, qui actum ab antecessore,
contra pacta gestum pro inutili declarare posset, vel-
uti si de bonis mensæ eius destinatis aliquid alie-
nasset, cum tamen contrarium sub lege nullitatis
promississet.

- (i) Quod summum est, in eadem societate aliud æque
summum admittere regulariter nequit. Aut enim
denderet ab altero, aut non. Priori casu non es-
set summum, posteriori impediretur alterum per al-
teram, si quilibet summam potestatem eodem mo-
do, eodem tempore, circa eandem rem seorsim habe-
ret. Hinc reuera absurda est distinctio inter maie-
statem *realem & personalem*, quasi hæc *regi*, illa vero
populo regi contradistincto competat, adeoque vi
huius maiestatis realis populus ius in regem retine-
at, si forsan officio desit. Imo eatenus darentur duæ
summæ potestates sibi oppositæ, quo ipso siquis rei-
publicæ a iure naturæ intentus obtineri haud posset.
Optime Seneca *Agamemn. act. 3. v. 151. Nec regna so-
cium ferre, nec tædæ sciunt*, id quod republ. Roma-
na magno suo damno experta est. Idem confirmat
Afinius Gallus ad Tiberium apud Tacit. *lib. 1. c. 12. as-
serens, vnum esse reip. corpus atque vnius animo, regen-
dum.*

[k] Pote-

duas summas potestates separatas in vno corpore civili esse posse.

§. XXIII. (VII.) Dirigitur hæc summa potestas in personas, (k) territorio imperantis comprehensas, prout finis reipublicæ hoc exigit.

§. XXIV. Nemo itaque, cuiuscunque conditionis sit, se a potestate summi imperantis de iure exemptum (l) profiteri potest, quatenus
in

(k) Potestas enim summa seu imperium requirit parentes, ergo necessario in personas dirigendas competere debet. Cum autem omnis summa potestas hodie fere certo districtu terminetur, inde est, quod in omnes indistincte personas sese extendat, quæ in illo territorio deprehenduntur, siue sint *perpetui* subditi, siue *temporarii*. Nam & peregrini interim potestatem hanc agnoscere, & se accommodare ad loci leges debent, quatenus in illo loco versantur, & leges eis quoque applicari possunt. Hinc est, quod ob delictum in extraneos statui possit, & quod, si actus sit expediendus, imprimis expediri debeat secundum loci statuta.

(l) Hac regula hodie sæpe vtuntur in imperio nostro, scilicet, *quicquid est in territorio, hoc præsumitur esse de territorio, donec contrarium, scilicet exemptio, probetur*, quod vrgeri communiter solet in *causis exemptionum*. Hæc regula nititur ratione naturali, cum quilibet imperans habeat fundatam intentionem in toto suo districtu, per quem ordinarie summa potestas se extendit. Quid ergo dicendum, si princeps alterius imperantis territorium intret? an adhuc iure se fundare in libertate potest, & quod nemini subdit, adeoque ne quidem imperanti, si vel maxime in eius territorio

in territorio imperantis reperitur, nisi ob indulgentiam imperantis vel pactum diuersum dicendum sit.

§. XXV.

itorio versetur? Non loquor de *casu hostilitatis*, quia sic status belli est, sed si alia de causa vel ignorante, vel sciente domino territorii in alterius territorium se recipiat. Hoc casu pleno iure libertatis frui nequit, si abstrahamus ab omni concessione domini territorii, adeo, ut ne quidem actus imperii in suos exercere possit, si imperans illius territorii resistat, quia huius potestas in omnes illius territorii aduenas, inter quos etiam rex aduena reperitur, est fundata, & sic si, homicidium committeret, statui in eum ut delinquentem posset. Nec aliud dicendum arbitrator de legatis, quatenus hostilia machinantur in territorio alterius imperantis, ad quem missi sunt, cum hostilitatis machinatio omnem iis sanctitatem adimat. Nihilominus tamen apud veteres saepe *ius gentium* vel *praetextus eius* praeualuit. Cum legati Tarquinii varia consilia cum proditoribus iniissent, & re detecta, proditores in vincula coniecti essent, *de legatis paulum addubitatum est*, ait Livius *lib. I. c. 4.* *Et quanquam visi sunt commississe, ut hostium loco essent, ius tamen gentium valuit.* Sed ius gentium hic nullum adfuit, quod hostibus sanctitatem tribueret. Nec obstat, quod imperans nemini subiectus sit: hoc enim certum est, quousque in proprio versatur territorio: eo usque enim potestas eius circumscripta est; sed si in alterius territorio constitutus, actus imperii *iure suo* exercere vellet, sine dubio iura alterius imperantis laederet. Equidem imperantes inter se sunt aequales; ad tempus tamen cessat illa aequalitas, si dominus territorii suo iure uti velit, saltem hoc intuitu, quod intra territorium alterius se accommodare teneatur ad leges territorii. Quod autem regulæ prudentiæ

& de

§. XXV. (VIII.) Præterea quoque potestas hæc dirigitur in bona subditorum, (m) & sic omnia iura subditorum priuata subordinanda sunt

& decori hic iubent, id ad rationes *iuris*, de quibus sollicitus sum, non pertinet.

(m) Si ius in *personas* imperanti competit, multo magis in *bona*: qui enim in ciuitates coierunt, eo ipso, quo se imperio alicuius submisere ad salutem publicam, simul quoque promississe videntur ad omnia illa conferenda, quæ necessitatibus reipublicæ sufficiunt. Ceterum hic inprimis *seruilia* a ceteris regnis sunt distinguenda, cum in illis imperanti plenum ius in bonis subditorum competat, sicuti in proprium patrimonium, & quicquid inde percipiunt, hoc ex indulgentia imperantis, seu heri percipiunt, & ita semper hic ad *pacta* respiciendum, quibus talis seruorum conditio circumscribi solet. Neque enim repugnat, seruos habere posse proprietatem quandam, quam dominus eisdem auferre de iure non potest, sicuti de seruis Germanis testatur Tacitus *tr. de Morib. German.* Imò credendum est; ordinarie tacite subditis hisce seruilibus relictam esse proprietatem quandam rerum acquistarum, cum *serui priuati* pro operis alimenta a domino accipiant, quæ subditi sibi ipsi parare debent, adeoque argumentum ab iis ad *seruos subditos* haud procedat. Quod si tamen ita heri imperium esset constitutum, vt seruatis alimentis vitæ necessariis cetera domino redderent, aliud utique esset dicendum. In ceteris regnis, vbi populus sibi ipsi constituit regem, proprietatem suam bonorum singuli retinent, sed tamen subordinatam fini reipublicæ. Coaluere enim vel ideo in respublicas, vt non tantum securitatem quoad corpus, sed etiam quoad bona haberent, vt tuto suis frui possent.

[n] Sic

sunt necessitatibus & utilitatibus reipublicæ.

§. XXVI. Imò non tantum hic comprehendantur bona subditorum, sed etiam extraneorum, (n) quatenus finibus eius territorii sunt inclusa, nam sic quoque his potest legem dicere.

§. XXVII. Et hoc intuitu recte defendi potest, *dominium eminens* (o) principi competere in

(n) Sic itaque *per indirectum* quis imperantis potestatem summam agnoscere debet, licet proprie *quoad personam* non sit subditus, dum imperans bonis illis tributum imponere vel leges eisdem scribere potest, quibus is morem gerere debet, ad quem spectant, licet non sit huius imperantis subditus. Hinc in Electoratu Saxonico & alibi ratione bonorum a possessoribus quibuscunque homagium recte petitur, cum hæc lex bonis ibi scripta sit; forum quoque ibi sortitur, quatenus de illis bonis illis moveretur; illis priuari potest, si delinquat contra territorii dominum; possunt vectigalibus onerari, si vel maxime tantum per territorium transeant. Imò & res mobiles, quamdiu sunt in territorio principis, arresto detineri & ita alter cogi potest ad aliquid præstandum, & quæ sunt alia, quæ etiam in iure privato passim traduntur ex natura tamen summi imperii naturaliter fluunt.

(o) Multæ fuere lites *de dominio eminente* inter VVittebergenses & Hornium, hoc illud adstruente, illis negantibus. Scripta huc spectantia coniunctim edita sunt a Lysero sub titulo VVilhelmi Lyseri *pro imperio contra dominium eminens*. Potissimæ rationes contra dominium eminens sunt, quod principes omnia agant *iure imperii*, dominium eminens vero de causam Tyrannidi. Sed ita de *termina* lis est. *Dominium eminens* est ipsum ius summum imperantis; siue hoc

in omnia subditorum bona, vel si quis offendatur termino *dominii*, dici potest, ius principi competere in omnia bona subditorum pro necessitate cogente reipublice exercendum.

§. XXVIII. (IX.) Vtterius summa potestas se exferit in ipsum territorium, seu districtum, (p)

VI CU-

dominium dixeris, siue alio termino utaris, perinde est, modo ipsum ius in saluo sit. Scilicet omne jus subditorum reipublice necessitatibus subordinatum est, prout necessitas & utilitas reipubl. hoc exigit. Ergo, imminente hac necessitate, ius quoque imperanti concessum disponendi de bonis subditorum, eademque adhibendi ad vsus publicos.

(p) Amplissima ex hoc principio iura imperanti competunt. Fundamentum eorum est, quod, quia certo territorio seu districtui singulorum imperantium potestas includitur, necessario quoque in ipsum totum districtum, *salua singulorum proprietate*, imperanti ius competere debeat. Itaque imperanti competit (1.) *ius exstruendi ciuitates* intra territorium, easque muniendi (2.) *fortalicia* in finibus territorii erigendi, (3.) *vias publicas* constituendi (4.) *ius summum in vias publicas* & omnia alia emolumenta inde dependentia (5.) *ius in flumina*, & de iis disponendi, aliorum deriuandi, cataractas edificandi &c. (6.) *emolumenta fluminum* sibi vindicandi (7.) *loca inculta* & alia nondum occupata suo adscribendi fisco, (8.) *iura montium*, circa *lapidinas* & *fodinas* (9) quin & *subterranea* alia iura recte inde principi adscribuntur. (10.) Ius *excludendi* alios ab accessu seu transitu, qui tantum ex *regulis humanitatis* aliis gentibus debetur. (11.) Inde quoque dependet *ius postas erigendi* & cursus publicos instituendi. conf. Dn. Hertius *de seruit. natural. constit. inter populos liber.*

(q) Huc

vi cuius ipsum territorium munire, fines præsidio idoneo firmare, aduersus hostium insultus defendere, alios ab accessu prohibere, vias publicas determinare, & alia intra ipsum territorium iura sibi vindicare potest.

§. XXIX. (X.) Potestas non augetur vel minuitur ex territorii amplitudine vel paruitate, (q) cum & in paruo territorio eadem summa potestas vigere possit quoad omnia iura, quæ
in

(q) Huc prouocat Bodin. *de rep. lib. I. c. 9. p. 224.* aiens: *Iura maiestatica locorum spatiis aut regionum amplitudine non definiuntur.* Fabulæ sunt, quod ad regni constitutionem requiratur certus numerus prouinciarum. Olim etiam regiones minutissimæ regna dicebantur, vti vel Reguli in sacra Historia celebres testantur, cum antiquitus fines magis sueri, quam proferre mos esset, vt Justinus de primis regibus ait *lib. 1. c. 1.* quod an prohibiti regum adscribi debeat, ego subdubito, postquam, vt in *c. 1. part. hujus* euictum, regna ex malo principio originem traxerunt. Potior ergo causa tot regulorum in eo querenda est, quod, nondum satis aucto genere humano, neque terris satis habitatis, tot amplissima territoria in regnum erigi nequuerint, vti quidem deinceps factum, vbi potentiores absorpserunt minus potentes. Sicuti enim nobilis non æstimatur ex diuitiarum magnitudine nec ex latifundiis, ita nec rex ex territorii potentia, nam eandem potestatem quilibet regulus in paruo territorio exercet, quam summus imperans in amplissimo, & vtrique eadem fruitur libertate. Quod vero postea imperantibus in territoriis exiguis *titulus regius* sit denegatus, inde factum, quod potentiores hunc sibi soli vindicauerint, quibus cum resistere non possent minus

in amplissimo: vnde nec olim paruis territoriis regni decus denegatum.

§. XXX. Multo minus illa æstimanda est ab externis titulis, (r) aut aliis figuris, cum unum

potentes, potentiorum maiestatem comiter conseruare eisque cedere debuerunt, idque ex regulis prudentiz.

(r) Titulis hodie pleraque imperia distinguuntur; ex iis tamen nulla inducitur *iurium varietas*, idque exinde constat, quod dentur ciuitates, ubi imperantibus denegatur titulus *Maiestatis*, saluis omnibus iuribus *Maiestaticis*; & contra in quibusdam prouinciis ille eis tribuatur, qui non habent maiestatem vel saltem non liberam sed valde restrictam. Sic quoque idem iudicium ferendum de reliquis titulis, quibus imperantes vulgo superbiunt. Quo potentiores imperantes fuerunt, eo superbiores titulos sibi tribui voluerunt. Reges Ægypti iam olim se *Reges regum* dixere, *Becman. in Synt. dign. illustr. diss. 1. c. 1. §. 12.* Nemo tamen inde hñce regibus *maiorem potestatem* attribuet. Monarchæ Babylonii idem affectarunt, quod de Nebuchodonosore constat, *Daniel II. 36.* vt & Persarum regibus, *Esdra VII. 12.* De Æthiopiæ regibus idem testatur *Becman. cit. l. §. 12.* E contrario ex rationibus politicis quandoque tituli inanes negliguntur, vtut summa potestas satis euidenter adsit. De Augusto *Tacitus lib. 3. annal.* hxc refert: *Id summi fastigii vocabulum [potestatis tribunitiz] Augustus repperit, ne Regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Idem confirmat *Appianus in præfat. aiens: Post hæc C. Caesar ceteris ætatis suæ potentior ubi principatum suum constabiliuit, speciem quidem reip. nomenque reliquit, sibi tamen imperium in omnes vsurpauit, & sic in hodiernum vsu parent omnia, quem*

num omnibus commune sit nomen *imperantis*, ex re ipsa desumptum; ceteri vero tituli sint *arbi-*

*quem non regem dicunt, propter religionem opinor iuris-
iurandi veteris, sed imperatorem nominant, quæ appella-
tio communis est eorum etiam, qui ad certum tempus præ-
sunt exercitiibus, sed reuera omnino reges sunt. Hodie
tituli plerumque desumuntur ex prouinciarum multi-
tudine, quod tamen itidem haud perpetuum esse, re-
ges Galliarum suis titulis produnt, ut inde satis certum
sit, hæc omnia esse arbitraria. Nec etiam antiquo-
rum imperatorum & regum Germaniarum semper con-
stans fuit titulus, sed variauit, uti de ipso Carolo M.
constat. Idem iudicandum de titulo Imperatoris, qui
hactenus quidem solum regibus Germaniarum tribu-
tus est, ex consensu gentium seu imperantium, sed in-
de maius imperium non accepit, multo minus in re-
liquos imperantes, cum constet, & alios imperantes
sibi eundem titulum attribuisse, uti de regibus Hispaniarum
& Angliarum docet Becman. c. l. c. 2. §. 6. De anti-
quorum Imperatorum stupiditate dicam an ineptia pa-
rum hodie dicere attinet, qui imperatori supremam
potestatem in vniuersum orbem vindicare voluerunt.
Nec desuerunt in Gallia, qui sub temporibus Philippi
IV. magnum discrimen inter reges Francorum & im-
peratorem intercedere inepte existimarent, uti constat
ex disputatione Clerici & militis, quam ex MS. adducit
Petrus de Marca. de concord. sacerdot. & imper. lib. II. c. 2.
§. 6. Clericus dicebat: Imperatores ista sanxerunt, non
reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, imperator debet
legum gubernacula moderari. Miles: Sacrilege est re-
sponsum hoc & blasphemum. Et quoniam, ut videtur, aut
originem ignoratis regni, aut quod videtur verius, illius
alitudini inuidetis, si Caroli M. registrum inspiciatis, &
historias probatissimas reuoluntis, inuenietis, quod regnum
Francorum dignissima imperii portio est, pari diuisione*

arbitrarii, vel longæuo vsu introducti, & pro lubitu assumti.

§. XXXI. Pertinent itaque tales tituli aliaque solennia ad Iura libertatis, (rr) & mutua inter imperantes commercia, & vim suam ex recepto feu tacito sortiuntur pacto. (s)

§.XXXII.

discreta, & equali dignitate & autoritate a quingentis annis circiter insignita &c. Et ideo sicuti omnia, qua infra terminos imperii sunt, subiecta esse noscuntur imperio, sic qua infra terminos regni, regno. Et sicuti imperator supra totum imperium suum habet leges condere, addere eis, vel demere; sic Rex Francorum aut leges imperatoris repellere aut quamlibet, cum placuerit, permutare, aut illis a toto regno suo proscriptis & abolitis nouas, si placet, promulgare. Tanta ruditate tempora illa obnubilata erant, vt clerici priuilegia sua inde defenderent, quod ab imperatoribus eisdem essent concessa, & ita a regibus nulla ratione lædi posse existimarent, quod imperatoris potestas augustior ceterorum imperantium esset.

(rr) Quo potentiores sunt homines, eo magis libertate sua abutuntur. Id ipsum quoque in titulis factum esse, praxis omnium seculorum docet. Domitianus se *Dominum & Deum nostrum* vocari voluit, Sueton. in *Domit. c. 13.* Rex Persarum Sapor scribens Constantio Imp. his superbis titulis vsus legitur: *Rex regum Sapor, syderum frater, solis & luna*, Ammianus Marcell. lib. XVII. Constantinus a *Iustitia declinauit ita intemperanter, vt dictando scribendoque propria manu orbis totius se dominum appellaret*, teste eodem lib. XV. princ. Plura huiusmodi vanitatis documenta collegit Felmannus de *titulis lib. I. c. 11.*

(s) Hoc iam supra c. antec. plenius expositum. Neque enim aliorum interest, quonam cultu externo imperans

§. XXXII. (XII.) Præterea quoque & hoc ex natura summæ potestatis fluit, quod non au-geatur nec mutetur ex *forma imperandi*, cum rursus eadem summa potestas fit in statu populari & Aristocratico, quæ est in Monar-chico. (t)

§. XXXIII.

rans in sua regione se a subditis affici velit, adeoque im-perator regibus Hispaniæ & Angliæ olim vitio vertere, vel propterea iis quæstionem mouere non potuit, quod titulo *imperatorio* uti voluerint. Sed cum res ad *mutua gentium commercia* dilabatur, non possunt eundem *ex debito* ab aliis exigere titulum, quin quod *praxis* ostendat, magis per *preces* a singulis gentibus obtine-ri, ut in posterum pro talibus inter gentes habeantur, ubi mutua commercia cum aliis subire volunt. Interim si regibus prædictis a quibusdam hic titulus *Im-peratoris* datus fuisset, ne sic quidem potuisset impera-tor Romanus de præiudicio sibi facto conqueri, cum ei adhuc integrum fuerit, talem titulum eisdem vel denegare vel tribuere, quoties cum eis agere contigisset. Neque credendum est, communem omnium gentium consensum hic esse necessarium, cum in e-iusmodi ceremoniis singulis sua libertas sit relicta, & quod vni tributum, non imponat aliis necessitatem, aliis quoque idem tribuendi.

- (t) Id bene observatum est ab Adriano Houtuyn *in Polit. Gen. §. 22.* & Hubero *de iure Civit. lib. I. S. 3. c. 2.* V-trobique scilicet est eadem summa potestas intra civi-tatem, & omne illud est penes optimates in aristo-cratia, quod penes regem est in regno. Vtrobique eadem ratio, quia populus per subiectionem voluit, ut in imperantis voluntate omnium esset vna volun-tas. Præterea hic tantum de *summitate imperii* quæ-stio est, quæ ubique eadem est, licet forsitan eiusdem

§. XXXIII. (XIII.) Multo minus exinde di-
 versitas inducitur, vtrum regnum fit electi-
 vum an successivum, (u) patrimoniale an non
 patrimoniale, (x) temporarium an perpetu-
 um, (y) quæ quidem in aliis differentiam iuxta
 um

in his vel illis ciuibus nunc maior nunc minor fit ef-
 fitacia, vbiq; enim actus imperantium manent independen-
 dentes seu irrettractabiles.

(u) Obstat, quod maior videatur esse potestas imperan-
 tis in successiuo quam electiuo, prout legati a Lu-
 douico rege ad Fridericum II. misi apud Matth. Pa-
 ris. philosophantur, aientes: *Nec nos pulsat ambitio.
 Credimus enim dominum nostrum Regem Gallia, quem
 linea regii sanguinis prouexit ad scepra Francorum re-
 gendum, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola
 electio prouehit voluntaria.* Sed nulla constat hæc sen-
 tentia ratione solida. Electio & successio sunt mo-
 di imperium continuandi, sed non maior alteri præ
 altero competit potestas: saltem hoc certum est, quod
 summum imperium ubique idem h. e. non dependens
 fit ab alio.

(x) Equidem in non-patrimoniali denegatur potestas alie-
 nandi, sed inde imperium non desinit esse summum,
 cum nihilominus adhuc actus imperantis inualidari
 ab aliis nequeat.

(y) Ratio dubitandi hæc præcipue est, quod imperans co-
 gi posse videatur ad imperium deponendum, tempore
 præterlapso. Sed tamen a) hæc coactio cessat, quam-
 diu summum habet imperium, & tunc demum inci-
 pit, vbi imperium eius expirauit, quo ipso in pri-
 uatorum sortem redigitur. Hoc Horatius Appio Clau-
 dio decemuiratum ultra annum extendenti obiecit,
 aiens: *Nonne in annum reipubl. administratio vobis com-
 missa fuit? nonne vestri magistratus tempus est elapsum?*

Nonne

um inducunt, nullo modo quoad summitatem imperii.

§. XXXIV. (XIV.) Denique hoc quoque ex natura summi imperii fuit, nihil addere vel detrudere summæ potestati imperantium coronationes, cum illæ quoque sint arbitrarie, & solenniores declarationes (2) tantum, & in-
re us-

Nonne ex ipsa lege nunc estis privati? Dion. Halicarnass. lib. XI. β) Sufficit, quod interim omnes actus summi imperii independenter exercent, nec ad rationes reddendas populo vel alii obstrictus sit. γ) temporis itaque diuturnitas vel duratio nec auget nec minuit imperium. Talem potestatem olim Dictatores Romani fere habuisse videntur, de quibus Dionys. Halicarnass. lib. V. hæc habet: In hoc rerum statu Senatus despicieus quo pacto effici possit, ne quas amplius res moliretur populus, decrevit, consulari potestate in præsens sublata, alium Magistratum creare, potestatem belli pacisque & omnium aliarum rerum plena potestas esset, & a quo consiliorum actorumque rationem reposcere non liceret. Quamvis Bodinus de Republ. lib. 1. c. 8. ab initio existimet, dictatorem tantum nudum commissarium fuisse, conf. Hobbes de ciue c. 7. §. 16.

- (2) Optime Beckman. in Synt. dignit. ill. diff. §. c. 1. §. 1. inaugurationes nihil aliud esse dicit, quam publicationes regie dignitatis, quibus reges non nomen ins acquirunt, sed susceptam a se dignitatem, subditi promissum eis obsequium suum, publice declarant. Origo harum ceremoniarum quidem ex origine decori in genere petenda est, specialiter vero ex duplici causa deriuanda esse videtur: (1.) ut regie dignitatis eo efficacius exstet indicium, præsertim cum apud Ethnicos reges quandam diuinam venerationem a subditis postulasse videantur, (2.) Ut subditis imperans eo

S. XXV. (VIII.) Præterea quoque potestas hæc dirigitur in bona subditorum, (m) & sic omnia iura subditorum priuata subordinanda sunt

& decori hic iubent, id ad rationes *iuris*, de quibus sollicitus sum, non pertinet.

(m) Si ius in *personas* imperanti competit, multo magis in *bona*: qui enim in ciuitates coierunt, eo ipso, quo se imperio alicuius submisere ad salutem publicam, simul quoque promississe videntur ad omnia illa conferenda, quæ necessitatibus reipublicæ sufficiunt. Ceterum hic inprimis *seruilia* a ceteris regnis sunt distinguenda, cum in illis imperanti plenum ius in bonis subditorum competat, sicuti in proprium patrimonium, & quicquid inde percipiunt, hoc ex indulgentia imperantis, seu heri percipiunt, & ita semper hic ad *pacta* respiciendum, quibus talis seruorum conditio circumscribi solet. Neque enim repugnat, seruos habere posse proprietatem quandam, quam dominus eisdem auferre de iure non potest, sicuti de seruis Germanis testatur Tacitus *tr. de Morib. German.* Imo credendum est; ordinarie tacite subditis hisce seruilibus relictam esse proprietatem quandam rerum acquistarum, cum *serui priuati* pro operis alimenta a domino accipiant, quæ subditi sibi ipsi parare debent, adeoque argumentum ab iis ad *seruos subditos* haud procedat. Quod si tamen ita herile imperium esset constitutum, vt seruatis alimentis vitæ necessariis cetera domino redderent, aliud vtique esset dicendum. In ceteris regnis, vbi populus sibi ipsi constituit regem, proprietatem suam bonorum singuli retinent, sed tamen subordinatam fini reipublicæ. Coluere enim vel ideo in reipublicas, vt non tantum securitatem quoad corpus, sed etiam quoad bona haberent, vt tuto suis frui possent.

sunt necessitatibus & vtilitatibus reipublicæ.

§. XXVI. Imò non tantum hic comprehendantur bona subditorum, sed etiam extraneorum, (n) quatenus finibus eius territorii sunt inclusa, nam sic quoque his potest legem dicere.

§. XXVII. Et hoc intuitu recte defendi potest, *dominium eminens* (o) principis competere in

(n) Sic itaque *per indirectum* quis imperantis potestatem summam agnoscere debet, licet proprie *quoad personam* non sit subditus, dum imperans bonis illis tributum imponere vel leges eisdem scribere potest, quibus is morem gerere debet, ad quem spectant, licet non sit huius imperantis subditus. Hinc in Electoratu Saxonico & alibi ratione bonorum a possessoribus quibuscunque homagium recte petitur, cum hæc lex bonis ibi scripta sit; forum quoque ibi sortitur, quatenus de illis bonis illis mowetur; illis priuari potest, si delinquat contra territorii dominum; possunt vectigalibus onerari, si vel maxime tantum per territorium transeant. Imo & res mobiles, quamdiu sunt in territorio principis, arresto detineri & ita alter cogi potest ad aliquid præstandum, & quæ sunt alia, quæ etiam in iure privato passim traduntur ex natura tamen summi imperii naturaliter fluunt.

(o) Multæ fuere lites *de dominio eminente* inter VVittebergenfes & Hornium, hoc illud adstruente, illis negantibus. Scripta huc spectantia coniunctim edita sunt a Lysero sub titulo VVilhelmi Lyseri *pro imperio contra dominium eminens*. Potissimæ rationes contra dominium eminens sunt, quod principes omnia agant *iure imperii*, dominium eminens vero de causam Tyrannidi. Sed ita de *termina* lis est. *Dominium eminens* est ipsum ius summum imperantis; siue hoc

in omnia subditorum bona, vel si quis offendatur termino *dominii*, dici potest, ius principi competere in omnia bona subditorum pro necessitate cogente reipublicæ exercendum.

§. XXVIII. (IX.) Ulterius summa potestas se exferit in ipsum territorium, seu districtum, (p)

VI CU-

dominium dixeris, siue alio termino utaris, perinde est, modo ipsum ius in saluo sit. Scilicet omne jus subditorum reipublicæ necessitatibus subordinatum est, prout necessitas & utilitas reipubl. hoc exigit. Ergo, imminente hac necessitate, ius quoque imperanti concessum disponendi de bonis subditorum, eademque adhibendi ad vsus publicos.

(p) Amplissima ex hoc principio iura imperanti competunt. Fundamentum eorum est, quod, quia certo territorio seu districtui singulorum imperantium potestas includitur, necessario quoque in ipsum totum districtum, *salua singulorum proprietate*, imperanti ius competere debeat. Itaque imperanti competit (1.) *ius extruendi civitates* intra territorium, easque muniendi (2.) *fortalitia* in finibus territorii erigendi, (3.) *vias publicas* constituendi (4.) *ius summum in vias publicas* & omnia alia emolumenta inde dependentia (5.) *ius in flumina*, & de iis disponendi, aliorsum deriuandi, cataractas ædificandi &c. (6.) *emolumenta fluminum* sibi vindicandi (7.) *loca inculta* & alia nondum occupata suo adscribendi fisco, (8.) *iura montium*, circa *lapidicinas* & *fodinas* (9) quin & *subterranea* alia iura recte inde principi adscribuntur. (10.) *Ius excludendi* alios ab accessu seu transitu, qui tantum ex *regulis humanitatis* aliis gentibus debetur. (11.) Inde quoque dependet *ius postas erigendi* & cursus publicos instituendi. conf. Dn. Hertius *de seruit. natural. constit. inter populos liber.*

(q) Huc

vi cuius ipsum territorium munire, fines præsidio idoneo firmare, aduersus hostium insultus defendere, alios ab accessu prohibere, vias publicas determinare, & alia intra ipsum territorium iura sibi vindicare potest.

§. XXIX. (X.) Potestas non augetur vel minuitur ex territorii amplitudine vel paruitate, (q) cum & in paruo territorio eadem summa potestas vigere possit quoad omnia iura, quæ in

(q) Huc prouocat Bodin. *de rep. lib. I. c. 9. p. 224.* aiens: *Iura maiestatica locorum spatiis aut regionum amplitudine non definiuntur.* Fabulæ sunt, quod ad regni constitutionem requiratur certus numerus prouinciarum. Olim etiam regiones minutissimæ regna dicebantur, vti vel Reguli in sacra Historia celebres testantur, cum antiquitus fines magis tueri, quam proferre mos esset, vt Justinus de primis regibus ait *lib. 1. c. 1.* quod an prohibiti regum adscribi debeat, ego subdubito, postquam, vt in *c. 1. part. hujus* euictum, regna ex malo principio originem traxerunt. Potior ergo causa tot regulorum in eo quærenda est, quod, nondum satis aucto genere humano, neque terris satis habitatis, tot amplissima territoria in regnum erigi nequauerint, vti quidem deinceps factum, vbi potentiores absorpserunt minus potentes. Sicuti enim nobilis non æstimatur ex diuisiarum magnitudine nec ex latifundiis, ita nec rex ex territorii potentia, nam eandem potestatem quilibet regulus in paruo territorio exercet, quam summus imperans in amplissimo, & vtotque eadem fruitur libertate. Quod vero postea imperantibus in territoriis exiguis *titulus regius* sit denegatus, inde factum, quod potentiores hunc sibi soli vindicauerint, quibus cum resistere non possent minus

in amplissimo; vnde nec olim paruis territoriis regni decus denegatum.

§. XXX. Multo minus illa æstimanda est ab externis titulis, (r) aut aliis figuris, cum u-
num

potentes, potentiorum maiestatem comiter conseruare eisque cedere debuerunt, idque ex regulis prudentiz.

(r) Titulis hodie pleraque imperia distinguuntur; ex iis tamen nulla inducitur *iurium varietas*, idque exinde constat, quod dentur ciuitates, ubi imperantibus denegatur titulus *Maiestatis*, saluis omnibus iuribus Maiestaticis; & contra in quibusdam prouinciis ille eis tribuatur, qui non habent maiestatem vel saltem non liberam sed valde restrictam. Sic quoque idem iudicium ferendum de reliquis titulis, quibus imperantes vulgo superbiunt. Quo potentiores imperantes fuerunt, eo superbiore titulos sibi tribui voluerunt. Reges Ægypti iam olim se *Reges regum* dixere, Berman. in *Synt. dign. illustr. diff.* 1. c. 1. §. 12. Nemo tamen inde huiusce regibus *maiorem potestatem* attribuet. Monarchæ Babylonii idem affectarunt, quod de Nebuchodonosore constat, *Daniel II. 36.* vt & Persarum regibus, *Esdra VII. 12.* De Æthiopiæ regibus idem testatur Berman. *cit. l. §. 13.* E contrario ex rationibus politicis quandoque tituli inanes negliguntur, vtut summa potestas satis euidenter adsit. De Augusto Tacitus *lib. 3. annal.* hæc refert: *Id summi fastigii vocabulum [potestatis tribunitiæ] Augustus repperit, ne Regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Idem confirmat Appianus in *præfat. aiens*: *Post hæc C. Caesar ceteris ætatis suæ potentior ubi principatum suum constabiliuit, speciem quidem reip. nomenque reliquit, sibi tamen imperium in omnes usurpauit, & sic in hodiernum vni parent omnia,*
quem

num omnibus commune sit nomen *imperantis*, ex re ipsa desumptum; ceteri vero tituli sint
arbi-

quem non regem dicunt, propter religionem opinor iuris-
iurandi veteris, sed imperatorem nominant, qua appella-
tio communis est eorum etiam, qui ad certum tempus præ-
sunt exercitibus, sed reuera omnino reges sunt. Hodie
tituli plerumque desumuntur ex provinciarum multi-
tudine, quod tamen itidem haud perpetuum esse, re-
ges Galliarum suis titulis produnt, ut inde satis certum
sit, hæc omnia esse *arbitraria*. Nec etiam antiquo-
rum imperatorum & regum Germaniarum semper con-
stans fuit titulus, sed variauit, uti de ipso Carolo M.
constat. Idem iudicandum de titulo *Imperatoris*, qui
hactenus quidem solum regibus Germaniarum tribu-
tus est, ex consensu gentium seu imperantium, sed in-
de maius imperium non accepit, multo minus in re-
liquos imperantes, cum constet, & alios imperantes
sibi eundem titulum attribuisse, uti de regibus Hispaniarum
& Angliarum docet Becman. *c. l. c. 2. §. 6.* De anti-
quorum Imperatorum stupiditate dicam an ineptia pa-
rum hodie dicere attinet, qui imperatori supremam
potestatem in vniuersum orbem vindicare voluerunt.
Nec desuerunt in Gallia, qui sub temporibus Philippum
IV. magnum discrimen inter reges Francorum & im-
peratorem intercedere inepte existimarent, uti constat
ex *disputatione Clerici & militis*, quam ex MS. adducit
Petrus de Marca *de concord. sacerdot. & imper. lib. II. c. 2.*
§. 6. Clericus dicebat: *Imperatores ista sanxerunt, non
reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, imperator debet
legum gubernacula moderari. Miles: Sacrilege est re-
sponsum hoc & blasphemum. Et quoniam, ut videtur, aut
originem ignoratis regni, aut quod videtur verum, illius
altitudini inuidetis, si Caroli M. registrum inspiciatis, &
historias probatissimas reuoluntis, inuenietis, quod regnum
Francorum dignissima imperii portio est, parti diuisione*

arbitrarii, vel longæuo vsu introducti, & pro
lubitu assumti.

§. XXXI. Pertinent itaque tales tituli alia-
que solennia ad Iura libertatis, (rr) & mutua
inter imperantes commercia, & vim suam ex
recepto feu tacito sortiuntur pacto. (s)

§.XXXII.

*discreta, & equali dignitate & autoritate a quingentis an-
nis circiter insignita &c. Et ideo sicuti omnia, qua in-
fra terminos imperii sunt, subiecta esse noscuntur impe-
rio, sic qua infra terminos regni, regno. Et sicuti impe-
rator supra totum imperium suum habet leges condere, ad-
dere eis, vel demere; sic Rex Francorum aut leges impe-
ratoris repellere aut quamlibet, cum placuerit, permuta-
re, aut illis a toto regno suo proscriptis & abolitis novas,
si placet, promulgare. Tanta ruditate tempora illa ob-
nubilata erant, vt clerici priuilegia sua inde defende-
rent, quod ab imperatoribus eisdem essent concessa,
& ita a regibus nulla ratione lædi posse existimarent,
quod imperatoris potestas augustior ceterorum impe-
rantium esset.*

(rr) Quo potentiores sunt homines, eo magis libertate
sua abutuntur. Id ipsum quoque in titulis factum.
esse, praxis omnium seculorum docet. Domitianus
se *Dominum & Deum nostrum* vocari voluit, Sueton. in
Domit. c. 13. Rex Persarum Sapor scribens Constantio
Imp. his superbis titulis vsus legitur: *Rex regum Sa-
por, siderum frater, solis & luna*, Ammianus Marcell.
lib. XVII. Constantinus a *Iustitia* declinauit ita intem-
peranter, vt dictando scribendoque propria manu orbis to-
tius se *dominum* appellaret, teste eodem *lib. XV. princ.*
Plura huiusmodi vanitatis documenta collegit Fel-
manus. *de titulis lib. I. c. 11.*

(s) Hoc iam supra *c. antec.* plenius expositum. Neque
enim aliorum interest, quonam cultu externo impe-

§. XXXII. (XII.) Præterea quoque & hoc ex natura summæ potestatis fluit, quod non au-geatur nec mutetur ex *forma imperandi*, cum rursus eadem summa potestas fit in statu populari & Aristocratico, quæ est in Monarchico. (t)

§. XXXIII.

rans in sua regione se a subditis affici velit, adeoque imperator regibus Hispaniæ & Angliæ olim vitio vertere, vel propterea iis quaestionem mouere non potuit, quòd titulo *imperatorio* uti voluerint. Sed cum res ad *mutua gentium commercia* dilabatur, non possunt eundem *ex debito* ab aliis exigere titulum, quin quod praxis ostendat, magis per *preces* a singulis gentibus obtineri, ut in posterum pro talibus inter gentes habeantur, ubi mutua commercia cum aliis subire volunt. Interim si regibus prædictis a quibusdam hic titulus *Imperatoris* datus fuisset, ne sic quidem potuisset imperator Romanus de præiudicio sibi facto conqueri, cum ei adhuc integrum fuerit, talem titulum eisdem vel denegare vel tribuere, quoties cum eis agere contigisset. Neque credendum est, communem omnium gentium consensum hic esse necessarium, cum in eiusmodi ceremoniis singulis sua libertas sit relicta, & quod vni tributum, non imponat aliis necessitatem, aliis quoque idem tribuendi.

- (t) Id bene obseruatum est ab Adriano Houtuyn in *Polit. Gen. §. 22.* & Hubero *de iure Ciuit. lib. I. S. 3. c. 2.* Vtrobique scil. est eadem summa potestas intra ciuitatem, & omne illud est penes optimates in aristocratia, quod penes regem est in regno. Vtrobique eadem ratio, quia populus per subiectionem voluit, ut in imperantis voluntate omnium esset vna voluntas. Præterea hic tantum de *summitate imperii* quaestio est, quæ vbique eadem est, licet forsan eiusdem

§. XXXIII. (XIII.) Multo minus exinde di-
 versitas inducitur, vtrum regnum sit electi-
uum an successiuum, (u) patrimoniale an non
 patrimoniale, (x) temporarium an perpetu-
 um, (y) quæ quidem in aliis differentiam iux-
 um

in his vel illis ciuibus nunc maior nunc minor fit ef-
 fitacia, vbiq; enim actus imperantium manent independen-
 dentes seu irretactabiles.

- (u) Obstat, quod maior videatur esse potestas imperan-
 tis in successiuo quam electiuo, prout legati a Lu-
 douico rege ad Fridericum II. misi apud Matth. Pa-
 ris. philosophantur, aientes: *Nec nos pulsat ambitio.*
Credimus enim dominum nostrum Regem Gallia, quem
linea regii sanguinis prouexit ad scepra Francorum re-
gendum, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola
electio prouehit voluntaria. Sed nulla constat hæc sen-
 tentia ratione solida. Electio & successio sunt mo-
 di imperium continuandi, sed non maior alteri præ
 altero competit potestas: saltem hoc certum est, quod
 summum imperium ubique idem h. e. non dependens
 fit ab alio.
- (x) Equidem in non-patrimoniali denegatur potestas alie-
 nandi, sed inde imperium non definit esse summum,
 cum nihilominus adhuc actus imperantis inualidari
 ab aliis nequeat.

- (y) Ratio dubitandi hæc præcipue est, quod imperans co-
 gi posse videatur ad imperium deponendum, tempore
 præterlapso. Sed tamen a) hæc coactio cessat, quam-
 diu summum habet imperium, & tunc demum inci-
 pit, vbi imperium eius expirauit, quo ipso in pri-
 vatorum sortem redigitur. Hoc Horatius Appio Clau-
 dio decemviratum ultra annum extendenti obiecit,
 aiens: *Nonne in annum reipubl. administratio vobis com-*
missa fuit? nonne vestri magistratus tempus est elapsum?

Nonne

um inducunt, nullo modo quoad summam imperii.

§. XXXIV. (XIV.) Denique hoc quoque ex natura summi imperii fuit, nihil addere vel detrahere summæ potestati imperantium coronationes, cum illæ quoque sint arbitrariæ, & solenniores declarationes (2) tantum, & in
re us-

Nonne ex ipsa lege nunc estis privati? Dion. Halicarnass. lib. XI. β) Sufficit, quod interim omnes actus summi imperii independenter exerceat, nec ad rationes reddendas populo vel alii obstructus sit. γ) temporis itaque diuturnitas vel duratio nec auget nec minuit imperium. Talem potestatem olim Dictatores Romani fere habuisse videntur, de quibus Dionys. Halicarnass. lib. V. hæc habet: In hoc rerum statu Senatus despicens quo pacto effici possit, ne quas amplius res moliretur populus, decrevit, consulari potestate in præfens sublata, alium Magistratum creare, pones quem belli pacisque & omnium aliarum rerum plena potestas esset, & a quo consiliorum actorumque rationem repascere non liceret. Quamvis Bodinus de Republ. lib. 1. c. 8. ab initio existimet, dictatorem tantum nudum commissarium fuisse, conf. Hobbes de ciue c. 7. §. 16.

- (2) Optime Becman. in Synt. dignit. ill. deff. §. c. 2. §. 1. inaugurationes nihil aliud esse dicit, quam publicationes regie dignitatis, quibus reges non novam ius acquirunt, sed susceptam a se dignitatem, subditi promissum eis obsequium suum, publice declarant. Origo harum ceremoniarum quidem ex origine decori in genere petenda est, specialiter vero ex duplici causa derivanda esse videtur: (1.) ut regie dignitatis eo efficacius existet indicium, præsertim cum apud Ethnicos reges quandam diuinam venerationem a subditis postulasse videantur, (2.) Ut subditis imperans eo

rebuspubl. Aristocraticis & Democraticis eadem occurrat vis imperandi, licet tales externi ritus inaugurationum deficient.

§. XXXV. Hæc potestas summa alias dici solet *Maiestas*, & iura inde dependentia, *Maiestatica*, quæ nihil aliud sunt, quam *complexus (22) iurium variorum, quæ imperanti independenter*

venerabilior redderetur. Inde regibus solennia insignia ab antiquis temporibus attributa sunt, quæ apud quascunque gentes variant, vid. Knichen. *in oper. polit. lib. 2. P. 1. c. 5. th. 4.* Plebis enim ea est indoles, ut sensibus & imaginatione plus valeat quam iudicio. Nihil autem magis plebem ad venerationem & obsequium incitat, nihil magis auctoritatem imperanti apud plebem conciliat, quam externa eiusmodi pompa. Ex hoc fonte quoque reginæ coronantur, quibus tamen nulla imperii potestas competit, imo etiam hi, quibus tantum destinata est futura successio, adeoque magis ad *dignitatis regie splendorem* pertinet, quam ut præcise summæ potestatis character sit. Ex quo fluit, electum regem omnia posse iura exercere, etiamsi nondum coronatus sit, imo etiamsi vel maxime nunquam coronaretur.

(22) Quot & quænam sint iura maiestatica, seu summi imperii, vno catalogo hic referre non est necesse, cum singulorum naturam *lib. II.* penitus excutere animus sit. Illustrationis tamen gratia paucis adiiciam, quæ Romulus, conditor imperii Romani, sibi attribuerit. Ita vero Dion. Halicarnass. *lib. 2.* de eo ait: *Regis quidem hæc munia eximia esse iussit, primum ut sacrorum & sacrificiorum principatum haberet, & omnes res diuina & pia per eum agerentur. Deinde legum & morum patriorum custos esset, & omnes iuris naturalis, & ex*

denter & proprio iure in ciuitate competunt ad obtinendum finem reipubl. præfixum.

CAP. V.

De

Limitibus summæ in Republica potestatis.

S. I.

Jura imperantium duplici modo considerari possunt: (1.) quoad externum effectum, (a) quem produ-

Et ex communi hominum consensu pactoque scripti curam gereret, & de grauissimis iniuriis ipse cognosceret: leuiorum vero causarum cognitionem senatoribus permitteret (ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur) & senatum cogeret, populumque conuocaret, primusque sententiam diceret, & quæ pluribus visa fuissent, ea faceret. Atque hos honores regi detulit: præsertim vero, vt in bello summum haberet imperium.

- (a) Hæc acceptio iuris frequens quoque est in iure priuato, vbi illa, quæ impunita sunt & licita, effectum iuris externum consequuntur, adeoque eatenus iuris esse dicuntur, non quod a legibus approbentur, sed quod impedimentum adsit, quo minus possint vindicari. Optime Cicero *Philipp. 13. Nec enim, quod quisque potest, id ei licet, nec si non obstatur* (ob impedimentum aliquod iuris vel facti) *statim permittitur* (vel iure fit optimo, & secundum leges naturæ) Interim solent potentiores communiter suam felicitatem inde metiri, exemplo Syllæ, qui perpetuo felix iudicatus fuit; sed addit Appianus *lib. 1. d. bell. ciu. p. 693. si felicitas dicenda est, posse quicquid velis.* Sunt itaque magis iniusta quam iusta, sed tamen pro iustis haben-

producunt in Republica, quo sensu omnia imperanti *licita* esse dicuntur, quatenus eidem resisti a subditis non potest.

§. II. Vel considerantur (II.) secundum proprie dictam dispositionem iuris naturæ, qua etiam adstringitur quilibet imperans, quo sensu *facultatem legitimam & legibus conformem* (b) deno-

habentur, quod effectum quendam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium sunt *licita & impunita* hoc sensu, ut a nemine diiudicari possint, quo pertinet illud impudicæ Julæ Augustæ assertum ad Cæsarem: *Si libet, licet, an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* Vell. lib. 2. c. 100. Spartian. in *Caracalla* c. 10. Rufforum Imperator illimitatam potestatem exercet in omnibus, *libere & de voluntate sua de omnium & vita & bonis, nemine obstrepente, constituit. Consiliariorum enim nullus est, qui dissuadere aut sibi in aliqua re, quantumvis iniustissima, resistere audeat. Omnes denique tam proceres quam consiliiarii & totus equestris & spiritalis ordo fatentur publice, voluntatē principis voluntatem Dei esse, & quicquid princeps, quamvis perperam, egerit, ex voluntate Dei agere, ut ait Alex. Guaguin. in Sarmatia Europ.* Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, *iuris esse dicuntur* ab effectu externo iuris, quem habent, sicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixisse intelligitur, ob effectum rei iudicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio suo non bene functus sit.

(b) Hic significatus etiam in iure privato primario attenditur. Nam quicquid secundum legem naturæ fit, id *in iure* fieri censendum est: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ fit, id *in iniure* fit. Imo ra-

denotant, omne illud agendi, quod ad conseruationem & tranquillitatem reipubl. facit.

§. III. Si in priori consideratione iura imperantium intuemur, frustra eisdem limites ponimus, (c) quippe limites omnes respuentibus & sua potestate insigniter abutentibus.

§. IV.

rius prior acceptio in *subditorum foris* occurrit, cum inter subditos singula capita iuris naturæ illibata sint seruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, nisi corrupta reipubl. facies aliud aliquando postulauerit; sed inter imperantes est diuersa ratio, cum actus eorum ob *summitatem* a nemine rescindi possint. Et huc forsitan respexit antiquorum decantata doctrina de plenitudine potestatis, secundum quam imperantem omnia quæque facere posse dixere, etiam durissima & iniquissima, quibus flosculis antiquorum JCtorum libri referti sunt. Sic Baldus in *c. cum super. col. 1. X. de caus. propr. & poss.* de hac ipsa ita loquitur: *Hoc casu nemo potest dicere, cur ita facis? (Recte, quia subditi resistere nequeunt) quia tunc est supra ius, contra ius, & extra ius, & est omnia.*

- (c) Hoc facile patet exinde, quia si illis limites essent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa*: prius fieri nequit, cum illam negligat, imo sæpe ne quidem sentiat, aut se obligari intelligat, quin quod hic solum respiciatur ad *effectum externum licentia*: posterius itidem fieri nequit ob *defectum resistentiæ*, cui subditi renunciarunt. Valet ergo absolute, quod agunt imperantes, licet *durissima & iniquissima* agant. Et huc illud apud Salust. *de bell. Jugurth. c. 31.* collimat: *impune qualibet facere, id est, regem esse*, quemadmodum Caligula apud Suetonium in *vita eius c. 29.* ait: *memento omnium mihi & in omnes licere.* Hanc potestatem illimitatam, sed malo suo

§. IV. Et hoc sensu commodam interpretationem accipiant, quæ 1. Sam. VIII. de Iura Regio (d) Israelitis proponuntur, non quod exemplar regii iuris inde peti debeat, sed quod prædixerit Deus Israelitis, quales sint habituri reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. Ius autem verum regium, pro potestate legitime & secundum præcepta iuris naturæ

suo, quoque affectabat Hieronymus Syracusanus rex, quam initio superbo admodum apparatu expressit. *Hunc conuenientes sequebantur mores, contemptus omnium hominum, superba aures, contumeliosa dicta, aditus non alienis modo, sed tutoribus etiam difficiles, libidines nouæ, inhumana crudelitas &c.* Liuius lib. XXIV. c. 5. En genuinam imaginem imperantis, illimitata potestate utentis, quem potius pestem reipublicæ dixisses.

- (d) Sunt, qui putant, ius *verum regium*, adeoque *omnium Regum* hic describi, & hoc sensu subditos esse seruos, quod eo, quem dixi, sensu admitti potest. Alii *herile imperium* tantum describi arbitrantur, alii aliter. Si rem ipsam ex suis circumstantiis eruimus, res satis clara erit. Postulabant Israelitæ regem humanum, & Monarchiam terrestrem, quo ipso Deum, regem Israelitarum, imperantem mitissimum & sapientissimum, imo ipsam Theocratiam respuebant. In eo fine dubio stolidè agebant, uti ipse Deus Samueli contestabatur, dicendo: *Non te sed me reiecere.* Deinde postulabant regem, sicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos eis ponere Deus iussit statum futurum, ne posent de iniuria sibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum esse ius &c.* adeoque non simpliciter asserit, *ita comparatum esse debere ius regium*, sed quale sit futurum secundum morem regum vicinorum, ostendit.

(e) In

turæ aliquid faciendi acceptum, hic non describi, vel inde patet, quod Deus prædicat, se non exauditurum querelas, quas contra regem ad eum essent missuri. (e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem suum instruere voluisse videtur Nicolaus Machiauellus, (f) quod quidem tolerari potuisset, si sim-

(e) In versu 18. dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege vestro*, quæ verba supponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Israelitarum, sed se in pœnam nullo modo has exauditurum esse, cum mala hæc regiminis regii sponte ambierint. Si itaque iustæ sunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure utens, & subditos inique opprimens. Deinde in *vers. 14.* dicitur, quod agros & vineas rex subditis sit adempturus: quod si iure suo id facere potest, nec peccasset in Nabothum Ahabus, quod ei agrum ademerit, quod facinus tamen Deus grauitè vindicauit *1. Reg. XXI.*

(f) Fuit Reipubl. Florentinæ Secretarius, multosque aduersarios nactus est, imprimis Barlæum in *Principe Machiaueli*, Possenium, Gentilletum, Ribadeneira aliosque. Conringius *animaduersiones* scripsit ad eundem, vbi in præfatione ostendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præscribere, & hoc sensu *honestatem principatum & dominatum fruuenti non amplius sectandam, quam expedit dominatui, huic autem sape illam nocere & iniutilem esse.*, adeoque iura talia principi suo attribuit, Machiauellus, quæ itidem habent *effectum externum*, hoc est, obligantem subditos ad patientiam. Putat deinde non esse peccatum a Machiauello, si inhonestam commendauerit, modo commendauerit solis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiaueli in-

tenti

simpliciter talia iura enarraſſet, oſtendendo, quod Tyranni hæc iura ſibi vindicarent, & non ſimul commendaffet; quamvis Conringium defenſorem acceperit, cuius doctrina fere vnice huc tendit, quod talia conſilia Machiauellica vtilia ſint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videtur Hobbeſius (g) & Adrianus
Hou-

tentio fuerit, & annon potius plane crediderit, hæc omnia legitime ſimul fieri poſſe, non certo conſtat.

- (g) Hobbeſius doctrinam ſuam clare proponit *de ciue cap. VI. §. 12.* vbi illud ſupponit, quod hætenus dictum eſt, ſcilicet *impune debere eſſe quicquid ab eo factum erit.* Ex quo deinde *ſ. ſeq.* concludit, poteſtatem hanc eſſe abſolutam, vt quilibet poſſit facere, idque *iure*; viribus & opibus omnium ſuo arbitrio vti, & cum hoc iure coniunctam eſſe *obedientiam ſimplicem*, adeoque vt quicquid imperauerit, hoc *iure* faciat, quanquam non ſemper obliget ad obedientiam, v. c. ſi princeps ſubditum ſe ipſum interficere iubeat. Porro exinde infert, nemini in republ. proprium quid eſſe quicquam contra illum, qui habet ſummum imperium & quæ ſunt alia, quæ eum in ſenſum vti que admitti poſſunt, quod hæc iure ſiant a Principe, quatenus nemo ei reſiſtere poſſit, ſed an ab hac doctrina iura imperantium ſint æſtimanda, poſtea videbimus. Addit quidem *cap. XIII.* quale debeat eſſe officium imperantis, quæ reuera omnia hæc deſtruunt, quæ antea dixerat, non quidem quod hæ doctrinæ contradictionem inter ſe involuant, ſed quod videatur nimis ſeiunxiſſe *Officium Principis a iure*, de quo nunc agendum.

(h) ſi

Houtuynus, (h) iura maiestatica ex hac doctrina de illimitata potestate vnice fere æstimantes.

§. VIII. Verum hic statim ab initio duæ quæstiones sunt separandæ: (1.) an hæc, quæ effectum iuris externum habent, ad iura suo modo referri possint? quod eo, quo dixi, sensu, admitti potest. (2.) An doctrina de iuribus maiestaticis ex his principiis primario ducenda, & princeps inde in regimine instruendus sit? quod absolute nego. (i)

§. IX.

(h) Si doctrinam Houtuyni intuemur, primo intuitu sat blanda & optima esse videtur, præsertim si, quæ de *officio imperantium* adstricto ad leges naturales §. 14. adserit, & quæ in calce libri ad errores Hobbesianos refert, paulo attentius consideremus. Vbi vero postea intra imperii explicat, ita eadem explicat, vt sui quasi immemor nullos imperanti limites ponat, & intra talia eidem indulgeat, quæ non possunt non fini reipubl. esse aduersa, vti in singulis capitibus, occasione ferente, annotabitur.

(i) Supra dictum Prætorem inique decernentem ius fecisse intelligi ob autoritatem rei iudicatæ. Quod si iam vellem iura Magistratus ex legitimis principiis deducere, quis tam ieiunus foret, qui fundamenti loco iniquissima quæque poneret, sub hoc prætextu, quod hæc Prætoris iniquitas ius faceret, id quod tantum *ex accidenti* fit. Sic pater inique verberans liberos, *iure* fecisse dici potest, quoniam filius resistere non potest, sed pati iniuriam debet. Quis vero patriæ potestatis primarium fundamentum quæreret in *duritie & iniquitate*? Simili modo in iure regio indagandæ & docendo eiusmodi principia sunt

§. IX. Nam (I.) ex hisce principiis iura imperantium primario velle determinare, est nihil aliud, quam cum Samuele populo publicas calamitates, miseriam & quæuis mala annunciare, (k) propter quæ mala tamen respublicæ

quærenda, quæ iuri naturæ & statui reip. sunt conformia, non quæ ex *accidenti* forsan eueniunt & magis ad *mala reipubl.* pertinent. Hoc intuitu Claudius apud Tacitum *lib. 12. annal* Meherdati, quem legati Parthorum regem sibi expetebant, præcepta dabat, *vt non dominationem & seruos, sed rectorem & eius cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignava barbaris, tanto toleratiora capefferet.* Si cum Hobbesio infers, hanc doctrinam de limitibus ad officium imperantis pertinere, non ad ius summum, responderem, aut doctrina de officio imperantis limites potestati eius præscribit, aut non. Priori casu salua est doctrina nostra; posteriori vero otiosa est doctrina de officio imperantium, omni effectu destituta, quem tunc demum consequitur, si potestatem eius restringit. Conclude hanc meditationem dicto Augustini *lib. 4. de ciuit. c. 4. Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

- (k) Annunciabat Samuel iura regia, seu quæ reges, dominatum exercentes, sibi tribuere solent, non quæ iis secundum leges naturales competunt h. e. publica mala, calamitates communes, quas sub regibus perpeti deberent, vt eo magis populus possit conuinci de stultitia commissa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges instruere, quale ius esset seruandum in regno futuro Judaico, sed vt populo rebeli erga Deum petius indicarentur mala imminencia ex inordinato appetitu.

publicæ non introducitur, quod adhuc eo miserius foret, si per hanc doctrinam legitimarentur.

S. X. (II.) Fundamentum tale absolutum, pugnat cum lege naturæ. (1) Iam iura regia ex iu-

petitu. Hoc intuitu autor *tr. du gouvernement civile c. VI. §. 14.* censet, huiusmodi potestatem absolutam pugnare cum societate civili. Suboluit Hobbesius *tr. de Ciue c. 6. §. 13. in not.* hanc obiectionem, quod scilicet si quisquam tale ius absolutum haberet, civium conditio miserrima foret, quæ tamen ad felicitatem civilem in Republ. esset deducenda. Sed respondet, *etsi iure i. e. sine iniuria sibi illata, non tamen iuste i. e. sine violatione legum naturalium & iniuria in Deum faciet.* Verum fuit hæc responsio ex principio supra reiecto, quod imperans subditis non obligetur, & quod in genere inter homines nulla talis obligatio supponi debeat.

- (1) Lex naturæ obligat singulos ad pacem servandam & tranquillitatem totius humani generis, vel ut eleganter dicit doctissimus Clericus *ad Pentateuch. Exod. XXI. ius hominum situm est in generis humani societate,* quorsum etiam collimat Autor *du gouvernement civile c. I. §. 4. aient: Le loi de la nature a pour but la tranquillité & la conseruation du genre humain.* Hoc posito, eadem lex quoque obligat quoslibet imperantes, ut iura sua exerçant intra modum huius vinculi. Certe ius naturæ imperanti non potuit maiorem attribuere potestatem, quam quæ esset conclusa intra obligationem ad pacem civilem servandam. Neque populus plus potestatis ei in se dedisse credendus est. Exprimam hoc verbis eruditissimi Icti Noodtii *Orat. de iure summi imper. aientis: Liberum habet arbitrium, qui nullis includitur finibus, nec tamen*

ex iure naturæ deducere velle, quæ essent contra ius naturæ, insigni haud careret absurditate.

§. XI. Imo (III.) cum iura societatum omnium, & ficietiam ciuiliū, potissimum sint estimanda ex fine & scopo societatis primario, (m) inconueniens videtur, fundamenti loco

patitur humani rationis consilii, ut ius probri sceleris ac flagitii princeps accepisse eo existimetur, quod de eo bene sperauit populus, qui eum quasi virum bonum publice priuatæque utilitatis disceptatorem elegit, nec opus esse putauit, quem tanta tamque libera potestate ornabat, pactis adstringi ad id, quod ultro facturus videbatur. Magis populus cum non expressis ac disertis verbis ei infrenatam dedit potestatem, tacite pactus videtur, ut, quam habet Princeps, non ad suam libidinem, sed ad naturæ legem componat.

- (m) In omni societate formam ex fine desumendam esse recte asserunt eruditi, quia exinde totum negotium societatis diiudicatur. Iam omnis societas consistit in vnione plurium ad certum finem; necessario itaque potestas eius societatis debet conclusa esse intra terminos finis illius. Supra vero latius dictum est, finem imperiorum esse satis bonum, nempe eundem, qui est iuris naturæ, scilicet, ut publica adsit tranquillitas & pax eo magis corroboretur, quæ satis lubrica erat in statu naturali. Quod si imperanti absolutam potestatem tribuis, etiam simul subditorum saluti, quæ suprema lex esse debebat, male consulis, & reuera tollis illam vnionem, quæ debebat esse inter imperantem & subditos, imo illud ipsum iis adimis, propter quod vnus imperio se subiecerunt. Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est, ait Tacitus lib. II, histor. Aiunt quidem, per contrariam doctrin-

loco in iuribus imperantium afferendis illud ponere, quod finem omnem societatis destruit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

§. XII. Præterea (IV.) quæ de iure absoluto & illimitato vulgo afferuntur; ab hoc loco, ubi de fundamentis legitimæ potestatis quaeritur, alienissima sunt, cum potius referri debeant ad caput *de obligatione & patientia subditorum*; hoc enim intuitu demum iuris effectum habent, quatenus subditi patienter omnia mala ferre debeant: *per se* (n) itaque non

doctrinam imperantes non reduci ad officium suum. Verum an propterea præcepta iuris naturæ sunt evertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per doctrinam iuris naturæ non viuant secundum leges? An ius naturæ ex hominum deprauatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant. Concedo suadere Principi, quod oporteat, multi laboris esse, vt recte Galba apud Tacitum libi I. hist., non tamen propterea veritas dissimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. Imo, dicis, finis Reip. magis evertitur, si imperanti leges ponimus. Id vero falsum esse postea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud est, quid subditi pati debeant, & aliud, quid imperans facere ex iure summo possit. Finis dat mensuram mediis, media ad finem in Republ. obtinerendum sunt summum imperium, & inde deducta summa potestas, ergo huic quoque mensuram dare debet.

(n) Quod *per se* & primario iura imperantis non sint estimanda ex *illimitata potestate*, patet ex fundamen-

non pertinent ad iura imperantis, sed plane per accidens, quatenus imperanti resisti non potest.

§. XIII.

to eorundem, videlicet, iure natura, quod tantam imperantibus non tribuit potestatem. Quin quod pessimi imperantes tantum ita agant, secum cum Othone reputantes, non posse principatum scelere quasi tum subita modestia & prisca gravitate retineri. Tacit, lib. I. histor. Quod autem mala ab imperante Reipubl. illata effectum iuris habeant, id reuera per accidens esse aliquoties dictum. Quando princeps per se & primario ius tale haberet, aut haberet illud ex lege natura, sed hoc negant etiam dissentientes: aut ex alia Dei concessione, sed hoc itidem falsum: aut ex voluntate subditorum, - aut quis crederet, in hoc eos primario consensisse, cum ei imperium detulerint ad securitatem & pacem conseruandam. An presumendum erat, ait clariss. Noodt Orat. de iure summi imp. homines mentis sanae, qui in ciuitatem ac sub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam natura beneficia amitterent, eo dementia venisse, ut constituta ciuitate atque imperio eius finem euerterent, ac natura bona in sui honorem magistratus proiicerent, ita ut exemplo pecudum ratione carentium, deinde non in suum sed alterius usum fructus ferre, eiusque arbitrio pasci, agi, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac denorari vellent? Absit, non id ratio, non communis sensus, non lex natura patitur. Equidem vrgeri solet, necessario populum consensisse, quod si imperans etiam iniqua esset perpetraturus, tamen eidem resistere nolent. Esto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perpetrandi, sed se tantum obligarunt ad patientiam & subiectionem, quia viderunt, Reipubl. non posse esse saluam, si resistendi ius singulis

§. XIII. Et denique (V.) si dicendum quod res est, ex mera adulatione (o) erga imperantem

gulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam pœnam Deo committentes, qui non negligit humana, & superbia crudelitatibusque eisi fera non leues tamen venire solent pœne, vti de Appii crudelitate iudicauit plebs R. apud Liulum lib. III. c. 56. Quo ipso recedere cogor a sententia eruditissimi Noodtii, qui cit. l. ex hac limitata potestate concludit, omni iure diuino & humano punire cum posse, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium salute & libertate omnes naturali ratione i. v. diuina voluntate consensere. Ast quis de eo iudicabit? Non singuli, quia singulis non est in statu ciuili iudicium de eo permittendum quod totam rempublicam concernit: nec totus populus, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum administer esset. Agnouit hoc Gregorius Turonensis qui lib. V. c. 19. regem Chilpericum ita alloquitur: *Si quis de nobis, o Rex, iustitiam tramites transcendere voluerit, a te corripitur potest. Si vero tu excefferis, quis te corripiet? Loquitur enim tibi, sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciauit esse iustitiam.*

- (o) Hoc adulationis cacoethes, vetus illud in republ. malum, vt ait Tacitus lib. II. annal., aptissimum satis est ad hanc doctrinam inculcandam, cum omni adulationi fœdum crimen seruitutis insit; iudice Tacito lib. I. Histor. c. 1. Egregie hoc ipsum depingit Barclaius in Argenide lib. 3. c. 11. his verbis: „Quid miremur Principis violenta adulationis procella inclinatos, quos sponte iam volunt iis vocibus credere, quas solas accipiunt? Præsertim nemine ruinam sustinente, ad quam tanta vis impellit: Nam illi sapientes, quos negotiis adhibent, seu verentur frustra monere, seu medicamentum, quamuis infundat salubritatem, ta-

tem hæc inuerſa docendi ratio orta, quo ampliora enim iura imperantibus quis adſcribere poteſt,

„men ingratum eſſe ſcient; his vulneribus non adhi-
 „bent manum aut certe vitia diſtinguunt; quibus ſe
 „ipſum Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempubli-
 „cam. Et contenti utcunq; mederi publicis, non
 „reſtituunt Principi oculos, quibus ipſe ſuam fortem
 „& blandientium fallaciam damnet. Quis familiari-
 „um ſapienter Reges admonuit, ſi auiditate æris in-
 „fames ſunt, ſi nimio venationum ſtudio amittunt
 „reipublicæ curam, aut cum libidinis exemplis infi-
 „ciunt ſeculum, vel inconſultis amicitiiſ publicam
 „inuidiam concitant? Laboramus etiam virtutum no-
 „mina his cupiditatibus fœdare. Cura futuri, labo-
 „rum aſuetudo, comitas, liberalitas appellantur. Nec
 „vitia illa tantum, ſed etiam leuiora in his adole-
 „ſcunt mendaciis. Imo cum recte quid ſapiunt, adeo
 „ſictos inueniunt & nimios plauſus, ut ſæpe (cre-
 „dite amici) pudore, qui ceteris aberat, onerati o-
 „culi multum mihi tremuerint: Videbam neque pu-
 „dere iſtos effuſiſſimæ fraudis, neque Principes indi-
 „gnari, quod ſibi tam procaciter illuderetur. Quan-
 „tum a comœdia diſtat hic ludus; cum utrobique in-
 „os laudes, quos apud te proteruo contemptu tan-
 „quam vanos aut pueriliter captos derides? Quod
 „niſi maiorem regibus genium, quam qui populum
 „informat, Dii dediffent, quotuſque ex his pla-
 „gis euaderet, quæ vel ipſa conſuetudine placent,
 „quia naſcentium cunas circumdant nec eas memi-
 „nerunt ſibi poni? ſed neque his periculis ſoli Reges
 „infeſti ſunt: plerique regiis malis in priuata fortuna
 „laboramus. Règes ſumus ſupplicibus, ruruſque
 „Rex nobis in cuius eſt manu, quod petimus. Hunc
 „tentamus blanditiis, hunc illa vanitate conficimus;
 „Ultero amantem tela quibus percelli Reges, ſolent.

Qui

potest, eo gratiorem apud Principem se futurum credit, atque inde *omnia principum honesta & inhonesta laudat.*

§. XIV. Neque vero asseri potest, hanc doctrinam esse periculosam (p) statui Reipubl.; nam & veritati suus dandus in Reipubl. locus, nec eo ipso subditis abiudicamus patientiam, quo imperantium iura suis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi potest ver-

Qui vero hoc adulandi studium damnant, tales limites imperantibus suis prescribunt, quos ius naturæ postulat. Non possum facere, quin adulatoribus exemplum *Helvidii Prisci* opponam, de quo Epictetus *lib. I. diff. c. 21* ita: *cum premisset ad eum Vespasianus, ne ingrederetur senatum; respondit: penes te est, ne me senatorem patiaris, quamdiu vero sum, oportet me eo ingredi. Esto: sed cura ingressus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. sed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iustum. D. sed si dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me esse immortalem?*

(p) Concedo hanc doctrinam inimicam esse *dominatui & tyrannidi*, sed huic non scribo leges, sed Reipubl. secundum leges naturæ consideratæ. Neque vero quis mihi hoc ipso imputabit, quod methodo *Platonica* mihi in idea fingam rempublicam, qualis non datur, id ipsum enim ex hæcenus sadductis concludi nequit. Explico iura naturæ publicæ, non mala publicæ, neque tamen his, si eneniunt, suos denego effectus, interim in fundamentis ab his abstinendum duxi, simulque credidi, totum hoc caput porius referendum esse ad doctrinam *de obligatione subditorum.*

vergere doctrinam contrariam in iustum Reipubl. præiudicium. Si enim Principi talem illimitatam adscribimus potestatem, putant se omnia iuste agere, se plane nullis limitibus circumscriptam habere potestatem, (q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

§. XVI.

(q) Imperantes omnia sibi licere existimant, quæ suo palatui grata esse sentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quò minus poenam aliquam humanam vel reluctantiã timere debent, sed libere agunt & suarum actionum soli sunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & sanam mentem redeunt, nisi forsan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in se descendere cogantur, exemplo Tulli Hostilii, de quo Liviùs lib. I. c. 31. ita: *Ipse [Tullus] longinquo morbo est implicitus, tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut qui nihil ante ratus esset minus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus magnis partibusque superstitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populum implet vulgo iam homines unam opem agris corporibus relictam, si pax veniaque ab Diis impetrata esset, credebant.* Privati ut plurimum affectus suos suppressere debent, & quidem metu poenæ, qui a Principe abest. Eo pròriores itaque sunt in omnia mala, quo magis hæc legitimantur sub specie iuris alicuius, quia licet per se libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, ut eo citius talia agant, quando habent *prætexitum iuris*, a quo abstinuissent, si iniquitas illis ob oculos posita fuisset. Si *ambitioni* indulget, iura sua exinde diiudicabit. Si *avaritiæ*, subditorum opes ad se rapiet, eos servos esse credet. Si *luxuriosus*, & tunc luxuriæ iura sua accommodabit. Sed quæ inde calamitates publicæ! Germania in provinciam esset redacta, si barbari, inquit Florus lib. 4.

§. XVI. Et cum tam amplissimam potestatem non adscribant imperantibus in aliis reipubl. formis, (r) inconueniens foret, soli Monarchae

c. 12. n. 22. *sam nostra vitia quam imperia ferre potuissent.* Idem de Britannis asserit Tacitus in Agric. c. 13. *Ipsi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuria absint. hanc aegre tolerant.* Porro de Frisiis id. lib. 4. *annal. t. 74.* notanter ait: *Frisi pacem exuere, nostra magis auaritia, quam obsequii impatientes.* Sane quando Doctores tam illimitatam potestatem principi tribuunt, haud memores sunt, sibi cum eiusmodi personis rem esse, qui hac doctrina abuti ordinarie solent: Depingam hoc verbis Cæsari- ni Furstenerii, qui de *suprematu c. 11. in f.* ita ait: „Im-
„peria ergo Hobbiana neque apud moratiores gentes
„neque apud Barbaros extare arbitror, neque pos-
„sibilia neque optanda censeo, nisi illi, penes quos
„summa rerum esse debet, angelicis virtutibus polle-
„ant; tamdiu enim homines retinendam iudicabunt
„propriam voluntatem, suæque saluti, prout optimum
„videbitur, consulent, quamdiu de Rectorum summa
„sapientia & potentia persuasi non erunt, quod ad per-
„fectam voluntatis resignationem necesse est. Lo-
„cum ergo demonstrationes Hobbianæ in ea tantum
„Republica habent, cuius Rex Deus est, cui soli tuto
„per omnia confidi potest. Idem confirmat Autor du
*gouvernement ciuil. aiens: la Monarchie absolue qui sem-
ble estre considerée par quelques vns comme les seul gou-
uernement, qui doue auoir lieu dans le monde, est, a
vray dire, in compatible avec la société ciuile, & ne
peut nullement estre reputée vne forme de gouvernement
ciuil, quod de regulari & sana republ. intelligendum
esse credo.*

(r) Differentiæ rationem quidam exinde petunt, quod Regnum omne fit imperium herile, imperans dominus & subditi

narchæ illimitatam potestatem adscribere velle.

§. XVII. Facile autem evitabimus objectionem Hobbesii, quam habet *tr. de Ciue c. VI. §. 18.* quod scilicet, si potestas imperantium limitaretur, (s) necesse esset, ut id fieret a maiori pote-

subditi *serui*, quemadmodum hoc sensu Romani Porfennæ obiiciebant, *non in regno populum Romanum, sed in libertate esse* Livi^{us} lib. II. c. 15. Sed hoc petit id, quod est in principio. Salomonis imperium certe non erat herile, quod autem regna degenerent in conditionem herilem, fit *ex accidenti*. Fatetur ipse Hobbes *tr. de Ciue c. 10. §. 8.* libertatem singulorum non minorem esse sub Monarchia, quam sub populo, quæ si de eo, quod fieri debebat, capiuntur, bene sese habent, si vero de *praxi communi*, dubia sunt. Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata potestate* vnius deprehenditur, in populari quoque deprehendimus. Eleganter Livi^{us} lib. XXIV. c. 25. plebis mores depingit. *Hæc natura, inquit, multitudinis est, aut seruit humiliter, aut superbe dominatur. libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt: Et non ferme desunt irarum indulgentes ministri, qui auidos & intemperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædes iritent.* Sed sicuti hæc in multitudine indomita omnes reprobant, non pro iure vero habent, nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

- (s) Tota vis argumenti dependet ex illustratione eius, quid sit *limites ponere*. Scilicet denotat potestatem alicuius ita circumscribere & restringere, ne nimium possit excedere. Sic potestas dominorum in seruos constricta est ex constitutione Antonini Pii in §. 2. *de his qui sui vel al. iur. sunt.* Restringitur autem potestas alicuius vel *lege*, vel *pacto*, eoque vel *expresso* vel *tacito*.

potestate: nam id utique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat: Et deinde

facito; illa vel naturali vel civili & humana. Utroque modo limites recipit potestas regia: (1.) pacto cum subditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus sæpe imperans promittere debet, *quid facere non possit*, imo & huc pertinet ipsum *pactum primæum*, per quod subditos in suam recepit subiectionem, & eis ipso facto tranquillitatem & securitatem promittit, quo ipso sibi ipsi limites posuit, imo ponere debuit. Quod pactum licet semper in ipsa imperii susceptione lateat, tamen quibusdam populis solenne fuit etiam imperantes suos iuramento ad hoc adstringere. De Tartarorum regum renunciatione solenni singularia adducit Bodinus *de republ. lib. 1. c. 8.* Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *iuro ego per Deum omnipotentem ac promitto, me iuste regnaturum, iudicium equitatem ac misericordiam facturum.* Bodin. *cit. l.* In hac formula illud ipsum promiserunt, quod tacite omnes imperantes in susceptione imperii promittunt. (2.) Lege non quidem humana sed naturali. Argumentum Hobbesii tantum ostendit, quod non possit limites accipere ex lege humana proprie dicta, quod concedimus, sed superest *lex natura*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites destituti sunt *obligatione coactiva*, ergo inutiles: sed hoc est quod nego. Nam licet illud, quoad subditos hoc sensu verum sit, ut principis potestatem per resistantiam non possint reducere ad suos limites, tamen quando doctrinam de *potestate principis* secundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites ostendunt, quid princeps facere possit, & sic in hac limites tales non sunt dissimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans consulit peritos, an hoc

facere

deinde ex nuda promissione & pacto possunt quoque huiusmodi limites oriri, licet patientes sint impares.

§. XVIII. Neque iuuant Hobbesium dicta §. Scripturæ (t) pro absoluto imperio adducta,

inc.

facere possit? iniquum foret, si ex principio de absoluta potestate quis vellet respondere, principem hoc facere posse, quod tamen ex Hobbesianismo fuit.

(t) Adducit (1.) locum Matth. XXIII. 2. vbi captat verba: *Omnia itaque, quaecunque dixerint vobis, seruate.* Verum hic locus non agit de imperio civili, sed tantum de obsequio erga doctores, quales erant Scribæ & Pharisei. Deinde sub voce, *omnia*, complectuntur illa, quæ in lege Mosaica erant comprehensa, & ita hæc obedientia erat restricta ad terminos legis Mosaicæ. Neque obstat, quod dicatur, quia sedent *super Cathedram Moysis* h. e. *principis Civiliis*, nam *cathedra Moysis* vel denotat *officium Doctoris*, qualis etiam fuit Moyses; vel *principis* seu *legislatoris*, qualem etiam representavit. Iam ex ipso contextu constat, Phariseos & Scribas cathedram Moysis tanquam *doctores*, non, vero tanquam *iudices civiles*, obtinuisse. Et posito, quod loquatur Christus de imperio civili, tamen ex voce *Omnia* non euincitur absolutum imperium, nam Saluator subiungit statim: *sed secundum opera eorum ne agatis.* Deinde allegat locum Rom. XIII. 1. ex quo infert, potestates, quæ erant tempore Pauli fuisse approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuisse absolutos. Verum respondeo (1.) Paulus vnicè loquitur de *obligatione subditorum*, non de *illimitata potestate* imperantium, (2.) loquitur in *thesi* de potestate diuinitus ordinata, quæ non alia esse potest, quam quæ ordini Dei inseruit (3.) non in genere de potestate *summa* agit, sed etiam de *subalterna*, quam

in c. XI. §. 6. quæ parum de obligatione subditorum ad iniqua etiam ferenda obstrictorum, partim de potestate legitime & intra terminos exercita intelligi possunt, partim etiam aliena sunt.

§. XIX. Neque denique doctrinam de legitima potestate imperantium euertere potest inductio tot exemplorum (u) a Monarchiis absolutis

quam illimitatam fuisse, nemo asseret. Eundem in sensum accipit locum ad *Tit. III. 1. Matth. XXII. 21.* Illud vero sane ridiculum est, quod putet, Christum quoque talem absolutum Regem se gessisse, *Matth. XXI. 2.* dum præcepit discipulis, ut asinam ad se adducerent, quod *iure domini* siue regis *iudeorum* fecisse videretur, cum *tollere subditis bona sit regis absoluti.* Quomodo vero in statu humilitatis agere potuit regem? & deinde nequidem abstulit asinam domino inuito, sed commodato sine dubio habuit. Ex *V. T.* loca quæ allegat, itidem valde contorta sunt, ubi pleraque se resoluunt in obligationem subditorum, de qua hic non est quaestio. & huc pertinet locus *Jos. 1. 16. Deut. V. 27.* & rursus quoque captat verba: *Omnia, cuncta,* quæ tamen iusta interpretatione adiuuanda sunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apostolis potius Deo est obediendum quam hominibus. De iure regio *1. Sam. VIII,* quod itidem pro se allegat, supra iam actum.

(u) Video sæpe Hobbesium ad *mores plerorumque regum* prouocare: neque in eo errat, cum supra iam dictum, reges non raro magis afflixisse ipsam Rempubl., quam in alia forma fieri solet. Nemo inter imperantes ad mentem Hobbesii iura imperii sui illimitati tueri rectius videtur, quam Muscovitarum imperator, ita enim Reinold. Heidenstein *lib. I. de bello Musco-*

litis petitorum, cum exempla factum non legitiment, sed tantum ostendant, miserriam fuisse non raro subditorum conditionem sub

Muscovit. Muscovita, ait, leges quibus utuntur, pocas admodum habent, eamque fere solam, ut principis voluntatem pro lege obseruent, de eo ita illis persuasum est, per principem tanquam interpretem Deum secum coniungi, ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum vel asperum in se esse, itaque voluntati eius non secus ac diuinae, seu turpia seu honesta, seu mala, seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto, habent, illeque vita & necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet, vnus omnibus rebus summa cum potestate praest, solus omnia imperia administrat &c. Huiusmodi imperanti non lex naturæ, sed voluntas pro lege est. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Persarum Plutarchus ad praefect. indoct. refert, quod omnes per seruis habuerit, excepta sua vxore, cuius maxime debuit esse dominus. Exempla probant mores, sed ius secundum leges naturæ consideratum non probant. Si excipias, regnum David & Salomonis, & nonnullorum aliorum, reliquorum potestas praesertim orientalium plerumque fuit Tyrannica, & inde forsitan euenisse credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter Tyrannum & regem. Si causam quaeris, quod plerique tam male regnauerint, recte respondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim Solon apud Laertium lib. 1. c. 60. *Impera, vbi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, scies regere, & Isocrates in Nicoc. vbi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare.* Vnde Plutarchus de Agefilao praedicat, hoc ei profuisse ad rem in republ. bene gerendam, venisse ad imperium non indoctum sub imperio esse. Denique & Cicero lib. 3. de LL hoc etiam confirmat aiens: *Qui bene impe-*

rat

sub Monarchis, nec tantam inesse regnis excellentiam præ aliis Rerumpubl. formis, quam sibi suauiter fingere solent.

§. XX. Cum itaque illi ipsi, qui pro illimitata potestate pugnant, concedere necessum habeant, imperantem ligari lege naturali, necessario quoque concedere debent, potestatem eius esse conclusam intra terminos iuris naturalis, (x) adeoque illa omnia agere non posse, quæ iuri naturæ repugnant.

§. XXI.

rat, paruerit aliquando necesse est, & qui modeste parer, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Qui nunquam paruit, nunquam sibi limites præscribi passus est, & ita instar indomiti equi postea agit, quod exempla tot Tyrannorum, docent.

- (x) Concedit id quoque Hobbes de Ciue t. 13. §. 2. quod officii sorum sit, legi naturæ obedire, ex quo recte concludit, salutem subditorum summam debere esse legem. Verum ita illimitata potestas corrumpit vel saltem ex iniquitate imperantium, ortum trahit. Vespasianus inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obstinatus erat, donec indulgentia fortuna & præcipis magistris didicit aususque est. Tacitus lib. II. histor. En effigiem genuinam illimitatæ potestatis a præcipis magistris & iniquitate depistam! Equidem pergit Hobbes aliud est ius imperantis, aliud officium eius, illud, quid facere possit, hoc, quid debeat, ostendit. Neque in hoc contradico, sicuti ab initio statim dictum. In eo tamen remanet cardo controuersie, utrum potestas imperantis in doctrina de iure publico sit attemperanda magis ad officium eius, h. e. obligationem, an vero absque obligatione, consideranda? Prius utique, asserendum: cum enim maneat, adhuc *vinculum humanitatis* inter

S. XXI. Atque in eo nunc concordant aperte sacre litteræ, quæ Deus. XVII. 14. seqq. ius regum (y) plane diuersum describunt ab illo, quod habet

Inter subditos & imperantem, potestas eius magis consideranda erit secundum obligationem iuris naturalis. Rata quidem hæc virtus imperantium, sed eo magis vrgenda, si non minus homines se, quam hominibus præesse meminissent, id quod in Traiano laudat Plinius secundus in pæneg. ab init. Licet vero hæc obligatio interna, & ita a ratione tacti separanda videatur; hæc tamen est alius indolis, ex ipso iure nature descendens, & ex accidenti tantum imperfecta. Bene autem et du gouvernement civil. c. VI. §. 15. philosophatur: *Un tel homme; quoy qu'il s'appelle Czar ou grand Seigneur; ou de quelque autre manière, qu'on honore, est aussi bien dans l'estat de nature avec tous ceux, qui son sous sa domination, qu'il y est avec tout le reste du genre humain.*

(y) *Tu alleg. textu* Moses quasi e longinquo prævidens, quod sibi populus regem sit postulaturus, regulas præscribit, quomodo iura regis esse comparata debeant: (1.) non aliam esse eligendam, quam quem Deus electurus sit. Deus voluit salutem omnium, & imprimis populi Israelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodesse volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquissimas vias thronum occupauerant: & proinde magis Tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc præcauere voluit Moses. (2.) Præcepit, ne eligeretur extraneus, qui populum posset a Deo abducere, sed potius ex populo Israelitico, qui scita, populo Iudaico præscripta, sancte conseruaret & in praxin reduceret. Deinde §. 16. specialia præcepta, tria vitia, per quæ omnia regna corrumpuntur, respicientia suggeruntur, (a) ne multos aleret equos ad nudam pompam; quo præcauere voluit niam

habetur 1. *Sum. VIII.*, cum hic limites potestatis exacte ponantur, ex quibus iudicari possit, an potestas legitime exercèatur, nec ne?

§. XXII. Et hoc intuitu imperantes in sacris dicuntur vicarii Dei, *Sap. VI. 5. Ps. LXXXII. 6.* imo Dei *Iob. X. 34.* (2)

§. XXIII.

am potentiam ambitioni obnoxiam. (β) Deinde voluptatem præcauere voluit eo præcepto, *ne multas uxores duceret*: & denique (γ) auaritiæ obicem posuit eo ipso, dum *vetuit, ne argenti aurique copiam colligeret multam*, optime cognoscens, regum mores corrumpi hisce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum est. Subinde *6. 18. seqq.* limites eidem ponit, quæ omnia simul ad officium regum iudiciorum, & ad eorum potestatem limitatam recte referri possunt.

- (2) Inde etiam recte vocantur *Patres patria*, cum, iudice Cyro, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interfit.* Xenoph. *lib. 8. de instit. Cyr. ab init.* Notabile exemplum est in Historia Theodorici Marchionis Brandenb. adducta *tom. VIII. obseru. Hall. obs. 16.*, qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem esset deiectus in miseriam, dixisse fertur: *Excitavi ego iram Dei aduersus me, cum imposui niuium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictozem Deus constituerat.* Longe aliter Dio, qui apud Plutarchum in *Dione p. 962. lit. b.* tale voluit esse Dionysii regnum, *in quo moderatione & iustitia velut parenti præstanda beneuole illi subiecti præstarent.* Idem Plutarchus *tom. 3. Apophthegm. p. 182. lit. c.* refert: *dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecisse Antigonum, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis habenda sunt.* Tullius de se prouocatione ad ipsum populum facta, apud

§. XXIII. Et huc redit quoque intentio eorum, qui in ciuitatem conuere, & obsequium promifere, quod non illimitata, sed ad salutem & tranquillitatem populi attemperata (a) potestas esse debeat.

§. XXIV.

Dionysium Halicarnass. lib. IV. p. 239. profiteretur, quod versetur in populo non secus ac pater inter filios fuerit. Herodotus in *Thalia* refert, Persas dixisse Darium regem, quoniam res omnes quaestui habebat, & constituit tributi ordinationem, fuisse institorem: Cambysen dominum, quia asper & marosus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri studebat. Vnde & Erasmus de instit. princ. huc respexit, aiens: Bonus princeps non alio animo debet esse in suos ciues, quam bonus paterfamil. in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum, quam magna familia, quid rex, nisi plurimorum pater? & Libanius Orat. 12. idem confirmat, asserens: Oportet regem patri similem esse. Expressius Seneca lib. I. de clement. c. 14. Hoc quod parenti, ait, etiam principi faciendum est, quem appellamus patrem patrie, non adulatione vana adducti - - patrem quidem patrie appellauimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, qua est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens &c. Hinc Ouidius Augustum eleganter admonet lib. 2. Trist.

Tu quoque cum patrie rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, vs non quibusuis imperatoribus, sed dignis tantum tribueretur, & quidem publico decreto, vt absolutæ virtutis testimonium, teste Appiano lib. II. de bello ciuil. p. 715.

- (a) Apprime Seneca lib. I. de Clement. c. 18. Ciuium non seruitus, sed tutela principi tradita est. Seruitus illimitatam; tutela bene moderatam potestatem supponit.

(b) Opti-

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans potest, quæ non aduersantur saluti totius corporis ciuilib, (b) iuxta vulgatum: Salus populi suprema lex esto. Quæ autem huic aduersantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem salus Reipubl. sita sit, de eo quidem naturaliter ipsi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum esse debet, vt non primario priuata commoda quærant, sed vt toti reipubl. quoque bene sit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§.XXVI.

(b) Optime Cicero *lib. 8. epist. 11. ad Attic.* vbi ita: *Et gubernatori cursum secundus, medico salus, imperatori Victoria: sic huic moderatori reip. beata ciuium vita proposita est, et opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse effectorem volo.* Expressius vero idem *lib. 1. de Offic.* hoc ex doctrina Platonis illustrat, aiens: *Omnino, qui reipublica prefuturi sunt, duo Platonis precepta teneant, et quicquid agunt, ad eam referant obliti commodorum suorum; alterum, et totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant.*

(c) Equidem omnes homines ita comparati sunt, vt priuatam quærant vtilitatem: quid ergo mirandum, si etiam in imperante valeat illud Taciti: *Priuata cuique stimulatio, vile decus publicum.* Ast hoc si admittimus, non potest non respublica pessime se habere. Nam, (1.) vt ait Liuius *lib. 20. priuata res semper offe- cere officientque publicis consiliis.* & proinde recte monet Claudianus in *Honor.* T 3 Com

§. XXVI. Cum autem falus populi in eo confiflat, vt poffint ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (I.) imperanti commendata effe debet *cura circa difciplinam publicam*, (d) vt bonis

Confule cunctis,

Non tibi: nec tua te moueant, fed publica vota.

Plutarchus in *Galba* p. 1062. idem exemplo confirmat: *At Galba præ fe tulerat, femper rempubl. fe priuatis anteferre rationibus fuis.* Non itaque exemplis, fed legibus iudicandum erit. (2.) Poffunt homines, qui alia fpeciatiim *iure perfetto* non funt obligati, intereffe proprium fequi, vt aliis iniuriam non faciant, fed principes funt peculiariter per *pactum*, & ita *lege naturali* obligati, vt communis vtilitatis rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Et hoc intuitu Hadrianus sæpe in fenatu dixit: *ita fe rempublicam gefturum, vt fciret populi rem effe, non propriam.* Spartianus in *Hadr.* c. 8. Et denique (3.) licet nulla respubl. fit, in qua priuata commoda ceffent, tamen ad minimum hoc quoque curandum, ne cura falutis publicæ plane abiiciatur. Nam *eft non modo eius, qui fociis & ciuibus, fed etiam qui feruis, qui mutis pecudibus præfit eorum quibus præfit, commodis vtilitatisque feruire*, vt ait Cicero *lib. I. ad Q. frat. epift. I.* Dum publico bene eft, imperans quoque felix eft, contra fi patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime præuidit Salomo; & hunc in finem in regni fui primordiis preces vnice ad Deum fundebat; vt ipfius gratia populum fibi commiffum regere poffet fapientia & fingulari cura, *1. Reg. III. 7. feqq.*

- (d) Curam circa difciplinam eo magis fibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines funt ad vitam ciuilem. Theodofius & Valentinianus in *epift. ad Cyrilum*, a Richerio *lib. 1. Hift. concil. gen. c. VII. 1. 2.*

relata

bonis moribus imbuantur, & apti reddantur ad vitam civilem.

§. XXVII.

relata hanc rem sibi curæ cordique esse testantur. In omnibus fere, aiunt, subditorum nostrorum commodo intenti, unum hac perpetuo urgemus, contendimusque sedulo, ut pie religioseque priuatim viuant omnes, & ut pios decet in republica versentur vniuersi. Hinc est cura circa Scholas, Ecclesias, inspectio in eos, qui Ecclesiis præsunt, & ex hac cura seu obligatione iura plura nascuntur suo loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi possunt: multum enim in bene formatis moribus ciuipum situm esse constat. In hunc finem in pluribus rebus publ. *censura morum* introducta est, maxime in iis rebus necessaria, qui pœnis nequeunt euelli, & tamen velut diuicinis morbis agra corpora ex sese gignunt, ut ait Liuius *lib. XXIV. c. 18.* De Agefilao, refert Xenophon in *Orat. de illo p. m. 668.* quod Graciam tunc demum potentem fore existimaueris, si Graci frugi essent. *Plaut. in Pers. Act. IV. Sc. 4.* Si incola bene morati sunt, pulcre munus (oppidum) arbitror. Eundem in sensum Mæcenas ad Augustum apud Dionem *lib. 55.* disseruit: Neque timueris, ne quis bene educatus institutusque consilium conuellendi status publici sit inturus, quinimo id a nulla disciplina formati & a flagitiosis id timendum est. Hi enim facillime eo adducuntur, ut turpissima & pessima quæque in se & alios statuunt. Cum itaque ab integra educatione puerorum salus reip. dependeat, iuuat inprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacædemonii obseruasse leguntur apud Xenophon. *de republ. Spartan. Lacædemonii,* ait, vitæ inculcata exemplo pueros suos docebant: quod in seqq. declarat. Ab hanc cura singulari circa disciplinam & mores subditorum laudat Xenophon *lib. I. Cyropad. p. 3. lit. c.* leges Perficas, aiens: „Legum Perficarum

principalis cura esse videtur, id efficere, quod bō-
 no publico maxime conducatur. Non enim inde fa-
 ciunt initium, vnde quam plurimis in ciuitatibus le-
 ges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates cuius e-
 ducandi liberos suos, qua ipsa visum ratione fuerit,
 potestatem faciunt, atque ipsis etiam prouectiori-
 bus viuere sui ex animi sententia permittunt: Dein-
 de edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim
 domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam
 pulset, adulterium ne committat, magistratus im-
 perio parere ne detrectet, atque his itidem alia con-
 similia. Quod si quis horum aliquid transgredia-
 tur, pœnz propositæ sunt. At vero Persicæ leges
 hoc antevertentes primum procurant, ne profus e-
 iusmodi ciues sint, qui prauis alicuius fœdine faci-
 noris libidine ducantur. Atque hoc huiusmodi
 quadam ratione procurant. Est apud eos forum,
 quod liberum vocant, in quo quum regia, tum cu-
 riæ magistratuum ceteræ sunt exstructæ. Hinc &
 res venales, & nundinatores, & clamores horum
 ac insolentiz alium in locum reiectæ sunt, ne ho-
 rum turbulenta confusio cum decoro illorum ordi-
 ne, qui sunt instituendi, permisceatur. Forum
 hoc ad curias situm, quatuor in partes est diuisum.
 Earum prima pueris est attributa, puberibus altera,
 tertia plenam adeptis ætatem viris, quarta militares
 annos egressis. Et ex lege singuli suis in locis ad-
 sunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri, primo
 diluculo: Seniores vero vbique commodum est ex-
 tra statos dies, quibus oportet eos adesse. Puberes
 etiam propter curias cum armis gymniciis exilibusue
 dormiunt, maritis exceptis, quorum præsentia ne-
 quidem requiritur, nisi denunciatum fuerit, vt ad-
 sint; nec honestum, hos abesse sapius. Harum par-
 tium cuique duodecim sunt præfides, quod Persarum
 natio totidem in tribus sit distincta. Præsent autem
 pueris delecti quidam ex Senioribus, qui eos effe-
 cturi

„Eturi quam optimos videantur. Ephebis item de vi-
„rorum ætatis integræ numero lecti quidam, qui hos
„redditura optimos existimantur. Viris etiam matu-
„ris iam ætatis præficiuntur, qui tales reddituri pu-
„tentur, vt potissimum sibi præscripta, & a magi-
„stratu summo imperata præsent. Ne senioribus qui-
„dem sui præfecti desunt, quippe quod his etiam
„qui præsent, deligantur, vt & ipsi officium faci-
„ant. Ita nos etiam illa commemorabimus, quæ cu-
„ilibet ætati præstanda legum ex præscripto sunt, vt,
„qua cura studioque efficiant, quo ciues optimi sint,
„magis etiam pateat. Pueri ergo magistrorum do-
„mos frequentando in discenda iustitia versantur, &
„aiunt, ad hoc se non aliter itare, atque soleant a-
„pud nos, qui literis operam daturi sunt. Horum
„autem præfides maximam dici partem iure dicendo
„conterunt. Nam & inter hos pueros nihilominus
„ac inter viros, mutæ criminum accusationes exi-
„stunt furti, rapinæ, vis illatæ, doli, conuitii & alio-
„rum, quæ accusari solent. In illos autem, quos in-
„telligunt talis alicuius iniuriæ reos, animaduertunt.
„Eos etiam plectunt, quos per iniuriam accusare
„comperiunt, iudicem vero dant de illo quoque cri-
„mine, propter quod inter homines odia mutua po-
„tissimum existunt, quam postulationes in iudiciis
„de eo minime fiant, nempe de ingratitude. Itaque
„si quem intellexerint gratiam non referre, quum
„possit, in eum etiam valde animaduertunt. Nam
„ingratos homines inprimis nulla deorum cura, nulla
„parentum patriæ amicorum adfici arbitrantur. Quia
„& impudentia potissimum ingritudinem comitari
„creditur, quod hæc vna omnium esse maxima dux
„ad turpissima quæque videatur. Præterea pueros ad
„temperantiam cōdocefaciunt. Plurimum vero ad
„hanc discendam confert, quod ipsos etiam seniores
„toto die temperantes ac moderate vitam agere vi-
„dent. Addunt præcepta de præstanda magistrati-

§.XXVII. (II.) Facultates ciuiū magis promovendæ, (e) quam diminuendæ & omni studio curandum, vt semina odii & discordiarum tollantur. (f)

§.XXVIII.

„bus obedientia, quam ad rem multum confert, quod
 „& seniores enixe vident magistratibus obtemperare.
 „Docent eos & ventris ac potus abſtinentiam, nec
 „parum ad hoc adfert adiumenti, tum quod seniores
 „quoque prius ventris cauſa diſcedere vident, quam
 „ſuis a præſidibus dimittantur, tum etiam, quod a
 „pud matrem pueri non paſcuntur, ſed apud magi-
 „ſtrum, poſtquam id præſides eis ſignificant. Adfe-
 „runt autem domo panes quidem ad cibum, naſtur-
 „tium vero ad obſonium, itemque ampullam, vt ſi
 „quis fitiat, e præterfluente hauriat. Ad hæc ar-
 „cum tendere, ſagittis & iaculis ferire diſcunt. Exer-
 „cent autem in his ſe pueri vſque ad ſextum ſepti-
 „mumue ac decimum ætatis annum, a quo iam tem-
 „pore ad ephebos abeunt, qui hoc ruriſum modo
 „viuunt. Decem annis poſtquam e pueris exceſſe-
 „runt, ad curias ſomnum capiunt, vt dictum eſt,
 „quum ciuitatis cuſtodiendæ tum exercendæ tempe-
 „rantia gratia: nam hæc potiffimum ætatis requi-
 „rere curam videtur. Iidem interdum quoque magi-
 „ſtratibus vtendos ſe præbent, ſi qua in re ipſorum
 „opera publice deſideretur, &c.

(e) Recte Dion. Halicarnaff. lib. 2. H. R. cenſet, omnem ciuitatem, que ex multis familiis conſtat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis tempeſtatibus agitari, cum res vniuſcuſque priuati ſe male habent.

(f) Hoc imprimis in legibus attendendum. Tyrannorum eſt, nutrire odia ciuium, ne poſſint contra eos conſpirare. De Iuliano refert Ammianus Marcellinus lib. 22. c. 7. quod ſtudio diſſenſiones Chriſtianorum aluerit,
 quod

§. XXVIII. (III.) Ab externis hostium insultibus legitime sunt defendendi: interim pax, quantum fieri potest, magis seruanda, quam tot subditorum sanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendam, vt subditi innoxia vtantur & fruantur libertate, (h) quantum salus publica hoc permittit.

§. XXX. (V.) Non est extendendum imperium ad illa, quæ imperium non recipiunt, quæ magis suadenda (i) quam imperanda.

§. XXXI.

quod ideo, ait, agebat obstinate, dissensiones augente licentia, ne timeret vnanimantem postea plebem.

(g) De hoc dicitur plenius *capite seq.*

(h) Hoc etiam agnoscit Hobbes *de Ciue c. 13. §. 6.* ne scilicet plane in seruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam si in totum amittunt per tot legum restrictiones, maximis obnoxia est periculis republ. Niti-
mur omnes in vetitum. *Malum ergo est habere principem, sub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, sub quo omnia omnibus, Dio in Nerua lib. 68.* Miserrima erat populi Iudaici conditio sub Ægyptiorum regibus, sub quibus durissime premebantur, qui proinde in reprobum sensum dati iustissimas dabant pœnas. Huc pertinet etiam ambitiosa responsio Ieroboami ad populum Iudaicum *1. Reg. XII. 4. seqq.* ex qua sane insignis imprudentia elucescit. Optime Seneca *lib. 1. de clement. c. 24. remissius imperanti melius paretur.* E contrario nulla vis imperii taxata est, quæ premente metu, possit esse diuturna, vt ait Cicero *lib. 2. Offic.*

(i) De hoc agetur *cap. 10.*

(k) Ægre

§. XXXI. Præterea etiam restringi potest potestas imperantis per pacta (k) inita cum subditis, tempore delati imperii, ad quæ seruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *Legum fundamentalium*. (l)

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt secundum illa imperans regimen instituat, quamuis subditis exinde nullum ius nascatur, exigendi perfecte (m) id a principe, si contra faciat.

§. XXXIII.

(k) Egre hæc admittit Hobbes, putans, principem non obligari posse, cum non adfit cui obligetur; populum enim, statim ac se potestati imperantis subiicit, definire esse *personam moralem* ait. Verum, definit quidem populum esse *libera persona inter gentes*, cum e statu naturali in *ciuilem* transeat, sed inde non sequitur, populum ita fieri *non ens*, vti serui apud Romanos: manet populus persona moralis intuitu imperantis, sed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam rempubl. repræsentat. Sed sicuti in priuaris promissionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita semper subest conditio: *rebus sic stantibus*. *Omnia esse debent eadem*, inquit Seneca lib. IV. de benef. c. 35. *quæ fuerant, cum promitterem, vt promittentis fidem teneas*. conf. Id. cit. l. n. 39.

(l) Ex his pactis originem trahunt *leges rerumpubl. fundamentales*, ex quibus deinceps construitur *ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspubl. eo magis excoli solet, vbi huiusmodi *leges plurimæ* occurrunt, vt Germani suo exemplo testantur. Hæc vbi deficiunt, solum *ius publicum vniuersale* negotia publica dirigit.

(m) Non itaque cum nonnullis inferendum, ac si imperans

CONTRA

§. XXXIII. Neque effectus nullitatis semper sequi potest, quia annullandi ius subditis non est relictum, (n) quamvis successor illud recte pro nullo declarare possit, tanquam contra leges actum, siue clausula annullatoria sit adiecta, siue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quae expresso pacto stabilita, in scriptis conseruantur; sed etiam, quae antiquitus constituta per traditionem constantem (o) ad posteros translata, & visu

CON-

contra pacta agens suo imperio cadat, neque enim est, qui eum priuare possit imperio. Neque potest a subditis adigi, ut pactum seruet, sed si frangat fidem, praeter tolerantiam subditis nihil superest.

(n) Patet hoc per se ex defectu iuris resistendi. Aliud in foedere systematico, vbi superest aequalitas inter confederatos, & ita quoque *ius resistendi*.

(o) Sicuti lex quaelibet, ita pactum quoque ad sui naturam non praecise requirit *scripturam*, sed sufficit, si aliter de eo constet, quamuis securior modus pacta seu leges fundamentales conseruandi scriptura sit, praesertim si pacta perpetuum sint habitura valorem, vti leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum institutorum conseruandi* est quoque *traditio* constans, si quasi de manu in manum illa a maioribus posteris tradita fuere, qualis modus tunc praesertim obtinere debuit, ubi nullus adhuc scripturae usus fuit, quem demum tempore Moysis coepisse multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos serius eundem inualuisse constat, atque adeo leges scriptas haud agnouerunt, sed ad exemplum Laedemoniorum magis ea, quae pro legibus obseruabant, memo-

ria

constanti obseruata fuere, licet certa scriptura non constant.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli sunt, qui putant, per *pacta tacita* cum subditis inita posse instituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, si per longam obseruantiam aliquid diu eodem semper modo obtinuit, de quo tamen merito dubito. (p)

PARTIS

rix per *carmina* mandabant, donec cognito vsu scripturæ, leges quædam scriberentur, quo ipso tamen omnia vetera instituta in scripturam haud fuerunt redacta, sed potius *continuata traditione* in posteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia respexere. Inde Radewicus lib. I. de gest. Frider. c. 16. ait: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges sanctæ imperatorum, & vsus prædecessorum & patrum nostrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditas* adhuc hodie in nostro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum *tacitum* hic supponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius videtur, *institutum expressum* ibid. supponere, licet de modo & autore seu prima origine non semper constet; ipsa vero traditio antiqua non est modus leges eiusmodi publicas introducendi, sed *medium* tantum aliquod easdem conseruandi. Vocari alias solet, *das alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsberkommen*. Vnde etiam vulgo *obseruantia* nomine venit, Rectius *traditionis* voce vtitur Carol. IV. in A. B. c. 28. §. 5. his verbis: *Ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præcesserunt feliciter, esse iugiter obseruatum.* vid. diss. de obseru. eccles. & dissert. prelimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.

(p) Equidem illud non nego, posse etiam imperantem tacite.

cite suum consensum ipso facto declarare, sed an ex constanti obseruantia & exercitio se ipsum adstringere voluisse credendus sit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in posterum exercenda, illud ipsum est, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republ. respectu suarum subditorum agit, ex mera libertate vel iure imperii agit. Nec credendum est, quod se facile ad certa instituta proprio Marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, quæ imperant, aduersatur. Prudentia regule quandoque vitæ a principe prudente postulant, vt se ad mores subditorum suorum accommodet, quo magis amorem populi, cui præficitur, sibi conciliet atque adeo instituta ab antecessoribus recepta continuet. Animos Parthorum a se alienauit Vonones, quod, repudiatis patriis moribus, secundum Romanos viueret, diuersus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbem incederet, lectica gestamine, fastuque erga patrias epulas. Inuidebantur & Græci cum mites ac vilissimæ consilium anulo clausa, sed promti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium præuicis & honestis. Tacit. lib. 2. annal. ab init. Neutiquam tamen ex iustitiæ regulis ad hoc ipsum obstrictus erit, nec statim ex hoc vel illo ordine ex libertate mera recepto & instituto imperans se subditis obligasse dici potest. Loquor vero de meris subditis: alias sicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui nexu systematico vel expresso vel tacito continentur, ex diuturna & constanti obseruantia ius nasci posse, persuasissimum habeo.

PARTIS SPECIALIS
 LIBER II.
 DE
 IVRIBVS SVMMI IMPERII,
 CAP. I.
 De

Iuribus imperantium circa pu-
 blicam securitatem externam.

§. I.

Securitas publica constituitur,
 ex pace externa & interna. (q)
 Cum vero pax externa per
 vim hostium, & bella maxime
 turbetur, vnicum fere medi-
 um illam redintegrandi quæ-
 rendum in legitima defensione.

§. II.

- (q) Interna consistit in optima vnione ciuium inter se;
 externa respicit *cessationem omnis hostilitatis*, a vici-
 nis populis metuendæ, quæ extra ciuitates raro habe-
 tur, per respublicas autem optime conseruatur & re-
 dintegratur. *In hac enim principatus constituti sunt,*
vt saluti subditorum consulatur, ne inuicem aut ab exte-
ris iniurias accipiant, ait Liuius ad August. apud Dion.
lib. 55. Quorsum etiam respexit Aristot. *Polit. 6.* Duo
 sunt, *aiens, quibus omnis respubl. seruatur, in hostes*
fortitudo & domi concordia. Et Claudius apud Tacitum
lib. XI. annal. felicitatem reipubl. ex eo prædicat, quod
solida domi quies (seu pax interna) & aduersus exter-

§. II. Vim itaque externam imminentem, vi opposita, iuste imperans repellit, ex quo IVS BELLII (r) hoc quoque sensu fluit: nam alias imperans illud quoque habet, intuitu, aliarum gentium ex ratione *status naturalis* & *libertatis*, in quo est constitutus.

§. III. Verum, ne iura inter gentes locum habentia confundamus cum iuribus publicis

vni-

na floruerit. De Numa Pompilio refert Dion. Halicarnass. lib. II. in f. quod ejus opexa & industria neque intestina seditio cuius concordiam dissoluerit, neque bellum externum de prestantissimis illis & maximo admirandis institutis civitatem dimouerit.

- (r) Debent imperantes subditis prestare vitam tranquillam & securam, & hoc sensu id Deo gratum esse asseritur 1. Tim. II. 1. 2. 3. & inde; si quæ est belli inter Christianos iustitia, hæc ratio primario assumenda est. Cum enim Christus magistratus & imperia non sustulerit, defensionem quoque eisdem demandatam & pro salute subditorum exercendam tollere haud voluit. Quamvis itaque Christus patientiam inculcauerit singulis, volueritque, ut non resisteretur malo, tamen aliud est; annon *streguli* iniurias sibi illatas patienter ferre debeant? quod affirmatur: aliud vero, annon imperans, cuius a singulis iam diuersa ratio est, commissum sibi a Deo populum defendere debeat, ut possint ducere vitam tranquillam & quietam? quod itidem affirmo: id quod si absque bello fieri non possit, ita necessitas imperanti ad hoc ius tribuit. Bellum enim vnice propter pacem. Ita, ait Cicero lib. I. de offic. c. 23. bellum suscipiatur, et nihil aliud, quam pax quaesita videatur. Paratur enim, ut ait Epaminondas, pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Cornel. in Epamin.

vniuersalibus, & aliena hic immisceamus, notandum, aliter ius belli considerari *respectu aliarum gentium*, aliter *respectu subditorum* & *reipubl.*, cui imperans praeest. (s)

§. IV. Secundum priorem considerationem ius belli ad ius gentium (t) spectat, & ex statu

(s) Fluit hae duplex consideratio ex duplici respectu imperantis. Consideratur quippe tum respectu aliarum gentium, quibuscum in statu naturali consistit, & liber esse dicitur; tum respectu subditorum, quibus praestare debet vitam tranquillam & beatam ex fine omnibus rebuspubl. proposito. Si illo respectu imperans consideratur, ius belli ex iure libertatis fluit, & hoc sensu forsitan accipiendum est, quod legitur apud Tacitum lib. XV. *annal. c. 1. sua retinere priuata domus, de alienis, certare, regiam laudem esse*, quibus verbis nudo ad statum libertatis naturalem, quo per vim agitur, respicitur, non habita ratione reipublicae. Galli quidem olim dixerunt: *se in armis ius ferre & omnia fortium virorum esse*. Liuius lib. V. c. 36. Sed hae magis ad latrocinia quam ius belli spectant. Si vero hoc respectu, simul quoque ad hanc disciplinam spectat, tum, ut iudicari possit, quouaque bellum possit decernere pro salute Reipubl.; tum, quid eo nomine possit in suos subditos. Diuersi hi respectus diuersos producant effectus & iura; tum respectu aliarum gentium, tum respectu Reipubl., cui praestit imperans.

(t) Hoc respectu bellum *iniustum* esse dicitur, quod geritur inter eos, qui non agnoscunt superiorem, id est, qui in statu naturali sunt. Hoc enim cogendi medium in illo statu unicum fere esse, supra in parte generali dictum. Suscipitur, itaque ob *iuris quasi denegationem*, non habito respectu ad reipubl. salutem, an hanc quoque causa belli concernat, nec ne: id quod

statu naturali fluit, variosque inter gentes liberas producit peculiare effectus, qui ab hac disciplina alieni sunt.

§. V. Si posteriori modo ius belli in imperante consideratur, restrictius est, & vnico fere fundatur fundamento, scilicet in *defensione reipubl. & ciuitatis.* (u)

§. VI. Proinde licet imperans ab alia gente lacesitus iustam bellandi causam aduersus alteram gentem habere possit, hoc sensu, vt gens altera iniqua non possit conueniri de iniuria sibi illata; si tamen securitas publica non eo ipso est laesa, nec ei alias periculum imminet, ius belli ab imperante non est exercendum, (x) quia ita securitas publica, quam
con-

quod ex praesenti disciplina estimandum; sufficit, quod gens altera vel loco eius imperans non possit conueniri de iniuria sibi illata, si denegauerit alteri, quod ei tamen debetur. Effectus varios belli *inter gentes* recenset Grotius *de I. B. & P. lib. III.*, vbi tamen diuersos hos respectus non semper distinxit.

(u) Nihil praestantius esse potest, quam vt subditi defendantur, si ab aliis impetantur, cum secura & tranquilla vita sit potissimus rerumpublicarum finis. Ex quo adducor, vt credam, bellum tantum *defensiuum* huc pertinere, vtut bellum defensiuum latius se extendat, & sub se non tantum *praesentis mali propulsio-* nem, sed etiam *futurae securitatem* comprehendat.

(x) Saepe accidit, vt aliquis ius aliquod habeat aduersus alium, vt tamen illud non possit exercere propter obligationem, qua aliis obstringitur. Princeps iniuria affectus habet ius belli in populum iniquum, & ha-

conseruare debet, in discrimen ambiguum per bellum vocatur.

§. VII. Neque ita simpliciter a statu naturali, vbi ius belli locum habet, argumentum ducendum, cum quamuis imperans in eo constitutus sit, tamen simul suæ ciuitati primario obligatus est, (1) nisi forsan Respubl. fit

*Et*enus est *iuris gentium*, nec peccat in gentem iniquam, quæ calamitatem bellicam suæ malitiæ accipiam ferre debet; sed potest simul princeps peccare in Rempubl., dum securitatem publicam in discrimen vocat, quæ non est læsa, quam tamen præferre debebat suis priuatis commodis: Neque hæc priuata iniuria in vniuersam statim redundat Rempubl., quamuis plura bella ob hanc, sint suscepta. Darius Rex Persarum bellum legitur intulisse Regi Scytharum Lanthino, cum filia eius nuptias non obtinuisset, & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus. Iustin. lib. 2. c. 5. quæ causa belli ne quidem inter gentes iusta fuit, multo minus intuitu reipubl. De Cyro refert Xenophon in *Cyropad. lib. VIII. p. m. 202. lit. d.* quod inter res maximi momenti posuerit, *Et absque bello impetraret id, quod cupere.* quorsum etiam respexisse videtur Scipio aicens, *se malle unum ciuem seruare quam mille hostes occidere.* Capitol. in Anton. Pio. Nam ut ait Tacitus, *in pace causa & merita spectantur, vbi bellum ingruit, innocentes & noxii iuxta cadunt.* conf. Forstner. ad Tacit. lib. I. *annal. verb. ad arma ciuilia actum &c.*

- (1) Ordinarie ad *iustitiam belli* nihil præterea requirunt, quam ut quis summam potestatem habeat, seu, ut liber ab omni imperio sit, nam de causa belli iudicari nonquit, cum arbiter inter gentes cesset. Verum id quidem sufficit, si de *iustitia gentis erga gentem* queratur

fit mere herilis. (m)

§. VIII. Interim arbitrium, an bellum sit suscipiendum, est penes imperantem, ex iure naturæ tamen ita moderandum, (n) vt bellum securitatis publicæ stabiliendæ, non tollendæ gratia suscipiatur.

§. IX. Hoc intuitu (i) iusta belli causa non est, si vicinæ Reipublicæ potentia nimis crescat. Neque enim statim constat, (o) quod Res-

ratur. Sed iam, vbi imperans Reip. præest, cogitare debet, se liberum esse non *propter se*, sed *propter subditos*, h. e. non pro lubitu ad interesse priuatum, bella gerere potest, cum primario respectus Reipublicæ habendus. Ludouicus XI. Rex Gallorum noluit vindicare iniurias, quas, dum Aurelianensium dux fuerat, acceperat, sed suavoribus grauitè respondit: *Non decere Gallorum regem, iniurias ducis Aurelianensis vindicare.*

(m) In regno herili primario Rex suum querit commodum, & hic facilius admitti potest, vt propter suam vtilitatem bellum gerat.

(n) Raro imperantes proprio motu bella suscipiunt, plerumque consilia aliorum audiunt. Sed hi vt plurimum in eo peccant, quod non habito respectu ad Rempubl. quemuis pruritus in principe approbent, & hoc intuitu rectè notat Forstner. *ad Tacit. lib. 1. annal. p. m. 54.* Theologus & ICtos, quod *veniam stylium hac occasione propensionem principum suorum accommodent.* Valet hic quoque Metelli effatum: *Omne bellum facile sumitur, ceterum agerrime desinit: nec in eiusdem est potestate initium eius & finis: siquidem incipere cuius & ignauo licet, deponi cum victores velint.* Salust. *de bello Iugurth. c. 82.*

(o) Equidem insita mortalibus natura, recentem aliorum

Respublica vicina si vel maxime possit, alteram veit opprimere. (p)

S. X.

felicitatem agris oculis introspicere, modumque fortune a nullis magis exigere, quam quas in aquo videre, ut philosophatur Tacitus lib II. histor. Ast sola inuidia & metus inde ortus ius per se in alterum non tribuit. Eleganter Grotius de Iure B. & P. lib. II, c. 1. §. 17. hac de re differit, alicui: aduersus incertos metus a diuina prouidentia & ab innoxia cautione & non a vi presidium petendum est. Sunt adhuc media securitati suae & reipubl. prospiciendi absque omni iniuria & oppressione eius, cuius potentiam metuimus. Si reipubl. Iudaicam in exemplum adsumimus, certe constat, eandem tot potentissimis regnis vndequaue fuisse circumseptam, ut mirari liceat, quod se tam diu contra vicinam potentiam conseruauerit, praesertim cum vi bellica terram Cananzam occupasset, & inde vicini populi exemplo Cananzorum terram iustam belli causam habuisse videri potuissent. Sed praesidium suum a Dei prouidentia petebat, qua discedente, mox finitimis populis praedae fieri incipiebat. Attamen ad infringendam alterius potentiam, concessum est, foedus cum aliis gentibus inire, & motu contra vnum bello, arma ex lege foederis potentiori opponere & ita per indirectum bellum erit iustum. Nunquam prohibitum est foedus inire cum gente vicina, ut sibi quis prospiciat; sed absque vlla causa potentiorum armis aggredi, rationi non est conueniens.

- (p) Qui Hobbesianismo fauent, non possunt non quoque tale bellum approbare, cum in statu naturali quilibet arbitrari debeat, quid potissimum ad conseruationem sui respiciat. Praesertim cum secundum hae principia praeterea supponendum sit, hominem, qui
- potest*

S. X, (II.) Ius belli cessat, si lædens populus satisfacere, (q) & de securitate alterius gentis

potest nocere, statim etiam nocere velle. Quodsi tamen semel pax per pactum cum vicina gente inita sit, ipse Hobbes ob quemuis metum non vult a pactis recedendum esse. Nam, inquit, nisi causa metus noua existat, ex facto vel alio signo voluntatis non præstandi a parte altera, metus iustus censeri non potest. vid. tr. de Ciue. cap. 2. §. 11. in not.

(q) Quodsi securitas reip. læsa deprehenditur, duo consideranda sunt: vel enim res ad arma iam deducta, vel demum est deducenda. / Posteriori casu cum bellum debeat esse vltimum subsidium, si alio modo saluti reip. consuli nequeat, ante omnia tentandum est, annon absque bello imperans securitati reipublicæ consulere possit, exemplo Cyri, qui hoc inter res maximi momenti ponebat, *vt absque bello id impetraret, quod cuperet, Xenophon de Cyropæd. lib. 8. p. m. 202. tit. d. quorsum etiam collimat Archidamus apud Thucyd. lib. 1. aiens: qui se offerunt discèptationi, eos tanquam iniurios aggredi, injuriosum est. Hinc de satisfactione & cautione alteri præstanda lædens populus merito interpellandus erit, quo respexerunt Bataui in responsione sua anno 1674. legato Suecico data, quam exhibet Zieglerus de iure Maiest. lib. 1. c. 33. 6. 34. vbi inter alia hæc occurrunt: VVann nun unter allen insonderheit Christl. Potentaten von alters hero iederzeit umb unwidersprechlicher Ursach willen gebräuchlich gewesen ist, daß wann ein oder anderer beleidiget worden zu seyn vermeinet, der Beleidigte, ehe und bevor er zu den VVaffen gegriffen, von demjenigen, welcher die Beleidigung ihm zugesugt, satisfaction begehret hat. Respexerunt sine dubio Bataui ad ius antiquum facialia quia moris semper fuit, antequam bellum inferretur, faciales mittere, per quos res repeteretur, & nisi*

gentis conseruanda cautionem præstare & possit & velit: obtento enim fine cessant media.

§. XI. (III.) Nullum est ius belli populum vicinum idololatram ad veram religionem reducendi, (r) cum ex diuersitate religionis securi-

redderetur, bellum indiceretur. vid. Barnab. Briffon. de verb. pop. rom. solenn. lib. 4. p. 342. quod institutum exacte iuri naturæ conuenit, & a Deo ipso quoque Israelitiæ præscriptum est Deut. XX. 10. seq. Priori casu pax oblata non respuenda, si per illam securitati reip. satis consulatur, non saltem præsentii, sed etiam futura, quem in finem solent cautiones exigi, quas vulgo *Guarantias* vocant, quæ si oblatae & tales sunt, vt nulla iusta de causa respui possint, & nihilominus victor bellum continuare desiderat, ex postfacto non tantum suæ male consulit reipubl., sed præterea aggressor fieri incipit.

- (r) Notum est, quod medio sub papatu *bella Domini*, vt vocata fuere, suasu cleri contra infideles, terram sanctam incolentes, cœperint, ex nulla alia ratione, quam quod crederent, terram sanctam ad Christianos pertinere, vel hostes fidei sub iugum reducendos esse. Prætextus erat *incrementum gloriæ diuinæ*, sed vera causa *interesse cleri*, quod ex euentu apparuit, quoniam exinde tot instituta noua orta sunt, tot ordines militares introducti, vt hisce nouis clericis militantibus pinguiores prouentus prouinciarum per orbem Christianum cederent. Unde recte Becmannus de *bellis Domini* c. 1. §. 18. ait, expeditiones has nec *iuste* nec *prudenter* nec *pio* institutas fuisse; *non iuste*, quia Saraceni non minori iuris titulo Palæstinam tunc tenebant, quam antea Romani, neque religio Christiana aut sacrum sepulchrum ius eis dare poterat ad hanc expeditionem, cum religio non fit
alli-

curitas rerumpublicarum vicinarum in ambiguum discrimen haud vocetur.

§. XII. (IV.) Quamvis defensio reipublicæ quoque concredita sit magistratibus subalternis, tamen, cum belli ratio admodum reipubl. periculosa sit, hi, inconsulto imperante, bellum inferre (s) nequeunt, licet vel maxime iusta causa adsit.

§. XIII.

alligata ad certum locum. *Non prudenter, quia conseruatio locorum acquisitionum e remotioribus Europæ partibus petenda non erat. Denique nec pie, quippe pietatem armis promouere fas non est. Carolus M. itidem Saxones, liberam gentem, domasse constat prætextu religionis, sed vt pruritus extendendi fines Francici regni potiozem causam constitueret. Ferdinandus Catholicus pallio religionis itidem terras alienas inuasit. De eo sic Thuanus lib. I. Hist. in eo nihil merito desideres, præterquam fidem, quam sub colore religionis, quam omnibus actionibus suis semper prætexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi imperii cupiditatem mira calliditate abusus est.*

- (s) Potissimum hîc quæstio est, de præsidibus prouinciæ, qui integram prouinciã gubernant, & sic quoque defensionem eius susceperunt. Equidem sub defensione etiam ius belli comprehendendi videtur, sed hoc non de alio, quam de *defensuo* bello, per quod vis instans repellitur, intelligi debet, & sicuti defensio singulis adhuc in statu ciuili concessa est; ita multo magis defensio prouinciæ concessa erit magistratui inferiori, si ab hoste extraneo ex improuiso ciuitas vel prouincia impetatur, quatenus se defendere potest, quia hoc non potest non ipsis ciuitatibus relictum esse, quatenus vnum corpus sustinent. Mi-

§. XIII. Potest etiam aliunde ius belli inferendi restringi, vel per fœdera (r) vel in genere

stridates ad milites apud Justinum lib. 38. c. 1. notanter loquitur, asserens, optandum sibi fuisse, ut de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda. Quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victorie careant. Sed de bello alteri inferendo aliud iudicium ferendum, adeo ut recte in iure Romano magistratus inferior criminis læsæ maiestatis reus arguatur, si inconsulto principe bellum etiam ex iusta causa alteri intulerit. Ideo Plato de LL. lib. 12. in mod. lege constituebat: Si quis privatim sine publico scito pacem bellumque fecerit, capitalis esto. Moris etiam fuit, eum dedere in satisfactionem hosti, qui inconsulto imperante bellum alteri intulisset. Sic cum Cæsar privato ausu bellum Gallis intulisset, Cato Uticensis censuit in senatu, legiones Romanas domum reuocari, Cæsarem vero Gallis dedere oportere, Plutarch. in Caton. Utic. Neque enim sub generali concessa administratione provinciarum hoc comprehendere videtur, de quo vnice summus imperans arbitrari & statueri debet. Potest aliquando bellum esse iustum intuitu gentis alterius iniquæ, sed reipublicæ maxime noxium, & cum ita tota respubl. in idem discrimen vocetur, si vel maxime intuitu vniuersæ provinciarum læsio contigerit, certe non alius de bello suscipiendo arbitrari potest, quam qui vniuersæ præest reipubl., non qui saltem partem reipubl., & quidem dependenter, administrat, quia in effectu ius decernendi de summis vniuersæ reipubl. sibi sumeret. conf. Grotius de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 6. & c. 3. §. 5. n. 3.

- (r) Loquor rursus de bello offensiuo, cuius inferendi quidem ius singulis gentibus liberis competit, sed ubi per

genere per nexum systematicum, si illud ipsum quoque in hoc nexu comprehensum sit, ne altera ciuitas inconsultis reliquis confederatis bellum alteri genti inferat.

§. XIV. Contingere tamen potest, vt etiam in systemate plurium ciuitatum ius belli singulis rebus publ. aduersus gentem extraneam saluum manserit, quamuis hoc casu systema tale

per pacta specialia hæc libertas restricta, in communi concilio, vel cum fœderatis desuper demum deliberandum, neque inuitis fociis bellum est inferendum, quia his ins dissentiendi ex pacto competit. Inter pacis & fœderis condiciones, quas Ætoli & Romani inter se pepigerunt, quoque hoc caput præcipuum fuit: *Si populus Romanus fœdere iungeretur regi (Philippo) vt caueret, ne ins ei belli inferendi Ætolis sociisque eorum esset*, Lilius lib. XXVI. c. 24. Similiter inter pacis condiciones, quas populus R. Carthagenensibus dabat, erat, *bellum neue in Africa, neue extra Africam iniussu populi R. gererent*, de cetero liberi legibus suis viuerent. Lilius lib. XXX. c. 37. Pacis cum Philippo Rege Macedoniæ leges erant, *bellum extra Macedonia fines ne iniussu senatus gereret*, Id. lib. XXXIII. c. 16. In fœdere systematico vbi hoc comprehensum est, res expedita est, quia sic totum systema vnum quasi corpus repræsentat, maxime in iis, quæ ad securitatem singularum rerumpublicarum pertinent, & non potest non totum systema periclitari, si vel maxime vnus ex fociis bellum inferat. Quodsi aliter ex fœdere, cum alia republ. inito, ius belli restrictum sit, idem puto dicendum esse, modo se aliter conseruare possit populus, quod de bello inferendo cogitat.

tale irregulare esse soleat. (u)

§. XV. Ex iure belli, intuitu respubl. considerato, plura noua emanant iura. Huc refero (I.) *Ius armorum instruendorum*, seu *armandia*, cuius imperanti (x) competit *ius armamentaria publica instituendi*, *ius fabricandi* (y) *arma*,

(u) In imperio nostro, quod *systema* aliquod *irregulare* continere videtur, singulis statibus concessum, separatim *ius fœderis & belli* exercendi, modo non exercetur contra imperium. Equidem hoc communiter de bello *defensiuo* non *offensiuo* intelligunt, prout plenius declaratum est in *tom. IV. obseru. Hallens. 8.* Verum cum bellum *offensiuum* facillime possit *defensiuum* dici, & ita a statibus semper rationes adduci, vi quarum ubique se bellum *defensiuum* gerere, aliis persuadere sustineant, in effectu *ius belli* iis denegari nequit, id quod bene obseruauit commentator ad *Obs. Hallens. 31. tom. 6.*

(x) Priuatis certe non competit *ius Armamentaria instruendi*, quin suspicionem rebellionis incurreret, qui ingentem apparatus armorum congerere veller. Immo ne quidem nobilibus in castris suis absque speciali principis permissione concessum est, tormenta habere, quia alioquin respubl. inde detrimentum accipere posset, neque his ad defensionem indigent, cum præsidium sibi non a *violentia* sed a *Republica*, in qua degunt, & principis *providentia*, petere debeant. Et si vel maxime contingeret, per fortunæ beneficium tormenta sub terra defossa in prædiis nobilium inueniri, ne sic quidem nobiles fortunæ beneficio frui possent, nisi ex tacita principis concessionem. vid. Bernegg. in *Tacit. Germ. q. 113.*

(y) *Ius fabricandi arma* in nostris rebuspubl. non quidem ubique est restrictum, sed peritis indistincte concedi solet,

ma, vel restringendi vel subditis permittendi, subditos armis instruendi, vel eorum vsu prohibendi, &c.

§. XVI. (II.) Ius extruendi fortalitia seu munimenta, quæ securitati publicæ inferuire, (Z) hostem-

solet, potest tamen sine dubio ad exemplum Iustini in *N. 85. c. 1.* pro statu reipubl. varie determinari & restringi, commercium promiscuum armorum subditis interdici, maxime, ne extraneis vel hostibus ea vendantur, cum id aperte perniciosum reipubl. futurum sit, & adeo rectissime tale commercium cum hostibus ad crimen perduellionis apud Romanos relatum est, *l. 4. ff. ad l. Iul. Mai.*

(Z) Fortalitia non ad *nocendum*, sed ad *defendendum* ordinariæ ædificantur, atque adeo ius extruendi talia munimenta ad ius belli retulimus. Equidem non nego, posse etiam fortalitia ad *nocendum* extrui, vt scilicet ex illis, exorto bello, eo securiores excursiones fieri possint in terram vicinam: sed vtrum hac intentione munimentum ædificatum sit, & annon potius defensionis intuitu, nemo determinare, & consequenter bellum eo nomine alteri inferre potest. Eodem quippe iure alteri genti, quæ damnari ex eiusmodi extruptione metuit, permissum est, ad sui defensionem munimenta extruere, & ita mala inde metuenda præcauere. Non commode itaque hic applicari potest exceptio, quod ad *æmulationem* talis extruptione fieri non debeat, h. e. vt aliis noceatur, non vt respubl. commodum inde habeat, quam suggerit Gail. *2. obs. 69. n. 18.* Nicol. Boer. *decis. 320. n. 8.* & probare intendit ex *l. 3. ff. de oper. publ.* Sed vnde de tali æmulatione constabit? Ex fortalitijs ordinariæ ingens in rempubl. redundat vtilitas, & ita allegari non possunt rationes alicuius æmulationis. Diffidentia

hostemque repellere possint. Vnde quoque
ius circa fortalitia iam exstructa ordinarie ad
impe-

dentiae vtrique indicium præbet, sed inde alteri genti nullum datur ius contradicendi. Vnde & allegatus Boerius *c. l. n. 16.* de sui temporis praxi notanter ait: *Rex Francia facit castra in finibus sui territorii ad emulationem regis Anglia, & e conuerso, & idem faciunt omnes mundi domini, quia cum iurisdictiones sint distinctæ & præter territoria, vnusquisque potest se in suo territorio præmunire & castra metari.* Potest tamen alteri ius prohibendi ex pacto vel alio iure competere, si forsan fœdere comprehensum sit, ne in hoc vel illo loco fortalitia exstruantur, vel vt exstructa destruantur, quemadmodum Tencteri ab Agrippinensibus apud Tacitum *lib. IV. Histor. c. 64.* id postularunt, inquires: *vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint, postulamus a vobis, vt muros colonie, seruitii munimenta, detrahatis.* Sic etiam per priuilegium territorio competens idem ius prohibendi pro vario statu resp. contingere potest, vt in imperio nostro, vbi plurima loca ex veteri iure tale ius sibi vindicant prohibendi, ne intra certum terminum fortalitia exstruantur. Norimberga a Carolo IV. priuilegium habet, *daß keinem frey stünde in einer Meilweges rings um die Stadt Marck oder Festen aufzurichten.* vid. Goldastus *tom. 2. der Reichs-satzungen p. 66.* Ludouicus Bauarus anno 1332. apud Brower. *lib. 17. annal. Treuir.* vetuit, ne castra, munitiones, propugnacula a quoquam infra leucam a feudo; Archiepiscopi Treuirensis aut Ecclesie inuitis Dominis attollantur vel ponantur. vid. Dn. Hertius *diff. de super. territor. §. 19. in not.* Hoc quoque inde patet, imperantem tantum in suo territorio munimenta exstruere posse, nisi rursus ex pacto peculiari hoc ius alteri competat, veluti ob *ius clientelare* eo rectius exer-

imperantem, non magistratum subalternum, spectat.

§. XVII. Priuatis (a) vero recte interdici potest.

exercendum. Inde cum Aduocati ecclesiarum in ditionibus ecclesiasticorum summum ius exercere & propugnacula extruere conarentur, Fridericus II. speciali constitutione, quæ extat apud Schilter. *instit. iur. publ. tom. II. lib. 15. n. 7.* hoc prohibuit. Verba cit. *constit. n. 7. p. 113.* sunt hæc: *Item constituimus, vt nulla edificia, castra videlicet, seu ciuitates in fundis ecclesiarum vel occasione Aduocatus vel aliquo quoquam pre-textu construantur, & si qua forte sunt constructa contra voluntatem eorum, quibus fundi attinent, diruantur regia potestate.* Hoc intuitu quoque Imperator Leopoldus in *cap. art. 13. in f.* promittere necessum habuit, se nolle in statuum territorii fortalitia noua extruere, aut vetera reficere, quod liquidum indicium præbet, imperatori in statuam territorii parum iuris amplius competere.

- (a) Equidem *nobilibus* aliquatenus permiffum est leui muro vel fossa castra sua munire, prout etiam in *l. 10. C. de priu. edif.* id olim indultum fuit; Sed de huiusmodi *munimentis leuissimis* hic non quæritur, sed de talibus, quæ vim bellicam sustinere & hostem quodammodo arcere possunt. Talem defensionem vt sibi circumponant nobiles, necesse non habent, quam a tota republ. expectare debent, & verendum erat, ne tale propugnaculum priuatum in reipubl. detrimentum vergere possit. Dominandi libido & resistendi studium subditis innatum videtur, maxime primariis, & copia omnium rerum abundantibus. Primi motus ex huiusmodi arcibus vt plurimum oriuntur, quo intuitu Henricus II. Rex Angliæ procerum arces mœnibus nudauisse legitur. Idem contigisse in regno Neapolitano constat, in quo ob procerum potestatem

est ne munimenta talia in castris suis exstruant.

§. XVIII. Cum itaque hæc exstructio in salutem totius reipubl. vergat, imperanti quoque competit ius eo nomine subditos collectandi, (b) vel operas eorum exigendi.

§. XIX. Quin & agros ædesque subditorum imperans licite occupat, (c) quatenus vel

potentiam motus frequentes semper fuerunt, qui vix aliter quam destructis potentiorum castris, sedari potuerunt. Forstner. in Tacit. lib. 2. annal. p. m. 172.

(b) Communis utilitas communibus sumibus quoque est promouenda, cum quicquid in exstructionem fortaliorum impendatur, in omnium vergat salutem. Illustrationis loco hic conferri potest dispositio R. I. de Anno 1654. §. 180. Et l. 11. C. de publ. oper. Conferunt autem omnes isti vniuersum subditi, etiam qui extra fortalitium prædia vel sedes suas habent, cum talis exstructio totius territorii causa fiat, & rustici quoque eo maiorem sibi possint promittere securitatem, quatenus irruptio hostium vel ita impeditur, vel simul tutum refugium iis præstat.

(c) Priuatorum iura & sic quoque dominia subordinantur saluti reip., atque quod ita in salutem publicam impenditur ex bonis subditorum, in eo illis nulla infertur iniuria. Non itaque imperans loca publicis usibus necessaria a subditis proprie loquendo redimere & pretium eorum ex suis redditibus soluere tenetur, sed cum pauciores in commodum omnium aliquid contribuunt, & quasi pro omnibus impendant, merito id ex publico repetunt, vel ex collectis, exstructionis intuitu solutis, iis satisfaciendum. Ex eodem principio dependet ius destruendi ædes, propugnaculo nimis vicinas, præsertim imminente belli impetu, ne sci-

vel ad fortalitiorem exstructionem illis indiget, vel alias ex illis damnum fortalitiis imminere animaduertit, vt tamen ab omnibus refarciatur, quod pro omnibus datum est.

§. XX. Similiter non denegatum erit imperanti, in casu necessitatis publicæ castrum aliquod, alicui ex subditis proprium, occupare, & munire, [d] vel illud destruere, si noxium securitati reipubl. videatur.

§. XXI. Nec excipienda forent templa (e) si
pro

ne scilicet hostis occupando ædes suburbanas grauius damnum reip. vel ciuitati inde inferat.

- (d) Si imperans muniuisset castrum nobilis alicuius tempore belli, impensas in castrum muniendum factas nobilis restituere haud obligatus esset, quas imperans non in possessoris, sed totius reip. commodum fecit, quin quod magis hoc grauare possessorem videatur, dum ob munitionem plerumque militem præfidiarium recipere, vel ipsum castrum imperanti cedere, vel denique permittere tenetur, vt munimentum iterum destruat, ne forte subito ab aliis occupetur.
- (e) De iure naturæ *templa* sunt locus publicus, cultus diuini causa adornatus, atque hoc intuitu spectant *ad reipubl.*, nec vsibus eius exempta sunt. Certe aliquando plus inseruiunt templa, si ad conseruationem tot millium hominum tempore belli facere possunt, quam si cultus aliquis splendidissimus in iis tempore pacis DEO exhibetur. Neque attendimus Pontificis decretum in c. 14. C. 10. q. 1., vbi prohibetur, ne ecclesiæ a laicis *incastellentur* h. e. vallo muniantur & ad vsum castelli dirigantur vid. Du Fresne *in Gloss. lit. I. sub voc. incastellare.* quod & aliis variis conciliis constitutum, reperimus v. c. Anno 1122. in *Concil. La-*

pro conseruanda securitate reipubl. munienda viderentur.

§. XXII. Proximum huic est (III.) ius præfidiarium, vi cuius imperanti ius competit, fortalitia & ciuitates milite præfidiaro (f) tuendi, ad defensionem reipubl.

§. XXIII.

ter. c. 12. item anno 1209. in Auenionensi c. 9. anno 1279. in Badensi c. 53. anno 1280. in Synodo Colonienſi c. 11. Anno 1287. in Concilio Herbipolenſi c. 28. quæ tot repetitæ in conciliis prohibitiones ostendunt, praxia eius temporis fuisse frequentissimam, munimenta templis circumponere. Et hoc intuitu Otto Frisingensis lib. VII. Chron. c. 31. hoc sacrilegium vocat, aiens: Ecclesiam B. Petri in castellare sacrilege & prophanissime non metuunt. Non nego, posse aliquando hic sacrilegium committi, si latrocinii impii causa templa occupentur & muniatur; verum pro defensione patriæ aliud vtique dicendum. Optime Quintilianus declamat. 369. Tecta in subeuntes & sacra, quin etiam templorum fastigia desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria.

- (f) Munimenta sine milite præfidiaro plus nocent reip. quam profunt. Sicuti itaque cuilibet imperanti ius præfidiorum in suo territorio competit, ita quoque exinde aliqua deducitur præsumtio, quod ille sit dominus territorii, qui præfidiaro milite hæc vel illa loca detinet. Admittit tamen probationem in contrarium. Sæpe ex pacto alicui competit ius præfidii in territorio alterius principis, sicuti olim Hollandi in Cliuia illud ipsum habebant. In *Instrum. Pac. Casar. Gallic. n. 76.* regi Gallix concessum fuit ius tenendi Præfidium in castro Philippsburg protectionis ergo, ad conuenientem tamen numerum restrictum, licet præter protectionem & præfidium nihil vterius prætere debuc-

§. XXIII. Neque ciuitates imperanti subie-
ctæ hoc ius in dubium eidem vocare possunt,
ex

debuerit, sed ipsa proprietas cum omnimoda iuris-
dictione emolumentisque & omnibus ceteris regali-
bus episcopo & capitulo Spirensi - salua & illæsa reli-
cta sint. Sic etiam, vbi foedere clientelari conuentum,
vt patronus fortalitiã exstruere in clientelari territo-
rio possit, sine dubio quoque patrono ius denegari
nequit, fortalitia talia præfidiario milite defendendi,
quamuis hoc pactum in perniciem clientum vt pluri-
mum vergere soleat. Nullo itaque iure magistratus
oppidanus contra principem hoc ius prætereendere pot-
est, & quamuis in nonnullis Germaniæ ciuitatibus
senatui vmbra quædam huius iuris relicta esse videat-
ur, dum quandoque per milites oppidanos ex mo-
re antiquo, quo custodia ciuitatum ciuibus deman-
data erat, excubias agunt; inde tamen nullum *ius*
præfidiarium sibi vindicare possunt, excluso milite
principis, cui ius belli & inde dependentia iura v-
nice competunt, & si vel maxime per magistratum
oppidanum ius præfidiarium exercitum fuisset, vix
tamen est, vt *suo iure* se id exercuisse, allegare pos-
sint, modo alias principi omnimoda superioritas ter-
ritorialis, & sic imperium in ipsam ciuitatem compe-
tat. Nam postquam imperii nostri ratio semel in ir-
regularem statum deducta est, certe in plurimis ciui-
tatibus plura irregularia obtinere cœperunt. Dantur
ciuitates, quæ quidem non absolute prouinciales, nec
tamen etiam *libera & immediata* sunt, quæ dominis
territorii ius præsidii, excubiarum &c. in dubium ex
grauissimis argumentis vocant, quod inprimis eluce-
scit ex controuersis agitatis inter Episcopum Hilde-
fonsensem & senatum ciuitatis Hildesienfis *de iure præsi-
diario*. Scripta nonnulla hac de re in lucem edita,
a parte Episcopi, *Vorläufiger Bericht, über das Ibrer*
X 2 Hoch-

ex hoc fundamento, quod hæctenus illud non exercuerit. (g)

§. XXIV. Ex eodem fundamento quoque imperans (h) subditis excubias imperat in ciuitatibus, imo si tantum immineat periculum, vt omnes ciues pro defendenda ciuitate laborare debeant, nemo excusatur a vigiliis publicis, (i) quocunque demum honoris gradu fulgeat.

§. XXV.

Hochfürstl. Gnaden zu Hildesheim in dero Haupt und residentz Stadt selbiges Nahmens zukommendes ius præsidii militaris. A parte senatus prodit tractatus: Begründer Gegenbericht in puncto iuris præsidii militaris ciuitatis Hildesensis &c.

(g) Subditi & magistratus subalternus de summis rerum non disponunt, & ita quoque contra suum imperantem, ex libertate agentem, nullam possunt, ne quidem præscriptionem immemoriam, allegare, cum ne quidem sola omisio eius, quod libere quis facere & non facere potest, inter priuatos aliis ius prohibendi tribuat, multo minus subditis, quibus ius prohibendi nullum ordinarie contra principem competere potest. conf. Fritsch. *de iure Præsid. c. II.*

(h) Jus excubiarum *adornandarum* etiam aliquando senatui relinqui solet, vti fere olim per Germaniam obtinuit, vbi ciuitatum custodia vt plurimum a Cæsaribus senatui oppidano est demandata, ex quo etiam factum, vt in plerisque ciuitatibus hodie excubiæ quædam passim a senatu imperentur. In antiquis legibus solent non raro vocari *VValte VVachte* a voce Germanica *die VVachte* vid. Du Frehne *in gloss. voce V. Valtæ*. Sed *primaria cura* penes principem, maxime tempore belli, residet, sicuti ius præsidiarium.

(i) Hoc rationem habet, cum subditi se ideo coniungere,

vt con-

§. XXV. [IV.] A iure belli [k] quoque dependet ius conscribendi milites, eorumque delectum habendi, sed tantum intra fines territorii. (l)

§. XXVI

vt coniunctis viribus se ab aliorum insultibus incolumes præstare possent. Inde ne quidem Clerici excusantur. Quamvis enim de iure naturali non adeo *ius præcipuum* præ aliis habeant, sed, quia sunt subditi, ad omnia subditorum onera obligentur, tamen posito, quod lege positiua passim immunitate gaudeant, ne sic quidem tempore necessitatis excusantur ab excubiis, cum omnis immunitas subditis data non possit non in se *tacitam exceptionem necessitatis* continere, ne saluti reipubl. noxia existat. Agnouere id ipsum pontifices alias immunitatibus suis tenaciter insistentes, dum in *c. 2. x. de immun. eccl.* clericis quoque idem officium incumbere disponunt.

[k] Quodsi itaque vel maxime prouinciam cum omnibus iuribus imperans alii tradat, & sibi vnice *ius belli* in illa referuet, hoc ius quoque ibidem exercebit, vt possit milites conscribere: est enim belli consequens necessarium.

[l] Potest contingere, vt quis in alterius territorio hoc ius exercere queat, vel ex *pacto*, vel si *federe clientelari* hoc quoque comprehensum sit. Iuste itaque resistitur, si peregrini absque concessione domini territorii milites conscribere volunt, sicuti etiam priuati, inconsulto imperante conscribentes milites, se suspectos de perduellionis crimine reddunt, & hoc intuitu Romani id ad crimen læsæ Maiestatis, referebant. Quoniam conscribendi sint ad militiam, dependet ex determinatione imperantis. Sunt quippe omnes subditi obligati, reipublicæ per militiam inservire, & cum ita singuli obligentur, omnes autem vt adhibeantur

ad militiam, non semper necesse fit, penes imperantem est electio. Grotius de *I. B. & P. lib. 1. c. 5. §. 4.* Hoc intuitu militia olim apud Romanos relata fuit ad munera publica, adeo ut olim de suo hoc munere quisque functus esset, donec tandem a senatu decretum esset, ut stipendium miles de publico acciperet Liuius lib. IV. c. 59. Apud Persas omnes in bellum ire cogebantur, ex quo arma ferre poterant, & a vicefimo anno stipendia merere incipiebant. Strabo lib. 15. *Parum tuta enim sine viribus est maiestas, ut ait Liuius lib. II. c. 55.* Franci olim certum hominum genus tantum ad militiam admittebant, & quidem vel ideo, quia militia simul dignitatis argumentum erat, contra Saxones promiscue quoslibet admittebant, & inde profluxit, quod nobiles passim milites penes antiquos vocentur. In primis autem defensionem & securitati inferuit militia provincialia, lecta ex subditis, & indigenis, qualem Anglia, Suecia &c. habent & alunt. Et ad hanc subeundam eo magis subditi obligantur, quo adstrictius singuli ad defensionem reip. cooperari debent. Felix semper habita est illa ciuitas, quæ tempore pacis de bello cogitat. Hoc ipsum Corinthiorum legati apud Thucid. lib. 1. agnouerunt hisque verbis declararunt: *Quiete, ut plurimum ii homines fruuntur, qui ita quidem sunt instructi, ut iniuriam nemini faciant: sed vicissim ita comparati, ut lacesciti passuri id neutiquam videantur.* Id ipsum Romani vbique obseruarunt, vnde tot bella egregie perficere potuerunt, vti recte iudicat Iosephus III. de bello iud. c. 3. *Quod si quis, ait, aliam Romanorum disciplinam in militia inspexerit, cognoscet, hoc grande imperium eos non fortuna beneficio, sed propria virtute quasisse.* Neque enim initium illis armorum ipsum bellum est, nec solum cum usus & necessitas est, manus mouent in pace feriat, sed tanquam congeniti armis nullas capiunt exercitii inducias, nec expectant tempora. *Meditationes illorum nihil a vera contentione discrepant, sed in dies singulos militum quisque omnibus*

armis,

§. XXVI. Modus conscribendi milites ex imperantis determinatione dependet, obseruata tamen humanitatis ratione. (m)

§. XXVII.

armis, tanquam in procinctu positus exercetur, quo etiam facillime praelia tolerant.

(m) Optimum exemplar conscribendorum militum, ratione modi a principe obseruandi Deus suppeditat, rationem hanc Israelitis præscribens *Deut. XX. 1. seqq.* (1) vult non esse ad militiam vocandos, qui rei oeconomicæ necessaria cura quodammodo distrahuntur, cum alii commodius hoc officium præstare possint, (2.) non esse inuitos ad militiam cogendos, maxime timidiore. Durior modus conscribendi milites habetur. *1. Sam. VIII. 11.* qui proinde inter *mala & calamitates* subditorum refertur. Quemadmodum etiam Dion. Halicarn. *lib. X.* hoc ipsum de *morbosa ciuitate Romana* asserit. *cum enim, ait, moderatos delectus habere deberent, illi eos, qui militiam detrectabant, si cogere cœperunt, nullam excusationem admittentes, nulli veniam dantes, sed pœnis lege statutis & in eorum corpora & bona acerbe vtentes.* Equidem imperans si subditos ad militiam cogit, non iniuste facit, quia omnino singuli ad hoc obligantur, sed (1.) non semper prudenter agit, si sub *coactio milite* hostem propulsare intendit, & (2.) regulas humanitatis sæpe violare potest, si eos ad militiam cogit, qui nequidem subditi sunt, vel qui hoc modo curam domesticæ oeconomicæ plane deserere tenentur. Si debite omnia obseruarentur in conscribendo milite, quæ obseruari debebant, non deforet copia militum, veluti si non differretur conscripcio militum ad vltimum necessitatis articulum, si stipendia sufficientia militibus præberentur, si curetur, vt incolis repleantur ciuitates &c. vid. Dn. Budeus *de Offic. imper. in conscrib. milit.*

§. XXVII. (V) Ab hoc iure præterea dependet ius metationis, (n) vi cuius imperans subditis imponit, vt milites in ædes recipiant, quos pro securitate publica conscripsit.

§. XXVIII. Et possunt omnes subditi, (o) cuius-

(n) Plenius explicuit hanc doctrinam Tabor in *tr. de metat.*, sed vbique ad leges Romanas prouocat, & ex iisdem sua asserta confirmat, quia persuasissimum habuit, neminem rectius posse ius publicum explicare quam Ictum Iustinianeuum, in quo penitus discessit a Conringio, vid. *c. s. de met. §. 4. seqq.* quocumque postea eo nomine in grauiores lites incidit. Potuisset Tabor apparatu tali operosissimo superfedere, si ex iuris vniuersalis publici principiis rem explicuisset: quæ enim in iure Romano hac de re habentur, itidem ex nostra doctrina desumpta sunt. Ceterum facile patet ius hoc metatorum fuisse necessarium potissimum propter *militem mercenarium*, qui vndique corradi & in vnum cogi solet. In milite lecto, qualis potissimum adhuc obtinet in *militia prouinciali perpetua*, multa onera olim cessabant, quæ nunc quidem subditi sustinent, præsertim cum olim quilibet *suo sumtu* ordinarie militaret, qualis etiam ratio fuit militiæ ante tempora Maximiliani I. Post quæ tempora vbi miles conductitius adsumi fuit, inde quoque iura metatorum sequi debuerunt.

(o) Quia omnium subditorum vna eademque est obligatio intuitu imperantis, nemo *suo iure* ab eo liberatus erit. Cum itaque status imperii non sint subditi imperatoris, neque eos neque eorum territoria metatis grauare potest, nisi quatenus ex *pacto imperii publico* ad defendendum imperium singuli status concurrere, & hac ratione, conditione belli vel necessitatis id postulante, metata militum admittere debent.

cuius unque conditionis sint, ad id cogi, nisi se doceant exemptos per privilegium, quod tamen in casu necessitatis non attenditur.

§. XXIX. Æquum præterea est, vt subditi sumtibus suis (p) milites recipiant, cum ad alendum militem, reipubl. defendendæ causa conscriptum, obligentur.

§. XXX.

bent. Arque inde in *I. P. art. 8. §. gaudeant*. pronisum, quod iure suffragii status gaudere debeant, quando delectus aut hospitationes militum sunt instituentia. Proinde metata militum imperii non sustinent ex imperio Cæsaris *tanquam subditi*, sed ex pacto imperii publico, ex quo singuli in communi periculo tenentur succurrere necessitatibus publicis, quemadmodum etiam in systemate plurium ciuitatum fieri solet.

- (p) Cum metata ex bonis subditorum sustinenda sint, sequitur, vt in dubio magis ad onera realia referri debeant. Ceterum in subditorum libero arbitrio non absolute videtur esse positum, an milites recipere an vero loco hospitationis æstimationem soluere velint, quod *aderationem* vocare solent, ædærare enim est, *ad aris pretium rem redigere*, Carol. du Fresne in *Gloss.* *Voce aderatio*, cum in nullius debitoris privati arbitrio sit, obiectum obligationis mutare, aut aliud pro alio soluere, præsertim cum hoc ipsum in aliorum præiudicium vergere possit. Solet tamen non raro electio subditis relinqui, vt loco hospitationis *aderationem* soluant, quam vocant *Service-Gelder*, quemadmodum tam in Saxonia quam Brandenburgico Electoratu eiusmodi edicta deprehenduntur, quo casu electio subditis ex voluntate imperantis facta est.

§. XXX. Quamuis autem ius metatorum ab imperante potissimum exerceatur, distributio (q) tamen ipsa hospitiorum per magistratum oppidanum fieri potest.

§. XXXI. Tandem (VI.) ex iure belli fluit *ius sequela*, vi cuius imperans pro defensione reipubl., maxime vbi summa necessitas ingruit, subditos (r) in militiam euocare, & vt eundem armati sequantur, cogere potest.

§. XXXII.

(q) Nemini rectius distributio committi potest, quam magistratui oppidano, quippe cui optime inter omnes constat, quomodo assignatio hospitiorum facienda, cum conditionem loci & incolarum exacte sciant, quam metatores alii ignorare, & ob hanc rationem alios prægrauare possunt.

(r) Cum in plerisque rebus publicis imperantes *mercenario milite* vtantur, ordinarie omnes subditi in bellum euocari non solent; interim tamen si ille deficiat, vtique singulis subditis incumbit obligatio reipublicam defendendi, & hinc *ius sequela*, *der allgemei- ne Aufboth*, quod inprimis exercetur, in *casu extrema necessitatis*. Sic apud Athenienses ab anno decimo quarto vsque ad sexagesimum cives, exigente necessitate, in bellum ire cogebantur, cuiuscunque essent dignitatis. Iul. Pollux in *Phocione*. Imo putarem hoc ius quoque magistratum inferiorem exercere posse, si prouincia eidem concedita ex inopinato ab hoste inuaderetur, vt nulla alia illam defendendi ratio suppeteret: quia enim hoc casu defensionem etiam per vim, inconsulto imperante, recte exercet, hoc medium defendendæ prouinciæ eidem denegari nequit. Hac imminente necessitate immunitates a militia quiescunt, quod & apud Romanos obtinebat, qui

§. XXXII. Neque tantum imperans hoc ius exercet quamdiu hostis inhæret finibus reipublicæ, sed etiam subditis recte imponi potest, vt eum sequantur extra fines (s) territorii, si securitati reipublicæ aliter prospectum esse non possit.

§. XXXIII. An autem & quinam in persona imperantem sequi debeant, an vero substitutum mittere sufficiat, an denique soluere pecuniam possint pro sequela, regulariter æstimabit

qui tunc *tumultum* esse declarabant, qui grauius quid quam simplex bellum denotabat. Briffon. *de form. solenn. lib. 2. p. 258.* Decreto vero tumultu a senatu, cessabant vacationes, nec cuiusquam excusatio in delectu habendo admittebatur. Appianus *lib. 2. bell. ciuil.* Inde formula: *delectus sine vacationibus habiti sunt.* Liuius *lib. 10 c. 21. & lib. 3. c. 28.* Vnde ne quidem Sacerdotes immunes erant.

- (s) Hoc quidam vel inde negant, quod subditi tantum arma capere debeant pro defendendis reipublicæ limitibus, quo posito, suo videntur satisfecisse officio, si a finibus hostem depellere sustinuerint. Verum cum subditis haud concedendum sit, suo definire arbitrato, an salus reipubl. salua sit per depulsionem hostis a limitibus, & præterea contingere possit, vt reipubl. non aliter satis prospectum sit, quam si etiam vterius vires eius debilitentur, ius sequelæ hac ratione restringi nequit. Neque in futurum reipublica eo ipso tuta dici potest, quod iam quidem hostis sit depulsus. nam potest vtrique hostis vires colligere, & de nouo reipublicam in ambiguum vocare discrimen.

mabit imperans, (t) qui sequelam imperat, cuius est iudicare, quomodo securitati publicæ prospectum satis esse possit.

§. XXXIV. Tenentur autem sequi imperantem suo sumtu & victu, (g) vel, quod perinde est,

(t) Audiendi non sunt, qui subditis dant electionem, quasi præstando interesse liberari queant, quod sint obligati ad faciendum, quo casu volunt sufficere *præstationem eius, quod interest*. Nam α] ipsa hæc doctrina in iure ciuili vix fundata dici potest, licet communiter Dd. hanc regulam in ore habeant; *debitor facti liberatur præstando interesse*. β] Et si vel maxime inter *privatos* vera esset, tamen valde incongrue ad subditorum obligationem applicatur, quæ multo adstrictior est, quam quidem priuatorum inter se. γ] Aliquando etiam imperantis interesse potest, vt subditi in persona compareant, quorum fidem magis perspectam cognitamque habet, quam eorum, quos substituunt, qui vadiquaue corradi solent. Sic tempore belli punici II, vbi Hannibal ad portas erat, *ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli administratione data est*. Liuius lib. XXXII. c. 32. δ] Aliquando etiam iuste exigit pecuniam pro sequela, cum accidere possit, vt princeps subitaneo & exercitato milite indigeat, illum etiam pro pecunia habere possit, cum tamen ciues non ita exercitati esse queant. Equidem quidam hoc limitant & hunc excipiendum casum iudicant, si pactis aliter conuentum sit. Myler ab Ehrenbachii. *de Princip. Et Stat. imper. c. 76. §. 2.* Verum cum ius sequelæ hodie, vbi milite conductitio vtimur, non nisi in casu summæ necessitatis exerceri soleat, in hoc vero casu talia pacta vim suam amittant, illa vt plurimum otiosa erunt.

(g) Loquor hic de casu, quando omnes & singuli principem

de est, aliquid in commune conferre, vnde totus exercitus sustineatur.

§. XXXV. Sicuti omne bellum *pacis causa* (h) susci-

cipem sequi tenentur, necessitate ita ferente, vbi expeditum est, quod quilibet se instruere debeat armis & vestibus. Vbi forsan *decimus quisque* ex ciuitate, in militiam vocatur, ciuitas, cuius nomine electi militiam subeunt, hæc subsidia præstare tenentur, ne alioquin pauciores onus ferre cogantur, quod nomine omnium suscipitur. Et licet vel maxime ratio belli non semper ita ferat, vt prouisio singulis possit relinqui, sed potius *publice promissiones* in hunc finem adornari debeant, hæc ipsæ tamen instituuntur ex subditorum collectis, vt in effectu videantur suo, sumtu militare.

- (h) Bellum suscipitur propter pacem hoc sensu, vt subditi tandem tranquille & secure viuere, nec vim externam amplius metuere debeant. Si, iudice Cicerone *Philipp. VII. p. m. 889. lit. d. pacem frui volumus, bellum gerendum est, si bellum omitemus, pace nunquam fruemur.* Proinde, vt recte idem asserit *lib. 1. de offic. p. m. 469. lit. d. suscipienda bella sunt eam ob causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Qui enim aliter non possunt, ideo belligerantur, non vt perpetuo bellum gerant, sed vt tandem tuto in pace quiescant, vt ait Themistius orat. 5.* Cum vero nulla salus in bello sit, & imperans semper præferre debeat securitatem reipublicæ ambigæ belli fortunæ, hinc recte Cicero *lib. VI. epist. 6.* inde concludit, *iniquissimam pacem iustissimo bello, anteferendam esse & lib. VII. ad Attic. epist. 14. in f.* idem repetit his verbis: *ad pacem hortari non desimo, qua vel iniusta vitior est, quam iustissimum bellum, id quod sine dubio ita intelligendum, si modo de cetero respublica incolumis seruari, & a futura iniuria salua esse queat. Rationem idem suggerit in Philipp. XIII. pr. his*

suscipi debet, ita imperanti quoque ius pacis sancienda in suæ reipublicæ securitatem competit.

§. XXXVI. Duces itaque belli, quibus ab imperante *belli directio* concredita est, hoc ius fibi

pr. his verbis: Dulce nomen est pacis, res vero ipsa tum iucunda tum salutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordia, quem cades ciuium, quem bellum ciuile delectat. Vnde non minor ratio pacis, quam belli in republ. habenda est: Si enim regum atque imperatorum animi virtus in pace ita uti in bello valet, equabilis & constantius se res humana habent. Salust. de bello catil. c. 2. n. 3. In Numa Pompilio Liuius lib. I. c. 21. hoc studium pacis regni causa laudat, omnium maximum, ait, operum fuit tutela per otane regni tempus haud minor pacis quam regni. Ex accidente, & malo more ciuitatis contingit, si bella externa magis, quam pax prodesse videantur, id quod tamen in antiqua Romana republ. contigisse constat. Obseruat hoc ipsum Dionys. Halicarnass. lib. X. aiens. Hoc illi ciuitati familiare erat, ut si bello premeretur, concors esset: si pace frueretur, seditione laboraret. Quod cum animaduertent summi magistratus, nibilo magis quam bellum aliquod externum semper oriri optabant. Quoties vero pax foris erat, ipsi crimina consungebant, & bellorum occasiones querebant, quippe quod viderent rempublicam bellis magnam & fortunatam fieri, seditionibus vero humilem & infirmam reddi. Enimvero hoc medium conseruandi pacem reipublicæ est formidolosum & periculosum, saltem a tramite vero deflectit, ut nulla inde regula defumi possit, sicut regula viuendi ab eo peti non potest, qui perpetuis conflictatur malis internis externisque.

(i) Pacis

sibi vindicare nequeunt. (i) adeo vt si vel maxime cum hoste, necessitate compulsi, pacem inire coacti fuerint, hæc tamen non aliter imperantem obligare, quam ex subsequuta ratihabitione, queat, quale pactum cum belli ducibus initum olim SPONSIO (k) appellatum fuit.

§ XXXVII.

(i) Pacis arbitrium vnice penes imperantem consistit, nec eius conditiones dependere possunt ex beneplacito Ducum belli, si vel maxime illis libera belli administratio ab imperante commissa sit, cum hoc negotium tam arduum sit, vt ipsius principis specialem directionem & arbitrium requirat. Hoc Romani antiquitus sæpe vrserunt, & inprimis in sponsione Caudina, vbi ipse Posthumius censuit, *cum pax illa iniussu populi facta esset, populum ea non teneri.* Lilius lib. 9. c. 8.

(k) Huc respexit Ictus in l. 5. ff. de pact. vbi ius pacis sancienda ducibus belli adscribere videtur aiens: *Publica conuentio est, que fit per pacem, quotiens inter se duces belli quadam paciscuntur.* Equidem ius publicum vniuersale ex iure Romano addiscendum non est. Illustrationis tamen causa quædam hic ex historia Romana adiciam. Distinguebant Romani pacem a sponsionibus. Hæ dicebantur pactiones initæ a ducibus belli pacis causa, sed autoritate populi Romani demum ratihabendæ, qua ratihabitione deficiente, sponsio effectu carebat, quamuis spondentes hosti dedendi erant, vti id illustri exemplo duplici *Sponsionis Caudinae & Numantinae* constat. Vtriusque rationes & momenta explicat egregie Dn. Thomasius dissertatione duplici. Deinde alia quæstio est, an duces belli pacem perpetuam inire queant, quod hætenus negatum est, & annon aliquo modo *inducias*, vel pactum cum hoste

§. XXXVII. Pax semel inita sancte seruanda, neque sub inani prættextu rumpenda, licet vel maxime publicæ rei ratio per illam quodammodo læsa sit, (I) cum hoc damnum compensetur tranquillitate publica restaurata.

§. XXXVIII.

hoste de redimendis captiuis, vulgo *Cartel*, vel aliam *conventionem* de vrbe oppugnata his vel illis conditionibus reddenda inire queant, quod facilius asserendum est, si duci libera belli administratio concessa fuit, quamvis quoad inducias vtique adhuc distinguendum sit, vtrum ad longum tempus seu aliquot annos pacis fuerint, an vero ad breue tempus. illæ cum paci similes sint, non dependent ex Ducis belli arbitrio, cum *totale armistitium* inducant; facilius autem hæ, quæ finem bello non imponunt. Hoc facile concedo, si ducibus pacis bellique arbitrium concessum sit, pacem ab illis initam rempublicam obligare. Sic *Quintio consuli R. liberum arbitrium pacis ac belli permissum* legitur apud Liuium *lib. XXXII. c. 37.*

- (I) Duo in omni pace potissimum concurrere solent (I) pactum de intermittenda & deponenda hostilitate, & fruenda tranquillitate, (II.) transactio super controversiis, propter quas bellum hactenus gestum. Vtrumque obligat imperantem tum intuitu alterius gentis, tum etiam intuitu reipubl. suæ, cuius salus in pace consistit, quam si temere frangit, iniurius in gentem alteram & propriam rempublicam est. Et si vel maxime pro pace obtinenda de iure suo aliquid remittere necessum habuit, tamen quia securius fuit, de iure suo aliquid remittere, quam perpetuæ hostilitati rempublicam exponere, hoc damnum satis compensatur fructibus pacis, nec ad iura renuntiata patet regressus, quod, pace facta, demum de iure alterius liquido constare incipiat, forsan ex documentis no-

uiter

uiter reperiis, cum sententia iudiciali, non decidatur negotium. Multo minus admittenda exceptio, quod pax per vim maiorem & metum extorta sit: *Quis est enim, inquit recte Bodin. lib. V. de republ. qui nesciat, pacis condiciones semper iniuris dari & victoribus vi ac metu accipi, vi quod dici solet, minima de malis.* Nemo tamen aut legislator aut princeps extitit vnquam, qui quod victori promississet, exequi recusaret, quasi vi coactus id fecisset. conf. Dn. VVerlhoff *diff. de pact. liber. gent. §. 24. seqq.* Equidem Adrianus Houtuyri *in polis. gen. §. 50. in f.* excipit casum, si pax sit inita contra salutem populi, sic enim peccare imperantem putat, si tale pactum seruet, modo non adeo modicum sit prziudicium: quemadmodum enim ius civile laesos restituit, ita imperantes, qui sibi iudices sunt, ex facultate naturali se ipsos restituere posse iudicat. Fingamus, principem praelio satis debilitatum non potuisse alia conditione pacem a gente victrice obtinere, quam hac durissima conditione, vt omnia forralitia in territorio suo destruat, nec vnquam noua in posterum extruat. Nemo cete negabit, securitatem totius reipublice valde titubare. Sed tamen ne sic quidem iustam pacem rumpendi causam adesse existimarem. Sit ita, quod vtilitari publice hac ratione non satis consultum fuerit, a) gens tamen victrix iure suo egit, quod tales condiciones deuictae genti praescrpsit, adeoque de iniuria sibi facta conqueri, multo minus laesionem iniquam allegare nequit. Pœni in bello primo cum Romanis has leges pacis accipere coacti sunt: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, qua inter Italiam & Africam sunt, excedunt: MCC. talenta in annos XX. pendunt* Polyb. lib. I. c. 62. Verum inde nulla causa peti poterat, pacem frangendi, vt factum est bello punico secundo, vtut alia simularetur Flor. lib. II. c. 6. ß) Sicuti eo tempore, quo pax pangebatur, vtilius reipubl. videbatur sub eiusmodi durissimis conditionibus pacem amplecti,

T

quam

§. XXXVIII. Durat hæc obligatio ad pacem seruandam in quolibet successore, (m) quia hic quoque

quam extrema quæuis subire, ita ex postfacto inutilis talis pax iudicari non debet, quæ eo tempore, quo inita est, salutaris & vtilissima fuit, cum pax quælibet bello preferenda sit Dion. Halicarn. lib. 8. ¶ incongruum est argumentum a restitutione in integrum desumptum, quæ a iudice indulgetur inique læsis, qualis læsio allegari nequit, cum penes gentem victricem fuerit, iure victoriæ totam excindere rempublicam. Alia vero quæstio est, an prudenter eiusmodi durissimæ conditiones in casu necessitatis dicitæ genti imponantur, quæ ad noua bella vt plurimum ansam præbent; quæ enim vel necessitate aliqua vel occasione sive a priuatis hominibus sive a rebuspubl. extorquentur, simulatque occasio vel necessitas sublata est, statim dissoluantur, vt aiunt legati Romani ad Cario lanum apud Dion. Halicarnass. lib. VIII. Valet plerumque hic quoque illud Taciti lib. XV. *annal. pacem ex æquo vtilem*, quemadmodum etiam censuit sematus apud Liuium Lib. VIII. c. 21. *ibi pacem esse fidam, vbi voluntarii pacati sunt.* Cum enim Priuernates interrogarentur, qualem pacem Romani cum illis habituri essent, responderunt, *si bonam dederitis, & fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam.*

(m) Sicuti in persona imperantis integræ quasi respublica sustinetur, ita quoque cum tota respublica pax stabilita videtur, atque adeo quilibet successor illa, quæ reipublicæ causa gesta sunt, approbare debet, quia respublica intuitu alterius gentis non mutatur, mutato eius præside. Quodsi vero iure victoriæ & belli respublica quædam esset sub iugum redacta, victorem quidem non obligari legibus pacis, antea a tali respublica cum gente alia conclusis, facilius concederem, quia victor non tanquam successor considerari potest,

quoque in omnem obligationem, quæ reipublicæ causa inita est, succedit, quocunque modo succedat.

§. XXXIX. Denique quicquid pacis causa factum, merito pro *lege suprema* (n) reipublicæ agnoscendum, quatenus salus populi integraliter conseruari non potuit.

§. XL. Præterea securitatem publicam admodum promouent (o) *foedera publica*, vnde iterum

potest, nec sponte & voluntate subditorum imperium obtinuit, sed magis iure belli, quo ipso status reipublicæ penitus mutatur. Atque adeo in dato ad §. *antec.* exemplo victori integrum foret, fortalicia extruere, quæ alias extrui haud potuissent, si respublica in pristino statu permanisset.

(n) Pertinet hæc obseruatio ad illos casus, quando pacis causa quædam alienantur & reipublicæ subtrahuntur, quod legibus fundamentalibus aduersum fuit. nam cum *pacis causa* hoc factum sit, contra leges fundamentales factum dici non potest, quæ quoque ex salute totius reipublicæ, tanquam *lege suprema*, suam interpretationem desumunt. Sic quoque quod pacis causa in res subditorum quoquo modo factum, vel promissum, vim suam habebit, cum res priuatorum subsint salutis reipublicæ, quæ inprimis in pace continetur.

(o) Fingi vix potest respublica, quæ sibi soli sufficiat tempore *belli & pacis*, præsertim si metus potentia vicinæ præsens adfit, qui per foedera talia facilius auerti potest. Prout autem ratio salutis reipubl. id postulat, vel *aqualia* vel *inaequalia* ineuntur, quæ satis explicantur a Grotio *de I. B. & P. lib. II. c. 15. §. 7.* Collimat huc quodammodo Menippus apud Lium *lib.*

iterum ius soli imperanti competens nascitur, foedera cum aliis gentibus pangendi, non aliter tamen exercendum, quam in salutem populi.

§. XLI.

XXXIV. c. 156, vbi trium generum foederum mentionem iniicit. Ratione finis quoque alia *defensua* alia *offensua* sunt, quae cum magis ad *ius gentium* spectant, hic explicare nolo. Quia vero nomine reipubl. tale foedus inicitur, morte imperantis non expirat, & ita male censebat Turnus Hardonius, foedus cum Latinis inicitur, morte Tarquini Prisci extinctum esse. Dion. Halicarnass. lib. IV. Ceterum ius foederum pangendorum non semper liberum est, sed pactis & legibus fundamentalibus circumscribi potest. Sic in priuilegiis, quae nobilibus Pomeraniae anno 1560. concessa, reperiuntur sequentia: *VVir Fürsten und unsere Erben und nachkommende Herrschafft wollen uns auch in keine Kriege noch neue Verbündnißsen mit iermandes einer ohne des andern Vorwissen und VVillen, und ohne gemeine Rätbe der Land-Stände einlassen &c.* Eadem obligatio, cum consensu statuum prouincialium foedera pangendi, in aliis quoque territoriis deprehenditur, de qua vid. Dn. Stryk. *de Statib. Prouinc.* & Dn. Hertius *diff. de Consult. LL. & iudiciis in Special. Rom. Germ. Imper. rebuspubl. §. 8.* Multum itaque ad efficaciam foederum facit, si pangantur cum iis, quibus summa rerum concredita est. Ordines reipubl. vel subditi imperanti suis foederibus, prauiudicare non possunt, quod exemplis omnium seculorum constat. Sic cum seculo XV suscepta satis infeliciter esset expeditio contra Mauros, & Lusitani victi deditioem Septae & ex Africa discessan. Barbaris promissent, de sancito foedere in consilio principum Eborae disquisitum & communi consilio conclusum: *missu regis conditiones pactas irritas videri, religionem, si qua erat gens obligata eo fadere*

§. XLI. Fœdera hæc cum aliis inita semper tacitam videntur in se continere conditionem; (p) quatenus, salva incolumitate reipublicæ, promissum præstari possit.

§. XLII.

dere, satis exsolui obsidibus in hostium potestate relicto, ut suis capitibus lucrent, qua stulte & temerarie promiserant. An si eadem superba Lusitaniæ deditioem polliceri barbari vniuersæ coegissent, conditioni esset standum? Mauricique imperii iugum reponendum Hispania? quid alia, qua multa polliceri & indignissima potuissent, num sic gens Lusitana teneretur? Marian. lib. XXI. de reb. Hisp. c. 12.

(p) Equidem fœdera alias magnam in se vim apud gentes ab antiquo obtinere, ex communi omnibus gentibus insita ratione, quoniam conseruatio fœderum optimum est reipublicæ munimentum; nihilominus tamen multi fœderibus talibus magis ad populos subiugandos abusi sunt, sicuti supra de populo Romano notauimus. Equidem de eo Florus lib. II. c. 6. n. 5. ita ait: *summa fœderum Romanis religio est, quod etiam confirmat Sextus Cæcilius Ictus apud A. Gell. N. A. lib. XX. c. 1. aiens: Populus Romanus e parua origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit, sed maxime atque præcipue fidem coluit, sanctamque habuit tam priuatim quam publice.* Hoc enim inprimis in statu civili valet, quod patres apud Liuium, lib. III. c. 61. vrgent, *fama & fidei damna maiora esse, quam qua aestimari possint.* Hac fide Romanorum in ipso bello conseruata adducti Falisci, ut se sponte dederent Romanis. Liuius lib. V. c. 27. Interim quantæ fraudes a populo Romano commissæ sæpe fuerint, optime enucleat Forstnerus ad Tacitum P. 1. p. 287. quem locum supra pag. 46. integrum dedi. *Suo forsân ipso exemplo moniti Romani cauebant semper, ne ita crederent*

§. XLII. Sicuti itaque fœdera in securitatem reipublicæ eiusque conseruationem tenere debent, ita de iure naturæ nihil vterius requiritur, quam vt cum tali ineantur, qui sufficientia possit reipublicæ præstare subsidia, cuiuscunque religionis fuerit. (q)

§. XLIII.

externis auxiliis, vt non plus sui rōboris, suarumque proprie virium in castris haberent. Liuius lib. XXV. c. 33. Quid vero si respublica quædam bello durissimo implicata sit, vt alteri promissa subsidia absque euidenti sui ipsius perniciæ præstare non possit? Hic sine dubio fœdus exceptionem patitur, nec hunc casum fœdere comprehensum esse credendum est, quod non ad destructionem propriæ reipublicæ, sed eius conseruationem initum esse, iudicari oportet. Cum bello Punico II. tot fœderati a Romanis defecissent, Pettellini soli ex Butriis in amicitia Romana manserunt, & cum ex fœdere subsidia a Romanis peterent, denegata eisdem sũnt, fideque ad vltimum expleta, consulere sibi met ipsos in præsenſi fortuna iusserunt. Liuius lib. XXIII. c. 20.

(q) Late de hac quæstione disputant Grotius lib. II. de I. B. & P. c. 15. §. 8. seqq. Ziegl. de Iurib: maiest. lib. I. c. 38. §. 7. Befold. de fœderum iure c. IV. Notum est Francisci I. Regis Galliæ fœdus cum Turcarum imperatore initum, de quo variæ censuræ & querelæ hinc inde reperiuntur, & imprimis in R. I. de anno 1544. §. und demnach & seq. grauitè hoc fœdus a toto imperio reprehensum legimus. Verum hic caute quæstiones variæ sunt secernendæ. Quando quæritur, an imperans ius fœderum recte exerceat, si illud cum infideli pangit, in conseruationem suæ reipublicæ contra quoscunque eius oppugnatores? sine dubio hoc affirmandum est, quia omnia media conseruandi rempublicam

§. XLIII. Potest tamen ius fœderum pandendorum restringi ex fœdere antiquiori, (r) vel fœdere

blicam a iure naturæ imperanti indulta sunt, sine quibus commodè conseruari non potest, siue fœdus inatur contra fideles siue infideles. Prius quidem Zieglerus in dubium vocat, sed absque ratione, quia diuersitas religionis non tollit aut mutat iura gentium communia, nec vlla ratio vetat, reicienda esse auxilia eorum, qui nostræ reipubl. bene cupiunt, & pro eiusdem incolumitate simul laborant. Regerit quidem Zieglerus *cit. l. 6. 9.* aduersus fratrem hostem communem excitandum non esse; sed respondeo, me ignorare, quæ iura fraternitatis Christianæ inter hostes Christianos obseruari debeant, & sæpe Christiani magis barbære sæuiunt in hostes suos, quam quidem ipsi infideles. Deinde alia quæstio est, an excitare per fœdus liceat infidelem ad infringendam potentiam alterius, qui quamuis Christianus, nobis tamen metuentus videtur? quod nego, non quia alter infidelis est, nam nec fidelem excitare licet, sed quia tale medium iuri naturæ aduersatur, & alia media adsum, sibi intuitu alterius potentie consulendi.

(r) Exemplum est in Campanis, qui vbi fœdus, cum Romanis inire vellent contra Samnites, Romani tamen id recusarunt, licet multam sibi vtilitatem ex tali fœdere pollicerentur; nam, vt inquit Livius *lib. VII. c. 31.* tanta vtilitate fides antiquior fuit, atque hinc tale responsum tulerunt. *Auxilio vos, Campani, dignos censet senatus, sed ita vobiscum amicitiam institui par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt, itaque arma Deo prius, quam homines violatura aduersus Samnites vobis negamus, legatos sicut fas inique est, ad socios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat. Ceterum alia quæstio fuit, an postquam Campani se po-*

fœdere systematico, (s) ne in huius perniciem vergat.

S. XLIV. Hoc ipso quoque subditis non interdictum esse videtur, fœdera cum aliis gentibus *commerciorum* (t) *causa* inire, quippe quæ pacta

stea in populi Romani potestatem darent, hi absque violatione fœderis recipi potuerint. Ita quidem censuit senatus apud Lium *cit. l.* adhuc enim videbatur res integra, nondum bellum erat cœptum, sed instabat, nec recipiebantur in societatem sed in subiectionem & deditionem. Alia ratio fuit Sidicinorum, quorum deditionem aspernabantur Romani ut seram, *Sitimaque tandem necessitate expressam*, ut ait Lius *lib. VIII. c. 2.* neque enim amplius in sua potestate videtur esse populus, qui in extrema necessitate constitutus se alteri subiicere cupit.

(s) Reuera duplex obligatio hic occurrit; (1) quoad rem publicam propriam, (2) quoad reliquas fœdere systematico comprehensas, atque adeo ius fœderum ita exercendum, ut vtrinque securitas maneat illibata & salua. Quamvis itaque statibus imperii ius fœderum competat, non aliter tamen exerceri potest, quam *ne sint fœdera contra imperatorem vel imperium, pacemve eius publicam* ut dicitur in *I. P. art. 2. §. gaudeant*, quo ipso nihil adeo singulare est constitutum, cum illa ipsa limitatio ex iure publico vniuersali per se fluat. Interim si respubl. systemate comprehensa a reliquis eiusdem systematis sociis bellum & vim hostilem metuat, non dubium est, quin talis respubl. hoc casu in sui defensionem fœdus cum aliis contra reliquos socios inire possit, cum imperans magis obligetur suæ respubl. quam reliquis sociis fœderis systematici.

(t) Commerciorum res privatas potissimum respiciunt, nec regimen publicum per se tangunt. Potest quidem impe-

paeta nec rempublicam primario concernunt, nec ius imperantis violant.

§. XLV. Imo & sic quoque ciuitatibus singulis, communem alias imperantem habentibus, fœdera pro conseruatione & securitate, sua cum aliis, inire licet, quoties ab imperante suo deferuntur, vt quasi pro derelictis habitæ videantur. (u)

§. XLVI.

imperans illa restringere, & hæcenus ad leges ciuitatis in exercitio commerciorum subditi obligantur, sed, his deficientibus, libertas pristina sese exferit. Exinde forsan *fœdus Hansæaticum*, olim tam celebre, defendi potest, in quod tam plurimæ ciuitates absque publica imperantis autoritate receptæ sunt, cum tale fœdus nihil aliud fuerit, quam maxima quædam societas lucri causa inita. Ostendit enim Conringius *de Urb. German. §. 98.* hoc fœdus *ovvµαχιαις* causa non fuisse initum: neque hoc credibile est, quia principes tale quid nunquam permittere potuissent, Interim rationes politicæ non semper ferunt, vt talis libertas subditis relinquatur, vt bene obseruat Conring, *cit. l. §. 101.*

- (u) Possunt publicæ calamitates rempublicam ita affligere, vt ciuitates a suo imperante amplius defendi nequeant, sed aliunde sibi defensionem querere debeant. Talis status Germaniæ fuisse videtur tempore funesti illius interregni, quem Mutius *lib. 21. Chron. germ. p. 192.* ita describit: *His temporibus armæ ubique, leges fere nusquam, dominabantur, quisque occupabat, quantum potuit per vim.* Status itaque naturalis reductus videbatur, ciuitates omni defensione erant destitutæ, & tamen potentiores in viscera imperii scuebant, vt in tali rerum statu nihil consultius esset, quam

§. XLVI. Sub hoc iure fœderum pangendorum comprehenditur quoque *ius clientelare*, (x) tam *actiuum*, quam *passiuum*, adeoque cui prius

quam defensionis causa fœdera inire. Primitus paucæ ciuitates anno 1254. inter se fœdus tale inierunt, cui fœderi postea se aliæ adiunxere, & militem communem ad communem defensionem aluere. Non potuere non ægre id ferre, quibus raptu vivere, & *ἀνεπιήν* vitam paci præferre cordi erat, quamuis eum ob tutelam suam id facerent, iure id fecisse existimari debebant. Rem totam ita describit Arnoldus Abbas Stadenſis in *ſin. Chron.* *Quidam validus ciuis in Moguntia cepit hortari conciuēs ſuos, vt pro pace reſtauranda iuramento ſe inuicem conſtringerent. Conſenſerunt ei & aliæ ciuitates plurimæ. Vocarunt eum VVatbodonem. Nam placuit res principibus, nec militibus, ſed neque pradonibus, & maxime his, qui habebant aſſiduè manus pendulas ad rapinam, dicentes, eſſe ſordidam, mercatores habere ſuper homines honoratos & nobiles dominatum. Ciuitates ipſas ſub hoc fœdere comprehenſas enarrat Lehman. in Chron. Spir. lib. 5. c. 92.*

- (x) *Ius clientelare* inter ſummos principes nihil aliud eſt, quam *fœderata conſociatio*, quæ alter alterius maiestatem obſeruare tenetur, vt ab iniuria potentiorum tutior eſſe poſſit, ſunt verba Bodini *de rep. lib. 1. c. 7.* Eſt enim fœdus vel *æquale* vel *inequale*. Ad claſſem poſtერიorem *clientelare ius* referri debet, quia infirmior defensionem ab altero recipit, non præſtat, & quia patronus potentior eſt, hinc præterea receptum, vt infirmior maiestatem alterius comiter conſeruet, quod explicat Proculus in *l. non dubito 7. §. 1. ff. de captiuis*, & eodem fere modo Ciceſo *orat. pro Cornel. Balbo p. m. 721. lit. c. ſeqq.* Atque hinc quoque receptum eſt, vt publicis precibus patroni ſoleant comendari

prius competit, posterius denegari non potest.

§. XLVII. Sicuti itaque fœdera libertatem alterius non tollunt, ita quoque ius clientele non liberat subditos ab obsequio erga proprium imperantem, cum huic omnia iura summi imperii maneant salua. (y)

§. XLVIII.

mendari in iis locis, quibus defensionem debent. Cum itaque subditi proprie dicti defensionem suam ab imperante petere debeant, alterius defensionem se submittere nequeunt, quia potestas domini territorii inde læderetur. Cautum id legitur in *Capit. Ioseph. art. VIII.* quemadmodum etiam iam in *R. I. de anno 1519. §. wir auch Churfürsten.* status imperii se invicem obstrinxerunt, *Daß keiner des andern Unterthanen und Verwandten, des Glaubens oder anderer Ursache halber in sonder Schutz vnd Schirm, wieder ihre Obrigkeit nehmen sollen noch wollen.* Quamvis vero dictum sit, subditos ne quidem intuitu religionis se alterius clientelæ subiicere posse, quia sic in effectu implorando defensionem patroni imperanti suo legitimo resisterent; alia tamen quaestio est, annon imperans, qui successorem diuersæ religionis habet, subditos suos alterius defensionem possit commendare, ne in exercitio libero religionis a successore forsan turbentur: quod itidem negandum existimo. In effectu enim talis dispositio duplex diversum & contrarium inuolueret imperium, & subditis suppeditaret ansam, imperanti resistendi, cum non aliter possint defendi a patrono, quam vel *intercessionibus*, vel denique *adhibita violentia*.

(y) Vulgatum est: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* sed tamen itidem vulgatum est: *aus Schirm-Herrn werden*

§. XLVIII. Sed etiam singulorum securitati aliquando contra vim externam iuste prospicit imperans, quo referunt *ius repressaliarum*, quod primario in eo consistit, vt imperans in suo territorio subditis gentis extraneæ denegare possit iustitiam, (z) quæ subditis huius imperantis illam denegauit.

§. XLIX.

werden leicht Sturm-Herrn, scilicet si patroni inique sua potestate abutuntur, qualis metus tunc vt plurimum adest, si patronus nimia polleat potentia. Plurimæ id suo damno expertæ sunt ciuitates, inter quas quoque Metis, Tullum & Verdunum non posteriores sunt, quæ protectionem Galli amplectendo ab imperio auelli cœpere. Ipsum Romanum imperium iam olim per oppressionem confœderatorum huiusmodi admodum auctum fuisse constat.

- (z) In hoc potissimum repressalias consistere, docet Peshwitz *de repress. c. 2.* quamuis alii aliter rem explicant, & res inter se affines confundant. Est hoc remedium non adeo iniquum, cum per indirectum ita adigatur gens extranea, subditis alienigenis, si quid iure petere possunt, æque administrare iustitiam vt propriis. Prærequiritur autem (α) ius eius, cui a libi iustitia est denegata, esse liquidum, (β) eidem omne auxilium in territorio extraneo contra subditum illius denegari, (γ) deficere vtrinque superiorem, ad quem prouocari possit, in casu denegatæ iustitiæ. Exercet hoc ius tantum summus imperans, adeoque an locum habere possit, desuper vnice cognoscit, & magistratui inferiori, qui illud *suo iure* exercere nequit, per mandatum iniungit, vt casu eueniente suspendat iustitiæ administrationem contra extraneum.

(a) Solent

§. XLIX. Faciunt præterea aliud *repressaliarum* genus, consistens in *detentione persona aut bonorum propter debitum aliquod*, (a) ratione cuius subdito huius territorii denegata iustitia, est, ad effectum, vt læso a gente iniqua satisfiat.

CAP. II.

(a) Solent nonnulli hanc speciem *pignorationem* appellare, alii vero totam repressaliarum naturam in hoc ipso querere. vid. Ziegl. *de iurib. maiest. lib. 1. c. 34. §. 29. Grot. lib. III. c. 2.* Hoc ius potissimum defendunt ex *belli iustitia*, adeo vt nonnulli illud ipsum *belli minus solennis* nomine insignire soleant, ex quo ulterius deducunt, inter illas personas ius hoc exerceri posse, inter quas licite bellum geritur; quando enim iudex adest supremus, qui propter denegatam iustitiam adhuc adiri potest, toties ad hoc extremum medium deueniri nequit, quo intuitu has pignorationes status imperii inter se iure haud exercent, bene tamen erga extraneos. Eatenus autem ad ius publicum vniuersale spectant, quatenus ab imperante adhibentur pro *securitate & defensione subditorum* suorum, quibus a gente extranea vel ius denegatum, vel alia iniuria facta. Cum enim hoc ipso non tota respublica læsa, sed tantum quidam ex republica, & hinc propter horum læsionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare discrimen periculosum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem iniquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipsum ansam dare solet.

(b) Supra

CAP. II.

De

Iuribus tranquillitatem internam
reipublicæ respicientibus.

§. I.

Semperans rempublicam a vi externa defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a vi interna, (b) statui ciuili admodum inimica, & quæ

- (b) Supra dictum est, statum reipublicæ in vnione subditorum *arctissima* fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per vim internam consumatur, & præterea a vi externa salua & incolumis præstari non possit. *Quoties enim ciuitas, vt philosophatur C. Claudius apud Dion. Halicarn. lib. XI. concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, sterile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec ullum laborem aut periculum refugiunt. Quotiens vero intestino malo laborans priusquam res domesticas componat, bella externa suscepit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed vt aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicas fore, cetera quoque laborant, & quauis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest. Vt plurimum hostes inde ansam arripiunt, inuadendi rempublicam, & animaduertunt; illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra esset, Sabini & Æqui bellum iatulerunt Romanis. Illi enim, ait C. Claudius*

quæ rempublicam crudelius quam externa affligere solet. (c)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præcavet, neta-

dus apud Dion. Halicarn. cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patricosque a republ. presidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externum bellum vobis præter mala intestina inferretur, & magistratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues admilitare sacramentum promissos, ut antea, quod magistratus odio prosequantur, nec duces pacis lege statuti ut contumaces & furios, veritos, ne quod gravius malum faciant. Eos vero, qui obtemperarint, & arma ceperint, aut signa deserturos, aut si permaneant, rem in præliis ignaviter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile. Quæ cum ita sint, ratio dicitur, firmandam esse rempublicam, non armis modo neque aduersus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus, quibus vnio illa interna conseruatur, & fulcitur. Salustius orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.

(c) Oritur illa calamitas publica a vi interna, seu ipsis subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales morbi interni eo magis metuendi sunt, quoniau constat, homines ad turbas mouendas esse pronos & proclives, ad parendum vero & statum ciuilem satis ineptos, uti supra Lib. I. c. 1. p. 131. demonstratum. De Hispanis Iustinus lib. XLIV. c. 2. Hispani bellum quam otium malunt, si extraneus deest, domi hostem querunt. Imo hoc vitium magnarum ciuitatum esse Lilius Lib. XXX. c. 44. hisce verbis prodit: Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, ut prævalida corpora ab externis caussis tuta videntur, sed suis ipsa viribus operantur. I-
psura

ne talia mala erumpant, vel si jam eruperint, vt mature extinguantur, & ciuitas ad pacem redicatur. (d)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

psium vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. *Ei ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, suere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animi perditum irent, vt ait Salust. de bell. Catil. c. 36.* Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vti Hobbefius facit, quod pati potest a *vi externa, & internis* nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur *malis*, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum *prudentiæ politicæ*, in politicis tractandæ, tum *iuris publici vniuersalis*, hic excutiendæ, faciunt.

- (d) In corpore humano conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum & ad futura pericula quis semper instructus esse debet, ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid molendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium; nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum, & hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipubl. quies in *concordia subditorum* consistat, hæc vero per *culturam iustitiæ* obtineatur, studium eius antè omnia excolendum est imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit & conseruat*, vt ait Dion. Halicarn. lib. II. in f.

(e) Fru.

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi & potentiam eorum minuendi, (d) ne quid audere possint
 contra

- (d) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causa morborum ciuiliū* sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui *prudentiā ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen Dn. Hertius ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in *Elem. prud. ciuil.*, potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis morborum ciuiliū causis, & suggerendis remediis sufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel a nimia paucorum autoritate & potentia, vel a nimia plebis libertate. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum potentia vel autoritas in occulto latere, & sub specie pietatis vel virtutis sese publico commendare possit, quod optime illustrat Förstner ad Tacit. P. 1. p. 148. seqq. sed postea erumpit in flammam, toti reipublicæ ruinam immanentem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulserunt, quam suppressendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebuspublicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio Curtii, *vt vbi semel superstitione capta est, plus pareat vatibus quam ducibus.* Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad sacra, quæ alias eidem tribuenda non erant, vt suo loco videbimus. Posteriori casu, vbi nimia populi libertas adest, multum patitur res-
 Z
 publ.

contra statum publicum, vel alio modo rempublicam reformandi. (e)

§. IV. Ius reformandi rempublicam vtut imperanti proprium fit, tamen pro statu diuerso reipublicæ illis quoque committi solet & potest

publ. a factionibus, quibus ordinarie populares reipublicæ sunt obnoxia, maxime si licentia concionum publicarum accedat, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte reip. R. iacturam Cicero orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit aïens: *Ille vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restrīgenda ergo est aīmia subditorum *autoritas & libertas*, sed legitimis modis & mediis.

- (e) *Modum* reformandi ciuitatem regulæ politicæ suggerunt, sed *ius ipsum*, ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipubl. salus commissa est, circa *reformationem* quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo reip. Atheniensis, quæ Solonem constituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculosisime laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, sed magis *si*, quam *iure* moribus corruptam Spartam reformauit, cum ius reformandi ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de vtroque exemplo agit Huber. *de iur. ciuit. lib. 3. S. 3. c. 4.* Impudentius autem & maiori cum specie iuris nemo hactenus *ius reformandi respublicas* affectauit, quam præsul Romanus, ex vniuersali cura circa ecclesias, & cum respublicas quoque ad ecclesias traxerit, has quoque pedo suo subesse iudicauit. Verum res inuertenda est. Sunt ecclesie in republica, non contra. Clericbrum est, principem admonere de *reformatione instituenda*, non *ius reformandi tempubl. sibi* tribuere. (f) Ia

& potest, quibus totius prouinciæ cura & administratio concredita est. (f)

§. V. Ita tamen ius reformandi exercendum est, (l.) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (g) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

(f) In statibus popularibus hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium ius reformandi exercuit, uti ad §. *antec.* dictum est. Simile ius illis concessum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandata erant. Prouocat huc Cicero *lib. VI. ad Attic. epist. I. aiens: Appius ad me ex itinere bis terue inueniens literas miserat, quod quedam a se constituta rescinderem. Ut si medicus, cum egrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, que ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius cum egißet prouinciæ curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enectam: προσαυτεροφουλην eam a me non libenter videt, sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum illa illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem &c.* Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui rempubl. commendabant: *videret, ne quid respubl. detrimenti caperet*, (quæ formula tamen vitimæ necessitatis tantum habita est, Liuius teste, *lib. III. c. 4. inf.*) ageret *vti e respubl. fideque sua esse videbitur*, faceret, *quod reipubl. expedire iudicasset*, Briffon. *de solenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. seqq.*

(g) Sæpe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipubl. insigni reformari nequeunt, quod exemplis il-

lustrat Cicero *lib. II. ad Attic. epist. 1.* vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbido expedire conantis, notat. Cariolano, cui optimo, & de salute reipubl. admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam nimis accurata & seuerà iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contra res omnes iniustas diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. Dion. Halicarn. *lib. VIII.* Inde postea tot mala reipubl. affligerunt. Equidem, quod miror, ipse Cicero *lib. III. de LL.*, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita enim ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest sapissime reipublica, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obsistisse posse populo negatur. Primum enim obsistitur, cum agitur seuerè; deinde opprimi in bona causa est melius quam male cedere.* Ipse tamen antea *tit. epist. 1.* in Catone hoc notaverat, quod summa fide noceat interdum reipubl., & sententiam dicat tanquam in Platonis πολιτειᾳ non tanquam in Romuli face. Concedo nimiam timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipubl. iactura, non reformatur respubl. sed deformatur. Quemadmodum medici non raro in desperatis morbis vnice præcauent, ne malum latius serpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipubl. in melius formandum, sed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male cohærens plane corruat. *Medici plus interdum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait Liuius *lib. XXII. c. 18. in f.* & in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina, iudice Seneca in *consol. ad Heluid. c. 1.* Reprehendit hoc Lucanus *lib. III. in Sulla dictatore ita canens:*

§. VI. (II.) Ipsa media, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne iuri publico vniuersali aduersentur, (h) alioquin Machiauellismum sapiunt.

§. VII.

*Dum nimis iam putrida membra rescidit,
Excesse medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, periire nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*

Plures in regno Poloniæ sunt irregulares gubernandi formæ, vnde tot mala reipublicæ imminēt; sed omnes funditus extirpandi forent, si status in melius esset reformatus. Vt ut itaque in statu corrupto finis ciuiliæ pacis non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

- (h) Consilia ad conseruandam rempublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe a regulis iustitiæ recedunt, qualia detexit Noricorum decus Pellerus in *Polit. scelerato*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (i) a tramite iustitiæ non abeunt, quale erat consilium Themistoclis, de quo Cicero lib. III. de *Offic.* Themistocles, ait, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacademoniorum, qua subducta esset ad Cytheum, clam incendi posse, quo facto frangi Lacademoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vtile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiauerunt. Recte Tacitus lib. IV. *hisor. centet*: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia.

De Cyro Xenoph. in *Cyropæd.* lib. VIII. p. m. 207. h. c. suavia docet iniquens: quamobrem despicens, quo ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi & reddere ad bellum ineptos, minime probavit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii eversione coniunctum duceret. Rursus eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitratur esse initium. Itaque hoc unum istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si præstantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos essent. (II.) Quæ constantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem. Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta, at nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Unde existimabat Cicero de *provinc. procons.* illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolita enim res*, ait, & acerbe si erunt relicta, quanquam sunt abscissa, tamen afferent se aliquando, & ad renovandam bellum reirescent. (III.) Denique hæc quoque ratio sanandæ reipublicæ est, quæ præsentî accommodata est. statui. Notat Cicero lib. II. ad *Att. epist. 1.* Catonem, quod optimo animo utens & summa fide, noceat interdum reip. *Dicit enim tanquam in Platonis doctrinâ non tanquam in Romuli face sententiam.* Aliæ rationes in republ. ægra, aliæ in sana adhibendæ. Eadem fere fata habuit *intempestiva sapientia* Musonii Rufi, quæ seditiosum militem ad officium reducere tentavit, de quo ita Tacitus lib. III. *histor.* *Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum amulatus: captabatq; permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos monere.* Id plerisque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestissimi cuiusque & aliis minitantibus, omisset intempestivam sapientiam. Breuiter, ad consilium de republica dandum, caput est, *nosse rempublicam*, ut ait Cicero lib. II. de *orat.* p. 249: & sicuti non semper idem status rerum,

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (i) quos sibi & reipublicæ suspectos credit, cum aduersus metum incertum saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest exercendi *Ostracismus*, (k) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

ita quoque consilia ad præsentem rerum faciem directæ esse debere ratio suadet. *Optime*, ait Dion. Halicarnass. lib. X., *administratur ciuitas, que se pro rerum statu fortuna accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimicitis impulsus aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam dicit.* Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. *Sicut enim rubigo, (vt eleganter ait Polyb. Hist. lib. VI. n. 8.) ferro, cossæ & teredines ligno congenita pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa læserit, per ea tamen, que cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam natura legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur & e id quod in seqq. declarat.*

(i) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo Iustinus lib. XI. c. 5. ita: „Proficiscens ad bellum Pericum omnes noueræ suæ cognatos, quos Philippus in excelsiorem dignitatis locum prouehens imperiis præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis, procul se agente, in Macedonia remaneret.

(k) OSTRACISMUS, dictus ab *Ostraco* i. e. testula, cui

ne talia mala erumpant, vel si jam eruperint, vt mature extinguantur, & ciuitas ad pacem educatur. (d)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

psium vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. *Ei ad occisum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent, vt ait Salust. de bell. Catil. c. 36.* Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vti Hobbesius facit, quod pati potest a *vi externa*, & *internis* nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur *malis*, quæ eo grauiora sunt, quò magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum *prudentiæ politicæ*, in politicis tractandæ, tum *iuris publici vniuersalis*, hic excutiendæ, faciunt.

- (d) In corpore humano conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum & ad futura pericula quis semper instructus esse debet, ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid molienti contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium; nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum, & hinc quæ contra mala meruenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipubl. quies in *concordia subditorum* consistat, hæc vero per *culturam iustitiæ* obtineatur, studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit & conseruat*, vt ait Dion. Halicarb. lib. II. in f.

(e) Fru.

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi & potentiam eorum minuendi, (d) ne quid audere possint
 contra

(d) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causæ morborum ciuiliū sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui prudentiam ciuilem tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen Dn. Hertius ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in Elem. prud. ciuil., potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis morborum ciuiliū causis, & suggerendis remediis sufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel a nimia paucorum autoritate & potentia, vel a nimia plebis libertate. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum potentia vel autoritas in occulto latere, & sub specie pietatis vel virtutis sese publico commendare possit, quod optime illustrat Förstner ad Tacit. P. 1. p. 148. seqq. sed postea erumpit in flammam, toti reipublicæ ruinam imminentem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indusserunt, quam suppressendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebus publicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio Curtii, ut vbi semel superstitione captæ est, plus pareat vatibus quam ducibus. Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad sacra, quæ alias eidem tribuenda non erant, uti suo loco videbimus. Posteriori casu, vbi nimia populi libertas adest, multum patitur res-*

contra statum publicum, vel alio modo rempublicam reformandi. (e)

§. IV. Ius reformandi rempublicam vtut imperanti proprium fit, tamen pro statu diuerso reipublicæ illis quoque committi solet & potest

publ. a factionibus, quibus ordinarie populares reipublicæ sunt obnoxia, maxime si licentia concionum publicarum accedat, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte reip. R. iacturam Cicero orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit aiens: *Ille vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restrungenda ergo est nimia subditorum *autoritas & libertas*, sed legitimis modis & mediis.

- (e) *Modum* reformandi ciuitatem regulæ politicæ suggerunt, sed *ius ipsum*, ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipubl. salus commissa est, circa *reformationem* quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo reip. Atheniensis, quæ Solonem constituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculosisime laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, sed magis *vi*, quam *iure* moribus corruptam Spartam reformauit, cum ius reformandi ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de vtroque exemplo agit Huber. *de iur. ciuit. lib. 3. §. 3. c. 4.* Impudentius autem & maiori cum specie iuris nemo hactenus *ius reformandi respublicas* affectauit, quam præsul Romanus, ex vniuersali cura circa ecclesias, & cum respublicas quoque ad ecclesias traxerit, has quoque pedo suo subesse iudicauit. Verum res inuertenda est. Sunt ecclesie in republica, non contra. Clericorum est, principem admonere de *reformatione instituenda*, non *ius reformandi rempubl. sibi* tribuere. (f) Ia

& potest, quibus totius prouinciæ cura & administratio concedita est. (f)

§. V. Ita tamen *ius reformandi* exercendum est, (l.) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (g) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

(f) In statibus popularibus hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium *ius reformandi* exercuit, uti ad §. *antec.* dictum est. Simile *ius* illis concessum erat, quibus apud Romanos prouinciæ deman-
data erant. Prouocat huc Cicero *lib. VI. ad Attic. epist. 1.* aiens: *Appius ad me ex itinere bis terue ὑπο-
μνηματῶν literas miserat, quod quadam a se constituta rescinderem. Vt si medicus, cum agrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius cum ἑ ἀπαγορεύσας prouinciã curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enεκταν: προσαυτεῖσθαι ἐμὴν ἐὰν ἀπὸ με non libenter videt, sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem &c.* Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui reipubl. commendabant: *videret, ne quid reipubl. detrimenti caperet*, (quæ formula tamen vltimæ necessitatis tantum habita est, Liuius teste, *lib. III. c. 4. in f.*) ageret *vti e reipubl. fideque sua esse videbitur, faceret, quod reipubl. expedire iudicasset*, Briffon. *de solenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. seqq.*

(g) Sæpe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipubl. insigni reformari nequeunt, quod exemplis il-

lustrat Cicero *lib. II. ad Attic. epist. 1.* vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbido expedire conantis, notat. Cariolano, cui optimo, & de salute reipubl. admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam nimis accurata & seuera iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contra res omnes iniustas diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. Dion. Halicarn. *lib. VIII.* Inde postea tot mala reipubl. affixerunt. Equidem, quod maior, ipse Cicero *lib. III. de LL.*, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita enim ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest sapissime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obfisti posse populo negatur. Primum enim obfistitur, cum agitur seuerè; deinde opprimi in bona causa est melius quam male cedere.* Ipse tamen antea *tit. epist. 1.* in Catone hoc notaverat, quod summa fide noceat interdum reipubl., & sententiam dicat tanquam in Platonis πολιτειᾳ non tanquam in Romuli face. Concedo nimiam timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipubl. iactura, non reformatur respubl. sed deformatur. Quemadmodum medici non raro in desperatis morbis vnice præcauent, ne malum latius ferpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipubl. in melius formandum, sed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male cohærens plane corruat. *Medici plus interdum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait Liuius *lib. XXII. c. 18. in f.* & in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina, iudice Seneca in *consol. ad Heluid. c. 1.* Reprehendit hoc Lucanus *lib. III. in Sulla dictatore ita canens;*

§. VI. (II.) Ipsa media, quibus reformatur status publicus; ita debent esse comparata, ne iuri publico vniuersali aduersentur, (h) alioquin Machiauellismum sapiunt.

§. VII.

*Dum nimis iam putrida membra rescidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*

Plures in regno Poloniæ sunt irregulares gubernandi formæ, vnde tot mala reipublicæ imminet; sed omnes funditus extirpandi forent, si status in melius esset reformatus. Vt ut itaque in statu corrupto finis *ciuilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

- (a) Consilia ad conseruandam rempublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe a regulis iustitiæ recedunt, qualia detexit Noricorum decus Pellerus in *Polit. scelerato*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (i) *a tramite iustitiæ non abeunt*, quale erat consilium Themistoclis, de quo Cicero lib. III. de *Offic. Themistocles*, ait, post *Victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacademoniorum, qua subducta esset ad Cytheum, clam incendi posse, quo facto frangi Lacademoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiauerunt. Recte Tacitus lib. IV. *hisor. censeat: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia.**

De Cyro Xenoph. in *Cyropæd.* lib. VIII. p. m. 207. lit. c. a. *litailia* docet inquiens: *quamobrem despicens, quo ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi & reddi ad bellum ineptos, minime probavit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii eversione coniunctum duceret. Rursum eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitratur esse initium. Itaque hoc omnium istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si præstantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos essent.* (II.) *Qua constantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem.* Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta, at nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Vnde existimabat Cicero *de provinciis proconsularibus* illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolita enim res, ait, & acerbe si erunt relicta, quanquam sunt abscissa, tamen afferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuiescent.* (III.) Denique hæc quoque ratio sanandæ reipublicæ est, *quæ præsentî accommodata est statui.* Notat Cicero *lib. II. ad Att. epist. I.* Catonem, quod optimo animo utens & summa fide, noceat interdum reip. *Dicit enim tanquam in Platonis πολιτεία non tanquam in Romuli fece sententiam.* Aliæ rationes in republ. ægra, aliæ in sana adhibendæ. Eadem fere fata habuit *intempestiua sapientia* Musonii Rufi, quæ seditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita Tacitus *lib. III. histor.* *Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum emulatus: captabatq; permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio; pluribus ædio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestissimi cuiusque & aliis minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam.* Breviter, *ad consilium de reipublica dandum, caput est, nosse rempublicam, ut ait Cicero lib. II. de orat. p. 249: & sicuti non semper idem status rerum,*

ita

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (i) quos sibi & reipublicæ suspectos credit, cum aduersus metum incertum saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest exercendi *Ostracismus*, (k) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

ita quoque consilia ad præsentem rerum faciem directæ esse debere ratio suadet. *Optime*, ait Dion. Halicarnass. lib. X., *administratur civitas, quæ se pro rerum statu fortuna accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimicitis impulsus aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam dicit.* Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. *Sicut enim rubigo, (vt eleganter ait Polyb. Hist. lib. VI. n. 8.) ferro, cossæ & teredines ligno congenitæ pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa læserit, per ea tamen, quæ cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam natura legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur & id quod in seqq. declarat.*

(i) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo Iustinus lib. XI. c. 5. ita: „Proficiscens ad bellum Persicum omnes nouerçæ suæ cognatos, quos Philippus in excellentiorem dignitatis locum prouehens imperiis præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis, procul se agente, in Macedonia remaneret.

(k) OSTRACISMUS, dictus ab *Ostraco* i. e. testula, cui

§. IX. Certe qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere: (1) interim tamen

nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribebant, apud Athenienses in usu fuit, ad instar medicinæ adhibitus, cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituto tempore populus vti solebat; nam ei exilium indicabatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret; vt ait Plutarch. in Nic. vita. Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob virtutem suam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exilii genere præstantissimi viri afflicti sunt contra meritum, vt Themistocles, Cimon, Thucydides, Alcibiades, Aristides, & alii, vtpote quos plebs ab autoritate & virtutem nimis reipubl. suæ suspectos habebat. De origine eius vid. tom. 9. obs. Hall. 3. §. 8.

- (1) Obiciunt, rationes vtilitatis publica ita postulasse, vt reipubl. suspecti eiicerentur, trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos vtilitate publica compensetur. Ast hoc modo quæcunque facta iniqua sub prætextu vtilitatis publica abscondi & excusari possent. Nam alia mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum autoritatem & potentiam, quam vt ita indignissime habiti fuerint. & iniquum est malo afficere ciues, qui præmiis decorandi sunt, & denique qui indignissime patria pelluntur, sæpe plus possunt eandem affligere, vbi absunt, quam vbi præsentem remansissent. Plus nocuit quam profuit eiectio Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste Dion. Halicarnasseo lib. VIII. Neque obstat, quod Ostracismus pœna non fuerit; vt disertè fatetur Diodorus Siculus XI. 55. vel vt Plutarchus loquitur in vita Aristid. non improbita-

men constat, quod ita optime meriti de re-
publica, publicis decorandi præmiis, ob me-
tum incertum indignissime habeantur, & in-
fontes puniantur, quin quod in horum eie-
ctione sæpe plus damni capere possit respubl.,
quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione
quod æqualitatem inter ciues conseruauerit.
(m) quæ & aliis legitimis modis conseruari
potest. Multo minus admittendum, quod ostracismus fuerit *malum* (n) *necessarium*, nam talis
necesitas fingitur, non probatur.

§. XI.

*tis pœna erat Ostracismus sed honestum nomen imposi-
tum rei erat, nimia potentia imminutio, eratque inui-
dia lenimen tolerabile. Sufficit enim, quod fuerit in-
signis afflictio, quam ille a republica sustinebat, qui
insignia merita in eandem contulerat.*

(m) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omni-
moda adsit æqualitas inter ciues, neque vnus vel
alterius inæqualitas statim noxia dici potest reipub-
licæ, modo caueatur, ne administratio reipub-
licæ tali committatur, quo casu nihil adeo metu-
endum est. Deinde addunt, experientiam testari,
ex vnus potentia seditiones ortas fuisse, adeoque
mature eam infringendam esse, vt securitas publica
conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præca-
ueri potuere mediis, & ostendunt talia exempla il-
lud tantum, caute in republica potentiam vnus esse
infringendam.

(n) Imo quidam ne quidem *malum* hic admittunt, quod
haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod
si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas refe-
rimus? Hoc largior, eum nullum sentire malum, qui
sponste extra patriam uiuit, sed qui viuere extra illam

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, (o) quibus huiusmodi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ inprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (III.) in exercitio *iuris reformandi* causæ morborum (p) spectandæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas male adornati. (q) Neutiquam vero imperanti ius concedi-

cogitur, qui e patria eiicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiectio non infamauerit, nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indignissimæ affectus malo dici recte potest.

(o) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ referuntur a Forstnero *in not. ad Tacit. p. 153. seqq.* & in *tom. 9. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.*

(p) Optime Cicero *lib. III. Tuscul. quest. de medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: Sic causa agritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.*

(q) Vitia status potissimum ex ipsis institutis publicis desumuntur, quando leges fundamentales reipubl. ita sunt comparatæ, vt non possint non subditos dispo- nere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præ- sunt, producere, & præterea id operari, vt negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respici- unt, segniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen obligatur illis, quibus cura pactus est, veluti statibus prouincialibus, & his inuitis nihil con- tra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, im- perantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat.

cedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adornandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. (r).

§. XIV.

debeat salus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia consistit. At rehero α) pacta huiusmodi non esse absolute iniqua, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria. β) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, utrum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; at ubi semel conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt. γ) Vtilius est præsentis statui reipublicæ, pacta talia seruare, quam rescisis pactis, nouum velle introducere statum, quod certe non in publicam utilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad bella ciuilia, renitentiam, seditionem & tandem *anarchie* nasci solet.

(r) Refero huc licentiam duellorum, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo ut certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die Kampfrechte und Kampfgerichte vid. Maurit. *de Duell* §. 29. Rachel. *de duell*. De horum iniquitate plenius agitur *tom. 2. observ.* *Hall. 5. §. 11. seqq.* Quis vero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tolleret? Interim hoc non nego, summa providentia opus esse in tollendis abusibus, uti ad §. V. iam moni-

§. XIV. Deinde morbi interni ciuitatum etiam oriuntur ex subditorum moribus deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere debet curam, (s) & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso tamen imperanti haud competit ius extirpandi funditus hanc vel illam sectam, (t) quæ in conceptibus intellectu-
alibus

monitum est, eum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de extirpanda licentia duolorum ostendit.

(s) Hoc impetrabit imperans, (u) *si paci studeas, eum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus deuictis omnibus & pacatis gentibus conuersus ad pacem prouum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum granibus seuerisque legibus multis coercuit Florus lib. IV. c. 12. (β) si a summis in republica vitis incipiat, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in rempubl. redundant, quosque alii gregatim sequi solent. Quæcunque utem mutatio morum in his extiterit, eadem quoque in populo sequetur. Hoc supposito Cicero lib. III. d. LL. satis recte iudicat, inquit: Ego nobilium vita vitæque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiant ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur sed etiam quod corrumpunt, plæque exemplo, quam peccata nocent. (γ) Si ipse imperans optimo exemplo subditis præeat, quod cap. seq. §. III. plenius illustrabitur.*

(t) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed eum quoque obligatum esse volunt

us ab aliis differt, ceteroquin mores satis
bos præ se fert; talis enim extirpatio ad
em internam conseruandam nihil facit.

XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis
ni subditorum ad pessima quæque contra
publicam molienda possint præparari, (u)
ius

lunt ad extirpandos hæreticos, quasi absque horum
extirpatione quies interna non possit haberi: quod ex-
emplo lanienæ Parisiensis probant. Non nego, pro-
pter diuersitatem religionum interna odia & dissidia
in republica esse orta, sed autores harum turbarum
plerumque fuere Clerici *dominantes*, e quorum re fuit,
dissentientes suspectos facere, & omnium odium in-
eos excitare, quo semel excitato, plebs incauta sub
specie pietatis turbas mouere potest. Verum in eius-
modi casibus interna inquietas ex diuersitate religio-
nis non oritur, sed potius a clero dominante, atque
adeo hic constringendus, & ciues ad mutuam tole-
rantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, ubi
autores turbarum satis domiti fuere. *conf. infr. c. X.*
§. 5.

Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa
doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbu-
ta fuerit, non iniuste se tumultuari credit. Ast
in *hypothesi*, quænam tales *seditiosa sententia* sint, non
semper satis determinari potest. Quo magis imperans
ad dominatum inclinatur, eo minor plerumque dicendi
licentia, cum verba quæcunque captentur, & in in-
teritum loquentis explicentur: ast benignitas impe-
rantium raram illam felicitatem operatur, *vt sentire qua-
relis, & que sentias, dicere liceat*, vt ait Tacitus *lib. I.*
Histor. c. 1. Similiter qui dissentientium opiniones im-
pugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem,
clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam, seditionam,*
& rei-

ius competit imperanti, libertatem talem restringendi & prohibendi, ne seditiosæ spargantur doctrinæ.

§. XVII.

& reipublica maxime contrariam, vti supra exemplum vidimus de hypothefi, quod *Maiestas non sit immediate a Deo*. Catalogum seditiosarum opinionum collegit Hobbes de *Civitate* c. XII. sed sæpe fallitur. Sic in §. 1. c. 12. ad seditiosam sententiam refert, *iudicacionem boni & mali ad singulos pertinere*. At confundit varios & diuersos respectus, *iusti & honesti & licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest imperans in republ. sua determinare, quid effectum externum iuris habere debeat nec ne, sed *naturam rei moralem*, quam ex norma diuina habet, mutare nequit, atque de hac etiam licite indicant singuli, & nos iudicamus in Academiis. Porro ad seditiosas opiniones in §. 2. refert, *non esse obediendum imperanti iniqua imperanti*, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse iustum, quatenus iussus est. Hoc concedi potest quoad forum externum & effectus iuris. Quid itaque, si quis iubeatur ab imperante, incestum cum matre committere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Apostoli seditiosam opinionem fouerunt, docentes, Deo esse magis obediendum quam hominibus? Magis sobrie philosophabatur Lycortas prætor apud Liuium lib. 39. c. 38. aiens: *Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam timemus, sed plus veremur & timemus Deos immortales*. In §. 6. impie ad seditiosas opiniones refert, *fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi & inspirari*. Agnouit hic quosdam abusus committi, sed eo ipso non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei, adeoque viribus naturalibus acquiri non posse*. Similes sententiæ seditiosæ & reipublicæ aduersæ passim a genti-

XVII. Inprimis nullæ sunt tolerandæ fa-
nes (x) in ciuitate, sed maturis consiliis
illis occurrendum.

§. XVIII.

gentilibus Christianis obiectæ sunt, de quibus videatur Dn. Buddeus *diff. de Concord. relig. Christ. stat. civ. c. 2.* Postquam vero hodie religio Christiana in varias scissa est sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostrî recessit, negari vtique nequit, in his vel illis sectis talia dogmata, salutis reipublicæ aduersantia, deprehendi. Præsertim Romanensium doctrina tales hypotheses fouet, veluti, quod fas sit principem, quem eruditi pro tyranno habent, interficiendi, quod imperantes subsint potestati pontificis, quod clerici a potestate seculari exempti sint, quod pontifex possit subditos absoluerè a vinculo subiectionis &c. Docent omnium seculorum historiz, quantas turbas hæ seditionis doctrinæ in rebus publicis dederint, postquam in praxin deductæ sunt. Anabaptistarum & Quacktorum opiniones, an & quatenus seditionis dici mereantur, ex professo excusit Dn. Budd. *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditionis opiniones referri debet VVilhelmi Rossæ impius liber *de auctoritate resp. christiana n. reges impios & hæreticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis rectè combustus est.

Apprime ad rem Livius *IV. Hist. 9.* ait: *Factiones fuere, runtque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbiue, quæque alia in Deum iras, elux ultima publicorum malorum vertunt.* Principes Eburiz de Romano populo non inepte iudicarunt, æternas esse opes Romanas, nisi inter semetipsas seditionibus seuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus ouulentis repertam, et magna imperia mortalia essent. Livius *lib. II. c. 44.* & in genere de vulgi indole ex rei eritate ait Tacitus *lib. I. Hist. Vulgus seditionibus & am- tioso imperio letum, per turbas & raptus facilius ad bellum*

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & seuerius puniendum, (y) quo magis

bellum ciuile impellitur, uti post Galbæ mortem apparuit. Ad sunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. Forstnerus ad *Tacitum p. I. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum fortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis favens contra Episcopales. Huiusmodi imperans infinitis ipse est obnoxius periculis, adeo ut recte Cicero *Philipp. II.* dicat, *milies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armatorum præsidio non posse viuere.* Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, postquam cæde sese maculauerat, cum timeret, ut euenit *inclinatis ad suspicionem mentibus*, timebatur. sed imperium eius minus diuturnum erat, *Tacitus lib. I. histor.*

- (y) Apud plerosque populos durissimæ poenæ in rebelles sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod superest in *l. 5. C. ad L. Jul. Maj.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua infra *c. VIII. §. 20.* Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis infauista auctum sit. Cum ex rebellione Othonis Galba esset occisus, *plures quam CXX. libellos præmia exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem Tacitus, lib. I. Histor.* Hoc interim constat, sæpe populum adeo ad motus ciuiles esse pronum, vt non aliter quam grauisimis

Reipublicæ & status publici interna quiritur.

XIX. Imo cum etiam inter ipsos subditos *siare aliquod vinculu ad mutuam pacem reperia-*, oritur inde ingens crimen, si coadunatis omnibus seipos hostiliter inuadant, (X) quo pax publica reipublicæ frangitur.

XX. Hinc recte imperantes diiudicatione horum criminum sibi soli vindicant, & poenz

uisimis suppliciis coerceri & a seditionibus auocari queat, quo ipso imperans non transgreditur limites iustitiæ, qui alia ratione tranquillitatem internam conservare nequit. Nonnunquam medios inter motus statim quidam ad supplicium rapiuntur, cessante omni processu, quam alias *regule iustitiæ* postulant, id quod fit *non pœna festinatione, sed periculi prœveniendi causa* ut dicitur in *l. 6. §. 9. de iniusto, rupt. & irrit. fact. testam.* Et hinc non iniquum iudicatum fuit, singulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo ut liberi etiam sine scelere parentes interficere potuerint, præmiis adhuc afficiendi *l. 35. de relig.*

Crimen hoc in imperio nostro satis notum est, & non inepte *fractæ paci publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum quies publica, ad quam reducendam tot semper fuit curæ imperatorum, quia non potest non ipsa salus reipublicæ periclitari, si impune tales diffidationes permittantur, & discordiæ iuncte haud suppressantur, quæ ad bellum & interim viam apertunt. Tempore belli Cæsar. Rex Pharares magis discordiæ Romanorum fiducia quam virtutis suæ infecto in Cappadociam agmine ruebat *Flor. b. IV. c. 2. n. 6a.*

pœnz determinationem sibi referuant, (a) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non vitur aduersus eos *iure belli* (b) proprie loquendo,

(a) Inter ICtos adhuc hodie disputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de crimine læsæ maiestatis, seu perduellionis, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim, α) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec β) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles vt plurimum socios eiusdem criminis sibi adsciscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit γ) quod hoc delictum *vniversam* rempublicam concernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindictio criminum commissa est. Merito tamen præfides ptouinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, & si præsentissimum periculum in mora sit.

(b) Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem, sed vbi manu violenta eidem resistunt, eundem vt hostem oppugnant, non tam *hostes* quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quæ alias opponi solet hosti in bello, sed longe diuerso effectu, si *iura belli* intuemur, & a pœnis civilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem referuantur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur, vel dimituntur, sed rebelles deprehensi propter delictum commissum suppliciiis acrioribus subiiciuntur, nec iura hostium iisdem applicantur, quantum potentia rebellium
sæpe

do, sed potius *iure imperii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet iudicium.

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione pax interna restituta fuerit, puto obligari imperantem (c) ad semel promissa seruanda.

§. XXIII.

Lepe differre pœnam suadeat, ne iure rectorionis vantantur. Deinde pax pangitur inter libera gentes; aliquando rebellibus subditis indem per generalem amnestiam gratiam imperans facit, aliquando etiam quadam cum iis pacificatur, vt eo citius ad obsequium suum redeant, sed hæc pacta non tam pacis proprie dictæ, quam legum fundamentalium rationem præ se ferunt, quia nihilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus subnittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile incunda, ne rebelles videantur *iure egisse*, vti optime monet Barclai. in *Argen. lib. III. c. 4.*, vbi Cleobolum ita loquentem ad Regem Siciliæ inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebeli nec aulli! Vnum sit pœnitentia remedium, si supplex, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tua erit, sic composito indulgere, nisi perniciose errauerit, aut in necessitatem distuleris pœnitentia laruam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in multam decedat &c.*

) Non leues rationes dubitandi huc exurgere possunt. Rebelles enim talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam*, quales promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis ultroneus adest consensus, neque, si adesset, a parte subditorum *acceptatio* promissionis legitima ostendi potest. Eo ipso enim, quo iniue extorquent promissionem, a suo

§. XXIII. Sed etiam potest contingere, ut una vel altera prouincia imperanti resistat, nolique plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit

principe nullum habere *in accipiendi*, promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire conditiones, sed integrum imperanti fuit non consentire, & vi opposita rebelles coercere, & ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans sat virium habet quas rebellibus opponere potest, tamdiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum ei degen fuerit, pacta non inire, que tamen pacis causa inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot ciuium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe in vitam rescindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra sensit, aienis: *Autor sum vobis, ut quacumque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodoque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipubl. dignitate, sed ut necessaria, & que corrigi amplius nequeunt.* Dion. Halicarn. lib. VII. Quod si tamen imperans, a rebellibus ad tantas esset incitas reductus, ut ulterius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis presentem promiserit. Conf. Dn. Thomaf. *iurispr. diu. lib. II. c. 7. n. 73. seqq.*

rit potius provincia [d] quæ jugum excusit; quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniiciatur.

§. XXIV. Dimisso semel populo & libertate sua restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exferunt, cessante imperio, ad quod reuocandum nullum ius (e) amplius imperanti pristino competit.

CAP.

(d) Hæc res nullam difficultatem habet, si provincie *patrimoniales* fuerint, quia sic alienatio imperanti aliaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio *lege fundamentali* imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *necessaria*, non *voluntaria* fuerit, supposito casu quod totius reipublice tranquillitas alia ratione reduci haud poterit, quemadmodum hæc ratione Hispani coacti fuerunt, Belgium dimittere. Conseruatur hoc modo reliqua reipublice pars, & ita quod in conseruationem totius reipublice factum, legitime factum videri debet. Eleganter Nabarzanes apud Curtium *lib. V. c. 9. Gubernator ubi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.*

(e) Obstat, quod provincia iniuste & iniuriam se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Sed iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque violentia tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absolute* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.

CAP. III.

De

Iure imperantium dirigendi ac
actiones subditorum per leges.

§. I.

INterna reipublicæ quies imprimis promo-
uerur per leges optimas & prudentiæ ciuili
conformes, neque enim hoc magnum ex tot
diuersis ingeniis conflatum corpus absque le-
gibus diu subsistere posset. (f)

§. II.

(f) Si in genere genus humanum non potest absque le-
gibus subsistere, & vt Plato *lib. IX. de LE.* ait: *Si ho-*
mines absque legibus uiuerent, nihil a feris atrocissimis
discreparent, quod P. gen. c. 1. satis ostensum est; quo-
modo corpus hoc ciuile, quod adhuc firmiori nexu
cohzere debet, contineri absque legibus potest?
Sunt homines a natura inordinati, inter se discor-
dantes, & sic absque certo ordine inter se vix con-
glutinari possunt, & nisi præterea huic ordini præ-
scripto frenum aliquod efficax adderetur, inefficax o-
mnis ordo foret. *Mens & animus, ait Cicero pro*
Cluentio, & consilium & sententia ciuitatis posita est in
legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine
lege, suis partibus, vt neruis ac sanguine & membris vit
non potest. Atque hinc Agesilaus prudenter existi-
mauit, tunc demum Rempublicam fore felicem, si subdit
legibus seruandis intumbere non desisterent. Xenoph. in
Orat. de Rege Agesil. p. 668. quia, vt ait Aristot. *lib. I.*
Rhetor. c. 4. in legibus consistit salus ciuitatis. Qui sola
libidine ducuntur, aliter iudicant, exemplo adole-
scentium nobilium coniuratorum post regifugium,
existi-

§. II. Interim exinde non concludendum, beatiorē esse rempublicam, quo pluribus indat legibus positivis; quin potius cum propter improbos condantur, multitudo legum certum est indicium *status corrupti*, (g) & saepe

existimantium, *leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti; nihil laxamenti vel venia habere, si modum excefferis; periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia vivere.* Linius lib. II. c. 2. Equidem Cicero lib. II. de offic. p. m. 303. lit. g. legum constituendarum eandem fuisse causam arbitratur, quae regum, id quod si verum est, vitiosum habent initium, quia illorum quoque vitiosum initium esse supra demonstratum est. Et quidem fateri necessum est, primos imperantes, qui ambitione ducti imperia in alios introduxerunt, leges magis suae ambitioni conformes tulisse, quam ut reipublicae suae consulere, quamvis forsitan paucissimae fuerint; interim licet in modo peccaverint, negari tamen nequit, leges esse *per se* optimum remedium reipublicae. Audiamus Ciceronem lib. I. de invent. Rezor. lib. I. cap. 38. ubi ita: *Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem atque utilitatem reip. proponerent. Neque enim ipsi quod obesset, scribere solebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa salvas esse vult, sed reipubl., quod ex legibus omnes rempublicam putant optime administrari.*

) Optime Plato: *ubi plurima leges, ibi & lites & mores improbi*, quo cum etiam conspirat vulgatum germanorum: *Viele Aertzte, viele Patienten, viele Gesetze, viele Gezäncke, viel recht, wenig gute VVercke.* Cum enim leges propter improbos feruntur, neces-

& sæpe internam quietem & vnionem inter subditos magis destruit, quam promouet.

§. III.

sarium consequens est, rempublicam corruptissimam esse, vbi leges multæ adsunt, sicuti medicorum abundantia ægrotorum præsupponit multitudinem. Inde Tacitus *lib. III. annal. fatetur in corruptissima republica plurimas fuisse leges.* Oritur enim multitudo legum *a)* ex improborum calliditate, quæ plures leges sæpe imperanti extorquet: *β)* ex imperantium prauitate, leges magis ad suum prauum affectum, quam ad salutem reipublicæ accommodantes. Sic in corrupto statu reipublicæ plures huiusmodi leges latas fuisse fatetur Tacit. *cit. l. aiens; factæ sunt leges* (scil. post LL. XII. tabb.) *Et si aliquando in maleficos ex delicto sæpius tamen dissensione ordinum, Et adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros; aliaque ob praua per vim late sunt.* Augustus conuersus ad pacem prouum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum grauius scelerisque legibus multis coercuit *Flor. lib. IV. c. 12. n. 64.* Germania nostra olim quidem non adeo multis abundabat legibus, sed paucitate sua iustitiam sincerius obseruabat, quam deinceps in multitudine legum neglexit, vid. *Lehmann in Chron. Spir. lib. II. c. 27.* Ubi enim iuris Romani immensa copia in fora Germaniæ introduci cœpit, lites quoque & multiplicari & in infinitum extendi cœperunt, adeo vt necessum fuerit, nouum adhuc constituere iudicium imperii, ceu eruditi obseruant. Immerito itaque reprehendit iustum Lipsium, mecum sentiontem Forstner. in *Tacit. p. 1. p. m. 296.*, asserens ex legum multitudine non venire tot cauillationes & litigia, sed ex improbitate hominum; nam licet hanc non excludam, tamen multitudo litium malis hominibus ansam cauillandi suppeditat, quæ illis esset præscindenda. Deinde ait, leges multas esse quidem argumen-

tum

III. Deinde hoc quoque experientia do-
 imperantem plus bono exemplo, quam in iuste
 regibus reipublicæ prodesse, (h) quia bo-
 num

tum agræ ciuitatis, sed ideo non esse eam corru-
 ptam aut ægram, quod multas leges habeat. Sed
 nec hoc absolute admitti potest. Potest & plerum-
 que solet multitudo legum enasci ex statu reipubli-
 cæ corrupto, ita vt non in salutem reipublicæ sed
 in oppressionem populi aliorumque fiant, quales le-
 ges plures apud Romanos fuerunt, vbi patricii omnia eo
 referebant consilia, vt plebem opprimerent, vt eru-
 dite ostendit illustr. Thomas. in tr. de neu. in iurprud.

) Optime Cicero lib. III. de leg. Vt cupiditas princi-
 pum & vitium infici solet tota ciuitas, sic emendari &
 corrigi continentia. Verba quodammodo mouent, sed
 exemplum eius, cuius autoritas apud omnes maxi-
 ma est, fortius ad imitationem inclinatur & trahit,
 eou supra P. gener. c. 1. p. 12 seq. iam ostensum. Non inepte
 iudicauit Cyrus apud Xenophont. Cyropæd. lib. VIII.
 p. m. 204. meliores quidem efficit homines legibus
 scriptis, sed principem bonum esse, τῶν βασιλέων legem
 oculis præditam, vel vt Cicero Lib. III. de LL. ab init.
 loquitur: esse legem loquentem, legem autem, mutum
 magistratum. Laudat Liuius lib. I. c. 21. Numam Pom-
 pilium, quod ita se gesserit, vt ipsi se homines in Re-
 gis veluti vnicuique exempli mores formauerint. De Age-
 filao Xenophon in orat. de Reg. Agesil. p. 672. prædicat,
 quod non tam aduersus hostes, quam ad omnem virtu-
 tem ciuibus suis dux fuerit. princeps enim optimus, ait
 Vellej. lib. II. c. 126. n. 5. recte facere ciues suos faciendo
 docet, cumque sit imperio maximus, maior vult esse e-
 xemplo. Grauius admodum Plurarchus, ad princ. in-
 erud. p. 780. lit. D. sicuti necesse est primo omnium ipsam
 regulam rectam & firmam esse, atque ita deinde quibus

num exemplum est *lex viua*, quod subditi penitus intuentur quam leges, quas imperantes contrario suo exemplo conculcant.

§. IV.

applicatur, ipsa quoque sua similia facere, atque ad rem
consuetudinem perducere. Ita oportet principem prius in se
 ipso imperium moresque constituitre atque dirigere, postea
 si subditos accommodare. Nam neque cadentis est, eri-
 gere, neque componere incompositi, neque ordinare in-
 ordinati, neque imperare nullo imperio subditi. Opti-
 mum exemplum rem hanc declarans occurrit apud
 Livium lib. XXVI. c. 35. Cum enim consules edixis-
 sent, ut priuati ad publicas necessitates aliquid con-
 ferrent, *tantus*, inquit, *fremitus hominum tantaque*
indignatio fuit, ut magis dux quam materia seditioni de-
asset. Pergit in c. 36. hac modo: „cum in hac diffi-
 „cultate rerum consilium haereret ac prope torpor
 „quidam occupasset hominum mentes, tum Leuinus
 „Consul: Magistratus senatui, & senatus populo fi-
 „cut honore praestet, ita ad omnia, quae dura atque
 „aspera essent subeunda, ducem debere esse, si quid
 „iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si-
 „ipse iuris statueris, facilius omnes obedientes habeas,
 „nec impensa grauis est, cum ex ea plus quam pro-
 „uirili parte sibi quemque capere principum vident.
 „Itaque ut classem habeat, quam ornare volumus,
 „populus Romanus, priuatos sine recusatione remi-
 „ges dare nobismet ipsis primum imperemus, aurum
 „argentum, aes signatum omnes senatores crastina
 „die in publicum conferamus: ita ut annulos sibi
 „quisque, & coniugi & liberis & filio bullam, &
 „quibus vxor filiaeque sunt, singulas uncias auri pon-
 „do relinquunt: argenti, qui curuli sella federunt,
 „equi ornamenta & libras pondo, ut salinum patel-
 „lamque Deorum causa habere possint, ceteri sena-
 „tores libram argenti, tantum aëris signati, quina mil-
 lia in

§. IV. Dum autem requiro leges, non præpositiuas aut scriptas, (i) intelligo, cum legunt

lia in singulos patres familias relinquamus. Ceterum omne aurum argentum æs signatum ad triumphos mensarios ex templo deferamus, nullo antea facto, ut voluntaria collatio: & certamen adiuuandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primum equestris Ordinis, dein reliquæ plebis. Hanc unam viam, multa inter nos collocuti, consules inuenimus. Ingedimini Deis adiuuantibus: Respublica incolumis & priuatas res facile saluas præstat: publica prodendo tua nequicquam serues. Hoc erat consilium prudentissimum consulis Leuini, cui etiam optatus respondit euentus. Ita enim pergit Linius: „Senatu inde misso, pro se quisque aurum argentum in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua uellent in publicis tabulis esse, ut nec iurium accipiendo, non scribæ referendo sufficerent. Hunc consensum Senatus equester ordo est secusus, & equestris ordinis plebs. Merito itaque reprehenditur Pompeius apud Tacit. lib. III. ann. c. 28. quod suarum legum autor & subuersor fuerit. Egregie idem confirmat Claudianus, ubi ita canit:

In commuæ iubes si quid, censesue tenendum;
Primus iussa tibi, tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi, componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Plura hac de re vid. apud Constantinum Germanicum in itinerar. Germ. Polit. p. m. 491. Conf. Siracid. c. 10. Vers. 2. 3.

i) Si plures Quintii Cincinnati in rebus publicis essent, sufficeret ex æquo & bono lites decidere. Ante huius æquis-

legum naturalium vberissima seges fit, vt vel secundum illas rempublicam imperans dirigere possit.

S. V. Quo simpliciores enim sunt leges naturæ

exquisitissimi viri Consulatum plebs leges scriptas ferendas esse acriter urgebat, cum Consules pro suo arbitrio ius dicerent in fraudem & oppressionem plebis. Sed Quintius *ipse ipse reddebat, maximamque litium partem ipse ex æquo & bono iudicabat, per totum diem pro tribunali sedens, omnibusque, qui ad disceptandum in ius veniebant, se facilem, lenem & humanam prebebat, ut nouas amplius leges non desiderarent, qui iuris æquabilitate in republica fruebantur, sed omnes illa iuris legumque æquabilitate, quæ tunc in ciuitate erat, contenti essent & gauderent.* Dion. Halicarnass. lib. IX. Similiter Germani præsi nullum ius scriptum habebant, & tamen de iis Tacitus prædicat, quod *apud eos boni mores plus valerent, quam apud Romanos scriptæ leges.* Corruptiores erant mores Romanorum quam Germanorum, & tamen hi nullo scripto iure utebantur, atque adeo leges scriptæ per se mores haud corrigunt, & sic nec absolute necessariæ sunt. Sic etiam valde credibile est, primas respublicas nullas alias leges quam naturales agnouisse, paucas deinde positivas superadditas esse, prout ratio reipublicæ, subditorum malitia & imperantis peculiari ratio id postulabant. Respexit huc Tacitus lib. III. *animal. c. 26.* vbi asserit, quod *leges primum rudibus hominum animis simplices fuerint,* atque hic hominum status forsan beator fuit, ac quidem ille, vbi in corruptissima republica plurimæ leges lætæ dicuntur. Equidem obiciunt, ex iure naturali omnia determinari non posse. Verum hæc pauciora sunt (veluti gradus successionis) quæ adeo a legislatore facile suppleri & adhuc determinari possunt.

(k) Ius

ræ, eo aptiores sunt ad conferuandam quietem internam, (k) positæ vero, quia ab hac simplicitate recedunt, ad plures lites solent impeditare occasionem.

§. VI.

(k) Jus naturæ vixit ad conferuandum vinculum, quod natura inter omnes constituit homines, & sic principia eius simplicia, factilia & omnibus nota. Quo simplicius manere viuunt, eo minus corrupti sunt mores, & sic leges quoque simpliciter sufficiunt. Illustrat hoc Scæuo lib. VI. exemplo Zaleuci ariens, *Zaleucum ariens illum Thewis olim paucas & simplices leges didisse. Sed secutus alias per subtilitatem & nimiam curam ad id didisse: ex quo factum, ut celebres magis quam boni redierent.* Leges Germanorum antiquæ, simpliciores esse videntur, & iuri naturæ maxime conformes, quia nec ipsimet maiores nostri in summa simplicitate vivebant. At postquam luxus corripit, respublicas, & ambitio dominari cepit, mox exuta vita simpliciori, successit vitæ vana & splendor, omniaque in Republica ad splendorem & elegantiam composita fuerunt. quid ergo mirum, quod simplicitati legum naturalium multa superaddita sint, sub prætextu decoris & honestatis publicæ, magis tamen ex vicio respublicæ, & corruptione civili. Hinc leges civiles ab antiquis Iuris Romanis non inepte inde definiuntur, quod iuri naturali aliquid addant vel detrahant. L. 1. ff. d. de leg. 1. & l. Addunt enim plura solennia, formulas, ritusque actibus expediendis, quæ omnia simplicitas iuris naturæ ignorat. Dum itaque aliquid simplicitati iuris naturæ addit, simul eidem aliquid detrahit, constituendo, ut actus forma sua solenni destitutus esse sit ipso iure nullus, quo ipso fit, ut iuris naturæ dispositio effectum careat, & de ipsis solenniibus & formulis perpetua lites foueantur.

§. VI. Imo, cum per leges civiles tolli debebat occasio corruptionis, nonnunquam accidit, ut magis promoueat luxus, ambitio & avaritia augeantur, ut nonnulli non iniq̄e dixisse videantur, leges non raro esse instrumenta dominationis. (l)

§. VII. Denique huc etiam pertinet, quod boni (*) subditorum mores plus profint reipublicæ, (m) quam tot scriptæ leges.

§. VIII.

(l) Prima rerumpublicarum origo est ex ambitione, & ita quoque plurimæ postea ad ambitionem & avaritiam compositæ fuerunt, ut non mirum sit, si etiam leges huc respexerint. Appius Claudius LL. XII. Tabb. magis ad suam & patriciorum potentiam confirmandam, quam commune bonum reip. promovendum adornauerat, ut vel ex lege de prohibitis conubiis inter Patricios & plebem colligit Dion. Halicarnass. Excipio hic merito legislationem diuinam per Moysen factam, quæ sapientissime omnia ita adornata sunt, ut subditi magis a luxuria, ambitione & avaritia abducerentur. Hoc quoque censeat Dion. Halicarnass. *lib. II. antiq. Rom. principem eas leges ferre debere, quæ iustam & temperantem privatorum vitam efficiant.*

(*) Vbi civium mores optima institutione formati, legum quoque maior reuerentia est. De Lycurgo Platarch. in Numa in f. ait: *Parui fuisset momenti iurandæ religio, nisi per disciplinam & institutionem leges puerorum moribus quasi tinxisset Lycurgus, & nutrimentum ardenti studio imbuisset institutorum suorum.*

(m) In hoc Germanis prærogatiuam Tacitus concessisse videtur, quod scilicet tanta apud eosdem corruptio haud fuerit, uti quidem apud Romanos. Mores huiusmodi non scripti magis accommodati sunt ad genium

9. VIII. Quando tamen ob necessitatem publicam (n) leges ferendae sunt, ius illas ferendi pertinet

niunt populi, & ad illos statim a prima iuuentae flore componuntur & formantur, cum leges scriptae magis catillationibus obnoxiae sint, atque adeo tandem in monopolium eruditorum transeant, cum tamen singuli subditorum ius patrium scire deberent. Mores quoque subditos facilius ad obsequium alliciunt, quam leges latae. Optime Suidas in verbo *ἔθος*: *Consuetudo non est inuentum hominis, sed vitæ & temporis. At lex quidem similis est tyrannidi: terrore enim & vi cuncta perficit: Consuetudo autem magis humanitate regit: Vitro enim omnes eam absque necessitate sequuntur.* Idem Cicero confirmat in *Laelio* aiens: *Admagis est vetustatis & consuetudinis. Nemo est, si nulla res impediat, qui non, quo consuevit, equo libentius utatur, quam in tractato & nouo. Nec modo in hoc, quod est animal, sed in eis etiam, quod sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis etiam montanis delectentur, & syluestribus in quibus diu commorati sumus, sic veteres inquitinos indulgentia loci & consuetudo etiam inter iniurias detinet: sed desino plura hic addere, postquam Dn. Thomas. *diss. de Content. morum cum iure scripto*, satis hanc rem explicuit.*

(n) Hanc necessitatem quandoque extorquent corrupti mores subditorum. Manumittendi libertas olim non fuit restricta, sed variis legibus restringi coepit, postquam illa ciues R. abuti inceperunt. Idem *de necessitate legum annalium* affirmat Cicero *Philipp. 5.* aiens: *maiores nostri veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas vero multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales.* Non ommittenda quoque hic est *Patri Thraseae* oratio apud Tacitum *lib. XV. annal.* qui hac de re ita philosophatur: *Vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta apud*

nes summum imperantem vnice residet, & quidem radicaliter, [o] quippe qui supremum ius cogendi & subditos obligandi habet.

§. IX.

apud bonos, ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Conciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges; magistratum avaritia, Calpurnia scita, pepere- runt. Nam culpa quam pena tempore prior, emendari quam peccare posterius, est. Sic olim ante LL. XII. Tabb. pauca erant leges scriptae apud Romanos, sed vt olim reges ita quoque postea consules lites deci- debant ex equo & bono, non iure scripto. Offende- bat hoc plebem, quia patricii ita vbique premebant plebeios, suam autem libertatem amplificabant, inde tandem ad LL. XII. Tabb. ferendas occasio data est. Dion. Halicarnass. l. IX.

(o) Equidem aliquando ex rationibus politicis hanc facul- tatem imperantes temperant, ne illam exercere vide- antur, exemplo Augusti & successorum, qui senatui quoad externam speciem ius condendi Scta indulge- bant, ipsi vero praevia oratione tantum suadere legem videbantur, vtrum haec externa schemata rem ipsam tam haud puerant. Reuera Sctorum autores imperato- res Romani erant, neque Senatui integrum videtur fuisse a mente & voluntate eorum recedere, adeo vt etiam ICri. Romani saepe magis verba orationis impe- ratoris allegent, quam ipsius Scti, quod ad praeviam illam orationem factum est. In hypothesi tamen ma- iores solent occurrere difficultates, an hic vel ille im- perans summus sit, ut hac facultate gaudere valeat. De Imperatore nostro certum est, quod solus leges, totum imperium concernentes, ferre haud possit, sed status in Comitibus concurrere debeant. Art. 8, l. P. 9. gaudeant. Ast quid de statibus singulis quoad territorium proprium dicendum sit, anceps videtur. Olim fuisse hanc potestatem quadantenus a Caesare de- penden-

§. IX. Quo ipso hæc potestas publica legis-
latoria satis distinguitur a iuribus affinibus,
priuatis etiam competentibus. Et quidem (1)
a RECEPTIS patrum, dominorum &c. (p)

pendentem, ita vt confirmatio Caesarum accesserit;
docet Dn. Hættius *de supæ. territ. §. 25.* Sed hodie
postquam statibus in suis territoriali suprema potestas,
quam voce *superioritatis territorialis denotare solent*, af-
ferta est, & nulla proprie dictæ dependentiæ a Cæsa-
ris imperio amplius deprehenditur, potestas leges fe-
rendi eisdem denegari nequit. Restringunt tamen
hanc potestatem hoc modo, quod contra ius com-
mune nihil possint statuere in suis territoriis, Myle-
rus *de Stat. Imp. t. 39. §. 5. f.* quod quidem eatenus ad-
mitti potest, quatenus nihil statuere possunt contra
publicam imperii salutem, alioquin si tantummodò leges
negotia priuata subditorum concernant & dirigant,
hisque formam nouam præscribant, hoc omnino ex
eadem suprema potestate illis erit concedendum, li-
cet contrarietur Recessibus imperii, quippe quibus
ipsi Principes inter se propter pactum obligantur, sed
vt quoque easdem in suis terris præcise in obseruan-
tiam deducant, minime adstringuntur. Planius hæc
de re agit Dn. Thomas. *diff. de Stat. imp. potest. legid.*

(p) Varia etiam in statu ciuili datur imperiorum & po-
testatis ratio. Nam & in priuatorum familiis imperii
aliqua ratio occurrit, veluti dominorum in seruos vel
famulos, patris in liberos, præceptoris in discipulos
&c. qualis imperii conditio omnino potestatem su-
bendi & præcipiendi, absque qua inanis foret, patri-
bus dominis vel præceptoribus concedit, indeque &
hodie in famulos nostros aliqua coercitio ex natura
imperii conceditur, licet operas suas (cum subiectio-
ne quadam) locauerint.

quæ semper publicis legibus Reipubl. sunt subordinata, & intra limites priuatorum & domesticorum negotiorum concluduntur.

§. X. Differunt (H.) & dogmata (G.) quod omnia magis doctrinam morum respiciat, sub obligationem externam non cadit, internam vniuersè intendens, & sic a pari etiam fieri potest.

§. XI.

(G) Dogmata (1) per modum imperii haud inculcantur, sed potius suadenda, suntque (b) regulæ variæ viuendi a sapientibus præscriptæ & mores formantes, atque a deo (3) non à superiori qua tali, sed etiam a pari imo etiam ab inferiori traduntur, & (4) magis internam obligationem pro fine habent, quatenus hominum vitam tranquillam & beatam reddere annuntiant. Leges, inquit Seneca Epist. 94. non persuadent, quia minantur. At hæc (præcepta) non vocantur, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quaquæ proficiunt ad bonos mores, si non tantum imperant, sed docent. Per indirectum in legem abire possumus, quatenus, ut talia dogmata publice in republica doceantur, lege publica imperantis statuitur. Interim hi, qui talia dogmata proponunt, nullum imperium affectare debent, quod tamen si fiat, reuera tum dogmata peruerso modo traduntur, tum imperantis imperium violatur, quod ne fiat, imperantis est, præcavere. Ex hoc peruerso modo, dogmata docendi, enata est monstrosa illa Hierarchia, quæ etiamnum hodie cum summo tot rerum publicarum præiudicio ubique regnat. Sunt & fuerunt Clerici a prima origine sua tantum doctores, ad docendum populum electi & constituti, sed conuiuentia imperantium ad imperium sacrum euecti, contra iuris publici vniuersalis fundamenta, ceu infra pluribus notabitur.

XI. Porro (III.) a consilio differunt, quod tenus ex regulis prudentiæ promanat, perdet, & sic interne obligat, (r) sed etiam a i vel inferiori procedere potest.

XII. Denique (III.) a pacto (s) in hoc differt, od hoc insatur inter pares, qua tales, & qe ratur quidem obligationem externam, vi

(r) Commune assertum est, consilium non esse obligatorium, quod quidem de externa facile concedi potest; sed de interna obligatione secus se res habet, quæ tamen species principalis obligationis est, ut cap. 1. part. gen. ostensum. Ceterum consilia potissimum illud pro scopo habent, ut ostendant secundum regulas prudentiæ, quidnam potius in re ambigua & ancipiti sequendum, & quodnam in presenti e re esse videatur, ne honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur, ut ait Otho apud Tacitum lib. I. histor. Constat enim omnia inconsulti impetus capta iunctis falida, spatio languescere. Id. lib. III. histor. Ad hæc præcauenda consilio maturo opus est, quod ex præteritis prudentiores desumunt. Optime enim de futuris consultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis sumunt, ait Titus Romilius apud Dion. Halicarnass. lib. X. atque hoc ipsum quoque præstare inferiores vel pares vel amici possunt. Habet hæc doctrina sua peculiaria præcepta, quæ ex intima hominum natura itidem, ut dogmata aliaque doctrinalia, caute desumenda sunt, & peculiariter exposita sunt a Dn. Thomasio tr. de prudent. consult. Rem ipsam per varia exempla explicuit Cyriacus Lentulus in tr. quid consilii

(s) Pacta non raro leges vocantur, quo speciatim referuntur leges fundamentales rerumpublicarum, quemadmodum in nostro imperio plures eiusmodi leges

suz naturæ, non tamen, vti lex, in se inuoluat coactionem imperantis per modum pœnæ.

§. XIII. Possunt quidem hæc omnia in imperantem quoque cadere, sed tamen diuerso respectu: (r) nam & doctoris & patris & domini & consulentis officium sustinere potest, & sic quatenus sub hac vel illa qualitate agit, ita quoque vel legem vel dogma &c. præscribit.

§. XIV.

publicæ, quæ reuera pacta sunt, reperiuntur. Sic in Capitulationibus imperator dicit, *er habe sich mit denen Churfürsten aus freyen Willen gedings und pattsweise Vereiniget* & in R. I. de anno 1500. in f. und habem uns dess halben mit und gegen einander in Contracts weisse Vereiniget verpflichtet und beschriben &c. Sed magis pacta ab effectu suo leges dicuntur, quamuis formali ratione ab iis differant. Nam in hoc ingens latitas differentia, quod, qui ad legem proprie dictam alterius ad aliquid obstringitur, necessario se alteri subiectum profiteri debeat, nulloque modo summum possit habere imperium, quod saluum & integrum tamen retinere potest, si nudo & simplici pacto alteri ad quid obligetur, quippe quod paritatem non tollit, nec superioritatem in alterum inducit, vti quidem lex. Pluribus id declaratum *Part. Spec. lib. I. c. 3.* Sic etiam per pactum obligamur sponte, nec adest ad paciscendum ordinarie quædam coactio; sed per legem etiam *inuiti*, nec in nostra potestate positum, vtrum legem accipere velimus nec ne? Vnde & porro lex ex solius imperantis determinatione dependet, pactum eius consensum requirit, qui per illud obligandus est.

- (r) Salomon erat rex potentissimus & sic iure imperii leges, quæ rati, subditis præscribere poterat. Erat tamen

§. XIV. Exercet imperans potestatem legislatoriam suo iure & independenter, atque adeo consensus subditorum (u) ad vigorem legum non

men idem quoque sapientissimus doctor & sic dogmata egregia regulasque viuendi præscripsit, sed non quæ rex. Marcus Antoninus Imperator idem suo exemplo docuit, ceu aureus eius liber *de se ipso ad se ipsam* ostendit. Ipse Iulianus Apostata doctorem & philosophum agere voluit, vt alios taceam. & hætenus omnes hi diuersi respectus in imperante, quatenus debito ordine exercentur, nullam inuolunt in conuenientiam; verum vbi confunduntur, veluti si dogmata per modum legis imperat, peccatus in modo exercendi, & inde est *Cæsaropapia*.

(u) Eo ipso, quo subditi in imperium imperantis consensere, generaliter quoque obedientiam in omnibus illis promissæ videntur, quæ ad salutem publicam iubet & constituit. Idem de optimatum legibus dicendum esse ratio suadet, & quamuis in stata populari populus leges condar, id tamen rursus vel ideo fit, quia penes populum est summum rerum arbitrium, & hoc intuitu olim in populari statu reipubl. Romanæ leges vocabantur *sponsiones reipublice communes*, quia ciues per modum *sponsionis* se ad illas in comitiis obstringebant. Hoc intuitu patres, cum de legibus ferendis disceptaretur, dixerunt, *leges esse pacta ex communi civitatum, non autem pacta civium in eis habitantium, consensu facta*. Dion. Halicarn. lib. IX. Equidem ex regulis prudentiæ legislatores prudentium consilium in legibus ferendis adhibere solent, sed vt ad illud non præcise sint obstricti, & lex ab imperante lata nihilominus vigorem suum habeat, licet neminem in consilium adhibuerit. Constat de Augusto, quod ius Codicillorum & fidei commissorum non

non requiritur, constituuntur enim ex iure imperii.

§. XV.

antea introducere voluerit, quam collatione desuper cum ICtis instituta. *pr. I. de codicill.* De Alexandro Seuero refert Lampridius, quod nullam legem sanciverit sine viginti iurisperitis & quinquaginta sapientissimis disertissimisque viris. Quia etiam aliquando imperatores sibi ipsis legem præscripserunt, quod aliter leges ferre nollent, ut Theodosius & Valentin. Cæsares in *l. VIII. C. de LL.* aperte formam hanc approbarunt, adiuncta hac clausula: *Scitote igitur, patres conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit observata. Bene ventum cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imperii & ad nostram gloriam redundare.* Sed hæc omnia dependent ex imperantis arbitrio & regulis prudentiæ; non iuris necessitate. Multo minus itaque ad consensum subditorum legis vigor adstringendus est, ceu doctissimus cæteroquin Archiepiscopus Petrus de Marca de concord. sacerdot. & imper. lib. II. c. 16. §. 3. seq. existimat, dum distinguit inter ius publicum & privatum. Illud quidem absolute valere concedit, sed hoc neutiquam, nisi tacito consensu populi confirmatum fuerit. Postea in §. 5. hoc applicat ad leges ecclesiasticas & inde concludit, quod non obligent, donec usu receptæ fuerint. Hac in sententia etiam fuisse videtur Gratianus, qui *D. 4.* ita post *c. 3.* ait: *Leges trahuntur cum promulgantur, firmantur, cum moribus gentium approbantur.* Sed ita omnis efficacia legum non ab imperio imperantis, sed subditorum arbitrio dependeret, & poenæ legibus appositæ egre applicari possent, quia semper opponere possent, communi consensu populi & subditorum legem

§. XV. Quodsi tamen legibus reipublice fundamentalibus aliud prouisum, cautumque, ut procerum in conuentu (x) de lege noua ferenda deliberari debeat, imperans ad consensum procerum obligatus est.

§. XVI. Perinde autem est, utrum imperans leges per se condere, an vero ei, quod priuatis quibusdam æquum iustumue visum fuit, vim

gem non esse approbatam. Hoc interim largior, sæpe legum tantam non esse efficaciam, ut quosdam mores inter subditos inveteratos possint tollere, quoniam in ipsa legum latione non ea adhibetur prudentia, quæ adhiberi debebat, de qua vid. Dn. Thomasi. *diff. de content. mor. cum iur. script. §. 44. seqq.* Interim id fit ex accidenti, non vero exinde, quia leges subditorum consensum prærequirunt. Conf. *Observat. nost. ad Petrum de Marca cit. l.*

(x) Sic olim in regno Franciæ ex more inveterato obtinuit, ut leges in consensu procerum conderentur, quem morem ipse quoque Carolus M. adhuc retinuit. Sic enim Annales Francorum *ad ann. 802.* publicati a Petro Lambecio *L. 2. biblioth. Cas. c. 5.* Imperator (Carolus) congregavit duces comites reliquosque apostolos Christianos cum legislatoribus, & fecit omnes in regno suo legi & tradi unicuique hominum legem suam, & emendare, ubi cunque necessum fuit, & emendatam legem scribere, & ut iudices per scriptum iudicassent. Alicubi sunt status Prouinciales, quorum consilio de summis rerum deliberationes instituuntur, & sic quandoque legum ferendarum cura huc referenda, quemadmodum in plerisque Episcopatibus consensu Capituli leges nouæ conduntur.

vim legis tribuere velit (y) quod ita auctoritatem legis ab imperantis approbatione sortitur.

§. XVII. Atque ita [z] (I) mores & consuetudines vim legis nanciscuntur; non ex *subditorum usu*, sed *imperantis approbatione*, qua deficiente, lex esse nequeunt.

§. XVIII.

(y) Hac methodo usus est Augustus, quippe qui ICtis quibusdam dedit facultatem de iure respondendi, hoc effectu, ut responsa eorum vim legis obtinerent, quemadmodum etiam postea Iustinianus collectis ICorum sententiis & opinionibus de nouo legis vniuersalis effectum tribuit. Idem fere dicendum est de *decretis tribunalium summorum*, quibus itidem Iustinianus effectum legis dedit in *l. f. C. de LL.* quamuis magis causæ controuersæ decidendæ quam legis ferendæ gratia essent facta. Quod vero eadem hodie effectum legis vniuersalis non agnoscant, id est ex defectu voluntatis imperantis arcessendum.

[z] Mores alias ad ius *non scriptum* referuntur, sed qua ratione iuris effectum habere possint, inquirendum. Mores fere consistunt in *actionibus hominum in vna societate viuentium conformibus*, quam conformitatem ex longæuo temporis usu traxerunt. Quemadmodum itaque in singulis contingere solet, ut, quo semel est imbuta recens seruet odorem testa diu, & mores semel assumti tenacissime alicui adherere soleant; ita quoque singula corpora suos mores peculiare habent, in quibus educantur, nutriuntur, & quasi a pueritia ad illos assuescunt, quo ipso fit, ut mores tales a subditis æque tenacissime defendi soleant, ac quidem singuli suos mores fouere solent. Atque hinc mores in ius abeunt, & legis vigorem consequuntur. Sed, *utile?* Quidam *voluntatem* principis

§. XVIII. Excipere solent mores irrationabiles (a) quos imperans approbasse non præsumi-

facite supponunt, sed illi fingunt aliquid, quod non est. Quomodo enim imperans mores singulorum corporum & locorum scire potest? Si autem ignorat, quomodo tacite illos approbare potest? vix itaque aliunde colligi potest principis approbatio, quam ex generali eiusdem declaratione, quod velit, ut secundum mores cuiuscunque loci iudicetur, quem in finem iudicibus iniungi solet, ut iuxta leges & mores consuetudinesque locorum singulorum pronuncient. Sic Rudolph. I. in Constit. apud Lehmannum lib. V. c. 108. Chron. Spir. præcepit, *daß alle Unsere Fürsten und alle die Gerichte von uns haben, rechts richten, als des Landes Sitt und Gewohnheit ist.* & in Ordin. Cam. p. I. tit. 57. iudices iudicare iubentur *nach rechtlichen ehrbaren Ordnungen Statuten und Gewohnheiten &c.* Quod si expressa eiusmodi declaratio deficiat, tunc quidem recurrendum ad præsumptum imperantis consensum, quo mores inveteratos subditorum approbasse eo ipso videtur, quia nouit, singula corpora & loca regi suis moribus peculiaribus, quos nec semper tollere potest per leges contrarias, nec semper expedit, pacis internæ seruandæ causâ.

- (a) Ante omnia (I) constare debet, quinam mores sint irrationabiles. Plerumque ita homines sunt comparati, ut suos tantum mores vel maiorum instituta adrent, & secundum illos aliorum mores etiam iudicare velint, quibuscum si hi non conueniant, pro irrationabilibus habentur. Interim decorum in moribus variat, & quod alieubi honestum dicitur, id inhonestum alibi est, & contra, quod tamen statim pro irrationabili non habendum. Vitellius apud Tacitum lib. XII. *annal.* de matrimonii idem iudicat. *nous ait, nobis in fratrum filius coniugia, sed aliis gentibus solen-*

fumitur; sed hoc non omni caret dubio. (b)

§. XIX.

nia neque lege ulla prohibita, & solitarum diu probi-
bita tempore addito percrebuisse. Morem accommoda-
ri, prout conducatur, & fore hoc quoque in his, quæ max
usurpentur. In omnibus moribus solet quædam lati-
tare stultitia, ut tamen non in omnibus æquè appa-
reat, quam tamen inter homines eradicare non pos-
sumus. Bene Tacitus: *Vita donec homines.* Conf.
Cornel. Nepot. *præfat. vitis excellentium Imperat.* præmis-
sam. Quod si itaque mores ob concurrentem stulti-
tiam essent eliminandi; nulli mores tolerari debent
in republica, qui tamen eliminari nequeunt, post-
quam homines tam acriter in mores assumptos pro-
pendent; licet aliis irrationabiles & absurdi videan-
tur. Bene Plutarchus *de audiend. p. 37. lit. E.* qui in
ciuium numerum adscribuntur alienigena & omnino pe-
regrini multa eorum, quæ sunt; reprehendunt ac inique
ferunt: qui vero inquitur educatione ac consuetudine sibi
leges familiares reddiderunt; absque molestia, quæ sua-
rum sunt partem obeunt; usaque sunt contenti. (II) Il-
los ergo mores irrationabiles dicendos esse existima-
rem, qui rationi iuris naturalis, seu regulis iustitiæ
repugnante, ubi tamen rursus cauendum, ne omnia
præcepta moralia confundamus; omnisque ad ius na-
turæ referatur. Sic itaque mores subditorum hoc
sensu essent irrationabiles, quibus licentiam resistan-
di magistratui; duelli instituendi, priuata atrocitia
inter semet faciendi &c. prætere vellent.

(b) Non semper legislatori integrum est, illos eliminare,
sed tam diu obstatum reipublicæ ærotantem toleran-
di sunt, donec paulatim in melius mutantur. Certe
legibus funditus eradicari nequeunt, sed plerumque
verendum, ne subita mutatio plus damni reipublicæ
allatura sit. *Noceat*, ait Tacitus *lib. I. Histor. rigor &*

WIMIA

nimia severitas, cui iam parum non sumus, id quod Gal-
bæ exemplo, militibus Romanis nihil indulgentis, il-
lustrat. Idem olim veritus est Tiberius imperator
apud Tacitum III. annal. c. 37. ubi 80. latè 1552
mensis eradicatione consilia agitabantur. Secum enim
anxiè delibetavit, an coerceri eos profusa cupidines pos-
sent? num coercitio plus damni in respubl. ferret, quam
indecorum, adrectare, quod non obtineretur. Inde
literis ad senatum compositis inter alia philosophatur:
Quod si mecum ante viri strenuè adules consilium habuissent,
nescio an suaseras fuerim omittere potius prævalida &
adultæ vitia, quam hoc assequi, ut palam fieret, quibus
flagitiis impares essemus. quod in sequentibus egregio
declarat. Et tandem his vitis ita occurrendum esse
concludit: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites sa-
rias in melius mutet, siquidem imperantis exemplum
fortius & validius omnibus legibus est, uti probavit
Vespasianus suo exemplo, qui non pœnis, non
legibus, sed suo exemplo luxum sustulit. Aiunt,
tentandum esse, per severitatem suppliciorum omnia
prævalida vitia posse tolli. Verum prudenter Seneca
lib. II. de ira c. 10. respondet, lento adiutorio opus
est contra mala continua & sæcunda, non ut desinant,
sed ne vincant, præsertim cum iudice Cicerone lib. I.
ad Q. frat. epist. I. difficile sit, mutare animum & si
quid est penitus insitum moribus, id subito euellere.
Quamdiu itaque iniustos mores eradicationi non da-
tur occasio, hætenus iuris & impunitatis effectum
habebunt, uti apparet ex moribus duellantium pri-
stinis, qui adeo iuris auctoritatem induerant, ut et-
iam causis iudicialibus decidendis adhiberentur, do-
nec paulatim licentia hæc penitus suppressa fuerit.
Imo sicuti scriptæ leges iniquissimæ non raro depre-
henduntur, & tolerari debent, quid mirum, si mo-
res iniqui in republica morbida iuris effectum habe-
re possint. Bene Antoninus de se ipso lib. 9. c. 29. non
Platonis rempublicam expecta, verum sufficiat tibi, si vel
parum admodum res processerit.

§. XIX. (II) Decreta summorum tribunalium (c) non aliter legem vniuersalem constituunt, quam ex imperantis voluntate antecedente.

§. XX. Legibus extraneis itidem imperans auctoritatem tribuere potest sua confirmatione (d) vel

(c) De his iam dictum *ad §. 16.* In tribunalibus Decreta sunt decidendarum controuersiarum causa, non vero legum ferendarum, quin quod in iudiciis in decernendo nouum ius haud constituatur, sed tantum ius iam constitutum ad facta applicetur, & sic inde magis declaretur. Hoc posito iudicia inferiora non tenentur sequi decreta superiorum tribunalium, quis legem per se non constituunt.

(d) Valet itaque ius extraneum seu peregrinum ex *recepto*, quemadmodum olim apud Romanos *leges Rhodia navales* receptae & approbatae erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur. In Germania multa iura extranea valent, *Romanum, Longobardicum, Pontificium*, eodem scilicet modo, ex *receptione*, quae quidem ab initio magis priuata non publica constabant auctoritate, dum iudices reliquique iuris periti ad illa prouocauerunt, easque sensim in obseruantiam deduxerunt, qua semel introducta, pederentim accessit publica auctoritas, non quidem *expressa* declaratione, sed magis generali ad huc iura prouocatione, quae obseruantiam quandam innuit. Cum itaque approbatio iuris huius extranei plerisque in locis *expressa* haud adsit, vel ubi adest, in tantum approbatum censerit debeat, quatenus receptum est, eundem ubique vigorem *leges Romanae* non habent. Ex quo insignia incommoda promanarunt: (a) quod dubium fere ubique maneat in multis materiis, in quantum receptum fuerit. (b) quod etiam in his, ubi obseruatur, non raro deprehendatur

vel *expressa* vel *sacita*, ut valeant intra républicam suam, quamvis talis legum extraneorum receptio non semper e re reipublicæ possit esse.

§. XXI. Quodsi itaque, salvis legibus domesticis, ius extraneum præterea receptum sit, prout receptio iuris extranei semper facta censi debet, & inter vtrumque ius repugnancia quædam deprehendatur, magis pro vigore legum domesticarum præsumendum, (e) nisi harum derogatio probata fuerit.

§. XXII.

incongrua applicatio ad præsentem statum Germaniæ, qui a Romano plane diuersus fuit. Et lic eadem fere imprudentia in receptione iuris Romani occurrit, quæ imputari solet Romanis, quod a Græcis leges suas petierint, qui in eo tamen prudentiores erant, quod illas *expresse* approbauerint, ut de iure certo satis constiterit, id quod apud nos ex modo recipiendi aliter sese habet. Incommoda hæc satis neruose depingit Lipsius in *monitiis* c. 10. licet in eo erret, quod Lothario reductionem huius iuris tribuat. *Receptæ igitur sunt, ait, & quo fructu? certo illo, litium, nemo negauerit, quæ ex eo nimium quantum succreuerunt. Europam vide, & mentiar, nisi maxima eius pars circa istas occupatur; Alii iudicant, alii instruunt, alii agunt, & qui miserrimi sunt eas habent. Et deinceps: Nam quæ tam clara causa est, quæ non aliqua lege, imo interpretatione [nam & hæc admittimus] obscuratur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est causidicina, & perite captare aut capere laudem habet.*

(e) Constat id quoque ex receptione legum naualium Rhodiarum apud Romanos, quæ eatenus tantum re-

ceptæ

§. XXII. Ex quo fluit, allegantem ius extraneum contra ius patrium, obseruantiam eius docere debere (f) cum maior sit presuntio pro iure patrio.

§. XXIII.

cepta & approbata apud Romanos, plurimae erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur, ut dicitur in *l. ff. ad L. Rhod. de iact.* Idem quoque de *tacita receptione iudicatum*, cum principes magis presumentur iura propria valere velle, quam extranea, quae in subsidium tantum recepta intelligi debent, cessantibus iuribus patriis. In dissensu itaque iurium statuitur *iuri patrio*, nisi de contraria obseruantia satis constet, quae tamen praecise de illo loco ostendenda, ubi ius applicandum. Alterius loci & territorii obseruantia se non extendit ad alia loca, unde & hodie varia iuris Romani obseruantia est, alibi plus, alibi minus obseruatur. Vbi ergo in re quadam ius Romanum in Germania non obseruatur, ibi rectius dicitur, illud non esse receptum, quam quod abrogatum sit, quia abrogatio praesupponit iuris valorem, qui tamen in Germania nunquam vniuersalis fuit, nec esse debuit.

(f) Conclusio haec fluit ex antecedentibus, nec adeo in dubium vocari potest, nisi ab illis, qui omnem erga ius patrium venerationem deposuerunt, peregrinis in totum immerfi. Hoc enim constat, a) derogationem iuris patrii non praesumi, nec b) factam praesumi ex receptione iuris extranei, quod magis in subsidium receptum, & sic c) ius patrium constituit *regulam*, ius extraneum vero magis *exceptionem*. Sicuti nunc pro *regula* magis praesumitur, ita quoque idem de obseruantia iuris patrii dicendum reor. Si a *thesi* ad *hypotesin* procedimus, certe idem de iure Romano affirmarem, nisi vbi expresso edicto illud receptum & ap-

§. XXIII. (IV) Magistratus subalterni leges condere non possunt, (g) nisi hæc potestas illis fuerit concessa & delegata.

§. XXIV. Non tantum vero Magistratus condit statuta, ubi expresso privilegio ius hoc acceperunt, sed etiam tunc, ubi totius civitatis administratio (h) & cura in hæc jurisdictione ipsi commissa fuit.

§. XXV.

ibid. & approbatione sua, repudiat patrio, vel ubi constat, per non suam, iuribus patriis, semel esse renunciatum. At si in dubio casu iura patriæ, cum peregrino collidunt, putarem, cum celeberrimo Culpisio, allegantem dispositionem iuris peregrini, probare debere. Si vero ius patrium de tali casu nihil disposuisset, probatio receptionis non desideratur, cum semel generaliter in subsidium receptum sit.

(g) Magistratus subalterni habent quoddam imperium respectu suorum subditorum, sed respectu imperantium pro privatis habentur. Neque hæc potestas ex iurisdictione concessa fuit, cum hæc tantum applicationem iuris iam constituti ad facta & negotia subditorum involvat, non vero novas leges præscribendi facultatem largiatur. Et hoc intuitu dicuntur ministri non arbitri legum. Condunt tamen communquam statuta, sed non iure proprio, sed ex concessione imperantis, quibus autoritate quoque valent, & ita nihil aliud sunt, quam ius a subalterna potestate consensu imperantis constitutum, ligans illius loci subditos. Imo licet vel maxime deficiat hæc statuendi potestas, non tamen dubium, quis magistratus oppidanus cum civibus illius loci per pactum statutum quoddam de illis rebus condere possint, de quibus libere pacisci valent, id quod tunc inter eos vim legis ex pacto habent.

(h) A sola concessione iurisdictionis non fluere ius statuendi, iam

§. XXV. Et hæc intuitu statuta talia non necessario confirmatione (i) imperantis indigent, quæ tamen utilis est.

§. XXVI. Interim satis restricta est magistratus subalterni potestas, ut de aliis negotiis, quam quæ administrationem publicam respiciunt, statuta condere nequeunt, (k) quemadmodum

iam antea monitum est, quævisque demum iurisdictionis fuerit concessa, quia hæc iurisdictionis facultatem continet, licet intente plures contrarium statuunt Vid. Colet. de præc. excec. P. 1. c. 3. n. 12. seq. Dissidentes fortean inde decepti videntur, quod viderint, multis in civitatibus Senatui ius statuendi competere, cui id adscriperunt ex iurisdictione, sed admodum male. Ut plurimum Senatui vel magistratui oppidano quædam cura administratioque publica ipsius civitatis conceditur, quo casu si illius administrationis statuta huc pertinentia condere possunt, quæ ad *politiam civitatis* spectant, cum, cui administratio publica civitatis concessa est, ei non possit non quoque concessa esse facultas quædam statuendi, quæ ad *politiam* faciunt, ut sunt *Fewerordnung*, *Backet Brauer Ordnung*, *VVochen-Markts Ordnung*, *Gassens Ordnung*, Vid. H. Pistor. IV. q. 134.

(i) Plerique confirmationem statutorum ad eorum validitatem requirunt, quod tamen in suppositis casibus necessarium hæud arbitror, cum ita semel ex *delegato potestate* magistratus aliquid statuerit, quemadmodum sententiæ a magistratu late viti rei iudicatæ obtinere debeat absque nota confirmatione, nisi per appellationem fuerint devolutæ.

[k] De hoc satis constat, quoniam omnis potestas determinatur suo obiecto.

dum legibus anterioribus imperantis derogare haud possunt. (1)

§.XXVII.

(1) Hoc inde liquidum est, quia si contra leges imperantis statuta conderent, sibi potestatem arrogarent, leges, quibus adstringuntur, corrigendi & mutandi, quod illis haud concessum, cum voluntas superioris semper prædominari debeat. Omnis potestas magistratui concessa, quanta quanta est, semper intelligitur, *saluo iure imperantis*, cui est subordinata. Et hinc forsitan promanavit commune assertum, quod *statuta sint stricta interpretationis*, intuitu scilicet legum vniuersalium, quæ ut *ius ordinarium & commune* in illo territorio ab imperante latae sunt, hoc sensu, ne ab illis vilo modo recedant, quoniam statuentes ab illo recedere haud potuere, & sic statuta iuri ordinario subseruire debent. Verum hoc brocardico insigniter abuti solent. Nam a) minus recte tunc applicatur, quando statutum disponit de *negotio iure communi seu ordinario non decisio*, quia sic per ius commune restringi nequeunt. ß) Imprudenter ad quæuis statuta ciuitatum applicatur, cum tamen statuta sint diuersæ indolis. Solent hodie particulares ciuitatum quarumuis leges *statuta* appellari, præter vel contra ius Romanum introductæ, vti sunt statuta Hamburgensia, Lubecensia, Bremensia &c. quibus applicant regulam, quod statuta talia strictè sint interpretanda, ne nimis recedant a iure Romano, cum tamen in eiusmodi locis ius Romanum non constituat *ius ordinarium*, sed potius ipsa statuta. Scilicet talia locorum statuta sunt vel *antiquissima* vel *recentiora*. Illa voco, quæ iam dudum ante receptionem iuris Romani vigerunt, & sic *ius proprium* illius ciuitatis dici merentur, vti *ius Lubecense*, & plura alia statuta locorum dantur, quæ ut plurimum ex iure antiquo Germanico riui sunt. His in suo vigore

§. XXVII. Simile quid fere deprehendimus in collegiis & corporibus, quæ de rebus collegii quædam ordinare & determinare possunt, (m) vt ad instar legis inter membra collegii valeant.

§. XXVIII.

iam existentibus, postea per ius Romanum quædam accessio facta est, non vt illis vim suam detraheret, sed vt in subsidium valeret. Quæ cum ita sint, incongrue applicaretur commune illud assertum, *statuta esse stricte interpretanda, ne recedant a iure Romano*, cum potius ius Romanum ibi quiescere debeat, vbi disponit statutum, quod intuitu iuris Romani regulam constituit, & *ius illius loci ordinarium*, nec ex iure post recepto restringi potest, sed potius eandem admittere debet interpretationem, quemadmodum ius illud ordinarium & commune. Recentius statutum voco, quod demum post ius Romanum semel in tali loco, vt *commune* receptum, introductum est, & ad hoc ipsum vtique applicari potest regula, *quod talia statuta sint stricte interpretanda*, ne a iure Romano, antea semel recepto, recedant, id quod rationem habet, modo constat a) statutum esse nouum, b) ius Romanum, vt *ius commune*, in illo loco antea viguisse.

(m) Collegium non aliter subsistere potest, nisi ad certum ordinem membra ejus adstringantur, vt tamen vnice pacta talia *res collegii* respiciant, nec bonis moribus contraria sint. Possunt etiam *pœnam conventionalem* determinare, & se ad eandem adstringere, vnde tamen *proprie dicta iurisdictio* collegiis adscribi non debet. Inde etiam ecclesiis ab antiquo ius condendi statuta quædam ecclesiastica competiit, quoniam itidem collegii vicem gerunt, de quo suo loco vberius differendum erit.

(n) Potis-

§. XXVIII. Subiunt hæc collegiorum pacta, sicuti alia subditorum negotia, directioni & inspectioni imperantis, ita, ut si illorum abusus animadvertat, iuste convenientiorem ordinem præscribere & abusus tollere possit. (n)

§. XXIX. Extra concessionem siue expressam siue tacitam imperantis, nemo sibi ius legislatorium intra limites territorii arrogare potest, (o) nisi iura imperii violare velit.

§. XXX.

(n) Potissimum hoc applicandum ad mores ineptos opificum, & alia absurdissima collegiorum statuta, quibus vel monopolia, reipublicæ nociva, inducuntur, vel nimis exactionibus, hi, qui primum in collegium adsumuntur, premuntur, ut fere inidonei postmodum fiant, ad onera reipublicæ ferenda. Pertinet huc *conclusum der dreyen Reichs-Collegiorum de Anno 1671. die Abstellung der Mißbrauch bey denen Handwerckern betreffend.*

(o) Nullo itaque iure pontifex sibi potestatem legislativam in sacris arrogavit per uniuersum orbem Christianum, quo ipso reuera potestatem & imperium quoddam exercet singulis in rebus publicis, summo cum præiudicio eorum, qui illis præsumunt, qui etiam ipsi se hisce legibus subiectos profiteri debent. Et quamuis tandem per fraudes, dolos, & vim tam *apertam* quam *clandestinam* hanc potestatem sibi *solitarie* & *privatiue* vindicauerit, (utut Galliarum regnum quandam prærogatiuam libertatis retinuerit) reuera tamen, ut ego existimo, semper mansit vitium in ipso exercitio huius potestatis, adeoque Protestantibus vitio verti non potuit, quod huic iugo se tandem subduxerint, & potestatem eius *usurpatoriam* amplius agnoscere noluerint, quo iugo excusso, per consequentiam hanc

§. XXX. Feruntur leges ab imperante, tum ut actiones ciuium secundum illas dirigantur, in salutem reipublicæ; tum ut iniqui debita coactione ad illas adstringantur. (p)

§. XXXI.

potestatem, in sacris leges ferendi, recte sibi ipsi principes vindicarunt.

(p) Hinc duplex legis officium est: *directiuum & vindicativum*. Alterutrum non sufficit. Quando lex quid disponit, nec tamen punit & cogit, si contra fiat, magis *monitum & consilium*, quam *lex* est, & hinc olim vocata fuit *lex imperfecta*. Talis dicitur fuisse *lex Cincia*, quæ prohibuit, ne Patronis quid daretur a Clientibus, sed factum non puniuit. Vlpianus *in fragm. Instit. tit. 1. §. 1.* Similis fere lex fuit Valeriana, apud Liliam *lib. X. c. 9.* quæ eum, qui prouocasset, virgis cædi securique necari vetabat; *Si quis aduersus ea, pergit, fecisset, nihil ultra, quam improbe factum adiecit, id (qui tum pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis. nunc vix seruo ita minetur quisquam.* Facit itaque hominum malitia, quod leges debeant esse *armata*, quæ alioquin solo hoc vinculo, *improbe in contrarium fieri*, sustineri possent. In legislatione Mosaica plures huiusmodi leges occurrunt, quæ coactionem externam adiunctam non habent, nec eam commode ex natura objecti sui, de quo disponunt, recipiunt, atque inde magis sunt *monita paterna*, interne vtique obligantia, quamuis contemptus eorum varias calamitates post se trahat, quo in primis præcepta *de exercenda humanitate & amore erga proximum* spectant. Quod itaque lex iubet, aut vetat, *vnice & primario* a legislatore intenditur, non pœna, nisi in *subsidium*. Errant, qui legi obligationem alternatiuam adscribunt, ut delinquens eidem satisfecisse videatur, pœnam soluendo. Fieret hoc modo

§. XXXI. Principalis pars, *dispositiua* scilicet, versatur circa actiones ciuium recte ad præscriptum eius adornandas, vbi (I.) primario illa, quæ ius naturæ postulat, (q) inculcanda.

§. XXXII. (II.) Cum libertas naturalis in
iis.

modo dispositio legis elusoria, quia in arbitrio subditorum situm foret, vellentne soluere pœnam; an legi obedire. Ast ita legislatoris voluntati nondum satisficit, qui non vult pœnam, sed id, propter quod pœna a delinquente soluta est. Contingere quidem potest, vt lex alternatiue feratur, veluti *vt subditi non amplius curru vehant per plateas, aut quotannis soluant 10. thaleros.* Sed tales alternatiuæ leges proprie pœnales non sunt, quia *præcise* nihil præcipiunt, sed tantum volunt, vt facultas, hoc vel illud faciendi, certo demum redimatur pretio, quod instar *tributi* esse videtur.

(q) Ideo respublicas statui naturali præferendas esse, dictum sæpius est, quoniam in *hoc statu* legum naturalium, quæ tamen vinculum humani generis conseruant, cultura admodum fragilis est, quæ in statu ciuili propter accedens imperium ciuile suos effectus necessarios habent. Eo magis autem per leges ciuiles huius iuris cultura est inculcanda, quo magis per illam fundamenta publicæ salutis stabiliuntur & firmanentur; sicuti e contrario eo maioribus periculis respublica obnoxia est, quo magis a tramite iuris naturalis recedunt. Et cum homines illa, quæ iuris naturalis sunt; pro suis prauis affectibus varie peruertere, & præterea in remotioribus conclusionibus nodum in scirpo quærere soleant, hinc aliquando necessarium videtur, lege positiuâ illa, quæ iuris naturalis, declarare.

his, quæ iure naturali nec præcepta nec prohibita, reperiuntur, a plerisque in abusum trahi soleant, (r) hæc ipsa inprimis per leges positivas in salutem reipublicæ, quatenus huic noxia videtur, restringenda est.

§. XXXIII. (III.) Disponendi sunt subditorum animi (rr) per leges, quantum fieri potest,

(r) Quanta incommoda libertas naturalis in statu naturali soleat producere, supra plenius expositum est, quæ ne affligant rempublicam, merito præcauendum. Hoc intuitu Appius Claudius apud Dion. Halicarn. lib. V. censuit, *nullam peiorem esse consuetudinem aut ipsis rebuspubl. aut familiis, quam si unusquisque semper pro sua libidine viuat.* Atque adeo inprimis ius imperanti circa illam restringendam & determinandam concedi debet, quia homines alias solius honestatis internæ rationem non adeo habent, quæ alioquin eos impellere debebat, ne libertate hac abuterentur. *Quæ enim unusquisque solus, pergit Appius Claudius cit. l. aut pudore proprio aut ab alio impeditus facere veretur, ea, si more publico recipiantur, ab eo in sua voluntate aliorum exemplo & consuetudine confirmato, facilius & audacius patrantur.* Sunt hæc quidem adiaphora, vti vocantur, sed illis tamen periculosa, qui libertatis vsum genuinum ignorant, quales plerique sunt in republica. *Cum cupiditatis vulgi stulti sunt inexplebiles, pergit rursus Appius Claudius cit. l. & insinua, earum principis obstandum est.* Sed tamen hic quoque temperamentum adhibendum esse, dixi supra lib. I. p. Spec. c. 5. §. 29.

(rr) Quo magis subditorum animi per leges conglutinari possunt, eo meliori stat respublica loco. Tyranni est, leges ferre ad disiungendos civium animos, prout fecisse legitur Appius Claudius Decemvir, legem ferens,

est, ad humanitatem erga se inuicem exercendam, (s) quippe quæ amorem, vinculum illud pacis arctissimum, egregie operatur.

§. XXXIV.

rens, ne Patriciis connubia cum plebeis contrahere liceret, non ob aliam causam, vt iudicat Dion. Halicarn. lib. X. quæ ne Familiis coniugii & affinitatis vinculo consociatis ordines in concordiam coirent.

(s) Equidem officia humanitatis directo per leges vix inculcari, aut pœnis homines ad hæc adduci possunt, interim tamen per indirectum illa, quæ maxime humanitati resistere possunt, aut illi impedimento esse, recte eliminari & omnia ita disponi possunt, vt homines in suis actionibus ad humanitatem exercendam adducantur. Sunt homines plerique inhumani, & nisi ratio ambitionis, avaritiæ, vel luxuriæ id postulat, plane alieni ab hisce officiis, ex qua inhumane tamen vinculum pacis communiter multum patitur. Hic vero a) ante omnia requiritur bonum exemplum imperantium, quod hic potissimum subditos ad imitationem trahere solet. Eleganter id ipsum declarat Xenophon in Cyropad. lib. VIII. p. m. 204. seq. vbi de Cyro hoc habet: *etiam pudore ac Verecundiâ putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes reuereri, vt nihil fædum ac turpe nec diceret nec perpetraret, & paucis interiectis: nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est, insolenter agendi, moueste se gerere, nolunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere.* Deinde de continentiz studio ita edisserit: *Continentiam sic exercitatum iri à suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis, quæ honestæ & bona essent, non abstrahi, sed velle potius ante voluptatum gaudia laborem cum honestate conjunctum suscipere.* Idem de decore in sequentibus affirmat, a-

iens: *neminem ibi animadvertisses vel irascentem cum, Vociferatione vel insolente cum risu gaudentem, sed eos adspiciens existimasses, reapse ad honesti decorique normam Vivere.* Mirandum est, barbaras gentes humaniores inter se plerumque fuisse, quam ita dictas gentes moratas. — *Salutianus lib. V. de gubernat. Dei huc pronocat, aiens: Omnes se fere barbari, qui modo unius sunt gentis & regis, mutuo amant.* Speciatim vero de Gothis prædicat, eam apud eos iustitia conservanda curam fuisse, ut plurimi Romani & inter eos nobilissimi eius boni fruendi causa, e Rom. terris ad hos confugerint, querentes apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poterant. Id ipsum verò legibus durissimis quin adscribi debeat, non dubito. Deinde quoque β) necesse est, ut leges quoque suo modo huc dirigantur, ut homines humanitatem erga alios exercent. Licet enim vel maxime officia humanitatis aliquatenus virtutem suam amittant, si legibus pœnalibus iubeantur, cum *spontaneus affectus* illa producere debeat; in statu civili tamen magis necessitatis sunt, & sæpe expedit reipublicæ, ut ad illa subditi cogantur, quæ sponte facere recusant, quod fit, si legibus impendantur. Sic propter ingratitude ordinariè non datur actio, sed, quia ingratus magis inhumanus quam iniustus est, pudore suffunditur, & quidem adeo, ut magis odiosum inter homines habeatur nomen *ingrati*, quam *iniusti*. Interim cum ingratitude disidia & odia ingentia inter homines disseminare soleat, hinc Persæ pœnas in ingratos posuerunt. Ita enim Xenophon *lib. I. Cyropæd. p. 4.* de horum institutis loquitur: *Iudicium dant (Persæ) de illo quoque crimine, propter quod inter homines odia mutua potissimum existunt, cum postulationes in iudiciis de eo minime fiant, nimirum de ingratitude.* Itaque si quem intellexerint gratiam non referre, cum possit, in eam etiam valde animadvertunt. Nam ingratos homines
inpri-

§. XXXIV. (IV.) Sicuti ambitio, auaritia & luxuria potissimum corrumpit & euertit rempublicam, ita legibus præscindi debent irritamenta & occasiones, (t) huiusmodi passiones irritantes.

§. XXXV.

inprimis nulla Deorum cura, nulla parentum, patria, amicorum adfici arbitrantur. Equidem Seneca *lib. III. de benef. c. 7.* multas adducit rationes, propter quas crimen hoc in legem cadere non debere arbitrat; sed omnes magis huc vergunt, quod ita beneficium amittat virtutem suam, quod quidem non negatur, simul tamen odia & simultates graues inter subditos præcauentur. Deus ipse, sapiens in populo Iudaico legislator, populum iudaicum per leges varias ad humanitatem adducere voluit, id quod nunc paucis declarandum est exemplis. Huc respexit in præcepto de honorandis parentibus *Ex. XX, 12.* de seruo post septennium manumittendo *Exod. XXI, 2. seqq. Deut. XV, 12. seqq.* De humanitate & hospitalitate erga extraneos exercenda *Exod. XXII, 21. seq. Deut. X, 18. seq.* de usuris non exigendis, sed mutuo gratis dando *Exod. XXII, 26.* de commo alterius promouendo *Exod. XXIII, 4. seqq. Deut. XXII, 1. seqq.* De messe non adeo auare facienda *Leuit. XIX, 9. seq. Deut. XXIV, 19. seqq.* de vitando odio erga proximum *Leuit. XIX, 18.* de veneratione erga senes *ibid. 32.* de re vendenda secundum qualitatem vtilitatis *Leu. XXV, 14. seqq.* de fouendis viduis & orphanis *Deut. X, 19. XXIV, 17.* de paupertate non toleranda *Deut. XIX, 14.* de non capiendo pignore ob debitum *Deut. XXIV, 10. seq.* de exercenda humanitate erga bruta *Deut. XXV, 4.* de bonis alienatis ad priorem dominum reuertendis *Leuit. XXV, 25. seqq.* & quæ sunt huius generis plura alia, quæ humanitatem singulariter commendant, & subditos ad eam ducunt.

(t) Quod plures respUBLICÆ tot turbis agitentur, & ab

omni vnione civili alienæ sint, id non raro malis legibus adscribendum, quibus passiones hominum irri-
tantur & aluntur. *Quemadmodum enim, vt philoso-*
phatur Polybius hist. lib. VI. c. 45. quoties in aliquo
populo mores legesque laudabiles vigere exploratum habu-
erimus, & cives & ipsam temp. fore laudabilem non du-
bitamus affirmare: sic cum & priuatorum vitam avari-
cia deditam, & publicæ actiones iniustas alicubi obser-
uauerimus, quis dubitat merito dici posse, & leges apud
ipsos esse malas, & tam mores singulorum quam vniuer-
sam rempublicam vituperabilem. Ratio itaque natu-
ralis præcipit: omnem materiam malæ, qua ali pas-
siones humanæ possunt, per leges, quantum fieri pot-
est, excindi & remoueri debere. De Persicis legibus
Xenophon lib. I. Cyrop. p. 3. in f. sequentia narrat:
Persicæ leges hoc anteuertentes primum procurant, ne pro-
fus eiusmodi ciues sint, qui prauis alicuius sceleris faci-
noris libidine ducantur, quod quomodo perfecerint,
in seqq. tradit, quæ verba supra lib. I. P. Spec. c. V. §.
26. iam adducta sunt. Eleganter hoc demonstrat si-
mili desumpto à medicis Dn. Thomasi. de content. mor.
cum iure scripto §. 45. aient: Qui egrotantes curant,
operam dare solent, ne, quod externum ac visibile in mor-
bo est, saltem auferant, sed etiam vt intrinsicam hominis
constitutionem & intemperiam sanguinis emendant. Alias
si morbus reprimatur quidem, sed non causa morbi tolla-
tur; vite periculo sepe exponitur æger, morbo plerumque
maiori cum violentia ac damno redeunte. Eadem est ra-
tio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum, non
sublata causa, id quidem efficere potest legibus scriptis,
vt certa quadam vitii species omittatur, sed mox in eum
locum substituuntur mores adhuc peiores prioribus. Certe
legislator diuinus optime omnium hoc obseruasse vide-
tur, cum plures leges vbique occurrant, quæ irritamen-
tis harum passionum obicem ponunt, quo pertinet lex
de non exercendo scœnore Exod. XXII, 25. Apud Ro-
manos quoque huius rei ratio habita fuit. Sic enim

Taci-

§. XXXV. (V.) Interim in legibus ferendis imbecillitatis humanae ratio habenda est, ne nimie amare (u) omnia exigantur.

§. XXXVI.

Tacitus lib. VI. *annal. Vetus Urbi sænebre malum, & seditionum discordiarumq. creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus.* Huc quoque pertinet lex diuina de muneribus spernendis *Ex. XXIII. 8. de delectu in cibis habendo, quibus luxuria & libido potissimum irritatur Leu. III. 17. 19. sq. Leu. XVII. 10. seqq. Num. VI. 3. seqq.* De Neruiis transrhenanis populis Cæsar de *B. Gall. lib. 2. c. 15. refert: nullum aditum esse ad eos mercatoribus, nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque remitti virtutem existimarent.*

(u) Exemplum ipse Deus præbuit in legislatione sua, qui in multis se accommodauit ad genium populi, vnde fere omnes leges ceremoniales profluxisse videntur, ceu optime demonstrat Io. Spencer de *LL. Hebr. ritual.* Sic etiam leges de *diuortio, polygamia &c.* reuera ex eadem ratione latæ videntur, quin quod ipse Saluator diserte asserat, hæc Mosen tantummodo indulgisse populo ob *σκληροκαρδίας*. Leges Platonis contra hoc præceptum vbiq. peccasse videntur. Vnde eas ridet Athenæus lib. II. *dipnos. c. 22. quod ius præscripta sint, quos imaginatione sinxerit, vt qui legibus illis pareant, perquirendi sint.* Nescio vero, vtrum hæc indulgentia legislatoris tam late sit extendenda, vt etiam, quæ contra ius naturæ sunt, legibus permitti, & suo modo legitimari possint. Talem legem reperio apud Ægyptios, de quibus Diodorus lib. I. *biol. p. 72. hæc refert: Iussit lex eos, qui volunt hanc artem (furandi) habere, nomen profiteri apud præfectum furum, & ob delictio furtum ad eum ex pacto referre. Eos vero, qui amiserunt, similiter scribere, quacumque amissa sunt, ad-*

§. XXXVI. Dirigunt leges actiones subditorum omnium, qui sunt in illo districtu, & sic Clerici (x) nullo iure se huic subiectioni subducere possunt.

§. XXXVII.

ditis loco, die, & hora, qua perierunt. Hoc modo cunctis facile repertis necesse erat, eum, qui amiserat, soluta quarta parte pretii, sua sola habere. Rationem vero legis hanc reddit: cum fieri non posset, ut omnes a furto abstinerent, viam legislator inuenit, qua quicquid amissum fuerat, seruaretur, exigua data redemptionis. Ceterum de singulari Dei indulgentia, ad genium populi durissimi se accommodantis ita iudicat doctiss. Clericus in Pentateuch. Exod. XXV. 10. Nisi Deus οὐκ ἐπιεικής singulari legem aptasset indoli Hebræorum, hoc est, opinionibus & consuetudinibus inter eos dudum receptis, non aliam tulisset, quam quæ postea a Christo lata est; omnisisque illis infirmis elementis, ad perfectiora omnia Hebræorum animos erexisset. Deus, qui idem est hodie atque heri, eodem modo coli illo tempore se voluisset, ac postea iussit. Verum cum in plurimis descenderit ad abiectos & humiles Israelitarum animos, propter eorum οὐκ ἀνομιάν, in hac quoque re receptis ritibus eos vitæ passus est, ut in ceteris omnibus, in quibus nulla naturalis honestas, nihil spiritali numine dignum, nihil mortalibus proficuum deprehenditur.

- (x) Equidem clerici ecclesiæ Romanæ exemptionem a legibus ciuilibus cuiuscunque reipubl. prætendunt, sed satis impudenter. Cum enim in republica viuant, sunt quoque subditi illius reipubl., vbi commorantur, & sic se accommodare debent ad leges reipublicæ. Præter rationem iuris antiqua praxis omnium fere reipublicarum hoc inculcat, imo & primitiuæ ecclesiæ, nec ab hac sententia alieni fuisse videntur ipsimet patres, ceti docet Arniseus de subiect. & exempt. cleric.

§. XXXVII. Quin etiam extranei per indirectum legibus alterius territorii possunt subiici, si bona ibidem sita habeant, circa quæ leges disponunt. (y)

§. XXXVIII. Sic itaque ipsius Imperantis actiones aut bona legibus illis haud subiacent. (z)
quam.

cleric. c. 3. n. 2. seqq. Vestigia adhuc plura supersunt in iure Canonico, quæ ostendunt, olim clericos se subiectos imperio civili agnouisse. Sic Gregorius M. in *c. 41. C. 11. q. 1.* vult, vt imperatores sacerdotibus ita dominantur, vt tamen debitam iis reuerentiam impendant, quo ipso subiectionem clericorum non negavit. In Concilio Carthaginensi III. potestati seculari non omnino clerici exempti leguntur vid. *c. 45. ib.* Alia huius rei documenta ex Ambrosio adduxit Gratianus in *c. 27. seq. ibid.* Plenius hoc thema persecutus est D. Coccei. *diss. de fundata in territ. & pl. loc. concur. potestate c. 3. per tot.*

(y) Summum imperium fundatum est in personas & bona intra eius limites sita, vt leges de iis ferri, & per consequens possessores ad illas adstringi possunt, siue ibidem deprehendantur siue non. Atque sic (I) imperans possessores lege publica lata adstringere potest ad homagium quoddam, quemadmodum contingere solet in iis locis, vbi *Landassatus* est receptus, de quo vid. Schilter *pecul. diss.* (II.) Et quia itaq; territorii iurisdictione in bona illa fundata est, conueniens est, vt etiam extranei ratione bonorū illorum forum ibidem sortiantur: sicuti etiam (III.) ratione bonorum illorum ad quæuis onera, ex bonis reipublicæ præstanda, obligantur &c.

(z) Videlicet α] sibi legem imperans præscribere noluit, sed subditis, β] leges præscribuntur *vi imperii*, & quidem *subditis*. Imperans autem subinet ipsi non est subdi-

quamvis secundum regulas prudentiæ (a) legibus quoque suis vivere debeat.

§. XXXIX.

subditus. 2) cessat in imperante obligatio ad leges servandas, quæ vniçe sunt ex *subiectione*. Loquor de legibus more ciuilibus, siue de vi *coactiua*, siue *directiua*, vti quidam distinguunt, sermo sit. Naturalibus vtique ligatur, vti in *part. spec. lib. I. c. 5.* ostensum est, & sic vi huius iuris aliquando per indirectum ad leges reipublicæ speciales obligatur, si sub auspiciis regni subditis promissit, quod has vel illas leges etiam in sua persona valere velit.

(a) Hoc ipsum apparet ex iis, quæ dicta sunt ad §. 3. *huius cap.* quod exemplum principis plus proficiat, quam infinitæ leges. Non rectius leges in obseruantiam deduci possunt, quam si princeps ipse secundum eas vivat, quo in sensu Theodosius & Valent. in *l. 4. C. de LL.* dixerunt, *dignam vocem esse maiestate regnantis, h. e. utile & consultum maxime esse, legibus alligatum, se principem profiteri*, vel vt dicitur in *l. 23. ff. de leg. 3.* *Decet* (h. e. non quidem ex regulis *iustitiæ* obligatur; bene tamen ex regulis *decori & prudentiæ*) *tanta maiestati, eas seruare leges, quibus ipse (ex regulis iustitiæ) solutus esse videtur.* De Agefilao refert Xenophon in *Orat. de eod. p. m. 668. edit. Francof.*, quod quamvis in republica se plurimum posse sciret, maxime tamen se legibus seruire deciarauerit. Nam, inquit Xenophon, *quis tandem obedire his noluisse, cum eis regem obtemperantem videret?* Jacobus Rex Angliæ *Orat. V. fol. 547. de semet ipso: Vbi meum agebatur patrimonium, tem foro permisi, et vnus e multis: nec iniuria, cum regem deceat ad legum obedientiam suo exemplo ceteros inuisare.* Et huc pertinent versus Claudiani elegantes ad §. 3. *h. supra adducti*, & alterius Poëtæ, qui ita canit:

Nam nihil, vt vatum fatear, magis esse decorum

AUC

§. XXXIX. Ut autem subditi secundum illas leges actiones suas dirigere & instituere possint, necessaria est promulgatio (b) & quidem

Aut regale puto, quam legis iure solutum
Sponte tamen legi sese supponere regem.

(b) Promulgatio est illud medium, per quod voluntas imperantis subditis innotescit, atque adeo demum lex obligat post promulgationem, nisi tempus quoddam præstitutum sit, a quo lex obligare debeat. Conf. Petrus de Marca *de Concord. sacerdot. & imp. lib. 2. c. 15.* Modus publicandi arbitrarius est, communiter scriptura adhibetur, non tamen necessario, sicut Romani plures leges antiquitus tulerunt, quarum maxima pars nullis scriptis est mandata, nonnullæ etiam sunt scriptæ, ut ait Dion. Halicarnass. *lib. 11.* Quæ scriptæ sunt, olim apud Romanos publice in foro proponebantur, uti in specie *de LL. XII. Tabb.* constat. Apud Athenienses in tabulis quadratis scribebantur, quæ vocabantur *νόμοι*. Suid. *hac voc.* vel etiam *νόμοι*, Julius Pollux *lib. VIII. c. 10.* Horum morem postea videntur imitati Romani, unde & leges publice promulgatæ, *XII. Tabularum*, vocatæ sunt. Quin etiam apud Græcos leges cantari solitæ fuerunt, forsitan antequam mox leges tabulis inscribendi inoleuisset. Ita enim Aristoteles *Sect. 19. probl. 28.* *Cur leges pleraque cantilena appellantur? An quod homines priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent, quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est.* Germani idem medium conseruandi leges habuisse videntur: nam refert Tacitus *de Morib. Germ. c. 2.* quod *carmina apud illos vnicum memoriæ & annalium genus sit*, & tamen leges suas habuere, licet forsitan paucas. Imo licet vel maxime apud Romanos leges *XII. Tabb.* publicis tabulis proscriptæ essent, tamen a pueris mandari itidem solebant memoriæ, teste Cicerone *lib. 2. de LL. ibi: a par-*

dem in tali lingua facienda, quam intelligere possunt subditi. (c)

§ XL.

nis enim, Quinte, didicimus: si in ius vocat atque eat, & eiusmodi leges alias nominare. & deinceps: Distributus pueri XII, & carmen necessarium. Post ubi scribi cœperunt, publicatio facta est per *prælectionem*, tradebantur a summo cancellario, episcopis & comitibus, ut eas in suis dicetibus & comitatibus recitari procurarent. Ita enim *Capit. Ludov. P. anno 823. lib. 2. c. 24.* *In suis comitatibus coram omnibus relegant, & cunctis nostra ordinatio & voluntas nota fieri possit.* ex quo concludit Schifter *in Præf. ad Ius Allem. feud. §. 10.* capitula talia non in alia lingua promulgari potuisse nisi vernacula, quia sic finis haud potuisset obtineri.

- (c) Finis promulgationis est, ut leges in cunctorum scientiam veniant, & ita quodque promulgatio huc debet esse directa, quemadmodum olim verba solemnia editorum id indicabant: *Unde de plano recte legi possit.* Brisson. *de formulis lib. 3. p. m. 324.* non vero eo modo, prout, referente Suetonio, Caligula fecit, qui legem proposuit minutissimis literis & angustissimo loco, ut ne cui describere liceret, multo minus legere. Obseruarunt hoc Imperatores Valentinianus & Martianus, qui in *l. p. C. de LL.* ita disposuere: *Leges sacratissima, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, & uniuerso præscripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent, vel permissa sectentur.* Quo posito, id quod quidem recta ratio dicitur, valde incongruum est, leges in peregrino idiomate in republica introducere, prout in nostra republica id contingit, ubi leges Romanas, Longobardicas & Pontificias latino idiomate scriptas habemus, quas paucissimi intelligere possunt, de qua peruersa ratione ita iudicat Ioh. Ludouicus Praeschi de *ICro vero & personato §. 17.* *Omne, ait, ius eatenus obligat, qua intelligitur,*

§. XL. Hinc in finem quoque quælibet lex clara esse debet, vel si nimis obscura sit, ius declarandi & interpretandi *authentice* (d) est itidem penes imperantem.

§. XLI. Interim his, qui iura docent & illustrant, aut secundum illa iudicant, non est adempta facultas, sensum ex legibus eruendi secundum probabiles coniecturas, (e) cum absque

hæc lex habetur nisi promulgata, nisi ad notitiam hominum sufficienter atque adeo lingua vernacula remigio deducta. Caligule crimini datur, quod leges minutissimis literis præscriptas angustissimo proposuerit loca, ne possent legi. Quantum interest, minutis an peregrinis lex sit scripta literis? Notabilis profecto incuria tum nescientium ius, quo viuunt, tum voluntatem suam sciri ab omnibus non desiderantium, nec facientium in foro, quod in ecclesia nonnulli faciendum sibi putauerunt.

(d) Quilibet est optimus suorum verborum interpret, & sic etiam legislator, præsertim si legis sententia adeo dubia sit, vt commode intelligi nequeat. Et hæc declaratio seu interpretatio solet alias dici *authentica*, habetque eandem virtutem, quam lex ipsa, quia ita imperans sensum legis declarat. Cui ergo ius ferendarum legum concessum, illi quoque ius leges *authentice* interpretandi hæud denegandum. Quin etiam legislator collegio cuiusdam hanc potestatem delegare potest, vt interpretatio eorum in casibus dubiis *authentica* habenda sit, prout in Concilio Tridentino congregationi Cardinalium hoc negotium delatum esse constat, & olim suo modo Ictis, quibus per speciale beneficium hoc ius datum erat, quamuis an prudenter hoc ita fiat, merito subdubitem.

[e] Doctrina iuris non est sine *legum interpretatione*, imò tota in ea consistit, cum verba tenere non sufficiat,

absque hoc medio interpretandi iura nec doceri nec applicari valeant.

§. XLII. Ex quo oritur conceptus iurisprudentiæ, consistentis in habitu leges legitime intelligendi, & applicandi (f) & qui hoc habitu præditi sunt, Icti vocantur.

§. XLIII.

sed potius *vis* & *potestas* eritenda. Atque hunc in finem solent Icti constitui, qui casus dubios sua in-

terpretatione resoluant, ne ubique recurratur ad imperantem. Dico, quod *soleant* constitui. Alia quaestio est, an consultum sit, illos constituere. Feliciores Germani fuerunt, ubi Ictos non nouerant. Romanas leges corruperunt Icti. Audi Ciceron. *Orat. pro L. Muræ*, cum permulta, ait, *præclare legibus essent constituta, ea Ictorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt*. Sufficere possent iudices, quibus esset interpretatio committenda, quid enim aliud est *iudicare* quam *leges singulis casibus interpretando applicare*: vid. Hobbes *de ciue c. 14. §. 13. in f.* Verum hæc interpretatio a priori adhuc differt, quod non sit *authentica*, adeoque *probabilitatem* tantum operetur, nec liget iudicem, ut secundum illam præcise iudicare debeat, quamuis iudicis interpretatio, quæ in ipso iudicando sese exerit, in illa lite, de qua ius dicit, ius perfectum constituat.

(f) Leges sunt propter applicationem; hæc verò aliter fieri nequit, nisi quis vim & potestatem legum, h. e. genuinum earundem sensum, intelligat. Optimo Cicero *orat. pro A. Cluentio p. m. 385. lit. A. Legum ministri, magistratus; legum interpretes, iudices*. Atque adeo omnis Iurisprudentia duabus partibus absoluitur: (I.) *legum intellectu*, quæ si naturales sunt, demonstratione opus est, prout supra dictum; si positivæ, ex rationibus propriis seu civilibus eruendæ. Neque enim fertur lex absque *ratione*, licet hæc fa-

pe nos lateat, qua tamen inuenta, lex demum recte intelligitur. Præstitit hinc singularem operam & industriam Iq. Spencer. in euoluendis variis rationibus *legum ritualium Mosaicarum*, vtut in tanta rerum obscuritate facile fieri potuerit, vt falsas pro veris adduceret, quod tamen ei facile condonari potest. Simile institutum fuit doctissimi Clerici, qui in *Comment. ad Pentateuch.* rempublicam iudaicam variis antiquitatum deliciis exornauit, legesque Mosaicas miro iudicii acuminè ex rationibus historicis illustrauit explicuitque. Quantam industriam Iacobus Gothofredus in commentariis suis ad Codicem Theodosianum attulerit, eruditi norunt, vbi sane egregium interpretem egit, quod rationes legum ex circumstantiis historicis deduxerit. Est enim historia legum quasi primus aditus & via ad sensum earundem inueniendum. (II.) LEGUM APPLICATIONE, circa quam notandum a] *ipsum factum*, vt illud ex suis circumstantiis rite cognitum fit, & quia ICTo impossibile est, vt omnia negotia, quibus ius applicandum, ipse per se satis calleat, peritorum in illa arte iudicio & suggestione stare debet. Et hoc sensu ICTus assumit vulgatum illud, *quod peritis in sua arte credendum.* vid. *dissert. prelim. ad Petrum de Marca de Concord. sacerdot. & imp.* β] *modus applicandi.* Exferit autem sese applicatio vel *consulendo* seu *cauendo*, vel *iudicando*, vel *advocando* seu causas in iudicio perorando & iura litigantibus suggerendo. In quibus omnibus ICTi officium versatur. Exemplo esse potest Seruius Sulpicius, de quo Cicero in *Philipp. X. p. m. 900. lit. f. g.* inter alia ita loquitur. *Neque ille magis ICTus, quam iustitie fuit, itaque que proficiscebantur a legibus & a iure ciuili, semper ad facilitatem & equitatemque referebat, neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere.*

§. XLIII. Quod porro dictum est, actiones subditorum dirigi per leges ciuiles, hoc intelligendum est [I.] *de actionibus externis, non internis (g) animi motibus.*

§. XLIV. (II.) *De actibus voluntatis; quæ ad intellectum [h] & credenda spectant, lege imperari*

(g) Hinc cogitationum pœna *ciuilis* non est, tum quod per illas haud turbatur tranquillitas & vnio reipublicæ, tum quia in potestate legislatoris non est, per leges internos animi motus ad rectitudinem dirigere, id quod sanctioris philosophiæ opus. Sunt ciuitates *cætus hominum iure faciat*, ut ait Cic. *in form. Scip.* qualis societas potissimum externe sese exserit, actionibusque externis contrahitur, exercetur, firmatur. Equidem in legibus suo modo habetur ratio internorum motuum, veluti *bonæ & malæ fidei, scientiæ, ignorantia, doli, &c.* sed notandum est, hos respectus versari semper circa actus externos, quatenus ex illis quis actiones suscepit vel peregit, vel neglexit, quales externæ actiones diiudicantur ex suis principiis. Aliquando etiam *scientia nuda* punibilis est, quatenus ex illa quis ad aliquid faciendum vel patefaciendum obligatus fuit, neque tamen fecit, quod tamen reipublicæ salus postulabat, nam & *non facta sub factis* in moralibus comprehenduntur & puniuntur.

(h) Actiones hominum externæ fluunt ex voluntate, & cum illæ sint tantum legum obiectum, *voluntas* potissimum, non verò *intellectus* sub legum directione est. Sic itaque imperati ciuibus per metum pœnæ nequeunt *doctrinalia* seu *credenda*, h. e. ut præcise suos conceptus instituant ad præscriptum imperantis, id enim nec in potestate legislatoris est, neque eousque voluntatem suam ei submiserunt, *vt etiam credere velint,*

perari nequeunt, nisi vt hæctenus, quænam doctrina publice doceri tantum debeat, *ciui-
lis pacis causa* (i) determinetur.

§. XLV. (III.) *De negotiis futuris.* (k) Præteri-
ta ordinarie non iudicantur lege subsequente,
nisi *ex iusta causa* (l) lex expresse ad negotia
pendentia tracta fuerit, quamuis pœna legi
addita nunquam ad præterita applicari de-
beat.

§. XLVI.

velint, quæ ipse in credendis præscribit. Quæ credenda
sunt, alia methodo indigent, vt homines ad illa per-
ducantur, & inde si vel maxime a principe proponan-
tur, magis *dogmata*, quam *leges* sunt, vel saltem
publicam doctrinam respiciunt.

(i) Hoc infra plenus *cap. V. §. 24.* enucleabitur.

(k) Hæc regula sicuti naturalis est, ita tam in Cod. Theo-
dosiano quam Justiniano sæpe ejus iniicitur mentio.
Siue enim lex aliquid prohibeat sub *nullitatis*, siue
alia *pœna*, illa nullo modo applicari potest ad eum ca-
sum, qui delictum non continet, qualis est omnis
actus ante legem susceptus. Optime Cato Uticensis
apud Jac. Gothofr. *ad l. 3. C. Theod. de constit. Princ. Neg.*
enim desiniri facile, quousque extendere se debeat in præ-
terita inquisitio: Et si novæ statuuntur ante commissum
pœnæ, fore ut inique cum iis agatur, qui punientur ex
lege, quam nec violârunt, nec ex parte læserunt.

(l) Ex gravi causa contingere potest, vt lex ad *præteritas*
vel adhuc *pendentes* causas transferatur, (id quod ta-
men legislator in lege sua expresse cauere debet, ali-
as subsistendum in regula) vel quod hæctenus nego-
tia quædam secundum mores incertos & ambiguos
fiserint decisa, qui ex post facto per leges specialius
determinati sunt, quia sic tantum mores magis de-

§. XLVI. (IV.) *De negotiis iure natura non satis vel plane non determinatis.* (m) Eatenus enim legis civilis nomen stricte meretur.

§. XLVII.

clarantur, antea dubii & obscuri, sicuti lex dubia, postea declarata, recte ad præterita trahitur: vel quod salus publica id postulet, de qua arbitratur legislator. Id vero impium & iniustum est, si hoc medium, protrahendi leges ad causas præteritas, in fraudem & detrimentum aliorum adhibeatur, quale exemplum recenset Procopius in *anecdosis n. 519.* occasionem referens introductæ *centenariae præscriptionis* contra ecclesiam, in quo quidem defendere conatur Justinianum Jo. Eichelius in *animadu. ad anecdot. cit. l.* Verum, fraus manifestissime ex ipsis legis verbis finalibus perspicua est, ita enim in *l. 27. C. de SS. Eccl. in f.* dicitur: *Hæc autem omnia observari sancimus & in his casibus, qui vel postea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti sunt,* quæ clausula ostendit, Procopium satis verosimilia enarrasse, legemque illam vnice laam fuisse in fraudem eorum, a quibus ecclesia Emessena fraude Prisci aliquid petebat.

(m) Quæ legislator civilis ex iure naturæ in lege sua repetit, promiscue quoque legis civilis nomen adsumunt propter publicam sanctionem, sed propterea vim suam & potestatem propriam non deponunt, unde non ex mera voluntate legislatoris probabili, vti leges civiles stricte dictæ, sed ex propria naturali ratione interpretationem & quidem per demonstrationem accipiunt. Sed plura sunt adhuc determinanda circa leges naturales, quæ in plurimis indefinita sunt, & hoc intuitu *additamentum civile* accipiunt. Sic (I.) legis civilis est, legi naturali ad maiorem eius observantiam, quam facile homines negligunt, *addere sanctionem penalem*, quam ius naturæ non determinat: (II) *determinare personas*, quæ actum aliquem in republ. suscipere,

§. XLVII. Pars altera legis *vindicativa* consistit in *obligatione*, *coactiva*, sine qua, quicquid in lege dispositum est, effectum sortiri nequit. (n).

§. XLVIII.

re, quæ ab illo repelli debeant. Hæc determinatione facta, sequitur, ut actus hie a persona prohibita susceptus legi naturali, quæ personas non determinat, non amplius subiaceat. (III.) *Addere negotiis in republica agendis certam formam*, sub qua itidem præcise peragi debeant: lex enim naturalis modum non determinat, sed legislatoris arbitrio relinquit. Quamvis itaque lex naturæ asserat, pacta esse seruanda, tamen postquam legislator certum modum formamque pactis præscripsit, non amplius pro pactis in republica haberi possunt, quæ forma præscripta destituantur. Atque hæc *determinationes iuri naturali superaddite*, sunt proprie *leges civiles*. His illæ leges accedunt, quæ negotia in mera libertate posita, seu adiophora determinant, prohibeant, vel præcipiunt. Ex quo tamen cum Hobbesio non concludendum, quod fieri non possit, ut lex civilis iuri naturali repugnet; nam plura satis certe determinata in iure naturæ occurrunt, quæ si aliter in genere definirerentur, iuri naturali contrarium dispoheretur. Audiamus Ciceronem lib. I. de LL. ubi ita: *Jam vero stultissimum illud, existimare, omnia iusta esse, quæ scita sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne, si qua sint Tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, nam idcirco hæc leges iusta haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, Et dictator, quem vellet civium, indicta causa impune posset occidere. Est enim huius ius, quod determinata est hominum societas, Et quod lex constituit huius*

(n) Cum hominum voluntates semper in vetitum nitantur

§. XLVIII. Obligatio coactiua varie sese ex-
ferit. Nam (I) aliquid præcipitur vel prohibe-
tur *sub metu poenæ proprie dictæ* (o)

§. XLIX. Præterea (II.) leges disponunt *sub*
metu

tur, vinculum adstrictius legi addendum est, ne dis-
positio legis fiat elusoria. Pertinet autem hæc pars
ad leges proprie dictas, non vero ad nuda *monita*,
dogmata & consilia, quæ *leges proprie dictæ* non sunt,
licet legislator, ut quandoque fieri solet, in legisla-
tione sua illorum mentionem fecerit,

(o) Pœnalis obligatio est arctissima & de voluntate legis-
latoris *præcise* seruanda indicium præbet, quam qui
contemnit, contra fidem principi datam & subiectio-
nis rationem & consequenter contra Deum quoque
peccat. *Rom. XIII.* Hæc obligatio tamen semper in-
telligi debet sub clausula, *saluo iure Dei, seu obliga-*
tione Deo debita, quod optime obseruarunt obstetri-
ces Egyptiæ & Daniel. *Dan. III. 6.* ut & Apo-
stoli *Act. V. 29.* sed de hac materia infra *lib. III.* a-
gendum erit. Peccant autem subditi contra legem
non tantum *aperte & directo*, sed ut plurimum *occul-*
te, quando in *fraudem legis* aliquid faciunt, & men-
tem legis circumveniunt. De huius farinae homini-
bus apprime Plautus:

Rogitationes plurimas propter vos populus scivit,

Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam

Quasi aquam feruentem frigidam esse: ita vos putatis
leges.

Applicat hoc ad leges circa *vsuras Tacitus lib. VI. an-*
nah aions: multis plebis scitis obuiam itum fraudibus,
qua toties repressæ miras per artes rursus oriebantur. Quæ
vero fraudes hic commissæ sint, eleganti exemplo do-
cet Lælius lib. XXXV. c. 7.

(p) Talis

metu irriti sine multitudine, (p) hoc effectu, ut in foro externo omnis denegetur assistentia; qui tamen contra eiusmodi leges facit, non semper reatum in conscientia committit.

§. L. Neque tale negotium, quod ob deficientem formam nullum est, aliquam efficaciam consequitur ex *accedente iuramento*, (q) quod sequitur naturam actus, cui accedit.

() §. LI.

(p) Talis effectus legis potissimum sese exferit, quando forma peculiaris in lege præscribitur, sub qua actus præcise peragi debeat, quæ ommissa, actus pro non facto habetur *civiliter*. Ex quo fit, ut qui solennia non adhibet, modo contentus legis absit, non peccet in conscientia, sed *nihil*, imo *imprudenter* egisse censeatur; nisi præterea alia pœna in contemtores statuta fuerit, quæ magis stringit. Qui non adhibet solennia negotii, sibi tantum nocet, & imprudenter agit, sed neminem præterea lædit. Alia autem quæstio est, an ille, qui defectum solennium allegat, & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas decori & honestatis agere possit, dum quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputer, quod non debito modo egerit, sed propterea non semper in conscientia tutus est, id quod ex eius intentione æstimandum. Volunt enim communiter, cum qui non observatis debitis solennitatibus aliquid promittit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo ICI Romani varias deduxere conclusiones.

(q) Iuramentum est oratio accessoria, ad maiorem fiduciam alteri, quocum agitur, ingenerandam inuentum. Debet ergo negotium validum esse. si non valet per se, nec iuramentum valet, quod, quia accessorium est, præsupponit principale valere. Et hoc quoque a-

Dd §. natura gnovere

§. LI. Quodsi tamen lege publica (r) iuramento noua vis concessa fuerit obligandi, valent hactenus actus alias irriti, ob vinculum iuramenti, neutiquam vero illi, qui absolute & sub pœna prohibiti. (s)

§. LII. Vel denique (III.) aliquid iniungitur *sub comminatione facienda restitutionis vel coactionis iudicialis* ad id, quod alteri, quomodo-
cunque in commerciis hominum debetur. (t)

§. LIII.

gnouere leges ciuiles in *l. j. C. d. LL.* Quod Pontifices contrarium disposuerint sub prætextu metuendi periurii, id in fraudem legum ciuiliū factum est, quia eo ipso modus a lege præscriptus elusorius, & dispositio ciuilis inanis reddita est, id quod potissimum Clerici intendisse videntur.

- (r) Non consultum tamen est, hanc efficaciam iuramento tribuere, quia α) per indirectum dispositio & obligatio ad legis præscriptum seruandum inanis fit, β) ad multiplicanda iuramenta ansa præbetur, quibus parcissime vtendum erat, id quod praxis quotidiana ostendit, postquam ius Canonicum hoc in passu retinimus, γ) in fraudem legis vt plurimum ibi etiam adhiberi solet, vbi adhiberi non debebat, quæ incommoda & alia plura euitantur, si iuramento nulla noua vis tribuatur.
- (s) Si contra legem *præcise prohibitiuam* iuramentum videret, vinculum iniquitatis fieret, & operaretur, vt quis impune possit contra voluntatem principis facere. Proinde sedulo animaduertendum est, an prohibitio legis sit *absoluta & præcisa*, an vero tantum aliquid dispositum in fauorem eius, quem lex respexit, vt tamen eius libero relictum sit arbitrio, an iure suo vt velit nec ne?
- (t) Exserit potissimum hic effectus sese in commerciis humanis

§. LIII. Quicquid ita lege civili non est determinatum, neque iure naturæ prohibitum, id *iure* (u) fieri dicitur, & sic in foro externo attendendum.

§. LIV. Determinatur tamen hoc ius, quod libertatis vocatur, etiam lege civili, (x) ut quatenus subditi illo uti possint, constat, nec eo abutantur in perniciem reipubl. •

§. LV. Sicuti vero imperantis arbitrio relinquitur, quatenus & quousque obligatio legis sese exserere debeat; ita quoque penes imperantem

manis, ubi quilibet suum interesse priuatum persequitur, nam ibi legum obligatio potissimum in eo se exserit, quod mediante iudiciali executione quis possit cogi ad satisfaciendum alteri, qui aliquid exigit. Ne autem lites in infinitum excrecant, ad quas homines alias proni sunt, recte limites eisdem ponit legislator determinando, quando & quatenus & ex qua causa & demique quousque actio sit concedenda.

(u) Supra *P. gen. c. 1. in f.* iam est notata distinctio inter *legem* & *ius*, quæ hic suo modo recte applicantur. Qui ædificat in suo, tamdiu iure egisse videtur, donec ostendatur, quod libertas ædificandi hoc passu fuerit adempta.

(x) Huc pertinet, ius ægendi determinare ad certum tempus, restringere libertatem ad hunc vel illum locum & tempus &c. Inde ad differentiam illorum negotiorum, quorum libertas lege civili est restricta, reliqua *indefinita* dicuntur, *res mere facultatis naturalis*, quæ iuxta libertatem naturalem peraguntur, nec limites legum civilium habent, ut sunt, ire per viam publicam, ad hoc vel illud molendinum, altius ædes tollere &c.

rantem erit, quosdam (y) ab obligatione legis eximere.

§. LVI. Hoc intuitu imperanti soli competit ius concedendi *privilegia*, (z) quamvis ad officii-

(y) Si potest imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas personas? Verum non dubium est, quin etiam hæc libertas eximendi aliquos ab obligatione possit lege reipubl. fundamentali vel suo modo restringi vel in totum aboleri, in qualia pacta dum imperans sub auspiciis regiminis sui consentit, inde obligatur. In LL. XII. Tab. reperitur hæc lex: *privilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc Cicero pro domo sua affert, aïens: *vetant leges sacrata, vetant XII. Tabula, leges privatis irrogari. Id est enim privilegium, quod nemo unquam tulit, quo nihil crudelius, nihil perniciosius, nihil quod minus hæc civitas ferre possit.* Videlicet status *democraticus* inprimis æqualitatis conservationem inter ciues desiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium est, quam ut omnes inter se *æquali iure* fruantur; cum autem per *privilegia* recedatur ab illa æqualitate, paucorum libertas laxetur, ceterarum restringatur, cum tamen omnes libertatis desiderio trahantur, non possunt non inde odia, invidiæ, dissensiones & æmulationes inter ciues oriri, quæ vnioni civili e diametro aduersantur. Verum exurgente postmodum statu *Monarchico*, & suppressa libertate ciuium Romanorum, privilegiorum dandorum vsus quoque in republ. romana sese exseruit, qui ad hunc statum aptior esse videtur, quo minori libertatis vsu subditi in illo gaudent.

(z) *Privilegia* quoad certam personam legem mutant, vel tollendo vel detrahendo. Magistratui ergo subalterno hoc ius tribui nequit, quibus arbitrium circa leges

officium eius pertineat, non aliter, quam ex
gravi & iusta causa, (a) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (b) ius singulare quam
 priuile-

ges non est relictum, nisi forsan imperantis non ad-
 eo interfit, & magistratus per modum *conventionis*
cum ciuibus inita aliquem ex subditis ab oneribus
 eximere, & onera eiusdem, ratione reipubl. feren-
 da subire paratus sit, qualia priuilegia *conventionalia*
 dici merentur. Præterea quemadmodum quandoque
 magistratui subalterno ius statuendi competit, ita
 quoque eidem certas personas ab obligatione sta-
 tuti eximendi ius haud denegandum, supposita iusta
 causa, de qua mox. Nihil enim a suo munere alie-
 num magistratus hic facit, sed illud ipsum, quod in
 iure statuendi comprehenditur. Modus dandi priui-
 legia arbitrarius est, neque adeo præcise ad sui vigo-
 rem *scripturam* requirunt, vti nec leges, quamuis vt
 de iis in posterum constet, hæc perutilis sit, cum
 priuilegia in dubio vel ideo præsumi non possint,
 quod potius pro generali & vniuersali legum obli-
 gatione præsumtio capienda, nisi forsan quis ab im-
 memoriali tempore, absque vlla contradictione vsum
 alicuius priuilegii exercuisset, cum ex tanto lapsu tem-
 poris vrgenz præsumtio concessi antiquitus priuilegii
 sit capienda, licet scriptura nulla desuper adfit.

(a) Quod *gravis causa* in priuilegiis concedendis necessa-
 ria sit, patet ex iis, quæ ad §. *antecedentem* dicta sunt.

(b) Loquor comparatiue. Alias si ius æquale constitua-
 tur ciuibus, id omnino, quatenus fieri potest, vnio-
 nem inter subditos magis conseruat. Optime Seneca
epist. 30. prima pars æquitatis est æqualitas & Cic. *lib. J. de orat. p. m. 180. lit. e. sit igitur in iure civili finis his legiti-
 ma atque vrsitata in rebus causisque ciuium æqualitatis conseruatio.* Atque hoc ipsum in legislatione Mosai-
 ca fa-

privilegium constitui potest, cum hoc *in quodam tantum personas feratur*, illud vero magis *negotia civium pecuniaria, certumque in republica ordinem personarum respiciat*, adeoque suo modo facilius ad vniuersos ciues applicari possit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII. Privilegium dari potest illis, quibus inde aliquod commodum afferri potest, & sic etiam non subdito. (c)

§. LIX.

ca sapientissima perspicere licet. Interim quando legislator ex iusta causa aliquando recedit a iure communi seu lege generali, ius singulare constituit, quod in effectu exceptionem a regula constituit. Atque hoc ipsum non in *certum individuum* constituitur, uti quidem privilegium, sed vel ordini certo personarum v. c. *masculis, mulieribus, minoribus, senibus, &c.* vel negotiis & causis v. c. *nundinis, mercatura, rei salinaria, agricultura, doti, &c.* tribuitur, & peculiaria intra iisdem assignat, quæ cum non paucæ quædam individua respiciant, sed per vniuersos ciues quodammodo se diffundant, non adeo æmulationes inter subditos producunt. Interim hoc commune cum privilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuersalibus, & sic exceptionem præbeant, non præsumantur, sed expresse indulta esse, ostendi debeat. Atque inde fuit commune assertum, *quod stricte interpretanda sint*, id quod in ratione naturali fundatur.

(c) Hinc vniuersalis non est illatio, quod privilegiæ concessio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obstat quidem videtur, quod extranei non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc incivitate quoque

§. LIX. Dependent omnia priuilegia ex voluntate imperantis, quoad modum tamen, concedendi diuersitas adest, dum quaedam conceduntur in remunerationem bene meritorum, quaedam pro pretio conceduntur, quaedam ex mera gratia indulgentur. (d)

§. LX.

quoque legibus illis eximi haud possint. Verum possunt etiam extranei aliquando constringi legibus alterius reipubl., quatenus lucrum vel quantum ex illa querere intendunt, & quemadmodum peres imperantem est, extraneos omnes excludere, ita specialiter quosdam ab hoc interdicto excipere potest. Imo per indirectum quoque sic extraneo concessisse priuilegium videtur, quatenus subditis propriis quid prohibet in fauorem extranei, veluti bibliopolis, ne certum librum imprimant. &c.

- (d) Hinc fuit vulgata diuisio priuilegiorum, quod sint vel titulo *gratioso* vel *oneroso* acquisita. Equidem omnia priuilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex mero debito haud proficiuntur; sed tamen gratia non semper vnica est causa concedendi priuilegia, sed α) vel pretium oblatum vel β) antecedentia bene merita. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod pretio acquiritur, sit pretio aestimabile, licet vt plurimum res non per modum contractus peragi, sed quoad schema externum ius hoc in alterum quasi ex gratia transferri videatur, & hoc intulsa talia priuilegia dicuntur *conventionalia*. Si ob bene merita conceduntur, multum participare videntur ab illis, quae alias titulo oneroso concessa sunt. Equidem remuneratio non praesupponit tale debitum, quod *obligationem perfectam* producere posset, nam quae in subdito vocantur bene merita, illa nihil aliud, quam
- exple-

§. L. X. Similiter penes concedentem est, modum privilegio præscribere, & an reale an vero personale esse debeat, determinare. (e)

§. L. XI. Ex privilegio semel concessio privilegiato ius aliquod nascitur, & quidem perfectum intuitu ceterorum concivium; (f) ratione

expletionem officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta possunt excogitari, quanta non possunt requiri a subdito. Verum cum etiam imperatis sit, eos, qui singularem reipubl. curam impendent, omnibus modis fouere, & præmiis exornare, & vero ad præmia concessiones privilegiorum quoque spectent, conveniens est, ut ex natura præmiorum talia privilegia interpretemur, quorum hæc solet esse ratio, ut ei, qui præmiis ob singularia bene merita ornatur, ius irrevocabile largiantur, ut in contractibus fieri solet, & hoc respectu forsitan ad privilegia titulo oneroso quæsitæ referuntur.

(e) Respexit huc ICtus in l. 169. d. R. I. Quodsi voluntas concedentis dubia sit, recurrendum ad coniecturas, quæ potissimum ex causa privilegii aliisque circumstantiis desumendæ. Similiter ex modo concedendi quoque multum dependet, quando enim pretio privilegium aliquod est quæsitum, illud pro reali & perpetuo reputandum, quoniam per huiusmodi conventiones intendimus communiter ius irrevocabile & stabile acquirere. Et quamvis concedens sit optimus privilegii sui interpretis, tamen nec doctrinalis interpretatio hic est excludenda, præsertim si concedens mortuus sit, nec ita amplius mentem suam declarare possit.

(f) Privilegium obligat ceteros concivies, ne privilegium turpent in exercitio iuris sui, contra quos quoque se defendere legitimis mediis potest, quæ ius civile cuius-

tione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (g)

§. LXII. Ius imperfectum & reuocabile potissimum

cuiuscunque loci adornat, sicuti etiam magistratus est, priuilegiatum in exercitiis iuris sui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris esse solet, ut eiusmodi concessionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magistratus subalternos; ad defendendum priuilegiatum ratione sui priuilegii; quo intuitu priuilegium *lex* dici potest, tum respectu magistratus inferioris, secundum quam pronunciare debet, ubi controuersia priuilegium concernens ingruit; tum respectu ceterorum, qui firmiter inde obligantur, prout dictum est.

- (g) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, *an & quatenus inde obligetur? an libere eadem reuocare possit?* Hobbesius concedit ex absoluta potestate imperantem *ubique & semper* priuilegia reuocare; neque adeo perfectum ius subditos intuitu concedentis impetrare posse. vid. *tr. de Ciue c. 6. §. 13. seqq. Leviath. c. 18.* supponit enim generaliter, *principem subditis suis non obligari.* In eandem fere sententiam inclinat Adrian. Houtuyn *Polit. gener. §. 26. circa f.* addito tamen hoc temperamento, *nisi in vim contractus abierint, & de eo manifesto constet.* Idem defendit Bodinus *de re publica lib. I. c. 8.* sed ex nouo fundamento, *quod omne priuilegium lex sit, adeoque abrogationi obnoxia.* Alii vero nulla priuilegia *sine causa* reuocari posse statuunt, ex eo fundamento, quod etiam gratuita priuilegia in donationem transeant, quam nec princeps reuocare queat. Rauchbar *lib. 2. qu. 11.* Alii aliter. Verum cum non vna sit natura priuilegiorum, vna decisione quoque quaestio haec absolui nequit, ut in sequentibus expediendum,

tissimum illa privilegia conferunt, quæ *iure precario* (h) concessa sunt, qualia ut plurimum habentur gratiosa, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§. LXIII.

(h) Ius precarium hæc habet naturam, ut semper & pro lubitu reuocari possit, cum hac intentione alicui quid concedatur, ut *ius irrevocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potissimum est, quod *ex gratia* principis & conferatur, & in posterum quoque dependet, ubi semel collatum est. Sunt tamen, qui aiunt, *concessionem* quidem esse *ex gratia*, sed neutiquam eius *exercitium*, exemplo donationis, quæ ab initio *ex libera voluntate* & gratia donantis fit, sed, ubi semel facta est, non amplius *ex gratia* dependet, sed ius perpetuum operatur. Equidem hanc comparationem admitto, si in privilegiis gratuitis expresse se declarauerit princeps, quod ius irrevocabile & perpetuum in privilegiatum transferre velit, quia sic constat, *iure precario* privilegium haud esse collatum, uti plerumque in Gallia concedi solent, quod clausula privilegiis communiter subiici solita: *quand il nous plaira* indicat. Sicuti enim princeps irrevocabiliter ceteras res corporales subditis donare potest, ita nulla apparet ratio, cur non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipsum voluerit in dubio, alia questio est, id quod negandum existimari, quia α) concessio precaria in dubio magis præsumitur, quam absoluta donatio, maxime β) in eiusmodi iuribus, quæ ut plurimum *iure precario*, & *ex gratia* conferri solent. Neque γ) omnis gratiosa concessio statim donatio est, cum etiam commodatum & precarium gratiosa concessione nitatur. Ceterum an semper talis reuocatio consultata sit, ex regulis prudentiæ metendum,

§. LXIII. Irreuocabite vero ius. priuilegia conferunt, quæ eis modis acquisita sunt, quibus alias ius plenum seu proprietas acquiri solet, vt sunt priuilegia titulo oneroso (i) acquisita.

§. LXIV.

tiendum, ex quibus rationes iuris non desumuntur. Conf. interim Conring. *diff. de Priuil. recte confer. & reuoc.*

(i) Priuilegia titulo oneroso concessa illa dicuntur, quæ non ex nuda & mera gratia & liberalitate principis prouenere, sed vel pretio aliaue re interveniente comparata sunt, vel ob bene merita insignia, & premio compensanda, sunt concessa prout §. 59. dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex titulo potissimum cognoscitur, quale ius in alterum translatum fit, cum *titulus index nostra voluntatis sit*; ita quoque ex titulo, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an ius perpetuum & irreuocabile translatum fit nec ne? Quodsi titulus dominii translatus interuenerit, veluti emtio, permutatio, &c. ius perfectum & plenum priuilegiato collatum censerî debet. Neque obstat, quod subditis non possit competere ius perfectum intuitu imperantium; quod eo sensu accipiendum, vt non possint principem ex iure sibi competente cogere; interim tamen hoc sensu ius perfectum ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud possit, quod secus erat in priuilegiis gratiosis. Princeps enim summus æque ex contractibus suis cum subditis iniis obligatur, vt priuati, cum & legibus naturæ subiaceat, & principis dignitas postulet, vt fidem datam seruet, etiam cum aliquali suo incommodo, ut ait Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156.* Eadem intentione concedi solent priuilegia ob bene merita.

Et z

conces.

§. LXIV. Dicuntur autem irreuocabilia talia priuilegia *comparatiue*, quod pro lubitu, vti quidem gratiosa, reuocari haud possint; ceteroquin: salute reipublicæ id exigente, (k) recte reuocantur, vt tamen indemnes seruentur, qui ex tali reuocatione laeduntur.

§. LXV.

concessa, vt scilicet ius perfectum & irreuocabile in alterum transferatur, id quod animus compensandi singularia bene merita indicat, a quo alienum est, renocare illud, quod compensationis causa datum est. Conf. Dn. Stryk. *de priuileg. tit. oneroso quaest. c. 3. §. 6. seqq.*

- (k) Fusius hæc quaestio tractata est in *Obs. Hallens. 16. §. 17. tom. 3.* Scilicet notum est vulgatum illud supra iam toties quoties inculcatum: *salus populi suprema lex est*: & ita ex hoc principio omnia iura subditis competentia sunt limitanda, & saluti reipubl. subordinanda. sicuti itaque ad salutem reipublicæ subditi omnes suas conferre debent vires, ita quoque priuilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ causa dimittere sponte debent; tale enim ius nec acceperunt nec accipere potuerunt, quod cum salute reipublicæ pugnaret. Eiusmodi priuilegia vel statim ab initio talia sunt, vel ex post facto nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri posset priuilegium senatui datum *de non reddendis rationibus de bonis ciuitatum*, quod e diametro saluti reip. aduersatur, tum in senatui ansa detur disponendi de bonis ciuitatum pro lubitu, quorum conseruatio reipublicæ sicuti valde proficua est, ita non potest non illud eidem esse damnosum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem esset dicendum de monopolio alicui concessio sine pretii determinatione. Ad posterioris generis priuilegia illi casus potissimum spectant, quando sta-

§. LXV. Aliquando etiam in casu necessitatis privilegiorum exercitium ad tempus suspenditur, (1) qua cessante, vigor eorum reuiuiscit.

§. LXVI. In reipublica ita ex postfacto mutatus est, ut praesens status, stante tali privilegio antiquitus concessio, satisfactus & incolatus esse haud possit; vel si si impeditur, transuideat, privilegium collegio concessum ex postfacto perpetuas parere inter subditos discordias & seditiones, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci posse. Vt vero princeps de eo iudicare possit, an privilegium saluti reipublicae aduersum sit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex privilegio in reipublica redundat, iustam causam reuocandi privilegium operari potest, cum certum sit, privilegium vix concedi posse, ex quo non aliquod incommodum reipublicae percipiat, quod tamen compensatur vel *meritis antecedentibus*, si ob haec concessum; vel *pretio interueniente*, quod in rem reipublicae verisum est. Licet vero princeps suo iure agat, quando rege privilegium reuocat, hoc ipso tamen non excluditur *satisfactio* eo nomine illi facienda, qui inde laeduntur, modo laesionem allegare possit, veluti si reditus ex exercitio privilegii percepti haud respondeant pretio, pro quo privilegium comparatum est. Dn. Stryk. *id. tit. l. 5. 29.*

(1) Hoc casu proprie non reuocatur, sed tantum ad tempus quiescit, quonia deficit illa occasio, ubi commode exerceri possit. Credendum omnino est, omne privilegium ita concessum esse, *modo commoda occasio adstet*; illa ergo cessante, quiescit quoque usus privilegii, veluti tempore necessitatis bellicae, quo quiescunt omnia immunitatis privilegia. Neque aliud dicendum in privilegiis per contractum quaesitis, ut vult Myler ab Ehrenb. *de Princip. & Statib. imp. c. 62 §. 17* quasi contra-

rantem erit, quosdam (y) ab obligatione legis eximere.

§. LVI. Hoc intuitu imperanti soli competit ius concedendi *privilegia*, (z) quamuis ad officii-

(y) Si potest imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas personas? Verum non dubium est, quin etiam hæc libertas eximendi aliquos ab obligatione possit lege reipubl. fundamentali vel suo modo restringi vel in totum aboleri, in qualia pacta dum imperans sub auspiciis regiminis sui consentit, inde obligatur. In LL. XII. Tab. reperitur hæc lex: *privilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc Cicero pro domo sua affert, aiens: *vetant leges sacrate, vetant XII. Tabula, leges privatis irrogari. Id est enim privilegium, quod nemo unquam tulit, quo nihil crudelius, nihil perniciosius, nihil quod minus hæc civitas ferre possit.* Videlicet status *democraticus* inprimis æqualitatis conservationem inter ciues desiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium est, quam ut omnes inter se *æquali iure* fruantur; cum autem per privilegia recedatur ab illa æqualitate, paucorum libertas laxetur, ceterarum restringatur, cum tamen omnes libertatis desiderio trahantur, non possunt non inde odia, invidiæ, dissensiones & æmulationes inter ciues oriri, quæ unioni civili e diametro aduersantur. Verum exurgente postmodum statu *Monarchico*, & suppressa libertate civium Romanorum, privilegiorum dandorum vsus quoque in republ. romana sese exseruit, qui ad hunc statum aptior esse videtur, quo minori libertatis vsu subditi in illo gaudent.

(z) Privilegia quoad certam personam legem mutant, vel tollendo vel detrahendo. Magistratus ergo subalterno hoc ius tribui nequit, quibus arbitrium circa le-

officium eius pertineat, non aliter, quam ex *gravi & iusta causa*, (a) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (b) ius singulare quam priui-

ges non est relictum, nisi forsan imperantis non adeo interfit, & magistratus per modum *conventionis cum ciuibus inite* aliquem ex subditis ab oneribus eximere, & onera eiusdem, ratione reipubl. ferenda subire paratus sit, qualia priuilegia *conventionalia* dici merentur. Præterea quemadmodum quandoque magistratui subalterno ius statuendi competit, ita quoque eidem certas personas ab obligatione statuti eximendi ius haud denegandum, supposita *iusta causa*, de qua mox. Nihil enim a suo munere alienum magistratus hic facit, sed illud ipsum, quod in iure statuendi comprehenditur. Modus dandi priuilegia arbitrarius est, neque adeo præcise ad sui vigorem *scripturam* requirunt, uti nec leges, quamuis ut de iis in posterum constet, hæc perutilis sit, cum priuilegia in dubio vel ideo præsumi non possint, quod potius pro generali & vniuersali legum obligatione præsumtio capienda, nisi forsan quis ab immemoriali tempore, absque vlla contradictione usum alicuius priuilegii exercuisset, cum ex tanto lapsu temporis vrgens præsumtio concessi antiquitus priuilegii sit capienda, licet scriptura nulla desuper adfit.

(a) Quod *gravis causa* in priuilegiis concedendis necessaria sit, patet ex iis, quæ ad §. *antecedentem* dicta sunt.

(b) Loquor comparatiue. Alias si ius æquale constituitur ciuibus, id omnino, quatenus fieri potest, vniouem inter subditos magis conseruat. Optime Seneca *epist. 30. prima pars æquitatis est æqualitas & Cic. lib. J. de orat. p. m. 180. lit. e. sit igitur in iure civili finis his legitima atque v̄sitata in rebus causisque ciuium æqualitatis conseruatio.* Atque hoc ipsum in legislatione Mosai-

priuilegium constitui potest, cum hoc *in quosdam tantum personas feratur*; illud vero magis *negotia ciuium peculiaria, certumque in republica ordinem personarum respiciat*, adeoque suo modo facilius ad vniuersos ciues applicari possit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII. Priuilegium dari potest illis, quibus inde aliquod commodum afferri potest, & sic etiam non subdito. (c)

§. LIX.

ca sapientissima perspicere licet. Interim quando legislator ex iusta causa aliquando recedit a iure communi seu lege generali, ius singulare constituit, quod in effectu exceptionem a regula constituit. Atque hoc ipsum non in *certum indiuiduum* constituitur, uti quidem priuilegium, sed vel ordini certo personarum v. c. *masculis, mulieribus, minoribus, senibus, &c.* vel negotiis & causis v. c. *nundinis, mercatura, rei salinaria, agricultura, doti, &c.* tribuitur, & peculiaria iura iisdem assignat, quæ cum non pauca quædam indiuidua respiciant, sed per vniuersos ciues quodammodo se diffundant, non adeo æmulationes inter subditos producant. Interim hoc commune cum priuilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuersalibus, & sic exceptionem præbeant, non præsumantur, sed expresse indulta esse, ostendi debeat. Atque inde fuit commune assertum, *quod stricte interpretanda sint*, id quod in ratione naturali fundatur.

- (c) Hinc vniuersalis non est illatio, quod priuilegii concessio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obstare quidem videtur, quod extranei non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc intuitu quoque

§. LIX. Dependunt omnia priuilegia ex voluntate imperantis, quoad modum tamen concedendi diuersitas adest, dum quaedam conceduntur in remunerationem bene meritorum, quaedam pro pretio conceduntur, quaedam ex mera gratia indulgentur. (d)

§. LIX.

quoque legibus illis eximi haud possint. Verum possunt etiam extranei aliquando constringi legibus alterius reipubl., quatenus lucrum vel quæstum ex illa quærere intendunt, & quemadmodum penes imperantem est, extraneos omnes excludere, ita specialiter quosdam ab hoc interdicto excipere potest. Imo per indirectum quoque sic extraneo concessisse priuilegium videtur, quatenus subditis propriis quid prohibet in fauorem extranei, veluti bibliopæis, ne certum librum imprimant. &c.

- (d) Hinc fuit vulgata diuisio priuilegiorum, quod sint vel titulo *gratioso* vel *oneroso* acquisita. Equidem omnia priuilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex mero debito haud proficiuntur; sed tamen gratia non semper vnica est causa concedendi priuilegia, sed α) vel pretium oblatum vel β) antecedentia bene merita. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod pretio acquiritur, sit pretio æstimabile, licet vt plurimum res non per modum contractus peragi, sed quoad schema externum ius hoc in alterum quasi ex gratia transferri videatur, & hoc intuitu talia priuilegia dicuntur *conventionalia*. Si ob bene merita conceduntur, multum participare videntur ab illis, quæ alias titulo oneroso concessa sunt. Equidem remuneratio non præsupponit tale debitum, quod obligationem perfectam producere posset, nam quæ in subdito votantur bene merita, illa nihil aliud, quam
- exple

§. LX. Similiter penes concedentem est, modum privilegio præscribere, & an reale an vero personale esse debeat, determinare. (e)

§. LXI. Ex privilegio semel concessio privilegiato ius aliquod nascitur, & quidem perfectum intuitu ceterorum concivium; (f) ratione

expletionem officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta possunt excogitari, quanta non possunt requiri a subdito. Verum cum etiam imperantis sit, eos, qui singularem reipubl. curam impendent, omnibus modis fouere, & præmiis exornare, & vero ad præmia concessionem privilegiorum quoque spectent, conveniens est, ut ex natura præmiorum talia privilegia interpretemur, quorum hæc solet esse ratio, ut ei, qui præmiis ob singularia bene merita ornatur, ius irreuocabile largiantur, ut in contractibus fieri solet, & hoc respectu forsitan ad privilegia titulo oneroso quæsitæ referuntur.

(e) Respexit huc Ictus in l. 169. d. R. I. Quodsi voluntas concedentis dubia sit, recurrendum ad coniecturas, quæ potissimum ex causa privilegii aliisque circumstantiis desumendæ. Similiter ex modo concedendi quoque multum dependet, quando enim pretio privilegium aliquod est quæsitum, illud pro reali & perpetuo reputandum, quoniam per huiusmodi conventiones intendimus communiter ius irreuocabile & stabile acquirere. Et quamvis concedens sit optimus privilegii sui interpres, tamen nec doctrinalis interpretatio hic est excludenda, præsertim si concedens mortuus sit, nec ita amplius mentem suam declarare possit.

(f) Privilegium obligat ceteros concivies, ne privilegium turbent in exercitio iuris sui, contra quos quoque se defendere legitimis mediis potest, quæ ius civile cuius-

tione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (g)

§. LXII. Ius imperfectum & reuocabile potestati-

cuiscunque loci adornat, sicuti etiam magistratus est, priuilegiatum in exercitio iuris sui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris esse solet, vt eiusmodi concessionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magistratus subalternos, ad defendendum priuilegiatum ratione sui priuilegij; quo intuitu priuilegium *lex* dici potest, tum respectu magistratus inferioris, secundum quam pronunciare debet, vbi controuersia priuilegium concernens ingruit; tum respectu ceterorum, qui firmiter inde obligantur, prout dictum est.

- (g) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, *an* *et* *quatenus* *inde* *obligetur?* *an* *libere* *eadem* *reuocare* *possit?* Hobbesius concedit ex absoluta potestate imperantem *ubique* & *semper* priuilegia reuocare; neque adeo perfectum ius subditos intuitu concedentis impetrare posse. vid. *tr. de Ciue c. 6. §. 13. seqq. Leuiath. c. 18.* supponit enim generaliter, *principem subditis suis non obligari.* In eandem fere sententiam inclinat Adrian. Houtuyn *Polit. gener. §. 26. circa f.* addito tamen hoc temperamento, *nisi in vim contractus abierint, et de eo manifesto constet.* Idem defendit Bodinus *de re publica lib. I. c. 8.* sed ex nouo fundamento, *quod omne priuilegium lex sit, adeoque abrogationi obnoxia.* Alii vero nulla priuilegia *sine causa* reuocari posse statuunt, ex eo fundamento, quod etiam gratuita priuilegia in donationem transeant, quam nec princeps reuocare queat. Rauchbar *lib. 2. qu. 11.* Alii aliter. Verum cum non vna sit natura priuilegiorum, vna decisione quoque quaestio haec absolui nequit, vt in sequentibus expediendum,

tissimum illa privilegia conferunt, quæ *iure precario* (h) concessa sunt, qualia ut plurimum habentur gratiosa, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§ LXIII.

(h) Ius precarium hæc habet naturam, ut semper & pro lubitu reuocari possit, cum hac intentione alicui quid concedatur, ut *ius irrevocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potissimum est, quod *ex gratia* principis & confertur, & in posterum quoque dependet, ubi semel collatum est. Sunt tamen, qui aiunt, *concessionem* quidem esse ex gratia, sed neutiquam eius *exercitium*, exemplo donationis, quæ ab initio ex libera voluntate & gratia donantis fit, sed, ubi semel facta est, non amplius ex gratia dependet, sed ius perpetuum operatur. Equidem hanc comparationem admitto, si in privilegiis gratuitis expresse se declarauerit princeps, quod ius irrevocabile & perpetuum in privilegiatum transferre velit, quia sic constat, *iure precario* privilegium haud esse collatum, uti plerumque in Gallia concedi solent, quod clausula privilegiis communiter subiici solita: *quand' il nous plaira* indicat. Sicuti enim princeps irrevocabiliter ceteras res corporales subditis donare potest, ita nulla apparet ratio, cur non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipsum voluerit in dubio, alia questio est, id quod negandum existimaui, quia α) concessio precaria in dubio magis præsumitur, quam absoluta donatio, maxime β) in eiusmodi iuribus, quæ ut plurimum *iure precario*, & *ex gratia* conferri solent. Neque γ) omnis gratiosa concessio statim donatio est, cum etiam commodatum & precarium gratiosa concessione nitatur. Ceterum an semper talis reuocatio consultata sit, ex regulis prudentiæ metendum,

§. LXIII. Irreuocabite vero ius. priuilegia conferunt, quæ eis modis acquisita sunt, quibus alias ius plenum seu. proprietas. acquiri solet, vt sunt priuilegia titulo oneroso (i) acquisita.

§. LXIV.

tiendum, ex quibus rationes iuris non desumuntur. Conf. interim Conring. *diff. de Priuil. recte confer. & reuoc.*

(i) Priuilegia titulo oneroso concessa illa dicuntur, quæ non ex nuda, & mera gratia & liberalitate principis prouenere, sed vel pretio aliæque re interveniente, comparata sunt, vel ob bene merita insignia, & premio compensanda, sunt concessa prout §. 59. dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex titulo potissimum cognoscitur, quale ius in alterum translatum sit, cum *titulus index nostræ voluntatis sit*; ita quoque ex titulo, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an ius *perpetuum & irreuocabile* translatum sit nec ne? Quodsi titulus dominii translaciuus interuenerit, veluti emtio, permutatio, &c. ius perfectum & plenum priuilegiato collatum conferri debet. Neque obstat, quod subditis non possit competere ius perfectum intuitu imperantium; quod eo sensu accipiendum, vt non possint principem ex iure sibi competente cogere; interim tamen hoc sensu ius perfectum ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud possit, quod secus erat in priuilegiis gratiosis. Princeps enim summus æque ex contractibus suis cum subditis iniis obligatur, vt privati, cum & legibus naturæ subiaceat, & principis dignitas postulet, vt fidem datam seruet, etiam cum aliquali suo incommodo, vt ait Bodin. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156.* Eadem intentione concedi solent priuilegia ob bene merita.

§. LXIV. Dicuntur autem irreuocabilia talia priuilegia *comparatiue*, quod pro lubitu, vti quidem gratiosa, reuocari haud possint; ceteroquin: salute reipublicæ id exigente, (k) recte reuocantur, vt tamen indemnes seruentur, qui ex tali reuocatione laeduntur.

§. LXV.

concessa, vt scilicet ius perfectum & irreuocabile in alterum transferatur, id quod animus compensandi singularia bene merita indicat, a quo alienum est, reuocare illud, quod compensationis causa datum est. Conf. Dn. Stryk. *de priuileg. tit. oneroso quest. c. 3. §. 6. seqq.*

- (k) Fusus hæc quæstio tractata est in *Obs. Hallens. 16. §. 17. tom. 3.* Scilicet notum est vulgatum illud supra iam toties quoties inculcatum: *salus populi suprema lex est*: & ita ex hoc principio omnia iura subditis competentia sunt limitanda, & saluti reipubl. subordinanda. sicuti itaque ad salutem reipublicæ subditi omnes suas conferre debent vires, ita quoque priuilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ causa dimittere sponte debent; tale enim ius nec acceperunt nec accipere potuerunt, quod cum salute reipublicæ pugnet. Eiusmodi priuilegia vel statim ab initio talia sunt, vel ex post facto nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri posset priuilegium senatui datum *de non reddendis rationibus de bonis ciuitatum*, quod e diametro saluti reip. aduersatur, tum ita senatui ansa detur disponendi de bonis ciuitatum pro lubitu, quorum conseruatio reipublicæ sicuti valde proficua est, ita non potest non illud eidem esse damnosum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem esset dicendum de monopolio alicui concessio sine pretii determinatione. Ad posterioris generis priuilegia illi casus potissimum spectant, quando status

§. LXV. Aliquando etiam in casu necessitatis privilegiorum exercitium ad tempus suspenditur, (1) qua cessante, vigor eorum reuiuiscit.

§. LXVI.

Reipublicæ ita ex postfacto mutatus est, ut præsens status, stante tali privilegio antiquitus concessio, non satisfactus & incommunis esse haud possit; veluti si imperatoris imperium videat, privilegium collegio concessum ex postfacto perpetuas parere inter subditos discordias & incommunitates, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci posse. Vnde vero princeps de eo iudicare potest, an privilegium salutis reipublicæ aduersum sit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex privilegio in reipublicæ redundat, iustam causam reuocandi privilegium operari potest, cum certum sit, privilegium vix concedi posse, ex quo non aliquod incommodum reipublicæ percipiat, quod tamen compensatur vel *meritis antecedentibus*, si ob hæc concessum; vel *pretio interveniente*, quod in rem reipublicæ verum sum est. Licet vero princeps suo iure agat, quando tale privilegium reuocat, hoc ipso tamen non excluditur *satisfactio* eo nomine illi faciendæ, qui inde læsionem patitur; modo læsionem allegare possit, veluti si læsionem ex exercitio privilegii percepti haud respondeant *pretio*, pro quo privilegium comparatum est. Dn. Stryk. *de iudic. l. 5. 23.*

(1) Hoc casu proprie non reuocatur, sed tantum ad tempus suspenditur, quomò deficit illa occasio, ubi commode exerceri possit. Credendum omnino est, omne privilegium ita modice concessum esse, modo *commoda occasio ad sit*; illa ergo cessante, quiescit quoque usus privilegii, veluti tempore necessitatis bellicæ, quo quiescunt omnia immunitatis privilegia. Neque aliud dicendum in privilegiis per contractum quæsitis, ut vult Myler ab Ehrenb. *de Princip. & Statib. imp. c. 62. §. 571* quasi contra-

§. LXVI. Hæc obligatio de non reuocandis priuilegiis, irrevocabiliter concessis, etiam successores (m) stringit, licet titulo singulari (n) succedant, quatenus concessio Priuilegii e re reipubl. facta.

§. LXVII.

Etus necessitatem præstationis habeant, nam de hoc non est questio, sed quousque necessitatem habeant? tantum queritur, id quod ex natura priuilegiorum colligendum. Et cum supra necessitati renunciari hæc possit, inuálida erit clausula priuilegii iudicta, quod nec necessitatis casu priuilegium suspendi debeat, cum præterea priuilegium hpc modo qualificatum, euidenter reipublicæ iacturam inuoluat, & eatenus haud obligatorium sit. De, Stryk. c. l. §. 21.

(m) De successoribus *uniuersalibus*, qui iure hereditario succedunt, forsan minor ratio est dubitandis, cum iuris nature sit, vt ille qui succedit in omne commodum defuncti, incommoda quoque a se non declinet, & quemadmodum per defunctum heres acquirit, ita æquum est, vt per eum quoque obligetur, Bodin. de reipubl. lib. I. c. 1. p. 264.

(n) Qui succedunt titulo singulari, electione forsatis populi, vti hodie in Episcopatibus & Abbatibus contingit, vel pacto publico, quemadmodum per infra. Displura territoria Regi Borussiae, Suetiæ aliisque cessa sunt, hi non inque ex facto antecessorum suorum obligantur. Neque enim per antecessorem succedunt, sed ex nouo plane iure, interim tamen, cum in officio antecessori surrogentur, æquum est, vt ex concessione illorum priuilegiorum obligentur, quæ intuitu officii facta est, seu vbi cessit reipubl. comodo. Bodin. c. l. veluti si ob bene merita in reipubl. collata, vel pro pretio, quod in manifestam reipubl. vtilitatem versum est, sunt concessa.

(o) Et

§. LXVII. Sicuti vero imperantis voluntas legem constituit, ita contraria eandem tollit, (o) siue *expressa* siue *tacita*, (p)

§. LXVIII.

(o) Et *legislatio & legum abrogatio* ex eadem potestate fuit, ut tamen prudentis principis sit, leges semel latas & reipubl. maxime conducibiles haud temere reuocare, cum ea plerisque populis retinendæ vetustatis innata sit cupido, ut vix ferre talem mutationem possint, & non raro fluctus inde in republ. sine metuendi, Petrus de Marca, *de concord. sacerdot. & imper. lib. III. c. 9. §. 9.* Quin etiam leges optime excogitæ in abusum trahi solent, sed propterea non statim tolli possunt ob reipubl. corruptionem, qualis olim erat lex *de manumittendis seruis*, qua tamen sæpe abutebantur Romani. Verum addit Dion. Halicarnass. *lib. IV.* Ego hanc legem tollendam minime censeo, ne quod grauius malum inde in rempublicam erumpat, seruum tamen, quantum fieri potest, corrigendam censeo. Sicuti vero in legibus ferendis, ita quoque in *abrogandis* concursus libditorum non requirimus, nisi quod ex peculiari reipubl. ratione imperans aliquando adstrictus sit, ad statuum quorundam consensum.

(p) Hoc fit vel *consuetudine* introducta *contraria*, vel *statuum mutatione*, qua necessario mutari debent illæ leges, quæ necessariam connexionem cum statu publico habent, uti videmus in Romana republ. post regifugium, ubi leges regis paulatim exoleuerunt, maxime, quæ quandam connexionem cum regimine regio habuere; nam omnes omnino exoleuisse non constat. Imperii nostri status a temporibus Caroli IV. valde mutatus est, & sic non mirandum, quod multa Aureæ Bullæ capita hodie mutata esse deprehendantur, quæ collegit Dn. Iac. Brunnum. *dissert.*

de mutat. A. B. In iure publico particulari hoc imprimis attendendum, vbi de legum obseruantia nemo recte iudicare potest, nisi qui notitia status publici, tum antiqui, tum nobioris, satis est imbutus; alioquin enim in applicatione sæpissime erratur. atque hæc tacita legum mutatio facilius fieri potest, quam expressa, cum ad hanc sæpe requiratur consensus statuum reipubl. Quæ itaque post tacitam hanc legum mutationem facta sunt, merito vigorem suum obtinent. Lege Pompeia cautum erat, ne alii in Bythinia senatui adscriberentur, quam ciues illarum ciuitatum. Hæc lex per contrarium vsu in desuetudinem abierat, hinc quæstio exortiebatur, an alienigenæ in senatum assumpti eiciendi essent. Respondit Traianus Plinio quærenti: *Nam & legis autoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem in diuersum mouere te potuit. Mibi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouarem, sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunque ciuitatum ciues, in futurum autem lex Pompeia obseruaretur: cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.* vid. Plinius secundus lib. X. epist. 116. Neque hanc potestatem leges abrogandi sibi ipsi vel posteris suis imperans adimit, si vel maxime clausulam legi antea latæ adiecisset: *vt ne abrogari vnquam possit.* cum enim summus imperans superiorem se habeat neminem, legibus eiusmodi se adstringere nequit, præsertim cum per hanc clausulam magis seriam & constantem suam voluerit declarare voluntatem, quam subditis aliquid promittere. Fit legislatio potius a solo principe atque ita talis clausula nude assertionis, non promissionis virtutem habet, quæ concursum aliorum, qui promissum accipiunt, requirit, Dn. Hertius diff. de lege claus. ne abrog. possit munita §. 4. vbi adducit verba Ciceronis lib. III. ad Attic. epist. 24. quæ cum rem egregie illustrent, huc transcribere placet. Ita autem ille: *Scis Clodium sanxis-*
se, vt

§. LXVIII. Eadem potestas quoque imperanti indulget facultatem dispensandi (q) in legibus a se latis quoad certas personas.

CAP.

se, ut vix aut omnino non possit nec per Senatum nec per populum infirmari sua lex: sed vides, nunquam observatas esse sanctiones earum legum, quæ abrogarentur, nam si id esset, nulla abrogari posset: (neque enim illa est, qua non ipse se sciat difficultate abrogationis) sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc cum reuera ita sit, cum semper ita habitum observatumque sit, ordo nostri Tribuni plebis caput posuerunt hoc: Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebiscita vel SCta, hoc est, quod per legem Clodiam promulgare, abrogare, derogare, obrogare, S. F. non liceat, non licuerit; quod ne ei, qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit; ob eam rem pœna multæque sit e. b. l. n. r. i. e. tum hac lege nihilum rogator. Constat Auream B. hæc clausula variis in locis fuisse munitam, & tamen variis in locis mutationem iam passam fuisse, uti antea dictum, & præterea etiam observatum ab illustri Hertio tit. l. Sect. 2. §. 3. seq. Facilius tamen talis abrogandi licentia restringi pacto publico posset, quemadmodum imperans sub auspicio regni sui sæpe promittere debet, se nullo modo leges antiquas abrogare velle, quælis promissio tamen rursus limitationem patitur ex statu postea mutato.

- (q) Dum ius dispensandi soli imperanti adscribo, inde magistratum subalternum excludo, nisi quatenus ex delegata sibi potestate dispensant, ceu quandoque Confistoriis datum est, ut possint in quibusdam gradibus matrimonialibus dispensare, qua delegata pote-

CAP. IV.

De

Iure imperantium circa collegia
& vniuersitates.

§. I.

Collegium seu vniuersitas est collectio plurimum personarum unitarum ad certum aliquem finem communiter obtinendum. (r)

§. II.

itate deficiente, a iure dispensandi desistere debent, quod a gratia & potestate legislatoria, non iudiciali, dependet, a inde quoque est, quod magistratui inferiori haud concessum sit, poenam lege constitutam remittere, aut in aliam mutare, sed simpliciter legem sequi debent. Non confundenda tamen est cum dispensatione interpretatio restrictiua, quae itidem ad magistratus inferiores spectat, cum ita tantum iudex declarat, casum ob peculiarem concurrentem circumstantiam haud contineri sub lege, neque principis voluntatem, licet in lege generaliter declaratam, ad casum propositum extendendam esse.

(r) (1) Requiritur ad collegium plures personae, ad minimum tres, ut eo facilius possint inter se consentire, & maiora efficere. (2) Debent esse uniti inter se ad unum finem, quae unio ad essentiam requiritur, & per illam unum corpus, vel una persona moralis, constituntur. Hac unio est anima collegiorum, & hinc illa penitus dissoluta, collegium quoque interit, quia ita quasi spiritum suum amittit; e contrario, quamdiu eadem unio manet, idem collegium durare censetur, licet paulatim mutantur personae, & aliae alijs surrogentur. Porro quicquid ita uniti agunt, hoc non singulis imputandum, sed omnibus coniunctim sumtis, atque

§. II. Collegia & sodalicia inire est res libertatis naturalis, adeoque in statu naturali permiffa, imo ad amicitias ftabiltendas fatrs apta, quamuis propter finem malum (s) *ex accidente* iuri naturæ repugnare poffint.

§. III. Neque, introductis rebus publicis, collegia illicita fieri cœperunt, quia cum his optime confiftere poffunt, tanquam *focietates æquales*, (t) & quæ reipublicæ adhuc eodem modo

atque hæc ratione, quod vniverfitas debet, finguli haud debent. Neque ftatim quod finguli exgerunt, vniverfitati imputandum, vt fi finguli deliquerunt, fed non qua: funt collegæ, id quod ratione pœnæ infligendæ attendendum, vbi finguli fe paratim cœrcendi. Quando autem collegium deliquit, id quod fit, fi ex decreto collegii aliquid factum, pœnæ in ipfum collegium conveniens dicitur. Denique (3) *vnus idemque finis* omnibus communis effe debet, quod de licito haud dubie intelligendum. A *focietate negotiatoria* in eo differt, quod non inftituuntur ad commune lucrum & quæftum, fed finguli fuæ propria bona habeant.

(s) Sic quando inftituuntur sodalicia ad generis humani oppugnationem, qualia olim *latronum* erant *fodalicia*, iuri naturæ repugnant, licet vel maxime inter gentes tolerentur, vel a republica approbentur, quorfum refero Solonis legem in *l. vlt. ff. de Colleg. Bodin. de republ. lib. III. c. 7. p. 513.* vbi verba: *ἐπι δέ τινος ὀφίονου*, aliter interpretatur, ac quidem vulgata verſio admittit.

(t) Collegia funt *focietates æquales*, quatenus ordo imperandi & parendi talis, qualis in republ. viget, ibidem ceſſat. Solet quidem aliquis collegio præfici, qui dirigat collegii negotia, fingulos conuocet, acta collegii

modo subsunt, ut singuli. Quia quod ratio reipubl. nonnunquam certa collegia requirat, per quæ administratio reipubl. expediri queat.

§. IV. Et quia collegia quædam proprium & a reip. sine diuersum finem habent, non inuoluit contradictionem, si imperans semet quoque collegio subditorum adiungat, quo casu non ut *imperans*, sed ut *membrum collegii* (u) consideratur.

§. V.

legi custodiat, & iura eius tueatur, sed absque imperio, cum reliquorum votis propterea nihil detrahatur. Hoc posito, noua respubl. in republica per collegii constitutionem non erigitur, sed tum singuli, tum omnes coniunctim & pro vna sumti persona, subsunt imperio reipublicæ, cuius tamen nihilominus est præuidere, ne simplex collegium æquale in formam reipubl. paulatim excreseat, quod facile fieri potest, si potestas singulorum collegiorum non satis circumscribatur.

[u] Sunt *eclesia* nihil aliud quam *collegium æquale*, quibus princeps cum se adiungit, ibidem haud consideratur ut princeps, sed ut *auditor*, & *Christianus*, qui cum reliquis eundem finem intendit, quod non recte animaduertunt hi, qui triplicem statum in ecclesia fingunt, *ecclesiasticum, imperantem, & plebeium*. Similiter cum princeps etiam ut *paterfamilias* circa rem familiarem possit considerari, quid prohiberet, si collegio mercatorum, metallicorum aliorumque se adiungeret? prout praxis rerumpublicarum docet. Verum tamen nihilominus ut summus princeps adhuc in ipsum collegium retinet & exercet summam potestatem, ex quo fit, ut minus tutum sit ceteris sodalibus, habere imperantem collegam. (x) Ha-

§. V. Introductis tamen ciuitatibus ex fine reipublicæ Imperantis erit, præcauere, ne per collegia aliquod præiudicium reipubl. inferatur. (x)

§. VI. Imo sicuti singuli, ita quoque integra collegia Imperantis directioni adhuc subsunt. (y)

§. VII.

(x) Habent collegia in republ. sua commoda, habent incommoda. Promouent commercia, vniõnem inter ciues firmant, & defensionem reipubl. inferuiunt, quæ sæpe magis a collegiis quam singulis haberi potest. Sed incommoda a collegiis quoque metuerè debet reipubl. Jam antea dixi, facile posse degenerare in republicas nouas, certe apta sunt ad seditiones in reipublica fouendas, ad declinandum obsequium, ad factiones colendas, quæ omnia a singulis non tam facile metuenda sunt. Cogitandum est, reipubl. esse corpus ægrotans, ex multis corruptis membris constans, quo magis, autem eiusmodi membra putida inter se coherent, eo plus damni reipubl. imminet. Ad hoc vero auertendum, finis reipubl. imperanti curam singularem commendat.

(y) Nouum argumentum, ex quo ius imperanti in collegia adstruitur. Collegia coalescunt ex subditis, qui inter se adhuc manent æquales, & sic collegium ipsum, licet nouam personam moralem in republ. sustineat, a subiectionis vinculo tamen haud liberatur. Quale ius ergo in singulos, tale multo magis imperanti in collegium competit, quod itidem *huius persona vicem* gerit, sed magis reipubl. nocere potest, ac quidem singuli, & ita quoque eo magis imperanti incumbit, omnibus prouidere modis, ne reip. damnum a collegiis inferatur.

(z) Iu-

§. VII. Sic itaque imperanti competit (1.) ius plane prohibendi (2.) collegium aliquod, quod factum, collegium personæ civilis amittit iura.

§. VIII.

(1.) Iudicat ipse imperans, quæ collegia sint toleranda in civitate, quæ reprobanda. Si *tolerat*, habent effectus civiles, licet omni iustitiæ & pietati adversa sint. Si *reprobat*, amittunt omnes effectus civiles, licet pietati & bonis moribus congruant. Sic *ecclesia* & *Metaria*, uti *agapæ* primorum Christianorum vocantur a Plinio, optimum & sanctissimum habuere scopum: aut postquam sub imperatoribus Ethnicis prohibebantur, pro *corpore civili* in republ. Romana nec haberi, nec ex testamento capere, nec immobilia aut alia bona possidere poterant, donec per Constantinum M. hæc facies rerum mutaretur, & ecclesiæ approbarentur, quo ipso statim effectus civiles consequerentur. Pertinet huc Plinii ad Traianum epistola de collegiis Christianorum, ubi circa finem ita: *Quibus peractis morem sibi discendendi fuisse, rursusque cocuendi, ad capiendum cibum, promiscuum tamen & annoxium, quod ipsam facere desisse post Edictum meum, quo secundum mandata tua betarias esse vetueram, vid. lib. 10. epist. 97.* ubi contextus docet *betarias* idem denotare quod *collegium*, uti observat Clariss. Samuel Bastage tom. 2. *annal. ad ann. 110. §. 3.* Sic etiam de Aulio Flacco Aegypti Præfecto Philo in Flacc. ait: *betabat cætus promissive multitudinis, sublatis etiam solidatibus, quæ prætexta sacrorum vacabant mero & crapula.* Scilicet eadem ratione usus esse videtur, quia *pænes*, qui ob eandem rationem vigilias nocturnas, ex quibus multa incommoda in ecclesiam redundabant, seculo XIII. passim sustulerunt, sic quoque *agapæ* tandem sublatae sunt, cum in comestationem degenerarent.

(2.) Quan-

§. VIII. Quem in finem (II.) imperans quoque disponere potest, ne vllum aliquod collegium in republica toleretur, (a) nisi quod confirmatum, & publice approbatum sit.

§. IX. Similiter (III.) imperanti competit
ius

(a) Quantopere Romani in republ. libera timerint conueniens promiscuus ciuium, docet Liulus lib. XIX. c. 15. Ita enim Posthuanus ibidem: *Maiores vestri, ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitorum causa exercitus edictus esset, aut plebi concilium tribuni indixissent, aut aliqui ex magistratibus ad concionem vocassent, forte temere coire voluerunt, & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum multitudinis rectorem censebant debere esse.* Nouerant enim incommoda, quæ ex promiscua coitione ciuium in republ. redundare possent. Ita quoque iure Lubecensi prouisum, vt omnibus collegiorum conuentibus quidam senatores intersint, ne quid in detrimentum reipublicæ ibidem statuatur. vid. *ius Lubec. lib. IV. tit. 13. art. 3.* Atque hinc satis prudenter in iure Romano constitutum fuit, nullum collegium pro legitimo habendum esse, nisi autoritate publica esset constitutum, & hac ratione criminis extraordinarii rei erant, qui absque publica approbatione coiuerant. Licet enim collegial per se non sint illicita, tamen talia sunt, vbi lege publica certa ratione sunt prohibita. Neque hoc tantum ad collegia profana pertinet, sed etiam sacra, cum imperantis sit prouidere, ne sub prætextu sacrorum & pietatis aliquid fiat contra rempublicam. Experti sunt imperantes cum maximo suo damno, quantas turbas sæpe dederint tot pia, vt vocantur, collegia, fraternitates, ordines, & societates, quæ cum ab initio sub inuolucro pietatis permixta fuerunt, postea, vbi alias radices egerunt, satis eradicari non potuerunt.

(b) De

ius nova collegia & societates instituendi, (b) & illis certum regimen, leges, priuilegia aliaque iura præscribendi, prout salus reipublicæ postulare videtur.

§.X.

(b) De priuatis hæctenus. *Publica* sequuntur, quæ quoad suam institutionem primam & directionem a publica dependent autoritate reipubl., & sic in multis, a collegiis ceteris priuatis differunt, tum ratione priuilegiorum & iurium, tum ratione administrationis bonorum, quæ hic non æque solet esse libera, vti quidem in priuatis: in his enim collegium de bonis suis adhuc libere disponere potest, prout priuati publica tollentia quæ bona possident, autoritate publica possident, & imperanti eo nomine ratio est reddenda, atque adeo sine eius præscitu ordinarie de iis disponere nequeunt, vti sunt bona ciuitatum, communitatum, Academiarum, imo etiam ecclesiarum. Quid enim aliud sunt, quam cœtus publici? Pertinent huc institutiones *collegiorum commercii inservientium, Academiarum, Gymnasiorum & Scholarum*, variarumq; *scientiarum*, vt sunt passim *les societes des sciences*. Idem collegiorum *IGtorum, Medicorum, Scabinatum, Iudicum, prouentuum & reddituum reip. curandorum &c.* Inno ex hoc iure fuit ius dandæ ciuitatis, vt scilicet pagus vel vicus possit erigi in ciuitatem quoad iura, priuilegia & alia, quæ ciuitatem constituunt, quæ vnice ex imperantis autoritate dependent, cum hoc ius regimen reipubl. respiciat. Hinc olim satis disputatum fuit, vtrum dominis regionum ius dandæ ciuitatis competeret. Adducit hunc in finem Illustris Hertius *diff. de super. territ. §. 18.* chartam de anno 1312. ex Io. Isaaci Pontani *Hist. Geln. lib. 6.* vbi conclusum fuit per principes, *quod nullus princeps aut dominus posse alicui oppido vel concedere aliquas libertates, vel priuilegiare*

§. X. Hæc collegia publica ad administrationem reipublicæ pertinent, proinde (IV.) imperanti competit ius cogendi subditos, vt in tale collegium se referant, (c) & quod sui muneris ibi erit, peragant.

§. XI. Circa priuata collegia (V.) ius habet prospiciendi, nequid ibidem statuatur in præiudicium reipublicæ. (d)

§. XII.

giare aliqua oppida absque manu & expresso consensu Regis, in cuius regno dominium ipsius domini situm existit, id quod etiam exemplis aliis declarat, non omisiss tamen contrariis, siquidem principes eo tempore tanta haud gaudebant superioritate, vti quidem hodie, propter quam iis quoque hoc ius denegari nequit, vt probatum dedit Dn. Thomasius peculiari diff. de iure statuum danda ciuitatis.

(c) Præsupposui talia collegia, quæ administrationi reipubl. inferuiunt, quæ reuera ad munera publica referenda sunt. Et hoc intuitu quoque admitto, renitentem cogi posse ad subeundum munus ecclesiasticum, si a) satis idoneus β) & religioni illius ecclesie, cui præficiendus, addictus sit. Ziegler. de cleric. remt.

(d) Hoc imprimis attendi debet circa collegia opificum, qui non raro inter se constituere solent, quæ vel monopolia sapiunt, vel aliter noxiam reipubl. inferunt. Grauius de eiusmodi abusibus conqueritur Io. Ferrarius Montanus lib. 6. de instit. resp. c. 5. aiens: *In societatis suis atque collegiis isthæc ordinant, atque statuunt, quod priuatim commodet, atque a publica utilitate tam alienum sit quam quod alienissimum. Hinc est quod in rebus publicis non bene instructis pistores inter se statuunt, donec alteri panis supersit, ne alter venalema proponat.*

§. XII. Quamvis itaque cuilibet collegio integrum sit, per modum pacti aliquid statuere de negotiis collegii, secundum quod in iis procedatur; tamen etiam hæc statuta subsunt (e) imperantis iudicio & inspectioni.

§. XIII.

proponat. Calcarii, sartores, linteones atque alii, ut artius sit famulitii numerus. Inter pannicularios conveniri solet, ne ultra præstitutam quisquam pannos annuo spatio conficiat. Quæ ex eo promanant, quod in collegiis plerumque sunt plures eorum, qui vel artificia male callent, ægreque exercent, aut sua luxu alea & comessationibus profundunt ac decoquunt, quam qui sedulo laborant, rebusque acquirendis strenuam & honestam operam locant, artisque exercitium sibi utile faciunt. Inter quos facile numerus vincit, & quod privatum est vitili præfertur: tametsi fax illa hominum parum consideret, quid vitile sit, etiam utcumque, sed cum ipsis nulla emergendi spes sit, aliis quoque successum invident, & hoc pacto non solum, quod publice perniciosum est, urgent, verum etiam, quod privatim commodaret, intervertunt. Unde fit, ut collegia illa artificum præter hoc, quod ob inconsultam statutorum temeritatem illicita atque inbonesta habent, etiam multis oppidis perniciosa sint; Quo magis inuigilandum est magistratibus, ne tale quidpiam fiat, sed pestibus illis interdicator. Est itaque principi relicta reformatio eorum, quæ pessimis moribus in collegiis introducta in detrimentum reipublicæ vergunt; de quibus mediis plenissime agit Petrus Gregorius de Republ. lib. 13. c. 3.

- (e) (I) Leges quidem condere soli imperanti concessum, interim privatis haud interdictum, inter se pacta de negotiis inter se peragendis inire, quin cum collegium absque certo ordine non subsistat, hic vero per pacta certa determinari debeat, censetur quoque collegio

legio ius pacta talia constituendi datum, eo ipso, quo publice approbata est. Neque adeo (II) confirmatio talium statutorum necessario a principe vel summa potestate petenda, cum etiam absque illa vim obligandi ex propria virtute habeant, quamvis omnino utilis sit. Potest tamen (III.) imperans confirmationem eorum sibi reseruare, ac absque illa non valeant, id quod maxime reipubl. conducit, cum alias collegia plerumque talia statuunt, quæ reipubl. quidem damnosæ, singulis autem de collegio profua esse soleant. Hac confirmatione accedente pacta talia (IV) in leges proprie dictas transeunt, & sic non amplius in collegio possunt reuocari, uti quidem hactenus pacta. Getitur (V) pacta talia tantum valent, quantum de rebus collegii iniata, extra quas si aliquid statuatur, id merito pro inualido habendum, quo etiam pertinet, siquidem aliquid determinent de rebus collegii sui, sed (VI) in præiudicium reipublicæ, quia in genere omnia pacta priuatorum ad hanc normam dirigenda, & ea, quæ aduersantur saluti reipublicæ, pro illicitis habenda. Sic damnosum est reipublicæ collegiorum statutum, si opifices statuunt, ut nemo operam suam minoris locet, vel rem suam minoris vendat, quam inter se conuenierint, vel ut iniuriam passus tandem ab opificio excludatur, donec iniuriam vindicauerit &c. Cum autem (VII) talia pacta essent otiosa, nisi etiam quædam coactio illis adiceretur, ita quoque permillum collegio penam conventionalem in transgressores statuere, quæ tamen multam pecuniariam leuiorem excedere nequit, quo ipso (VIII) proprie dictam iurisdictionem haud exercet, quippe quæ absque imperio est inefficax, quod in collegio æquali cessat; interim hoc collegio quoque datum censi debet, ut possit cognoscere de negotiis ad collegium spectantibus, & per maiora determinare, an aliquis pacta violauerit, in qua *notione* si excedatur, tunc demum iudex ordinarius de hoc

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fuit, Imperanti competere ius, collegiis præscribendi certos limites, (f) quatenus hoc reipublicæ conducibile visum fuerit.

CAP. V.

De

Iure imperantis circa sacra.

§. I.

Iura circa sacra non recte examinari & diiudicari possunt, nisi antea cognouerimus, quomodo religio & ecclesia se habeant ad

Rem-

grauamine cognosceret & sententiam decisiuam ferre potest. Atque hinc etiam est, quod illa, quæ per iurisdictionem proprie dictam exerceri debent, coram collegio fieri nequeant, veluti quod non possint dare tutores, recipere testamenta &c.

- (f) Huc pertinet (I) ne extranei in tale collegium adsumantur, quatenus originarii opifices adsunt, his enim primario, vt propriis subditis, prospiciendum. (II) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt. (III) Potest præterea determinare numerum collegiarum & prohibere, ne ultra numerum alii adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum sunt, tolerantur. Ab antiquo enim in plerisque rebuspubl. receptum fuit, vt in ciuitatibus certa & distincta haberentur collegia, & ne promiscue vnusquisque opificium quoddam peragere posset, nisi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipso collegio nascitur *ius prohibendi*, ne aliquis in ciuitate extra collegii membra opificium exercere audeat.

(g) Inde

Rempubl., & qualis vtriusque potissimum finis sit. (g)

§. II. Sacra hic *primario modum colendi Deum externum* (h) denotant, atque adeo non huius sed illius vitæ salutem pro scopo habent: quo posito, apparet, religionem non pertinere *primario ad actiones hominum inter se.* (i)

§. III.

(g) Inde omnis dissensus inter eruditos de hac materia, quod diuersos conceptus sibi de *religione*, & *statu ecclesie* forment, & ad illos conceptus præsuppositos iura applicent. Qui ex religione commercium faciunt, iura fini huic conformia excogitant; similiter qui ecclesiam esse volunt rempublicam, ordinem parandi & imperandi in ea fingunt &c.

(h) *Religio* sumitur partim *pro interno*, partim *pro externa* cultu. Hic consistit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, vel *reuelatione* determinatis, vel *humano consilio* superadditis. Finis est *æterna beatitudo*, & sic rursus *primario* societatis externæ seu vitæ hujus felicitatem non respicit, quamuis per consequentiam hæc exinde fluat: Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur salutem, actiones reliquæ in *vita civili* necessario erunt iustæ & legibus conformes.

(i) Cum religio *primario* dirigatur ad Deum, (I) non requirit *per se* societates humanas, sed extra easdem esse, & quilibet sibi ipsi sufficere potest ad colendum Deum. (II) non pertinet ad actiones hominum inter se *primario*, adeoque non potest *primario* de *cultu Dei externo*, quomodo a singulis instituendus sit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamuis (III) *societates* ad colendum Deum & exercenda conjunctim pietatis exercitia homines inuicem, ius naturæ tamen tales societates non præ-

§. III. Et quamvis sacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internam* respiciunt, adeoque non absolute coactionibus obnoxia sunt, (k) sed plurima libertati conscientiarum relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates sunt introductæ propter religionem, nec dici potest, quod ciues submiserint quoque in hisce causis voluntatem suam imperantis arbitrio, (l) cum id ne quidem potuerint.

§. V.

cipit, sed constitutas dirigit; quin quod sæpe *rationes accidentales* sacra externa seu *coitiones* inter gentes produxerint. Ita obseruat doctissimus Clericus in *Pentateuch*, Ex. XII. 11, sacra plura esse nata ex defectu literarum. *Antiquissimis temporibus*, ait, *cum rara essent litera*, dies festi instituebantur, in quibus euentus memorabiles solennibus eorum imitamentibus celebrabantur, atque inde nata plurima sanctissima ethnicorum *ceremonia*.

(k) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, sed non aliter, quam quatenus *ciuilia* sunt, seu *ad ciuilem societatem in republica pacifice peragendam pertinent*, & ita respiciunt *actiones hominum inter se*. Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *absque ulla hominum inter se coitione*, non eadem ratione sunt obnoxie coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, sed *internam vnice singulorum emendationem respiciant*, vti *part. gen. c. 1. §. 23.* plenius dictum. Et sic iuri naturæ aduersabatur *preceptum Darii*, *nequis intra triginta dies Deum quemcumque adoraret*, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet *Dan. VI.*

(l) Finis rerumpubl. primarius est *tranquillitas externa* & *securi-*

§. V. Retinere itaque subditi libertatem, (m) vt possint cofendi Dei gratia, coire, & sacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

securitas: illa itaque omnia, quæ huc spectant, in imperantis arbitrium contulisse ciues videntur, h. e. quæ *privati iuris & arbitrii* erant. Peccat in hoc ipso Houtuyn. *in polit. gener. §. 63.* dum idem *de religionis* afferere conatur, ex *submissione generali*, sed huic respondet Puffendorf. *de habitu religionis ad vitam civilem in calce*, quod *submissio illa generalis* vtique limitanda sit *ex fine institutarum civitatum*. Hoc enim supposito posset imperans quæuis externum, cultum idololatricum subditis iniungere, & a vero Deo auertere, quod sanæ rationi repugnat.

(m) Quod Ethnici libertatem hanc subditis haud concesserint, *idololatriæ religionis principis*, non *rationi iuris* adscribendum. Illa ritus sibi aduersos ferre nequit, solida enim pietate destituta est. Inde odia, simultates, bella denique ciuilia. Audiamus Iuuenalem, qui *Sat. XV.* ita canit:

*Inter finitimos vetus atque antiqua simulas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit sterque locus, cum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit &c.*

Rex Scythiæ Anacharsis & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum clam sacrificasse comperisset, teste Herodoto *lib. IV. n. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & pleraque externa inuassisset, *datum hoc negotium adilibus, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more, quam patriæ colerentur.* Liviùs *lib. IV. c. 30.* Eodem ex fonte

M. Aemilius edixit, ne quis in publico sacro loco novo aut externo ritu sacrificaret, Id. lib. XXV. c. 1. Hoc ipsum in Romanis admiratione dignum censet Dionys. Halicarn. libi II. quod licet innumera gentes in urbem venerint, quibus omnino necesse est, colere Deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra civitas Romana sit amulata, ita ut publice ea sint recepta. quo ipso tamen privatum sacrarum exercitium non penitus exclusisse videtur. Ast vero cum religio animam concernat, & per se pacem civilem non tollat, coactionis omnis nescia est. De Aegyptiis tradit Io. Leo lib. VIII. descript. Africa. quatuor sectas inter eos vigere, quae inter se ritibus sententiisque differant, etsi ex Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer vivere, sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas id eo fouere. Quando ex dissensione religionum pax civilis turbatur, hoc fit culpa eorum, qui sacris praesunt, non vero dissonantiae religionum adscribendum est, adeoque iniustum est, sub hoc praetextu conscientias vim inferre, cum tamen nihil tam voluntarium quam religio sit, in qua si animus aduersus est, iam sublata, iam nulla est, ut ait Lactant. lib. V. c. 14. Valentinianus imperator haec perpendens hoc moderamine principatus inclauit, quod inter religionum diuersitates medius steterit, nec quenquam inquietauerit, neque ut hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interditiis minacibus subiectorum ceruicem ad id, quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, ut reperit. Marcellinus lib. XXX. c. 30. Ipse Maximilianus II. agnouit, nullam enormius peccatum dari posse, quam in conscientias imperium exercere velle. Quin ne quidem rationes politicæ oppressionem libertatis huius suadent, quippe quae turbas seditionesque in republ. excitare solet.

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quominus (I.) imperans prospicere & præcavere possit, imo debeat, ne sub prætextu sacrorum, scelera, fraudes, coniurationes [n] aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (II.) haud interdictum est imperanti, eos, qui peregrinis dediti sacris sunt, non recipere, (o) aut si iam recepti sunt, eis emigrationem ex iusta causa iniungere. (p)

§. VIII.

(n) Coniurationes prætextu religionum in rebuspublicis quandoque susceptas fuisse docet plenius Livi^{us} *lib. XXXIX. c. 8.* ubi simul in *seqq. cap.* plenius *sacra nefanda nocturna & Bacchanalia* reconset, & quantam curam in illis eliminandis consules posuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *sacra* sunt, neutiquam in republica tolerari debent.

(o) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam sub certa potest *conditione* recipere, si religioni publice approbatæ se submittere velint; tunc enim eis integram manet, velintne recedere, an ex pacto se conformare sacris publicis, id quod in *receptione Iudeorum* vbiuis animadvertimus, quos imperans recipere non tenetur. Postquam tamen semel *o* simpliciter recepit, ad Christianam religionem eos cogere minime potest, nec quæ in contrarium prostant exempla, *ius* faciunt, sed *mens facta* referunt.

(p) Supponi potest casus, si ob diuersitatem religionis pax publica ita turbata sit, vt aliter reduci non possit, quam si his, qui dissentiunt a religione dominante, discedendi necessitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem existimarem, si ad maiora mala evitanda emigrandi necessitatem subditis imponat.

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti est, *cultum sacrorum publicum* (q) prohibere, ut interim *privata sacra* subditis relinquuntur.

§. IX.

(q) Principis arbitrio relictum est, quid publice heri debeat, decernere. Ast privatae coitiones colendi Dei causa huc non pertinent. Equidem periculosas privatas coitiones esse obliciunt, sed satis idonea media sunt, pericula talia evitandi, si, ut publice tolerentur, permittatur, neque enim ex publicis, quibus aliquid mali respublica sentit. Porro etiam principem collegia privata prohibere posse, ergo etiam huiusmodi privata conuenticula. Verum alia collegia versantur circa negotia arbitraria & mere civilia, & haec tenus subsunt dispositioni reipublicae: haec vero collegia talem finem haud habent, sed pietatis animaeque culturam, de qua non aequè princeps disponere potest. Probarunt hanc *libertatem*, quae civili imperio non subiacet, suo exemplo primi Christiani, quae cum eis inique ab Ethnicis imperatoribus denegaretur, tamen non intermiserunt, colendi Dei causa clanculum coire, id quod facere haud potuissent, si prohibitio eos obstrinxisset. Nouerant enim, magistratui esse obediendum, & nihilominus tamen hic obedientiam denegabant, & quaeuis aduersa potius experiebantur & patienter tolerabant. Plinius *lib. X. epist. 97. de Christianorum coetibus* diserte fatetur, *hanc fuisse summam vel culpa sua vel erroris, quod essent stato die soliti conuenire, carmenque Christo quasi Deo, dicere; & deinde quod coire soliti fuerint ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quo ipso intelligit agapas, addit tamen, hoc ipsum facere desisse post editum, quo secundum mandata Traiani haereticas esse venerat, quod non intelligendum de sacris conuentibus,*
sed

§IX. Quando itaque homines inter se coeunt in societatem cultus diuini causa, distinguendae sunt eorum *actiones* ratione cultus exteriori. Quaedam ex intima religionis cuiuscunque natura, (r) nullo vero modo ex arbitrio huma-

sed potius *agapis*, quippe quae facilius intermitteri poterant. vid. Clariss. Sam. Basnage tom. 2. *annaa. ad an. 118. §. 2. 3.* In apico est, potuisse Ethnicos eisdem argumentis contra Christianos pugnare, quibus hodie contra dissentientes, quos *haereticos* vocant, pugnatur, adeo ut si tolerantiam tollas, libertatem conscientiarum, quam subditi in ciuitatem euntes sibi reseruauerunt, simul euertas. Non inepte Ermenigildus Hispanicorum Princeps ad parentem Leuigildum Regem Hispaniae Arrianum scripsit apud Marian. *de reb. Hisp. lib. V. c. 12. in saniori religione, quam ipse inuidia causam nouam dicis, complectenda, orbis iudicium sequebamur, multis praeterea nixi praesidiis: De veritate non disputo, cuique de ea re liberum arbitrium facimus, tantundem modo nobis detur.*

- (r) Illae actiones ex intima religionis natura fluere videntur, quae essentialem illius religionis rationem constituunt, & sic ex *reuelatione* dependent, vel saltem dependere, vulgo creduntur. Ut in Christiana religione sunt vsus S. coenae, baptismus, &c. Nulla certe religio est, quae non habet sua peculiaria instituta, quae *essentialia* & *necessaria* esse existimant, licet ab aliis habeantur superstitiosa. Quae iudaeis *erant* a Deo praecipita ab ethnicis superstitioni adscribebantur, quod nec Tacitus *lib. V. Histor. diffinetur* aiens: *Profana illic (apud Iudaeos) omnia, quae apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quae nobis incesta.* Gentiles plura ex antiqua reuelatione sacra deduxerunt, & inde non *arbitraria* esse crediderunt, sed omnino *necessaria,*

humano fluunt, & sic nec arbitrio imperantis subsunt.

§. X. Quædam instituta sunt *ordinis causa* ad-
ornata, in quibus tamen arbitrio humano ad-
huc multum relictum quoad specialio-
rem determinationem, (s) & hæ actiones facilius sub-
esse possunt imperio Ciuili.

§. XI.

cessaria, qualia fuisse videntur, quæ Numa quasi ab
Egeria Dea accepta Romanis proponebat. Et inde
nunc statim colligitur ius cogendi subditos ad cor-
ram religionem assumendam principi haud compe-
tere, quod reuera etiam frustraneum est, cum, vt ait
Iacobus I. Rex Angl. *Orat. IV. ratio ipsa persuadent,*
& experientia confirmet, homines cum religionis causa
Sexantur, potius animi sui magnitudine ingeniique perui-
cacia a iam causa bonitate omnia tormento alacriser su-
stinere & mortem quoque ipsam, vt banam ilkam &
Umbrabilem martyrii famam consequantur. Nulla sa-
ne pestilentiior opinio respublicas vnquam lacerauit
afflixitq; quam *de persecendis & exscindendis hereti-*
cis, vt rerum monumenta per omnia secula demon-
strant. Nata enim ab illis opinio est, qui repu-
blicam conculcare in sui lucrum & commodum stu-
duerunt. Hoc modo enim ipsi imperantes, de hæ-
resi suspecti, de solio deturbari potuere. Hoc modo
integra regna exhausta sunt, vti de Hispania constat,
quam *inquisitio* inopem desertamque reddidit.

- (s) Quod homines coire debeant, precationum commu-
nium ergo & ita alter alterum excitare debeat ad de-
uotionem, illud lege publica constringi non potest,
quia etiam Apostoli hic dixere, *magis obediendum esse*
Deo quam hominibus. In ipsa autem congregatione
instituta plura dependent ex humana institutione v. c.
circa locum, tempus, formam, modum &c. & quæ ita
sunt

§. XI. Tunc itaque actiones hominum inter se, iuri naturali subiectæ, circa sacra sese exerunt, quando homines coeunt cultus diuini gratia, quales societates *statum* aliquem *politicum* non faciunt, sed subsistunt intra naturam *collegii aequalis*. Interim licet finis non *ciuilis* sed *spiritualis* sit, nec talia negotia, commercia ciuilia, sed spiritualia respiciant, quatenus tamen collegium & societatem externam inter se constituunt, iura quoque collegiorum (t) suo modo hic applicari debent.

§. XII.

sunt comparata, ad ciuilem potestatem suo modo pertinere possunt, maxime si *externi ritus & ceremonie* magis magisque crescant. *Externa enim pompa* plures leges, & obseruationes requirit, maioribusque rixis & contentionibus obnoxia est. Quo simplicior cultus, eo melior, quod nec ethnici diffesi sunt. Laudat Linius *lib. III. c. 57.* priscos Romanos, quod *magis pie, quam magnifice religiones coluerunt*. Sic itaque negotia in ecclesia possunt duplici modo considerari: (I) *in se*, & sic non pertinent ad ciuilem beatitudinem, adeoque ad reip. curam proprie non spectant, (II) quatenus simul respectus politicus seu reipubl. ratio concurrit, secundum quam prouidendum est, ut omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati reipubl. sint congrua, nec per ea aliquid suscipiatur, uel *per aulicam & aliam turbam* in ciuitate dari possint.

(t) Quando homines societates inter se constituunt cultus diuini gratia, necesse est, ut actiones quoque societati isti conuenientes producant, quæ quatenus inter socios & collegas peragenda sunt, suo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura sociorum inter se determinat. Coeunt homines cultus diuini &

pieta.

pietatis excolendæ causa & ita *negativum* huius societatatis non est *civile*, vel externam felicitatem respicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, sed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena sunt, & pietatis culturam, quæ spiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum aliis collegiis non æque in omnibus potest comparari, quæ suam existentiam a securitate reip. habent, extra quam negotia collegiorum civilium frigent; præterea quoque merè arbitraria sunt, & pro lubitu e reipubl. possunt eliminari. Ecclesiæ externam securitatem reip. ad sui operationem non absolute requirunt, finem suum possunt obtinere, in turbida etiam reipubl., & ubi motibus internis persecutionibusque omnia plena sunt: Quandoque rectius finem assequuntur societates Ecclesiasticæ sub persecutione, quam in plena securitate constitutæ. Respexit huc Chrysostomus *lib. adv. Gentil.* aiens: *cum imperialem stragem conscendit is, qui nobiscum in fide ac opinione consertit* (& sic ecclesiæ plena fruuntur securitate) *hinc segiores efficiuntur res Christianorum: tantum abest, ut illa per humanos honores erecta consistant. Rursus cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos undique urget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt, tunc præthiorum ac triumphorum tempus, tunc peccatorum ac virtutis omnium ostendendæ facultas.* Commercium civilia, quæ in civitate vigent, tolluntur, sublata quiete publica, sed nequaquam commercium pietatis. Ex quo deduco, (1) hoc collegium esse merè *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non externa vis; non imperium necessarium sit: transiret sane in peculiarem reipubl. formam & civiles rationes adsumeret, si alio modo instrueretur: imo cum ecclesiæ seu huiusmodi societates esse possunt in reipubl., quamvis pars eius non sint; salvo reipubl. conuelleretur, si nova reipubl. in hac societate erigeretur, quia ita nova reipubli-

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato ordine & decenter omnia peragenda, & quæ huc spectant, collegium possit ordinare, hinc ex natura huius collegii descendit, quod possint membra eiusdem constituere Doctores, [u] aliaque determinare circa locum, tempus &c.

§. XIII.

publica in republ. daretur, id quod absurdum. & quamuis (II) societates hæ absque aliqua *directione externa*, vt ordine & decenter in tanta hominum multitudine omnia fiant, subsistere nequeant, & ita soleant eisdem præfici, per quos dirigantur, hi tamen non per modum *imperii*, sed potius *consilii* omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii spectant, per modum *pacti* vt plurimum expedienda sunt. Et cum (III) finis huius societatis sit magis directus ad internam animi emendationem & pietatis culturam, omnia quæ in tali societate aguntur, ita peragenda sunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV) ab illo fine desciscunt, quod facile fieri potest, negotia huius societatis facile solent induere *quædam peculiaris*, & in *commercium civile* conuerti, quo ipso *iura ecclesiastica* magis magisque auigentur, id quod hodierna ecclesiarum facies ostendit & religio ethnicorum demonstrat. Et ita postquam ex depravatione sua magis magisque ad *ciuiles rationes* deflectit, iam quoque iura imperantium circa tales societates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti respubl. capere inde possit. Et hinc tot *iura imperantium circa sacra* nata sunt.

(u) Si coitiones *priuatim* fiant, res expedita est. Si *sacra publica* in ciuitate fiant, indolem *negotiorum publicorum* quodammodo sortiuntur, & ita imperans ex *iure circa collegia publica* hanc libertatem retringere, & præ-

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, si vel maxime imperans eidem accedit, sed tunc quoque fit membrum illius collegii, (x) neque ita ecclesia fit *status Civilis*.

§. XIV.

& præfectos sacrorum constituere, inter eos gradus facere, vel electionem cœtui certis sub legibus permittere potest, quod ius imperatores in ecclesiis passim exercuerunt, antequam clerus ad tam fastuosam potentiam perueniret. Nec gentiles aliter hæc in re egerunt. Romulus sacrarum antistites certo modo determinavit, *iussitque ex unaquaque tribu vatem unum sacris interesse, quem ἱερόνομον appellabant. Omnes autem sacerdotes & Deorum ministros lege lata iussit a curiis eligi & confirmari ab iis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur, Dion. Halicarn. lib. II.*

(x) Illud quoque ex dictis ad *Cap. antec.* apparet. Sic postquam Imperatores Christiani facti, secunda quidem & tranquilla ratio Ecclesiarum facta, sed nihil accreuit eo ipso imperantibus, nec imperium novum in ecclesia ipsa ortum est. Accedit enim imperans ad Ecclesiam non qua talis, sed qua *Christianus*, & sic hoc respectu membrum fit ecclesie, & quatenus est membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec existimandum est, quod tunc demum ius circa sacra consequatur, nam illud etiam iam antea ex *suprema potestate* obtinuit, antequam cœtui huic se adiungeret, cum illud non exercent, quatenus membrum est ecclesie, sed quatenus reipublice præest. Nam inspectio suprema circa quascunque sacra est eadem. Vnde Christiani principes exercent ius circa sacra iudeorum, aliarumque sectarum, ut ut maiorem curam inspectionemque illis impendere soleant, quibus ipsimet additi sunt.

(y) In

§. XIV. Vnde minus recte asseritur, imperantes eo ipso fieri *capita ecclesiarum* (y) & *Episcopos*; nisi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero ecclesia sit in Republ. imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inspectionis generalis*; (z) vt videat, ne quid

(y) In eo peccauit Houtuyn §. 63. Diuersa scilicet sunt; an imperans imperium suum *in ecclesia* exerceat, & an *in ecclesiam*. Posterius admitti potest; quatenus in omnia collegia certo modo ius habet prouidendi, ne Republ. exinde damnum sentiat, & ita non consideratur, vt *membrum ecclesie*; sed vt *princeps* reipubl. Sed in ipsa ecclesia; quatenus tanquam *membrum* eius consideratur, imperium nullum exercet; quoad illa; quæ Ecclesie propria sunt; sed, retinet Ecclesia suum antiquum statum.

(z) Non raro contingit, membra collegii & imprimis, qui illis præsent, sua abuti potestate, & limites officii sui excedere; adeoque arrogare sibi *potestatem legislatiorem* vel *imperatoriam*, sicuti id pessimo Romanæ ecclesie exemplo constat. Mature itaque præcauendum est, ne quid tale fiat; sed Doctores intra limites officii coerceantur. Eo accuratiorem autem inspectionem hæ societas merentur, quo grauiora damna in republ. exinde redundare possunt, si a vero sine deflectunt. Homines a natura imperium in alios ambiunt, præsertim vbi venerationem & cultum externum aliorum sibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes insignis semper veneratione erga eos obtinuit, qui sacris præfuere, adeo, vt Curtius haud inapte dixerit, *plebem incautam; vbi superstitione capi-*

quid in sui & Reipubl. prziudicium ibi agatur: Inde prima fundamenta *iuris circa sacra*.

§. XVI.

ter, plus vasibus quam ducibus obedire. Quod cum metuendum sit, salutis reipubl. ratio postulat, vt quantum fieri potest, præcaueat, ne sacrum quoddam imperium in ecclesia oriatur. Cetera collegia vt plurimum restricta sunt ad pauciores, quin vt in *cap. antec.* visum est, iuste imperans potest membra eorum restringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda sunt. Sed societates sacrorum causa iniæ, vel vniuersos subditos, vel maximam partem eorum complectuntur, vt adeoque, si imperans vigilantiam suam hic negligit, & præpositi sacris ambitione trahuntur, prout vt plurimum contingere potest, omnino metuendum sit, ne *irridictionem* paulatim exercere & *Hierarchiam* stabilire incipiant. Plus sæpe vna seditiosa concio nocuit reipubl. quam alii hostes externi. Maiores nonnunquam præpositi dedere in republ. turbas, & quietem internam turbant, quam alia extrema reipubl. mala, præsertim si inter se concertationibus egerunt, alterque alterum suppressere studuit, quales concertationes ordinariæ factiones plebis secum trahunt, & plebem, turbis vlandis aptam natam, in rabiem & furorem mutuum coniiciunt, quod exemplo *Damasi & Ursicini*, Episcopatus Romani competitorum, optime declarat *Amnianus Marcellinus lib. 27. c. 3.* Augetur periculum in republ. si dissensiones circa sacra oriuntur, sectæ formantur, & ita cœtus ecclesiastici scinduntur, ex quibus scissionibus mox mutua odia, ex his persecutiones, ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri possunt, quam si imperans *ius suum circa has societates* maxima vigilantia exercent. Quot tristissima exempla post tempora Constantini adduci possent,

§. XVI. Et cum multum imperantis interterfit, vt mores subditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur,

possent, si ratio instituti id permetteret, quorum non alia possunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Christiani, etiam ipse Constantinus, nimium. Clero indulserint, omnibus modis tumultuantes sequerint, & piaculum esse duxerint, hos compescere, qui debebant esse exemplum gregis. Si imperatores iuribus suis inuigilauissent, nunquam successores mancipia Cleri facti fuissent. (2) quod pleraque negotia ecclesiastica directioni Clericorum permiserint, quam eo magis sibi vindicare debuissent, quo certius iam constabat, eos regimine ecclesiastico plane abuti in detrimentum reipubl. (3) quod præterea iudicium de Clero a se abdicauerint, vti imprudentes fecisse legitur Constantinus M. apud Rufin. *histor. lib. 1. c. 2.* *mens: Deus vos constituit sacerdotes & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra impia, quacunque sunt, ad illud diuinum reseruentur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dii, & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium Constantini postea Episcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties Cleri machinationibus resistere voluere, vti constat de Gregorio M., qui Mauritio imperatori hoc assertum audacter & imprudenter obiecit. Hæc itaque inspectio specialis dat principi ius supremum circa sacra, cuius intuitu Henricus VIII. Rex Angliæ se caput ecclesie non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput ecclesiarum omnium dici voluit, excussio. Sed non eo sensu, prout Houtuyn supra refutatus voluit.

neatur, specialior cura ad eum pertinet, ut videat, ne Doctores moribus depêditis præditi ecclesiis præficiantur, (a) & circa horum constitutionem omnes evitentur fraudes, quia sub his circumstantiis respectus civiles concurrunt.

§. XVII. Præterea ut hæc in tanta hominum ad dissensum inclinatione eo feliciter succedant, imperantis quoque est, præscribere certum modum, in constitutione observandum, imo & si ne sic quidem tranquillitas il-

lza

- (a) Circa constitutionem ministrorum ecclesiæ plerumque ex hominum ad dissentendum facilitate plures motus exurgere possunt, & ita partes sunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Ostenderunt suo exemplo Damasus & Vrsicinus *in §. antec.* adducti, quantam stragem reipubl. inferre possit inordinata Ministrorum constitutio. Huc respexit Zepperus *polit. eccl. lib. 2. c. 3.* inquiens: *Cum vero progressu temporis hæresibus & schismatibus in ecclesia crescentibus Clerici hæretici schismatici aut aliis affectibus præoccupati & fascinati in electione sæpe abuterentur & populus sua quisque factionis episcopum eligi vellet, adeo ut ex uniuersa multitudinis suffragiis sæpe simultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Christianis magistratibus necessitas imposita fuerit, ut suam interponerent auctoritatem, concilio orthodoxorum Episcoporum adhibito, ecclesiis ministros darent, &c.* Illustrat hoc deinde exemplo sequenti: *sic cum in electione Episcopi Constantinopolitani inter Dioscorum & plebem diuersa essent suffragia, aliis aliorum, quos ordinari vellent, nomina in chartam scribentibus, Theodosius perlecto inscriptorum catalogo, tandem in Nestorio substituit, eumque elegit, multis reluctantibus.*

(b) Col-

læsa maneat, ad conseruandam pacem etiam iure imperii Doctores constituere potest. (b)

§. XVIII. Et, ne Doctores ex innata ad imperium in conscientias inclinatione excedant, limites sui officii, constituere potest, qui in hos inspectionem habeant, (c) eosque in officio contineant.

§. XIX.

(b) Collegio quidem hoc ius competit, & hætenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii sibi *preiuse* hoc arrogare potest, quatenus pacifice iure suo & non in perniciem reipubl. vitur, sed sæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per se* dependent. Hodie in plurimis locis ius constituendi ministros ecclesiæ ad principes devolutum est, sed hac saltem ratione, quia turbidi subditi tot clamores semper excitarunt, ceu ostendi in *disp. de iniust. vocat. fac. ad clam. populi*.

(c) Agnoscit hoc Theodosius in rescripto ad concilium Ephesium dato, vbi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, vt ecclesiasticus status eiusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controversiarum a turbis & seditiombus liber existat, tum demum vt pia religio ab omni reprehensione immunis perseveret, eorumque vita, qui vel inter clericos censentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus nullo & culpa vacet. vid. Concil. Ephes. P. I. c. 32.* Hinc dependet necessitas constituendi iudicia Ecclesiastica, & cognoscendi de excessibus Clericorum, ne cuiquam sub prætextu zeli pii graues sint. Certe postquam pietas & sacra in monopolium Cleri pertransierunt, multa incommoda exinde metuenda sunt, quæ cum fatis tolli non possint, saltem præcauendum, ne eumpant, in publicam reip. perniciem.

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit (I.) ius *prescribendi ordinationes* (d) *ecclesiasticas*, secundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Ulterius (II.) ius *reformandi sacra* (e) huc

(d) Hoc iure Imperatores antiquos vsos fuisse constat, & latius deducit M. Angon. de Dominis, de *Republ. eccl. lib. VI.* Inde nunc oriuntur *publica sacra*, quæ ex *prescripto & lege imperantis* adornantur. Eleganter eruditissimus Clericus ad *Exod. V. 3.* hoc obseruat, inquiring: „Eget populus externa aliqua celebritate, vt „officii sui commonefiat, memorque sit Dei, res hu- „manis curantis; eget communibus & publicis sacris, „vt arctius iis, qui in ciuitatem vnã coierunt, con- „iunctum se intelligat. Alioquin, vt est ingenium „humenum, plebs & Dei & officiorum omnium ob- „lita, vnã cum religione etiam societatis humanæ iu- „ra temere violaret, vnde innumera hominibus ori- „rentur in vita mala.

(e) *Ius reformandi exercitium religionis* ambiguam habet explicationem. *Reformare* vt plurimum denotat, *mutare in melius, tollere abusus, & noxia*, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde *exercitium religionis* denotat *cultum externum publicum*, qui potissimum consistit in variis *ritibus externis & arbitrariis actionibus*, quæ hoc vel illo modo se habere, & quia homines ad corruptionem procliuēs sunt, facile in abusus abire possunt. Hoc sensu ius reformandi tantum versatur circa *externum ordinem*, & ea, quæ ex *institutiōibus hominum* in sacris inuenta & adsumta, aliquando etiam ex pessimis moribus introducta sunt, & hætenus dependet ex *iure circa sacra*, vi cuius imperans noxia & abusus euellere & magis salutaria introducere potest. Hunc in finem Carol. M. in *Capit.*

huc referri debet. Hoc vero vel concernit mores & ordinem ecclesiasticum, & haftenus recte imperans illud exercet: vel dogmata, & ita quae supra sunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius disponendi circa ritus (F) ordines*

tit. lib. 1. c. 122. disponit: „vt nisi per singulas ciuitates & monasteria virorum & puellarum prouident, quomodo & qualiter in domibus ecclesiarum, & ornamentis ecclesiae emendatae & restauratae esse uidentur, & diligenter inquirant de conuersatione singulorum, & quomodo emendatum habeant quod iustum, de eorum lectione & cantu ceterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticae regulae pertinentibus.

(F) Habet quodlibet collegium suos mores peculiare, & quidem ab initio hi dependent ex institutis cuiusuis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferant, merito tolerantur a Principe; si damnosi appareant, aboleri vel reformari possunt. Neque aliud de ecclesiis dicendum. Sunt cuique sui peculiare mores & ritus, in quibus si aliquid inordinati apparet, partes imperantis sunt, abusus tollere, & si occasione horum lites orientur, illas sua sententia decidere, si nihil horum adfit, prudentis principis est, mores, ritusque ecclesiasticos cuique ecclesiae relinquere. Non itaque audiendi sunt, qui *ius adormandi & mutandi liturgicae ecclesiae priuatius* adscribunt, quasi hic principis nullae sint partes, vel qui ita principi hoc ius adscribunt, vt tamen consensum, vel ecclesiae, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum ecclesiarum eiusdem confessioni addictarum requirant. Scilicet possunt ritus & alia adiaphora determinari vel ab ecclesia vel a principe. Priori casu communi pacto determinantur omnium eorum, qui membra ecclesiae

nes & alia adiaphora quoque exercet, quatenus illorum determinatio pro salute Reipubl, necessaria videtur.

§. XXII.

sunt, & sic etiam princeps, quatenus membrum ecclesie est, huic pacto includitur, est eo casu non consideratur ut princeps. Quando autem imperans animadvertit necesse & e re reipubl. esse, ut hic officium suum interponat, quoniam forsan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos esse animadvertit, & omnia ad superstitionem duci ne speranda meliora in liturgicis absque sua autoritate videt, id quod in corruptissima rerum facie plerumque contingit, per modum legis liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius juris exercitium concursus Theologorum non est necessarius. Quot possint rixæ & contentiones circa liturgica oriri, historiarum ecclesiasticarum docent, & exemplo suo Presbyteriani & Episcopales in Anglia & Orientales ecclesie circa iconolatriam testantur, & ipsa historia reformationis in Germania luctuosissima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica sibi reservat, quod vel Clerici facile ad se rapiunt, & ita aliis molesti esse solent, qui non eadem ducuntur superstitione. Interim quod imperans liturgica determinare possit, hoc facit intuitu reipubl. sed quomodo determinare debeat, id ex fine ecclesie propositio metiendum, ut scilicet verus cultus Dei absque omni superstitione promoueat. Neque hoc tantum restringendum cum nonnullis est ad ritus particulares alicuius ecclesie, sed etiam universales, h. e. qui in omnibus ecclesiis eiusdem confessionis conservantur, nam cum & hi sint indifferentes, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio suo subiecti sunt.

(B) Modus

§. XXII. Similiter (IV.) si incommoda quædam ex modo docendi (g) imminere videantur, ex potestate suprema circa sacra de hoc quoque statuit imperans, & conuenientiore præscribit.

§. XXIII. (V.) Iurisdictionem circa ea, quæ sacra

(g) *Modus docendi est arbitrarius, licet ipsa doctrina haud talis sit. Sed in modo potest sæpissime peccari, vt verus sacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis acclamationes populi permissæ erant, quæ tamen reuera sacra turbauerunt, & plerumque ex imprudentia factæ sunt, vt ostendi diss. de iniust. vocat. facta ad clamorem populi. Græcorum theologia fuit fabulosa, & pleraque diuina fabulis proposita, quemadmodum variis sub prætextibus Græci defendebant, quod alia natura opera per allegorias demonstrant, alia vero, quod eximant animi perturbationes & errores, & non sanas opiniones euellant, alia vero quod ad humanarum calamitatum consolationem composita fuerint, alia denique, quod ad aliquam aliam utilitatem sint conficta. Sed incommodum hunc modum docendi sacra, imp ad impietatem viam sternentem fuisse iudicat Dion. Halicarnass. lib. 2. Pauci sunt, ait, qui huius philosophiæ sunt participes, sed vulgari turba, quæ magna est, quæque huius philosophiæ est imperita, solet in deteriorem partem accipere, quæ de illis dicuntur: eique horum alterum accidere solet, vel vt Deos contemnat, vt magna infelicitate implicitos, vel a nullis scedisimis & maxime sceleratis facinoribus absteineat, quod vel ipsos Deos his obnoxios esse videat. Quis itaque negaret, imperanti ius competere, constituendi, vt veritates diuinæ nude absque coloribus, pigmentis oratorijs, allegorijs, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.*

facra, lites, aliaque arbitraria respiciunt, suo iure exercet. Alias quidem cœtibus integrum est, *cenfuras quasdam* (h) inter fe pacto deter-

(h) Cenfuræ ecclefiasticæ funt *medium quoddam coercentis contumaces in ecclefiâ*. Scilicet omne collegium, quatenus est focietas æqualis, cogendi vim per *modum imperii* non habet, habet tamen ex pacto, fi fcil. *pœnam* quandam *conventionalem* conftituit, vt eo rectius inftituta in obferuantiam deducantur, quo in fpecie *exclufo* vel *partialis* vel *totalis* a collegii communionem pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc cenfura fuit, fi quis enim decreto eorum non ftabat, facrificiis interdicebant. *Hæc pœna*, ait Cæfar *lib. VI. de bell. Gall. c. 13. n. 6. feq. apud eos eft grauiffima. Quibus ita eft interdictum, in numero impiorum & fccleratorum habentur; iis omnes decedant, aditum eorum feromonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis potentibus ius redditur, neque bonos illis communicatur.* Cum primæui Chriftiani fub ethnicis adhuc viuerent, pleraque inter fe per pacta determinare & fic pœnas conuentionales introducere, debebant, quo etiam *excommunicatio* & varia pœnitentiarum ecclefiasticarum genera referebantur. Teftatur hoc ipfum Tertullianus *Apol. adu. gentes c. 2.* ubi refert, Plinium fecundum Traiano retuliffe, *nihil aliud fe de facramentis Chriftianorum comperiffe, quam cœtus antelucanos ad canendum Chrifto & Deo & ad confederandam difciplinam.* Excommunicatio ex iudaifmo erat retenta, fed paululum immutata, vt oftendit illud Britannicæ decus Seldenus *Tr. de Synedrion lib. 1. c. 7. feqq.* & quia vel in exclusionem a S. cœna vel in fociali electione ab ecclefiâ confiftebat, communi ecclefiæ confenfu peragebatur, cum æquum erat, vt, cum quis tanquam membrum putidum a toto cœtu abfcindere-

determinare, sed cum ministri sacrorum illis facile abuti possint, Imperans iis modum ponit, ne alicui iniuria inferatur, vel ipsimet sub illis imperium quoddam vel iurisdictionem, exerceant.

§. XXIV. (VI.) Ius decidendi controuersias theologicas itidem imperanti proprium est. Illæ vero vel *dogmata* respiciunt, vel *ritus* seu *adiaphora*. Illæ quidem decisionem iudiciale[m] *per se* non admittunt, (i) interim imperans pro

tur, communis consensus adhiberetur. Postea hoc ius Episcopi ad se traxerunt excluso collegio ecclesiastico, & tum demum varia argumenta ex sacris petiere, quibus ius illud, quasi a Christo sibi demandatum, sibi *præuatiue* & *solitaria* adscriberent, & eo vterentur aduersus quoscunque, etiam ipsos imperantes, quo denique factum, vt monarchia illa sacra exstructa sit, quæ adhuc hodie durat. Interim offendit eleganter prælaudatus Seldenus *lib. I. de Synedr. cap. 10.* ipsos etiam imperatores Christianos, cum Episcopi nondum vi aperta agere audebant, sæpe hoc ius excommunicandi, & absoluendi exercuisse, & decreuisse, ne quis absque eorum præcitu & decreto excommunicaretur, quorsum etiam collimat Iustinianus in *Nov. 123. c. 11.* quod ius, si etiam successores non neglexissent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuissent.

- (i) Quæ huc spectant, plenius sunt excussa in Dn. Thoma. *Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.* Res fidei sunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conscientias E. nullius decisio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud est, an non *pro reducenda pace publ.* princeps possit sententiam aliquam

pro pace publica reducenda vel conseruanda decidere potest, quæ sententia *publice* doceri debeat, vt tamen vtrum illam suscipere velint, singulis libertas relinquatur.

§. XXV. Si lites oriantur circa *ritus & adia- phora*, quæ sunt sub principis arbitrio, omnino dif-

quam eligere, quæ *publice* doceatur, postquam ipse quoque secundum verbi divini regulas eandem controuer- siam examinavit? quod eo magis affirmo, quoniam sine hac non potest retineri pax publica, cum experientia tot seculorum doceat, inter publicas Cleri disputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in discrimen fuisse adductam, cum semper tumultuantes sub prætextu veritatis diuinæ pugnaverint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teste Iosepho, inter Iudæos & Samaritanos vsque ad seditionem orta esset contentio de *templi præstantia*, res ad Ptolomæum Philometorem reiecta est, qui iussit, vt vtriusque partis aduocati nulla alia argumenta quam ex Lege Mo- saica adferrent, & ita ponderatis argumentis pro tem- plo hierosolymitano respondit, Sed in dissentientes propterea nihil statuere, eosque expellere, sed eis tantum silentium imponere debet, ne post hæc *publice* de hac quæstione disputent, aut dissentientes odio habeant, multo minus licitum erit, legibus vel pœnis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non spectat. Quod enim tales pœnas in dissentientes statuisset legantur imperatores, id Cleri dominantis machinationibus adscribendum; interim exemplis non iudicandum, sed legibus. Rex Theo- doricus longe aliter sensit, aiens: *religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuisus.* Casiodor. *Var. lib. II. c. 27.*

(k) Non

no dissentientes sua compescet iurisdictione, sicuti quoque id iuris est in controuersis, in aliis collegiis obortis. (k)

§. XXVI. Præterea [VII.] ius conuocandi synodos, vel colloquia Theologorum dirigendi imperans exercet, (l) si hæc media ad controuersias sopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his synodis constituun-

(k) Non itaq; asserendum, iurisdictionem quandam separatam a politica competere imperanti, sed vna est iurisdicctio imperantis, quæ & huiusmodi lites dirimit, & contententes ad pacem reducit. Neq; cum princeps lites Clericorum dirimit, aliã induit personam, cum Clerici respectu imperantis æque sint subditi ac alii, & sic eius iudicio ex fine rerumpubl. se submittere teneantur, & decisionem ab eo expectare. Utrum autem ad forum commune, an vero ad separatum has causas delegare, & quos illis controuersis præficere velit, arbitrio imperantis subiectum est.

(l) Constat id exemplis tot synodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus sæpe ipsimet præfuerunt, ordinarie autem ministros suos ad illas delegarunt, ad præcauendas turbas, vti conciliorum omnium historia docent. De motibus in concilio Ephesino II. agitatæ grauitèr conqueritur Theodosius ad Cyrillum: *res ita gesta est, ait, et manifestum euaderet, alios aliis esse infensos ob vehemens studium erga illa, quæ quomodocunque placita sunt &c.* Inde ad pacem reducendam rectè imperans prohibet *disputationes priuatas* de religione, vel ne quis publice absque eius auctoritate disputationes suscipere, pro concione in aduersarios debacchari, vel scriptis eos perstringere & refutare possit.

stituuntur, quatenus doctrinam respiciunt, non aliter habebunt autoritatem, quam *interpretatiuam*, (m) & vt imperans eo, quo dictum, modo, possit sententiam illam approbare, vt *publice doceatur*. Cetera quæ ordinem ecclesiasticum concernunt, vim legis ex confirmatione

(m) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui statuta conciliorum in rebus fidei *per modum legis* obtrudere voluerunt, sed id factum est suasu cleri, dominatum in conscientias ambientis. Synodi non habent decidendi autoritatem, nec ius aliud, quam vt suam confessionem de rebus fidei edant, potest tamen eatenus imperans illam confessionem confirmare, vt ob pacis studium illa doctrina pro *publica* habeatur, illa tantum publice doceatur, sed tamen dissentientes tolerentur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero existimandum, ac si tantum Clerici eiusmodi synodis interesse, & de rebus ecclesiasticis deliberationes instituire debeant, cum etiam laicis non sint denegata *χαρισματα* Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, vti in concilio Hierosolymitano tota ecclesia congregata fuisse legitur. Quod postea a conciliis sint exclusi laici, id eo tempore factum, quo Clerus iam dominatum sacrum occupauerat. Sane iam Theodosii tempore id factum fuisse constat. Miserat imperator Candidianum ad synodum Ephesinam, sed, vt ait in literis ad Concilium directis apud Seuerin. Binium *tom. 1. cap. 6lt.*, ea lege & conditione, vt cum quæstionibus & controuersis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam commune habeat. nefas est enim, *pergit*, qui sanctissimorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis & consultationibus se immiscere.

(n) Aliud

tione imperantis fortiuntur.

§. XXVIII. Neque tamen ius vllum imperanti adscribi potest doctrinam hanc semel approbatam per modum legis obtrudendi subditis, nec dissentientes pœnis afficiendi (n) cum nullum ius in intellectum subditorum principi competat.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum cœtus sacrorum causâ instituendi totam fere complectantur civitatem, ad ordinem eo rectius conservandum districtibus certis cœtus distinguere & plures conciones seu ecclesias, a se invicem distinctas, propriisque legibus & iuribus munitas constituere valet. (o)

CAP.

(n) Aliud est doctrinam aliquam facere publicam; aliud doctrinam lege obtrudere sub pœna subditis: Illud tantum eo respicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium sacrum admitti possit, nisi huic publicæ doctrinæ assensum præbeat. Hoc vero ulterius progreditur, & libertatem conscientis aufert, quod non admittendum. Vnde pœnæ in dissentientes iniustæ sunt, quia hætenus demonstrari non potuit, hæresin per se esse aliquod crimen civile.

(o) Sic Romulus valde apposite divisit sacra curiis, in quas antea populum diuiserat, ut refert Dion. Halicarnass. lib. 2. Scilicet postquam Romulus populum in tribus & curias diuiserat, singulis curiis præposuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui sacra pro curia sua curaret. Hisce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. Paul. Merula de sacr. Rom. c. 3. §. 7. Satis euidenter hoc confirmat Halicarnass.

CAP. VI.

De

Iure imperantium circa publica officia.

§. I.

Administratio Reipubl. & omnia, quæ ab ea dependent, siue concernant eius tranquillitatem *externam* siue *internam*, originetenus (p) & quoad fundamentum penes solum impe-

nass. cit. l. & præterea Festus *lib. III.* hac de re ita ait: *Curie etiam nominantur, in quibus vniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt ea, in quas Romulus populum distribuit, numero 30., ut in sua quoque curia sacra publica faceret, feriasque observaret.* Post, ubi Tarquinius Priscus tribus auget, sacrorum quoque cura aliter distribui cœpit. Ita enim Festus *lib. 17.* *Sex Vestæ sacerdotes constituta sunt, ut populus pro sua quoque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana in sex tributa est partes.* Quilibet districtus itaque habuit sua propria templa, ædes & ædiculas, in quibus sacra pro singulis curiis fiebant. Quis ignorat, similem diuisionem inter Christianos quoque intuitu sacrorum obtinere, & ecclesias diocœsis, aliisque limitibus distinctas esse, quas distributiones quilibet princeps in suo territorio adornare potest, vtut Præsul Romanus vel episcopi hoc ius ad se trahere conati fuerint. Poterit tamen hæc distributio vel limitum mutatio impediri pacto publico vel lege fundamentali, quale quid in *Instrum. Pac.* occurrit.

- (p) Consistit imperium in iure omnia illa agendi, quæ ad salutem Reip. spectant, quemadmodum etiam in prin-

imperantem in quavis ciuitate resident.

§. II. Cum autem administratio hæc ob multitudinem negotiorum (q) a solo imperante com-

principis voluntatem omnia, quæ huc spectant, delata sunt. Ergo præter imperantem nemo ius imperandi in republ. suo nomine & iure habere potest, sed omnes sunt subditi, omnes ab eo dependent. Interim alia quæstio est, annon prudentius imperans agat, si alios in consilium & auxilium in administratione reip. vocat? Antiqui imperatoris sententia fuit: *aquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam vnius voluntatem sequantur.* Eadem sententia fuit L. Æmilii apud Liuium lib. XLIV. c. 22. aientis: *non sum is, qui non existimem, admonendos duces esse, imo eum, qui de sua vnius sententia omnia gerat, superbium iudico magis quam sapientem.*

- (q) Amplissima & multifaria sunt negotia reipubl., quo latius territorii limites se extendunt, & respublica subditis abundat. Antiquissimarum ciuitatum administratio vel per vnum satis commode expediri poterat, scilicet ipsum imperantem, postquam subditorum non tanta erat copia, & limites territorii non adeo se extendebant. Ast vbi ciuitates crescere, & vrbes pagosque plures in se continere, & sic amplissimum imperii ambitum comprehendere cœperunt, ratio necessitatis publ. postulauit, vt imperans quosdam in subsidium sibi assumeret, ex quo tot officia publica in rebuspubl. nata sunt. Reuera enim *vis consilii expers mole tuit sua*, vt ait Horat. & *plures facilius munia reipubl. sociatis laboribus exsequuntur.* Tacit. lib. I. annal. c. 11. Hoc intuitu Iethro Moysi autor fuit, de eligendis viris idoneis, pijs & prudentibus, qui regerent populum in certas classes & ordines

te commode expediri non possit, hinc necessitas urget subditos in partem curarum vocare, eisque munera certa reipubl. obeunda committere.

§. III. Ex quo fluit, (I) omnia officia qualiacunque demum fuerint, dependere a summa potestate imperantis, atque adeo respectu imperantis officiales manere subditos. (r)

§. IV.

dinem distributum, quoniam huic rei, solus Moises sufficere haud posset, *Exod. XVIII, 17. seqq. Deut. I, 9. seqq.* & cum ne sic quidem Moises omnibus sufficeret negotiis, septuaginta viri ad iussum Dei electi sunt, qui simul sub eo populo præessent. Satis apte enim Velleius *lib. II. c. 127.* ait: *magna negotia magnis adiutoribus egent*, ex quo perspicuum est, salutem reipubl. quoque in optimis administratoribus sitam esse, ceu prudenter iudicat Otho imper. apud Tacit. *lib. I. Hist. c. 84.* aiens: *Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus & tectis & congestis stare creditis? Muta ista & inania intersidere & reparari possunt: Aeternae rerum & pax gentium & mea cum vestra salus INCOLUMITATE senatus firmatur.* De Cyro Xenophon in *Cyropad. lib. 8. p. m. 203.* refert, „quod hac in re rei militaris ordinem intuitus sit. Nam, ait, ple- rumque decuriones curam decurionum gerunt, ductores manipularii decurionum, tribuni manipulariorum ducum, decem millium præfecti tribunorum, quo quidem ipso contingit, vt nemo sit cuius cura non geratur, tametsi valde multæ sint hominum myriades, cumque vult imperator exercitus opera vti, satis est, decem millium præfectis mandata dedisse.

(r) *Lib. I. c. 4. n. 6.* Si officiales considerantur respectu eorum,

§. IV. Porro (II) qui sibi publicum aliquod munus absque concessione imperantis (s) arrogat, criminis læsæ Maieſtatis reus merito habetur.

§. V. Quamcunque (III) officiales autoritatem publicam & potestatem habent, hanc omnem habent ab imperante (t) in ceteris propriatis habentur.

§. VI.

eorum, quibus præpositi sunt, habentur pro *publica persona*, si respectu imperantis, sunt & manent *subditi & privati sunt*, nam omnis, ait Grotius *de I. B. & P. lib. I. c. 4, n. 6. facultas gubernandi, que est in magistratibus, summa potestati ita subiicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, & pro actu privato habendum*, id quod contra Monarchomachos omnino notandum, qui satis inepte magistratui subalterno resistendi imperanti facultatem concedunt. Pertinet huc effatum Marcii Aurelii imperatoris: *Magistratus quidem ipsos de privatis, principes de magistratibus, Deum autem de principibus decernere & iudicare.*

- (s) Concedere alicui munus reipubl. est solius imperantis, & sine huius concessione nemo imperium sibi arrogare in republ. potest, quod cum subditus facit, violat eo ipso maieſtatem reipubl. seu *iura imperantis*, quo etiam respexit Ictus in l. 3. ff. ad L. Iul. Maieſt. Ex quo etiam per se fluit, quod quilibet subalternus magistratus *concessionem suam, seu titulum principi edere debeat*, si concessio eius in dubium vocetur, cum officium publicum a nemine sine concessione imperantis vel *immediate, vel mediate* possideri possit.
- (t) Quatenus habent autoritatem publ., eatenus vice imperantis præſident, & inde non ineptum est, quod in

§. VI. Subditi (IV.) non possunt sibi constituere magistratus, (tt) nisi ex concessione imperantis, (u) quæ tamen itidem dependens est.

§. VII.

magistratus inferiores possit committi crimen læsæ Maiestatis, non propter se, sed propter eum, cuius characterem gerunt vid. l. 5. C. ad LL. Iul. Maiest. Sed publicam habent autoritatem, *quatenus potestate sibi commissa legitime utuntur.* Quod si sub prætextu autoritatis publ. vim inferant, vel alias inique agunt, pro *priatis* habentur, & sic singulis permessa in eos videntur, quæ in priuatum, atque adeo licet crimen sit, resistere magistratui subalterno, resistantia tamen impunita erit, si contra potestatem sibi commissam agit, & quidem *notorie.* Hoc sensu dicitur, *magistratum de facto agentem pro priato haberi.* Circumscribitur autem potestas tum respectu loci, tum personarum &c.

(tt) Postquam Scipiones, quibus imperium in bello Hispanico commissum erat, cecidissent, L. Marcius, eques Romanus imperium in exercitu Romano, illo consentiente, suscepit, resque egregias gesit. *Res gesta eius quidem magnifica senatui visa sunt, titulus honoris, quod imperio non populi iussu, non ex autoritate patrum dato, proprator senatus scripserat, magnam partem hominum offendebat, rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus, iudicantes, atque adeo propratoris titulum & honorem ei denegarunt, & P. Scipionem cum imperio in Hispaniam miserunt, Linius lib. XXVI. c. 2.*

(u) Quicquid subditi, eligentes Consules &c. agunt, non suo, sed *imperantis* nomine agunt, atque adeo huic quoque rationes reddere debent. Quod si sua abutantur potestate in perniciem reip. indignos eligendo

§. VII. Et cum (V) quilibet, qui alterius nomine agit, alteri, cuius autoritate agit, ad rationes reddendas obstrictus sit, merito quoque singuli officiales ad hoc obstricti sunt. (x)

§. VIII.

gendo, principis est, eos suo iure priuare, vel alios constituere. Vnde optime Conring *de maiest. civil.* §. 15. obseruat differentiam, quod aliud sit constituere *sua vti, sua autoritate & potestate, & constituere opera vicaria & delegata.* Neque potest imperans potestatem hanc alteri concedere *priuatiue* seu *independentiter*, nisi velit maiestatem suam diminuere. Et hoc intuitu plerisque in locis *confirmatio superioris* requiritur, quæ *constitutioni* æquiparatur, cum vi huius electum possit reicere, siquidem id rationes reipubl. postulent.

- (x) Non desunt nostris temporibus exempla, quæ docent, a magistratu oppidano hoc in dubium vocatum & existimatum fuisse, se ad rationes principi reddendas non esse obstrictum. Sed cum omnem suam potestatem non *iure proprio*, sed *dependentiter* gerant, reuera independentiam eo ipso profitentur, qui rationum redditionem declinant. Dictatores olim summam potestatem inde sibi vindicare poterant, quod nullis rationibus reddendis essent obnoxii, vt passim Dion. Halicarnassæus ait. Sed magistratus Athenienses, officio deposito, cogebantur rationes reddere gesti magistratus apud *logistas* vel *Euthynas*, est enim nomen magistratus apud Athenienses. Erant viri numero *decem*, apud quos rerum a se gestarum rationes reddebant illi, qui legationem obierant, aut magistratum gesserant, aut aliquid de rebus publicis administrarunt. Suidas *voc. ἐθύναι*. Idem confirmat Æschynes *orat. contra Ctesiphont.* iubet, ait, „lex magistratus omnes, „quos populus creat, & publicorum operum præfe-

§. VIII. Neque officiales ab hac obligatione liberare potest vllum priuilegium (y) aut obseruantia in contrarium, cum vtrumque nihil operetur in damnum Reipubl.

§. IX.

„Etos, & omnes, qui tractant aliquid ciuitatis vltra
 „triginta dies, & qui iudiciorum principatus obti-
 „nent, & qui sorte lecti sunt, hos inquam, omnes
 „lex iubet praeesse, probatos in foro & rationem at-
 „que *in dūras* apud scribam & Logistas deponere, ita
 „vt nemo vel minimo magistratu gesto, nisi rationem
 „& *in dūras* reddiderit, a populo corona donari pos-
 „sit. Interest praeterea imperantis, vt bona ciuita-
 „tum, quae Senatus vt plurimum administrat, in salu-
 „tem reipubl. conseruentur, non dilapidentur. Sunt
 „enim magistratus subalterni, quasi *reipubl. villici*, vt
 „eos appellat Cicero *pro Cn. Plancio*, hos autem ad ra-
 „tiones reddendas esse obstrictos, nemo vnquam du-
 „bitauit. Neque hoc ipso iura ciuitatum minuuntur,
 „sed conseruantur, contra perfidos & malos admini-
 „stratores, & si vel maxime dicamus, bona haec ad
 „ciuitatem pertinere, & sic illis, qui eum repraesentant,
 „rationes esse reddendas, tamen hoc ipso non
 „adimitur imperanti *suprema inspectio*, cum etiam a
 „singulis rationes administrationis bonorum proprio-
 „rum exigere possit, quatenus reipubl. interest, ne quis
 „re sua male vtatur. vid. Dn. Stryk. *de iure principis cir-
 ca rationes ciuitatum* c. 2.

- (y) Plures sunt ciuitates, quae ab hac redditione ratio-
 num se liberare putarunt, quod intra tantum tempus
 non fuerit exacta. Sed (1) talis obligatio, quae imme-
 diate ex subiectionis ratione descendit, est inpraescri-
 ptibilis, (2) si non essent rationes reddendae de ge-
 sto officio, quodammodo independentes magistratus
 fierent. Idem de eiusmodi priuilegiis dicendum est,
 quis

§. IX. Imo (VI) quæcunq; demum potestas libera ipsis concedatur, ita tamen comparata est, vt adhuc recursus detur ad superiorem, (z) si contra officium suum agant.

§. X. Cum autem publicæ rei administratio satis ardua fit, præfides quoque tales desiderat, qui huic negotio sufficere possunt. Atque adeo ad idoneos h. e. sapientes & prudentes (a) constituendos princeps quilibet obligatur.

§. XI.

quia tendunt in perniciem reipubl., qualia quæ sunt, recte reuocantur, vti suo loco dictum est,

(z) Sic si princeps certo collegio concedit priuilegium de non appellando, non tamen eo ipso exclusa est *querela denegata vel protracta iustitiæ*, quia hæc tantum eo tendit, vt Princeps inquirat, an collegium hoc recte concessio iure vtatur nec ne?

(a) In hunc finem duo obseruanda sunt (I) *vt sincera omnia in magistratibus creandis agantur*; sin secus, reipublicæ salus pessime se habet. Certe tempore Cæsaris & Pompeii respubl. R. cladem ingentem inde perpeffa est, quod magistratus turpiter acquirerentur. Nam, vt ait Appianus *de bello cim. lib. II. p. 724.*, *Et magistratus per factiones largitionesque, improbis studiis, interdum saxis etiam, gladiisque acquirebantur, Et largitiones nullo pudore cohibente frequentabantur, Et populus venales in comitiis præbebat operas, boni vero his de causis in vniuersum a magistratibus abstinebant, Et statu tam perturbato respublica per octo menses aliquando magistratu caruerit.* Hoc perpendens Pompeius iudicia proposuit, cum de aliis criminibus, tū præcipue de munerum corruptelis ac largitionibus, *videbatur enim ex hoc, seu fonte, nasci mala publica, Et proinde hoc curato securitatem sanitatem cele-*

rem Appianus *lib. II. de bell. civil. p. 728. (II)* *Et probi & sapientes officiis publicis præficiantur, exemplo Dei, qui hoc egregie obseruauit in populo suo, uti ex locis ad §. 2. allegatus patet.* Inprimis vero consiliarii integritate conspicui esse debent Prou. XII. 5. cum optimum consilium & quod salutare esse debet, est a solo Deo Prou. XIX. 21. Iosaphat exemplo suo id confirmat 2. Paral. XIX. 6. *sqq.* Contra malorum consiliarios infelicissimi euentus II. Sam. XVI. 20. *sqq.* & XVII. I. Reg. XII. 6. *seqq.* Cyrus apud Xenophontem *lib. 8. Cyropad. p. m. 202. lit. D.* non inepte existimauit, quod si tales si non essent, quales esse conueniret, quorum opera maxima plerumque negotia essent consicienda, male suis rebus prospectum fore. Sin illi tales essent, quales oporteret, præclare secum actum iri. Hos itaque ministros ut impetraret, optimè iudicauit, sibi quoque virtutem esse exercendam. Nec enim fieri posse putabat, ut qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad præclaras & laudabiles actiones incitaret. Multum autem situm esse in eo, ut optimi summis rerum præficiantur, id alibi *lib. de prouentib. p. m. 90. lit. a.* hac declarat ratione, quod quales sint præfides, tales etiam sint respubl. Hinc Basiliius imper, ad filium c. 18. *Consiliariis, inquit, scire is, qui rebus propriis bene consuluerunt, recteque eas administrarunt, non autem, qui per imprudentiam male. Nam qui suis rebus male prospexerit, nunquam ille bene consuluerit alienis.* Male certe rebus publicis consulunt, qui in eligendis ministris magis gratiam, quam merita respiciunt, quod Tiberius exemplo Sejani expertus est. Plura exempla adducit Forstner. ad Tacitum *lib. I. annal. c. 24. Verh. magna apud eum autoritate.* Quo magis officia publica rebus publicis profunt, si in probos incidunt, eo magis etiam reipublicam affigunt, si ad improbos, intemperantes & auaros deoluuntur. Tribunos creandi mos reipublice Romanæ magis vel minus commodus erat pro tribunorum ingenio. Quoties enim homines iusti & moderati

& pu-

§. XI. Quos imperans dignos iudicat, hos vel inuitos ad officium publicum subeundum cogere potest: (b) quos indignos ex post facto & infideles animaduertit, hos rursus sua potest priuare potestate. (c)

§. XII.

*Et publica utilitatis, quam sui privati commodi amanti-
ores hanc potestatem habebant, is, qui rempubl. iussisset,
pœnis persolutis, aliis, qui idem facere fuissent parati,
metum ingentem incutiebat: Sed quoties improbi et in-
imperantes et auari homines tantam potestatem adipisce-
bantur, tunc his contraria fiebat. Inde concludit Di-
on. Halicarn. lib. VII. Quare hic mos non erat corri-
gendus, ut vitiosus, sed in creandis tribunis plebis dan-
da erat opera, ut viri honesti et boni ad id deligerentur,
neue temere quibusvis res tanti momenti committerentur.*

(b) Hoc fuit ex obligatione singularum subditorum, & pote-
state imperantis circa rempubl. Eo enim, quo quis se
in Rempubl. aliquam confert, merito quoque ad onera
eiusdem subeunda obligatur. *Stare debemus omnes,
inquit Cicero orat. pro Cn. Plancio, tanquam in orba
aliquo reipubl., qui quoniam perferet, eam deligere par-
tem debemus, ad quam nos utilitas illius saluque con-
uertens.*

(c) Hoc liquidum itidem est ex fine Reipubl., qui inprimo
corruptitur per infidelium administrationem, qui
tanquam prædones administrationi inhaerent. Res
conclamata est, ut vero digniores exquirantur & sub-
stituantur, ut plurimum in republica corrupta diffi-
cile, quo fit, ut mutandi officiales potestas non semper
exerceri possit. Capuz infestus plebi iam dudum
senatus erat, quod Pacuvio Calavio nobili, homini im-
probo, ansam præbebat, sibi senatū plebemue obnoxium
faciendi. Negotium miro artificio aggressus est,
quod refert Liuius Lib. XXIII. c. 2. & 3. simulavitque
se veterem senatum tollere velle, sed ita ut in singu-

§. XII. Quod in tantum verum est, vt etiam, quibus officium hereditarium concessum est, ob abusum ingentem suo possint priuari iure. (d)

§. XIII. Præterea quamvis imperans officia publica per Rempubl. distinxerit, & cuique certum assignauerit negotium, eo ipso tamen potestas eidem non est adempta, aliquando in certis casibus aliis extra ordinem (e) negotium expediendum committendi, ex quo fuit *ius committendi.*

§. XIV.

lorum remotorum locum *virum fortem & strenuum* cooptarent. Vbi ad electionem deventum est, apparuit, *desse quos in eorum locum substituerent*, inde veterem senatum sponte retinuerunt dicentes, *notissimum quodque malum tolerabile esse.*

(d) Pertinet huc patrimonialis iurisdictio, quæ pluribus hodie concessa est, sed ob abusum merito aufertur ex ratione allata. Licet enim iam videatur *propria esse*, est tamen nihilominus adhuc *subordinata*, nec ita potuit in alterum transferri, vt pro lubitu etiam in detrimentum reip. quis illam exercere posset. vid. Di. Stryk. *de abusu iuris quasiti.*

(e) Directio officiorum publicorum manet semper pens imperantem, ergo & arbitrium, an negotia incedentia, quorum expeditio alias officialibus ordinariis est demandata, per ordinarios illos expedire, an alios peculiariter ad id delegare velit? Noti sunt apud Romanos *extraordinarii magistratus*, qui necessitate publica cogente constituebantur, quales erant *interreges, Dictatores, decemviri &c.* vid. Obrecht *de extraord. populi R. imper.* Notabile vero inprimis erat illud *ex-*

strenuum

§. XIV. Imo si imperans consultius utilitati Reip. esse arbitretur, per commissarios negotium expedire vel inuitis partibus, (f) quarum interest, ex officio tales potest delegare.

§. XV.

tremum atque ultimum Scutum, quo nisi pene in ipso Urbis incendio atque desperatione omnium salutis utebantur, ut ait Cæsar lib. I. de bello civil. c. V. n. 3. Non enim semper est eadem ratio temporis, statusque publici. Quilibet nauarum velorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi saua orsa tempestas, ac turbato mari rapitur. Vento nabis, tum viro & gubernatore opus est, ut ait Q. Fabius apud Lium lib. XXIV. c. 8. Imo nec ita negotia omnia possunt officiis publicis distribui, ut non plurima ad ipsum principem adhuc reduci debeant, ubi multo magis commissariis opus est, quatenus ipse per se negotia talia expedire nequit. Atque hi commissarii ab ordinariis in eo differunt, quod hi perpetuo certis causis expediendis præficiantur, commissarii vero extra ordinem ad certam causam ab imperante constituantur.

(f) Exinde nullum ius absolutum partibus est quæsitum, quod iis præfisi sint ordinarii officiales, nam & horum constitutio ut & commissariorum æqualiter dependet a principe. Generalis quidem imperantis voluntas in constitutione ordinariorum officialium hæc est, quod regulariter hi expedire debeant negotia iis demandata, sed subditis eo ipso nihil promittit, nec iis obligatur, quin si vel maxime promississet, tamen talis promissio esset intelligenda *cum exceptione*, nisi aliud ab imperante fuerit postea utilius reip. iudicatum, cum salus reipubl. semper suprema lex esse debeat. Atque tales commissarii declinari non possunt, facilius tales, qui *extra necessitatis casum* inuita altera parte forsan petiti sunt.

(g) Quæ-

§. XV. Quamvis vero imperans lege antecedente publica *statum, etatem* aliasque qualitates circa officiales determinauerit, ipse tamen ad hæc requisita non præcise obstringitur, (g) cum sibi legem haud dixerit, vtut in dubio a lege illa publica recedere noluisse, præsumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium est, vtrum *indigena* an vero *extranei* officiiis

(g) Quæstiones politicæ a iuridicis sunt discernendæ. non semper prudenter facit imperans, si *contra legem* latam officiiis publicis eum admoueat, qui debitis requisitis haud instructus est, quoniam id ipsum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare solet, interim si facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius consulatum recusabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem consulem respiceret.* Tribuni plebis nihil id impedimenti futurum aiebant, *se ad populum laturos, vti legibus solueretur.* Et ille quidem in recusando perstabat: *quid ergo attineret leges ferri, rogans, quibus per eosdem qui tulissent, fraus fieret? iam regi leges, non regere.* Populus nihilominus suffragia inibat, & consulem eum dicebat. Linius lib. X. c. 13. Hoc sensu itaque accipi debet quod vulgo dicitur, *quod sacrilegii instar sit, de eius habilitate, disputare, quem imperans scienter officio publico præposuit.* Hac potestate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatē ante legitimā etatē, cui cum obstitere tribuni plebis, *Si me, inquit, omnes Quirites adilem facere volunt, sat annorum habeo.* Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt tribuni repente incepto destiterint Linius lib. XXV. c. 3.

(h) Ite-

officiis publicis sint præficiendi, (h) nisi lege fundamentali seu pacto publico imperantis potestas restricta sit.

§. XVII. Idem quoque ius habet constituendi officiales perpetuos & temporales, concedendi officia personalia & hereditaria. (i)

§. XVIII.

(h) Iterum hæc quæstio magis est politica quam iuridica. Aliquando consultius est plane indigenas non admittere, sicuti in iure R. extant peculiæres Constitutiones, quibus excluderentur indigenæ a certis officiis publicis l. 3. ff. de off. assess. l. 10 C. de assessor. & domest. t. t. C. Et nulli patria sua administratio permitatur, ne simul indigenæ aliquid moliri possint in perniciem Reip., id quod sæpe Romani in prouinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, vtrum primores Galliarum Comitæ ad honores in vrbe adipiscendos essent admittendi. Vicit tamen sententia Claudii, & ita admissi sunt. Tacitus lib. XI. annal. Aliquando autem status Reip. non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri solet, vti Myler ab Ehrenbach in Hyparchol. c. 6. §. 10. sqq. ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonstrat.

(i) Itidem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & statu reipubl. æstimandum, vid. Forstn. ad Tacit. P. 1. p. 3. Bodin. de Rep. p. 672. Mamercus apud Liuium lib. 4. c. 24. iudicat, maximam custodiam libertatis esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non posset. Quod consilium in rebuspubl. democraticis satis tutum est. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, quod iidem perpetui iudices erant, prætor factus Annibal ex templo legem promulgauit, pertulitque, Et in singulos annos iudices legerentur, ne quis biennium conti-

nuum

§. XVIII. Sicuti porro imperans, vt hæc-
 nus dictum, officia inter subditos actu distri-
 buit, ita iure naturæ non prohibetur, quo
 minus possit alicui spem ad officium mox
 vacaturum dare, quod alias vocant *expecta-
 tium*. (k)

§. XIX. Siue autem *generalem* siue *specialem*
expectatiuam alicui dederit, reuocari ab impe-
 rante

*num iudex esset. Lilius lib. 31. c. 32. Ceterum non
 idem iuris retinet imperans circa personalia, quod ha-
 bet circa hereditaria. Hæc difficilius auferuntur, fa-
 cilis illa, quæ plerumque ex mera dependent gratia,
 cum illa per modum contractus acquirantur, & in
 alterius patrimonium redigantur.*

(k) De licentiis expectatiuarum olim varie disputatum,
 fuisse ostendit Myler ab Ehrenb. in *Hyparch. c. 3. §. 1.*
 Sed rationes contra illas admodum leues sunt. Aiunt
 dissentientes, in omni *expectatiua* latitare votû captandæ
 mortis alterius, imo non raro sæpe metuendas esse infi-
 dias, quæ alteri propterea struuntur. Verum hæc ra-
 tiones quidem indicant periculosas quandoque esse
 posse expectatiuas, sed iuri naturæ easdem esse ad-
 uersas non euincunt: nullius enim ius lædunt, neque
 statim, quod votum captandæ mortis continet, pro
 turpi vel rectius iniusto habendum, quia sic omnes
 successiones essent eliminandæ. Et denique si quæ
 turpitude hic adest, illa non est in *concedente*, sed in
impetrante, nec in regulas *iusti*, sed tantum *honestatis*
internæ impingit. conf. Strau. *Synt. iur. feudat. c.*
7. apb. §. vbi exemplû Hieronymi Schurffi adducit, qui
 recusauit ob hæc rationes expectatiuam feudalem,
 quasi omni iuri esset contraria, in quo tamen errauit.

(l) Non

rante licite potest, (1) cum declaratio de officio publico alicui conferendo non sit pactum, inter imperantem & subditum initum, sed nudagram

- (1) Non est questio hic de *regulis decori*, secundum quas indecorum ut plurimum videtur, reuocare beneficium promissum & inconstantiae character est, semel destinata certo consilio retractare. Sed quaeritur de *regulis iustitiae*, ubi vnice inquirendum, an in expectatiua tali lateat pactum proprie dictum? id quod volunt allegati a Mylero ab Ehrenbach in *Hyparchol.* c. 3. §. 24. § 99. quasi hic princeps serio promitteret, & subditus seu expectiuarius promissum acciperet. Ipse quidem Mylerus in contrariam sententiam inclinatur, sed ex rationibus valde inadæquatis, quas nec referre nec examinare lubet. Videlicet haecenus ostendi nequit, pactum proprie dictum hic adesse, seu promissionem hac intentione a principe datam, ut alteri velit ius perfectum tribuere ad promissum praecise exigendum. Est enim promissio, iudice Pufendorfio, *perfecta & imperfecta* vid. *de offic. hom. & civ.* c. 9. §. 6. *Illae* est per quam promittens intendit ius perfectum in alterum transferre, & quidem *irreuocabile*: haec vero, per quam, ut dictum est, non intendit ius perfectum in alterum transferre, sed magis ex regulis decori & humanitatis se adstringit, ita ut praestatio promissi vnice ipsius liberalitati & humanitati relinqui debeat, quorum pertinent hodie promissiones ferix virorum potentum de promouenda alterius salute. Ceterum vtrum promissio perfecta an imperfecta sit, plerumque ex natura negotii aestimandum, vtrum tale subsit, in quo alicui ius perfectum transferri soleat nec ne? Quae negotia ita sunt comparata, ut vnice precibus a superiore expetenda & gratiae eiusdem accepta ferenda sint, in iis nullo

da *gratiosa declaratio*, quid in posterum imperans facere velit.

§. XX. Multominus itaque successor in imperio obligabitur ad expectatiuam adimplendam, (m) cum idem arbitrium officia pro libitu conferendi habeat successor, quod defunctus.

§. XXI. Non negandum tamen est, posse aliunde obligationem accedere ad expectatiuam utroque casu adimplendam, tum ob insignia *merita* impetrantis, tum si per modum cuiusdam *contractus* (mm) sit concessa in utilitatem Reip.

§. XXII.

nullo modo se adstringere perfecte voluisse videtur. Atqui expectatiuz h. e. *promissiones de officio in futurum ex gratia conferendo*, sunt tale negotium, cum vnice ex *principis gratia* collatio officiorum dependeat, & sic in expectatiua magis latitat *imperfecta* quam *perfecta* promissio. Et cum princeps officia iam collata reuocare queat, nulla ratio apparet, cur non etiam possit ab *expectatiua* recedere. maxime si iniquis, ut solet, mediis impetrata sit. *Nov. 69. c. 1.*

(m) Si ipse princeps, qui expectatiuam dedit, ad illam implendam haud perfecte adstringitur, multominus obligabitur successor quacunque demum ratione succedat. Neque aliud dicendum arbitror, si vel maxime expectatiuam confirmasset, cum *confirmatio* nihil noui iuris transferat, sed sequatur naturam eius quod confirmatur.

(mm) Conf. quae dicta sunt ad *cap. III. §. LXIII.* de irrevocabilitate priuilegiorum, quae itidem ad expectatiuas quadrant.

(n) Diffe-

§. XXII. Ex eodem fundamento imperanti competit ius *substituendi* (n) alium ei, qui ad huc officium gerit, vt simul cum eo in administratione concurrat.

§. XXIII. Neque absolute contra regulas iuris naturæ est, (o) certum pretium exigere ab illis

(n) Differunt substituti ab illis, qui nudam expectatiuam habent, quod iam actu adsumantur ad officium, iuramentum præstent, & sic ipso iure post mortem eius, cui substituuntur, munus continuent. Ex eodem fundamento habet ius quoque *adiungendi* &c.

(o) Omne vitium, quod hic subesse potest, inde est, si nude ad diuites respiciatur, non attendendo, vtrum sint habiles, nec ne? Item si cum summo reip. periculo pauperes excluduntur, qui tamen sunt habiles. Hæc si præcaueantur, nullum vitium in collatione non gratuita officiorum est. Neque enim ius naturæ determinat, vtrum munera *gratis* sint conferenda, an vero pro pecunia: ergo principis determinationi hoc relinquendum, maxime vbi ipsa officia satis questuosa sunt. Conf. Cardin. Richelieu *Testam. politique Part. II. sect. 1. c. 4.* Non nego tamen, consultius esse, hoc mercimonii genus in conferendis publicis officiis eliminare. Nam Alexander Seuerus optime dixit: *ego vero non patiar mercatores potestatum, necesse est enim, vt qui emit, vendas.* Lamprid. c. 49. Tale vtiq; mercimonium officiorum, quale fuit tempore Theodosii M., merito iuri publico vniuersali repugnare assero, de quo ita Zosimus lib. IV. scribit: *cum temere & in indignas publica insumeret, pluribus egere cepit pecuniis, eaque re prouinciarum administrationes. vanales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita; quin cum idoneum iudicans, qui auri vel argenti plus afferret, adeoque videre erat,*

illis, qui ad officia publica adspirant, modo de cetero habeatur ratio *qualitatis personarum*, & salus publica inde nullum detrimentum capiat.

§. XXIV. Interim si imperans habiles excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (p) & rempubl., sed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, postulandi hoc officium.

§. XXV. Denique ficuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio est, (q) vtrum renunciationem spontaneam officialium admittere velit.

CAP.

collectarios & nummularios aliosque professiones in foro fedissimas obeuntes magistratum insignia ferre, maioremque pecunia, vim habentibus provincias tradere.

(p) Vnde *iustitia distributiva*, quam statuunt Aristotelici, tantum ad officium principis spectat, non ad singulos in rep. vt inde possint suo iure officium petere; accedit, quod subditis non sit relinquendum arbitrium, vtrum sint habiles ad hoc officium, sed hoc vnice imperans aestimare debeat. Vnde *petenda* sunt officia, vt olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(q) Ratio vbique eadem est. Nemo itaque pro lubitu spartam commissam derelinquere potest, sed prius dimissionem humillime petere & impetrare debet, quam si imperans denegat, subsistendum in officio commisso, cum semel se reipublicæ per subiectionem omnimodam ad quauis onera ferenda obstrinxerit.

(r) Res

CAP. VII.

De

Iure imperantium circa iudicia.

§. I.

Civitatibus constitutis, iudicia eo magis necessaria fuere (r), quia sine his nec vigor legum subsistere, nec pax reipubl. interna inter ciues conseruari potuit.

§. II.

(r) Res clara est, & ex rationibus perspicua. Optime Cicerone in philipp. XII. Cum septus sis legibus & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia querenda, quia scilicet sufficiens praesidium a iudiciis peti potest. Quidam tamen a Paulo iudicia improbata esse existimant 1. Cor. VI. 1. seq. Verum intentio Pauli haud fuit damnandi iudicia, sed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam Christiani tam alieni essent ab amore, ut litigiis variis secum pugnant in iudiciis, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I) licet iudicia sint salutare remedium in republ., sunt tamen indicium status corrupti, & propter maleuolos & iniustos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, ostendit, se longe a gradu amoris perfecto abesse. (II) amor vero Christianorum debebat esse proprium *αγάπη* & indoles. Neque (III) omnem in iudiciis reprobatur contentionem, sed tantum illam, quae de rebus mundanis temere suscipitur, & quidem non iudicat secundum regulas iustitiae, sed amoris. Ceterum si ad innocentiae exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia neutrquam inculpanda esse suomet exemplo docuit Paul. Act. XVI. 37. XXIII. 17. XXIV. 10. Sancta quoque esse iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex Deut. XVI. 18. Deut. I. 17. 2. Paral. XIX. 6.

§. II. Iudiciis introductis, cessat illa naturalis in statu naturali obtinens libertas, per vim & propria autoritate omnia agendi, (s) imo quod tunc licitum erat, iam in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes violentiæ species, quibus committitur controuersiarum decisio, vti olim *duella* erant, (t) quamuis vbi lege publica per-

(s) Pertinet huc l. 14. C. de Iudeis, vbi asseritur, quod idcirco iudiciorum vigor iurisque publ. tutela videatur in medio constituta, ne quisquam in posterum per vim ageret. Inde lex XII. Tabb. vis in populo abesto. Cic. lib. 3. de LL. Sane in statu naturali, vbi iudicia cessant, quilibet sibi ipsi ius etiam per vim dicit, & inde status naturalis satis turbidus est. Ast in statu civili vis omnis priuata, per quam quis sibi ipsi ius dicit, prohibita est, & in crimen degenerat secundum effatum Marciani Cæs. in l. 13. quod met. causa. Vis est & tunc quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit, hinc constituta erat pœna amissionis iuris l. 7. C. Vnde vi. Optime Cicero lib. III. de LL. Nihil est, ait, exitiosius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim.

(t) Ideo recessum a statu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia *ordinatio Dei* vocantur, vt *inordinata concertationes* per vim cessent. Non itaque *duellis*, sed *legitimo iudicio* lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonstrant, sed corruptionem reipubl. In statu naturali plerumque ius in *viribus* consistit, Marcellinus lib. XVII. c. 27. & plerumque illud obtinet, quod Archius in *controuersia de agris* aduersus Sparta-

permissa, externam impunitatem tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero sub hac prohibitione comprehendi debet priuata defensio, ubi tum propter conseruationem propriæ uitæ in honorum & iuris subditis permissa, quippe ut per constitutionem iudiciorum non cetur adempta. (u)

§. V.

nos gladium stringens dicebat: *qui hunc tenet, optima de finibus agrorum disputat*, Plutarch. in *apophibegm.* Sic inter ipsos Germanos olim *iudicialia duella* permissa fuerunt, nec Galli, Hispani, Longobardi, & Hiberni ab hoc *manuaria iure* abstinere, & hæcenus habuit effectum *iuris externum*, quatenus per rationem status corruptæ reipubl. lege publ. duella confirmata, utus finè Reipubl. & legibus naturæ plane repugnent. vid. Rachel. de *Duell.*, Mauriti. de *duell.*, tom. 9. *obseru. Hallens.* 4. & 5. De *iniustitia duellorum iudicialium* obs. 5. §. 12. plenius agitur & simul ad obiectiones respondeatur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tamen manifesta iniquitate constant, hinc tandem legibus publ. prohibita. Struv. in *tr. de vind. priuat.* c. 2. *aph. 1.*

) Iudicia maxime tunc vigent, ubi concertationes magnam quandam habent, ut autoritate iudicis clare possint decidi. Quodsi autem quis inquadatur, cessant quasi iudicia *momentaneæ*, ut loquitur Grotius, & ita iudicis copia ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita est resistentia & defensio vitæ, etiam cum internecione alterius, quatenus iniusta fuit aggressio, & cetera *moderaminis inculpatae tutelæ* obseruata requisita. Sic etiam ob res quadam defensio licite permissa censeri debet in republ., quatenus absque priuata resistentia illa conseruari commode nequeant, quod &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non statim potest, naturalis reuiuiscit libertas, (x) cum ita quodammodo cessent iudicia.

§. VI. Extra hos casus nemo per vim sibi ius dicere potest, ne quidem si probabiliter existimet, iuris & iustitiæ administrationem a iudice sibi denegatum iri: (y) nam sicuti in aliis

iure Romano obseruatum, vbi permissum est possessionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere *l. 7. §. 3. ff. quod vi aut clam*. Et hoc adeo extensum, vt etiam iudici violenter & iniuste procedenti resistere permissum sit, quatenus ita non agit vt iudex, sed vt violentus aggressor, cui resistere fas est *l. 5. C. de iuri fisci l. 5. C. de execut. l. f. C. de discuss.* Huc etiam pertinet, quod illud quis licite destruere possit, quod vi & clam in nostro ab alio factum est, *l. 7. §. 3. quod vi aut clam. l. 5. §. 10. de non oper. nunc.* & quæ sunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata sunt, nec pugnant cum fine terumpubl., quatenus in rebuspubl. *vis iniusta* quidem, non *defensio* prohibita censi debet.

(x) Naturalis libertas in *statu civili* eatenus tantum restricta est, quatenus per iudicia idem obtineri potest, quod in *statu naturali* per vim obtineri debebat. Inde est, quod de iure Rom. creditor debitorem fugientem & secum ferentem pecuniam sistere, & quantum debet, eidem auferre possit *l. 10. §. 16. ff. qua in fraud. cred.* quæ lex non *Romana* & *civilis*, sed *naturalis* potius dicenda.

(y) Grocius *l. II. de I. B. & P. c. 7. §. 2. n. 2.* in alia omnia hic ire videtur, & supponit casum, vbi ius quidem certum, sed simul quoque moraliter certum sit per iudicem

aliis, ita quoque in hoc casu hæc iniuriã publica toleranda.

§. VII. Quod si iniuria temporum in totum cessant iudicia, & *iustitium* (z) inducitur, de iure na-

dicem iuris explimentum consequi non posse, puta quia deficit probatio. Hoc casu existimat, cessare legem de iudiciis, & ad ius rediri pristinum, quod fuit ante constitutas ciuitates. At vero hæc minus coherent: neque enim in hoc casu cessant iudicia, licet forsitan per accidens ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & si hæc sententia reciperetur, non posset non turbis ansa dari in republ., cum quilibet, qui de iure suo per iudicem obtinendo desperat, possit hoc remedio violento uti, quod tamen in erimen incidit. Eleganter absurditatem huius sententia Dn. Hertius *diff. de diff. iur. in stat. nat. & aduent. sect. II. §. 14.* his notat verbis: *Et sane, ait, nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtineri non posse, nisi prius res in iudicium ducatur, & de sufficientia probationis cognoscatur. Porro si, actore non probante, reus iuste absoluitur, quomodo contra iuste absolutum actor sibi ius dicere iuste poterit, ita ut non aut de vi aut de furto teneatur. Ad hæc sunt alia probationes; si non per testes & instrumenta, certe per iurandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum desert, sunt & alia componenda litis remedia. Quæ omnia si frustra fuerint, satius est Deo rem committere, quam pœnam furti aut violentia in foro externo mereri.*

(z) *Iustitium* iuxta Gellium lib. XX. N. A. c. 1. est iuris quasi interstitio quedam & cessatio, ut nihil his diebus agi possit. Estque vel voluntarium, de quo postea, vel necessarium seu sumtum, quod præter voluntatem reipubl. ex turbato reipubl. statu & aliis calamitatibus publicis ipso facto contingit, ut iudicia quasi clausa &

re naturæ reuiuiscit *libertas naturalis*, sibi ipsi priuata autoritate etiam per vim ius dicendi.

§. VIII.

desolata habeantur, neque amplius ius dici possit. Ceterum *iustitium necessarium* potest esse rursus vel *generale* vel *particulare*. Illud inducit cessationem iudiciorum generalem; hoc uero tantum respicit particularis alicuius iudicii cessationem, ut tamen aliorum iudicum in republ. copia non deficiat, qualem casum non vna vice experta est Camera Imperii, quæ adhuc hodie per aliquot annos iustitio laborauit. Loquor uero hic potissimum de *iustitio necessario generali*, ex publica & generali totius reipubl. calamitate & quidem tanta orto, ob quam omnia turbida & quasi emortua sunt, & totum corpus civile ita laceratum est, ut vix amplius cohareat, sed omnia ad interitum & *anæxiam* ruere videantur. Atque hæc quidem tria reip. mala, tanquam fontes iustitii, referenda, *bellum*, *pestis*, *fames extrema*, quæ Deus rebus publ. ob hominum malitiam immittere solet. 1. *Sau. XXIV, 12. sqq.* *Ierem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17. XLIV, 17. Ezech. XII, 6. XIV, 21. Exod. XXVI, 6. Dent. XXVIII, 21. sqq.* De bello res expedita est, siue externum siue internum sit, & vel sola Germania id ipsum suo exemplo tum in tricennali bello, tum in longissimo illo interregno demonstrat, ubi inprimis interregnum ubiuis fere eiusmodi iustitium introduxit. vid. *Lehman. in Chron. Spir. lib. V. c. 95.* & *Conring. de iudic. reip. Germ. th. 53.* Nec de peste desunt exempla, si tanta sit, ut generalis strages affligat republ. *Liuius lib. IV. c. 31. & lib. XXIV. c. 26.* Et denique de *fame extrema* id ipsum liquidum facit *Dio lib. 5. aienis: Hæc Romanis infesta fuerunt, cum fames præterea ingens, adeo, ut gladiatores mancipiaque venalia ultra octoginta M. passus sint ab urbe redacta, multosque ex suis misera*

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de iustitio necessario; secus est in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (a) quia sic iudicia in

stris cum alii tum ipse Augustus ablegauerint, iustitium indictum, senatoribus, ut quo vellemus, profiscerentur, permissum fuit. Equidem in huiusmodi iustitio subditi adhuc quodammodo quodam vinculo civili coherere videntur. Sed videntur, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videantur, licet vel maxime subditi quandoque adhuc cohabitent. Certe tempore interregni fere talis status fuisse videtur, ubi secundum Chronic. Hirs. omnia per tumultum sine lege sine ordine pro lubitu fiebant. Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum cessat. Sic itaque status talis iustitii proxime in naturalem declinat, maxime si effectus vtriusque consideramus, quia tempore iustitii, ubi deficit iudex sicuti in statu naturali, quilibet sibi ipsi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus Cicer. pro Sextio: inter hanc vitam perpolitam humanitate & illam immanem, nihil tam interest, quam IUS atque VIS. Horum utro vti nolumus, altero est vitendum. Vim volumus extinguere, ius valeat necesse est, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent aut nulla sunt? Vis dominetur necesse est. Cessant itaque in statu iustitii omnes leges poenales iis impositae, qui sibi in statu civili per vim ius dicunt, & quae interim per vim aguntur, habent effectum iuris externum, &, remisso iustitio, non reuocantur, aut pro spolio accipienda sunt, nisi postea possit doceri, praesentem possessorem omni iure destitui. Sic quoque, pendente iustitio, nemo ius suum amittit ob negligentiam vel praescriptionem, cum iudicis copia desit.

(a) Vltatissimum apud Romanos olim fuisse hoc iustitium

in totum non cessant.

§. IX. Quin quod in tali iustitio ipso facto exceptæ sint causæ moram non ferentes, & publicam respicientes salutem & tranquillitatem. (b)

§. X. Exserit sese autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ est nihil aliud quam *publica potestas per modum imperii*

tium *voluntarium* vel *indictum*, historiz docent, & in primis tunc adhiberi solitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clarissimi vel grauem iacturam reipubl. vniuersos afficiebat, vel *publica letitia* instabat. De hac testatur Horatius *lib. IV. Ode 2.* De illa passim occurrunt exempla apud Liuium *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib. IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31. in f.* Sæpe in abusum tractam fuisse hanc indictionem, ostendit Cicero de *Harusp. resp. p. m. 616. & epist. 17. ad Att. lib. IV.* Ob luctum publicum indictum fuisse iustitium testatur Tacitus *lib. I. annal.* Lucanus *lib. II. vers. 16. sqq.* Peto Albinouanus in *elegia de morte Drusi*, vbi ita canit:

Iura silent, mutæque iacent sine vindice leges:

Aspicitur toto purpura nulla foro.

Quin etiam Ægyptios hunc morem in luctu publico obseruasse testis est Diodorus Siculus *lib. I. Bibl. p. 2. c. 3. vid. dissert. nostra de eo quod iust. est circa luctum public. §. 20. & de eo, quod iustum est durante iustitio c. 1. §. 6. sqq.* Verum ita anarchia nulla nec status naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magistratus adhuc omnino supersint.

(b) Vnde & feriis hæ causæ peragi poterunt, sicuti id constat ex iure Romano, cum tantum iustitium hoc quoad illas causas obtineat, quæ possunt differri.

(bb) Ta-

erii (bb) de negotiis subditorum iudicandi, & s latas applicandi. (c)

§. XI.

- bb) Talis iurisdictio proprie huic spectat, quæ iure imperii in subditos exercetur. Alias inter liberas gentes sine læsione imperii summi fieri potest, ut lites voluntate utriusque partis alterius reipublicæ decisioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum sæpe de ambiguo agro bello certassent, multis inimicorum cladibus fessi, iudicem populum Romanum capere. Liuius lib. III. c. 71. Sed vertebant iudices litem in rem suam, uti in potentia iudicum fieri solet.
- (c) Optime Cicero pro Cæcina, Omnia iudicia aut distraendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficorum causa reperta esse asserit. Leges enim frigent in re- publ. nisi sint qui leges applicent & custodiant, atq; inde ex summa potestate reipubl. fluit potestas iudicaria, quæ quatenus ius denotat, dici communiter solet iurisdictio, quatenus vero ipsum exercitium huius potestatis, iudicium. Potestas ipsa iudiciaria versatur circa negotia ciuium secundum leges diiudicanda, & ita necessario absolui debet his partibus: (1.) *cognitione*, cum audiendus sit, qui contradicit & controuersiam mouet. (2) *Sententia latio*, quia in hunc finem iudicia in republ. sunt constituta, ut iudex controuersias determinet & leges applicet. (3.) *executione*, quia frustra foret sententiæ latio, nisi in effectum deduci posset. Hac ratione, quia in reluctantes & inuitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur; est enim potestas iudiciaria pars potestatis summæ in republ., quæ in *imperando* consistit, siue eandem imperans *per se* vel *per alios* exercent. Proinde hanc partem eleganter Romani vocant *mixtum imperium*, quoniam huic potestati semper admixtum debet esse imperium, ut contra inuitos & reluctantes possit eo rectius exerceri. Arbitrorum nulla est iurisdictio, vt &

§. XI. Constat quidem hæc potestas iudiciaria ex tribus: *causa cognitione, sententia latio, & executione*; non tamen requiritur, vt immediate (d) omnes tres actus exercentur ab eo, qui iurisdictioni præest.

§. XII. Iudicia respiciunt vel *causas priuatarum* priuatum interesse continentis, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (e)

§. XIII.

vt & collegarum, qui quamuis de causis collegiorum quodammodo cognoscere possint, illas tamen *pro imperio* definire nequeunt.

(d) Prout scil. ratio iudiciorum publicorum constituta est, ita hoc variare potest. Apud Romanos *Magistratus maiores* non solebant ipsimet causarum cognitionibus vacare, sed hanc partem aliis demandabant nomine eorum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei*. Eodem modo sententiæ latio aliis committi potest, vt hodie fieri solet, cum acta ad collegia iuridica transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, sententiam concipere solent: Denique & executio quoque aliis committi potest, & aliquando ex peculiari constitutione reipubl. aliis committi debet, vt sententiarum in summis tribunalibus latarum executio expeditur per circulos &c.

(e) Dixi antea, *potestatem iudiciariam imprimis in legum applicatione in republ. versari*. Leges autem versantur circa (1.) *causas interesse singulorum*, quatenus in iis de meo & tuo agitur, respicientes, & sic vel lites de iis incidunt, tunc has iudex determinabit, vel nullæ lites de iis incidunt, sed tantum ad iudicem deferuntur, vt ipse eis impertiatur publicam auctoritatem, & sic illas confirmat. (2.) Circa *causas securitatem singu-*

§. XIII. Atque hæc iudiciaria potestas, tota quanta est, penes imperantem refidet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (f) & ita hoc sensu cuilibet imperanti recte tribuitur iurisdictio.

§. XIV. Quocirca non dubium est, quin imperans per semet ipsum ius dicere possit (g)
si ra-

singularium intendentes, quod fit per pœnarum propositionem, in quibus itidem iudiciaria potestas versatur secundum tria illa capita, vti hæctenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictio communiter soleat diuidi in *ciuilem & criminalem*, quæ distinctio ex *potestatis iudiciaria natura* fluit. Vtraque species in ciuitate est necessaria, quia vtraque ad tranquillitatem reip. tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa, vnde merito pro *excellentiore & primaria* specie haberi debet, quatenus magis reipubl. salus ab eius exercitio dependet, vti *cap. seq.* ostendam. Cum itaque vtraque specie separatim officium exerceat, dubium non est, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus separari queant.

(f) Res declaratione non indiget. Respubl. non potest esse sine iudiciis: iudiciaria autem potestas absque imperio exerceri nequit, & consequenter iuribus summis imperantium merito adscribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixere, *quod scil. ad eum omnis iurisdictio pertinet, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem refluit tanquam ad mare*, id de singulis imperantibus in rebuspubl. recte dicitur, vtut hoc assertum olim imperatoribus tributum hodie non æque quoad territoria statuum minus recte se habeat, quin potius ad singulos dominos territorii applicari debeat.

(g) Primos imperantes per se ius dixisse, non dubitandum, post-

si ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV. Cum vero ipse huic rei non satis sufficere possit, constituit, qui iurisdictioni præsent, & subditis litigantibus ius dicant. (h)

§. XVI.

postquam districtus admodum restrictos possiderent. Unde Hesiodus :

Hoc vno reges olim sunt sine creati

Dicere ius populis iniustaque tollere facta.

quamuis an hæc primaria introducendarum civitatum causa fuerit, vt Hesiodus putat, dubium sit propter illas coniecturas, quæ suo loco adductæ sunt. Certe Mosen in populo Israelitico ius dixisse apparet: quin & qui post Iosuaam populo præerant, inde *iudices* appellabantur, à primaria potestate populum regendi, quin & Salomonem aliosque reges iuri dicundo vacasse constat. Augustus ipse ius dixit teste Sueton. *in August. c. 33.* Idem de Tiberio testatur Tacitus *lib. I. Annal. c. 75.* De Claudio nouum testimonium affert Sueton. *in Claud. c. 14.* De Carolo M. Eginhardus in *vita eius* hæc refert: *Cum calcearetur & amicitretur, non tantum comites admittebat, verum etiam si comes palatii litem aliquam esse diceret, quæ sine eius iussu definiri non posset, statim litigantes introduci iussit, & velut pro tribunali sederet, lite cognita sententiam dixit.* Quin etiam de Ludouico pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio causis audiendis operam dederit, & ius omnibus summa æquitate reddiderit. Ceterum alia quæstio est, an *utile* sit reipubl., principem per se ius dicere, quæ cum sit alterius fori & disciplinæ, merito hic sequestrari debet. vid. interim Bodinus *de republ. lib. 4. c. 6.* vbi prolixè negatiuam defendit.

(h) Et hi proprie dicuntur *iudices*, omnemque autoritatem, quam exercent, a principe habeat, & eius iure vtuntur.

tur.

tur. Et licet hi intuitu imperantis adhuc *subditi* maneant, respectu eorum tamen, quibus præsunt, publicam personam cum imperio repræsantant, ut his eodem modo obediendum sit ac ipsi imperanti, quantum officio suo satisfaciunt. Hunc in finem plerumque iuramentum ab eis exigitur *de iustitia recte administranda*, quod quidem *accidentale*, simul tamen antiquissimum est. Iuramentum iudicum apud Græcos refert Iulius Pollux *lib. VIII. orator. c. 10.* his verbis: *Iuramentum autem iudicum erat, se de illis rebus, de quibus leges habentur, secundum easdem iudicatos, de quibus autem leges nullæ sunt, iustissimam laturos sententiam.* Plenior formulam recitat Demosth. *Oratione in Timocrat.* Cum vero tantum ad ius dicendum inter sibi subditos sint constituti, apparet, eos ius dicere non posse de iis controuersis, quæ ipsum imperantem concernunt. Sed sicuti se legibus suis propria voluntate subiicere potest, ita quoque boni Principis est, forum idem cum priuatis eligere & subire, qualia exempla apud Principes Romanos passim occurrunt. De Tiberio Tacitus *lib. 4. annal.* refert, quod si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius obtinuerit. De Traiano multa congestis Plinius in eius *Panegyri c. 64.* quæ digna visa sunt, ut hic adicerentur: *Peracta erant, inquit, solennia comitorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cum iurare cogere alios -- Stupeo P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo & Caesar & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul, principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri solet. Quin etiam sedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fessisset, Deorum ira consecraret.* Ingens
Casar

§. XVI. Hoc ipso tamen imperans se haud priuat sua potestate ius dicendi, (i) sed integrum adhuc eidem manet, quasdam causas ab ordinario iudicio conuocare, & sua decisione finire.

§. XVII. Et sic omnis iurisdictio semper debet intelligi concessa *subordinate*, [k] vt illud, quod

Cesar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea Principes siue non fecerint. Vllane satis predicatio digna est, eidem tertio Consulem fecisse, quod primo? Idem principem, quod priuatum? Idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, palchrius ne sit istud, quod praecunte nullo, an hoc, quod alio praecunte intrasti. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti? Legibus Caesar, quas nemo Principi scripsit &c. Item c. 36. Dicitur auctori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal: Nam tribunal quoque extogitatum cruciatus est per ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vna fisco iudicem assignat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Qua praecipua tua gloria est, saepe vincitur fisco, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.

- (i) Iudices subalterni assumuntur tantum *in subsidium*, vt eo rectius expediri possit ratio Reip. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipse iudicet, cum eius sint *ministri*, & sic liberam ei relinquere debent, an pro re nata ipse velit in hac vel illa causa ius dicere, vel etiam acta a iudice ordinario auocare.
- (k) Pertinet huc quaestio veterum, an iurisdictio cessatur *pruatiue* an *sumulatiue* concessa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio sensu denotat, quasi Princeps eo ipso a se abdicauerit omnem potestatem,

quod a subalterno gestum est, adhuc subiacet examini superioris.

§. XIIX. Atque inde est, quod a iudice inferiori semper prouocetur imperans, (1) quatenus

statem, quod dici nequit. Posterius vero quasi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo sensu admitti possit, ex §. antec. constat. Scilicet cum Princeps semel ordinarios magistratus constituerit, non integrum erit subditis, statim Principem adire prætermissio ordinario, cum hic eo ipso sit constitutus, ut ipse loco Principis iudicet. Sed ipsi Principi hic non ligantur manus, quin possit causam ex ratione iusta ad se trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum causarum cognitionem senatoribus permisit, *ita tamen, ut caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, ut refert Dion. Halicarnass. lib. II. Atque hæc potestas imperanti competit ex suprema inspectione omnium iudiciorum.

(1) Ius appellandi ad Principem in quibusvis rebus. fere introductum est, hoc sine, ut si subditis forsitan per subalternos iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita sententia inferioris iudicis examini superioris subiiciatur: absque quo si esset, non posset non iudex inferior sua abuti potestate. Ne vero ita rursus Princeps multitudine causarum obruatur, potest eundem vel certum collegium adornare, quod nomine Principis iudicet, & causas appellationis examinet, vel etiam certum modum determinare, intra quem appellationes sint permittæ. Quamuis vero dictum sit, appellationes fluere ex iudicis inferioris potestate superiori subordinata, & inde ab inferiori ad superiores ordinarie appellationes dirigantur; non tamen ex ipsa prouocatione statim argumentum pro *dependentia & superioritate* est desumendum. Potest e-

tenus huic prouocationi certos limites non posuit.

§. XIX. Et si vel maxime certo modo prouocationem impetrans inhibuit, (m) non tamen subditis omnis praeclusus est recursus ad Principem.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exercendis seruari debeat, imperantis est iudicia distinguere (n) tum ratione *districtus*, tum ratione *causarum*.

§. XXI.

nim a) prouocatio fieri ex *mero compromisso* & sic etiam ad eum, qui non est superior, quales olim prouocationes in Germania frequentes fuerant. Sic Poloni olim prouocarunt Magdeburgum, Parthen Litigios. c. 2. l. 2. n. 19. Vrbes Pomeraniae Lubecam, Vefalientes Aquisgranum, alia exempla vid. *apud auct. dubior. Cameral. Verb. appellatio & Verb. consultatio*. Deinde ß) potest appellatio adhuc locum habere ex *ratione status antiqui* reipubl. qui quidem iam ita mutatus est, vt ad praesentem formam reipubl. non adeo quadret appellatio, interim tamen tanquam *vestigium status antiqui* retineri debuit. Huc refero appellationes a statuum imperii tribunalibus ad tribunal Imperatoris, propter quas status haud amplius possunt magistratibus subalternis aequiparari. Nam & apud Romanos non statim is, qui appellabatur, eo maior erat eo, a quo appellabatur, vt exemplis probat P. *Feroctius lib. 2. rer. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(m) Quid enim si iudex inferior denset iustitiam? quid si manifeste ius detorqueat in sinistram partem? vel alias partem valde grauaret? certe de his querelis subditi audiendi sunt, vt constet, an iudex recte suo officio fungatur.

(n) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus sunt positi,

§. XXI. *Distinctis semel foris & iudicis iudicium subalternum, nemo potest ultra suos limites iudicare, id quod si de facto fiat, impune ei non paretur, (o) cum extra suos limites instar priuati sit.*

§. XXII. *Manet tamen inter principem & iudicem subalternum adhuc insignis differentia, quod hic ad E.L. precise sit adstrictus; ille vero ex iusta causa aliquando possit sententiam ferre, prout salus publica & alia circumstantie hoc postulant. (p)*

§. XXIII.

positi, ultra, quos potestatem iudex non habet. Imo & certis causis potest sua peculiaria dare fora, prout expedire hoc Reip. visum fuerit. Inde datur *forum ecclesiasticum, criminale, salinarium, mercatorum, cambiale, metallicum, studioforum, militare &c.* Non, quod precise hoc facere debeat, sed quod propter ordinem possit & saepe hoc expediat. Neque ita necesse habet, separatim constituere consistorium, vti Carpouius existimat ex falsa hypothesis, sed quod ita commodum videatur reip. interim omnia haec fora, qualiaunque demum sint, semper ab imperante dependent.

(o) Hoc etiam in iure Romano ex hac disciplina repetitum. *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde est exceptio fori incompetens, quae potissimum ex persona rei aestimanda, si contra eum agatur: Naturale enim est, vt actor sequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id praestandum, quod petit, satagit, & sic eius iudicem sequi debet.

(p) Pertinet huc exemplum Salomonis 1. Reg. III, 16. 199. Item Rudolphi I. imperatoris, quod refert Lehmann in *Chron. Spirensi lib. 5. c. 109.* vt & Galbz, apud Sue-

§ XXIII. Sic etiam princeps decisionem causæ certæ alteri quam ordinario recte committit; sed non semper iudici inferiori, potestatem suam rursus alteri mandare integrum est (q), nisi quatenus hæc potestas ei est concessa.

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, subditos eam nec sibi sumere, (r) neque aliis dare posse, ut

non. in eius *visu* c. 7. Dicitur hæc sententia *ex plenitudine potestatis lata, ein Macht-Spruch*, cum omnia possit ad salutem reip. accommodare, & sic gravi causa existente legibus latis non præcise adstringatur, sed decisum suum *pro re nata* absque ullis ambagibus iuste interponat. Sic etiam ob salutem publ. aliquando partes ad transigendum cogit &c.

(q) Disputant, *an iudex inferior possit delegare suas vices alteri?* quod regulariter negandum existimo, quia specialiter ad hoc munus propter industriam & singularem habilitatem electus est, nec *iure proprio* sed *beneficio principis* id, ipsum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudices potestatem subdelegandi, vel iurisditionem suam mandandi habent, ex *concessione superioris* habent, quæ vel *specialiter* ipsi conceditur, vel *lege communi*, qua potestas iudicum circumscribitur. Alias hanc potestatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam concessa, ut non peculiaris personæ industria electa sit, sed etiam in heredes quoscunque transire queat, facilius concedi potest, ut tales iudices possint vices suas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ personæ habilitatis concessa sit.

(r) Criminis læsæ Maiestatis reus habetur in iure Rom. qui sibi privatim asserit iurisditionem. Cum vero inter privatos quædam imperia subordinata dentur, velut

ut possint arbitros (s) in causa controuersa eligere, quia sic expeditius lites finiuntur; quod bono resp. conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros postulat, qui sunt *iustitia & veritati sincere dediti*, (t) & ab omni prosopolepsia alieni.

§. XXVI.

veluti in vxorem, in liberos, in seruos, quaedam iurisdictionis species priuatis in has personas relinquere potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, qui cognoscebat cum cognatis, ubi violata pudicitia fuisset, & si quam mulierem vinum bibisse confitisset. Dion. Halicarnass. lib. II. *antig. Rom.* plura vid. ad §. 15. cap. seq.

(s) Arbitri proprie non sunt iudices, nec iurisdictionem proprie dictam habent, cuius potissima virtus in *coactione iudiciali*, seu quodam imperio consistit; arbitri autem omni destituuntur imperio, & mere litem dirimunt sua sententia, si partes stare nolint, ad id ab arbitris cogi nequeunt, sed iam ad ordinarium iudicem eundem, qui alterum cogere debet, vt compromisso satisfaciat.

(t) Conf. Exod. XXVIII. 21. & Dent. I. 13. 17. Impii non possunt recte iustitiam administrare, quia secundum suos affectus vnice agunt, & leges cauillatorie applicant, iustitiamque corrumpunt. Auarus facile corrumpitur, vt dicitur *Prob. XVII. 23. XXIII. 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Castella omnium scelerum*, & iudices ipsi, *legum & ciuiliu & humani fœderis* [quod natura inter homines constituit] *expertes*, vt apud Liuium lib. II. c. 57. Appius depingitur. Idque & gentiles sedulo obseruabant. Cyrus dixit: *magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis*, Plutarch. *apophth.* p. 172. lit. e. In iure Romano passim dicitur, quod iudex debeat ef-

§. XXVI. Quod si itaque ex euentu appareat, iudicem ipsum esse depravatis moribus, vt suspectus recte removeri, & magis idoneus substitui potest. (u)

§. XXVII.

Se vir bonus & innocens. Sacerdos iustitie, getrene Vorkehre der heilsamen Lustiz, vti iudices esse iubentur in R. I. de anno 1654. §. 157. Grauitor iudicis officium depingit Cicero pro A. Cluentio, athen: Est sapientis iudicis, meruisse se hominem, cogitare, tantum sibi a populo R. permissum, quantum commissum & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, Verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse, quem oderit, absolueri, quum non oderit, condemnare, & semper non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare. De Aegyptiorum iudicibus Diodorus Siculus lib. I. Bibl. p. 68. Edit. Rhod. ita: Ferobat hic (praeses iudicum) circa collum ex auro catenam pendens signum pretiosorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem disceptationes; cum veritatis imaginem apposuerat sibi iudicam praeses. De iisdem Aelianus Variar. Histor. lib. 23. c. 34. Horum Princeps erat maximus natu, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum esse iustissimum & sincerissimum virorum. Habebat autem circa collum imaginem ex Sapphiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS. conf. Lehmann in Chron. Spid. P. 1. p. 92. Et haec forsan ratio fuerit, quod apud plures populos iudicis officium sacerdotibus demandatum fuerit, cum pro his maxima sanctitatis praesumptio militet. De Druidibus hoc ipsum refert Caesar de bell. gall. lib. 6. c. 13. De Aegyptiis sacerdotibus idem confirmat Aelianus lib. XIV. c. 34. De Iudaeis Iustinus lib. XXXVI. ait: semper hic mos apud iudeos fuit, vt eosdem & reges & sacerdotes haberent, quorum insillia religione permixta incredibile quantum coaluere.

(u) Grauitas officii hoc imperanti indulget. Quod au-

tem

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius publicam debent habere *autoritatem*, (x) nec facile rescindenda

tem rarius hoc fiat, id corruptioni reipubl. & malis moribus imperantium imputandum, uti suo exemplo Iustinianus ostendit, qui Tribonianum aliosque pessimos ministros iudicesque non tantum toleravit, sed etiam fovit, adeo ut etiam publicis turbis Tyrannicis eorum ansam dederit. Sic Procopius lib. 2. de bello Pers. de Io. Zibo ita ait: *Posthac Iustinianus ad Lazos cum magistratus alios, iam Ioanitem Zibum cognomento misit, hominem sane obscurum, & ducem factum, non ob aliam causam, quam quod omnium hominum pessimus ac pecunia redditus inde quaque vel contra fas repperiret.* Quo magis pessimi iudices reipubl. nocere possunt & tranquillitatem internam turbare, eo magis optimus princeps serio prospicit, ut mature removeantur. Satis pulchre Ammianus Marcellinus lib. 30. ait: *Cum recte procedunt iudicia, delubra sunt aequitatis, cum depravatæ, fovea fallaces & cæca, in quas si captus cecideris quisquam, non nisi per multos exsiliet lustra ad usque ipsas medullas exutus.*

(x) Autoritas rerum iudicarum non indiget testimonio iuris civilis, quæ per se iam patet. Apprime Cicero orat. pro Sylia p. m. 535. lit. a. *status reipublice maxime rebus iudicatis continetur.* & lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e. inter exitiales exitus perditarum civitatum refert, si *res iudiciales rescindantur.* Potest autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non est ex iure naturæ, sed iure civili. Sicuti autem ipsius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure stricto non aliam habet vim,

denda, nisi quatenus imperans illa vltiori examini reseruauit, & eum in finem certum modum pręscripsit.

§. XXIX. Ordo in iudiciis exercendis obseruandus itidem pręscribitur ab imperante, (y) qui exacte obseruandus est, quo non pręscripto, naturalem ordinem sequitur iudex.

§. XXIX. Quo magis autem ordo naturalis in peragendis litibus obseruatur, eo magis iustitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (z) sicuti quo magis crescit solennitatum

nisi ex beneplacito illius imperantis, & consequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex iure perfecto prętendi potest.

- (y) Inde in pluribus locis, sunt peculiare ordinationes processuum, ne iudex nimis pręcipitanter & turbulenter agat, nam sine aliquo ordine summa committitur iniustitia. Sed hic *duo extrema* committuntur: (1) *si omnis ordo negligatur*, inde enim processus est tumultuarius, qualis ratio erat plerumque iudiciorum VVestphalicorum, de quibus vid. Schottelius *de antiq. in Germ. iurib. in f.* (2) *si in excessu peccetur & nimium ordini indulgeatur*, quale vitium nostris in iudiciis regnat. Sane quo simplicior ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris suis obseruarent, lites breui tempore sopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, postquam ex *bono & equo* absque subtili calliditate procedebatur.
- (z) Constat hoc (1) *ratione naturali*. Ordo naturalis est *a) simplicissimus*, & vnice pro scopo habet veritatis indagacionem & iustitię administrationem, lites mox sopiuntur, sumtus immensi euitantur, fraudes aduocatorum

nitatum seges, eo plures aperiuntur maleuolis
viz ad iniustitiam committendam & lites pro-
trahendas.

§. XXX. Consistit autem ordo naturalis in
sequentibus (I) vt reus ad petitionem actoris
cite-

catorū resecantur. β) *sufficiens*, quod facile apparet in
processibus summariis, quibus æque hodie ius dicitur
ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur
naturalia. (2) probatur *exemplis & experientia*. Ante-
quam ius Romanum & canonicum foris applicari
cœpisset, vel *unum iudicium imperii* sufficiebat, quo-
niam Germani olim plerumque naturalem ordinem
sequebantur, Lehman. *in Chronico Spir. lib. 4. c. 21.*
Conring. *de iudic. resp. Germ. §. 17. seq.* sed introdu-
cto utroque iure, lites crescere & protrahi cœpe-
runt, vnde Camerale iudicium instituendum erat &c.
Conring. *cit. l. §. 98.* qui etiam in §. 107. concludit,
litium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli
posse, quam si processus iudicialis ad priscam redu-
catur simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania,
quæque in omnium veterum rerum publicarum foris
fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi a-
pud septentrionales hæc habet H. Grotius *in prole-
gom. ad Histor. Goth. p. 67.* Apud septentrionales litigan-
di temeritas sponsionibus & pignoribus coercita, ipsis iu-
diciis nihil expeditius. In facti questione adducebat a-
ctor, adducebat reus testes suos, pro utro esset maior te-
stium autoritas, secundum eum lis dabatur. In re am-
bigua ad iurisiurandi iudicium religionem, id res defere-
batur, sed ita si complures viros exhiberet fama probata,
qui se ipsius tanquam viri boni iurisiurando credere di-
cerent. Iuris rara erat disputatio. si qua esset, non ex
infinite interpretum libris, sed ex planis legum dictis,
aut ex æquo & bono facile & statim diiudicabatur.

citeur (*) non semper dilatione indulta, nisi gravitas rei id postulet. (**)

§. XXXI. (II.) Ut respondeat ad actoris intentionem, quod coram (a) absque omni scriptura fieri potest, remotis etiam Aduocatis.

§. XXXII.

(*) Notum est vulgatum; *audiatnr & altera pars*. optime Seneca in *Med.*:

*Qui statuit aliquid parte inaudita altera
Equum licet statuerit, haud equus fuerit.*

(**) Iudicis est tempus iudicandi non nimis coarctare, ne reo defensio debita auferatur. Bene Plinius lib. VI. ep. 2. *Temerarium existimo diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores: praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam superuacua dicuntur: etiam; sed satius est & hac dici, quam non dici necessaria. Praeterea an sint superuacua, nisi quum audieris, scire non possis.*

(a) Optima & naturalis via ad processus abbreviandos est partes coram examinare. Ceterae exceptiones dilatoriae sunt reuera dilatoriae & subterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile discutere potest absque omni prolixitate. Imo deductiones in scriptis factae mirum in modum ansam dant ad sophismata. Nec aduocati praecise necessarii, quoniam iudex nouit ius, & sic errantes in rectam viam deducere potest & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis tam intolerabiles erant, ut post eladem a Varo acceptam potissimum saeuissimum fuerit in causarum patronos. Flor. lib. 4. c. 12. n. 37. seqq. Apud Romanos vero nihil quicquam publicae mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia, ut ait Tacitus lib. XI. annal. c. 6. In Dania adhuc hodie litigantes ipsinet causam suam agunt remotis aduocatis.

(b) Id

§. XXXII. (III.) Vt probatio accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduersarius contradicit, ex quo decisio litis primario pender. (b)

§. XXXIII. Probatio ipsa fit per instrumenta, confessionem, testes, qui & velle & posse veritatem dicere præsumuntur, item per assertionem religiosam (c) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (d) quæ suos gradus habet, ita vt pro causa-

(b) Id etiam in iure Rom. vsu venit, nisi quod per præsumptiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non est alienum, cum illæ præsumptiones, quas ius Rom. recepit, insignem probabilitatem habeant, propter quas eius intentio, pro quæ militat præsumptio, fundata & æqua esse videtur. Siue autem dubium illud in affirmatiua siue negatiua consistat, perinde esse videtur: Nam qui se fundat in negatiua, itidem hoc fundamentum suæ actionis probare debet, quod ex solidis rationibus naturalibus illustrauit Dn. Cocceius *diff. de direct. probat. negatiua*.

(c) Pleraque quæ hac de re in iure Rom. habentur, sunt naturalia. Inprimis qualitates testium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem naturale est. Si enim præsumptio est, quod nolit veritatem dicere, fides ei haberi non potest, si non possit fidem facere, propter defectum illius sensus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis est.

(d) Rarius veritas ipsa a iudice potest haberi, nisi naturalissima subsit ratio. Ergo plerumque acquiescendum in probabilitate summa, qualis haberi potest inter homines. Nam nec duo testes necessario probant,

causarum grauitate aliisque circumstantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum probabilitatem summam operatur, hinc (IV.) reo non est deneganda defensio contra eandem, (e) si contrarium docere possit.

§. XXXVI. Excussa causa (V.) sententia a iudice ferenda secundum leges præscriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (f)

§. XXXVII. Vt vero vltior prouocatio

CON-

bant, cum possint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi potest, cui in iudiciis vt plurimum acquiescendum. Inde fides iuridica.

(e) Sic summa probabilitas est, eum esse creditorem, qui chirographum producit, sed quid si alter habeat *Quitantiam*? Si alter habeat reuerfales, quod tantum negotium sit simulatum? summa probabilitas est pro duobus testibus. Sed quid si alter ostendat, eos esse subornatos?

(f) Hinc naturale est, quod sententia debeat esse conformis iuri & actis. Naturale itidem est, quod sententia non valeat, si directo ratio decidendi sit contra leges, quoniam ita iudex excessit limites officii sui, vltra quos si aliquid agit, publicam habere auctoritatem nequit. Naturale porro est, quod iudex leges simpliciter in applicando sequi debeat, nec de earum æquitate disputare, neque enim constitutus est ad leges examinandas, sed præscriptas applicandas. Naturale denique est, quod vbi lex scripta deficit, ex naturali ratione rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicum committenda sunt.

(g) Di-

concedatur, in eo quidem naturale est, vt superior acta examinare possit, an recte pronunciatum sit: sed vt nouus processus de nouo instituat, mere ciuile & plerumque noxium est. (g)

§. XXXIIX. Tandem executio (h) sententiæ faciendæ, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, sicuti etiam hoc sese exferit per totum processum, si pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum est, vt in causis moram ferentibus hic ordo obseruetur, ita contra in causis, quæ subitam decisionem requirunt, ob salutem Reip. negligi hæc possunt, & statim per mandata (i) procedi.

CAP. VIII.

(g) Dictum supra, imperanti ius saluum esse sub examen reuocare illa, quæ a iudice sint peracta. Sed hoc fieri potest absque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius sunt noxiæ, ex iudicio Ludolph. Hugonis *de obs. appell. toll.*

(h) Modus exequendi, si non sit determinatus, consistit in conuenienti coactione, prout circumstantiæ negotii id patiantur.

(i) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi satis firmata. Neque enim expedit Reip. omnia terminare per solennem processum, maxime in casibus, ex quorum subitanea decisione tranquillitas reip. pendet.

CAP. VIII.

De

Iure imperantium circa poenas.

§. I.

INter homines in statu naturali positos, nulla proprie dicta pœna obtinere potest, cum hæc sit consequens necessarium iudiciorum. (k)

§. II.

(k) Præterea potissimum pœnâ infertur ob malum actiōis, quod alter gessit. Iam autem in statu naturali nemini concedendum est arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia sic foret superior. Unde *bellum punitivum*, quod Grotius statuit, est non Ens. Neque obstat, quod Deus puniisse dicatur gentes per Israëlitas, nam Israëlitz fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec sua sed Dei auctoritate, quicquid mali gentibus intulerunt, fecerunt. Antequam vero hinc abeam, paucis respondendum erit auctori *tr. du gouvernement civil. c. 1. §. 4. seqq.* ubi euincere conatur, naturam unicuique dedisse facultatem puniendi violationem iuris naturalis, & violans impediatur, ne ulterius contra illud agat. *Les loix de la nature*, pergit, *ausi lion*, que toutes les autres loix, qui regardent les hommes en ces mondes, serbient entierement inutiles, si personne dans l'estat de nature, n'avoit le pouuoir de les faire executer, & de proteges & conserbes l'innocent, & de reprimer ceux, qui luy foint iust. Haftenus bene. Singulis datum est ius, se suaq; defendendi, & resistendi aggressori, imo defendendi eum qui iniuriam patitur: Ast in defensione nulla pœna est. Nihilominus tamen exinde infert, quod in statu naturali quilibet ius habeat in alterum, vt possit delinquenti pœnâ

§. II. Simile quid tamen in eo statu obtinet, vindicta (1) scilicet, quæ inter pares locum habet,

pœnam delicto conformem infligere, qui enim, ait, *ius natura violat, generi humano merito metuendus est, cum vinculum illud, quod manus altissimi constituit, ad præcauendum; ne quis iniuriam accipiat, vimque patiatur, ab huiusmodi homine conculetur & rumpatur, quo ipse totum genus humanum, non tantum is læditur, cui iniuria illata, & sicuti quilibet ad conservationem generis humani promouendam obstrictus est, ita ius habere singuli debent, eos puniendi, qui contra genus humanum delinquant.* Ut vero hanc hypothefin plenius illustret, exemplum de peregrino adducit, quem imperans punire potest, si crimen intra fines imperii sui commisit, vtut haud subsit legibus illius imperantis. Verum exemplum hoc nihil euincit. Supra euictum est, quod peregrini, quatenus intra limites alterius imperantis versantur, habeantur pro *subditis*, & se accommodare debeant ad leges illius reipubl., & hoc intuitu ius puniendi peregrinum imperanti tribuendum est. Et qui in statu naturali aliquem violat, non statim totum genus humanum violat, vt Autor contendit, sed læsum, cui tantum ius est, iniuriam suam vindicandi, quam si negligit, aliis ius puniendi minime concedendum. Atqui, ait, talis homo omnibus noxius esse creditur. Sed vero inde nullum ius puniendi petendum, sed tantum ab eiusmodi homine nobis cauendum est. Et cum in statu naturali nemo de aliorum actionibus iudicare queat, insolens foret, ius puniendi singulis tribuere, quod iudicium de actionibus alterius præsupponit, quia quod non possent non sub prætextu puniendi quæuis mala, turbae, scelera nefanda, aliaque crimina committi &c.

(1) Hinc bella vindicativa, quibus iniuria illata tot hominum

bēt, qua porisfimum quilibet securitatem propriam tuetur, adeoque per bellum inter gentes, vel similes vias exercetur.

§. III. Introductis ciuitatibus *vindicta* omnis priuata cessare debuit, quæ proinde in *crimen publicum* (m) incidit.

§. IV. Quatenus tamen lege publica in quibusdam casibus priuata vindicta singulis permiffa, (n) eatenus impunitatem, & effectum iuris habet.

§. V.

num sanguine reparatur, atque hactenus talis, præsupposito damno iniuste illato, inter gentes iniqua non est, seu genti iniquæ nulla eo ipso infertur iniuria, vtut is, qui vindicat iniurias, contra præcepta *honestatis* peccare possit.

(m) Ideo sunt imperia & iudicia ordinata, ne quis sibi ipsi ius dicat, & suum dolorem vindicet. Et si studium vindictæ priuatæ non coerceretur, securitas publica, rerumpubl. finis, obtineri non posset. Quin quod cum vindicta per bellum in statu naturali exerceatur, non esset sublati status naturalis, id quod tamen per ciuitates factum esse, ex prima ciuitatum origine patet. Quod ergo inter gentes *vim iuris* habet, id in ciuitate in delictum incidit. Inde est *crimen fractæ pacis publicæ*. Inde dependet *duellorum iniustitia* &c.

(n) Exemplum est in *retorsione iniuriarum* & aliis in materiis, de quibus ex professo egit Struuius *de vindicta priuata*. Alia quæstio est, an princeps suo officio satisfaciat, si priuatam concedat vindictam, quam per iudicia posset exercere, quod nego, idque ex fine rerumpublicarum apparet, vt corruptus status reip. aliquando imperantem excuset, si huic libidini satis refte-

§. V. Quandoquidem homines per coalitionem in civitates non meliores fiunt, sed effrenem suam naturam retinent, ita medium aliquod eiusmodi excogitandum fuit, quod naturæ eorum inimicum esset, (o) vt sub hoc metu absterrentur ab omni effreni libidine.

§. VI.

fistere nequeat. Sæpius audias imperantem cum Tiberio apud Tacitum *lib. 3. annal.* infirmitatem suam ita excusare debere: *Nescio an suasurus fuerim, omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.*

- (o) Sicuti feræ ad mansuetudinem non aliter reducuntur, quam per illud, quod earum naturæ aduersum est, h. e. per plagas, famem, ita, cum homines natura sua auersantur dolores, mortem, infamiam, amissionem bonorum &c. per positionem horum contrariorum actuum ad frugem reducendi sunt, hoc effectu, vt quiete & pacifice omnia in republ. agantur. Inde necessitas pœnarum satis euidentis est; quam optime ex ratione reipubl. deducit Cicero *lib. V. in Verrem, p. m. 262. lit. e.* inquit: *Perdita ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituantur, vinculi soluantur, exules reducantur, res iudiciales rescindantur, quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rempubl. Unde & commendat idem *lib. I. ad Brut. Epist. 15.* Solonis dictum, qui rempubl. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. Optime denique necessitatem pœnarum ex natura hominis deducit Aristot. *lib. X. Eth. c. 61.* aiens: *Vulgus non ita natum est, vt pudori obsequatur, sed vt metui, nec vt abstineant a prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia.**

§. VI. Cum itaque hominibus insit amor se conseruandi, & propellendi, quæ naturæ eius sunt aduersa, fit, vt ob metum destructionis sui ipsius, vel eorum, quæ ipsimet sunt charissima, (p) abstineant a re maxime cupita.

§. VII. Non ergo pœnæ sunt, aut esse possunt *medium emendandi homines*, aut eosdem ad pietatem reducendi, sed tantum *frenum externum*, (q) quibus cupiditates hominum, ne erumpant, refrenantur.

§. VIII.

(p) Hæc ratio docet, quod pœnæ pro personarum temperamentis sint infligendæ, & iudicium prudentiorum, arbitrio committendæ, alias finis non facile obtinetur. Summe avarus non metuit dispendium famæ: Ambitiosus non adeo metuit periculum fortunarum &c. & ita avarus metu infamæ non retrahitur a furtis &c. Quod vna eademque pœna omnibus inferatur, inde est (1) quia iudices rarius intelligunt naturam hominum (2) quia putant homines inter se non differre specie. Interim cum omnes homines vt plurimum in nonnullis conueniant, v. c. quod mortem auerterentur, hinc legislatores facilius tales pœnas recte determinare, & delictis imponere possunt, quæ omnibus terrorem incutiunt.

(q) Pertinet huc vulgatum: *Odérunt peccare mali formidine pœnae*, & inde timor non diuturni magister officii appellatur a Cicerone in *Philipp. II.* Pontifex bene dixit, ideo se legem ferre, *vt quos virtutis amor a vitio non retrahit, hos disciplina rigor coërceat.* Huc respexit Cic. lib. I. de oratore p. m. 181. lit. D. vbi ait, *legum & pœnarum hunc finem esse, scil. domitas habere libidines, coërce omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.* Patet hoc quoque ex
inde,

§. VIII. Hoc sensu itaque iuridico *pœna diuine* plane aliam habent rationem & indolem, vel enim *malum necessarium*, (r) quod ex prauis actionibus per se fluit, repræsentant, vel *pater-
nam castigationem*, vel *iustum Dei iudicium*, quamuis *extraordinarium* in hac vita, denotant.

§.IX.

inde, quod homo quoties putat, se clanculum & impune cupiditates suas exercere posse, facile delinquat, cum nihil iam adsit, quod ipsum retrahere possit, vti Cic. recte iudicat *lib. I. de LL.* aiens: *quid faciet is homo (impius) in tenebris, qui nihil timet testem vel iudicem? quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit imbecillum atque solum &c.* Imo qui mortem non timent, ab his nemo securus est. *Quisquit vitam suam contempserit, tuæ dominus est*, ait Seneca *ep. 4.* Atque in hunc finem omnia illa externa *terrulamenta*, quæ in ciuitatibus haberi solent, inuenta sunt. De Romulo ita scribit Dion. Halicarnass. *lib. II.*, Cum videret, ipsum metum homines ab omni facinore deterrere maxime posse, multa ad eam rem parauit, & tribunal, vbi sedens iudicabat, in fori loco maxime conspicuo, & milites numero trecentos, qui ipsum sequebantur speciem quandam formidabilem, & virgas, & secures a duodecim lictoribus prælatas, qui verbera promeritos in foro cædebant, & ceruices illorum, qui grauissima scelera patrassent, in omnium conspectu percutiebant.

- (r) In sensu primo huc refero *morbos, pericula & aternam damnationem*. In secundo purgationem piorum, quæ genus pœnæ esse videtur, cum cupiditatibus naturalibus valde videatur inimica, & tamen medium sit necessarium ad emendationem vitæ. In tertio omnia mala intelligo extraordinaria, & huc pertinent *bella, pestis, fames, incendia, diluisiones*, quæ mala Deus, quamuis,

§. IX. Finis itaque pœnarum *propositarum* est, vt homines suas cupiditates metu hoc coërceant: *Instictarum* vero, vt *tranquillitas publica* (s) salua fit, quæ non posset obtineri, si pœnz *propositæ* non seuerè executioni darentur.

§. X.

us, quamuis ex naturalibus causis profluant, *permittit* in iustum suum iudicium erga perditas ciuitates exercendum. Cum itaque homines per suas cupiditates has calamitates sibi ipsis attrahant, vtitur his Deus tanquam *pedagogia* aliqua, ad ceteros homines e somno excitandos, & ad pœnitentiam ducendos, non quod ita homines pii reddantur, sed quod fit instar clangoris tubæ, per quem expergeant ex sopore durissimo, vt ad mentem sanam redeant, & Deum timere incipiant. Bene Clericus in *Pentateuch. Exod. V, 3.* ait: *ipforum hominum causa, vtque eis postea bene sit, mala quandoque humano generi immittere, quasi phar-maca quedam, genetica est profectio natura, & communi omnium parentis.*

- (s) Emendatio singulorum non semper intendi potest, vt apparet in pœnis vltimi supplicii: Verum securitas publ., & ceterorum semper intenditur. Nec obstat, quod aliquando vnice satisfactio læsi intendi videatur, vt in iniuriis, nam id absolute dici nequit, sed etiam hæc pœna priuata reip. consulit, scil. *propositio* pœnarum fit in singulorum commodum, vt boni ciues a malis tuti sint, mali vero metu hoc deterreantur a flagitiis. Ipsa *executio* pœnarum itidem reipubl. causa fit, non in emendationem delinquentis, qui per pœnas emendari nequit, interim deterret talis executio reliquos, si videant pœnas non esse vanum terculamentum. Si deest executio, pœnarum *propositio* est frustranea, quia *maxima illecebra peccandi est impunitatis spes*, vt ait Cicero *pro Milone*. Proba-

§. X. Sicuti pœna metum effrenatæ libidini hominum iniicit, ita formalis ratio eius consistit in *positione mali alicuius seu doloris, quem propter delictum aliquod superior infert inferiori in communem reipubl. tranquillitatem.* (t)

§. XI. Ius puniendi, & pœnas determinandi est penes imperantem (u) in Republ. qui ad hoc

uit hoc suo exemplo Cyrus apud Xenophontem *lib. I. de exped. Cyr. p. 267. lit. D.* aientem: „Neque tamen „hoc etiam dici potest, quod improbis, & sceleratis „illudere sibi permiserit, sed ita in eos animaduerte- „bat, ut prorsus ipsis non parceret, ac sæpe in nume- „ro tristis in viis erat cernere quosdam homines, qui „pedibus, manibus, oculis multati essent. Quo fa- „ctum ut in iis locis ubi Cyrus imperaret, cuius tam „Græco quam barbaro neminem lædenti, secure li- „ceret iter facere, quocunque vellet, & quicquid tan- „dem secum gestare commodum esset. Merito itaque ut Cic. *lib. I. de offic. c. 25.* ait, *adhibenda est reipublica causa severitas, sine qua administrari civitas nulla potest.*

(t) Sic itaque non est proprie pœna, *nuda damni illati reparatio*, licet enim lædens aliquem dolorem inde capiat, non tamen propter delictum puniendum proprie infertur, sed tantum ei satisfit, cui aliquod damnum datum, atque adeo, quia simul reipublicæ interest, ne damnum alicui inferatur, & ut singulorum patrimonium in tuto sit, recte præterea animadvertit in huiusmodi lædentes, quod fieri non posset, si ipsa *restitutio damni per se pœna esset.*

(u) Probatur hoc ex *natura pœnarum*, quæ a superiore infliguntur inferiori, tum ex *natura imperii*, quod etiam sese exferit in puniendis delictis, tum denique ex *natura administrationis Reip.*; penes quem enim est *primaria directio reip.*, penes illum quoque debet re-

hoc obligatur (x) reipubl., cui præest.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque pœnarum inflictio est *subordinanda salutis Reipubl.* atq; adeo, si ex illa maius damnum in rempubl. redundet, differenda vel remittenda potius est. (y)

§. XIII.

fidere ius puniendi, cum illa fine pœnarum inflictione non possit expediri.

(x) Constat hoc ex fine reipubl., quia ad omne id obligatur Princeps, sine quo salua non potest esse reipubl. vnde Paulus quoque Rom. XIII. *ius gladii magistratui tribuit.*

(y) Exempla in Dauide adsunt, qui in nascente regno suo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamuis meritum. Cassii & Bruti cædes cruenta Cæsaris valde afficiebat reipubl., sed *cum apparet, quæ strages reip. ex pœna eorum immineret, displicuit vlti.* Florus lib. IV. c. 7. n. 3. Simile est in Medico, qui incurabile vulnus louiter tractat. Sic si multi idem flagitium commiserint, non semper e re reipubl. est, omnes æquali supplicio afficere. Hinc Cie. *Orat. pro Cluent. p. m. 380. lit. C. Statuerunt ita maiores, ut si a multis esset flagitium rei militaris commissum, sartium in quosdam animaduertetur, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret, id quod Tacitus lib. III. *annal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque susti necauit, quæ *decimaria* dicta fuit *lex patria* apud Romanos. Appianus lib. II. *de bell. ciu.* p. 766. alibi *lex Petreia* dicitur, Id. p. 750., sed recte censet Casaubonus, *legem patriam*, idem præcipuum legendum esse. *Necessaria enim venia est, ait Seneca lib. II. de ira c. 10. ubi totus exercitus deseruit.* Hoc inuenit Tacitus lib. XII. *annal.* c. 54. reprehendit Felicem Palestine præsidem, quod remediis interceptis*

§. XIII. Fluit exinde, collegiis seu societatis aequalibus ius puniendi non competere, (z) & quamvis pacto inter se certam pœnam determinauerint, illam tamen absque executione superioris esse inefficacem.

§. XIV. Neque qui docendi tantum munere funguntur, puniendi ius habent, (a) licet censu-

delicta accendisset. Nam iudice Cicerone *lib. II. d. offic. c. 25. omnis animaduersio debet non ad eius, qui punit aliquem, sed ad reipublica utilitatem referri.* Triumvirato inter Antonium, Lepidum & Augustum firmato sæuitum est grauiter in proceres reipubl. Cesar Augustus solis percussoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat Florus *lib. IV. c. 6. in f. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam iusta cadere haberetur.*

(z) Pœnæ ratio potissima consistit in executione. Hæc collegium destituitur, quia deficit superior in collegio. Hoc vnicum tantum habet, ut si is, qui contra pacta collegii agit, qui stare pactis recusat, excludatur a collegio, quia hoc regulare est, ut societati renunciare debeat, qui se legibus societatis confirmare non vult. Quod si tamen pacta illa confirmaverit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magistratu pœnæ a Principe determinatæ exigere possunt.

(a) Hoc imprimis pertinet ad sacerdotale officium, ex quo, quid de censuris ecclesiasticis censendum sit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud esse debebat, quam exclusio a cœtu fidelium, quia hæc non est pœna, sed ex natura collegii profluit, ut collegio excludatur, qui se non vult conformare ad leges collegii, secundum quas est institutum, quamvis, ut supra inquitur, talis exclusio, cum ex affectu carnali fieri

cenſuras & redargutiones, *amoris effectus*, adhibere poſſint.

§. XV. Relinqui tamen etiam ſubditis aliquod ius modice puniendi potuit, quatenus in republ. imperium quoddam eis in certas perſonas (b) eſt relictum.

§. XVI.

poſſit, recte reſtringatur ab imperante. Sed quoad vitam civilem nullum debet habere effectum, unde nec infamia excluſum ſequi debebat. Inde nec doctoribus qua talibus vlla iuriſdictio adſcribi poteſt, niſi præterea ſpecialim ab imperante hæc illis in certas perſonas tributa ſit, quo pertinet *iuriſdictio Academica*.

- (b) Talis poteſtas eſt parentum in liberos, dominorum in ſervos & famulos, mariti in vxorem. Hiſce perſoniſ olim *ius vite & necis* competiſſe iura Rom. adhuc teſtantur. De maritali poteſtate veſtigia paſſim adhuc in antiquis monumentis occurrunt. De antiquis Gallis ita Cæſar *lib. VI. de bello Gallico c. 19. n. 3. Viri in vxores ſicut in liberos, vite necisque habent poteſtatem, & cum paterfamilias illuſtriori loco natus vita deceſſit, eius propinqui conueniunt, & de morte, ſi res in ſuſpicionem venit, de vxoribus in ſeruilem modum quaſtionem habent, & ſi compertum eſt, igne atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* De antiquis Germanis Tacitus *de moribus Germ.* hæc reſert: *pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quarum pœna præſens & maritiſ permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem viam verberatam agit, publicatę enim pudicitia nulla venia.* Romulum quoque ſalem poteſtatem puniendi vxores maritiſ tribuiſſe, teſtis eſt Dionyſ. *Halicarnaff. lib. 2. antiq. Rom. aiens; „Si qua in re (vxor) deliquiſſet, „ipſum, qui iniurias paſſus erat (maritum) iudicem habe-*

§. XVI. Perinde autem est, vtrum princeps ius puniendi *per se*, an *per alios* (c) ad id constitutos exerceat, quod posterius vbi fit, oritur inde *Iurisdictio criminalis*.

§. XVII. Manet tamen adhuc hæc differentia, quod imperantis ius puniendi sit laxius, cum *iure aggratiandi* coniunctum, subalternorum vero magistratum adstrictius. (d)

§. XVIII.

„habebat, qui pœnæ magnitudinis erat arbiter. De
 „his vero cognoscebant ipsi cognati cum viro, vbi
 „violata fuisset pudicitia, & (quod omnium pecca-
 „torum levisimum græcis videretur) si quam mu-
 „lierem vinum bibisse constitisset. Romulus enim
 „hoc vtrumque, vt muliebrum peccatorum grauissi-
 „mum, puniri iussit, quia stuprum dementiæ, ebrie-
 „tatem vero stupri originem esse iudicauit. Et du-
 „rauit hoc vtrumque apud Romanos, ita vt inexo-
 „rabilis ira esset. Probat hoc vltterius Aul. Gell. in
 „noctibus Atticis *lib. X. c. 23.* vbi verba M. Catonis
 hunc in finem adducit. Postea restricta quidem hæc
 potestas, sed non penitus abolita, quemadmodum
iuris patrii & maritalis vestigia vbique supersunt.

(c) Consultius putant Politici esse, si princeps potius per alios hoc ius exerceat, quam per se, vt ita magis amorem ciuium sibi conseruet. Förstner *ad Tacit. p. 1. pag. 211. & 561.* Cui obseruationi conferri potest, quod notat Xenoph. *in Cyropad. lib. 8. p. m. 203. lit. d.* de Cyro, quam tamen, tanquam alius disciplinæ, hic exornare nolo. Conf. Reinhardi *theatr. prudent. eleg. p. 1288.* Ceterum de indole iurisdictionis criminalis ex traditis *cap. preced.* satis iudicari potest.

(d) Iudex inferior non potest durior aut mitior esse lege, neque pœnam mutare, quia legibus alligatur. Im-

§. XVIII. Quod si inferiori iurisdictione criminalis concessa, illi *ex officio*, (e) quod nomine imperantis gerit, incumbit inquirere in delicta, non expectata accusatione.

§. XIX. Inquisitio hæc potissimum consistit in delicti qualitate (f) pernoscenda, tum an accusatus autor sit delicti, & sic Ius naturæ quoque dicitur, pro reorum defensione laborare debere iudicem.

§. XX. Puniendus tantum is est, (g) qui deliquit.

§. XXI.

perans contra pœnam mutare, remittere, vel etiam extra ordinem grauiorem dictare potest, prout salus reip. hoc postulare videtur.

(e) Diximus, ad officium Principis spectare, punire delinquentes, & ad hoc obligatum esse. Quod si iam hoc officium alteri demandat, idem officium incumbit magistratui inferiori. Neque enim hic agitur de priuato singulorum interesse, quod singuli negligere possunt, sed potius de causa totius reipubl. quam per delictum suum delinquens afflixit, & ad quam factam rectam conseruandam imperans constitutus est.

(f) Variant pœnæ pro delicti qualitate & quantitate. Neque sufficit constare de delicto commisso, nisi de persona delinquente, & eius animo, aliisque circumstantiis exacte constet. Dum itaque in hoc inquirere iudex iubetur, simul quoque præcauere debet, ne innocens condemnatur.

(g) Optime Cicero lib. 3. de nat. Deor. in f. Ferretne vlla ciuitas latorem istiusmodi legis, & condemnaretur filius aut nepos, si pater aut auus deliquisset. Cum Sp. Cassium ob affectatam Tyrannidem de saxo præcipitem dedissent, & nonnulli etiam ipsos Cassii liberos interf-

cere conarentur, hoc atrox & perniciosum exemplum patribus visum est. Itaque cum in eum in curiam conuissent, factum est SC. quo adolescentulis poena est remissa, illisque nec exilio mulctatis, nec ignominia affectis, nec alia calamitate accepta, tutissime viuere concessum est. Et ab hoc, pergit Dion. Halicarnass. lib. VIII. vsque ad hanc nostram aetatem hic mos Romae perpetuo seruatus est, ut nulla parentum delicta liberi suo supplicio luant, siue illi sint tyrannorum filii, siue parricidarum, siue etiam proditorum, quod apud illos crimen est grauisimum. Et qui hunc morem antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marsici & ciuili belii, quique liberis patrum Sylla tempore proscriptorum, ius paternos honores capiendi ademerunt, aditumque ad senatum intercluserunt, quo tempore ipsi rerum potiebantur, facinus & hominum inuidia, & Deorum indignatione indignum patrare visi sunt. Quapropter temporis progressu poena scelerum vindex non contemnenda eas est secuta, qua factum, ut ex altissimo gloria fastigio in infamam fortuna abiecta conditionem deciderint, & ne eorum quidem genus nisi per feminas amplius sit reliquum. Hoc intuitu forsan Cicero lib. II. ad Brut. epist. 15. de suo tempore dixit: licet crudele sit, quod poena ad liberos, qui nihil meruerunt, perueniant, tamen id esse antiquum & omnium ciuitatum. Forsan respexit ad mores Graecorum: nam alii quidem, ut ait Dion. Halicarnass. cit. l. ut liberi Tyrannorum vna cum ipsis patribus necentur, equum esse censent, alii vero eos perpetuo exilio mulctant, quasi natura non ferat, ut boni filii ex malis patribus, aut mali ex bonis nascantur. De liberis Sciani constat, quod paterno supplicio interierint Tacit., lib. 5. annual. in f. quod tamen contra ius naturae est, nec Dei exemplo, poenas posteris propter peccata maiorum intentantis, hoc excusari potest, cum Deus vnice asserat, posteros seuerius se habiturum, quam piorum sobolem, propter peccata propria, quae alioquin non puniret propter maiorum pietatem. Quam multa
Deus

§. XXI. Delicta non alia punienda sunt, quam quibus læditur tranquillitas reipubl. (h)

§. XXII.

Deus indulgentissime tulit in liberis Iacobi, quæ seuerè punire potuisset, nisi integritatis Iacobi rationem habuisset. Conf. Io. Clericus *ad pentat. Exod. XX. §.* Ceterum diuersa est quæstio, an non alienum delictum alteri in pœnam quoque imputari possit, qui præcauere illud & potuisset, & debuisset. Sic non inique Messalinus Cotta censuit, *cauendum SCto, vt quanquam insontes magistratus, & culpa aliena nescii prouincialibus vxorum criminibus perinde quam suis plecterentur*, Tacit. *lib. IV. anal.* quia teste eod. *lib. III. anal.* pleraque crimina præsidibus obiurgabantur ex vxorum avaritia, & pessimis moribus, quibus prouincias corrumpabant.

- (h) Pœnæ sunt *medium conseruandi tranquillitatem reipubl.* non vero *emendandi malitiam hominum*, quod ipsum per pœnas obtineri nequit. In corpore, ait Cicero *Philipp. VIII. p. m. 894. lit. d.* *si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, vri secarique patimur, vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic in reipublica corpore, vt totum saluum sit, quicquid pestiferum est, amputetur.* Hoc positq̄ vterius extendendæ non sunt, quam in quem finem comparatz. Multa inhonesta ab hominibus quotidie committuntur, quæ tamen pœnis subiici nequeunt, quia his perpetratis, salua adhuc stat reipubl. salus. Neque pœnis eiusmodi inhonesta aboleri possunt, quæ non lædunt rempubl. & sic inhumanum foret, legibus pœnalibus illa comprehendere, cum tantum pœnz debeant esse subsidium, & vltimum medium conseruandæ salutis reipubl. Pertinet huc Ciceronis dictum, quod ex eius *Fragment. de republ. lib. 2.* superest, vbi ita: *Statuo esse optime constitutam rempubl. qua ex tribus generibus illis regali, optimatum & populari confusa,*

§. XXII. Sic itaque actus mere interni, (i) vtut satis vitiosi, pœnæ ciuili non subiacent, tum quod pœna non possit eosdem extirpare, tum quod nemo inde lædatur.

§. XXIII. Eodem modo communes omnium hominũ nœui a pœnis sunt immunes, (k) quatenus
ex

confusa, modice nec puniendo inuitet animum immanem ac ferum, nec omnia pratermittendo licentia eius deteriores reddat.

(i) Pertinet huc vulgatum: *cogitationis pœnam nemo patitur.* Deus solus est cogitationum & inclinationum iudex. Sic adulterium in foro politico non est ex sola inclinatione æstimandum secundum doctrinam Christi, sed ex actu externo, & sic aliter iudicamus in foro poli, aliter in foro soli. Huc respexit Cato apud Gellium in *N. Att. lib. 7. c. 3.* aiens: *qua lex tam acerba, qua dicat: si quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familie multa esto: Si quis plus quingenta iugera habere voluerit, tanta pœna esto: si quis maiorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere voluimus, & id nobis impune est.*

(k) Sic ambitio hypocrisis, avaritia, inhumanitas, per se non puniuntur, quia communis omnium hominum hæc est natura, & magis turbaretur republ. si illi nœui quoque essent subiecti pœnis. Imo difficilius est, vt hæc vitia possint probari, cum se occultent semper, avaritia parsimoniam prætextat, hypocrisis pietatem simulet, inhumanitas prætextum iuris alleget, &c. Sed cum hi nœui sint fontes omnium ceterorum delictorum, republ. turbantium, alia ratio eorum vtique est, si in delictum proprie dictum & ciuile degenerant. Sic ex ambitione oritur contemptus aliorum & iniuria, ex luxuria oritur stuprum &c. & hi effectus præui haud debent esse impuniti.

(l) Sic

hoc obligatur (x) reipubl., cui præest.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque pœnarum inflictiō est *subordinanda salutis Reipubl.* atq; adeo, si ex illa maius damnum in rempubl. redundet, differenda vel remittenda potius est. (y)

§. XIII.

fidere ius puniendi, cum illa fine pœnarum inflictiōne non possit expediri.

(x) Constat hoc ex fine reipubl., quia ad omne id obligatur Princeps, sine quo salua non potest esse reipubl. vnde Paulus quoque Rom. XIII. *ius gladii magistratui tribuit.*

(y) Exempla in Dauide adsunt, qui in nascente regno suo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamuis meritum. Cassii & Bruti cædes cruenta Cæsaris valde afficiebat reipubl., sed *cum appareret, quæ strages reip. ex pœna eorum immineret, displicuit vltio.* Florus lib. IV. c. 7. n. 3. Simile est in Medico, qui incurabile vulnus leuiter tractat. Sic si multi idem flagitium commiserent, non semper e re reipubl. est, omnes æquali supplicio afficere. Hinc Cic. *Orat. pro Cluent. p. m. 380. lit. C. Statuerunt ita maiores, ut si a multis esset flagitium rei militaris commissum, scissione in quosdam animaduerneretur, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret, id quod Tacitus lib. III. *annal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque susti necauit, quæ *decimatio* dicta fuit *lex patria* apud Romanos. Appianus lib. II. *de bell. cin. p. 766.* alibi *lex Petreia* dicitur, Id. p. 750., sed recte censet Casaubonus, *legem patriam, iusque legendum esse. Necessaria enim venia est, ait Seneca lib. II. de ira c. 10. ubi totus exercitus deseruit.* Hoc inuicem Tacitus lib. XII. *annal. c. 54.* reprehendit Felicem Palæstinæ præsidem, quod *remediis intempestiuis delicta**

§. XIII. Fluit exinde, collegiis seu societatis æqualibus ius puniendi non competere, (z) & quamvis pacto inter se certam pœnam determinauerint, illam tamen absque executione superioris esse inefficacem.

§. XIV. Neque qui docendi tantum munere funguntur, puniendi ius habent, (a) licet censu-

delicta accendisset. Nam iudice Cicerone lib. II. d. offic. c. 25. omnis animaduersio debet non ad eius, qui punis aliquem, sed ad reipublica utilitatem referri. Triumvirato inter Antonium, Lepidum & Augustum firmato sæuitum est grauius in proceres reipubl. Cesar Augustus solis percussoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat Florus lib. IV. c. 6. in f. Hæc quæque, nisi multa fuisset, etiam iusta cades haberetur.

(z) Pœnæ ratio potissima consistit in executione. Hæc collegium destituitur, quia deficit superior in collegio. Hoc vnicum tantum habet, vt si is, qui contra pacta collegii agit, qui stare pactis recusat, excludatur a collegio, quia hoc regulare est, vt societati renunciare debeat, qui se legibus societatis confirmare non vult. Quodsi tamen pacta illa confirmaverit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magistratu pœnæ a Principe determinatæ exigí possunt.

(a) Hoc imprimis pertinet ad sacerdotale officium, ex quo, quid de censuris ecclesiasticis censendum sit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud esse debebat, quam exclusio a cœtu fidelium, quia hæc non est pœna, sed ex natura collegii profluit, vt collegio excludatur, qui se non vult conformare ad leges collegii, secundum quas est institutum, quamvis, vt supra monitum, talis exclusio, cum ex affectu carnali fieri

probabiliter sufficere possit ad libidinem reprimendam subditorum.

§. XXVIII. Et denique cum malitia delinquentis crescat ex *intentione* eiusdem, ante omnia ad hanc respiciendam esse ius naturæ iubet, cum ob infirmitatem hominum culpa (p) excusationem quandam mereatur.

CAP. IX.

De

Iure imperantium exigendi a subditis subsidia.

§. I.

Societates & Collegia quæcunque carere non possunt bonis & redditibus, præsertim cum onera & sæpe longe maiora, ac quidem singuli (g) ferre debeant.

§. II.

pœna, quæ maxime hisce fontibus aduersatur: Sic delicta ex avaritia fluentia multa essent luenda, &c. ex ambitione vero, infamia aliaque ambitiosis contraria, & ita porro. Quod si enim avaris pœnam ambitioni contrariam imposueris, parum effeceris.

(p) Culpa facillime cadit in hominem, unde dolus potissimum coercendus, & inde quoque est, quod animus distingvat delicta. Non tantum autem is delinquere videtur, qui *consilium directum* delinquendi habuit, sed etiam *per indirectum*, seu qui illud maxime voluit, ex quo sciuit delictum hoc vel illud necessario secutum esse.

(q) Si singuli bona non habent aut redditus, vel *mendicando* possunt suam sustentare vitam. At societates civiles

§. II. Ex quo etiam est, quod cuilibet Collegio probato permissum sit, habere arcam communem, & constituere administratorem, (r) qui redditus Collegii administret.

§. III. Et qui in societatem aliquam se conferunt tanquam *membrum*, ad conseruationem istius societatis obstringuntur, vt necessaria, conferant subsidia, & onera subeant. (s)

§. IV. Societates ciuiles grauioribus ex causis adhuc indigent variis subsidiis, quo grauiores expensæ sunt faciendæ in administrationem, & defensionem Reipubl. (t)

§. V.

viles in republ., quæ grauißima habent onera, habere necessario debent, vnde hæc ferant. Quo intuitu *verum reip.* in tributis consistere ait Vlpianus *in l. 1. §. 20. de quest.* Loquor autem de collegiis *ciuilibus*, in quibus prout finis præstitutus maiores sumtus requirit, eo pinguiores quoque redditus habere debet.

(r) Probat hoc Ictus *in l. 1. ff. si vniuers. nom.* Idem in ecclesiis obseruatur, quarum singulæ sua propria bona & redditus habent. Antequam olim approbatæ essent, integrum illis non erat, bona aut redditus possidere. Vnde *ius constituendi administratores bonorum* proprie ad ecclesias spectat.

(s) Hæc conclusio etiam naturalis est, cum qui vult finem, velle etiam debeat media ad finem facientia. Qui se collegio adiungit, pro *conseruatione* eius quouis modo laborare, nec tantum commodum querere, sed etiam onera ferre debet, cum naturale sit, apud eum esse incommoda, qui commoda querit. Sic quando ecclesiæ sunt reficiendæ, parochiani ex hoc principio adstringuntur, vt sumtus refectionis ferant.

(t) Vere admodum Tacitus *lib. 4. Histor. Nec quies gentium*

§. V. Vtrobique itaque Collegii membra obligantur ad præstanda subsidia, sed inæquali iure; in æquali societate quidem *ex præcedente pacto*, in inæquali *ex imperio*, (u) cum penes Impe-

sine armis, nec arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Verum expensarum non vna ubique & eadem ratio est. Alicubi minora, alicubi maiora subsidia requiruntur, cuius ratio potissimum est petenda *ex ratione administrandi rempubl.* Quod bonus Pater familias in priuata domo, id Princeps in Republica; vterque modum in expensis faciendis seruare studet, vel ad minimum studere debet. Sed pater familias largiter viuens eodem modo bona dissipat, sicut Rex profusus bona subditorum. Cum tamen tributa & vectigalia deberent esse *patrimonium imperii*, vt ait Florus *lib. III. c. 13. n. 4.* quia his demum *respublica sustinetur*, & ita non facile diminuenda, vt Senatus censuit contra Neronem apud Tacitum *lib. XIII. annal. c. 51.*

- (u) In Collegiis subsidia per modum *pacti* conferuntur; sed in *republica* per *modum imperii*. Vt ut enim imperantes aliquando leniori via vtantur, & per preces collectas exigere videantur, constat tamen, preces imperantium magis esse *imperia*, & ita tales collectæ precibus imperatæ non amittunt naturam suam. Principes boni se accommodant ad naturam subditorum, qui sponte agunt, quæ precibus exiguntur, inuiti autem, quæ per imperium. Multa huius generis habet Klock *de contribut. c. 1.* Loquor de imperantibus proprie dictis, & independentibus. Reges germanorum, qui suadendi magis, quam imperandi autoritate pollebant, nihil *iure imperii* exigere poterant. *Mos est*, inquit Tacit. *de Mor. german. ciuitatibus Vltro & Sviritim cum terre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subuenit.*

(*) Obl-

Imperantem sit, exigere subsidia ciuilia a subditis. (*)

§. VI. Neque itaque hoc ius exigendi subsidia ciuilia imperanti præcise adscribendum propter *dominium* aliquod *eminens*, (x) cum alio ex fundamento eius ratio satis constet.

§. VII. Præterea nec inferior magistratus *in re suo* imperare potest subsidia, si vel maxime

Iuris-

(*) Obligantur itaque subditi tanquam membra imperii ciuilis, præsertim quia sumtus fiunt in communem salutem reipublicæ, h. e. *pro pace & tranquillitate seruanda*, vt scil. quilibet subditorum possit secure frui tranquillitate, patrimonii sui commoda pacifice percipere, neque vim aut deprædationem ab hostibus metuere, in quo singulorum insignis consistit utilitas. Et cum, hæc *publica tutela* pro omnibus suscipiatur, æquum quoque est, vt ab omnibus subsidia necessaria huc facientia conferantur. Collimat huc Iustinianus in *Nou. 16. aiens*: *Non aliter conseruare licet rempublicam, nisi præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copia, & resistatur hostibus, ac per agros & vrbes agantur excubie, perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & vrbes, denique omnia alia proueniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.*

(x) Non dico, quod non possit inde ratio aliqua peti, sed id tantum assero, inde *unicum fundamentum* petendum non esse. In collegiis æqualibus non datur *dominium eminens*, & tamen obligatio singulorum ad est ad subsidia collegio præstanda; Et deinde, prout supra id explicuimus, magis hoc dominium videtur respicere ad *casum aliquem necessitatis summe*. At subsidia sunt *necessitates ordinariæ & quotidianæ*.

iurisdictionem omnem habeat, (y) nisi consentiant subditi, vel ex imperantis indultu *expresso vel tacito* eidem certæ præstationes debeantur.

§. VIII. Vtrum autem consensus plurium sufficiat, an vero vel singuli consentire debeant, ex *causa*, propter quam subsidia præstanda, statuendum est, (z) quæ si commune bonum

(y) Iurisdictioni, quam magistratus habet, non coheret *ius indicendi tributa*, quæ *vi imperii summi* indicuntur. Iurisdictionis enim suis inclusa est limitibus, & magistratus subalterni nullum aliud ius exercent, nisi quod iis commissum. Quod si tamen expensæ faciendæ immineant, pro ciuitatis peculiari sustentatione, ciues consentire debent, & sic sunt *collectæ conventionales*. Equidem plures sunt ciuitates municipales, ubi certa subsidia sunt præstanda, sed illa debentur vel ex antiqua imperantis concessione, vel olim a magistratu indicta sunt, propter concessam *generalem administrationem ciuitatis*, quæ cum sumtus requirant, tæcite quoque concessum videtur, vt tales præstationes exigere possint. Similiter & præsides prouinciæ tributa exigunt ex *generali commissione prouinciæ*, sed vt non suo, sed imperantis nomine ea exigant. Aegypti præfectum Tiberius grauius increpauit, quod grauiora tributa, quam iussus esset, exegisset, aiens, *tonderi meas oues, non deglubi volo* Sueton. in Tiber. c. 32.

(z) Nota est distinctio inter collectas *voluntarias* & *necessarias*, quæ tunc satis fundata est, ubi ex consensu collegii, & non per *modum imperii* indicuntur collectæ. *Necessariae* sunt, sine quibus non potest salus communis obtineri. *Voluntariae*, quæ non præcise necessariae sunt. v. c. Si ciuitas principi *die natali*, vel *honoris causâ*

num respiciat, sine quo ciuitas commode, subsistere nequit, vel maiora vota sufficiunt, alias singuli consentire debent.

§. IX. Tempore *necessitatis extrema* (a) tamen etiam magistratui inferiori hoc ius non esset denegandum.

§. X. Sic etiam *ius subcollectandi* [b] seu collectas ab Imperante indictas inter ciues distribuendi

sa vellet offerre munus aliquod, vbi singulos consentire debere existimarem, si prorsus ex libera voluntate hoc munus facere vellent. Huc referunt *den VVilkomfschatz* vti vulgo vocant, quæ collecta vnanimi eiuium consensu decernenda est. Christoph. VVintzler *de collect. cef. 4. n. 1.* Sic aurum coronarium olim erat voluntarium munus, & inde in *l. l. C. Theod. de auro coron.* Iulianus fanciuit: *aurum coronarium munus est voluntatis* &c. ex quo porro inferunt imperatores in *l. 6n. C. de aur. coron. ad collationem auri coronarii nominem absque consuetudine esse cogendum.*

(a) Ponamus ciuitatem obsidione cinctam esse, Principe absente; magistratus oppidani officium erit, ciuitatem in obsequio sui principis retinere, & cum hoc aliter fieri non possit, quam per subsidia, hæc quoque exigere tunc licitum erit, quod tamen magis fit ex *presumpta voluntate* & concessione imperantis. Ziegl. *de iur. mai. lib. 2. c. 1. 6. 19.*

(b) Suppono casum, si certa pecuniz summa ciuitati sit imperata. Qualis autem *proportio* in distribuendis collectis sit seruanda, id vel ex Principis committentis voluntate dependet, vel ex singulorum subditorum patrimonio, & redditibus æstimandum: Qui plus possidet, eo maiorem etiam vtilitatem ex publica tranquillitate percipit, & sic merito plus conferre debet.

buendi seruata æqualitate, illasque exigendi ex commissione imperantis, subalterno magistratui competere potest.

§. XI. Dependet quoque ex imperantis arbitrio *determinatio subsidiorum ciuilium* (c) & quantitas, quatenus vtraque salutis reipublicæ expedire videatur.

§. XII.

Ceterum qui se grauatos in subcollectando sentiunt, recurrere possunt ad imperantem, cum ita magistratus limites officii sui excefferit.

- (c) Dantur scil. varia genera tributorum, quædam *rebus* imponuntur, quædam *personis*, quædam sunt *mixti generis*. Prout itaque expedit, ita potest vel *rebus*, vel *personis* indicare tributum. Quanta subsidia sufficiant, optimus itidem est arbiter, quippe cui summa rerum commissa est, & huius æstimationem optime omnium scire debet. Merito tamen omnia ita prouidenda, *vt ratio questuum, & necessitas erogationum inter se congruant* Tacit. lib. XIII. Annal. c. 50. Legem hanc egregie obseruauit Valens, de quo Ammianus Marcell. lib. XXX. c. 30. *provinciarum aquisissimus tutor, quarum singulas vt propriam domum custodiebat indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in aduerandis reliquorum debitis non molestus*. Eodem modo Rex Romanorum Seruius belli pacisque munia non *virilim*, *vt ante*, sed *pro habitu pecuniarum ordinabat* Liv. lib. I. c. 42. quo factum, *vt in dites a pauperibus onera inclinata fuerint*, vt idem demonstrat c. 43. quod ante populo promiserat. *Iustum autem*, ait, *& reip. vtile hoc ipsum existimo*, *vt qui multa possident, multa conferant, qui vero tenuibus sunt facultatibus, pauca*. Dion Halicarnass. lib. VIII.

(d) Ratio

§. XII. Neque regulariter adstringitur ad *consensum suorum subditorum* (d) in imponendis collectis; nisi lege fundamentali aliter prouisum, vel ratio Reipubl. aliud postulat.

§. XIII. Imperari possunt hæc subsidia omnibus, qui vel in territorio degunt, vel saltem bona ibidem habent, cum etiam extranei bona ibidem possidentes fruuntur securitate reipubl.

§. XIV. Neque itaque ab hisce ciuilibus subsidiis quisquam se immunem præstare potest, nisi vel plane subsidia talia præstare non possit, (e) vel ex speciali gratia principis immunitatem obtinuerit.

§. XV.

(d) Ratio regulæ euidens est, quia ex *iure imperii* quicquid facit Princeps, *suo iure* facit; quod autem *suo iure* facit, approbatione ciuium non indiget. Ratio exceptionum etiam euidens est, quia etiam imperans legibus fundamentalibus adstringitur. Hinc in multis locis status prouinciales consentire debent in impositionem collectarum. Penes antiquos Germanos ex ratione reipubl. *peti non imperari* poterant collectæ. In imperio nostro collectæ ab imperatore per modum *imperii* non amplius indicuntur, sed *mutuo statuum pacto & consensu* determinantur. Ex quo facile constat, quid dicendum sit de vulgata quæstione, an vota maiora hic sufficiant, an singulorum consensus requiratur? de quo iudicandum secundum ea quæ dicta sunt ad §. VIII.

(e) Pauperes itaque per se imunes sunt. Ultra posse nemo obligatur. Bene Ictus in l. 4. §. 2. de muner. & hon. *Inopes onera patrimonii ipsa non habendi necessitate*

§. XV. Et cum nimia immunitatis concessio ceteros per consequentiam grauet, illa absque *gravi causa*, & *evidenti reipubl. utilitate*. non concedenda. (f)

§. XVI.

non sustinent. Inde quilibet obligatus est ad professionem suarum facultatum, & reddituum annuorum. Ceteri omnes cum sint eiusdem conditionis, eadem quoque onera subire debent, cum ratio æqualis inter subditos postulet, ut omnes æqualia ferant onera.

- (f) Quibus immunitas concedi debeat, determinat Imperans, neque enim iure naturæ quædam personæ ipso iure exemptæ sunt. De sacerdotibus forsitan hoc dicendum foret, si illud, quod apud omnes gentes peræque observatur, ex iuris naturæ dictamine perveniret. Nam pleræque gentes hunc sacerdotibus suis præstant honorem, ut eos a quibuscunque oneribus publicis immunes reddant. *Druides olim tributa vna cum reliquis non pendebant, militia vacationem omniumque rerum habebant immunitatem Cæsar. de bello gall. lib. VI. c. 14. n. 1.* Eodem modo Artaxerxes ex more vniuersali ita rescribit: *vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathineis & ministris domus Dei huius, ut vectigal & tributum & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos. Esdr. VII. 24.* Iosephus utique omnem terram tempore famis a subditis redimeret, tamen a sacerdotum prædiis abstinuisse legitur *Gen. XLVII. 22.* Ægypti sacerdotes enim maxima immunitate gaudebant *Diod. Sic. lib. I. c. 73*, quod etiam de Romanorum sacerdotibus constat. vid. §. seq. Imperatores Christiani Iudæorum sacerdotibus immunitates, quibus clerici fruebantur, indulgebant *l. 13. l. 15. C. Theod. de iudeis.* Et infinitum foret, omnium populorum scita circa immunita-

§. XVI. Non prodest tamen talis immunitas tempore *necessitatis extrema* (g), sed interim *suspenditur*, licet non plane tollatur.

§. XVII. Modus in determinatione subsidiorum desumendus ex *publica inopia & gravitate expensarum* in vtilitatem reipubl. faciendarum. Quicquid vltra Princeps in solam suam avaritiam extorquet, in eo officii limites transgreditur, & contra ius naturæ peccat. (h)

§. XVIII.

tem sacerdotum referre. Neutiquam tamen ex communi gentium more hæc immunitas iuri gentium aut naturæ adscribenda est, sed vnicè *enerationi & deuotioni*, quam erga sacerdotes, vtpote ministros Dei, habuerit. Cum enim adhuc subditi sint, paceque publica fruuntur, iure naturæ quoque oneribus reip. ferendis obnoxii sunt. Omnis itaque immunitas eorum est ex lege mere ciuili.

- (g) Sacerdotes vtutè apud plerasque gentes immunes sint, tempore belli tamen non excusantur. Sic *ultimam pensionem pecunia collata in bellum Macedonicum persolui placuerat priuatis*. Igitur Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio Quæstoribus vrbani visum est, ab omnibus Pontificibus hæc pecuniam exigi, melius commodiusque esse, *quod stipendium hoc toto bello non contulissent*, quam a reliquis ciuibus, quorum iam magna pars idonea esse desiisset. Itaque *magnum certamen cum omnibus sacerdotibus fuit quæstoribus vrbani*, cum hi antiqua sua, & sacrosancta priuilegia vel immunitates allegarent, Quæstoress ex aduerso necessitatem vrgerent. Ergo Tributos pl. appellarunt. Tribuni pronunciarunt, *sacerdotes nequicquam appellasse, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est*, Liuius lib. XXXIII. c. 28.

(h) Sunt hic duæ distinguendæ quæstiones (i), an subditi

§. XIII. Quicquid autem imperans respectu subsidiorum civilium subditis imperat, ad hoc eosdem recte cogit & imperio suo (i) coercet.

§. XIX. Similiter ab aduenis, & iter publicum per territorium facere volentibus recte subsidium aliquod exigit, tum respectu expensarum in itinera publica faciendarum, tum respectu securitatis & libertatis commerciorum. (k)

§. XX.

Principi possint resistere iniuste extorquenti tributa, quod nego, uti ex infra dicendis apparebit. (2) utrum Princeps iuste agat, si minus necessaria subsidia extorqueat. id quod nego etiam, quia boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. In statu turbido rei Romanæ, ubi bellis civilibus respublica lacerata erat, acerbissime imperata pecuniæ exigebantur. Multa præterea generatim ad avaritiam excogitabantur. In capita singulorum servorum ac liberorum tributum imponebatur &c. Cæsar lib. III. de bell. civ. c. 32. Sed cogitandum est, talia inter publicas calamitates, ubi respublica Romana in interitum suum ruere videbatur, contigisse, ubi magis per vim, quam iure agebatur, atque ira regulæ nullæ huius doctrinæ admitti poterant. Gravissime & simul pro more egregie de hoc argumento philosophatur Förstner ad Tacit. lib. 4. circa f. p. m. 441. ubi simul cautiones optimas adfert.

(i) Imperantur enim vi imperii, & subditi ad subsidia civilia obligantur ex subiectionis vinculo. Ergo coactio hic haud excludenda est. Interim certum est precibus sæpe plus obtineri, quam imperio, quod probat Livi-
lib. IV. c. 6.

(k) Quod notandum contra eos, qui vectigal iniustum esse

§. XX. Præterea ad ostendendum dominium vel imperium in mare, vel littora, quod iuri naturæ haud repugnat, non iniquum est, (1) si imperans nauigantibus quoque vectigal imponit.

§. XXI. Quæ res autem vectigalibus esse debeant obnoxia, & qua pœna affiendi defraudantes vectigal, ex imperantis determinatione pendet, neque hac in doctrina explicari (m) potest.

§. XXII. Quodsi viatores damnum in via publica passi sunt, multi imperantem obligatum

esse contendere satagunt, quod transeuntibus imponitur. His quippe etiam, utilitas singularis in eo quaeritur, quod secure commercia agere possint per aliorum territoria, & sic merito ad conseruandam illam securitatem, quæ sumtus requirit, aliquid contri-
buere debent.

(1) Ziegl. *de iur. mai. lib. 2. cap. 7. §. 13.* ex hoc *equitatem vectigalis maritimi* deducit. Postquam enim imperium in certam maris portionem sibi asseruerant imperantes, iure suo quoque in signum imperii aliquid exigunt; Sed etiam præterea ratio antea adducta hic quoque occurrit, quæ proinde hic non separanda.

(m) In hac doctrina tantum illa duo explicari merentur 1.) quod habeat *Ius determinandi collectas*, 2.) *Ius puniendi* eos, qui vectigal non solvunt, & quidem si extranei sunt, naturale est medium cogendi & coercendi *detentio corporis & bonorum*. Neque ita extraneis infertur iniuria, qui quamdiu commorantur in territorio alterius imperantis, eius legibus subiecti sunt. Si subditi sunt, pœnis aliis ordinariis subiecti possunt.

(n) Da-

tum esse volunt ad eius refusionem, si vectigal percepit. Verum id ex *ratione damni perpeſſi*, & *cauſa vectigalium ſolutorum* (n) iudicandum.

§. XXIV. Quod ſi damnum culpa ipſius viatoris contigit, (o) ſibi, non alii imputare hoc debet.

§. XXV. Si vero caſu fortuito ex viarum corruptione vel deprædationibus damnum datum, tunc ſi quidem vectigal ſoluit *ob ſecuritatẽ viarum*, vel *ob viarum reparationem*, ſine dubio damnum ipſi ab Imperante refundendum. (p)

§. XXVI. Quod ſi vectigal, ob commerciorum libertatem & ſecuritatẽ, ſolutum ſit, idem videtur dicendum. (q)

CAP.

(n) Damnum ordinariẽ iſ, cui imputatum eſt, ferre debet, non alius, niſi ſit, quod alii imputari quid poſſit, veluti quod debuiffet & potuiſſet præcavere damnum, nec tamen fecit, atque adeo per tertii culpam damnum contigerit.

(o) Quid enim ſi nimis onerauit currum? quod ſi anſam inimicitia dederit, vt ab hoſte in via publica violaretur? quid ſi debitam curam in vehendo non obſeruauit, vel in equis regendis.

(p) Naturale eſt, vt qui aliquid ſoluere debet pro facto ab altero præſtando, id quoque exigere poſſit; alioquin qui ſua culpa id non præſtiterit, tenetur ad damnum perpeſſum reſtituendum. Si vero caſu fortuito impeditus ſit, aliud dicendum. Quod etiam hic applicandum, vtut damnum paſſis exæcutio deficiat, & inde actio plerumque inanis ſit.

(q) Ita recte Ziegl. *de iur. maiest. lib. II. c. 13. §. 1. ſeqq.* Nam qui

CAP. X.

De

Iure imperantis circa ἀδέσποτα.

§. I.

STatus rerum naturalissimus (r) consistit in Deo, quod sint ἀδέσποτα, seu quod quidem hominum vsibus inseruiant, a proprietate tamen omni alienæ sint.

§. II. Dominium itaque, corrupto statu generis humani id postulante (s) demum introductum

qui commercia agunt per territoria extranea, subsidia soluunt propter securitatem commerciorum, quam si non habeant, respubl. eo ipso fidem illis tacite datam non seruat.

(r) Et hoc est quod Imp. in §. 1. I. de R. D. dicit, quasdam res esse *naturali iure* communes, cum Stoici sæpe *naturale* pro *statu naturali* sumant. Theologi contrarium sentiunt ex *Genes. II.* quasi statim Deus Adamo dominium dederit, ille vero hoc ad posteros transtulerit. Sed has fabulas alii iam satis profligarunt. Dedit DEUS hominibus *facultatem*, rebus in medio positis vtendi, non *dominium* seu *proprietatem* in singulas res. quin magis voluisse videtur, vt inter homines *communes* essent, & in tantum cuiusuis vsibus paterent, in quantum necessitas id postularet.

(s) Proprietatis origo est ex *inuidia* & *avaritia*, hæc enim denotat cupiditatem omnia sibi habendi, & appropriandi, & ab vsibus rerum sibi appropriatarum alios excludendi. Multiplicato genere humano, & amote mutuo extincto, mox a communionis recessum est, & singuli ad proprietatem inclinarunt, & quia *communio* inter corruptos homines est *mater litium*, non

dūctum est præcedente factō humano, i. e. *occupatione*.

§. III. Quæ vero occupata nondum sunt, nec commode occupari potuerē, mansere in statu suo naturali (t) & sic *ἀδερσολα* dicuntur.

§. IV. Quicquid itaque ab initio homines in res omnes iuris habuere, id, si in statu naturali considerantur, adhuc retinuerē, vt scilicet vacua a dominio, occupanti cedant. (u)

§. V.

aliud medium tollendarum litium fuit, quam vt dominia rerum introducerentur, & agris termini ponerentur. Atque id *iuri Gentium* adscribitur, quatenus absque dominii introductione non potuit subsistere generis humani quies. *Occupatio* autem est naturalis finis modus sibi res appropriandi, illas scilicet, ad quas occupandas ius naturæ omnibus facultatem dedit, quibus ita occupatis, alii ab usu eiusdem rei excluduntur. Et hoc est quod Nerua *ICtus in l. i. §. i. de acquir. vel amitt. possess.* dicit: *dominia rerum cepisse ex naturali possessione, quæ incipit ab occupatione.*

(t) Huc pertinent insulæ in mari repertæ, & alia plura, quæ nondum occupata sunt. Inde recte Boiocalus apud Tacit. *lib. XIII. anal.* censet, *sicut cælestium diu, ita terras generi mortalium datas, quæque vacuæ, eas publicas esse.* Imo nequidem omnia occupari poterunt, vel quod proprietatem effugerent, vel quod non necesse in eam fuerit, vt redigerentur, quibus enim homines facile carere, vel absque discordia *communiter* uti poterant, facilius primævam suam retinuerē indolem, uti sunt vastus oceanus, terræ omnem in habitationem perpetuam repudiantes &c.

(u) Hæc enim est natura *τῶν ἀδερσολῶν*, non quod acquiri non possunt, sed quod hæctenus nondum sunt occupata,

§. V. In statu civili receptum est, vt certus tractus terrarum, intra quem subsisteret respubl., *per vniuersitatem* occuparetur, & terminis circumscriberetur, (x) qua occupatione facta, quic-

cupata, & sic adhuc ante occupationem in statu suo naturali subsistant, donec ab aliis occupentur. Occupari autem non tantum possunt a *singulis* fundi, vel agri aliarque res mobiles & se mouentes, sed etiam ab *vniuersitate*, vel *populo* integri tractus terrarum, insulæ, & districtus quidam ipsius maris, vt scil. tractum talem in vniuersum quidem possideant, & singuli deinceps intra illum tractum aliquid sibi rursus approprient. Contra hæc principia videtur peccasse Grotius, existimans, mare a gentibus acquiri, & in proprietatem reduci non posse, quod quidem de *vaso* mari haud negandum, bene tamen de *accolente*.

- (x) Consistit quidem primario ciuitas in *vniuersione subditorum*, nec ita præcise ad certam & perpetuam adstricta est sedem, vt tamen eo *stabilior tutiorque* fiat, nullum conuenientius medium esse potest, quam vt in certo loco constituitur, & firmetur. Notæ interim sunt variz populorum migrationes, qui magis de raptu viuere, & nullibi subsistere, quam certam sibi sedem constituere amauerunt, vt interim rempublicam quandam inter se constituerint. De antiquis Germanis ipse Tacitus hæc memorat: *Nullas Germanorum populis vrbes habitari satis notum est, nec pati quidem inter se munitas sedes. Colunt discreti ac diuersi vt fons, vt campus, vt nemus placuit.* De Sueuorum gente ita Cæsar lib. IV. de bello Gallico c. 1. n. 7. *Sic neque agricultura, neque ratio, neque usus belli intermittitur. Sed priuati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere vno in loco incolendi causa, licet.* De Scythiis Arrianus rerum indic. libr. ait: *Scythæ arationem*

quicquid intra illum tractum continetur, ad rempublicam spectat. (y)

§. VI. Sicuti autem quæ ab vniuersitate occupantur, ad illam qua talem quidem spectant; ita tamen ratio ordinis ciuilibus postulauit, vt simul singulis peculiariter quædam res attribuerentur, & ita intra illum tractum loca quædam

nem non exercent, sed in plaustris degentes incertis sedibus vagantur, neque vrbes incolunt, quod etiam de Sclauis memorat Procop. lib. 3. histor. Goth. Conf. Dn. Hærtius in elem. prud. ciuil. P. I. Sect. 5. §. 18. Tales quoque olim Nomades fuisse, supra memoratum est. Verum postquam populi magis magisque cultiores redditi, certis tandem sedibus subsistere incepterunt, & tum quidem necessum fuit, certum tractum sibi appropriare, & terminis, quibus a vicinis distinguerentur, distinctis includere, quod territorium vocare solemus.

- (y) In hoc occupato tractu multæ quoque dantur res singulorum, sed quæ extra illas sunt, merito reipubl. adscribuntur, & sic ad *adespota* strictè loquendo referri nequeunt. Dicuntur *ἀδικοτα* quædam strictè, quæ ab omni proprietate vacua sunt, vt insula a nemine hætenus occupata, & hoc respectu, quæ intra territorium sunt, pro talibus haberi nequeunt, quippe quæ iam occupata sunt, quod terminorum circumscriptio indicat. Quædam *latius* ita dicuntur, quæ quidem per vniuersitatem occupata sunt, sed tamen ad *ἄσπ* promiscuos singulorum adhuc conceduntur, & hoc sensu etiam, quæ intra territorium sunt, vt syluæ, montes, lapides, valles, loca deserta, antra, aliquando *ἀδικοτα* dicuntur, quatenus singulorum vsibus post occupationem adhuc patent. Vnde nunc fluunt sequentes vsus.

dam *particularia* subditis assignarentur, quibus frui possent. (z)

§. VII. Quæ autem subditis (zz) haud assignata sunt, vel in eorum proprietatem venerunt, ad republ. pertinent, & in eius proprietate sunt. (a)

§. VIII. Et ita penes imperantem est, an singulos ad promiscuum & communem harum rerum usum adhuc admittere [b] an eosdem

(z) Nam quæ ratio ante conditas ciuitates homines induxit, vt, *multiplicato genere humano*, a communiōne recederent, hæc ratio eo magis, *introducitis ciuitatibus*, vbi homines cohabitant & arctius coniunguntur, postulabat, vt quilibet proprium quid haberet, nec in commune subditi agris & pascuis fruerentur. Cum enim status ciuitatum potissimum in vnione tot hominum consistat, illa aliter conseruari non potuit, quam vt singulis sua particularis regio, vt ita loquat, attribueretur. Sic itaque quædam in republ. pertinent ad *singulos*; quædam ad *republicam*, vt thesis sequens demonstrabit.

(zz) Sub his etiam *corpora, collegia & vniuersitates* in re publica comprehendo, vtpote quæ instar *privatorum* & subditorum iudicantur, & ita bona eorum non sunt bona reipublicæ, sed *privata*.

(a) Idem iudicium ferendum est de tractu maris occupati, & in dominium reipubl. redacti, cum non tantum terræ, sed etiam maria sub reipubl. dominium cadere possint, vti eleganter Cornelius van Bykershuck *diss. de dominio maris* ostendit.

(b) Quamdiu imperans, quæ extra singulorum proprietatem in territoriis repetiuntur, sibi soli aut reipubl. vñbus non adscripsit, *communia* vocantur, & singulo-

dem ab illo excludere, & res illas in vſus publicos conuertere velit.

§. IX. Intelligendum autem hoc tantummodo de illis, quæ ita intra territorium ſita ſunt, vt ſimiliter eidem cohæreant, (c) quæ tantum per vniuerſitatem occupata intelligi poſſunt: Ceteræ res hinc inde in territorio vagantes adhuc ad *ἀδικοῦς* proprie dicta referendæ ſunt. (d)

§. X.

ſum vſibus patent, vti multis locis adhuc ſunt lapidinarum ingentes, ſylvarum latiffimarum &c. & hoc intuitu *nullius* dicuntur h. e. non ſunt in *privatorum* bonis, & ſic nullius non *absolute*, ſed *reſpectiue* vocantur: cum alias omnino reipubl. ſint. Aſt quicquid in his imperans ſubditis indulget, hoc ex mera *gratia* facit, nec *ſuo iure* ſubditi vſum talem promiſcuum prætereſſe poſſunt. Quin potius *ſuo iure* imperans has res, reipubl. proprias, ſuo fiſco adſcribit, quia ille rempubl. totam repræſentat, & eius imaginem gerit. Sic itaque ad rempubl. ſpectant *montes, fontes publici, flumina, maria parua intra territorium ſita, inſulae in fluminibus natae, deſerta, valles, lapidinae, promontoria, viae publicae, loca alia ad ſingulos non pertinentia, mineralia, & alia ſubterranea* &c.

(c) Quas ad §. *antec.* recensui res, ſunt tales, vt ad imobilia quæ conſtanter & inſeparabiliter tractui occupato cohærent, referantur, & ita cum ſint pars territorii, ſimul quoque, integro tractu occupato, ſingulæ res occupatæ videntur, & hæcenus non ſunt *absolute ἀδικοῦς*.

(d) Sunt adhuc plures aliæ res, quæ territoriis non cohærent, & tamen ab omni omnino vacuæ ſunt proprietate, vt ſunt feræ beſtiæ, piſces in fluminibus, aves &c. Neque etiam quamdiu in hoc tractu vagantur, ad ipſum territorium pertinent, vel eius ac-

ceſſo-

§. X. Et hæc res naturali ratione cedunt occupanti. (dd)

§. XI. Possè tamen subditos ab usu huius iuris, acquirendi scil. hæc *adversaria*, excludi, vel inde patet; (e) quod libertas naturalis per leges civiles *ex iusta ratione* restringi, determinari, & imperans illa usibus publicis applicare queat, quæ singulorum patrimonium non laedunt.

§. XII. Quin quod subditi eo ipso non priventur iure quodam *questo*, sed tantum *acquirendo* (f) circa quod imperans facilius disporre potest.

§. XIII.

cessorium dici possunt; non magis ac avis in mea arbore sedens mea esse intelligitur. Sunt itaque feras adhuc omnino nullius ante omnem occupationem, nec in dominio singulorum, nec reipublicæ.

(dd) Saepè dictum est; per conditas ciuitates non omnem subditis adimi libertatem naturalem, & ita quoque non debet censerì, in statu civili indistinctè *ipso iure* singulis ius occupandi feras bestias ademptum esse, cum hoc nullo modo rationibus civilibus aduersetur, & plures gentes adhuc hodie vnice inde se alant.

(e) Veteres Moralistæ valde desudarunt in eruenda iustitia huius iuris. Disquisuerunt, quo iure princeps sibi potuerit adscribere *ius venandi* seu occupandi feras bestias; vid. Zigl. *de iure mai. lib. 1. c. 14. §. 14.* cum tamen venatio dicatur *iuris naturalis*. Sed tamen non est iuris naturalis pro *legè* accepti, sed *libertatis naturalis*; quæ tamdiu subditis salua manet, donec iusta ex ratione subditis restringatur.

(f) Ratio differentiz est; quod ius *acquirendum* proprie

§. XIII. Sic itaque iure imperans sibi soli vindicat (I) ius occupandi feras bestias, & vi huius iuris quoque recte de iure venationum disponit.

§. XIV. Asserto semel hoc iure, subditis haud amplius integrum est, prouocare ad libertatem naturalem, quin potius iam in crimen (g) incidit, quod antea erat libertatis naturalis, nisi expressa concessio a Principe doceatur.

§. XV. Si de concessione constat, firmitus ius (h) subditus habet, ac quidem antea ex sola libertate

non sit ius perfectum, *questum* enim denotat, quando res ad me iam spectat cum iure excludendi alios ab usu & prohibendi, ne in eius praeiudicium ab aliis quid inique fiat: Ibi non est res propria, vti hic: In iure acquirendo manent res *ἀδιόποτοι*.

(g) Prohibitio poenalis inducit delictum, licet antea res erat libertatis naturalis. Neque itaque amplius quis pro se praesumptionem habet, licet id negari non possit, tam diu pro libertate subditorum praesumi, donec de prohibitione constet, haec autem si adsit, iam per se praesumptio cessat. Ex quo etiam fluit, quod stante prohibitione is, qui ius venandi exercet, concessionem imperantis pro se allegare & docere debeat, imo etiam haec concessio solet plerumque esse restricta, quo casu quoque intra restrictionem exercenda est.

(h) In statu naturali quilibet in suo venari poterat, in loco communi vero quilibet absque praerogativa, sed vbi quis illud exercet ex *speciali concessione*, non tantum in suo, sed etiam in omnibus illis locis, ad quae concessio porrigitur, illud exercere potest. Manet

tamen

bertate habere poterat, scil. respectu *concessium*. Respectu *imperantis* non idem obtinet, quippe qui ius conuenationis adhuc exercere potest, nisi expresse hoc etiam remittit; Quamuis etiam ex aliis iustis causis illud reuocare valeat: Quicquid enim conceditur ab imperante, *subordinate* concessum esse intelligitur.

§. XVI. Ita vero sibi imperans ius venandi tribuere debet, vt subditi indemnes (i) præsistentur in aliis suis bonis.

§. XVII. Pertinet huc (II) *ius vindicandi loca deserta & inculta, montes siluasque*, cum hæ res per se proprie reipublicæ sint (k)

§. XVIII.

tamen penes principem semper suprema directio, quia regalia concedendo non *pruatiue* concessisse dici potest. Imo si imperans ius venandi intra certum locum concessit, non sibi aliquid adimere, & suam libertatem venandi restringere voluisse, sed tantum prohibitionem, quoad subditos in genere factam, soluere & laxare ratione certæ personæ præsumitur. Breuiter, quicquid princeps alicui concessit contra leges publicas, *saluo iure suo* concessisse videtur.

(i) Sic itaque non iniqua est sententia existimantium, principem teneri damnum refarcire, quod a foris datum in frumento, dum eas capere nequeunt. *Ziegl. c. 1. §. 29.*

(k) Potest itaque de *montibus* vario modo disponere, vt & de *locis desertis*, illa aliis colenda concedere sub certis decimis, quod hodie fieri solet; dicitur talis ager noualis *Neubruch*, vnde recte dominus territoria talia suæ referuat concessioni, quæmadmodum olim a Cæsaribus in feudum data sunt, inde tot locis vo-

§. XVIII. Ex iure in sylvas dependent plura alia iura, quæ communiter iura *Forestalia* (l) appellari solent.

§. XIX. (III.) Sic etiam iura *subterranea & mineralia* (m) omnis generis suo adscribere potest

cem *rode* tributum esse credunt, quod idem est quam *ausrotten*, quia locus incultus concessus fuit in feudum, ut in culturam reduceretur.

(l) vid. Myler ab Ehrenbach *de iure stat. & Princip. Imp. cap. 73. §. 1. seqq.* Huius iuris virtute imperans sylvis præficit præfectura, qui præcauet, ne per excisionem arborum eæ deuantentur, lignandi & pascendi usum in sylvis aliis concedit, statuta sylvestria condit. *Wald und Forst- Ordnung*, exercet & prohibet ius glandis legendæ, aliasque utilitates. v. c. *Holtz, Koblen zu brennen, Pech, Tebr* &c. iurisdictionem itidem in Forestum exercet. &c.

(m) Cum enim a singulis non possideantur, vel occupata sint, ad rempublicam spectant. Imo & hoc procedere puto, licet in priuatis bonis inueniantur, quia dominus fundi non statim possidet iure proprietatis mineralia, quod dominus fundi est, sicuti hoc argumentandi genere utitur Iure consultus in *l. 3. ff. d. A. vel O. poss.* Olim quidem hæc todinæ priuati iuris fuisse, & adhuc sunt, quamdiu imperans illas non sibi tribuit *l. 7. §. 13. fol. matr.* Sed si lege publica excludit subditos ab usu iuris, aliud dicendum. Sic iam olim teste Suetonio *c. 49.* pluribus priuatis ius metallorum ademptum est. Deuictis regibus Macedoniæ respublica Romana per Paulum pronunciauit, *metalli, auri atque argenti non exerceri, ferri & aris permitti. Linius lib. 45. c. 29.* Quomodum in Saxonia metalla minora priuatis concedi solent. De Philippo Rege Macedonum refert Linius *Lib. 39. c.*

est fisco, vt ad vsus publicos adhibeantur.

§. XX. Ita tamen hoc ius exercendum, vt illudsum maneat ius subditorum in fundis ad eos spectantibus.

§. XXI. (IV.) Ex hoc fundamento plures Respublicæ sibi adscribunt *thesaurum*, (n) qui itidem inter *admonita* refertur.

§. XXII. (V.) Item huc refero iura circa flumina, (o) vi quorum omnes redditus ex fluminibus perceptibiles sibi adscribere potest.

LIBER

24. quod metalla vetera intermissa reuoluerit, & noua multis in locis instituerit.

(n) Omnis thesaurus habet quidem dominum, sed quia ignoratur, pro eo est ac si non adesset dominus. Neque recte dicimus, eum possidere thesaurum, qui possidet fundum, cum ne quidem is sciat, ibi latere thesaurum. Iam autem absurdum est, alicui tribuere dominium earum rerum, quæ ab ipso ignorantur. Quamdiu autem fisco non adscripti sunt, occupantem cedunt.

(o) Fluunt inde varia iura, quæ hic quidem in compendio referam, scilicet (1) *ius piscandi* (2) *ius insularum*. (3) *ius aluei*, (4) *ius alluuijonis*. (5) *concessionis aquæ ductus*, (6) *concessionis molendini naualis*. (7) *ius pontonem habendi*, (8) *grana auri legendi*. (9) *ius grutiæ*, (10) *iurisdictionis in flumen*. (11) *ius disponendi de nauigatione*. (12) *ius veltigal nauigantibus imponendi*. &c.

LIBER III.
DE
OBLIGATIONE ET IURI-
BUS SVBDITORVM.

CAP. I.

De

Statu Subditorum vario.

§. I.

Um respublica quælibet potissimum *nexu subditorum cum imperante*, & illorum *inter se* constet, evidens est, ad ius publicum vniuersale quoque spectare *obligationes & iura subditorum* (a) *qua talium.* (aa)

§. II.

(a) Supra dictum, duplicem esse nexum (1) *imperantis cum subditis* (2) *subditorum inter se*, quatenus ciuili vinculo inter se coniuncti sunt. Non ergo sufficit, iura *imperantium* tantum considerasse, sed præterea, etiam vterius ex correlatis inspicienda sunt *iura & obligationes subditorum*, sicuti in societate qualibet hoc iuris est v. c. coniugali, vbi & *mariti*, & *uxoris* iura consideranda sunt. Præsertim autem hæc doctrina vel ideo est necessaria, quod non pauci sunt, qui vel nullum ius subditis adscribunt, vt Machiavellistæ, vel *nimum iuris* eis tribuunt, vt Monarchomachi, cum tamen ab vtraque doctrina maxime cauendum sit.

[aa] Habent enim subditi alia iura, quatenus considerantur simpliciter *vt homines*, de quibus hic non agitur.

Aliud

§. II. Sicuti autem *status personarum* vt plurimum *diuersitatem iurium* arguit, ita quin idem in *iure subditorum* (b) dicendum sit, dubium esse non potest.

§. III. Diuersitas status, prout inæqualitatem inducit, non est a natura, (c) sed in statu naturali omnes homines sunt æquales.

§. IV.

Aliud est *officium hominis*, aliud *ciuis*, vt Pufendorf. *de offic. hom. & ciu.* accurate distinxit.

- (b) Pro statu personarum iura variare certum est. Iam quidem omnes subditi intuitu principis in vno eodemque statu generali sunt, quod sint *subditi*; inter se tamen diuerso adhuc *statu speciali* gaudent, & sic diuerso vtuntur iure, tum respectu sui ipsius, tum respectu imperantis, quamuis etiam subditi respectu imperantis alium præterea ex eius voluntate induere possint statum, ex quo adhuc specialius imperanti suo obligantur.
- (c) Sensus huius theses hæc est, quod ante omne factum humanum, prout a natura homines generati sunt, homines sint æquales, nec alteri in alterum competat imperium, quo & tendit Icti monitum in *L. 32. de R. I. aiens: quod ius naturale attinet, omnes homines sunt æquales.* Nam quod de *imperio maritali* asserunt, id itidem non *necessarium*, sed *arbitrarium* est, nec generatio liberorum per se inducit aliquod imperium in patre, nisi quod *educatio*, quæ parentibus incumbit, absque *imperio* quodam in liberos esse nequeat, & inde per consequentiam *patria potestas* fluat. Interim tamen non talis inæqualitas in statu naturali obtinet, qualis est in *statu ciuili*, vnde, vt dubiis eo magis occurramus, admittamus in hoc casu hanc inæqualitatem in statu naturali in *sensu comparati-*

§. IV. Atque adeo omnes *aquali* inter se fruuntur *iure*, (d) & nihil huic *æqualitati* contrarium a quocunque fieri potest.

§. V. Introductis autem ciuitatibus, nata est simul *status diuersitas*, & maxima *inaequalitas*, (e) & quidem primo generalis, qualis est inter *imperantem & subditos*.

§. VI. Confistit hæc *inæqualitas* imprimis in eo, quod imperans adhuc *liber* sit, nemini obnoxius,

So; sed extra hunc casum omnes *æquales* inter se erant, & liberi quoque *ex post facto*, vbi propriam instituebant familiam.

(d) Iura naturam status sequuntur, atque adeo supra iam inde suppositum est; inter ipsos imperantes esse *æqualitatem*, nec alterum alteri cedere teneri, nisi pactum intercesserit, vel regulæ prudentiæ & decori aliud postulent: sunt enim imperantes inter se adhuc in statu naturali, & sic *æquales*.

(e) *Inæqualitas* hæc satis euidens est, qualis alias differentia est inter *parere & imperare*. Alii quidem iam ante ciuitates eiusmodi *inæqualitatem* fuisse, veluti in familia aiunt, sed illi supponunt, quod ex pluribus familiis ortæ sint ciuitates, id quod vniuersaliter asseri nequit. Est autem hæc tanta *inæqualitas*, ut vix maior reperiri possit; atque hinc facta quoque *inæqualitas iurium* inter imperantes & subditos. Sed hæc *inæqualitas* tantum attenditur, quatenus prædictæ personæ in statu illo considerantur; extra illum si considerantur, *sic homines*, subditi & imperantes *æqualibus* vtuntur *iuribus*, quia per susceptionem imperii, & subiectionem homines non amittunt naturam humanam, ut tamen, prout supra monitum est, iura subditorum intuitu imperantis, non tam efficacia sint.

(f) Hæc

noxius, atque adeo in statu naturali constitutus; subditi autem *libertatem naturalem* deposuerint, & suam voluntatem arbitrio imperantis subiecerint. (f)

§. VII. Hoc posito inæqualitatis summæ statu, simul constat, *iura* subditorum pauca, vel saltem *imperfecta* respectu imperantis superesse, & parendi gloriam magis in eis produxisse *vinculum obligationis*, seu *necessitatem* quam *libertatem* (g) agendi, sicuti in imperante mansit libertas agendi.

§. VIII.

(f) Hæc est quasi principalis ratio differentiæ, unde tot noua iura enata esse supra dictum est, quæ partim fiunt *ex iure libertatis*, quo adhuc fruitur imperans intuitu aliarum gentium, cum ille adhuc in statu naturali subsistat; partim *ex iure imperii*, quod præterea ei acquisitum est in subditos. Contra subditi, amissa naturali libertate, amiserunt quoque omnia iura, quæ antea obtinere, & imperio civili agnito, *grauissimam* subiere *obligationem & subiectionem*, quarum antea expertes erant. Unde evidens est, statum subditorum *magis* producere *obligationem* quam *iura*; cum contra status naturalis, seu libertatis ab hac obligatione speciali liber sit, & magis *iura* producat.

(g) Differunt *ius & obligatio* vt *libertas & necessitas agendi*; loquor autem de libertate & necessitate *externa* agendi, quatenus de iure naturæ aliquid libere quilibet agere, vel non agere potest, & inter homines absque sua voluntate ad aliquid faciendum cogi nequit. Imperans itaque quia *liber* manet, libertatem agendi retinuit, & ita infinitis gaudet iuribus respectu subditorum: sed *subditi* cum imperio & voluntati imperantis subsint, magis subsunt *necessitati agendi*, & si vel

§. VIII. Interim non vna eademque omnium subditorum est ratio, sed prout *adstrictior* est *libertas* agendi imperantis, ita subditorum *eminentiora* sunt iura, & status liberior.

§. IX. Licet enim propterea subditi non definant tales esse, tamen *necessitas* (i) ipsa agendi habet suos *gradus*, atque adeo in aliis *laxior* & *remissior*, in aliis *adstrictior* esse potest.

§. X. Prout ergo ciuitas vel *ab initio* confi-
tuta,

si vel maxime adhuc ius quoddam habeant, illud tamen valde *imbecille* est propter necessitatem agendi, qua premuntur propter statum suum.

(h) Iura correlatorum potissimum diiudicantur ex vtriusque natura. Neque enim naturam alterutrius recte ex correlatis possum considerare, nisi vtriusque comparationes instituerim. Consequenter quo magis libertas principis adstringitur, eo magis laxatur necessitas agendi in subditis, & vice versa; quo magis imperans libertate agendi gaudet, eo adstrictior est necessitas agendi in subditis. Neque adeo, *subditi* cum *seruis* sunt comparandi *simpliciter*, licet non negauerim, quorundam subditorum conditionem a seruorum subiectione vix differre.

(i) Necessitas per se non est vnius eiusdemque naturæ. Sic serui absoluta necessitate agendi ducuntur. Non eandem vbique sortem habent liberi, qui liberalius educandi, licet nihilominus sint sub patris imperio, neque eadem potestas hodie in vxores competit maritis, vti quidem olim. Simili ratione omnes subditi in eo conueniunt, quod imperanti subiecti sint, sed *modus subiectionis* variare potest, & hinc ordinariæ conditio eorum ex prima Reip. constitutione petenda.

(k) Per

tata, vel *ex post facto* paulatim mutata, ita status subditorum variat, (k) inter quos quidam *absolute parent*, & dicuntur *vel ἰσοχῆν subditi*, quidam maiori immunitate gaudent, & dicuntur *vel ciues*, vel *status Reipubl.*

§. XI. Ciuium autem & statuum Reipublicæ præminentia potissimum in eo conspicua est, quod in quibusdam (l) concurrant ad reipublicæ administrationem, salua tamen submis-

missio-

(k) Per inductionem omnium rerumpublicarum res potest probari; si bello deuicti sunt populi, absolute subditi inde oriuntur, qui necessitate agendi in omnibus vtuntur. Ceterum qui antea liber populus erat, & post sibi elegit imperantem, ibi certum & probabile est, eligentes vel saltem proceres ciuitatum sibi maiorem referuasse libertatem, qui *ciues*, vel *status prouinciales* vocantur, quod vel ex rerumpublicarum Germanicarum ratione & statu apparet. Alias quidem *ciues* dicuntur quoque illi, qui in Democratia concurrunt ad summa rerum, sed itidem hoc intuitu, quod maiorem retinuerunt potestatem, vid. Pufend. *lib. 7. c. 2. §. 64.* Submissio voluntatis vtrobi- que adest, sed diuerso modo. Ægre hanc diuersitatem admittit (Hobbes, sed experientia & ratio rerumpublicarum ipsi contrariatur.

(l) In hoc adhuc differentia conspicua est a statu vero Democratico, vel Polyarchico. Hic enim omnia iure Imperii per *concilium* vel *procerum*, vel *plurimum* expediuntur: sed status prouinciales, vel *ciues* in quibusdam tantum adhibentur in concilium, ita vt absque horum præconsultatione absolute imperans nihil determinare possit, in ceteris tamen adhuc subiecti maneat, & parent imperio imperantis.

(m) Sub-

missione in ceteris actionibus, quibus interesse nequeunt.

§. XII. Hæc submissio voluntatis, quæ subditum constituit, afficit magis *personam* (m), quam *bona*, quo intuitu proprie non est subditus, qui sub alio principe bona sita habet.

§. XIII. Præterea illa ipsa submissio voluntatis in constitutis iam rebus publicis non de nouo declarari præcise debet, sed *ipso facto* censetur fieri, quo quis in districtu & territorio imperantis commoratur, quia versari in republica alterius, & noluisse se imperanti submittere, hostilitas foret.

§. XIV. Atque adeo inde est, quod iudice
Gro-

(m) Submittere voluntatem imperanti, est declarare, quod actiones suas in posterum ad eius nutum in causis ad rempublicam pertinentibus instituere velit, & sic subiectio supponit *persona presentiam ordinariam* sub alicuius imperio, quo sensu quis ibi proprie subditus est, ubi habitat, & domicilium suum habet; non autem ubi tantum bona habet, quia suam voluntatem ibi non in omnibus submitit voluntati imperantis, licet ad *leges rebus dictas* in illa republica obstrictus sit.

(n) Alia ratio est *civitatis constituende*, quo casu voluntas nonnunquam expresse declarari potest, sed civitate iam constituta, natura ordinis non aliter patitur, quam ut qui vult commorari in eo districtu, debeat se accommodare ad conditionem communem omnium, qui ibi commorantur. Nam & paterfamilias, qui suæ præest domui, his potest leges præscribere, qui ædes suas intrare volunt.

(o) Con-

Grotio, peregrini, quamdiu in territorio aliquo commorantur, pro *subditis temporaneis* (o) habeantur.

§. XV. Quinam vero in classem subditorum sint recipiendi, & inter reliquos subditos tolerandi, (p) imperans solus (q) determinat ex statu

(o) Conclusio hæc fuit ex antecedentibus. Inde ius statuendi in extraneos, extraneos ibidem delinquentes puniendi, eorum personam vel bona detinendi, quod *arrestum* vocatur; ab extraneis subsidia exigendi, u. sibus reipublicæ inferuentia, illos excludendi a communi iure subditorum striete dictorum &c. fuit; quatenus tamen eis tacite est concessa immunitas singularis, qualis *legatis* solet concedi, in eo merito ab aliis sunt distinguendi. Ceterum a reliquis perpetuis subditis adhuc in eo differunt, quod nexu illo non contineantur, qui peculialiter inter *ciues perpetuos* constitutus est.

(p) Recipere extraneos in classem subditorum est *res mera facultatis*, receptos defendere, *necessitatis*, sæpe receptio extraneorum potest esse damnosa reipubl., quia mores subditorum ex commercio extraneorum corrumpi possunt, quod tunc inprimis attendi debet, si ingens multitudo in ciuitatem admitti perat. Romani quoscunque ascisciebant ciues. Audiamus Ciceronem *orat. pro Cornel. Balbo*, ubi fatetur nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam dissidentem a populo R. odio quodam, atque dissidio, neque tam fide beneuolentiaque coniunctam, ex qua nobis interdictum sit, ut neque adsciscere ciuem, aut ciuitate donare possimus. Atque id ipsum ex Romuli instituto fluxisse videtur, per ea, quæ refert Dion. Halicarnass. lib. II. ubi simul taxat græcorum mores. Dum græcorum mores, ait, cum his confere, non possum vilo modo laudare.

statu reipublicæ.

§. XVI. Potest tamen libertas subditos quoscunque recipiendi restringi vel fœdere (r) cum aliis gentibus inito, vel alio pacto publico, (s) vel

laudare illam consuetudinem Lacademoniorum & Thebanorum & Atheniensium, quæ de se ob sapientiam magnificentissime sentiunt: qui quod suam nobilitatem retinere vellent, nec vlli, nisi raro iura suæ civitatis importentur, (illud enim omitto, nonnullos etiam solitos esse hostes expellere) non solum nihil commodi ex hac sua arrogantia perceperunt, sed etiam maxima propter eam damna perceperunt. Damna ipsa in sequentibus referet, quæ recensere supersedeo. Terrarum Brandenburgicarum status florentissimus non minimum incrementum accepit ex peregrinorum receptione, quos tam indulgentissime habet habuitque. Rex noster potentissimus, qui Borussia scepra tenet, ut fere dicere possis, quæ incommoda ex exterorum receptione metuenda sint, compensati insigni accessione commodorum, quæ Respublica inde percipit.

- (q) Magistratus inferioris non est, recipere subditos, quos imperans lege publica recipere prohibuit. Inde vnicæ ratio petenda, quod receptio iudeorum principum regalibus adnumeretur. Cum enim tolerantia iudeorum ex principiis clericalibus semel generaliter interdicta sit, ut ostendi diff. *de caut. iudeor. tolerat.* inde si recipiuntur, ex sola dispensatione recipiuntur, quæ principi, non magistratui inferiori, competit.
- (r) Tale exemplum adfert Cicero *orat. pro Cornel. Balbo*, inquit: *quædam fœdera extant, ut Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Lapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorum a nobis civis recipiatur.*
- (s) Huc referre solent dispositionem instrumenti pacis,

quæ

vel lege fundamentali imperii. (t) *§. XVII.* Recepti subditi solent quidem ordinarie homagia obstringi, sed id non necessitatis absolute. (tt) sed metæ tantum securitatis gratia fieri solet.

§. XVIII.

qua captum esse volunt, principes imperii hereticos recipere non posse, quales omnes illi iudicandi, qui a tribus illis approbatis religionibus recedunt, & alii scetz v. c. Socinianorum, Arrianorum adherent: Ita enim in I. P. art. VII. in f. disponitur: præter religiones supra nominatas nulla alia in sacro imperio Romano recipiatur vel toleretur. Sed obseruauerunt iam alii, vsu sacrorum peregrinorum hic prohiberi, non receptionem hominum, his factis addictorum, si absque vsu sacrorum publico in provincia vel territorio degere velint.

(c) Huiusmodi lex fundamentalis erat itidem apud Romanos, vti ostendit Cicero *Orat. pro Cornel. Balbo* ubi ait: *Nos non possumus & habitus esse ciuitatis: & cuiusuis præterea: ceteris concessum est.* Qui ergo aliarum ciuitatum ciues manebant, non poterant ciues R. fieri. Pomponius Atticus, ne ius ciuitatis Romanæ amitteret, ciuis Atheniensis fieri recusauit, Cornel. Nepos in eius vita. Lege vero fundamentali id pronisum esse, itidem ostendit Cicero *tit. l. O iura præclara atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata, ne quis nostrum plus quam huius ciuitatis esse possit; dissimilitudo enim ciuitatum varietatem iuris habeat necesse est.* Sic itidem per leges publicas imperii non sunt tolerandi Zingati, vulgo Ziegeuner, genus hominum turpe & nefandum, quod variis legibus publicis cautum est. vid. Dn. Hertius *de subiect. territor. §. 10.*

(tt) Non ideo quis fit subditus, quia homagium præstitit, sed

§. XVIII. Sed præter homagium etiam aliis iudiciis subiectio solet & potest probari, si scilicet membra alicuius civitatis actus imperii in se admiserint, admittendo enim alterius in se imperium, (u) tacita submissio inde deducitur.

§. XIX.

sed per homagium illi, qui iam sunt subditi, publice profitentur, quod sint subditi. Solet proinde homagium tanquam *iudicium subiectionis* adhiberi, si dubius sit status subditorum. Neque vero heri aut nunc tertius hæc solennis homagii præstatio invaluit, sed iam antiquissimum est institutum. Apud Athenienses, qui in numerum civium cooprabantur, in hæc verba iurare debebant: *Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum adfitem, quocumque illis fuero. Dimicabo pro sacris & profanis siue solus siue cum multis. Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique, quam acceperim. Semper magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscunque piebis consensu decretis. Quodsi quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed bliscar tam solus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum mihi Dii testes & conscii sunt.* Io. Stobæus serm. XLI. Iul. Pollux lib. VIII. Onomast. c. 9. n. 25.

- (u) Necessarius respectus est inter imperium & subiectionem; qui admittit alterius imperium supremum, eo ipso libertatem suam negat. Huc refero (1.) si pareat civitas quædam mandatis emissis alicuius imperantis; (2.) Si pœnis eiusdem se subiecerit; [3.] Si comparuerit ad Diatas provinciales, ad sequelam &c. [4.] Si collectas ex imperio impositas soluerit &c. quæ materia sæpe occurrit in causis exemptionis, quia hisce & similibus probatur *exemptio*, qua probata, exempti sunt subiecti imperio exigentis.

x) Sic

§. XIX. Sed caueas, ne a *titulis* vel aliis externis *signis* (x) subiectionem petas, si cetera, submissionem voluntatis denotantia, desint.

§. XX. Fluit quoque ex haecenus dictis nullo iure *Chricos* exemptionem a statu subditorum prætendere posse, (y) cum fruantur Republicæ commodis, & in civili societate uiuant.

§. XXI. Imo quacunq; etiam dignitate, quis præfulgeat (z) siquidem in Republica quadam

(x) Sic quando *renouentia* inuitu ciuitas principem extraneum salutem *ansern gndigen Herrn*, inde nulla inferatur subiectio. Quando Electores ad Cæsarem scribentes se nominant *allerunterthänigste Churfürsten*, quando a Cæsare per mandata euocantur, quando Cæsar dicit: *WVr befehlen euch Churfürsten* &c. hæc & similia plane non conueniunt cum libertatis præsentis statum imperii, licet olim conuenerint: non enim infrequens esse solet, ut formulæ antiquæ & stylus curiarum durent, licet status Republicæ iam mutatus sit. Merito itaque status Republicæ non vnice iudicandus est ex huiusmodi externis rerum figuris, sed potius hæc formulæ iam aliam interpretationem accipiunt ex *præsenti statu*. Sane ignorantiam summam profiteretur, qui hodie ex formula iuramenti a statibus imperii præstari solita, *tren hold gedorfam und gewärtig seyn*, subiectionem eorum concludere uellet.

(y) Plenius hoc Dn. Cocceius *de Potest. fundat. in territ. c. 2.* ex omni antiquitate & rationibus naturalibus & ecclesiastica praxi illustrauit, & supra quoque de eo iam actum est.

(z) Sic multi principes in Gallia, Bohemia &c. item comites aliiq; subsunt imperio imperantium, licet di-

quadam vivit, subditorum classe eximi nequit, cum destitutus adhuc sit libertate naturali, & agnoscat imperium alterius.

§. XXII. Neque ordinarie aliud dicendum de vxore (a) imperantis, liberis ceterisque cognatis, nisi

gnitatem singularem habeant, quamvis ita non statim in *insanam sortem subditorum* sint abiiciendi, interim cum non sint liberi ab imperio imperantis, manent utique dependentes, & ratione imperantis *subditi* sunt.

(a) Querunt publiciste, an Augusta sit subdita? id quod negant, quod sit *socia thori*; sed hoc quidem quoad rationem *matrimonii* certum est, propterea tamen non statim est *socia imperii*, nam actus omnes imperii in solo imperante resident, atque adeo non dubium, quin possit iurisdictionem in eam exercere, qua *imperare*. Quid enim si de *adulterio*, vel *insidiis vite mariti* *fructis* suspecta sit? Adfunt non pauca exempla imperantium, qui ob has & alias rationes ius vitæ & necis in vxores exercuerunt. De liberis idem dicendum. An etiam in patrem vel matrem? Nec hoc negauerim. De Fabio maximo Plutarch. in *Apophthegm. Rom. p. m. 96. lit. a.* hoc refert, quod senectute eius ingrauescente, cum filius eius consul in publico magna hominum frequentia officio fungeretur, conscenso equo ad eum adiuerit. Sed cum filius misso lictore descendere eum ex equo iussisset, reliquis pudore affectis, defluit ex equo, at contentiore, quam ætas ferret, impetu accurrit ad filium, amplexusque eum, recte, inquit, *sapienter, fili, sentiens, quibus præsidiis, & quantum imperii maiestatem adeptus sis.* Conf. Liuius lib. XXIV. c. 43. Hodiernum exemplum Reginz Angliæ ostendit, imperasse eam, qua *Reginam*, marito, *vt subdito*. Quod hodie in Germania Principibus

nisi quod quaedam libertas & exemptio, his indulgeri solet.

§. XXIII. In eo quoque est differentia subditorum, quod quidam *immediate* parent, quidam *mediate*. (b) Hi subsunt aliis, qui tamen itidem intuitu imperantis pro subditis habentur.

§. XXIV. Ex quo fluit, mediatos non amplius esse subditos ei, cui olim *mediate* subiecti erant, quando ille, cui *immediate* subiecti sunt, non amplius ab imperio superioris dependet, sed suam libertatem recepit. (c)

§. XXV.

pibus denegetur imperium in apanagatos, magis est ex antiqua obseruantia, quam ex iure vniuersali. At in Gallia res seorsum sese habet.

(b) Sic multi nobiles habent suos subditos *ihre Vnterthanen*. Quando nunc quaeritur, cui adstrictius obligentur, sine dubio pro *imperante summo* est pronuncian- dum, quia huic ipse nobilis subest. Interim cum hic quaedam subordinatio adsit, cauendum, ne subordinatio evertatur. Obtinuit olim haec distinctio in Germania, vbi terrae quaedam fuerunt *mediatae* quaedam *immediatae*. In illis incolae vel subditi sub ducibus erant, hi autem sub Rege.

(c) Id iam applicari potest ad nostrum imperium. Communiter dicunt subditos imperii sub statibus degentes esse *mediatos*, item ciuitates esse vel *mediatas* vel *immediatas* &c. Quae omnia si sensu proprio secundum *s. anteced.* essent intelligenda, sequeretur, vt ipsi status adhuc essent subditi, quod neuitquam asserendum. Unde & in quaestione, *cuiusmodi subditi magis obligentur, an Imperatori, an Principi suo?* facilis sane est deci-

§. XXV. Non mutatur status subditorum, mutata persona Imperantis; licet enim huic submisisse tantum suam videantur voluntatem, tamen cum respublica per obitum imperantis non intercidat, sed maneat eadem, manet quoque status subditorum idem, (d) qui ante fuit.

§. XXVI. Si autem in totum extincta fit linea imperantis, cui ius imperii quaesitum, populus vel omnis, si *aqualis* est conditio omnium, vel saltem status Reipublicæ, si *inequalis*, redeunt ad primævam libertatem (e) quam vel

fio, quod huic magis obligentur, quia huius intuitu proprie sunt subditi. Et licet hodie ex antiqua forma nomina retineantur, sufficit tamen, quod mutata iam sit rerum facies.

(d) Huc pertinet illud Taciti *Lib. IV. annal. Principes mortales, Rempublicam atornam*, quod eo magis obtinet, si iure successivo imperium certæ familiae deferatur. Cum ergo ex primæva submissione semel subditi sint, cuicumque habenas tenenti parere debent, siue iam ex familia sit, siue voluntate ipsius imperantis alii imperium delatum, modo pacta non resistant. Sic itaque, qui territorium cum omni iure pignoris detinet, itidum exercet potestatem, & subditi huic parere debent, quod etiam dicendum de eo, qui *sequestri iure* Reipublicæ præest; licet enim uterque non habeat summam potestatem *proprio iure*, sed ex conventionem, subditorum tamen conditio semper manet eadem, cum imperium duret, quamvis per aliam personam nunc exerceatur.

(e) Est necessarius respectus inter subditos & imperantem. Hoc ergo cessante, deest, cui submittant voluntatem.

vel retinere, vel de nouo imperium alicui de-
ferre valent.

§. XXVII. Idem dicendum, si plures pro-
uincie antea inter se diuersae, postea sub vno
capite conuerint, & hactenus vnum quod-
dam corpus constituerint, tunc singulae libe-
rae & sui iuris erunt, (f) nisi de nouo in idem
consentiant imperium & nexum.

§. XXVIII

luntatem, atque adeo conditio subditorum mutari pot-
est, praesertim *potentiorum*, quod contigit in nostro
imperio, extincta domo Carolingica. Rem in Fran-
conia & Sueuia extinctis ducibus, quo ipso plures
ciuitates ad libertatem redactae sunt, non quidem o-
mnimodam, sed ne amplius ducum potestati sub-
essent.

(f) Exemplum extinctae lineae imperantis Germania no-
uit anno 912. in *Ludouico infante*. Prouinciae antea
cohaerentes liberae, & sui iuris factae fuisse videntur
i. e. *potuissent, si voluissent, & si expedisset, suo iure*
viri, & in plures abire particulares, & a se distin-
ctas, vel solum nexu systematico confederatas Res-
publicas; sed an hoc factum fuerit, quaestio facti est,
& ex historiis decidendum. Circumstantiae autem
temporum perscrutanti apparebit, omnino verosimi-
lius esse, respublicas illas Germaniae in pristinam re-
didiisse sortem, electo *Conrado*, cui cum nihil iuris
detractum sit, idem, quod antecessores habuere, le-
gitime exercere potuit, vti praelata docuit Dn.
Gundeling de statu Reip. German. sub Conrado 1. §. 4. vt-
que adeo ab hoc auro superioritatis territorialis initia
peti nequeant, sed longe ex aliis causis, quas per-
eudite explicat Dn. *Hertius de orig. & progress. special.*
Rom. Germ. Imper. rerum publ. Quia cum non omnes

§. XXVIII. Tum autem reuera recedunt a statu subditorum, si imperio imperantis non amplius proprie subsunt, nec suam voluntatem submittere tenentur eius voluntati, sed libere agunt, (g) licet figura antiqui imperii supersit.

§. XXIX. Sed etiam alii modi sunt, quibus conditioni subditorum provinciarum se eximere possunt, si internis seditionibus coactus imperans in libertatem consentire debuit. (h)

§. XXX. Status subditorum inter se, quo æquior est, (i) eo magis tranquillitas Reipublicæ

æqualitate a regibus Franciæ acquisita, & sub iugum redactæ sint provinciæ, dubitari posset, an quoque omnes & singula possent fieri liberæ.

(g) Sic itaque status imperii non amplius sunt subditi; nam (1) non dependent ab imperio Cæsaris, sed in suis territoriis libere agunt, omnia iura imperii exercent, nec (3) proprie illis Cæsar imperare potest, quin potius (4) ipsimet cõimperant, (5) quo nomine Cæsari adhuc obstricti sunt, magis eidem obstringuntur ex parte & ut Vasalli, quam ut subditi seu à imperio.

(h) Sicuti enim per bellum imperia sæpe constituuntur, ita sæpe provinciæ se in libertatem vindicant. De iustitia huius vindicationis ex circumstantiis diiudicandum.

(i) Inæqualitas mater litium est, & femina seditionis parit, quo magis paucorum potentia crescit: eo minus secunda est imperantis gubernatio; quod bene explicat Forstner in not. ad Tacit. p. 1. p. 143. seqq. Unde in Republica Hebraica maxima æqualitas semper fuit, donec in Regium statum degeneraret.

(k) Inde

publicæ obrinetur, cum ita *jure equali* fruantur.

§. XXXI. Sicuti vero per ambitionem ple-
ræque ciuitates ortæ, ita fieri aliter vix potuit,
quin etiam inæqualitas inter ipsos oriretur sub-
ditos, cum enim omnia per ambitionem rege-
rentur, necessarium erat, vt *instrumenta ambi-
tionis* (k) ex subditis adhiberentur, quibus *præ-
eminentia* præ aliis indulgebatur.

§. XXXII. Sic & *fama* & *existimationis* valor
inter ciues (l) maxime vigere vel vilescere in-
cipit.

(k) Inde est, quod in rebuspublicis regis plus valeat
potentia inter ipsos subditos, plus per *ambitionem* a-
gatur, quia hi, qui ad regimen simul adhibentur, &
simul quandam prærogatiuam habent, *proceres* dicun-
tur, item *nobiles*: ceteri, *serui* vel *ignobiles*. Regis ad
exemplum totus componitur orbis. Imperat hic, præ-
cellit ceteris, ergo quos rex adhibet ad administratio-
nem regiminis, prærogatiuam quærunt, quasi imagi-
nem imperantis gerentes, vnde nobilitas prima in re-
buspubl. orta. Sic Romulus statim sub auspiciis re-
gni subditos in *patricios*, qui *proceres* erant, & *plebem*,
qui infimæ conditionis homines, diuisit; sed euentu
apparuit, multa mala ex hac notabili inæqualitate or-
ta esse.

(l) In statu ciuili homines sunt *fama integra*, vel *dimi-
nuta*, quod ex iudicio aliorum dependet, quod in
statu naturali cessat. Contemptus quidem aliquis inter
gentes ex turpi facto oritur, v. c. qui pacta non ser-
uat, qui pacem vel foedera frangit, sed vt talis in-
famis fiat proprie, dici nequit, licet id quidem Pufend.
Lib. 8. c. 4. §. 5. existimet. Semper enim in statu na-
turali actionum suarum quilibet causas iustificas alle-
gare

cipit, prout nimirum quis ex vita sua vel inter *optimos ciues* haberi vel non haberi meritus est: nam in statu naturali cessat hic valor, quia iudicium alterius in alterum cessat.

§. XXXIII. Et hinc potissimum in statu civili attenditur distinctio: vtrum quis sit integre famæ nec ne? ad effectus scil. civiles, quatenus in corpore civili ei valor (m) quidam attribui debeat.

§. XXXIV. Sed & hi, qui integre existimationis sunt, ex *impositione imperantis* (n) cœeperunt inter se distingui quoad valorem civilem,

gare potest, quæ an veræ, an falsæ sint, nullius iudicio *decisivo* determinari potest.

(m) Valor quidem proprie prædicatur de rebus in commercio positis, quæ certam æstimationem ex impositione humanæ habent, ubi quædam res sunt, quæ nullum valorem & pretium habent; aliæ autem valorem quendam, sed variantem habent. Sic etiam in ciuitatibus civibus aliquis valor inter se attribui cœpit, & alius quidem *communis*, propter quem in genere in subditorum numero haberi potest, cui opponuntur isti, qui per turpia facta communem valorem amiserunt, ut propterea in rebus publicis pro putido membro haberi debeant, & quasi nullius pretii sint, adeo ut collegiis, aliisque honorificis actionibus interesse non possint.

(n) Omnis hic valor *adventitius* est, non *naturalis*, vti antea monitum, & hic valor aliis maiorem tribuit dignitatem, & maiorem efficaciam in negotiis civilibus, id quod ex particularibus rerum publicarum structuris metiendum.

[o] Sic

lem; secundum quem alii aliis præferuntur, & vt alii iis cedant, *iure perfecto* exigere possunt, quo ipso factum, vt certæ leges de *proëdria* sint introductæ.

§. XXXV. Hic valor potissimum sese exserit in excellentiori gradu honoris, & vel *sanguini* [o] in genere tribuitur ab imperante, diciturque *dignitas nativa*, omnibusq; liberis coheret, vel pro meritis personarum imponitur, & cum persona extingui solet, nisi ad liberos primos simul lege protrahi cœpit.

§. XXXVI. Quemadmodum autem valor hæc subditis ab imperante impositus tantum concernit *cives* inter se ratione reipublicæ, in qua sunt positi, ita evidens est, extra rempublicam valoris huius nullam haberi rationem, sed *ius tantum imperfectum* (p) producere.

§. XXXVII.

(e) Sic nobilitas sanguini coheret, & secundum varias dispositiones rerumpublicarum variat, variaque iura habet, quæ ex iure publico particulari addiscenda sunt. Generatim prærogativa eorum in eo consistit, quod maiori libertate gaudeant, nec in infimam conditionem subiectorum abiecti sint.

(p) Hæc conclusio fuit ex potestate circumclusa territorio ipsi. Nobilis Gallus prærogatiuam, quam in Gallia habet, non potest *iure suo* prætere in Germania, nisi forsan, vti communiter fieri solet, ex *complacencia* eidem tribuatur, nec si nobilis Gallus & Germanus in tertio loco concurrant, prætere hic potest, vt ille ei cedat, quia prærogatiua rempublicam non egreditur.

(q) Banni-

§. XXXVII. Sic etiam, qui infamis inter suos esse cœpit, non statim apud alios extra rempublicam (q) in eodem statu consideratur.

CAP. II.

De

Obligatione subditorum intuitu imperantis.

§. I.

Obligatio ex natura imperii & subjectionis potissimum consistit in necessitate agendi ex imperantis prescripto, quæ alias dicitur obedientia. (r)

§. II.

- (q) Bannitus extra imperium potest a Rege Galliæ ad omnes admitti honores, quoniam infamia se non extendit ultra territorium, quod etiam in relegatis cum infamia ex academiis dicendum est. Et si vel maxime infamia perpetuo & ubique personæ cohæreat, posset tamen extra rempublicam ab alio imperante aboleri ad effectum, ut intra ipsius territorium ad omnes dignitates admitti queat.
- (r) Imperans se refert ad subditos, ex cuius imperii indole sequitur, ut ei sit obediendum, adeoque inde statim regula juris: *imperanti pare.* Si enim ei non esset parendum, non foret imperans. Quin cum respublica tota hac mutua relatione cohæreat, & præterea societas inæqualis sit, *obediencia* per se inde fluit. Inane foret imperium sine obedientia. Non sunt subditi, qui ad obedientiæ leges non sunt adstricti, licet imperans quidam quoad *nomen*, non quoad *rem* in tali republica detur: Apud Germanos antiquos fuisse reges *autoritate magis suadendi quam imperandi*: et-

go nec

§. II. Dependet hæc ipsa obligatio ex *submissione voluntatis & agnitione imperantis* (s) quæ si in totum deficiat, obligatio quoque cessat.

§. III. Et quia hæc obligatio salutis humani generis prospicit, & ex præcepto legis naturæ venit, & præterea in statu civili absolute necessaria, hinc etiam fringit conscientiam. (t)

§. IV.

go nec subditos proprie dictos habuere, cum non *vi*, sed *precibus*, non *imperio*, sed *consilio* omnia peragere debebant. Prout itaque ratio imperii se habet, ita quoque de *subiectione* iudicandum.

(s) Ab initio quidem republicæ plerumque violenta subiectione ortæ sunt, sed, iis semel introductis, omnes, qui rempublicam intrant, se submittere, & imperium imperantis agnoscere tenentur. Imo qui antea liberi populi erant, statim obligationem hanc subeunt, quoties se voluntati vnius subiiciunt. Et sic obligatio hæc *ex pacto* quoque *tacito* deduci potest, prout supra id expositum. Imo ne quidem submissio sufficit, si ne quidem ab imperante recipiuntur. Sic Afri cum Pœnis bellum gerentes ad Romanos confugerunt & *futuros se sub imperio Romano dixerunt, si illis videretur, non sunt tamen recepti.* Appianus. de bello Punic. p. 7. edit. Amst. Sic quoque victi in bellis se submittere victori tenentur. *Quamdiu adhuc resistunt, hostes, non subditi sunt, atque adeo cessat omnis ad parendum obligatio.* Neque hæc obligatio pro inani habenda, quod *violenta* sit, cum vis in statu belli pro *iniusto* medio haberi nequeat, quippe quod inter gentes, ut licitum medium acquirendi imperia, receptum.

(t) Id ipsum est, quod Paulus inculcat *Rom. XIII. conf. Grot. lib. 1. c. 4. §. 4.* Obligatio in conscientia dicitur, quæ simul internam obligationem inducit, ut si contra agamus, Deum lædamus, omnis boni ordinis au-

tores

§. IV. Comprehendit autem hæc obligatio necessario in se (1) *renunciationem omnis resistentiæ*, quæ in statu naturali obtinuit, (u) cum renitentia pugnet cum obedientiæ vinculo.

§. V.

torem & approbatorem, Cum itaque hæc obedientia in hominum salutem a Deo approbata sit, non potest non inobedientia Deum lædere. Accedit, in ipsa felicitatem totius reipublicæ contineri, quam supra in unione quæsi, hæc autem non aliter obtineri posse evidens est, quam si omnium voluntas imperantis voluntatem sequatur, id quod per obedientiam fit. Optime hoc animadvertit Agesilaus, qui interrogatus, quam ob causam Spartani aliis feliciores essent? respondit: *Quia plus quam alii se exercent imperando & obediendo.* Plutarchus in *apophthegm. Læcon. p. m. 212.* Idem quoque Agis Archedami filius interrogatus, *quam disciplina maxime Sparta exercebatur?* corroboravit, respondens: *peritia imperandi & parendi.* Id. *ibid. p. 215.* Eleganter id ipsum Chrysanctus apud Xenophontem *L. VIII. Cyrop. p. m. 201. lit. a. b. c.* illustravit, & inde perpetuam républicarum felicitatem deduxit his verbis: *Cogitate, quanam urbs bestium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? qua amicorum urbs conservari possit ab iis, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus vultoria potiri possit? quomodo facilius possint in præliis homines vinci, quam ubi ceperint seorsum singuli salutem proprie consistia capere? quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis, qui se potioribus haud parent? quæ urbes legitime administrantur? quæ domus servari queant? quo pacto naues eo perveniant, quo tendunt? Nos ipsa es commoda, quæ modo nobis adsunt, quanam alia ratione magis comparavimus, quam principi parendo &c.*

(u) In statu naturali homines æquales sunt, ergo ad resistendum

§. V. Quibus positis perspicuum est, populū, qui imperio alterius paret, nullam retinere maiestatem seu summam potestatem, (x) id quod statuunt Monarchomachi.

§. VI.

stendum proclives, inde *bellum*. Sed in statu *civili* necessario a statu illo renitendi recedendum fuit, alioquin potius dissociata multitudo, quam civilis societas foret & status belli non cessaret. Accedit, quod obedientia statim cesset, ubi resistentia potest locum habere.

(x) Contradictionem iuoluit subditos habere quandam maiestatem h. e. summum imperium, & tamen eos debere obedire, eosque renunciaisse resistendi facultati. Monarchomachi id ideo asserunt, vt populo ius tribuant insurgendi contra imperantem, si male agat, sic enim putant, populū superiore esse, quā sententia perniciosior in hac disciplina reperiri non potest. Nec obstat, quod imperium *propter populū* sit, & sic ex nobilitate finis populū superior iudicari debeat, nam hoc tantum ad *officiū imperantis* pertinet, quomodo ipse debeat esse comparatus, non vero ad *iūs populī*. Sic & pater vtilitatem liberorum quaerit, non tamen liberi superiores sunt, & patri resistere possunt. Inde non possunt non arma subditorum, contra imperantem mota iuri publico vniuersali repugnare. Cum contra Emericū Hungariz regem a fratre Iuniore Andrea arma sumpta & subditi ad seditionem deducti essent, & iam res ad praelium spectaret, Emericus depositis armis & stipatoribus, corona sceptroque ornatus per mediam aciem seditiosam incescit, illamque his verbis compefcuit: *Non cum mortali vobis res est, miseri, sed cum eo, cui prae diuina dignitate supra mortalitatem aliquid accedit. sub omnipotentis Dei tutela reges degunt, quorum lesa Maiestas sine*
populo-

§. VI. Sed voluntatum submissione semel facta imperanti etiam duro, impio, & infideli patendum, (y) nec sub prætextu impietatis aut, heresios

populorum exitio expiari potest. Bonfinius rer. Hungar. decad. 2. l. 7.

- (y) Contrarium plures antiquitus censuerunt, tam Ethnici quam Christiani. Satis notanter ait Seneca in *Herc. fur.* *victima haud ulla amplior potest, magisque optima mactari Ioui, quam rex iniquus.* Clerus Romanus ad stabiliendam suam potestatem populo impie persuadere tentavit, regem impium, h. e. a clero non dependentem, non esse regem. Sic Nicolaus Pontifex Lotharium regem esse negat propter commissum adulterium, si tamen, ait, *rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refranat, sed lubrica enervatione magis illicitis eius motibus cedit c. 21. c. 2. qu. 1.* Similia in patrum scriptis passim obveniunt. Hoc intuitu Clerici autores fuisse videntur, ut reges electi iurare & sollemniter promittere necessum haberent de pietate & iustitia conservanda, ut si regem impium deprehenderent, iam amplius eidem subditos non obligari crederent, qualis est impia Rossæi philosophia, qui talem regem impium Tyrannum esse allegabant, hunc autem legitime a quovis interfici posse, imo interfectorem adhuc præmiis affici debere voluere. Atque hæc philosophia est illa pestis nefanda, quæ rerum publicarum eversionem procuravit, suffragante clero impio. Magis sobria certe philosophia veterum Christianorum fuit, qui Iuliano Apostatæ non denegaverunt obedientiam ob apostasiam. Ab hac impia sententia proflexerunt seditiones & bella civilia, quæ tamen iudice Plutarcho in *Bruto c. 17.* *peiora & deteriora sunt tyrannide & iniusto imperio.* Breuiter, sicut princeps propter impietatem non amittit imperium, ita subditorum obligatio durat. Si amitteret illud, vel

haereseos (z) ei obedientia deneganda.

§. VII.

vel ex *natura status civilis* hoc fieri dicendum esset, quod absurdum, cum potius statui civili eiusque quieti repugnet, vel ex *precedente pacto*, quod tamen hic deficit, & si vel maxime adsit, deest tamen, qui de eo iudicare possit, cum populus *proprio iudicio* se obligationi eximere nequeat.

- (z) Romanae aulae ius publicum aliud docet, quod ita principes Hierarchiae & iugo cleri se subducant, & quasi rebelles fiant, quod dogma mirifice excoluerunt ab omni tempore hi, qui societatem Iesu profitentur. Bellum omnibus regibus haereticis grauisimum indixit iam olim anno 1592. VVilhelmus Rossæus, vel, quâ sub hoc nomine latitat, Gilbertus Genebrandus in *tr. de iusta reip. Christ. in reges impios & haeret. potestate*, ubi reges haereticos non esse reges, sed excommunicandos, imo bello persequendos contendit. Quantas turbas seditionesque hoc impium dogma excitauerit, historiae omnium seculorum loquuntur. Facile vero apparet, hoc dogmate nefando aulam Romanam tantum intendisse, imperantium potestatem supremam supprimere regiaeque sceptrâ pedo suo subiicere. Est in bibliotheca regia Berolinensi Codex MStus Gratiani antiquissimus, seculo XIII. manu elegante in membrana conscriptus, ubi prima litera decreti Gratiani, Ha scilicet, in parte superiore Pontificem, altera manu benedicientem, altera manu fasciam quandam tenentem: in parte infima literae, imperatorem altera manu gladium, altera praedictam fasciam apprehendentem representat, ipsi fasciae vero hic notabilis & simul fastuosus versiculus inscriptus legitur:

Rex ego sum regum, lex est mea maxima legum.

Te facio regem, tu rectam dilige legem.

qua sententia totum ius publicum aulae Romanae, vniuersali e diametro contrarium, depingitur, insimul-

§. VII. Multo minus Pontifici vel vlli alii potestas erit, vinculum obedientiæ, quo subditi constringuntur, relaxandi. (a)

§. VIII.

que ostenditur, Reges tam diu reges esse, quamdiu *rectam* diligant *legem*, h. e. cleri Romani placita. Vtinam vero omnes eodem ausu pontifici restitissent, quo Philippus Pulcher Bonifacio VIII! sed forsan in aliis non defuit voluntas, quin subditorum superstitione executionem impediuit. Hæresis, nec religio ipsa, quæcunque sit, statum publicum tollit, mutat, aut eam afficit, & res conscientiæ est, quæ sicuti subditis est relinquenda, ita eadem libertate imperantes multo magis frui debent. Est hæresis *dissensus a religione dominante*, & ita nouam *sectam*, vel, vt loquuntur, *nouam religionem* constituit, quæ iura imperii non concernit, cum ethnici reges idem imperium, quod Christiani gerunt, optimo iure exercent.

- (a) Vinculum obedientiæ est ex propria subditorum submissione, qua imperanti simul potestatem in se dedunt. Aut itaque imperantes alteri subsunt, aut non. Priori casu non sunt imperantes, cum possint a superiori deponi & actionum suarum rationes eidem reddere teneantur: Posteriori deficit superior, qui vinculum subiectionis in subditis tollere possit. Equidem Pontifex imperium in imperantes sibi arrogat, & vi huius tot imperatores excommunicauit, subditosque a vinculo subiectionis absoluit. Ast talis relaxatio *iuri vniuersali* e diametro repugnat, quod singulis rebus publicis *independentiam* tribuit, & hætenus monstruosa illa Monarchia, cui etiam reges colla submittere deberent, ab omnibus seculis ita impugnata est, vt quæ a Pontifice acta sunt, *vi, astutia & subdolis artibus* gesta sint. Nulla grauior pestis rebus publ. imminere potuit, quam hæc sacra Tyrannis, quæ Monarcho-

§. VIII. Et in hoc principio naturalissimo consenserunt omnes, quibus curæ cordique salus reipublicæ fuit, nec studio Hierarchiæ abrepti sunt. (b)

§. IX.

narchomachismum adhuc superat, cum prætextu *authoritatis diuinae* adhuc instructa sit, quæ facile vulgus superstitione captum decipere potest. Sensit Germania hanc pestem, cum Henrici IV. & Friderici I. exautoratio subditos armaret, & bellum ciuile excitaret, vt fere dicere possis, non grauiorem hostem vnquam rebuspublicis imminuisse, quam Pontifices, qui animam & spiritum rerumpubl. extinguere conati sunt. Et forsitan illa pictura, de qua ad §. *precedentem* mentio facta, adumbrare voluisse videtur Friderici I. fata, quorum memoria eo tempore adhuc recens erat. Sed ab hac Tyrannide respublicæ hoc tempore prouidentia diuina liberatæ sunt.

- (b) Haymo Episcopus Halberstadiensis in c. 13. ad Romanos conuenienter ait: *Sive bona sit illa potestas sive mala, quicumque ei resistit, subtrahendo seruitium ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quem ei debet præbere, Dei ordinationi resistit & dispositioni, cuius ordinatione illi principantur.* Veteres Christiani aperte profitebantur, se pro imperatoribus ethnicis, qui in ipsos tamen sæuiebant, preces fundere, ceu pluribus ostendi *diss. de iure precum publ. c. 1. §. 10. seqq.* Aeneas Syluius *lib. de ort. & aut. Imp. Rom. c. 16.* in hunc sensum ita loquitur: *Tolerandum est patienter, quicquid princeps facit inique, expectandaque est vel successoris commendatio, vel supermi correctio iudicis, qui violentias & iniurias non sinit esse perpetuas.* Cum Darius a Bello lethaliter vulneratus esset, Alexander hoc nefandum facinus vindicare studuit hac ratione, *quod ad ultionem pertineat, iam non suam, sed exempli, cæcumenicæ o-*

§. IX. Quatenus tamen voluntatem suam submittere potuerunt, & voluerunt, eatenus obligantur, & ita in hac obligatione censetur exceptus ipse Deus, tanquam superior. (c)

§. X.

minium regum esse causam, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse, quippe cum in altero iustitia eius, in altero etiam utilitatis causa versetur. Justin. lib. XI. c. 15. Curt. lib. V. in f.

- (c) Notum est vulgatum: Deo magis obediendum esse, quam hominibus, h. e. quævis extrema potius esse toleranda, quam ut secundum præceptum principis illa agamus, quæ voluntati Dei aduersantur. Veritas huius asserti satis certa est, sed non raro homines sibi fingunt præcepta Dei, ut sub hoc prætextu obedientiam imperantibus denegent. Iussus erat Ambrosius, ut templum traderet imperatoris delegatis, responderet: *Mandatur: trade basilicam b. e. dic aliquod verbum in Deum & morere, nec solum dic aduersus Deum, sed etiam fac aduersus Deum.* Ita interpretabatur Ambrosius mandatum imperatoris, de templo hereticis tradendo, & sub hoc prætextu obsequium denegabat, cum tamen traditio templi nihil contra voluntatem diuinam contineat, cum Deus templis non indigeat, sed templa potius sint in imperantis potestate. Inde pergit: *allegatur imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa respondeo: noli te grauare imperator, ut putes te in eo, qua diuina sunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. scriptum est, qua Dei Deo: qua Cesaris, Cesari. Ad imperatorem palatium pertinet, ad sacerdotem ecclesia. Publicorum tibi manium ius quasitum, non sacrorum. Iterum dicitur: mandasse imperatorem: debeo & ego vnam basilicam habere. Respondi: non licet tibi illam habere. Quid tibi cum adultera? adultera enim est, qua non est legitimo Christi coniugio copulata c. 21. c. 23. qu. 8.*

Misferri-

§.X. Si modo manifeste constet, mandatum imperantis esse impium & iniquum: in dubio (d) enim potius parendum.

§.XI.

Miserrima sane est philosophia Ambrosii, quæ superstitionem circa templa vbique præ se fert, & medicam, quod manifeste ius supremum imperanti circa deum denegat. Meliorem philosophiam secutus est Papinianus, qui cum a Caracalla iussus esset, ut fratricidium Getæ colore iuris defenderet, detrectauit recte obsequium, asserens: *non tam facile esse parricidia excusare, quam admittere*, & ita gloriosam sustinuit mortem. Rusi e contrario domino in omnibus, quicquid etiam tyrannice mandet, obedientiam præstare dicuntur, cum Dei voluntate omnia geri existiment, Cbytr. Chron. Saxon. lib. 1. ad quam obedientiam tamen ius publicum vniuersale eos non adstringit. conf. Grot. de iur. bell. & p. lib. 2. c. 26. §. 3. & in not. ibidem, vbi plena manu id illustrat.

(d) Alias quidem in dubio abstinendum esse ratio docet, sed tantum in iis negotiis, quæ nullam necessitatem agendi habent, sed æque facile omitti possunt. Ast in iis, quæ necessitatem agendi habent ex vinculo subiectionis, talis electio haud salua est, quin potius tam diu præcise obedientia præstari debet, donec de iniquitate manifeste constet. Nulla est a ciuili societate magis aliena opinio, quam in dubio non esse parendum, cum ita subditi facile sibi dubium fingere possint, ad detrectandum obsequium. Et ita subditi pro causa sui principis in hostem ire debent, vtut de iustitia cause illis non satis constet. Si vbi iubeantur, philosophatur Otho apud Tacitum lib. I. Histor. quærendum singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercidit, & paucis interiectis: *parendo potius quam imperia ducum sciscitando res militares (subditorum) conseruentur.*

§. XI. Præterea idem præceptum applicari nequit, si *iubentis* tantum iniquitas adfit, non *exequentis*. (e)

§. XII. Sunt quoque subditi *ex voluntate imperantis* magistratui subalterno (f) ad obedientiam obstricti; sed sicut hæc obligatio est *subordina*, ita semper censetur excepta imperantis persona.

§. XIII. Extendit quoque hæc obedientia se ad ea, in quibus subditi sibi libertatem, imperantis pacto præcedente, (ff) retinuerunt.

§. XIV.

(e) Non semper peccatum est in executione. Inique sæpe princeps extorquet a subditis tributa, in quorum *solutione* nihil iniqui latitat. Peccabat Dauid iubendo, ut populus numeretur. Ioabus cum a proposito graviter dehortabatur, tandem vero, rege idem mandatum vigente, obtemperavit.

(f) Magistratus subalterni intuitu subditorum publicam personam & autoritatem habent, sed non *ex horum submissione* sed *imperantis voluntate*, intuitu cuius *meri subditi* sunt. Cum itaque subditi hæc ad obedientiam obstricti sint *ex voluntate imperantis*, certe *contra voluntatem* eius illis obedientiam præstare nequeunt. Nequaquam itaque audiendi sunt, qui inferiori magistratui facultatem resistendi principi concedunt, si forsitan contra officium agere videatur, inter quos est Danæus *lib. 4. polit.* & Stephanus Iunius Brutus, cum tamen inferiores magistratus omnem suam autoritatem a summo imperante habeant, ab eo dependeant, & intuitu eius plus iuris non habeant, quam ceteri subditi. Hoc unicum tantum eis relictum est, ut, quæ obstat executioni mandati videantur, referre imperanti possint, sed neutiquam eidem resistere.

(ff) Non raro subditi in delatione imperii quædam excipere

§. XIV. Præterea (II.) subditi quoque obligantur ad *patiendum*, (g) quæcunque etiam illis

pere solent, quorum libertatem imperans ipsis pacto publico promittit, v. c. ne turbentur a principe in *immunitatibus, privilegiis* aliisque *iuribus*, quin quando armata manu civitates occupantur, capitulatione prævia, plerumque pactum hoc ei inferi solet, *de iuribus civium non imminuendis aut tollendis*. Quid itaque dicendum, si princeps postmodum ea tollat, imminuat? Contra fidem pactorum utique agit, iniurius est in subditos, sed *conditio subiectionis* facit, ut obedientiam tandem nec in hoc casu possint recusare, aut eidem resistere, cum talis resistentia cum subiectione consistere non possit. Quod si vero tertius guarantiam horum pactorum in se recepit, *iure gentium* defendere subditos alterius imperantis poterit, ut pactis stetur: at subditi contra principem nihil tentare possunt, cum iis nunquam colores iuris deficiant, quibus facta sua incrustare possint, de quibus tamen iudicare subditis integrum haud est. Valet hic quoque illud Valentiniiani imperatoris ad milites: *Vestram fuit, et me extolleretis ad imperialem dignitatem, res autem administrare, non iam vestri sed principis ipsius esse, vos ipsi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere et quietos esse, me autem, quid facto opus sit, curare decet*. Equidem Huberus *de iure civitatis* lib. 1. sect. 9. c. 3. §. 17. & 18. excipit casum, si *lex commissoria* adiciatur pactis publicis, *et si rex non servet iura fundamentalia, populus omni obsequii vinculo solutus sit*, uti Poloni hodiernum adhuc stipulari solent: Verum tale pactum statui civili contrariari & plane inane esse iudico, cum deficiat superior, qui de eo iudicare possit, an & quatenus contra leges fundamentales imperans peccaverit, nec unquam rationes iuris deficiant, quibus facta sua iustificare possit, de quo infra pluribus.

(g) Duplex obligatio ex *subiectione* fluit a) ad *obediendum*

lis iniuria inferatur.

§. XV. Atque adeo nequidem ob religionem, eiusque illibatam conseruationem (h) arma contra

dem β) ad patiendum. Supra vbi de limitibus imperii actum est, hoc satis excussum, & simul ostensum, principis potestatem se quidem non extendere ad iniuriam subditis inferendam, interim subditos in *publi- ci boni gratiam* resistere non posse, & haecenus facta eiusdem effectum externum iuris habere, quod etiam Deus innuit in descriptione iuris regii *1. Sam. VIII.* Plenius hac de re egit Grot. *de I. B. & P. lib. 1. c. 4.* Non posset salutis publicæ ratio subsistere, si promiscuum resistendi arbitrium singulis concessum foret. Tyranno tamen, qui *exercitio talis* sit, resisti eumque occidi posse volunt. Huber *cit. l.* Verum recte animaduertit illustris Thomasius *in obseruat. ibid.* vix in *hypothesi* definiti posse, quisnam pro tali habendus sit, & si vel maxime de eo constaret, singulis tamen ius resistendi vel occidendi haud competeret, vt ita tota hæc doctrina ad speculationes meras referenda videatur. Bene Tacitus: *Bonos imperatores voto expesendos, qualescunque tolerandos.* Idem alibi: *quomodo sterilitatem aut nimios imbres & cetera nature mala, ita luxum & auaritiam dominationum tolerare. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc consinna, & meliorum interuentu persantur.* Alii asserunt, eum pro Tyranno, cui resisti possit, habendum esse, *qui notorios imperii fines excedit in detrimentum totius reipubl.* Sed quis subditorum de eo iudicabit? Non *singuli*, quia nullo iure hoc iudicium sibi arrogare possunt; *non omnes*, quia populus de eo, quod reipubl. conducit, arbitrari nequit, quod iudicium omne in imperantem transtulit.

(h) Fuga potius amplectenda, quam armis huiusmodi rendenda ad exemplum primitiuorum Christianorum, de quibus

contra imperantem subditi capessere possunt, sed potius quævis mala tolerare debent.

§. XVI. Equidem Grotius quibusdam in casibus hanc obligationem cessare defendit, sed vel *ad regulam* non spectant, (i) vel admodum dubii sunt. (k)

§. XVII. Quod si hostis inuadat territorium, quamdiu quidem subditi hosti resistunt, eidem non obligantur; ast postquam a suo legitimo impe-

quibus plura egregia adduxit Grotius *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 7.* De conuallensibus plura singularia adduxit Dn. Henniges *in Comm. ad Grot. cit. l. Fratrum Bohemorum* exemplum quoque insignè est, quod ad illustrandam hanc materiam adferatur, quorum fata sane admiratione digna sunt.

(i) Sic *lib. 1. c. 4. §. 8.* huc refert casum, si principes sub populo sunt. Sed ita summum impetium non habent, quin populi ministri potius dicendi sunt. In §. 9. huc refert casum, si imperans imperium abdicauit, aut manifesto pro derelicto habuit. Sed ita in sortem priuatorum incidit, qualitate enim deposita, cessant omnes effectus qualitati illi coherentes. Tale quid imputant Venceslao, quod imperium pro derelicto habuerit, de quo ex circumstantiis historicis iudicandum.

(k) Huc refert in §. 11. si hostili animo in rempubl. sæuiat, sed talis casus vix dabilis est, & plerumque in applicatione priuata iniuriæ quorundam pro *hostilitate in vniuersam rempublicam* assumuntur. In §. seq. habet casum de *clausula commissoria*, de quo iam supra actum est. Idem iudicium formandum de casu in §. 14. proposito.

imperante amplius defendi nequeunt, (l) & victoris iugum subire coguntur, soluti sunt a priori nexu, & nouo imperanti tamdiu obligantur, quamdiu eius potestati subsunt.

§. XIIX. Ceterum vinculum hoc subiectionis, obligatio tam arcta ad parendum, non aufert singulis libertatem emigrandi, (m) & pristi-

(l) Supponi ergo casus debet, vbi omni auxilio legitimi imperantis destituti sunt, ita enim se submittere hosti licite potuere, cum legitimus princeps in hoc consensisse presumendus sit, vt potius hostis potestatem subeant, quam cum totali destructione ciuitatis resistent. Neutiquam itaque contra obligationem subditorum existimandæ sunt pactioes, quas cum victore tales subditi omni defensione destituti ineunt, vti plerumque fieri solet, cum ita se potius conferuent in sui legitimi principis commodum. Vnde licite homagium victori præstant, preces pro eo fundunt in ecclesiis &c. cum hæc omnia sint subiectionis consequentia.

(m) Loquor hic de iure publico vniuersali, si præterea libertas subditorum emigrandi haud restricta fuerit. Hoc enim conclamatum est, posse imperantem hanc libertatem restringere, vel certis demum sub conditionibus admittere, qua lege deficiente, subditis hæc libertas salua manet. Equidem obstare videtur vinculum arctissimum, quo imperanti sunt obstricti, quo se liberare posse, inuito imperante, non videntur, eadem ratione, qua serui iugum seruitutis declinare haud possunt. Verum sicut magna diuersitas occurrit inter seruos & subditos, ita argumentum ab illis desumptum non stringit. Et licet subditi semel voluntatem suam imperantis voluntati submitserint, seque ad obedientiam obstrinxerint, ex natura tamen rerum publica-

pristinās sēdes derelinquendi, quatenus tali emigratione nullum ciuitati præiudiciū creatur.

§ XIX. Quodsi enim migratio tenderet in gra-

blicarum per se non fuit *perpetua subiectio*, vel quod se ad *perpetuam subiectionem* obstrinxerint, sed quod, quamdiu subditorum numero continentur, sinceram & debitam obedientiam præstare velint. Potuit ergo singulis libertas emigrandi relinqui, quæ vires rei-publicæ nec minuit nec supprimit. Nunquam deficit alter. Et denique cum tot circumstantiæ obuenire possint, quæ pro varia vitæ humanæ conditione urgeant emigrationem, quæque in tanta copia hominum euitari non possunt, imperans, naturæ humanæ optimè conscius, potius emigrandi facultatem singulis reliquisse, quam ademissæ videtur, id quod exempla gentium quoque docent. Cicero *Orat. pro L. Cornel. Balb. p. m. 719.* hoc exemplo ciuium Romanorum declarat aicens: *iure nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si velit mutare, non potest, modo adfiscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuem ciuitatis velit & post pauca inter iura præclara atque diuinitus a maioribus comparata inter alia refert, ne quis in ciuitate maneat inuitus. Hec sunt enim, pergit, fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemque iuris & retinendi & dimittendi esse dominum.* Equidem Bodinus *de republ. lib. 1. c. 6.* distinguit inter *domicilii commutationem* & *patriæ repudiationem*, vt illam quidem, permissam, non æque hanc licitam censeat, quo ipso respexisse videtur ad placita iuris R., secundum quæ forum originis immutabile erat. Ast de eo non est quæstio, sed tantum de iure publico vniuersali disputamus. Merè ciuile est, quod de *origine* disponitur in iure Romano, cum iure naturæ, mutata origine, omne vinculum relaxetur & soluatur.

grauem reipublicæ iacturam, (n) vel in fraudem eius (o) fieret, delictum constitueret, & ab imperante impediri posset.

§. XX.

- (n) *Sapissime, ait Bodinus de republ. lib. 1. c. 6. principes ingeniosos homines pramiorum magnitudine ac immunitatum illecebris ad se pertrahunt, siue ad finitimos principes debilitandos, siue ad suos ciues erudiendos, siue ad opes & copias cogendas &c. Debet discessus esse innoxius, alioquin imperans illum recte prohibet, ne respublica detrimentum capiat. Quid enim si plures ex ciuitate discedere vellent, maxime illi, ex quorum commercio respublica floruit? quid si artifices aliorsum se conferre velint, cum tamen interfit imperantis, ne huiusmodi artifices ad vicina loca emigrent?*
- (o) *Huc respexit R. I. de anno 1512. ibi: und nachdem sich mannigfaltig im Reich begiebt, daß etliche leichtfertige Unterthanen umb verschuldete Sachen von ihrer Herrschafft oder Nachbarn empören, und unwillens besteißigen, ihre Herrschafft oder desselben Unterthanen bedrauen, und umb ihre vermeinte Forderung nicht ordentlich billig recht nehmen wollen: haben wir denselben zu begegnen geordnet und gesetzet, daß hinführo dieselbe niemand wissentlich enthalten, haussen herbergen und dergleichen fürschub thun &c. Similiter in R. I. de anno 1544. §. 83. cauetur: Doch soll kein stand den andern zu seiner Religion dringen, noch dem andern seine Unterthanen abpracticiren oder wieder jede Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen &c. Idem repetitum in R. I. de anno 1551. §. 93. Pertinent huc etiam, quæ in A. B. tit. 16. de Phalburgeris constituta leguntur: Ceterum quia nonnulli ciues & subditi principum, Baronum & aliorum hominum, sicut frequens ad nos querela deduxit, iniquam ordinarie subiectionis querentes abittere imo ausu temeraria contumaces in altarum ciuitatum ciues recipi;*
- fe pso*

§. XX. Præterea emigrandi libertas restringi potest (I.) si aliud insuper vinculum pecuniare (p) adsit, ob quod discedere subditus non possit.

§. XXI. (II.) Si lege publica (q) emigratio prohi-

se procurant, & frequencius in præterito procurarunt, & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præsumserunt vel præsumunt deserere, terris, ciuitatibus, Xappidis & villis corporaliter insistentes, ciuitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere, & ad eis defensari contendunt, qui in partibus Alemannia Phalburgeri consueuerunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alieni fraus & dolus &c.

(p) Subditi ad officium publicum ab imperante adsumti discedere, vel illud deserere, inuito eo, non possunt, cum vinculum illud, quod ex officio suscepto eodem stringit, indissolubile sit intuitu subditorum, ut eo se liberare non possint, sed imperans tantum eos remouere queat, prout suo loco dictum est. Similiter glebæ adscripti, proprii homines, & VVildfangi tam adstrictissimæ conditionis sunt, ut discedere haud possint, eodem modo, quo serui iugum herile excutere non possunt.

(q) Talém legem ut *inhumanam* iuuvalidam esse quidam asseruerunt. vid. Klock, *de Veltigal. concl. 63.* Schepliz *ad consuet. march. P. 4. tit. 14. §. 2.* quod libertati naturali aduersetur, & contra ius gentium fit, contra quod princeps nihil disponere possit, Myler ab Ehrenb. *de princ. & stat. imp. c. 63.* Ast enim vero, si huiusmodi argumentis robur quoddam inesset, imperanti interdictum esset, in aliis rebus quoque libertatem subditorum restringere, id quod tamen minime afferi potest, prout supra euietum. *Quin semper libertas subditorum restringi potest, quatenus rei publicæ*

prohibita fit. (r)

§. XXII. (III.) Si alias intempestiva (s) fuerit, h. e. eo tempore suscipiatur, quo subditus imperans valde eget.

§. XXIII. Sicuti autem in totum prohiberi, ita quoque ita restringi lege publica potest, ut discessurus onera quædam (t) præstet in commodum illius reipublicæ, quam deserere intendit.

§. XXIV.

publicæ utilitas, salus & incolumitas id postulat. Neque hæc emigrandi libertas simpliciter potest dici *iuris gentium*, prout *legem*, sed tantum quatenus *facultatem naturalem* denotat, quæ tamen mutari omnino potest. Quin si lege publica emigrandi libertas prohibetur, id agnovisse videntur, qui in illam se recipiunt, scientes, se legibus reipubl. ligari.

(r) Sic Mediolani Senatus decreto nec ius alienæ civitatis capere nec domicilium in eiusdem imperii finibus commutare fas est, nisi prius impetrata venia & honorario principi soluto. Plura alia exempla collegit Bodin. *de republ. lib. 1. c. 6.*

(s) Ita enim vergeret discessus in reipubl. præiudicium, nec innoxius amplius dici posset, quod tamen requiritur, prout ad §. 19. dictum; Inde ratio postulat, ut discessurus emigrandi propositum imperanti mature significet, nisi satis constet, quod nullum in emigratione reipublicæ imminet periculum, vel decrementum.

(t) Ita in multis civitatibus receptum est, ut subditus, deserere civitatem volens, de omnibus suis bonis certam pecuniæ summam solvere cogatur, quam pensationem vulgo vocant *die Nachsteuer*, *Abzug*. Antiquissimum hoc collectandi genus esse, vel inde constat, quod

§. XXIV. Ceterum vtut subditi omnia iura, quibus ad se suaque inter homines tuenda egent, in imperantem transtulerint, & se ad omnimodam subiectionem obligauerint, quædam tamen iura illis illibata manserunt tum *inter se*, tum *intuitu imperantis.* (u)

§. XXV.

quod iam Cæsar Augustus eo vsus legatur ad varia bellorum incommoda sustinenda Dio *lib. LV. Tacit. IV. annal. 55.* Fundatur hæc pensitatio optima sane iuris ratione; quoniam enim discessurus tot comoda ex securitate publica, per *sempublicam* constituta, & conseruata, percepit, æquum quoque est, vt in horum compensationem aliquid largiatur in vsus publicos, vnde porro onera publica sustineri possint, Et cum hæc ratio vniuersalis sit, singuli ad huiusmodi onera obligantur, nisi se exemptos doceant. Ipsa exemptio est iuris positivi, nulla iuris vniuersalis, & ita in hac disciplina explicari nequit. Potest etiam pacto mutuo ciuitatum exemptio constitui, qualia pacta hinc inde in Germania occurrunt. vid. Knipschild *de ciuit. imp. lib. II. c. 20. n. 22.* Myler. *de Stat. imper. c. 63. n. 8. seq.* Befold. *thes. pract. voc. Abschoss.*

(u) Iam *P. gener.* ostensum est, in republ. dari duplicis generis negotia, *publica & priuata.* Illa quidem ad disciplinam præsentem spectant, hæc vero ad *ius priuatum*, quod identidem vel *vniuersale* vel *particulare* dici potest. Ceterum iura subditorum priuata sunt infinita, prout status subditorum varius est, quæ tamen ad hanc disciplinam primario non pertinent, quæ principaliter iura negotia publica dirigitur. Equidem Huberus *de iure ciuit. lib. 2.* hæc quoque fusius explicuit, verum, vt supra iam monitum est, intra terminos huius doctrinæ non stetit, & plura aliena immiscuit. Quædam tamen, quæ huc perti-

§. XXV. Iura quæ intuitu imperantis sibi vindicare subditi possunt, ea potissimum concernunt, circa quæ imperanti ius nullum competit, quorsum refero illa quæ ad religionem spectant, (x) quæ iure naturæ subditis libera manserunt.

CAP.

pertinere videntur, & ex statu civili quandam necessariam determinationem accipiunt, ad caput sequens referuabo.

- (x) Supra iam libertatem subditis circa ea, quæ religionem concernunt, asserui *lib. II. c. V. §. 5. seqq.* quæ huc quoque repetenda sunt. Commendari hac in se meretur Gerardi Noodtii dissertatio erudita *de religione ab imperio iure gentium libera*, quæ a Dn. Barbeyracio in gallicum quoque versa est sermonem, & Becmanni *diff. de iure subditorum circa sacra*. In ceteris iuribus priuatis princeps pro salute publica disponit, sed hæc Deus benignitati suæ reseruauit, cuius solius imperium in conscientias fundatum est. Neque etiam excogitari potest, in quem finem imperans subditis formulam religionis præscribere vellet, quæ ad intellectum & animum vnice spectat, & tantum commodum & periculum eius vertitur, qui religionem veram vel falsam amplectitur. Et sane omnis coactio a religione tam aliena est, vt merito verendum sit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de nimis male sentientium opiniones vi nimia & magistratus seueritate adigatur, adempto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorreant, profitenda necessitate*, vt mouerunt Protestantæ Belgici anno 1566. in literis ad Ducem Parmensem scriptis apud Thuanum *lib. XL. p. 44.* Quantas calamitates sententia contraria pepererit, docent nuptiæ Parisienses, varia gentium excidia, imprimis vero iudæorum miserimæ clades, vti omnibus notum est.

(v) Faci-

CAPUT III.

De

Iure & obligatione ciuium quatuor
talium inter se.

§. I.

Est inter subditos eo arctius vinculum, quod non tantum *sub vnus imperio* in vnum corpus coaluerint, sed *inter se* quoque societatem æqualem (y) constituent.

§. II. Hæc societas æqualis inter subditos ante imperium imbecillis fuit, sed vires suscipit ex imperio eidem accedente. (z)

§. III. Proinde imperium superueniens non sustulit *unionem illam æqualem* inter ciues, sed potius firmavit, (a) cum absque imperio illa conseruari haud potuerit.

§. IV.

(y) Faciunt subditi vnum corpus cum imperante, & hæc societas summe inæqualis est, & ex natura sua *inæqualem obligationem & iura* producit. Deinde inter se, non habito respectu ad imperantem, æqualem societatem colunt, id quod ex *genesis rerum publ.* earumque *nexu* conspicuum, & *lib. I. c. 2. P. Spec.* demonstratum est: antequam enim coetus se vnus voluntati subiiciat, inter se nexu æquali coherere debet, qui nexus per *imperium* accedens non absorbetur, sed firmatur, constringitur, augetur.

(z) Actum est supra de huiusmodi vnionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.*

(a) De hoc itidem plenius actum supra. c. 2. Pater exinde, quod *subditorum* inter se fit longe diuersa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem societatem civilem non sunt

§. IV. Et quidem manente eodem nexu, censetur adhuc eadem societas esse, quæ olim fuit, (b) licet mutatz personæ sint.

§. V. Cum vero subditi, vni imperio subiecti, non semper vno contineantur loco, hinc inde nascuntur plures subditorum *speciales societates*, [c] quæ inter se quoque separatas rationes habent.

§. VI.

sunt suscepti. His non æque ad defensionem obligantur, ac sibi met ipsis. Qui *ἀλλοτρίων* exercuerunt, in alios, non in semet ipsos illam iure fundatam esse credidere. Non possunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibuscum talis peculiaris societas non est inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem. Olim apud Romanos peregrini in totum a *communione iuris Romani* excludebantur, saluis iuribus naturalibus & Gentium. Nec profelyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium iudæis cum incircumcisis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accusabant, *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut ceteros pro hostibus ducant, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* In hoc tamen Iudæi leges naturæ minime obseruabant, cum per talem societatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

(b) Ita ex his principiis philosophatur Ictus in *l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque vniuers. nom.* id quod omnibus collegiis æqualibus commune est, consequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes ducant.

(c) Ab initio quidem singuli costus in vno loco collecti
suam

§. VI. Et quia plerumque status subditorum diuersus est, diuersa quoque iura inter se quoddammodo habent, (d) quatenus status diuersus

suum peculiarem imperantem habuere, sed mox vni plures subiecti sunt. Inde originem traxerunt *provinciae, vrbes, pagi, sici*, qui coetus singuli inter se peculiarem constituunt *vniversitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter se habent. Agunt inter se ad instar singulorum. Possident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta sunt supra, his applicari possunt. Vnde respectu summi imperantis ad instar *privatorum* sunt, quod recte obseruarunt Icti Romani, qui ciuitates imperio Romano subiectas *privatorum* instar esse iudicarunt, vnde *iura reipublica propria* sibi vindicare nequeant, sed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fisci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data sunt, sibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum vel vicum spectant, sunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus *c. ult. lib. 2.* actum est. Sunt tamen suo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in singulorum patrimonio, cum eius interfit, hæc bona vniversitatibus perpetuo conseruari & bene administrari. Plura sunt permessa singulis in res proprias, quam vniversitati in res suas &c.

(d) Ciues quidem inter se in *statu* conueniunt, quod sint subditi; quia tamen subiectionis dantur diuersi gradus, inde etiam maior libertas quibusdam in reipublica competere potest, quæ aliis denegatur, prout *cap. antec.* dictum. Interim hoc certum est, eo firmiter cohærere corpus ciuile, quo minus inæqualitate libertatis inter se differunt. Dat hæc ansam ad inuidiam, hæc discordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republ. pollent, facile quoddam imperium in plebem sibi arrogant. Ser-

uius Tullius apud Dion. Halicarnass. lib. IV. ait: *præcipue decreui ius civium æquare, ut omnes inter se pari & æquo iure in iudiciis certare possint.* Hoc ipsum, ut fieri solet, ægre tulerunt patricii: nam idem alibi ait: *communis omnium dolor est, quia ex legibus vivere assuescent, pari iure vobiscum disceptantes, nec quodiam faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes.* Unde tot discordiæ in Rom. republica, quam ex patriciorum studio suppressendi plebem? quæ æquo iure cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi denegabatur. Nata est inæqualitas subditorum ex vitio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqualia orta sunt. Monuit iam suo tempore Cicero lib. 2. de oratore p. 180. lit. e. *sic ergo, ait, in iure civili finis hic legitima atque v̄sitata in rebus causisque civium æqualitatis cōservatio.* Ast in omnibus rebus publicis fere euenit; ut qui vel diuitiis abundant, vel quibus simul reipublicæ administratio committi solet, ab aliis infimæ sortis subditis & iurium inæqualitate & conditione distinguantur. Sic Romulus populum undique collectum more iam v̄sitato statim diuisum in plebeios & patricos. Inter hoc connumerabantur genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes quos simul erat reipublica administratio, ut ait Dion. Halicarn. lib. 2. Hac distinctione facta statim quoque constituit, *ut patricii sacra curarent, & magistratus gererent, & ius dicerent, & secum rempublicam administrarent, & urbana munia assidue obirent: plebei vero horum quidem negotiorum essent immunes, sed agros colerent, pecus alerent, & artes questuosas exercerent.* Eodem modo Theseus Atheniensem republ. ita adornasse legitur apud Plutarch. in eius vita f. 11. aientem: *Primus discreuit sacrosanctos patricos, agricolæ & opifices. Patriciis curam sacrorum & magistratum ex ordine suo dandorum permisit ius, legumque disciplinam & interpretationem, quid ius fas esset. De cetero cives adæquavit, quod dignitate patricii, v̄tilitate agricola, artifices*

sus hoc postulat, in cæteris æquali inter se iure fruuntur. (e)

§. VI. Utat vero iura priuatorum primario ad ius publicum vniuersale non spectent, cum subditi tantum eis inter se fruuntur,

fices numero viderentur præcellere. At vero hæc prima distinctio sicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipse Dion. Halicarn. cit. L hoc non dissimulat de aliis ciuitatibus dum aut humiliore a potentioribus contemnuntur, aut viles et ægri excellentioribus inuident. Atque ex hac diuersitate subditorum primo orta distinctio inter nobiles & ignobiles. Interim dum in huiusmodi diuersam conditionem subditi se coniectos vident, singuli sua sorte contenti sine, necesse est: est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Vtrumque est compositum & constat ex multis partibus, quarum singula nec eandem vim habent, nec usum pares exhibent. nam in republica vnaqueque gens proprium aliquem reipubl. usum præbet, ut membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipsis pugnant cum hostibus, alii mercatarum exercentes multa commoda reip. ex mari afferunt, alii necessarias artes exercent. Dion. Halicarnas. lib. VII. Si igitur membra propter diuersa studia, conditionem, & iura inter se dissentire, & omnia vnum idemque munus & officium obire velent, non posset non presentem interitum sibi attrahere.

- (e) Status diuersus subditorum tuam quandam diuersitatem iurium inducit, quæ scilicet ex peculiari illo statu permanant; dantur præterea alia iura infinita, quæ nullum respectum ad statum peculiarem, quo distinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur. Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris sibi vindicare possunt, quam ignobiles &c.

antur, pleraque tamen ex statu civili diuersam fortituntur indolem, (f) & quodammodo alterantur, vt in hoc statu non eodem modo amplius exerceri possint, ac quidem in statu naturali.

§. VIII. Incipiam a matrimonio tanquam feminario reipublicæ, præter quod reip. interest, vt matrimonium sit constans & bene ordinata societas, (g) nec promiscuæ cohabitationes tolerantur.

§. IX.

(f) Extra statum civilem actiones singulorum ad propriam & peculiarem diriguntur utilitatem, quæ in statu civili ad reip. salutem & ordinem compositæ esse debent. Quod præclare Pericles apud Thucydidem *lib. II. c. 38.* ita demonstrat: *Sic existimo, etiam singulis bonis plura plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habet, quam si quæ priuatis floreat utilitatibus, ipsa autem vniuersim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patriæ tamen euerfa, pereat & ipse necesse est. Contra vero, si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis seruetur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non vniuersim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id. facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti, incerta rei familiaris salutem proditis republicæ.* Unde propter statum civilem in iuribus subditorum priuatis quadam necessaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique statui communia sunt, omittenda sunt, quos limites Hoberus plane non obseruauit.

(g) Equidem *regule honestatis* id quoque in statu naturali docent, at *ius nature* non præcisè præcipit, hanc societatem.

§. IX. Neque etiam ius naturæ præcise potestatem marito in uxorem concedit, (h) cum finis huius consuetudinis absque imperio huiusmodi obtineri possit; Ast in civili statu cum ordinata matrimonia esse debeant, hoc ipsum

cietatem debere esse perpetuam, & ita in statu naturali vel ad breue tempus hæc consuetudo contrahi potuisset. Ast in statu civili ordo reipublicæ aliud postulat, & quod in statu naturali regulæ honestatis exigunt, in civili quoque ratio civilis postulat, ne promiscui concubitus tolerantur, cum ex hac inordinata consuetudine non possit non ratio reip. periclitari. Unde in omnibus rebuspubl. matrimonia ordinata requiruntur, quæ constans & perpetuum vinculum postulant, saltem vt non facile disrumpatur. vid. Dion. Halicarnass. lib. II.

(h) Hoc etiam agnoscit Pufendorf. lib. 6. c. 1. §. 11. cum per se ex natura societatis coniugalis hoc imperium non fluat. Equidem Hieronymus relatus in c. 15. C. 25. q. 5. ad ius naturæ prouocat, asserens, quod etiam. *gentiles femina viris suis seruiant, communi lege natura.* & in c. 12. C. 33. q. 5. ait: *est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant femina viris, filii parentibus, quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori.* Ast vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatum esse, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potissimum ita instituenda, vt respubl. ciuibus repleatur, & familia quæuis fortunæ bonis abundet, quo necessitatibus reipublicæ succurri possit, quem in finem in familiis singulis imperium quoddam requiritur; Ast extra rationes has civiles necessitatem naturalem non deprehendo, nec in statu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium subiret, quippe quæ sui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc esse ex iure diuino pos-

ipsum vero sine aliquo imperio obtineri haud possit, marito illud, quod conuenientius est, (i) concedi debuit.

§. X. Exinde quoque quædam prerogatiua imperii paterni (k) in liberos nascitur.

§. XI.

tiuo, & iam obtinuisset ante conditas ciuitates *Gen. III. 16. 1 Tim. II. 12. seqq.* Ast Deus tantum prædixit feminæ mala futura, quæ subire necesse haberet, inter quæ etiam fore dicebat *subiectionem*, queis homines carere potuissent, si in statu integritatis mansissent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, sed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, si aliquod imperium adesse debeat, vti in statu ciuili requiritur, quin tunc potius conuenientius esse, ait, vt maritus imperet, vt in thesi dixi.

- (i) Etiam Hobbes *de ciue c. IX. §. 5.* inter statum naturalem & ciuilem distinguit, & imperium maritale huic recte adscribit. cum itaque status ciuilis imperium aliquod in familia postulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? masculino an feminæ? Illi sine dubio, cum etiam per masculos integrum corpus reipubl. simul sustineatur, conseruetur & defendatur, vnde masculorum est, omnia ita domi instruere, quo reipubl. bene sit. Equidem Arrianus *2. H. Alex. M. c. 7.* ait: *receptum solitumque in Asia iam inde a Semiramis, etiam feminas imperium in viros exercere, nec desunt exempla in Europa imperiorum muliebrum sat feliciter gestorum; ast de imperiis ciuilibus hic non loquor, & vero talia exempla irregularia sunt nec inde argumentum vniuersale ad domesticam societatem inferri potest.*
- (k) Vtrique parenti ius naturæ committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio esse non possit, virique illud concedit, quatenus ad educationem

§. XI. Porro in statu civili officia humanitatis non raro transeunt in necessitatem, si illa vñibus reipubl. necessaria visa fuerint. Atq; hinc (l.) nascitur *necessitas suscipiendi tutelam* (l) impu-

educationem necessarium est, & cum ad hanc tale imperium non sit necessarium, quod simul *ius vite & necis* in se contineat, dubito, an in statu naturali illud parentibus ex hoc imperio adscribi possit; interim si liberi hostilia quædam in parentes machinati fuissent, omnia in eos licita fuissent, quæ in hostem. Cum vero in *statu civili* intersit reipubl., liberos educari in spem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipsam vxorem, non potest non quoque prerogatiuam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium esse debeat, determinat vt plurimum lex civilis.

- (l) Suscipere educationem liberorum alienorum est officium pietatis, & humanitatis, & in statu naturali cuiuslibet liberum est, cogi autem ad hoc nemo potest, cum officia pietatis coactionem in hoc statu non recipiant, cum singulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipsum iure perfecto exigere non possit. Ast in statu civili sicuti omnes subditi sunt in tutela reipubl., ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes aliique, & hinc Ictus in l. 2. §. 1. ff. *ne de stat. defunct.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aïens, quod impuberes sint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum personarum ad rempubl. spectet, ab imperante vero commode expediri non possit, illam subditis recte imponit, ad exemplum ceterorum munerum publicorum, quo intuitu recte Romani tutelam dixerunt esse *munus publicum*, & ita imperans est *supremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, substituit.

impuberum, aliorumque, qui se ipsos regere non possunt.

§. XII. Præterea (H.) pauperes, languidi & debilitati sunt alendi a republica, (m) & consequenter singuli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permutantur, ratio reipubl. postulat, vt pretia rerum non ex cuiusuis arbitrio, sed communi (n) determinentur.

§. XIV.

(m) Sunt hi eodem sensu in tutela publica, quo impuberes. Dare eleemosynas est res misericordiz, sed in statu ciuili conuerti potest in necessitatem, si ditiores nimis obdurati sint. *Hæc benignitas, ait Cicero lib. 2. de offic. reipubl. utilis est, redimi e seruitute captos, locupletari tenuiores.* Apud Græcos lex erat: *mutilati in bello, publice aluntur.* Plutarch. *in Solon.* Nam vt ait Arist. 1. Polit. 10. *aliquo modo est eius, qui ciuitati præest, & eius, qui rem domesticam administrat, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere.* De Thebanis Elianus lib. 2. c. 7. hæc refert: *lex hæc Thebanorum reuerentissime & humanissime posita est, ne cui Thebano liceat exponere infantem, neque in solitudinem abiicere, capitis supplicio constituto. Verum si extrema mendicitate pater laboret, siue mas sit, siue femina infans, iubet lex, eum statim a materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis asferre: qui acceptum alicui tradit leui pretio, cum quo pactum & condiciones intercedunt, bona fide infantem alat, & aduultum serui vel seruæ loco habeat, sic vt pro mercede educationis operas eius accipiat.*

(n) In statu naturali quilibet est rerum suarum arbiter, quilibet pretium rebus suis statuere potest, vt alter non possit conquiri de læsione, cum res per se pretium

§. XIV. Non eadem quoque potestas de rebus suis disponendi (o) singulis permiffa est in ftatu ciuili, quæ obtinuit in ftatu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura fubditorum inter fe fultati reipublicæ fubordinata, & imperantis difpofitioni (p) fubfunt.

§. XVI.

tium non habeant, fed ex hominum affectione confequantur. Aft in ftatu ciuili vnio peculiaris inter fubditos postulat, vt finguli fe accommodent ad iudicium maioris partis in republica, vt res fuas haud maioris æftiment, quam communiter æftimari folent. Quod maxime tunc attendendum, fi quis æftimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc eft, quod vocant *iustum pretium*. Aft fi contrahentes ipfimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc eft libertas in pretio deficiendo, modo dolus abfit, vt neuter facile de læfione conqueri poffit. Optime Seneca lib. VI. de benef. c. 15. *Quadam, inquit, plaris funt, quam venierunt, & ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamuis emta fint, debes. Primum quid intèret, quanti fint, etiam de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non venit illud fuo pretio fed tuo. Plaris eft, inquit, quam venit. Sed plaris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore eft. Cum bene ifta laudaueris, tanti funt, quanto plaris venire non poffunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit.* Conf. Illuftr. Thomafius de acquit. cerebr. l. 2. C. de refc. vend. c. II. §. 29.

(o) In ftatu ciuili obtinet regula: *expedit reipublica, ne quis re fuam male vendatur.* manet quidem adhuc quiuif rerum fuarum arbiter, fed non quoad vfum reipubl. noticiuum. Inde olim apud Romanos profluxit ius declarandi prodigos.

(p) Pacta, contractus, transactiones & quæuis alia negotia

§. XVI. Porro defensio sui ipsius iure naturæ singulis permiffa est, tam in naturali quam civili statu; sed in hoc nemini tam laxum spatium (q) indulgetur, vti quidem in illo.

§. XVII.

tia inter subditos possunt celebrari, & hætenus robor habent, quatenus ab imperante non reprobantur, ex ratione reipubl. Aiunt, *principem non posse tollere ius questum subditorum.* Adde, *sine iusta causa.* Atque hæc semper supponitur, si ratio reipublicæ resistat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In casu publica inopia creditores ius suum nimis acerbe & amare persequi nec possunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuste remittit, imò ad aliquod tempus suspendit exactiones debitorum. Inde nata sunt rescripta *moratoria.* Ad seditionem in republica Romana sedandam senatus plebi debita remittere debuit. Suetonius *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæsarem dictatorem tulisse legem occasione belli ciuili, per quod multi ciues ad incitas erant redacti, vt creditoribus satisfacerent, æstimatione possessionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, fœnus vero omne in vniuersum remitteretur, numerato de sorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud Liuium *lib. VI. c. 38.* Eodem modo & iuramenta subditorum relaxare imperans potest, vt non habeant effectum ciuilem agendi, Grot. *lib. II. c. 13. §. 30.* Generatim Cicero *lib. II. de LL.* huc respicit: *Respubl. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & totas nos dare, & omnia nostra ponere & consecrare debemus.*

(q) In statu naturali qui se hostem mihi proficitur, & rupto fœdere humani generis, vt Florus de Iatronibus loquitur, quouis mala mihi intentat, non tantum illatam, repellere, sed etiam imminentem præoccupare

fas

§. XVII. Et denique libertas subditorum in quibuscunque negotiis restricta (r) est ad salutem reipublicæ, quæ illimitata est in statu naturali.

CAP. IV.

De

Iuribus subditorum vacante imperio.

§. I.

Quo magis iura subditorum, *stante imperio*, intuitu regiminis publici quiescunt; ita, *eo vacante*, eo plenius sese exerunt, cum deficiat illud vinculum, (s) quo antea constringebantur.

§. II.

fas est. Sed in statu *civili* defensio quasi in puncto consistit, si iudicis copia deficiat, adeoque eius auxilio utendum est, si tantum vis e longinquo imminet, & tantum priuata vindicta licita est, si quis aliter se suamque vitam defendere nequit. Porro in statu naturali non tantum *presentem* vim depellere, sed etiam *in futurum* mihi securitatem procurare possum, & ita defensio non censetur finita, si vel maxime vis *presens* feliciter fracta & depulsa sit; ast in statu *civili* securitas in futurum non a vindicta priuata, sed a magistratus ope & autoritate est petenda &c. vid. Pufendorff *lib. II. de iure nat. & gent. c. 5. §. 3. seqq.*

- (r) De hac restrictione aliquoties supra iam actum est, ut non necesse sit, illud denuo hic reperere.
- (s) Per imperium in vnum vel plures collatum desinunt velle singuli intuitu eorum, quæ ad summa rerum spectant, cum quoad hæc voluntatem suam in princi-

pis

§. II. Non loquor autem de *totali interitu rei publicae*, (t) quo accidente, nullum civile vinculum

pis voluntatem contulerunt, prout fufius haecenus dictum est. Vacante imperio res quodammodo redit ad sua primordia, finguli regulariter, vel qui tanquam proceres fingulos repraesentant, libertatem primariam quodammodo recipiunt, & ad voluntatem primitivam redeunt, ex quo necessario maior libertas iis competit. Verum cum variis modis vacare possit imperium, & praeterea non uniformis sit ratio rerum publicarum, distincte de his iuribus edifferendum est.

- (t) Mors civitatum oritur ex *dissolutione unionis*, quae *spiritum & vitam* earum constituit, qua sublata dissociata multitudo inde oritur. Quamdiu vinculum quoddam inter homines in societate civili olim coniunctos remanet, tam diu civitas quodammodo durat, licet sedes antiquas relinquat, ut ex migrationibus variis populorum constat. De Heluetiis refert Caesar lib. I. de bell. gall. c. 5. quod oppida omnia sua numero ad duodecim, vicos ad quadringentos & reliqua privata aedificia incenderint, frumentumque omne, praeterquam quod secum portaturi erant, combusserint, & domum reditionis spe sublata paratiores ad omnia pericula subeunda essent. Hi licet sedes suas reliquerint, cohaeserunt tamen suo modo, & vinculo quodam civili fuerunt conglutinati. At si aratrum civitati inducitur, id quod Carthagini contigit, si dispergitur undique populus, moritur civitas, cum vitam suam, qua cohaesit, amittat, & sic quoque iura sua simul habere desinit, ut philosophatur Ictus in l. 21. ff. quib. mod. usufr. amitt. Tale fatum habuit respublica iudaica ex iustissimo DEI iudicio, quae antea tam celebris, & ab ipso Deo sapienter adornata erat, ut in hunc usque diem iudaei dispersi totum peragentur orbem.

Causa

culum inter conciuēs remanet, & consequenter iura reip. in totum expirant. (u)

§. III. Quodsi ergo, qui supersunt ex ruinis prioris reipublicæ, in societatem ciuilem de nouo consentiant, (uu) noua inde emergit respublica

Causæ huius mortis ciuitatum sunt variz, inprimis vero ipsa discordia subditorum hic nominanda est, quæ vnionem tollit. *Nulla enim domus tam stabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ non odiis & dissidiis funditus possit eueri, vt ait Cic. de Harusp. respons.*

(u) Extincta republica, extingui quoque iura eius necesse est, siue totus populus excindatur, siue in seruitutem publicam deducatur, vt Iudæis fecit Salmanasser Rex Assyriorum 2. Reg. 17. Vbi Albani a Romanis deficerent, funditus vrbs eorum diruta, & omnes exire iussi & Romam traducti sunt. Sic *Roma creuit ex Alba ruinis*, vt ait Liuius lib. I. c. 29. ipse autem Albanus populus desit ciuitatem propriam constituere, & propria iura amisit. Capua, postquam in bello cum Hannibale a Romanis esset recuperata, idem fere fatum habuisset, ni consilium mutatum esset. Principes senatus interfecti sunt, & nobiles trecenti alio modo perierunt. *De vrbe quoque reliqua consultatio fuit: (sunt verba Liuii lib. XXV. c. 16.) quibusdam delendam consentibus, praualdam, propinquam, inimicam. Ceterum presens vtilitas vicit.* Ipsa interim respublica in se destructa fuit, vt addit Liuius: *Ceterum habitari tantum, tanquam urbem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse sine consilio publico, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Prefectum ad iura reddenda ab Roma quotannis missuros.*

(uu) Rarissime quidem hoc contingit, cum destructa respublica

publica, a priori in totum diuersa, & ita non antiquo iure, sed eo, quo conglutinata est, gaudet.

§. IV. Diuersa est ratio *vacantis imperii*, vbi corpus ciuile non dissociatur, sed præsens imperium tantum extinguitur, salua ciuitate. (x)

§. V

publica populus in seruitutem publicam deduci exemplo iudæorum, vel alias dispergi soleat. Interim non desunt exempla, ex ruinis antiquæ reipubl. natam esse nouam rempubl. Sic ex ruinis Ilii, ab Achæis capti & funditus deleti, Troianos nouum regnum in Italia condidisse aiunt, si vera est fabula, de qua plenius edisserit Dion. Halicarn. lib. 1.

- (x) Inde *interregnum*, in quo non totalis *anarchia* apprehenditur, cum status ciuitatis quandam speciem Democratix constituat: interim tamen illud pactum, quo se alteri subiecerunt, suamque voluntatem in alterius contulerunt, solutum est, vt tamen, quia inter se adhuc corpus manent, conuenire, & de summis rerum deliberare possint. Bene Houtuyn in *Polit. gen. §. 100. n. 8.* *Manent prima ante instituta imperia obligationes, quæ & ipsa vim pacti habent. Manent & populo, vt conueniendi de nouo rege vel alia forma erigenda iure, sic in eo conuentu interim per se negotia publica curandi: tacite enim placuisse populi vniuersi ad modum democratia cura censerit debet, donec de alia forma expresse conuenierit.* Si magistratus interim creatus sit, vti *interreges* apud Romanos erant, donec Rex crearetur, ciuitas magis quidem cohæret, sed quia imperium tantum est temporarium, populo nihilominus saluum est ius constituendi nouum imperantem, vti constat de interregno primo Romanorum. Defuncto Romulo interrex creatus est, sed nihilominus *patres populo ad concionem tributum & curias*

§. V. Vacante ita imperio, status ciuitatis ad democratiam (y) vergere videtur, vtut pri- stino imperio extincto, imperfecta, laxa & imbecillis vnio, (z) quæ inter subditos est, e- tuadat.

§. VI.

conuocato ipsi de reipubl. forma consultare permisissent, utrum regi, an magistratibus annuis reip. administratio- nem committere vellet &c. Dion. Halicarn. lib. II. Non enim interreges proprio, sed magis Vicario iure admi- nistrant, iure penes totam rempublicam residente, cui rationibus reddendis obnoxii sunt, nisi forsan in- terrex antea lege publica generaliter sit constitutus.

(y) Antequam imperium vni deferretur expresso vel taci- to consensu, vnio quædam inter ipsos, qui ciuita- tem constituunt, præcedere debuit, vti *lib. 1. c. 2. P. Spec.* dictum est, quæ vnio etsi ab initio democrati- am haud constituerit, vti contra Huberum *cis. 1.* cui- ctum est, interregni tamen tempore, vbi res ad pri- mum statum reduci videtur, aliud dicendum vide- tur. Ratio differentiæ hæc est: antequam respubli- ca constituitur, multitudo, ex qua nascitur, sine vilo inter se imperio est, & in statu naturali viuit: vbi autem semel in rempublicam transit, & imperium præ statu naturali voluit, perfectius inter se conglu- tinata est, nec, vacante forsan imperio, dissociari a- nimatum habere videtur, quin potius cum ab initio rempublicam constituit, in statu ciuili perseveratura credi debet: inde, præsentè imperio extincto, sum- ma potestas, quæ semel placuit, ad populum, vel qui illum repræsentant, redit, & ita manet reipubli- cæ ratio, siue ad democratiam, vt in primo casu, siue ad aristocraticam, vt in altero, redeat.

(z) Hoc tunc contingit, quando ad vniuersum populum summa rerum redit, & quidem Ideo, quia Democra- tia per se facis turbida & intuta est, nisi pactis per-

§. VI. Et ita in potestate populi est, imperium cuicunque deferendi, vel formam imperii immutandi. (a)

§. VII. Hinc populus non obstringitur testamento defuncti, quo successor declaratus est, quod sicuti per se inter gentes effectum iuris

spicuis suo modo temperata fuerit, quæ hoc casu deficere solent. Vnde tot mala interregnum nascuntur, ut fere crederes, in statum naturalem rempublicam rediisse, ceu diuturnum Germaniæ interregnum docet.

- (a) Romulo extincto, patres populo ad concionam tributum & curiatim conuocato, ipsi de reipublica forma consultare permisissent, utrum regi, an magistratibus annuis reipublica administrationem vellet committere, ut refert Dion. Halicarn. lib. II. Perinde autem est siue totus populus de eo deliberet, & aliquid certi constituat, siue negotium certis personis committat, cum iuxta harum institutis & factis obligentur, quemadmodum fecisse legitur populus R. cit. l. Populus tamen, ait Dionysius, eam optionem sibi non vindicauit, sed eius rei cognitionem ad senatum reiecit, lubenter admissurus, utrum reipublice administrande genus illi approbassent, & in eo acquiescerent. Illis vero omnibus visum est regem creare &c. Similis deliberatio instituta fuisse legitur apud eundem lib. IV. regibus eiectis, quo ipso imperium vacare incipiebat. Primo disputatum fuit de iure indicendi comitia. Hoc Brutus tanquam tribunus Celerum sibi vindicauit. Deinde deliberatum est, quoniam magistratus post exactos reges urbis imperium si habiturus, & qua sit futura forma reipublice. Tandem placuit consilium de tradendo duobus viris imperio, & quidem temporario quod deinceps ab vniuerso populo approbatum est.

(b) Cas.

iuris (b) non habet: ita multo minus valere potest

(b) Cardinalis quæstio est: an testandi facultas tantum sit ex iure positivo, an veto etiam ex iure naturali. Si illud asserimus, testamenta inter gentes, quæ solo reguntur iure naturæ, effectum nullum habent, cum ad quod quis ius nullum habuit, effectum iuris producere non possit: Si vero hoc defendimus, etiam testamenta principum vigorem obtinebunt. Cum vero illustris Cocceius *diff. de testam. princ. & ill. Thomæ diff. de orig. success. testam.*, in hac iuris naturæ disciplina facile principes, satis iam demonstrarunt, testamenti factionem, seu, ius testamenta ordinandi non esse ex iure naturæ, sed ex iure mere positivo, thesin hanc pluribus exornare nolo. Res huc redit: testamentum est dispositio vnius solitaria, ergo iure naturæ adhuc imperfecta & invalida, cum hoc iure ius perfectum in alterum transferri demum possit *striusque consensu concurrente*; tum ideo actus reuocari & impugnari non possit, quia alter dispositionem seu promissum accepit, ex qua acceptione ius perfectum natum est. Porro dominium hoc natura sua infert, ut, quamdiu viuit dominus, ius suum in alterum transferre possit: alit vero, ut quis dominium in alterum transferat eo tempore, quo nullum ius amplius habet, ratio iuris non patitur. Morre ius omne exspirat. Testamentum autem non tribuit ius viuente domino, sed eo demum tempore, quo nullum ius habet. Neque obstat, quod ex antecedente voluntate tribuat ius, nam *voluntas hæc antecedens* confertur in id tempus, quo nullum ius amplius habet, nec transferre potest. Possumus *antecedenter* aliquid velle, modo voluntas durare possit. Quod *antecedenter* volumus, tunc effectum habet, si eo tempore, quo effectus sese exserere debet, adhuc ius habemus. *Nemo rem suam in eum casum, quo sua non sit, promittere potest*

potest in præiudicium populi. (c)

§. VIII. Quod etiam dicendum est, si vel maxime *facultas alienandi* ipsi competat, sub qua testamenti factio non complectitur. (d)

§. IX.

re potest. Dubia reliqua resolvuntur in *alleg. Dissert.* Exempla testamentorum imperantium non deficiunt, sed hæc ius nec faciunt, nec arguunt. Fluit exinde, principes imperii nostri secundum solennia iuris R. testamenta condere debere. Id omnes concedunt, quod habeant ius testamenta condendi; si hoc, illud non ex *iure natura* habere possunt, sed ex *positivo*, quale est Romanum. E. secundum præscriptum legis positivæ testamenta quoque condere debent.

- (c) Voluntas imperantis est quidem voluntas reipubl., sed quamdiu velle potest, ut & de rebus, rempublicam concernentibus. Post mortem velle amplius nequit, & consequenter subditos obligare, ad successorem nominatum recipiendum. Tale testamentum in effectu nihil aliud est, quam nuda *commendatio*, quæ *necessitatem* non infert, sed *populi consensum* desiderat, ut effectum iuris consequatur. Unde quæ testamenta inter gentes valere, vel ex *approbatione* reipubl. seu populi, vel ex accedente *coactione*, cui resisti non potuit, effectum sortita sunt.
- (d) Id quidem Grotius de *I. B. & P. lib. II. c. 6. §. 61.* asserit, sed inuita ratione iuris. Alienatio est translatio iuris in alterum acceptantem, quæ hic deficit. Dum testamentum condit, nihil in alium transfert, nec post mortem transfert, cum velle amplius non possit, nec *ius transferendi* eo tempore amplius habeat. Vbi potuit transferte, noluit: vbi non potuit, ibi voluit; ergo frustra disposuit. Quando itaque imperans moritur, non alienato imperio, populus suæ potestatis fit, & pro lubitu sibi imperantem eligere potest.

(e) Su

§. IX. Quin si imperans imperium, se vi-
uente, in alterum transferret, imperium vaca-
re credendum est, cum talis translatio sit nul-
la: (c)

§. X.

(c) Supra Lib. I. c. III. §. 32. euidetur est, sub imperio haud
comprehendi *ius alienandi* & consequenter imperan-
tes id habere *ordinarie* non possunt. Actus autem,
qui *facultate agendi* destitutus, est ipso iure nullus, &
subditi hoc ipso a vinculo obsequii liberati sunt.
Non ei, in quem alienatio facta, obligantur ad obe-
dientiam, quia voluntatem suam ei haud submitserunt,
absque qua submissione subiectio nulla oritur; neo
amplius priori suo imperanti obligantur, qui *alienan-
do* vinculum remittit, subditosque a se dimittit, quo
ipso fit, vt per indirectum sui iuris fiant. Equidem
contingere potest, vt alienatio subsistat, quod subditi
resistere & suo iure vti non possint; sed ita fere eo-
dem modo ad obedientiam obligantur, quo hi, qui
bello subiugantur, qui itidem coacti voluntatem sub-
mittere debent. vid. Houtuyn. *in polit. gen.* §. 98. Pro-
inde ad validitatem alienationis necessarius est subdi-
torum consensus, quippe de quorum praeiudicio agi-
tur, quique sui iuris fiunt, libertatemque consequun-
tur familia regnatrice extincta. Ceterum non idem
dicendum est, vbi subditi nunquam ad libertatem re-
dire queunt, sed, vacante imperio, ad dominum feu-
di imperium redit: hoc casu sufficit illius consensus,
ad quem respublica, vacante imperio, redire potest,
insuper habito populi consensu. Hac ratio facit, vt
status imperii nostri, consensu imperatoris acceden-
te, alienare prouincias possint, cum, extincta familia,
territoria ad imperatorem deuoluantur, nec subditi sui
iuris fiant, & ita illi per alienationem nullum praeiu-
diciam inferatur.

§. X. Nisi (I.) populus imperanti facultatem alienandi dedisset, vel *expresse* vel *tacite*, (f) aut conditio imperii (g) id ita postulet.

§. XI. Vel (II.) imperium familiz certz delatum fuerit. Sic enim, quod ab antecessore nulliter alienatum est, a successoribus (h) recte reuocatur.

§. XII. Vacat autem principaliter imperium (I.) *per mortem imperantis*, ad cuius personam imperium restrictum fuit, id quod etiam in dubio

(f) Hoc tunc censetur factum, si præter imperium in se, etiam *proprietas* rerum suarum in eum contulerunt, uti fecerunt Egyptii, tempore annonæ, admodum Egyptum præmentis. Iosephus enim Pharaoni omnes agros subditorum coemit, quo factum, ut omnis terra Egypti in proprietatem Regis redacta fuerit, ipsi vero subditi facti fuerint harum terrarum coloni. *Gen. XLVII.* Ut ut itaque alias in ipso imperio non contineatur alienatio, in rerum *proprietas* tamen comprehenditur.

(g) Si bello acquisitum sit imperium & ita inuisis subditis, alienari posse facilius crediderim. De *herili* id etiam affirmant, quod tamen dubium est, cum ex libero consensu constituentur, id quod praxis regnorum herilium affirmat.

(h) Hoc casu populus alienatus sui iuris non fit, cum ius imperii successoribus quæsitum sit, imo etsi vel maxime colla ei, in quem alienatur, submittere non teneantur, & hæcenus sui iuris fiant, successoribus tamen suam obedientiam subtrahere non possunt, cum regnatrici familiz se semel submitserint, quo ipso omnibus, qui sunt de familia, ius regni quæsitum est.

dubio præsumi debet. (*) Hoc casu ipsa collatio imperii in alium fit per *electionem* populi, (i) vel cui hanc commisit. (k)

§. XIII.

(*) Id supra iam euictum est p. 224. seq. lit. 2.

(i) Cum enim populus sui iuris factus &c. a priorivinculo liberatus sit, voluntatem suam cuiuscunque libero submittit. Ergo consensu eius opus, qui per *electionem* explicatur. Non autem *singulorum* consensum requirit ratio naturalis, sed *maioris partis*, ut in *democraticis* fieri solet. Ante republicas constitutas singulorum consensum requiri, facile concesserim, cum nemo alterius consensu adstringatur, ut in societate civilem eat. vid. P. II. lib. 1. c. 2. §. 2. seqq. p. 159. At ubi semel in ciuitatem abierunt, vacante imperio, vel potius *sede*, democratia quædam oritur, uti supra §. V. dictum est, in qua, quæ expediuntur, consensu *maioris partis* expediuntur. Maior pars iudicari debet ex *presentibus*, qui absentes obligant, quibus imputatur, quod non comparuerint. Electio ipsa *libera* est, nisi *primordially* certo pacto determinata fuerit, veluti ratione *gentis*, *religionis* &c. quod tamen pactum intelligi debet sub clausula: *rebus sic stantibus*. Quid enim si populus extraneæ sacra reciperit? salus publica, quæ suprema lex est, postulat, ut sacris suis addictum imperantem eligat. Cessante omni pacto vel lege fundamentali, *extraneum* etiam eligere potest. Post Romuli discessum, electores iudicarunt, *querendum aliquem extraneum, & neutrarum partium fauoram, ut hoc potissimum modo omnis seditionis materia tolleretur, cumque regem creandum*. Dion. Halicarnass. lib. II. Sic nulla lex imperii adest, quæ electionem imperatoris ad *Germanum* adstringeret.

(k) Romulo extincto, *populus optionem sibi non vindicauit, sed eius rei cognitionem ad senatum reiecit*, Dion.

Halicarn. lib. II. Post Anci Marci mortem senatus denuo, cum populus ipsi permisisset, ut quam velles, civitatis formam constitueret, in eadem manere statuit, & interreges creavit. Illi vero, convocata multitudine ad comitia, regem elegerunt L. Tarquinium. Id. lib. III. Permisit ergo populus senatui facultatem & de forma imperii cognoscendi, & eligendi imperantem. Sola electione commissa, non potuissent simul de forma decernere, cum commissio nihil vltorius tribuat, quam quod commissum est. Potest quoque ius eligendi perpetuo in quosdam transferri, vti in *Archi-Officialis* imperii nostri factum est, quo ipse populus arbitrium circa electionem a se abdicavit. Cessante hoc pacto ius eligendi nemo suo iure, sibi vindicare potest. Insulsa fuit Iohannis XXII. constitutio, qua sibi electionem imperatoris vindicavit. In nostram, ait, & fratrum nostrorum deductum est notitiam, quod licet de tunc sit liquidum & ab olim fuerit inconcusse servatum, quod, vacante imperio, sicut & nunc per obitum quondam Henrici Romanorum imperatoris vacasse dignoscitur, cum in illo ad secularem iudicem nequeat haberi recursus, ad summam pontificem, cui in persona beati Petri totum simul, & celestis imperii tunc Deus ipse commisit, imperii predicti iurisdictio, regimen & dispositio devolvuntur, & ea ipse (durante ipsius vacatione imperii) per se vel alium seu alias exercuisse nescitur in imperio memorata vid. c. vii. ne sede vac. in extrab. lib. XXII. Ita philosophari, est cum ratione insanire, & quia tot falsa, tot erronea in paucis hisce verbis continentur, non mirandum, quod hanc philosophia nullibi locum invenire potuerit. Lædit illa omnium imperantium iura independentia, facitque Reges ipsos Pontificis ministros, vicarios vel procuratores. Similis philosophia rationi omni contraria fuit illius Monachi, cuius supra p. 593. mentio facta, quamque pictura ibidem exsculpta, expresit hoc versiculo:

Rex ego sum regum, lux est mea maxima legum.

§. XIII. Quæ commissio non tantum *expressa* declaratione fieri potest, sed etiam *tacita*, concurrente obseruantia diuturna, & eorum acquiescentia, (1) qui alias ad electionem concurrere

De facio Regem &c. Olim non erat sic. Olim Pontifices profitebantur, se constitui & confirmari ab imperatoribus, quibus etiam rationem reddere debebant, si querelæ contra eos essent motæ, vti historiz docent.

(1) Iura etiam tacite remitti possunt per non- usum & intermissionem accedente diuturnitate temporis, quæ maximum in moralibus robur habet. Olim in electionibus imperatorum *suo modo* concurrebant omnes principes, voto primario electoribus, κατ' ἔξοχῆς sic dictis, concessio. Solebant principes reliqui nominare solenniter candidatum imperio præficiendum, quæ nominationem *pretaxationem* appellabant: subsequatur deinceps solennis electio, Archiofficialibus competens. Ita enim Albertus Stadenſis in Chronico ad ann. 1240. *Papa Gregorius insolentias imperatoris contra ecclesiam metuens principes super electione aliterius sollicitauit, sed nihil profecit: quia quidam principum ei rescripserunt, non esse sui iuris imperatorem substituere, sed tantum electum a principibus coronare. Electio enim ad illos dignoscitur pertinere. Ex pretaxatione principum & consensu eligunt imperatorem Treuirensis Mogontinus & Colonienſis. Palatinus eligit, quia dapifer est, Dux Saxonia, quia Mareſcalcus & Margrauius de Brandenburg, quia Camerarius. Clarius rem totam adumbrat VVelbertus Capellanus Conradi III., adductus a Gewoldo de Septemuiratu c. VI. vbi ita: Martino Henrico rege, multi principes ex toto regno congregati sunt in Moguntinensi vrbe, vbi de electione noui regis magna erat tractatus. Initio in magna cu-*

currere olim poterant, qui ita in posterum a iure eligendi excluduntur, cum ad iura remissa haud detur regressus.

§. XIV. Modus eligendi specialis iure publico particulari determinatur, nec huc spectat, quo etiam qualitates personæ eligendæ (m) circumscribi solent.

§. XV.

ria collecti erant omnes, qui ibi fuerunt seculares ac spirituales principes, quorum plerique nudo & simpliciter nominabant, quem optabant per alios eligi, & tamen ipsi non eligebant, quia non habebant voces suffragiorum realium. Cum igitur nominauerunt Lutherarium, dixerunt, huic promitti sumus obedire, si vos eum in throno habitis in regnum, vestri annuentibus votis & beneplacito nulla discordia erit. Pauci autem spirituales & temporales primates examinantes personam Lutherarii & bellicosa facta & merita erga Christi seruos & vniuersam ecclesiam eum votiue elegerunt &c. Ut ut vero ex his factis appareat, suo modo omnes principes electionibus imperatorum interfuisse, postea tamen pedester electio tota in vniuersum ad electores deuoluta est, omni deinceps prataxatione, nominatione, & assensu cessante, quæ remissio nulla expressa declaratione facta legitur, sed ipsa intermissione & non-sustabilitate & patientia diuturna confirmata est.

- (m) Veluti vtrum ex certa familia electio fieri debeat? qua ætate, quibus moribus & virtutibus eligendus prædicus esse debeat? an extraneus admitti possit? Sane iure publico iudaico contrarium cautum legitur, quo Deus statuit, *ne populus Israel aliunde sibi regem eligere possit, quam ex fratribus suis i. e. ex genere Hebræa Deut. I. 7.* Ius publicum vniuersale nihil aliud requirit, quam ut talis eligatur, qui huic rei sufficere possit.

(n) la

§. XV. Sicuti vero in electione populus vel qui hunc repræsentant, libere consentiunt in delationem imperii, seque electo ex pacto submittunt; ita eodem pacto certas conditiones ei præscribere, (n) & sub illis demum ei imperium deferre possunt, ad quas seruandas iure naturæ obligatur.

§. XVI. Circa quas condiciones & pacta si dubium in interpretando occurrat, interpretatio non populo, sed imperanti indulgenda videtur, saltem per indirectum. (o)

§. XVII.

(n) In omni electione duo concurrunt: (1) *designatio personæ* (2) *delatio imperii personæ designatæ*, & ab eo subsecuta *acceptatio*. Hæc *delatio* & *acceptio* nihil aliud est quam pactum, seu duorum in idem placitum consensus. Quodcumque autem pure alicui deferri, & sub conditione potest. Neque obstat, quod populus imperanti nullas leges præscribere valeat, vt superiori, vt domino: nam quando populus sub certis conditionibus alicui defert imperium, nondum imperans est, cum pari paciscitur: acceptio autem facta, & conditionibus assensu confirmatis, ex postfacto imperium adipiscitur, nec propter imperium acceptum nexu antea conciliato soluitur, id quod Hobbes voluisse videtur, eo quod imperans populo obligari non possit, nam id quidem, *lib. I. c. 5. fatis præfigatum est.*

(o) Noui, grauissimas dubitandi rationes non deesse, quibus populo interpretatio concedenda videtur. Quid enim? nonne populus condiciones concepit, præscripsit, composuit? quilibet vero est verborum suorum interpres. Imperans simpliciter in verba concepta iurare coactus est, cum alia ratione imperium suscipere haud potuerit. Sed salua res est. Populus imperanti

§. XVII. Vbi vero imperium non *certa persone*, sed toti familiz primi imperantis, collatum est, (p) morte imperantis non vacat imperium, sed *successioni locus*, adeoque populus ad libertatem non redit.

§. XVIII.

peranti detulit imperium summum in se: quicquid ergo non clarissimo pacto excepit, id libere imperans agere potest. In conditionibus suam peculiarem, quæ fuit utilitatem, & ita si verba sine dubia & obscura, contra se interpretationem admittere & pati debet, in cuius potestate fuit, clarius loqui. Semper enim interpretatio contra eum facienda, qui clarius loqui debuisset, qualis est ille, qui peculiarem & extraordinariam quæ fuit sibi utilitatem. Hæc regula non est iuris Romani inuentum: fundata est in ipsa ratione naturali. Dum itaque in dubio contra populum interpretatio facienda, per indirectum inde euenit, ut interpretatio imperantis præualere debeat.

(p) Successio a populi voluntate *expressa* vel *tacita* dependet in *libera imperii delatione*, quia cum imperantem sibi constituit, designare etiam potest, utrum tantum eius *persona*, an *integra familia* imperium deferatur. In Theocratia iudaica quidem ex Dei arbitrio hoc vnice dependebat, cum Deus iudæis ab initio quoque regem daret, & successionem demum in Davide stabiliret, quocirca ex populi consensu hæc successio non dependebat, uti in aliis rebus publicis voluntate populi constitutis. Hac ratione *electiva* imperia in successibus mutari possunt, si populus *ipsa factis* consentiat in successionem, liberos imperantis sine noua electione sponte admittat, & ita successioni locum relinquat. Quæ *iure belli* acquiruntur imperia, non ita dependent ex voluntate populi, quam quæ ab initio libera voluntate delata fuerunt. Vnde fit plerumque,

§. XVIII. Ratio succedendi iure naturali non est determinata, (q) & proinde ex *voluntate populi expressa vel prasumpta* (r) diiudicanda, quatenus libera voluntate imperium familix delatum est: si bello subactus populus in imperium

rumque, ut victor ius successionis constituat, adornetque, & populus subactus sicuti in imperium, ita quoque in hanc conditionem imperandi consentire debeat.

(q) Quæ rationes adducuntur pro successione ex iure naturæ adornanda, magis *suasoria* sunt, quam *præceptiva*, & plerumque tantum ostendunt, quid expediat & decorum sit in successione, non quid necessario fieri debeat. Et hoc eo magis in successione hac, de qua quaeritur, admitti debet, ubi simulabilitas singularis in successore adesse debet. Ut itaque ex moribus gentium successio ad liberos devaluatur, non tamen desunt rationes, quæ quandoque suadere possunt, ut potius fratri defuncti, quam eius filio deferatur imperium, si forsitan hic infans sit, frater vero ad imperandum aptissimus. Hoc casu æque prægnantes & suasoriae rationes adsunt pro fratre quam filio defuncti: utrobique dubitandi rationes occurrunt, quæ ratione iuris adæquata vix dissolui possunt. Ergo aliunde tales quaestiones discutiendæ sunt.

(r) Rare contingere solet, ut lege fundamentali expressa populus in delatione imperii successionis rationem determinet, ergo plerumque recurrendum ad voluntatem præsumptam, quæ ex *natura ipsius imperii delati* potissimum desumi debet, cum tales censeatur voluisse successores esse, qui apti ad imperium sunt. Qualem habilitatem enim populus in primo imperante prælegit, talem in posteris quoque respexisse videtur, quod in seqq. specialius demonstrandum erit.

(s) Populæ

rium consentire debuit, ordo succedendi potius ex arbitria victoris dependet. (s)

§. XIX. Et quidem quod *presumptam voluntatem populi* attinet, credendum merito est, illam talem in delatione imperii fuisse, vt (I) successio futura se haberet secundum *mores gentium vniuersales* [r], & ita successio ad liberos aliosque proximiores deuolueretur.

§. XX.

(s) Populi arbitrium vel ideo hic attendi nequit, quia victoris est, legem victis præscribere, non a victis accipere. Hæc fuit philosophia Ariouisti apud Cæsarem *lib. I. de bello Gall. c. 36. n. 1.* asserentis: *ius esse belli, ut qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum vellet, imperarent: idem populum R. viclis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consueße. Si ipse populo R. non præscriberet, quemadmodum iure suo vteretur; non oportere se a populo R. in suo iure impediri.* Et licet vel maxime in imperio, bello acquisito, consensus populi deuicti excludi nequeat: (quamdiu enim dissentiant, resistuntque, *hostes, non subditi sunt*) consensus tamen talis vltima necessitate extortus est, & hic ius & potestas victoris præualet.

(t) Dum modum ordinemue succedendi populus non determinauit, nihil noui constituere, sed se accommodare voluisse videtur ad mores aliarum rerumpubl. communes. Sunt homines ita comparati, vt exempla & mores aliorum facilius imitentur, quam contrarios ritus assument, maxime si aliorum exempla autoritate grauisima præfulgeant. Primis imperantibus, vtpote qui per vim sibi alios subiecerunt, hoc semper vnice curæ cordique fuit, vt imperium in sua familia stablirent, & in perpetuum ad posteritatem suam deriuarent. Sicuti enim ex ambitione & imperii cupiditate alios

§. XX. Cum vero in successione agnatorum mores gentium varient, adeoque sæpissime controuersia inter plures ex regia familia de

successione

alios sibi subiecerunt, ita ex eadem ambitione, gloriæ sibi esse duxerunt, si imperium ad posteros suos deuolueretur. *Certe, ait Cicero pro Archia poeta inf.,* characterem ambitiosorum hominum & qui gloria imperii ducuntur, depingens, *si nihil animus presentiret in posterum, & si, quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque augeretur, neque toties de vita ipsa dimicaret: nunc insidet quædam in optimo quoque virtus [ambitio], quæ noctes & dies animum gloria stimulis concitat, atque admonet, non cum vita tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam.* Non itaque aliud medium fuit, immortalitatem nominis & imperii sui indipisci, quam ut illud ad liberos suos deuoluerent. Crediderunt enim gentiles, utpote qui ambitionem & gloriæ cupiditatem in virtutum classem collocarunt, idcirco nos filios filiasque concipere atque edere, ut ex prole eorum carumque diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus, ut philosophatur Callistratus in l. 220. §. 3. d. V. S. Et inde factum est, ut prima imperia mox ad liberos ceterosque posteros deuoluta fuerint, indeque gentium plerarumque communis obseruantia originem traxerit, ut in successione liberorum ante omnia haberetur ratio. Hoc more communi semel introducto, nihil convenientius est, quam ut credamus, populum in delatione imperii successiui idem voluisse obseruare, quod alia respublica, penes quas est successio, obseruare solent. Ex eadem ratione quoque reliquorum agnatorum successio adordinanda, si forsan liberi desint, & quia communis praxi gentium proximiores, puta fra-

successione incidere possint, populi est, (u) hanc litem decidere, nisi alter litigantium iam imperium

tres aliisque imperia sibi vindicauerint, inde ad morem quoque hunc deferentes imperia successiva se accommodare voluisse credi debent.

- (u) Paradoxa hæc sententia videtur, indeque a plerisque negatur. Huberus *de iure ciuitatis lib. I. sect. 7. c. 7. §. 52.* arbitratur, controuersia huius non alium esse iudicem quam ferrum. Deinceps §. seq. pergit: *Populus enim, quamdiu stirps familia regnatricis superest, omni iurisdictione manet exutus, quibus verbis iudicium populi negat.* Addi posset, si iudicium hoc casu populo indulgeretur, redire rem ad electionem, quæ tamen populo minime competit, quamdiu successioni adhuc locus esse potest. Enimvero ante omnia notandum, sermonem hic esse (I.) de *regno libera voluntate populi delato*, vt per successionem in familia regnatrice subsisteret (II.) de casu, *sibi neuter litigantium in possessione est*, sed vterque tantum de iure contendit. Hoc casu neuter litigantium imperium exercet, sed de eo adhuc contendit; neutri actualiter populus subiectus est, sed subiectio in lite est; ergo quamdiu lis de successione superest, neuterque ad possessionem admissus a populo fuit, populus interim ad libertatem redit, & ita de hac lite eo facilius iudicare potest. Accedit, quod decisio huius controuersia ex *presumpta voluntate populi* desumenda sit, de qua nemo rectius, quam ipse populus iudicare potest. Et si populi, vel eorum, qui populum repræsentant, quales sunt *proceres aut status regni*, iudicium declinamus aut reuicimus, nullum superest iudicium, & ita vi armis-que agendum est: quæ sententia statui civili admodum inimica existit. Neque vero ita electionem sibi arrogat populus, cui renunciauit; cum non eligat, sed vnicuique inter litigantes ius dicat. Si electionem affecta-

ret,

perium occupauerit, subditosque in verba sua iurare coegerit, quia ita ob possessionem imperii subditi ad obedientiam obligantur, nec de iure imperantis iudicare possunt. (x)

§.XXI.

ret, posset neutri imperium adiudicare, & plane extraneum eligere, id quod fieri nequit. Neque denique obstat, quod populo nullum imperium, nulla iurisdictio competat, quamdiu ex gente regnatrice aliquis superest; nam hoc concedo in casu successio- nis certa & indubia; sed si de ea non constat, si dubia sit, neuterque litigantium possideat, ex acciden- te euenit, vt populus interim liber, sui que iuris fiat, donec certum successorem constituerit. Non adeo dissentire Grotius lib. II. c. 7. §. 27. in f. videtur; vt- vt enim eandem negandi rationem, qua Huberus vti- tur, alleget, statim tamen subiungit: *attamen si de pri- maui populi voluntate questio incidat, non abs re erit, populum qui nunc est, quique idem cum eo, qui o- lim fuit, censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit.* At vero cum semper in huiusmodi questionibus de primaui voluntate questio incidat, semper quoque voluntas populi inquirenda erit. At- que hoc eo magis dicendum, quando lege fundamentali id ipsum disertis verbis cautum est, ex quo fundamento summum tribunal Noui Castri sen- tentiam de successione controuersa tulit, illamque Augustissimo regi nostro iure optimo adiudicauit.

- (x) Hic quoque valere debet illud: *beati possidentes.* Eo ipso, quo imperium non vacat, quo ab aliquo possi- detur, subditi per indirectum iudicium de hac causa amittunt, cum, postquam semel voluntatem suam ei submiserint, de iure eius iudicare amplius nequeant. Si possessio adhuc vacua est, nemini interim subsunt, & iudicium ita formare possunt, cum adhuc quo-

§. XXI. Regi autem adhuc regnanti, si post fata eius lites immineant, nullum de successione iudicium esse recte asserit Grotius, (y) nisi primus acquirens sit, qui *iure victoria* regnum possidet; quippe qui de futura successione leges posteris præscribere potest.

§. XXII. Id quoque (II.) præsumitur voluisse, ut eo modo imperium in posteros deoluatur, quo in primum, a populo electum, collatum est, (z) cum successio sit continua

dammodo pares, saltem non *inferiores* videantur: illa occupata, inferiores sunt; iam autem inferiorum *de iure superioris* non datur iudicium.

(y) *Lib. II. c. 7. §. 27.* ubi hanc rationem addit, quod *successio imperii non sit sub iure imperii*, quippe quod se refert ad subditos eorumque actiones, post fata autem se non extendit. Sic cum Henricus Lusitanæ Rex, quod spe prolis destitueretur, & lites de futura successione essent metuendæ, rogaretur, ut successorem designaret, isque Antonium fratris sui illegitimum filium nominaret, asserens eundem legitimum esse, iudicium tamen effectu caruit, cum huic non tantum Rex Hispaniæ Philippus II. contradiceret, sed ipse Henricus tandem a proposito desisteret, quod videret, iudicium hoc inane futurum esse. Thuanus *lib. LXP.*

(z) Ratio connexionis hæc est, quia voluntas præsumta ex *ipsis factis, & actionibus* concludi debet. Quales fuerunt actiones populi eo tempore, quo delatum est vni imperium, talis censetur quoque voluntas fuisse, ut scilicet in perpetuum in successione idem observaretur, quod observavit in prima electione. Voluntatem enim non tantum verbis, sed re ipsa declarari posse, ex moralibus satis constat.

(a) Cum

tio iuris ab initio delati. Et ita inde concludo, voluisse populum, vt imperium esset indiuiduum, (a) nec in plures, sed in *unum* deuolueretur. [b]

§. XXIII. Quomodo vero is *unus*, qui tantum succedit, comparatus esse debeat, rursus voluntas præsumta populi indicabit. Hæc autem talis videtur fuisse, vt primogenitus, (c) & quidem qui sanguinem ab acquirente trahit

(a) Cum *hinc* delatum sit, non pluribus coniunctim, cum vni *indiudivo nexu* commissum sit imperium, hæc voluntas præsumta inde elicitur, quod in perpetuum quoque idem in successione obseruari debeat. Est hæc voluntas præsumta *lex fundamentalis imperii*, ad quam in his controuersis recurrendum. Accedit, quod populus id omnino noluisse præsumendus sit, ex quo vires imperii debilitantur, securitas reipublicæ hostibus externis exponitur, & illi dissociantur, qui in vnum corpus ciuile transiere, id quod ex diuisione imperiorum necessario sequitur. Quilibet & sic etiam populus magis conseruationem suam, quam periculum interitus intendit.

(b) Quando *regnum* alicui defertur, ex vi vocis per se fuit, *hinc* esse debere imperium. In genere si *hinc* eligitur, *Monarchiam*, non *Dyarchiam*, prælegisse populus præsumitur, & hoc quidem eo magis, quia ex plurium *regimine*, *pro indiuiso* suscepto, infinita incommoda oriuntur, quæ expeditionem publicorum negotiorum rethorantur, nè dicam in totum impediunt. Qualem itaque formam ab initio constituit, dum vnum eligeret, talem quoque in successoribus obseruandam esse voluisse videtur.

(c) Ex ipsa delatione imperii hæcenus deductum est, quod

quod imperium debeat esse *indivium*, & ad *unum*, non plures deuolui. Quodsi iam imperans plures liberos relinquat, *unus* tantum ex iis imperio praeesse potest, non omnes. Cum autem omnes aequae liberi sint primi acquirentis, itidem ex voluntate populi aestimandum, quem ex pluribus praeferre voluerit. Iam vero pro *primogenito* sequentes rationes militantes: (I.) quod ante omnes fratres ius succedendi ex ipso ordine natiuitatis consecutus fuerit, cum statim in ipso momento natiuitatis ipsi ius quaesitum fuerit ad successionem, ante quam reliqui nascerentur. (II.) Quod moribus plerarumque gentium, penes quas imperia indiuidua fuere, primogenitis haec prerogatiua data fuerit, vt reliquos fratres in successione excluderent. Cum itaque populus aliam succedendi viam non elegit, ad communem succedendi morem in *dubio* se accommodasse videtur, qui in ceteris rebus publicis obtinet. Sic Cyrus in extrema oratione, quam apud Xenophontem *lib. VIII. Cyropad. p. m. 235.* ad liberos suos habuit, eundem fere in modum philosophatus est, aicens: *Complector equidem, filii, pari virtutumque vestrum beneuolentia: Verum & consilio providere & ducis officio fungi, quacunque in re usus & tempus postulet, eum iubeo, qui natu maior est, & usum rerum maiorem de consensanea quadam ratione habet. Equidem vt ab hac mea vestraque patria sum institutus, natu maioribus non modo fratribus, sed ciuibus etiam, de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse: sic & ipse, filii, ab initio vos institui, vt natu maioribus honorem principem deferatis, & vicissim minoribus honore praecatis. Quamobrem ita, quae a me dicuntur, accipite, vt qui tanto praesca, tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam &c.* Hoc intuitu quoque *primogenitura* apud Herodotum *lib. VII. pr.* vocatur *atatis privilegium*, ius gentium & vniuersorum hominum. Similiter ad hoc aetatis privilegium prouocat Perseus apud *Liuium lib. XL. c. 9.* aicens: *regnare vtiq; vis: hinc spei*
sua

trahit, (d) tantum succedat.

§. XXIV.

sua obstat aetas mea, obstat gentium ius, obstat vetustus Macedonia mos. Sic etiam Iustinus *lib. XVI.* de Ptolomæo Ægypti Rege ait, quod *contra ius gentium minimo natu ex filiis ante infirmitatem, ex qua mortuus est, regnum tradiderit.* (III.) Cum omnes fratres sint æquales, & tamen aliqua prærogatiua inter eos obseruanda sit in successione, non potest alia, quam quæ a *natura ipsa seu ordine nascendi* petitur, locum habere. Cum itaque in *primogenito* ius succedendi ita radicatum sit, statim apparet, etiam huius posteros ex iure, patri in successione quæsito, præferendos esse primogeniti fratribus, vtut senioribus, cum eadem prærogatiua, quam ordo nascendi patri dedit, ad eius liberos quoque deuolui debeat.

(d) Hæc videtur populi intentio fuisse, qui familiae *primæ acquirentiæ* ius imperandi detulit, extraneosque ita admittere noluerit. Ex quo concludo, imperanti, liberis destituto, integrum haud esse, regno dare, successorem extraneum per *adoptionem*, quia, cum non possit imperium alienare, nec etiam permissum erit, per *adoptionem* imperium in alium deuoluere, cum ita imperium in effectu & per *indirectum* alienaretur. Non desunt quidem exempla adoptionum huiusmodi, ex quibus tamen ad ius ipsum nullum argumentum duci potest. Galba Pisonem adoptauit, sed quo iure? videamus. Ait ipse Galba, olim successorem obtinuisse, iam, pergit, *loco libertatis erit, quod eligi capimus.* Si ergo eligendus erat impetator a populo, adoptio eo minus valere poterat. Et tamen ait: *Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimam quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci, a principibus, fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; & si velis eligere, consensu monstratur.* At ipsemet Galba iudicauit, consensu populi ado-

§. XXIV. Præterea vt, exclusa femina, masculus

ptionem muniendam esse, & quia penes milites in constituendis imperatoribus magna autoritas erat, placuit: *iri in castra, honorificum id militibus fore, quorum favorem vt largitione & ambitu male acquiri, ut per bonas artes non spernendum.* Interim Galbæ comitus effectu caruit, Tacit. lib. I. Histor. Sed præterea nova conclusio inde oritur. Quæritur scilicet, *an primi acquirentis descendentes tantum succedant, an vero præterea etiam eius collaterales?* Equidem facilis est decisio, si constat, qua ratione primitus delatum fuerit imperium. Si enim primo acquirenti & liberis seu posteris eius delatum sit, hi tantum succedunt, non primi acquirentis collaterales: sed si electo, eiusque genti vel familia delatum sit, maior ratio dubitandi oritur: an etiam collaterales primi acquirentis hac appellatione vocati fuerint? quemadmodum eadem ratio dubitandi occurrit, si, quod plerumque fit, non satis distincte constat, *virum electi posteris, an genti imperium delatum sit?* Recte notat Huberus de iure civitatis lib. I. sect. VII. c. 7. §. 19. *hereditatem regni a privata hereditate diversum quid esse:* hinc sedulo cauendum, ne a successione privata argumenta ducamus. *Gentis* quidem & *familia*, sicuti *heredum* appellatio est latissima, sed pro substrata materia merito restringenda, cum constet, quod imperia non ita *libere* successioni subsint, uti patrimonia privatorum. Accedit, quod *familia* significatus non semper collaterales comprehendat, sed magis patrem cum liberis; cum inter hos strictè loquendo *familia* sit; quæ per nuptias constituta & per liberos propagata est. Cum itaque successio ex iure naturæ non determinetur, sed vice ex voluntate populi dependeat, credendum merito est, populum vnicè ad descendentes ex primo electo respexisse, non eius cognatos,

sculus, (e) aliasque ad imperium habilis
(f) succedat. Tales enim qualitates populus
in

(e) Pro masculis hæ rationes militat (1.) quod *femina* non æque ad imperium aptæ sint, ac quidem *masculi*, nam plerumque indigent alieno auxilio & directione, quemadmodum multis legibus ex hac ratione cautum & constitutum fuit, vt sine curatoribus nihil agere possint, ne ob imbecillitatem sexus decipiantur. Non conuenit, vt illæ imperent, quæ alterius auxilio indigent, quo sensu forsitan Aristot. *I. Polit. VIII.* ait, *mas ad imperandum, femina ad parendum nata est.* Adfunt exempla heroicarum feminarum, sed rariora, a quibus regulæ non struuntur. (2.) Facile ita imperium in extraneos deuolui posset, cum per matrimonium in aliam transeant familiam, id quod contra intentionem populi fuisse videtur. (3.) Accedit rursus gentium consensus & praxis plerarumque rerumpublicarum. Et in priuatis causis feminas nequidem ad aliquod imperium admittimus, multo minus ad imperium ciuile, quod grauius est, quod maiori iudicio, & sollicitudine administrandum est. Hinc Tacitus de *morib. Germ. inf.* morem Sitionum refert, & vno a reliquis differre ait, quod *femina* dominetur: in tantum, addit, non modo a libertate, sed etiam a seruitute degenerant. Saltem ex his rationibus fuit, præsumtam intentionem populi in dubio fuisse, ne femina regimini admoueretur. Hunc in finem *masculum* elegit, non *feminam*. Dico in *dubiq;* Si enim satis constat, quod feminas a successione excludere noluerit, omnino admitti debent, quemadmodum in Anglia alibiq; receptum est. Non enim *absolute* inhabiles sunt, sed tantum non *æq; idoneæ*, vti quidem masculi, & comparatiue loquendo masculi sunt aptiores quam feminæ. Ergo ex voluntate populi admitti possunt.

(f) Alia est ratio *imperatorum*; alia *patrimonii priuati*. In

in primo electo potissimum desideravit, & consequenter easdem in quolibet successore requirere voluisse videtur.

§. XXV. Interim *impuberes*, licet ob defectum ætatis ad tempus gubernacula reipublicæ suscipere non possint, a successione excludendi non sunt, nec id ipsum ex voluntate præsumpta populi colligi potest, postquam semel in successione consensit, (g) & a furiosis & mente capto adhuc distingui debeant. Nam hos qui-

hoc succedere possunt mente capti, furiosi, aliq; inhabiles, qui ad quavis negotia peragenda idonei sunt. Regna & imperia de sui natura eiusmodi præsidem & successorem requirunt, qui republ. administrare, regimen obire, & subditorum actiones dirigere possit, qualem successorem etiam populus tantum admittere voluisse videret. Vnde necessario excluduntur, qui usu rationis destituti sunt. Defectus corporis hanc inhabilitatem non operatur, cum nihilominus sana mente & prudentia regendi republ. instructus esse possit. Exemplis variis id declarat Petrus Gregorius *de republ. lib. VII. c. 6.*

- (g) Si in genere alicuius familiæ ius succedendi in regnum datum est, impuberes quoque ex voluntate populi comprehenduntur, quia hi quoq; de illa familia sunt, & defectus ætatis tantum temporarius est. Et hoc eo magis dicendum est, cum non defint exempla, etiam infantes voluntate populi electos esse ad imperium. Sigebertus Gemblacensis *ad annum 983.* de Ottonis III, adhuc pueri, electione hæc habet: *Principes puerum de manu Henrici extorquentes in regno sublimant.* Similiter VVippo *in vita Conradi Salici ad annum 1026.* de electione Henrici III. refert: *Anno incarnationis Christi*

quidem exclusisse, probabile est, non illos, utpote qui ad breve tempus tantum inhabiles sunt

§. XXVI. Hoc posito, necesse quoque est, ut, impubertate durante, seu quamdiu gubernacula suscipere nequeunt, sint in tutela (h) aliorum, qui interim curam reipubl. suscipiant.

§. XXVII.

1026. Chunradus Rex, consilio & petitione principum Regni, filium suum, Henricum puerum, regem post se designavit, illumque Brunoni, Augustensis ecclesia episcopo, in tutelam commendavit. De Henrico IV. testatur Sigebertus Gemblacensis ad annum 1054, quod puer quinquennis electus fuerit. Godofredus Colonienfis ad ann. 1196. de electione Friderici II. hæc refert: Imperator ab omnibus imperii principibus, summa precum instantia, obtinet, ut filium suum, Fridericum nomine, vix triennem in regem eligant. Sic etiam praxis gentium uniformis fere demonstrat, filios impuberes in successivis imperiis admissos fuisse.

- (h) Qui negant, tutelas esse *iuris natura*, illasque mere *iuris civilis* esse asserunt, tutelas regias impuberum negant, nisi legibus fundamentalibus de his cautum sit. Imperator interim ad ius naturæ prævocat asserens: *Impuberes in tutela esse, naturali iuri conveniens est, ut is, qui perfecta ætatis non est, alterius tutela rogatur.* Quicquid sit, sicuti successio impuberis ex præsumta populi voluntate deduci potest, uti ad §. antec. dictum; ita ex eadem præsumptione tutelæ quoque inferri possunt, qui antecedens voluit, necesse est, ut etiam consequens velit. Cum enim impuberes defectum ætatis patiantur, ob quem summam potestatem exercere non possunt, necesse est, ut, dum populus eum ad successionem admittit, interim quoque in tutelam eius consenserit. Ceterum quamdiu durare debeat tutela, vel certa lege fundamentali determinandum, vel, hac ces-

§. XXVII. Hæc tutela debetur iis, quibus voluntas populi, in lege fundamentali expressa, eam detulit. Cum enim successione definire possit, potest quoque determinare, quis impuberi successori tutor esse debeat. Si de voluntate populi non constat, (i) locum habebit, quod bonum æquumque est, h. e. vt primario patris defuncti voluntas obseruetur,
 hac

sante, ex maturitate ingenii colligendum; neque enim ius naturæ certum tempus definiuit.

- (i) Valde titubant circa hanc materiam, cui tutela deferenda? Si voluntas expressa adsit, res conclamata est. At hic plerumque iterum ad coniecturas recurrendum. Illud interim voluisse videtur populus, quod pupillo vtilius, reipublicæ conducibilius, in se vero æquum bonumque est. Hoc intuitu in patris iudicio & electione acquieuisse videtur, vt pote qui optimam consilium pro educatione pupilli & salute reipubl. suscepisse præsumitur. Vtut itaque testamenta de ipso regno non valeant, eadem tamen valebunt, vt de iudicio patris circa tutelam inde constat: nam etiam citra testamentum suam voluntatem declarare potest. Accedit, quod patri educatio pupilli principaliter incumbat, ergo æquum est, vt eius electioni stetur, cui illam commiserit. Et licet hæc tutela non sola absoluat pupilli educationem, sed præterea gubernationem reipublicæ annexam habeat, de qua non æque post mortem disponere potest, præsumitur tamen populus, dum de tutela nihil determinauit, & tamen impuberes a successione non exclusit, totam rem in arbitrium patris, vt pote de salute filii sui valde solliciti, contulisse, cui iudicio tam diu standum, donec contrarium euidenter appareat, quod illustrat Dn. Hertius diff. de tutela regia sect. 1. §. 13. Sic vbi Conradus

hac cessante, tutela ex voluntate populi dependeat. (k)

§. XXVIII. Hactenus de primo modo, quo vacat imperium. Vacat (II.) per *abdicationem* seu spontaneam (l) *renunciationem* imperantis, quæ etiam inuitis subditis (m) fieri potest, siue regnum

radus impetravit, ut filius suus impubes Henricus III. eligeretur, statim cum Brunoni in tutelam commendavit, ut dictum *ad §. 25.*

(k) Non desunt, qui illis, quibus aliquando successio debetur, tutelam deferunt, quæ sententia tamen & pupillo & reipublicæ periculosa videtur, cum a proximo successore pericula varia imminere soleant, nec argumentum a tutelis privatorum hic applicari queat, quæ lege mere civili proximioribus deferuntur, tanquam *onus*. §. *vn. l. de legit. patron. tut.* In tam periculosam autem tutelam nunquam consensisse videtur populus. Cum ergo ab initio nihil de tutela statuit, integrum sibi iudicium referuavit, & regimen interim, quibus visum est, committere potest. Nec inde præiudicatur proximis agnatis, utpote qui nondum ius succedendi habent.

(l) Quæ per metum extorta est vel a populo vel ab hoste, proprie non est renunciatio, sed *depositio* vel *de-thronisatio*, quod exemplo Alphonsi Regis Portugalliæ declarat D. Palthenius *diff. de de-thronis. §. 4.*

(m) Equidem dubitari poterat, an in imperiis libera voluntate populi delatis id admittendum sit; cum enim electione vel consensu populi ad imperium euectus, & ita cum populo, vel proceribus, populum representantibus, pactus est, merito quoque consensu populi illud deponendum esse videtur, cuius interest, imperium non temere deponi. Verum ut ut supra adstruxerim, imperantem populo obligari, non tamen ulterius obli-

regnum libera voluntate delatum, siue bello
acquisitum sit. §. XXIX.

us obligatur, quam quatenus promisit: in ceteris pro libertate sua, qua pollet, agit. Non autem promisit populo, se imperium deponere nolle, nec in perpetuum se ad imperandum adstrinxit. Non est minister populi, utpote cui alias negatum est, deponere imperium commissum, sed supremam potestatem in populum habet, virtute cuius etiam eidem renunciat. Sic Casimirus Rex Poloniz anno 1667. imperio libere renunciauit, quod etiam de Carolo V. constat, uti factetur Ferdinandus I. in *R. I. de anno 1559.* verbis procerum: *Als VVeyland miltz und hochlöbl. Gedächtnis Kayser Carl der sunffte, unser negster Vorfahr, Bruder und Herr, aus merckl. großen, dapfferen und treffl. Vrsachen, sonderl. aber, von wegen ihrer Liebden und Kayserl. Mai. obliegenden Alters und immerwährender Schwachheit &c. mit Vorwissen itzgedachter des heil. Reichs Churfürsten (de Administration und Verwaltung des Römischen Reichs) verlassen, resigniret und übergeben, vbi quidem dicitur, quod electorum præsenti hoc factum sit, sed non consensu specifico & prerequisite. Quodsi tamen in capitulatione electus promississet, quod nunquam abdicare vellet, aliud dicendum: quale exemplum prælaudatus Palthenius *cit. l.* adducit de Michaelē VViznowizio, qui in pactis conuentis diserte promittere debuit: *Regno Polonia nunquam abdicabimus.* Quod pactum pro inani haud iudicandum: Vtut enim haud consultum sit, inuito imperium obtrudere; non tamen questio iam est de regulis prudentia, sed iuris. Eodem modo Pontifex libere resignare potest, uti exemplo Coelestini constat, quam facultatem successor eius Bonifacius VIII. in *c. 1. de renunc. in 6.* confirmauit. Cum vero Pontificii urgeant, a Pontificę regna & imperia dependere, hinc mirum non est, quod etiam prætendant, resignationem imperiorum fieri debere in manus Pontificis. Ast cum prius falsum, falsum quod esse debet posterius.*

(u) Aliud

§. XXIX. Vacante hoc modo imperio, populi ius variat, prout imperium vel *electivum* vel *successivum* fuit. In illo populus fit sui iuris, nec resignatione imperium in alterum transferre potest, nisi ex consensu populi. (n) In hoc vero statim successioni locus est, in cuius præiudicium nihil renunciare facere potest, (o) adeoque populus non fit liber.

§. XXX. Abdicatione facta imperans in sortem priuatorum incidit, & ceterorum subditorum sorte fruitur, (p) nisi aliter pacto in abdicatione prouisum fuerit. (q) §. XXXI.

(n) Aliud est *abdicare* & *resignare*; aliud *cedere*. Per *resignationem* resignans nude ius suum amittit, per *cessionem* ius suum in alterum transfert. Ast vero alienationem imperiorum valide fieri non posse, sæpe dictum est. Valebit tamen cessio imperii ex *voluntate populi*, qui consentiendo in cessionem elegisse de nouo videtur. Hac cessante cessio irrita est, ceu apparet exemplo Io. Casimiri Regis Poloniae apud Pufendorfium *rer. Brandenb. lib. IX. seq.*

(o) Inde *renunciatio* patris filio non præiudicat, quo minus post patrem succedere possit. Quodsi post abdicationem demum natus esset, imperio iam ad alium deuoluto, nulla superesset ratio succedendi, cum ex eo natus sit, qui tempore natiuitatis nullum ius amplius habebat.

(p) Eo ipso, quo imperium imperans deponit, simul statui libertatis renunciat, ceterisque, quibus antea imperauerat, æqualis fit, & consequenter nouo imperanti subiicitur. Perpetuus ille dictator Sylla, imperio suo satis tremendus, postquam imperium deposuit, priuatorum sorte facile contentus fuit, vti plenius refert Appianus.

(q) Sic notum est *pactum independentiæ*, quam Regina Christiane

§. XXXI. Vacat porro (III.) imperium per *derelictionem*, quæ est tacita quædam resignatio, modo de animo (r) satis constat.

§. XXXII. Tandem (IV.) vacare quoque imperium, & populum sui iuris fieri volunt per *depositionem* seu *detronisationem*, quam iuri publico

stina sibi in abdicatione reservavit, de qua vid. Ill. Dn. Thomaf. ad Huberum de iure ciuit. lib. 1. sect. 9. c. 6. n. 19. lit. p.

(r) Non facile præsumitur animus derelinquendi, maxime intuitu earum rerum, quæ summa contentione ab hominibus appetuntur, & tot bellis acquiri solent. Sola *desertio*, quam necessitas exprimit, pro derelictione haberi nequit ob cessantem animum derelinquendi, quale exemplum fuit in Iacobo II. rege Angliæ. Est autem derelictio duplex, *expressa & tacita*. Hæc colligitur ex *negligentia & intermissione exercitii eius iuris*, quod quis poterat exercere, vel vindicare, quo intuitu *prescriptionem* inter gentes fundari in *presumpta derelictione*, ait Grotius, & eruditissime contra Gallos, speciatim vero contra Petrum Puteanum, defendit Dn. VVerlhoff. *disp. de præscript. inter gentes liberas*. Hinc non dubitandum, quin populus hoc modo per *tacitam derelictionem* seu *prescriptionem* liber ab imperio alterius fieri possit. Vtut enim alias derelictio non præsumatur, hæc præsumtio tamen est generalis, & ex specialibus circumstantiis eliditur. Quot modis autem talis *derelictio presumpsa* contingere possit, explicat Conring. *de finibus imper. lib. II. c. 19. §. 13*. Equidem obiici posset, quod inter gentes liberas quidem præscriptioni locus sit, sed non inter *subditos & imperantem*, seu quod subditi libertatem contra imperantem præscribere non possint propter *vinculum subiectionis*. Ast cogitandum est, in omni derelictione a parte imperantis adesse *remissionem tacitam vinculi subiectionis*, adeoque non tam populus iugum imperii excutit, quam potius imperans populum manumittit, rempublicam derelinquendo.

blico vniuersali non aduersari aiunt, (s) si imperans Tyrannus, hostis publicus, aut pactorum publicorum, legumque fundamentalium transgressor reperitur. §.XXXIII.

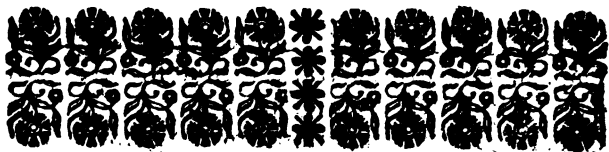
(s) De hac materia plenius egit Dn. Palthenius *differt. de dethronisat.* vbi §.II. distinguit inter regnum *arbitrarium & legitimum seu limitatum*, & porro concludit, ibi quidem populum absolute ad patientiam obligari, & imperantes deponere non posse; verum in regnis limitatis imperantem a populo postulare non posse, vt pactis stet, si ipse imperans excedat limites sibi præscriptos, & monitis, consiliis precibusq; subditorum corrigi nequeat, inesse omni pacto duplex promissum, & reciprocam obligationem, ergo vno pactum non seruante, ab altero idem tuto negligi, iam autem constare, quod omne imperium per pactum constituatur, adeoq; pacto ita dissoluto, imperium exspirare, populum fieri liberum, imperantem in sortem subditorum conici. Neque vero requiri iudicium superioris, an pactum sit violatum, agi hic de renunciatione pacti, ad quam nulla requiratur superioritas, non requiri iudicium populi, id quod nec legitimum esse potest, sufficere publicam per iustas querelas accusationem, sufficere illam quæ in ipsis rerum monumentis latet, facti aut agnitionem aut probationem, &c. Autor *tr. du Gouvernement civil. cap. 64.* adhuc liberalior est, quippe qui partes populi vbiq; sequitur. Non tantum enim ex hoc capite, h. e. *violati- one pactorum*, sed multis aliis causis deponi principem posse asserit, quæ tales sunt, vt vbiq; plebem ad rebellionem irritare, populoq; ius dare possint, iugum excutiendi. Deniq; Barclaius *contra monarcham lib. III. c. 16.* exautorationem tunc demum admittit, *si id committat, propter quod ipso iure rex esse desinat*, id quod duobus casibus contingere possit (1) *si regnum disperdat more Neronis & Caligulæ, & omnem regnandi curam & animum abiiciat*; (2) *si rex in alicuius clientelam se conferat, ac regnum, quod liberum a maioribus & populo traditum accepit, alienæ ditioni mancipet.* Alii aliter.

(c) Fate-

§. XXXIII. At quis de eo iudicabit, an talis sit, qui deponi possit? (t) Ne dicam, vinculum subiectionis omnem ad resistendum copiam subtrahere, (u) vt adeoque *ius deponendi imperantes vel tantum fingatur, vel in effectu ita comparatum sit, vt exerceri non possit.*

(t) Fatetur ipse Dn. Palthenius, quod populus de eo iudicare & cognoscere non possit, an Tyrannus? an violator pactorum imperans dicendus sit? vid. §. 14. d. *diff. lit. a.* Ergo nunquam in *hypothesi* constabit, an hic vel ille pro tali iudicandus sit. Plures aiunt, imperantem esse Tyrannum, plures negant, nec hic maiora sufficiunt, vbi non per modum *decisionis*, sed in *tumultu* proceditur. Nunquam desunt rationes, quibus excusari facta regum possunt, & consequenter nunquam *notorie*, id quod supponunt, constare potest de *Tyrannide*, de *violat. ne pactorum &c.* Nec releuat, quod de *publicis querelis*, de *publica accusatione* adfertur: sæpe nullum fundamentum habent, sæpius vnus factio existere possunt. Si querelæ principem reum faciunt, quis rex erit innocens?

(u) De eo iam actum in c. 3. lib. III., simulque hinc inde dictum, quod ius subditorum aduersus imperantem *imperfectum* sit, h. e. destitutum *efficacia cogendi imperantem*; id quod ex *conditione subditorum* fluit. Omnis depositio fit per *coactionem*, ergo necessario subditi conditionem pristinam deponere, & ad statum priuzuum redire debent. Id ipsum autem non aliter fieri potest, quam si imperans hostilitatem publicam erga vniuersam *remp.* exerceat, sic enim vt hostis publicus repelli potest. Neq; enim ita amplius *imperans*, sed *hostis reipubl.* dicendus est, nec subditi deponunt imperantem, sed ipse subditos dimittit, & *ipso facto* vinculum illorum relaxat: hoc facto illi vt *hosti* resistunt. At iterum in *hypothesi* difficulter iudicabitur, an imperans *hostis reip.* factus sit, id quod ab homine sanæ mentis concipi nequit, sed demum a tali, qui *insania & dementia* laborat. Ergo quocunq; te veritas, omnia, quæ vulgo de *depositione* putantur, applicari tuto nequeunt. EN.

INDEX PRIOR CAPITUM.

PARS GENERALIS.

- Cap. I. De Iure naturæ in genere.
- Cap. II. De Diuisione iuris vniuersalis in priuatum & publicum.
- Cap. III. De Differentia iuris publici vniuersalis a iure gentium, politica, notitiâ singularis reipubl. & iure publico particul.
- Cap. IV. De necessitate & vtilitate huius doctrinæ.
- Cap. V. De autoribus, subsidiis & cautionibus circa hanc doctrinam.

PARS SPECIALIS.

LIBER. I.

De natura & indole rerumpublicarum & imperii ciuilib.

- Cap. I. De origine imperiorum ciuilium.
- Cap. II. De nexu imperii ciuilis.
- Cap. III. De vario imperii ciuilis statu.
- Cap. IV. De summa imperantis potestate.
- Cap. V. De limitibus summæ in republica potestatis.

LIBER II.

De Iuribus summi Imperii.

- Cap. I. De iuribus imperantium circa publicam securitatem externam.

Tt

Cap. II.

INDEX.

- Cap. II. De iuribus tranquillitatem internam reipublicæ respicientibus.
- Cap. III. De iure imperantium dirigendi actiones subditorum per leges.
- Cap. IV. De iure imperantium circa collegia & vniuersitates.
- Cap. V. De iure imperantium circa sacra.
- Cap. VI. De iure imperantium circa publica officia.
- Cap. VII. De iure imperantium circa iudicia.
- Cap. VIII. De iure imperantium circa pœnas.
- Cap. IX. De iure imperantium exigendi a subditis subsidia.
- Cap. X. De iure imperantis circa *admonita*.

LIBER III.

De Obligatione & iuribus subditorum.

- Cap. I. De Statu subditorum vario.
- Cap. II. De obligatione subditorum intuitu imperantis.
- Cap. III. De iure & obligatione ciuium quatuor inter se.
- Cap. IV. De iuribus subditorum vacante imperio.

POSTE.

POSTERIOR INDEX

MATERIARVM PRAECIPVARVM.

A *Beditio* regni an invito populo fieri possit. 652. quid iuris tunc competat populo. 653. quid imperanti possit illam. *ibid.*

Absolutum imperium vid. imperium.

Actiones hominum intuitu aliorum diuersae. 24. 25. e. f. diuersi harum effectus 25. 26. aliae iustae, aliae honestae, aliae decorae 31. q. publicae quaedam 55. 10. o. p. privatae quaedam 54. 9. actiones gentium a publicis differunt 56. 11. q. differentia a factis publicis 57. 12. r. de externis tantum leges fiunt 420. 43. irem voluntatis *ibid.*

Adulatio plus tribuit imperantibus quam eis competit 279. 13. insigne malum in republ. 279. o.

Alienare imperium quando imperans possit. 630.

Anima humana quid. 3. 4. eius scopus. 4. 4. quo sensu diuina vocata sit a gentilibus. 4. e. de eius facultatibus. 5. 6.

Appellatio a iudice inferiore. 513.

Applicatio iuris publ. vniuersi. quid requirat 76. 5. seqq. legum quomodo instituenda 419.

Aristocratia origo 211. 17. g. quid sit 212. 18. quomodo gubernetur 212. 19. h.

Armorum instruendorum ius 316. 15.

Avaritia admodum noxia rebuspubl. 202. 2.

B *Beatitudo ciuilis* in quo consistat 193. 5. r. de medijs ad illam ducentibus 194. 6. pietas subditorum multum confert ad illam obtinendam 194. u. minime querenda in latissimo imperio 198. seqq. nec in luxuria 201. 9. nec in avaritia 202. 10. 2. deprehenditur potissimum in rebuspubl. quae simplicitati student. 206. 12. b. conseruatur & promouetur per voluntatis harmoniam inter principes & subditos 210. 16. vid. *Salus reip.*

Bellum an iustum 305. r. ius eius quomodo imperanti competat 305. seq. quatenus ad ius G. spectet 306. 4. & restrictum ad defensionem reip. 307. 5. iustus eius causa 307. seqq. de eo susci-

INDEX.

fufcipiendo imperans arbitratur 309. 8. quando ius belli cef-
set 311. 10. debet eſſe vltimum ſubſidium ibid. q. non compe-
tit magiſtratu inferiori 313. reſtringi poteſt 314. t.

*Bona extraneorum intra territorium ſita ſubſunt ſupremæ
potēſtati 257. n. ſubditorum augenda 298. 37.*

*Bonum vtile honeſtum & iucundum 85. extraordinarium
quid 126. a.*

C*ivitas vid. reſpubl. quid ſit 187. 1. varius eius ſtatus 188. 1.
p. non eſt propter religionem 454. 4.*

Clerici obligantur legibus civilibus vt alii ſubditi 412. x.

*Clientela non tollit ſupremam potēſtatem 249. non liberat
ſubditos ab obſequio. 347. 47. quoduplex ſit 346.*

*Collecta propter fortaliorum exſtructionem. 320. 18. b. ab
imperante indicuntur 546. ſeq. voluntariæ & neceſſariæ. 548. 2.
quando inferior magiſtratus illas poteſt indicere 549. 9. ſub-
colleſtandi ius. 549. 10. an ſubditorum conſenſus neceſſarius
551. 12. quibus imperentur 551. 13. ſeq. immunitas ab illis ne-
cēſia 552. modus 553. 7. vid. *Subſidia.**

*Collegia ſtatuta condere poſſunt 402. quouſque valeant 403.
28. quid ſint. 442. an illa inire permiſſum ſit 443. an princeps
ſe illis adiungere poſſit. 444. inſpectio principis in illa 445.
poſſunt prohiberi in republ. 446. vel ſub lege publ. confir-
mationis admitti. 447. quæ publica dicenda. 448. an ad illa
cogi poſſint ſubditi 449. quale ius circa priuata princeps ha-
beat 449. 11. ſtatuta eorum principis inſpectioni ſubſunt 450.
abusus eorum. ibid. quem effectum ſtatuta eorum habeant.
451. de limitibus ipſis præſcribendis. 452. non habent ius pe-
nitendi. 535. 13. carere nequeunt reſtitutionibus & bonis. 544. 1. ha-
bere poſſunt arcam communem. 545. 2. membra eius conſer-
uare debent. ibid. 3.*

*Commiſſiones decernendi ius. 490. ex officio decerni poſſunt
491.*

Concordia reſpubl. conſeruat 350. ſeq.

*Conſilii differentia a LL. 387. r. an imperans qua talis con-
ſilia det. 388. 13.*

*Conſuetudo vim legis vnde habeat. 392. 17. 2. an etiam irra-
tionat-*

tionabilis. 393. a. quomodo imperans se gerere debeat in hæ
aliminanda. 395.

Contractuum ratio diuersa in statu ciuili. 618.

Coronatio quid 265. z. eius origo. ibid. summum imperium
non afficit. ibid.

D *Ecclētia* iudiciorum non sunt leges 396. 19.

Defensio nemini adempta in rebus publ. 501. 4. quando ces-
sant iudicia. 502. 5.

Democratia origo 213. 20. quomodo gubernetur 213. 21.

Dependentia qualis supremæ potestati noceat 245. 15. seq.

Derelictio imperii quando fiat 654.

Deserta imperans sibi vindicat. 565. 17.

Detronisatio an licite fiat 654. seq. an vnquam applicari
possit. 656.

Dens quale imperium in homines exercent. 27. 28. an ex-
terne obliget 28. m.

Disciplina publica ad curam principis pertinet 294. seq.

Discordia inter subditos præcauenda 298. f. respubl. frangis
350. seq.

Dispensatio cui competat 441.

Doctores non habent ius puniendi 335. 14.

Doctrina in republ. perniciose quædam dicenda. 365. u. quo-
modo dogmata differant a LL. 386. 10. q. an imperans quæ ta-
lis doceat 388. 13. leges de illis non fiunt 420. 44. nisi circa
modum docendi. 473. g. an decisionem iudicalem admittant
475. publicæ doctrinæ possunt lege determinari 476. illas sub-
ditis per modum legis obtrudere nequit. 479.

Dominium eminentis quid. 257. 27. an detur 257. 0.

Domini origo inter homines. 557. 3. quæ res in illud trans-
ierunt. 558. 3.

Duella in republ. illicita. 500. 3.

Dyarchia quid & quomodo differat ab Aristocratia 219.

E *Ecclēsia* vid. *Sacra*. est collegium æquale. 461. non ciuile.
462. potest doctores constituere. 463. non fit status ci-
uilis, si princeps ei accedit. 464. Princeps habet inspectionem

in illam. 465. inspectionis huius necessitas. 466. seq. maxime in eius ministros 468. sq. & eorum constitutionem. 468. 17. potest ei prescribere ordinationes. 470. an possit censuras infligere. 474. princeps in illa certos districtus constituere potest 479. 29.

Electiva regna quando & quæ habenda 224. 31. seq. 2. an ex successione mixta esse possint 226. 33.

Electio quando populo salua sit. 631. a quibus peragatur. 631. seq. modus eligendi 634. in illa electum pactis constringere potest. 635.

Emigrationem subditis princeps iniungere potest ab peregrina sacra. 457. 7. p. an subditis maneat salua & quousque 602. seqq.

Excubiari ius 324. 34. omnes subditi ad illas obligantur 324. i.

Existimatio subditorum vnde fit 585. 32. quousque se extendat. 587.

Exemplorum efficacia. 12. q. plus prodest imperans exemplo bono quam legibus. 377. h.

Expulsiua an licita. 494. k. reuocari possunt. 495. maxime a successore. 496. 20.

Extranei quatenus legibus alterius reipubl. ligentur. 413. 37.

F *Abdones* precauenda 367. 17.

Fallicitatem in quo homines querant, 9. k. eam omnes appetunt. 9. 11. in quo consistat 9. l. quo medio impetretur 10. 12. 14.

Femina in regnis non succedunt. 647.

Feras occupandi ius sibi imperans soli adscribere potest. 564. 13. non obstante naturali libertate subditis competente. ibid. 14.

Feudalis nexus non tollit supremam potestatem. 247. 17.

Florentina ad imperantem pertinent. 567. 22.

Foderum ius 339. 40. cui competat 340. quousque obligent 341. an cum infideli licite inuentur 341. quomodo restringi possit libertas circa ea inuenta 343. an subditis commerciorum causa illa inire liceat. 344. 44. an pro sui detensione 345. 45. 46.

Fortalitia extinguendi ius. 317. seq. priuatis non competit. 319. 37. a. eo nomine collecta imponuntur. 320. 18. bona priuatorum

rum in eorum vsus licite adhibentur. 320. 19. quin etiam templa & castra nobilium. 321.

Futura legum obiectum sunt. 421. 45.

Gentes quid 48. 5. earum iura 29. g. moralem personam induunt 53. 7. eadem durante, durant obligationes. 52. l.

Grotius restaurator iuris nat. 109.

Heresis non tollit vinculum subiectionis, 595.

Hertii opera in iure. publ. vniuersali 116. 16. i.

Historia utilis ad ius publ. vniuers. 112. 14. quid circa istam cauendum 119. o. euoluenda quoad vsus iuridicos. 120. 15. p. quinam hac methodo vsi fuerint. 121. 16. seqq.

Mobbesius ius publicum vniu. restaurauit. 111. sed non absque nouis. 112. d.

Homagium an necessarium 577. seq.

Homines considerantur vel ratione sui ipsius vel quoad alios. 20. q. inter se vinculo communi conglutinantur 32. seqq.

Houtsyn ius publicum vniu. quomodo restaurauerit 112. e.

Huberus ius publ. vniuers. scripsit 114. f.

Humanitatem legislator in legibus intendere debet 407. seq.

Imbecillitatis humanæ ratio in legibus ferendis habenda 411.

Immunitas a collectis est nosiua. reip. 552. quando cesset 553. 16.

Imperator non habet supremam potestatem in vniuersum orbem. 261.

Imperantes obligantur iure naturæ intuitu subditorum 58. seqq. quale ius consequantur ex submissione subditorum. 175. 19. seq. temperatum ad obligationem eorum. 176. b. se obstrinxerunt subditis 177. 21. d. curare debent, vt subditi pie viuant. 195. quod illi volunt, subditi. velle censentur 209. 15, 210. e. eorum dignitas externa arbitraria. 216. 2. ad pro arbitrio successorem constituere possunt. 225. An primitus belli causa constituti fuerint. 233. k. se possunt pro iis dicasteriis submittere sine læsione supremæ potestatis. 247. b. vel subditis aliquid promittere sub lege mul. tatis 252. h. ex-

INDEX.

tra territorium supremum potestatem non habent, quatenus in alieno commorantur 254. l. eorum facta semper habent effectum externum iuris 268. sed ex accidente 277. affectibus libere indulgere solent 282. q. dicuntur patres patriæ 291. seq. exemplo plus proficiunt quam LL. 377. h. leges ferunt 384. seqq. suis legibus non obligantur 413. seq.

Imperium societatem firmat 158. 1. an ab initio pacto expresso delatum sit. 167. t. an non magis tacito, vel consensu coacto. 170. seqq. male partum male gubernatur 197. * eius iura non minuit proedria 216. 23. pactis circumscribi potest 223. electivum & successivum. 224. eius iura. vid. *Potestas suprema*. Plenum non habent, qui papæ iura circa sacra largiuntur 238. p. absolutum an in sacris fundetur. 286. t. an legitimetur exemplis tot monarcharum 287. 19. non est extendendum ad illa, quæ imperium non recipiunt. 299. 30.

Imperium vacans subditos liberat a subiectione 621. salua manente civitate 624. republ. in democratiam vertit 625. populo dat liberum arbitrium de republ. disponendi. 626. vacat, si alienat illud. 629. item morte. 630. 12. abdicatione 631.

Impubes an succedant in regnis. 648.

Iniuria vnde nascatur 44. b.

Inquisitio in crimine ex officio suscipienda 538.

Intellectus vide. 5. 6. a voluntate diuersus. 5. f. corruptus. 15. 19. ei leges non scribuntur 420. h. eius actus an puniendi. 542. 25.

Interpretatio authentica quando requiratur. 417. 40. quæ sit doctrinalis. 417. 41. e.

Iudiciorum publica debet esse autoritas 519.

Iudices imperans constituit. 510. 15. sunt imperantis subditi. 511. princeps tamen ipse iudicare potest. 512. ab illis provocari potest. 513. 18. vel de eorum iniquitate recurri ad imperantem. 514. 19. ultra suos limites non iudicant. 515. quomodo differant a principe iudicante. 515. 22. eorum habitas. 517. remoueri possunt. 518.

Iudiciorum necessitas in republica. 499. effectus eorum. 500. 2. causas quas respiciant. 508. 12. ordinem requirunt.

INDEX.

19. 20. qualis sit naturalis 520. seqq. quid cis ordinem obseruandum 520. y.

Iura imperii vnde nascantur 239. r. duplici modo considerantur 267. a. quid proprie sint 268. 2. non sunt primario estimanda ex illimitata potestate 277. a.

Iuramentum contra nullitatem actus nihil operatur 425. 50. nisi lege publ. aqua vis ei sit tributa 426. 51.

Iurisdictio sola non tribuit ius statuendi. 399. h. quid sit 506. seq. constat tribus partibus. 508. principi competit. 509. i3. subordinate concessa censetur. 512. 17. subditi illam sibi arrogare nequeunt. 516. criminalis 537. ex officio exercenda. 538.

Iurisprudentia conceptus 418. 42. quibus absoluetur partibus 418. f. 419.

Ius pro facultate sumtum quid sit. 42. seqq. 427. 53. determinatur lege ciuili 427. 54. sibi nemo in republ. dicere potest. 502. 6. princeps ipse potest. 509. 14.

Ius civile aliquid addit vel detrahit iuri naturæ 90. c. 381. k.

Ius gentium quid 49. g. facta & mores G. abusive ita vocantur 51. 6. h. i.

Ius regium quale in sacris fit 270. an i. Sam. VIII. illud describatur prout esse debebat. 271. seqq. verum quale sit 290. y.

Ius natura quos limites habeat 28. 29. externam felicitatem humani generis pro scopo habet. 29. o. eius principium cognoscendi 30. 30. p. obligat externe. 38. seq. quid sit. 40. 36. fundamentalis eius propositio 40. 37. y. ius nat. pro libertate nat. sumtum quid. 41. 38. z. qui eius limites 42. est vel publicum vel priuatum 58. 13. imperantes obligat intuitu subditorum 58. seqq. eius necessitas & vtilitas 93. f. 94. g. an inter Christianos excolendum, 101. 9. r. facta eius 105. seqq. Simplificissimum, & statui ciuili aptissimum est 380. 5. per leges ciuiles inculcandum 405.

Ius publ. vniuersale est pars iuris naturalis i. an detur 58. 14. Dubia contra existentiam eius remouentur 62. seqq. quorupliciter sumatur 70. 1. 2. an demonstrationem admittat 74. h. fundamentum eius 75. 4. i. quid in eius applicatione obseruandum 76. 5. seqq. particulare quotuplex 79. n. differt ab vniuersali 90. 19. b. studii iuris publ. vniuers. necessitas. 92. r.

INDEX.

seqq. 95. 4. an in academiis docendum 97. 6. l. dubia contra necessitatem & utilitatem eius remouentur 98. seqq. fata huius studii 105. seqq. a Ictis deprauatum 107. restauratio eius 109. seqq. Auctores 111. seqq. subsidia 118. seqq. cautiones 122. 19. seqq.

Iustitia in statu naturali datur. 48. seq. in sensu aiente & negante. 85.

Iusitium quid. 303. 7. vnde oriatur. 304. quotuplex. 305. eius effectus 306. 9.

L *Atracina* gentium vilitata. 144. 13. s. producere republ. 146. 20. u. 162. n. 171. 15. x.

Leges non scriptæ quid. 301. o. traditæ quid. 302. o. pacem reipubl. firmannt 374. earum necessitas ibid. f. multitudo earum indicium corruptæ reip. 375. g. an naturales in republ. sufficiant 380. ciuiles saepe luxum & corruptionem promouent 382. 6. quando ciuiles ferendæ 383. n. quis eas ferre possit 384. & quidem independenter. 389. an procerum consensum requirant 391. per alios quoque ferri possunt. 392. y. quatenus extraneæ valere queant. 396. 20. d. 397. quat. magistratus inferior eas ferre possit 399. absque concessione imperantis nemo ferre potest 403. 29. o. in quem finem ferantur 404. quænam imperfectæ 404. p. quæ iuris N. sunt, primario in ciuilibus inculcandæ sunt 405. 31. ad humanitatem subditos disponere debent 407. irritamenta passionum præscindant. 409. seq. imbecillitatis humanæ rationem habeant 411. omnes subditos ligant. 412. per indirectum extraneos 413. non imperantem ipsum 413. z. promulgandæ 415. seqq. perspicuz sint 417. eorum sensus & applicatio erui debent 418. seq. de quibus actionibus ferantur 420. seqq. an ad præterita trahi possint. 421. 45. addunt iuri naturæ & detrahunt 422. seq. obligatio eorum 423. tolluntur contraria voluntate 439.

Libertas naturalis quousque se extendat 42. a. est inter gentes & diuersas republ. 47. 4. f. eius iura differunt a iuribus supremæ potestatis 229. 2. quæ sint iura illius 231. 3. quomodo ab imperante exercenda 231. 4. h. subditorum ab imperante

INDEX.

rante restringi potest. 238. 10. nisi sit innocua 299. 29. h. tunc per leges restringenda 406. r.

Limites summæ potestatis 267. seqq. quinam illos reiiciant 272. seqq. variis argumentis dissentientes refelluntur 274. nec doctrina de limitibus potestatis est periculosa reip. 281. 14. Sed contraria potius 282. vnde illos accipiat suprema potestas 284. 17. s. limitata potestas est ex populi voluntate 292. 23. a.

Luxuria corrumpit republ. 201. y.

M*achiavellicismus* pugnat cum iure publ. vniuers. 123. u. a quo ortum traxerit 271. f.

Magistratus inferior non habet ius belli. 313. s. leges ferre sequit 399. 23. nisi ex imperantis indulgentia 399. 24. subditi eos sibi an constituere queant. 424. restrictiorem habet potestatem in pœnis quam princeps. 537.

Maiestatica iura quæ. 232. i. quid sint. 266. 35. illa populus non resinet. 598.

Manuductionis necessitas 15. 19. u. vnde desumenda 17. quid speretur in cognitione veritatis. 18. 20.

Matrimoniorum ratio in statu civili. 614. seq.

Media emergendi ex miseria homines appetunt, 10. m. quoniam sint. 10. 13.

Metationes 328. 27. an ad onera realia pertineant 329. p. quid iuris magistratui inferiori hic competat. 330. 30.

Milites conscribendi ius 325. 25. an in territorio alieno exerceri possit. ibid. l. 326. quomodo sint conscribendi 327. m. illos subditos suis sumptibus recipere debent. 329. 29.

Miseria hominis vnde ? 7. 8. quid sit. 7. h. tum respectu sui ipsius tum aliorum. 8. 9. seqq.

Moderamen inculpata tutela in statu civili & naturali diuersum. 620. seq.

Monarchia origo 208. 13. in primis rebuspubl. obtinuit & quare 208. c. subditos vtplurimum seruos facit. 209. 14.

Monarchomachorum doctrina abhorret a iure publ. vniuersali 123. 20. u.

Mores subditorum causa tot morborum in republ. sunt 364. quomodo reformentur. 364. 5. boni plus profunt, quam leges multæ 382. 7. corrupti leges requirunt 383. m.

Moseo-

INDEX.

Moscovitarum sententia de potestate imperantis 288.

Natura quid 2. 5. 3. humanæ cognitio necessaria ad iuris naturæ cognitionem solidam 2. b. humana in quo consistat. 3. 4.

Nephilæorum mores 143.

Nimrod ex violentia condidit imperium 143. 17. r.

Nomadum vita & mores 161. m.

Norma quid 11. 14. eius necessitas. 11. n. o. Quis illam præscribat. 12. 15. An homines? 13. 16, 14. r. an potius Deus? 14. 17. quomodo Deus præscripserit. 15. 18. t. est voluntas Dei. 18. 21. Obligat homines. 18. a. qualis homini præscripta in cultu aliorum. 21. c. qualis intuitu sui ipsius 23. 24. d. conditio eius, qui normam præscribit, consideranda. 26. 27. i. Veriant inde obligationes. 27. k. virtutis & legis. 31. 31. r. differentia utriusque normæ 33. 32.

Notitia singularis reipubl. quid? 80. 9. differt a iure publ. vniuers. 80. p. 81. 10. quomodo comparanda 82. q.

Nullitatis clausula quid operetur contra imperantem. 252. h. quid in legibus. 424. 49. 425. p. an iuramentū nullitatem tollat. ib.

Obedientia debetur etiam duro & impio imperanti. 592. eam tollere nequit Pontifex 594. quousque se extendat. 596.

Obligationis necessitas 18. a. est vel interna vel externa 19. a. quæ actiones internam operentur 23. 24. d. quæ externam 25. 26. legum obligatio vnde. 423. 47. in quo consistat 424. seqq. quæ pœnalis ibid. illam determinat imperans 427. 55. subditorum qualis. 588. vnde fit. 589. stringit conscientiam. 589. 3. excludit resistantiam 590. seqq. ad patiendum stringit. 599. seqq.

Observantia antiqua qualem vim habeat 301. o. an principem obliget. 303.

Officiales ad rationes reddendas obstricti sunt. 485. nullo obstante privilegio. 486. ab illis datur recursus ad superiorem. 487. Quomodo debeant esse comparati. 487. 10. seq: an inuiti cogi possint ad officium suscipiendum. 489. remoueri possunt. *ibid.* eorum qualitates princeps determinat. 492. perpetuos an temporarios 493. substituere illis alios potest. 497.

de

INDEX.

de renunciatione eorum iudicat 498. 25.

Officium principis an a iure eius separandum sit 289. x.

Officiorum publicorum constituendorum necessitas in republ. 481. dependent ab imperante 482. nec priuatus sibi illa arrogare potest 483. 4. quo intuitu officiales publicam habent auctoritatem. 483. 5. hereditaria an adimi possint. 490. an pretium pro illis possit exigi. 497. seq.

Ordo in iudiciis obseruandus naturalissimus. 520. seqq. vid. *iudicia*. in quibusdam causis negligi debet. 528. 39.

Obstracismus 359. seq. an defendi possit 360. seq.

P*acta* inita cum subditis imperans seruare debet 363. 12. nisi iuri naturæ contraria sint 363. 13. r. an cum rebellibus inita obligent. 371. differunt a LL. 387. 12.

Pater quale ius habeat in statu ciuili 607.

Pax ab omnibus colenda 34. 34. obligatio ad illam singulis ius præbet. 35. t. Homines ad illam sibi met ipsi obligantur 36. 35. u. extra ciuitatem ægre obtinetur 192. s. Princeps pacis cultor imprimis esse debet 299. 38. interna & externa est reipubl. salus. 304. q. externa in quo consistat 304. 1. propter hanc bellum suscipitur 333. h. Pax aliquando reipubl. nocet 334. tr. quis pacem inire possit 334. seq. obligatio pacis 336. 37. capita pacis ibid. l. an successorem stringat. 338.

Perduellionis crimen. 368. 18.

Pena in statu naturali cessat. 526. seq. differt a vindicta 527. necessaria est in statu ciuili 529. repellit hominum audaciam. 530. 6. finis 530. 7. diuina ab humana differt 531. finis alius inflictarum, alius propositarum. 532. eius conceptus formalis. 533. ius puniendi penes imperantem. 533. 11. subordinanda saluti reip. 534. ius eius nec collegiis nec doctoribus competit. 535. an quidam ex subditis 536. tenet eos, qui deliquerunt. 538. 20. 329. quæ delicta illi subiaceant. 540. seqq. qualis infligenda 543. 27. quod ex intentione delinquentis quoque æstinuandum. 544. 28.

Politica differt a iure publ. vniuersali. 83. 11. seqq. vnde vtriusque consuetudo. 83. x.

Pontifex inique sibi arrogat potestatem legislatariam in statu

crio.

INDEX.

sis. 403. o. non potest tollere vinculum subditorum 593. seqq.

Potentia vicini non est iusta belli causa 309. 9. o. subditorum princeps constringere potest 373. vnde oriatur ibid. d.

Potestas suprema vnde nascatur 229. 1. e. an a populo in imperantem deferatur 229. f. eius iura respectum habent ad subditos 232. 5. non attenditur ultra limites territorii 235. l. nisi pactis aliter provisum 236. 7. iura eius imperanti derogari nequeunt 237. 9. nec alteri in territorio concedi sine latione supremæ potestatis. ibid. debet esse independens 242. 13. & sic non dependet a Papa. ibid. 22. apprensus dependentia non nocet 245. seqq. non tollitur per nexum feudalem. 247. nec clientelam. 249. nec per pactum. ibid. 250. nec per promissionem sub lege nullitatis 252. h. debet esse vna. 253. competit in omnes personas territorio inclusas. 254. 23. & bona 256. & territorium 258. non augetur vel minuitur ex territorii quantitate. 259. non estimanda ex titulis 260. non augetur ex forma imperandi 263. 1. an limites habeat 269. 3. illimitata pugnat cum iure nat. 275. 10. 1. vid. *Limites*. conclusa est intra terminos iuris nat. 289. 10. x. & restricta ad salutem seip. 293. restringitur per pacta 301. an etiam tacita 302.

Præcepta differunt a legibus 389.

Præsidarium ius 312. 21. an civitates imperanti illud possint in dubium vocare 323. 23.

Primogenitura in regnis vnde? 644.

Privilegia quid 428. y. quis concedat. 428. 56. quomodo differant a iure singulari 429. b. 430. quibus dari possint. 430. 58. sunt titulo oneroso vel gratuito concessa. 431. realia, vel personalia 432. 60. quale ius privilegiato acquiratur 432. 61. an reuocari possint 433. seqq. quando suspendantur 437.

Proedria rerumpubl. vnde estimanda sit. 215. l. non minuunt iura summi imperii 216. 23.

Promulgatio in E.L. necessaria 415. 39. quomodo fiat 415. b. in quem finem fiat 416. c. quo idiomate. ibid.

Pufendorffii diligentia in iure publico vniuers. 114. 8. 8.

Ratio status differt a iure publico vniuers. 89. 17. a exemplum pessimæ rationis status 359. 7.

Rebellio

INDEX.

Rebellio quomodo fiat 369. an contra rebelles princeps v. tatur iure belli 370. an pacta cum iis inita sint seruanda 371. quid si dimissi sint? 372.

Receptio iuris extranei probanda 398. 12.

Reformandi ius in republ. 354. quomodo exercendum. 355. seq. quibus mediis 357. ante causæ morborum indagandæ 362. 12.

Regalia vnde tot nascantur. 239. r.

Regnum electiuum & successiuum 224. patrimoniale & non patrimoniale 227. 35. c. 228. tributarium an summam potestatem retineat 250. seqq. seruire quomodo a ceteris regnis differat. 256. m. Regnum per se non plus tribuit potestatis imperanti, quam in aliis rerumpubl. formis locum habere potest. 283. r.

Religio non præbet iustam bellandi causam 312. 11. r. errores circa eius conceptum 453. g. quotuplex sit. *ibid.* h. societatem per se non requirit. 453. i. propter illam ciuitates non sunt conditæ. 454. 3. libertas subditorum circa eam. 455.

Repressaliarum ius 348. an differat a pignoratione 349.

Res omnes a natura suat nullius. 557. 1. quæ post occupationem tales manserunt 558. 3. nullius cedunt occupanti 558. 4. reip. quæ sint. 561. 7. quæ proprie adspotæ in republ. 562. 9. adhuc cedunt occupanti 563. 10. nisi subditi excludantur ab eorum acquisitione *ibid.* 11.

Resignatio vid. *abdicationo*.

Resistentia subditorum pugnat cum subiectione 590. ne quidem ob religionem illa permessa est. 600. an certo casu permessa 601. 16.

Respublica ad bonum extraordinarium referendæ 126. 1. non fuerunt in statu naturali 127. 2. b. non sunt ex iure nat. præceptiuo 128. 3. c. nec ad illas condendas homines a natura ducuntur 129. 4. d. ineptitudo hominum ad illas 131. e. nec origo earum deducenda a societatibus simplicibus 132. 6. f. nec indigentia humanæ adscribenda 134. 7. g. nec a metu mali ortum traxerunt 134. 8. seqq. a violentia & ambitione natales earum deducuntur 141. seqq. pii non condiderunt resp. 149. 21. non fuere ab initio constitutæ bene consilio 150. 22. y. fuerunt ab initio rudes 151. 24. paulatim ad

INDEX

ad iustitiam comparatae 152. 25. c. de nexu earum 154. seqq. an pacto expresso constituentur 159. seqq. presupponunt multitudinem inordinatam 163. 10. Quid sit. 187. 1. varius status. 188. 2. primæ aberrarunt a fine 189. q. ex viciosa primordius earum finis non est estimandus 191. 99. finis verus. 191. 4. an etiam in eo consistat, vt subditi ad veram pietatem deducantur 194. 6. u. quæ male partæ sunt, malis artibus reguntur. 197. * earum felicitas vera falsaque. vid. *beatitudo*. Earum magnitudo plus nocet, quam prodest. 209. tria vitia in illis 203. 11. * irregulares seu morbide quid. 204. a. an inter regulares referri debeant regna absoluta 205. quo simpliciores, eo meliores. 206. 12. que simplices dicenda. 207. inter se æquales sunt 215. vnde earum proedrix estimanda. 215. an mixtae dentur 218. seqq. earum systemata 220. electius & successius 224. seq. quomodo differant 237. 34. vid. etiam *Regnum, imperium*. Eius salus in quo consistat vid. *salus*. mala eius interna vnde 351. c. 373. d. eius administratio est penes principem. 420. res quæ ad illam spectent. 561. 7. ab illis excludi possunt subditi 561. 8. quid si in totum inereat. 622.

Ritus in ecclesia sunt sub dispositione principis. 471. l. seq.

S*acra* habent finem internum. 454. 3. coactionem respiciunt. *ibid.* principis cura in illa 457. 6. publica prohibere potest, salvis priuatis. 458. An in quavis sacra princeps ius habeat. 459. Societates eorum nomine contractæ æquales sunt. 461. non sunt collegium civile. 462. quando Schema politicum induant 463. fundamentum iuris circa ea. 466. seq. ius illa reformandi. 470. iurisdictio in illa est penes principem. 477. k.

Salus reipubl. principi debet esse proposita 293. b. in quo consistat 293. 24. 304. 1. illam ante oculos habere debet 293. c.

Sanctitas imperanti debita vnde. 220. s. quousque se extendat 241. t. quatenus extra territorium 241. 12.

Scriptura S an a iure nat. removenda 17. x. diversi generis præcepta habet. *ibid.*

Sectas imperans extirpare nequit 364. 19.

Sequela ius 330. 31. r. quousque locum habent 331. 32. s. an subditis

INDEX.

subditi suo victu & sumtu imperantem sequi teneantur 332.
34. an liberare se possint subditi per præstationem eius quod
interest. 332. 2.

Societas inter omnes homines a natura est constituta 32.
seq. Quid in genere societas 154. l. e. nexus eius 155. 2.
quomodo concilietur 155. 3. g. vel æqualis vel inæqualis 156.
4. h. inæqualis species 157. 5. æqualis inter quos potissimum
sancte colatur 165. 11. inter impios imbecillis 166. 12. s.

Societas civilis non est a natura 129. 4. homines ab ea alieni
sunt 131. 5. e. quid sit 157. 5. præsupponit consociationem æ-
qualem 159. 6. k. Vnde oriatur 159. 7. ab initio rudis fuit. 163.
30. non fuit inter omnes populos societas civilis 164. an
pacto expresso constituta 167. c. seqq. nexus in illa non sem-
per est ex condicto 173. 17. s. quid operetur 174. seqq. va-
rius eius status. 188. 2.

Sponsio quid 335.

Status magistratus quo iure condatur 399. 24. an confir-
manda sint. 400. quatenus condi possint ibid. 401. an etiam
collegia? 402.

Status hominum quid 45. d. quodplex 45. 2. naturalis quid
46. 3. est inter diuersas respubl. 47. 4. datur in eo iustitia &
iniustitia 48. civilis quid 53. 7. m. diuersitas status vnde 569.
3. seq. maxime in ciuitate 672.

Status civilis vitia vnde 362. q.

Subditi non concurrunt ad leges ferendas 389. u. 390. re-
tinere libertatem circa religionem. 455. seq. peregrinis sa-
ceris addictos imperans potest non recipere. 457. o. eorum
nexus duplex 568. 1. eorum ius variat pro diuerso statu. 569.
2. 611. differentia eorum a principe 570. 6. libertatem deponunt
quodammodo 571. eorum diuersitas. 572. 8. & diuersus status
573. quinam primarii 573. 11. an peregrini sint subditi 575.
qui sint recipiendi. 575 receptio eorum aliquando restricta
est. 576. mediati & immediati 581. 23. quando sui iuris fiant.
582. seqq. sint æquales 584. 30. vnde inæqualitas 585. 31. quan-
do hosti subiiciantur. 602. an iura salus habeant. 607. seq.
inter se societatem æqualem habent 609. 1. propter illam sem-
per eandem personam repræsentant, 610. 4. inter se specia-
les

les habent societates. ibid. 5. iura subditorum ex statu civili alterantur. 613. seqq.

Subiectio in quo consistat 174. 18. 2. nisi iure pacto quodam 176. 20. qualem obligationem producat 177. 12. 573. 9. gradus suos habet. 572. 9. afficit personam 574. 22. ipso facto declaratur. ibid. 13. quomodo probetur. 578. non pretenda a titulis & externis signis. 579. 19. Clerici ab illa non sunt exempti 579. 20. nec dignitas eam tollit 579. 21.

Subsidia varia exigit respubl. 545. 4. imperans exigit. 546. 5. 547. * ex quo fundamento 547. 6. non inferior magistratus 547. 7. nisi certis casibus. 548. possunt ex consensu subditorum determinari 548. 8. eorum determinatio dependet ab imperante 550. 11. ad ea subditos imperans cogit. 554. 18. a quibus exigantur ibid. 19. vid. *collectæ*.

Subterranea in rep. ad imperantem spectant. 565. 19.

Successio in regnis quando locum habeat. 636. qualis ratio succedendi 637. seqq. populus de illa iudicat. 640.

Successiva regna qualia dicenda 224. an ex electione mixta dentur 226. quomodo differant ab electivis 227. 24.

Sylva ad quem spectent in rep. 565. seq.

Synodi conuocantur a principe. 477. earum statuta confirmat. 478. seq.

Systemata ciuitatum quomodo contrahantur 220. 27. q. expresso foedere vel tacito. 221. quæ magis coherant. 222. 29. u. in iis potest alteri in ciuitatem alterius ius aliquod competere 237. 8. o. an singulis ius belli competat. 315. 14.

T*empla* muniri a principe possunt ad defensionem reip. 321. 6.

Territorio includitur suprema potestas. 237. p. in illud summa ius principi competit 258. p. in quo consistat. ibid. amplitudo vel quantitas eius non auget vel minuit supremam potestatem 259. q. ad illud spectat quicquid reperitur intra illud 599. seq. nisi singulis propria probentur 559. 6.

Testamenta an sine iuris naturæ 627. non valent de imperio 628. ne quidem facultate alienandi imperanti concessa 628. 8.

INDEX

- Thesaurum* an imperans sibi recte vindicet 567. 21.
Thomasii solida eruditio in iure naturæ 315. h.
Tituli arbitrarij nec augent supremam potestatem 260. r. ex
 potentia augentur 262. rr. vim perfectam intuitu aliarum
 gentium accipiunt ex pacto 262. 5.
Tributoria regna an & quatenus supremam potestatem re-
 tineant 250. seq.
Tutele ratio peculiaris in statu civili 617. seq. regis fun-
 damentum 649. quibus illa debeatur. 650.
Tutores regii an habeant supremam potestatem 243. 14. y.

Vestigal navigantibus recte imponitur 555. 20. quæ res sine
 vestigabiles ibid. 21. quid operetur præstatio vestigalium
 ab extraneis facta. 556.

Veneratio erga imperantem vide. 240. 5. quousque se ex-
 tendat 241. t.

Venandi ius subditis concessum quid operetur 565. quo-
 modo princeps exercere debeat ibid. 16.

Vindicta differt à pœna. 527. cessat introductis ciuitatibus,
 528. 3. quandoque adhuc licita 528. 4.

Vnio in quo consistat. 192. 5. requiritur ad omnem socie-
 tatem 155. 2. f. contrahitur pacto. 155. 3. producit societatem
 æqualem vel inæqualem. 156. 4. quando hæc patiatur deli-
 quum 197. 5. 7.

Voluntas pars animæ 5. 6. ab intellectu distincta. 5. f. a Deo
 auersa 6. 7. appetit sub specie boni 6. g. inordinata est. 7. 8. im-
 perantis est voluntas subditorum 210. quot magis principis
 & subditorum voluntas conspirat, eo beator resp. 210. 16.,
 211. f.

Vxor imperantis an subdita? 580.

